הלכה · שולחן ערוך · מפרשים

נמוקי אורח חיים

רבי חיים אלעזר שפירא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נמוקי אורח חיים

רבי חיים אלעזר שפירא

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נמוקי-אורח-חיים/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דברים אחרים 7
נמוקי אורח חיים 7
סימן א 7
סימן ב 9
סימן ג 11
סימן ד 13
סעיף יד 13
סימן ה 18
סימן ח 19
סימן יא 23
סימן טז 24
סימן כד 26
סימן כה 27
סימן כז 27
סימן כח 28
סימן לב 29
סימן לג 30
סימן לו 31
סימן לח 31
סימן מג 32
סימן מו 34
סימן מז 34
סימן מח 35
סימן נא 36
סימן נג 37
סימן נה 38
סימן נח 39
סימן ס 41
סימן סד 42
סימן סח 42
סימן עא 47
סימן עד 47
סימן עה 48
סימן פח 49
סימן פט 50
סימן צא 51
סימן צה 52
סימן צו 52
סימן צח 52
סימן צט 52
סימן קא 53
סימן קד 54
סימן קו 58
סימן קי 58
סימן קיד 61
סימן קיט 61
סימן קכ 62
סימן קכז 63
סימן קכח 66
סימן קלא 74
סימן קלה 78
סימן קלו 78
סימן קלז 79
סימן קלט 80
סימן קנ 81
סימן קנא 81
סימן קנג 81
סימן קנה 81
סימן קנח 82
סימן קנט 84
סימן קסא 87
סימן קסג 90

סימן קסו 90
סימן קסז 91
סימן קסט 95
סימן קעד 97
סימן קעה 97
סימן קפד 98
סימן קפז 98
סימן קפט 98
סימן קצב 98
סימן קצו 98
סימן רח 99
סימן ריט 100
סימן רכג 101
סימן רכד 102
סימן רכה 105
סימן רכח 108
סימן רלב 109
סימן רלג 109
סימן רלה 110
סימן רלו 112
סימן רלח 112
סימן רמ 113
סימן רמב 113
סימן רמג 113
סימן רמט 117
סימן רנ 117
סימן רנא 119
סימן רסא 119
סימן רסב 121
סימן רסו 122
סימן רסט 126
סימן רעא 126
סימן ערב 129
סימן רעד 130
סימן ערה 133
סימן רפ 134
סימן רפא 134
סימן רפב 135
סימן רפד 135
סימן רפז 140
סימן רפח 141
סימן רפט 141
סימן רצג 142
סימן רצח 144
סימן ש 146
סימן שא 146
סימן שיא 147
סימן שב 148
סימן שיב 150
סימן שטו 150
סימן שיח 152
סימן שכד 153
סימן שכו 156
סימן שכח 158
סימן שלא 160
סימן שלט 160
סימן שמב 161
סימן שמה 161
סימן שסב 162
סימן שסו 163
סימן שסח 165
סימן שפה 165
סימן שצא 165
סימן שצד 169

סימן שצה 171
סימן תכ 173
סימן תכא 174
סימן תכב 175
סימן תכו 175
סימן תכח 178
סימן תכט 178
סימן תלה 179
סימן תמג 180
סימן תמד 181
סימן תמו 181
סימן תמח 181
סימן תנג 182
סימן תנה 182
סימן תנח 183
סימן תנט 183
סימן תסז 184
סימן תע 186
סימן תעג 187
סימן תעד 187
סימן תעה 189
סימן תפח 191
סימן תפט 191
סימן תצד 196
סימן תצו 196
סימן תקכז 197
סימן תקכט 197
סימן תקל 201
סימן תקמב 203
סימן תקמה 204
סימן תקמו 204
סימן תקמט 204
סימן תקנ 205
סימן תקנא 205
סימן תקנג 207
סימן תקנד 208
סימן תקנט 208
סימן תקס 210
סימן תקסה 211
סימן תקסו 211
סימן תקעד 212
סימן תקעו 213
סימן תקעט 213
סימן תקפ 214
סימן תקפא 215
סימן תקפב 216
סימן תקפה 216
סימן תרב 217
סימן תרד 218
סימן תרו 218
סימן תרז 219
סימן תרכב 220
סימן תרכג 221
סימן תרלט 223
סימן תרנא 228
סימן תרנב 229
סימן תרנד 230
סימן תרנח 231
סימן תרסא 232
סימן תרסה 235
סימן תרסו 238
סימן תרסח 238
סימן תרסט 239
סימן תרע 241

סימן תרעא 244
סימן תרעב 246
סימן תרעה 247
סימן תרעח 247
סימן תרפא 248
סימן תרפב 249
סימן תרפה 252
סימן תרפו 254
סימן תרפח 256
סימן תרצ 257
סימן תרצג 259
סימן תרצד 260
סימן תרצה 260
סימן תרצו 269
סימן תרצז 271
ת' ו' ש' ל' ב' ע' 273
הוספות 273
סימן תכט 273
סימן תעג 276
סימן תפט 279
סימן תצו 281

בעה"י.

דברים אחרים

לחי' **"נמוקי אורח חיים"** אשר עזרוני מן השמים. ואינו מחברת שלימה, שיצטרכו להקדמה רק כשמו כן הוא הגהות ונימוקים. הנה זה בא לפרקים. ולא בפלפולים עמוקים. גם לא אוכל להחליט להיותם שבעתים מזוקקים, וכראוי מוצקים. אמנם לא (ח"ו) דברים ריקים. והמה בעה"י מדבש מתוקים בהלכות וחוקים וכל מבקש דבר אמת ימצא בהם נופש, ועונג נפש. באומר הכא מן דיחדעו ותן לחכם ויחכם ויעלה ויגדש. ולאשר מרוב מרדותי וחולשת גופי ומיחושי, וצרות נפשי, ומצרות חורבן הדור כרו"ג בעוה"ר. לא כתבתי בזה רק זעיר שם זעיר שם במקומות אחדים. ע"כ יספיקו דברי המעטים. דברים אחרים באמת ושלום לרעיי הנחמדים, אשר בקירות לבי נצמדים, והש"י יזכני לסדר ולהו"ל בקרוב נמוקי יו"ד אהע"ז וחו"מ וגם בשארי חי' להוסיף אורה בדברי תורה עד נכון היום בביאגצב"ב. החותם בברכה ושוכמ"ם בכ"י המחבר. הסכמת האי "סבא קדישא אא"ק מאוד נעלה, לו דומי' תהלה (זי"ע על הס' נימוקי או"ח תמצא בהסכמתו לשו"ת מנח"א חלק ד' שנגמר עתה בדפוס בע"ה.

נמוקי אורח חיים

סימן א

א המשכים להתחנן לפני בוראו. עיין מג"א (ס"ק ד') בענין תפלת חצות. והוא באמת מקורו בתהלים חצות לילה אקום נה בסור מרע וע"ט להה"ק מזידיטשוב ז"ל ושארי סה"ק שלא להיות ניעור עד חצות רק להניח את עצמו לישן בתחלת כדי לקום משנתו בחצות לילה. אמנם באשל אברהם בזה להה"ק וטש ז"ל היקל מאד בקימת חצות, אם כי לימד זכות בעד קדושים, ובפרט בדורות החלושים, עכ"ז (במחכת"ה) הפריז לומר שכל שיש שום ספק ספיקא אפילו בדרך רחוקה אחר ספיקות שיש נדנוד פקוח ובריאת נפש ע"י הקמתו לחצות אז עכת"ד עיי"ש, ותמהני מאוד איך (ברוב צדקתו) הפריז על מאוד בלשונו כי בחשש העדר בריאת הגוף בס"ס **ודרך** רחוקה אלפים ספיקות וכו' וזה יהי לתירוץ לכל מקלו יגיד לו לבטל מצות ח"ו (ע"י הפלגות וגוזמות בחששות רחוקות כאלו) ובפרט והתמדת המורה בעיון יומם ולילה שהתורה מתשת כח והחלשת העורקים עי"ז, ובפרט בחולשות דורותינו, נמצא (חלילה) עי"ז לשמירת התורה והמצות. גם הראי'

שהביא שם משינה בסוכה גשמים והלך לבית שאין מטריחין אותו כשהוא ישן לשוב לסוכה, חיק, ואתי מרחיק, כל האריכות שכ' בזה, כמובן להמעיין דשאני בסוכה דכך קים לן דמצטער פטור מן הסוכה, על כן לא יהו עוד לקום ממשכבו כשפסקו הגשמים והמצוה תשבו כעין למנוחת גופו, משא"כ לקום בחצות להתאונן על חורבן ביהמ"ק דאי אינו עונג גופו רק עבודת ה' שצריך להתגבר על תאות גופו וכן ללמוד תורה שאמרו (בפ"ו דאבות) במ"ח דברים נקנית הוא מיעוט שינה זשה"כ זאת התורה אדם כי ימות התורה נקנית אלא במי שממית א"ע עליה ומשבר תאות גופו מרו (שם באבות) ועל הארץ תישן וכמ"ש הרמב"ם ז"ל שמי שרוצה בכתרה של תורה ישמור כל לילותיו ולא יאבד אפילו א' מהם חוש בריחוק אלפי אלפים חששות להעדר בה"ג נמצא שישן כל וזהו טוב לו יותר לגופו ולעורקיו שלא ילמוד בלילה אפי' שעה הרט בעיון (לד' הרופאים) ותורה מה תהא עלי'. עכ"ז נ"ל י"ל שיהלך אדם באמצע דרכים, ומה שהחמירו כ"ב שקדושים האלו בקימת חצות לילה דייקא (ולא להיות ניעור עד אז) זהו הי' אפשר להם בכח בריאתם וחוזק גופם, משא"כ בחולשת דורנו אשר ירדה חולשה לעולם ותרד פלאים, כח ואון הבריאים, ועכ"ז ת"ח הנעורים בלילה בלימודם בודאי צריכין לדקדק שיהיו נעורים עד חצות לילה וחצי שעה אח"כ כדי שלא יהיו סרוחים בשינה על מטותם בשעת עת רצון בחצות, ונכון יותר משיניח א"ע קודם חצות (למשל, שעה א') ועי"ז יוכל לקום קודם עמוד השחר, וכשיניח לישן אחרי חצות אז לא יוכל לקום קודם עלות השחר עכ"ז העיקר עפ"י זוה"ק להיות ניעור בחצות לילה ממש ושלא לישן אז כנז' (וכך מקובל גם מרבותינו ואבותינו הקדושים והגאונים ז"ל) וזהו נקל יותר לקיים כדאמרינן ביומא (דף כ"ב ע"א) שאני מיגני ממיקם פירש"י נוח לו לאדם לנדד שינה מעיניו מלילך לישן עד סוף הלילה מלהיות עומד ממטתו בהשכמה וכו' עכל"ה ומכ"ש להיות ניעור רק עד אחר חצות מעט בודאי נקל יותר, ופשוט שמי שיוכל לקום בחצות ממש בודאי טוב יותר, אך למי שא"י טוב יותר להיות ניעור עד אחר חצות כנ"ל והגם שע"י שיישן מקודם יוכל לקום קודם אור היום מ"מ לא הועיל גם באמירת חצות קודם אור היום ויש דעות במקובלים וכן דעת חו"ז הה"ק מהרי"א מקמארנא ז"ל כי קודם אור הבוקר אין לומר עוד תיקון רחל כמ"ש טעמו על פי סודו הגם כי ברמ"ז ז"ל ומובא בשע"ת הל' ר"ה (סי' תקפ"א) שיאמרו חצות בזמן הסליחות משמע שיאמרו סמוך לבקר מכל מקום גם על זה חלק הה"ק בעל היכל הברכה הנ"ל ועיין בדברינו בד"ת (מה"ק אות ע"ו) עיי"ש ובנמוקי להלן (סי' תקפ"א) וכל ערום יעשה בדעת, והש"י יעזרנו בכ"ע ב"ב.

סעיף ב'. (ב) ולסוף הלילה וכו'. עיין בדברינו בד"ת (מה"ק אות ע"ו) ע"ד האגרא דפרקא לקדוש זקיני ז"ל בשם הזוה"ק וישלח שאין לומר תפלות בקדרותא דצפרא עיי"ש ועכשיו הראוני בזוה"ק כסא (דף קכ"א ע"ב) מפורש ויימא באשמורת כמה סליחות ותחנונים וכו' עכל"ה, אך לק"מ די"ל דהתם מיירי באשמורת הלילה שאינם סוף הלילה קדרותא דצפרא כמו שנראה בדרוש זה שם מהכ' קומי רוני בלילה לראש אשמורות והיינו בלילה וק"ל.

סעיף ה'. (ג) טוב לומר פרשת העקידה. עיין באה"ט (ס"ק ט') מה שהביא שיוכלו לומר פ' עקידה אפי' בשבת, אמנם עי' בסידור האר"י ז"ל שסידר הר"ר שבתי ז"ל (תלמיד רבינו הבעש"ט ז"ל והנהגותיו ממנו) שלא לומר כלל העקידה בשבת וי"ט ור"ח שאז אין לעורר הדין, וכן נהגנו מאבותינו ורבותינו ז"ל:

ד **אבל** אסור לאמרם בצבור. עיין מג"א (ס"ק ג') בזה בשם הל"ח דאין לכתוב י' דברות על קונטרס המיוחד לצבור עכל"ה, ועיין בשו"ת תשורת שי (מה"ק סי' ג') ע"ד אם לכתוב בכותל בית הכנסת עשרת הדברות גם מבחוץ העלה לאסור עי"ש, ע"כ הזהיר מעולם כ"ק אאמו"ר זי"ע שלא להעמיד אלו הטבלאות עם עשרת הדברות מבחוץ לביהמ"ד או בית הכנסת וגם לא למעכה מאה"ק כלל. ובכמה מקומות שהיה כבר פעל להעבירם מהאה"ק, ונכון ליזהר בזה, ורבה המכשלה בין בביהכ"נ המתחדשים והנוטים קצת למתחדשים גם בביהמ"ד של החסידים בהרבה מקומות, ומחוייבים למחות ולמנוע, ולמזהיר ולנזהר שלומים תן כמי נהר, ותמוכי ימינך פניהם האר, בב"א.

סימן ב

סעיף ד'. (א) ינעול מנעל ימין תהלה. עיין בדברינו בדברי תורה מה"ק אות כ"ד) מה שהעירותי דלכאורה קשה איך שייך מזה דאמרי' בגמרא שבת במקורו בזה לדמותו לתפילין מצוה וקדושה וזהו הנעלת מנעלים פשוטים מלבוש של חול ואיך שייך בזה הלכה איזו יקדים, ובע"כ ראי' מזה לדברי הרמ"ע מפאנו זצ"ל שאין דבר רשות בעולם וכן למנהגי הצדיקים רבותינו זצ"ל על כל דבר רשות לעשות ממנו יחודים ודרכי עבודת הש"י **עיי"ש** מ"ש עוד ראיות לזה, וישמע חכם ויוסיף לקח:

סעיף ו'. (ב) ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש. עיין בדברינו בס' אות חיים על הלכות תפילין (סי' כ"ה ס"ק ה') עפי"ד הט"ז (בסי' מ"ו ס"ק ב') אינו מדת חסידות בלבד רק הוא מדינא שמברכין עליה עוטר ישראל בתפארה על הכובע שהוא דת ישראל לעיכובא לכסות ראשו בהכובע עיי"ש ומכאן תשובה לדברי ביאור הגר"א לקמן (בס' ח' ס"ק ו')

עיי"ש והוא תימה על גדולי האחרונים כגון הישועת יעקב בזה וכיוצא שעסקו בזה ולא הרגישו עפי"ד הט"ז הנז' שהוא חיובא בדת יהודית כנז'. והנה בט"ז בזה (ס"ק ה') ציין לדבריו (בסי' ח' ס"ק ג') והן אמת כי (בסי' ח') שם החמיר לענין כיסוי ראש אבל כל דבריו שם רק בדרך חומרת ובחקותיהם לא תלכו. ותמהני מאד מדוע לא הזכיר רבינו הט"ז מדברי עצמו בסי' מ"ו (ס"ק ב') כנ"ל ומשמע שם בע"כ דהוא מדינא דאל"כ איך יברך בשם ומלכות ותקנו חז"ל ברכת עוטר ישראל בתפארה ובעל כרחך הוא דת יהודית ולא ממדת חסידות וכנ"ל:

ג ויבדוק נקביו, וכן שם ברמ"א, וירגיל עצמו לפנות בקר וערב וכו'. הנה ברמב"ם (הל' דעות פ"ד) שביאר סדר שמירת הבריאות לאדם והוא ערב בעדו אם ינהג כן שלא יחלה כ' שם (הל' ב' וכן בהל' ט"ז) שיבדק האדם עצמו לנקביו לביהכ"ס יפה יפה בכל פעם קודם אכילה ולאחר אכילה עי"ש נמצא שהוא לג' אכילות בקר וערב ו' פעמים לכה"פ מלבד שחרית בקומו וערבית ה"ז בערך שמונה פעמים בכל יום לילך לביהכ"ס ולבדוק עצמו יפה יפה, וכבר שמעתי מכ"ק אאזמו"ר הגה"ק דפה"ק זי"ע כי בע"כ אין לנהוג בימינו בזה כהרמב"ם ז"ל אם כי הי' מאור עינינו בתורה ואבי החכמים וראש הרופאים כי מובן ממילא שאם יעשה כן יביא עצמו לידי תחתוניות ומחלת הכרכשתא וכיוצא בבדיקות הרבות האלו יפה יפה שמונה פעמים ביום ועל כרחך לומר משום שנשתנו הטבעיים בדורותינו וכמ"ש בסוף ס' מהרי"ל ז"ל שאין לנהוג ולעשות בימינו היינו גם עוד בימיו הרפואות שנמצאו בדחז"ל בש"ס ומשום שנשתנו הטבעיים עאכו"כ בדורות אלו החלושים. וכמ"ש המג"א (בסי' קע"ג ס"ק א') לענין מים האמצעיים די"ל דעכשיו נשתנו הטבעיים, ועיין ביו"ד (סי' קט"ז סעיף ב') ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' ע') כתב שאין לסמוך על דעת המג"א הנ"ל במים אמצעיים כיון שהוא ספק סכנה והביא ביד אפרים ביו"ד שם, והרואה יראה בלשון המג"א שם שלא כתב ג"כ בדרך פסק להקל רק בדרך אפסר וספק, ואם כן אין ברור לומר שנשתנו הטבעיים עכ"ז הוא רק שם לענין סכנת בשר ודגים יחד אמנם לענין שאר דברים וכגון לפנות א"ע ולבדוק יפה יפה וכיוצא אשר עינינו רואות בחוש שאם ינהגו כן בימינו אז ברי היזקא לבריאות הגוף בודאי י"ל כד' מהרי"ל הנ"ל, ופשוט מה דאמרי' בברכות (דף נ"ה ע"א) דא"ר יהודה ברבי אלעאי שבודק א"ע בכ"ד בתי כסאות מביתו לביהמ"ד וע"כ הי' פניו צהובים זהו בודאי רק בימיהם היו הטבעיים משא"כ בימינו כנז' בזה. ויש עוד להביא ראיות מכמה דוכתי לזה, ואמנם לענייננו תראה גם כן לענין אבנים המקורזלות להכניס בשבת בבית הכסא ואמרי' בשבת (דף פ"א ע"א) ג' אבנים מקורזלות מותר להכניס לבית הכסא ואפילו למה

דאמרי' שם כמלא היד ואפילו הן ד' או ה' כפירש"י שם וכן פסק הרמב"ם (פכ"ו מהל' שבת) ובש"ע או"ח (סימן שי"ב סעיף א') מובן לכל מי שיש לו מוח בקדקדו וידוע לכל כי בגופין שלנו אם יקנחו באבנים מקורזלות אז יהיה תרתי לריעותא כי יקלקלו העור למטה ויעשו צרבת בשיני הכרכשתא ויסתכנו ח"ו. וגם לא יוכלו לקנח כראוי באבנים וישאר צואה משהו בפי הטבעת אשר מעכב שם במשהו אפילו הוא מכוסה וכדפסקינן בש"ע או"ח (סי' ע"ו סעיף ה') ועי"ש במג"א (ס"ק ח') אלא ודאי דעורות בני אדם בדורותם היו עבות וקשות ע"כ יוכלו לקנח באבנים וגם לנקות היטב ולא נתקלקל העור בפי הטבעת על ידי העברת ושפשוף האבנים עליהם, והא ראי' ברורה לזה מש"ס חולין (דף קכ"ב ע"א) אמר עולא עור אדם טהור ומ"ט אמרו טמא גזרה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטוחין פירש"י למטה ולקתדרא לישב עליהן ששוטחין עור על גבי מטה במקום חבלים ומובן לכל כי בזמנינו עור אדם שמת לא יצלח לשום מלאכה רק יסרח וירקב ואם יקחו ממנו לעובדו לא ישאר ממנו מאומה (מפני דקותו) בפרט לזמן מרובה להשתמש בו במקום חבלים כנ"ל ולקתדרא לא יצלח מפני דקותו ויתעכל מיד, א"ו דבא זה ולימד על זה כי עורות בנ"א שלהם בדורותם היו עבים וחזקים מאוד כי על כן היו מקנחים ג"כ באבנים מקורזלות כנ"ל, ועל כן אין ללמוד ג"כ מדורות הרמב"ם ז"ל לענין לפנות ולבדוק את עצמו הרבה פעמים ביום כנ"ל ועי' בתוס' מ"ק (י"א) דברפואות וטבעיים נשתנו בזמה"ז עי"ש:

סימן ג

סעיף ו'. (א) וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו וכו'. עיין מג"א בשם פירש"י ובשם תשו' הרמ"ע מפאנו עיי"ש, וכן בשו"ת שב יעקב (ח"א סי' ג') האריך בזה וראה נא מ"ש בתשו' שאילת יעבץ (ק"א סי' מ"ז) דגם מטת אביו הגאון חכ"צ זצ"ל הי' כן עומד ממזרח למערב כד' המקובלים וביאר שם בשאילת יעבץ דאין זה סותר למ"ש בחכ"צ (סי' ל"ו) דהיכא שהמקובלים מחולקים עם הגמ' ופוסקים הלכה כנגלה בש"ס ופוסקים, דזהו אינו סותר להגמרא כיון דבהגמרא ג"כ יכולין לפרש כהזוהר היינו בין צפון לדרום בצדדי המטה וראשו למזרח ורגליו למערב עי"ש, והך כללא הוא ממנו יתד וממנה פינה דזהו אינו פלוגתא בין הש"ס והזוהר כיון דגם בהש"ס יש ב' פירושים על כן הזוהר יכריע לפרש כהך ביאור בגמרא שלא יסתור להזוהר. וכבר הבאנו דבריו אלו הרבה פעמים במקומות רבות בחיבורינו בעה"י.

סעיף י'. (ב) לא יקנח ביד ימין. בש"ע של הגה"ק בעל התניא ז"ל כתב ומי שאינו איסטנס ומקנח באצבעותיו ממש לא יקנח ביד ימין וכו'. והקיצור ש"ע כ' עליו ולא ידעתי מנ"ל הא. ולפי פשטות הענין נראה דגם כשמקנח בנייר וכדומה לא יקנח ביד ימין וכו' ותמהתי על תמיהתו והלא דברי הרב בעל התניא נכונים ונראים לפי"מ דאמרי' שם (ברכות ס"ב) הטעם מפני שקרובה לפה (פירש"י רגילין להושיטה לפה) והיינו שמא לא ירחץ ידיו היטב היטב וישאר עכ"פ כמו ריח על ידיו ועי"ז ימאס בעיניו בעת אכילתו ואם ע"י הפסק נייר מה יזיק, א"ו דמיירי כשמקנח באצבעותיו וז"פ, וגם הראי' שהביא בקס"ע מהתנאים שהכניסן אבנים מקורזלות לבית הכסא עי"ש אינו ראי' כלל דבאמת י"ל דהם במדת יקרתם לא הי' מקנחין ביד ממש רק באבנים וכיוצא וע"כ הי' מותר להם באמת לקנח ביד ימין כיון שהוא ע"י דבר אחר ומה זו הוכחה כנ"ל:

סעיף י"ז. (ג) המשהה נקביו עובר משום בל תשקצו. עיין מה שכתבנו לעיל (סי' ב' ס"ק ג') בנמוקי בזה, והנה שמעתי מאאמו"ר הקדוש זי"ע המקובל מרבותיו הקדושים זי"ע אשר מי שיש לו חולי השלשול ל"ע (גם אם הולך בחוץ על משענתו כדרך הבריאים) אשר זאת רפואתו שישהה נקביו ולא ילך בכל עת שיצטרך כיון שזהו חליו שנתעורר חום בכרכשתא או בבני מעיו פנימה. ונדמה לו בכ"ע שיצטרך לנקביו ע"כ צריך לעצור ולא לילך ועי"ז יתחזק ויתרפא, ואז אינו עובר ככל על בל תשקצו וטעמי' נראה כיון דלקמן (סי' צ"ב) במג"א (ס"ק א') דעתו נוטה דהיכא שהזמן תפלה יעבור בעוד שהוא נפנה לנקביו אז יסמוך לכתחלה על דעת הריף שמתיר לכתחלה שיוכל לעצור את עצמו עד שיעור פרסה ופשוט דבכה"ג אינו עובר על בל תשקצו כיון דיוכל להתפלל לכתחלה אז ואם תאמר דעובר על בל תשקצו ה"ז מה"ב (וכ"כ בפשיטות בפמ"ג במ"ז שם) ונמצא בזה דגם לדעת המחבר ודעימי' דס"ל דלכתחלה לא יתפלל כשצריך לנקביו גם כשיוכל לעצור א"ע עד פרסה וגם לדעת הב"ח שם דגם כשיעבור זמן תפלה לא יתפלל לכתחלה כן, מכל מקום כיון דהם מודים דבדיעבד שפיר דמי ויצא י"ח התפלה, והנה קיי"ל שעת הדחק כדיעבד דמי, (וכתבנו מזה במק"א בעה"י) ואין לך שעת הדחק יותר ממה שהוא במיחוש השלשול ועל כן מותר לכתחלה לכ"ע לעצור א"ע ואינו עובר כנ"ל, ואין לומר דהא גם שם כשזמן תפלה עובר הוי שעת הדחק, ואעפי"כ לא הוי כדיעבד לדעת הב"ח כנ"ל ואסור לכתחלה לעצור את עצמו, ז"א. דהתם הוי כפושע מפני שאיחר כ"כ עד שהגיע לרבע שעה האחרונה אשר בעוד שיפנה יעבור זמן תפלה לגמרי כיון שהוא בריא הו"ל להקדים את עצמו ובמשך הזמן תפלה ג"כ מצוה להקדים כנודע מד' מרן הב"י והוא עבר על זה, משא"כ כשהוא במיחוש השלשול כ"ע מודי דהוא שעהד"ח כדיעבד

ומותר לכתחלה כנז' ובתוה"ק דרכי' דרכי נעם כתיב דבזה הוא חומרא דאתי לידי קולא אם יחמיר בזה לפנות בכל עת כנ"ל עי"ז יוגבר המיחוש במעיו ולא יוכל לנקות א"ע זמן רב ויבטל מתורה ותפלה מפני יחוסו ויצטרך בכל עת לנקביו וכמעט שיוכל לבא לידי סכנה ח"ו. ורשמתי בזה להציל רבים וכן שלמים ולידע כי רבים שהחמירו והחלישו א"ע את גופם ואת נשמתם למעט מעבודתם ולא הועילו בחומרתם:

רק זהו קולתם, כנז', וגם בקטנים המחמירים בזה בדמיונות וחומרות השחיתו את גופם ונשמתם מטעם הנ"ל, ומהדמיון בא לידי חולשה ובהתלם עי"ז הצריכו בכ"ע לקטנים ולא יכלו להתפלל אפי' שעה א', ועוד בפחות, מבלי לכת החוצה, (וכן ראיתי עתה באשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש ז"ל דהיכא שמסיח דעת וא"צ, אז לא שייך כלל בר תשקצו) ושמעתי מאדומו"ר הקדוש זי"ע משינאווע בשם אביו רבינו הקדוש הגאון בעל דברי חיים זי"ע שיעור שלש שעות (לאדם בינוני בבריאות) בין הליכת קטנים מפ"א להשני, ואם ילך יותר, אז הוא רק דמיון שצריך (ועי"ז שיחוש כדמיונו ממילא יצטרך אח"כ יותר כנ"ל) ושמעתי יותר מזה בשם רבינו הקדוש מהרמ"מ מרימנוב זי"ע (אין רצוני לכתוב לרבים בזה) והכל נכון עפ"י הדין והגם שיש לחלק בין דורותם לדורותינו החלושים ביותר בכל ענין, וגם במחלת העצבים רבים מהם שקועים אשר עי"ז ירגישו בדמיונות יותר ויצטרכו לילך הרבה פעמים לקטנים בכ"ע כנ"ל, גם יש לחלק למי ששתה הרבה משקה המעורר לקטנים בכ"ע מ"מ כל ערום יעשה בדעת של תורה ועי"ז שלא יחמיר לחוש לדמיונות יתחזק ויתרפא ולא יצטרך באמת כ"כ לנקביו, ולא יבלבלוהו רעיוניו, וכאשר יובחן בנסיון כי היסח הדעת בזה בד"ת או במילי דעלמא הנחוצים כשיוטרד במחשבתו ויעמיק בהם אז לא יצטרך אפילו כמה שעות לקטנים. וזהו ראיה שהכל תלוי במחשבתו ורעיונותיו, ודי למבין, וה' יעזרנו וירפאנו ב"ב:

סימן ד

סעיף יד

א אם היה נעור כל הלילה יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית להתפלל ולהעביר רוח רעה מידיו (הגה ויטלם בלא ברכה) (הרא"ש כלל ד' ורשב"א סי' קצ"א). הנה עיין בישועת יעקב (ס"ק א') כתב בזה דהנה לדעת הרא"ש טעם נטילת ידים בבוקר משום חשש שמא נגע במקום מטונף והרשב"א בתשו' כתב לפי שהאדם נעשה ברי' חדשה ולכך צריך ליטול ידיו כמו כהן העובד עבודה וכו' ובישועת יעקב האריך בזה קצת ליישב

קו' הב"ח למה דקי"ל דלתפלת מנחה אפילו ידוע שנגע במקום מטונף אינו צריך לברך על נטילת ידים, ולשי' הרא"ש הנ"ל למה לא יברך במנחה גם כן ותי' בישיע"ק דאפילו נטנפו ידיו דאסור לו להזכיר ש"ש עד אשר ירחוץ בנקיון כפיו האיך יתכן ברכה ע"ז וגם אין כאן מצוה ליטול ידיו דבודאי כשירצה להתפלל בע"כ יטול ידיו שלא תהיה תפלתו תועבה ולא היה ענין בחכז"ל לתקן מצות על נטילת ידים דהרוצה להתפלל בלא"ה יטול ידיו ואמנם לתפלת השחר אפילו בלא נגע תיקנו חכז"ל כיון שהידים עסקניות ובאמת י"ל למה לא נוקי הידים בחזקתן חזקת טהרה, אמנם תקנת חכז"ל לברך בשחרית אפילו בלא נגע ע"כ יברך ענט"י, ובתפלת המנחה אין חיוב נטילה רק ביודע להם טומאה ובזה אין כאן תקנת חז"ל רק שמעצמו מחוייב לרחוץ מקום המטונף עכת"ד הישיע"ק וסיים ודו"ק, כי זה ברור, אמנם במחכתהד"ג אינו ברור כלל ועדיין יש לפקפק ולפלפל הרבה ומ"ש דלמה יברך במנחה ולמה תקנו חכז"ל ברכה הרי כשירצה להתפלל בודאי בע"כ יטול ידיו זה אינו דהא גם לסעודה תקנו נט"י ותיקנו ברכה אפי' אם כי אינו צורך מצוה רק כשירצה לאכול אפילו כמה פעמים ביום אם הסיח דעתו מידיו צריך ליטלם כשירצה לאכול ולברך על נטילת ידים ומכ"ש לתפלת מנחה שהוא חיוב מצוה והסיח דעתו מידיו, ולא עוד אלא שידיו בודאי נתטנפו (**ואינו** היסח הדעת בלבד) אם כן למה לא יברך לדעת הרא"ש דהטעם בשחרית רק שמא נגע ע"כ צריך ברכת ענט"י לשחרית מכ"ש כשודאי נגע למה לא יברך לתפלת מנחה ומה הועיל בתירוצו זה לדעת הרא"ש על קושית הב"ח הנ"ל, וגם מ"ש דלמה לא אוקמי הידים בחזקת טהרה, לק"מ, דהרי כ' הטעם משום דידים עסקניות הן ול"ש חזקת טהרה לזה בעת השינה שלא יחכך במקומות המכוסים או בראשו ואם כן הוא ספק הנוטה לודאי שבודאי נגע ול"ש כלל חזקת טהרה, וגם מה שתי' דבע"כ תקנו חז"ל שחרית נט"י אפילו כשלא יודע להם טומאה הא זהו רק לדעת הרשב"א, אבל לא לדעת הרא"ש דרק משום ספק שנגעו בלילה בשינתו (והוי בודאי משום דידים עסקניות הן כנזכר) ועיקר הקו' מהב"ח ודעימי' היה רק לדעת הרא"ש כנז' ומה הועיל בתירוצו בזה כלל, אולם חזית קשה יותר מזה ראיתי בספר תולדת אדם מעניני הגאון הנפלא מ' זלמן זצ"ל מווילנא (בדפוס לבוב דף פ"ה ע"ב) כי מנהגו שקודם השינה לבש בתי ידים או פשט בתי ידים של כתונתו עד למעלה מראשי אצבעותיו וקשרם בחוט או חבל דק שלא יגעו הידים בבשרו בעת השינה, ואחרי הקיצו משנתו למד מיד בלי רחיצת ידים כל כך חס הצדיק על זמנו שלא לאבד אפילו רגע אחת מימי חייו בלי תורה עכ"ל הס' תולדת אדם הנזכר. ומ"ש שלמד מיד בלי נטילת ידים שחרית הדברים האלו מרפסן איגרא ולא נתנו להאמין על הגה"צ הנזכר, אולם חשבתי בראשית ההשקפה

דהלך בזה כשיטת רבו הצדיק הגר"א מווילנא שהיה נוטל לנט"י לתפלת מנחה ומברך על נטילת ידים כמ"ש בשמו בס' שערי רחמים, ובע"כ דס' הטעם נט"י בשחרית ג"כ כמו כהן העובד עבודה (בתפלת שחרית שהוא במקום תמידין) וכד' הרשב"א הנ"ל וס"ל דע"כ צריך נט"י שחרית, וא"כ גם במנחה (שהוא במקום תמיד של בין הערבים) צריך ג"כ נט"י ובברכה כמו בשחרית וע"כ גם תלמידו הג' ר' זלמינא הנ"ל ס"ל כן ולא חשש כלל משום רוח רעה בלילה בשינתו ורק חשש שמא נגע בידיו בעת השינה בלי ידע ע"כ שם בתי ידים עליהם ולמד מיד בהקיצו ואח"כ בעת הכין עצמו לתפלה נטל ידיו לתפלת שחרית כן חשבתי למשפט לכאורה, ולא מזיגנא רישא אבי' סדיא עד דמהפיכנא בזכותי' דת"ח מובהק ונפלא האי גברא רבא מהר"ז ז"ל. אמנם באמת ז"א דהרי מפורש בש"ע בזה לעיל בזה (סעיף ב') שצריך לערות על ידיו ג' פעמים בסירוגין משום רוח רעה בלילה, והוא כד' הזוה"ק וכמ"ש בזה בביאור הגר"א ג"כ וא"כ ה"ז גם דעת רבו להחמיר בודאי ומטעם ספק זה החמירו בספק גם אם לא ישן בלילה משום רוח רעה כמבואר בזה בש"ע, א"כ מה אהני בזה הלבישת בתי ידים בסינתו בלילה כיון דרוח רעה שורה עליהם. וכן לדעת הרשב"א דנט"י בשחרית הוא משום כעין כהן העובד עבודה שנוטל ידיו מקודם, מכל מקום מודה ג"כ דלהטעם משום רוח רעה צריך ג' פעמים בסירוגין ולא מהני שכשוך כמ"ש בזה בב"י לד' הרשב"א וגם לדעת הרא"ש (אשר כפי הנראה על זה בנה יסודו מהר"ז מווילנא דעיקר הטעם רק משום שהידים עסקניות ונגעו בלילה בשינתו במקומות המכוסים, על כן סבר דמהני לזה בתי ידים שלא יגע) כבר ביאר בב"י דמשמע מדברי הרא"ש אלו בתשו' דלמי שנעור כל הלילה ול"ש ידיו עסקניות דא"צ ליטול ידיו למ"ד סתם ידים כשרות לתפלה עי"ש, ולפי"ז ה"ז דעת הרא"ש רק אם היה ניעור כל הלילה דל"ש ג"כ רוח רעה כיון דלד' הזוה"ק בלשונו מפורש ג"כ משום שינה כמ"ש דנשמתא נפקת וכו' ע"כ שורה רוח רעה ולא כשהוא ניעור, אבל כשהוא ישן נמצא מ"ש בשם מהר"ז מווילנא ה"ז דלא כמאן מניי' וגם נגד הזוה"ק ע"כ אין להאמין על אותו צדיק טעות ומעשה כזה, והש"י יצילנו משגיאות, ויופיע עלינו רוח טהרה ודעת:

סעיף י"ח (ב) אלו דברים צריכין נטילה במים וכו' והיוצא מבית הכסא ומבית המרחץ. פשוט דהכונה דהיוצא מבית הכסא אסי' לא נפנה שיצריך נט"י דאל"כ ממ"נ קשה מה אשמעי' בזה דאם נפנה לגדולים שם תיפוק לי' משום דנפנה לגדולים אפי' בביתו וצריך נט"י ואם רק השתין שם הרי א"צ לנט"י בשביל קטנים כמבואר לקמן (סי' ז' סעיף ב') אלא ודאי דאפי' לא נפנה שם כלל אשמעי' דצריך נט"י משום רוח רעה השורה בביהכ"ס. וכן הכונה היוצא מבית המרחץ נראה פשוט גם אם נכנס ויצא בבגדיו ולא רחץ שם

(גם במקום שמקצתן עומדים ערומים ומקצתם לבושים כיון שכל אלו הדברים ענינים רוחניים המה שראו חז"ל ברוח קדשם כי ר"ר שורה שם באלו המקומות ע"כ כשיצא צריך נט"י, וז"פ) דאל"כ תיפוק לי' כיון דרחץ ונגע במקומות המכוסים בגופו ממילא צריך נט"י. ואין לומר משום דהיכא דנפנה בביתו אינו צריך רק נטילה פ"א או כשנגע ברחיצתו במקומות המכוסים שבגופו על זה אשמעי' דכשרחץ בבית המרחץ או נפנה בביהכ"ס צריך נטילה ג"פ (משום רוח רעה דביהכ"ס) ז"א, דהא דצריך ג"פ מאן דכר שמי' בזה בלשון מרן המחבר וגם לא בלשון חכז"ל במקורו כלל רק המחזיק ברכה והובא בזה בשערי תשובה (ס"ק כ') כ' דנהגו היוצא מביהכ"ס שנוטל י' ג"פ (כמו הקם משינתו שחרית) אבל בלשון המחבר לא נזכר זה כלל. וגם מלשון סדר היום (עיי' באה"ט ס"ק י"ט בזה) משמע שצריך בכל אלו הדברים רק נטילה פ"א והיינו גם ביוצא מבית הכסא ובפרט ביוצא מבית המרחץ מאן דכר שמי' לג"פ וצריך בודאי רק פ"א ובע"כ דאשמעי' ליוצא וביהכ"ס או מבית המרחץ אפי' לא עשה צרכיו שם או לא רחץ בבית המרחץ כנז'. וכמדומני כי אין נזהרים העולם בזה ובפרט שוכרי המקוה ובית המרחץ מהקהל ליקח דמי הרחיצה מאנשים הרוחצים וטובלים המה נכנסים ויוצאים בלי מספר וכשהם בחוץ מדברים לפעמים ד"ת או מברכים ברכות וכיוצא בלי נט"י בכל פעם וכמעט אין איש שם על לב בהם לרחוץ בכל פעם הגם שיש להמליץ עליהם כי הוא דבר טירחא עכ"ז לא מצאתי שום היתר ובודאי מצוה להזהירם ליזהר לטובתם:

(ג) **והחולץ** מנעליו כ' במג"א (ס"ק טו) חולץ מנעליו. פי' בידיו והנה בא"א (להגה"ק מבוטשאטש ז"ל) בזה נסתפק לענין חולץ המנעלים הנקראים (פאנטואפלען) שאינם כמנעל הנועל ברגל רק אחורי הרגל ואין העור עולה כלל על העקב, ידוע לכל דל"ש בהם מה שצריך נט"י כשחולץ מנעליו כי אין זה רק במנעל הצריך ליגע בו עפ"י הרוב בחליצתו משא"כ בזה שא"צ ליגע בהם בשום פעם לכ"ע אין צריך נט"י על חליצתו וכו' עכ"ל. ודבריו ז"ל בלתי מובנים וממ"נ במה מיירי אם כשנוגע בהם באותן (פאננואפעל) המנעלים הנהוגים אז בדורותם כונה פשיטא לי' דא"צ נט"י (כשחולצן בידיו) וכי צריך שיהיו על רגליו נעולים וקשורים כמו מנעל של חליצה הלא הטעם כנראה משום שנתלחכח המנעל בטנופת וטיט הנרוק שעל הארץ א"כ גם במנעל כזה שייך בדרכו בו על הארץ שהעיקר הוא אחורי הרגל הדורך ונוגע בארץ וזהו יש בו ואם טעם כמוס יש בו לחז"ל כמו בכל אלו הדברים הצריכים נט"י למה פשיטא לי' למעוטי המנעל כזה כשחולצו בידיו. ואי מיירי כשלא חולצן בידיו הא גם בכל המנעלים כשזורקן מעל רגליו ואינו נוגע בידיו א"צ לנט"י כד' המג"א הנז' ולמה דוקא במנעל כזה הנ"ל, אלא שבא"א

בנה יסוד על דברי הבאה"ט (בסי' קכ"ח ס"ק ו') וכמ"ש (להלן מיד אח"ז) באה"א וז"ל ממה שכ' בבאה"ט ע"ה בסי' קכ"ח שמנעלים שא"צ ליגע בהן בחליצתן א"צ נט"י בחליצתן יש עי"ז זכות על המקילין במנעלים (שיש) [שאין] בהם היקף אחורי הרגל למעלה מהעקב כיון שאפשר לחלצם בלי נגיעה גם כשצריך ליגע בלבישתן כיון שבחליצתן א"צ ליגע א"צ נט"י בחליצתן על כל פנים עכ"ל בא"א (והיינו גם כשנגע בהם בחליצתן) ובמחכ"ת תלא תניא בדלא תניא להעמיס בדברי הבאה"ט דברים שאינם מעולם והבאה"ט לא כתב שם רק עפי"ד מג"א אלו (בקצרה) כי צריך נט"י רק הנוגע בידיו בחליצתו את המנעל ועפי"ז כ' שם הבאה"ט בהל' נשיאת כפים (שצריך לחלוץ מנעליו קודם ג"כ) וז"ל ויחלוץ המנעלים קודם הנטילה (כמובן דכיון שיחלצם אחר הנטילה לנ"כ יצטרך ליטול ידיו עוד הפעם אחרי חליצת מנעליו) ומנעלים שאפשר לחלוץ בלא נגיעה ביד יכול ליטול קודם חליצת המנעלים עי' סי' י"ד סעי' י"ח (היינו הלכה זו דצריך ליטול ידיו אחרי חליצת מנעליו בידיו דוקא כדי המג"א בזה כנז') עכ"ל הבאה"ט ודבריו פשוטים מאוד. ותמצית הדברים הם כמשמען ברורים דאם נגע בידיו בחליצת מנעליו צריך נט"י ואם לא נגע א"צ נט"י, ודלא כמו שרצה להעמיס שם בדברי הבאה"ט דנ"מ אם הוא צריך דוקא לנגיעת ידיו בחליצת מנעליו או לא (וכמו הראוי לבילה וכו' וכיוצא דברים שאינם שייכים בשום דמיון לכאן וכשאפשר לחולצם בלי נגיעה אז בכל אופן (היינו גם אם נגע בהם בידיו) א"צ נטילה כלל. וז"א כלום, וכנז'.

ושמעתי מחמירים גם אם חולץ מנעליו היינו שזורקן מעל רגליו (כדוגמת מנעלים שלנו) בלי שום נגיעת ידיו ג"כ צריך נט"י, ולזה אין שום מקור כלל ולא שמענו מאבותנו להחמיר בכזה, וכעין ראי' לזה מש"ס ברכות (דף כ' ע"א) ואלו רב יהודה שליף חד מסאני' אתי מיטרא היינו שבזה החל תפלתו (ושלף מסאני' היינו העינוי בחליצת מנעליו לתענית ותפלת הגשמים) ונענה מיד במענה פיו דאתי מיטרא, והלא בחליצת מנעליו הי' צריך לנט"י אח"כ ואיך התפלל אז (בחליצת מנעלו האי') שיהי' נענה במענה פיו אלא ודאי שחולצן שלא ע"י ידיו או בהפסק מטפחת ולא נגע ואז א"צ לנט"י כנז':

ד **והחופף** ראשו, עיי' בא"א (להגה"ק מבוטשאטש ז"ל) לענין מקומות המגולים בראשו, והנה נסתפקו אם כשנגע בתשערות (הם מקום זיעה) בלי חיכוך ועיי' לקמן (בסי' צ"ב סעי' ז') וגם בפמ"ג או"ח (סי' קכ"ב א"א ס"ק י"ד) ליזהר שלא ליגע בשערות ראשו בעת הנחת תפילין כי אז יצטרך ליטול ידיו ועיי' בדברינו בס' אות חיים (סי' כ"ז ס"ק י"ד וגם בסי' כ"ה ס"ק י"ב) ובס' אות שלום (סי' רס"ד ס"ק י"א אות ז' וסי' רס"ה ס"ק ט"ו) אמנם עתה ראיתי בהגהות הגאון מהרש"מ ז"ל (בס' אורחות חיים סי' ד') שהעיר יפה מש"ס

ברכות (דף מ"ג ע"ב) בתרי לישני שם אי איכא מקום זיעה בהשערות, אמנם מה שכתב שם בהגהות הנ"ל בשם הגאון המובהק מהרא"ז מרגליות ז"ל ראי' ממה דפסקינן בסי' צ"א (סעיף ד') שמניח ידו לכסות ראשו משמע דהנגיעה בשערות ראשו א"צ נטילה ועיי' שם וז"א ראי' לענ"ד דיכול להיות דמניח כל זרועו על ראשו והפס ידו הוא יוצא לחוץ ראשו מבלי נגע בהשערות וע"כ מהני, וא"צ נטילה כיון שהנגיעה הוא רק בפס ידו וז"פ:

סימן ה

א **קריאתו** באדנות. עיי' באה"ט בשם הב"ח בקריאתו כשנכתב בא"ד וכשנכתב יו"ד ה"א מקצתן קורין בפתח ומקצתן קורין בצירי וכן נוהגים האשכנזים עכ"ל הבאה"ט בשם הב"ח. ונפלאתי דהא עד כאן לא פליגי בקריאתו תחת האלף אם בפת"ח (היינו שיאריך בה קצת) או בחטף פתח (היינו פתח עם שוא וזהו חוטפי' מעט הפתח) אבל ציר"י מאן דכר שמי' בזה ואיזו פי' לזה ובאיזו מקום נכתב בכזה ציר"י תחת האלף, אולם באמת בב"ח לא כתב רק מקצתן קורים "נוטה" לצירי והבאה"ט השמיט תיבת "נוטה" מד' הב"ח. אך גם כלשון הב"ח באמת לא זכיתי להבינו כלל מ"ש שמקצתן קורין נוטה לצירי כנ"ל וגם מ"ש שכן הוא מנהג האשכנזים כפי הנראה כונתו להדרים באשכנז ממש (דהא הדרים בפולין לא קראום אז אשכנזים רק מנהג פולין אם כי כולנו בני גולי אשכנז אנחנו ואכמ"ל) וידוע דהאשכנזים קורים הצירי כמו שאנשי פולין קורין הסגול (ע) ומעולם לא שמענו לקרות תחת האל"ף (אדנ') כמו בנקודת בסגול שקורין אנחנו ילדי פולין במק"א כנז' וצ"ע, כי לא הבנתי כלל.

והנה עיי' בזה בשע"ת ובמחצית השקל מ"ש ועל הדל"ת חול"ם א"צ לפרש (לרוב הפשיטות) והי' אצלו בפשיטות וכן הוא ברור, אמנם מכאן תוכחה לכת א' מקצת מן החסידים שאומרים השם ומעקמי' הפה ולשון לומר הדל"ת כמו בחיר"ק או שוריק ולא בחולים (שנוהגים אנחנו כראוי) ואולי הוא בטעות ששמעו כן מרבם וכבר כ' בסור מרע וע"ט להקדוש בעל עט"צ זי"ע מזידיטושוב כי אין לעשות בזה כ"א כדעת רבו מה שהוא נגד הלכה וש"ע אם כי אין להרהר אחרי רבו ח"ו אבל לא יעשה כמותו במה שלא ידע הטעם כראוי עפ"י הלכה (וכתבתי מזה כבר במק"א בעה"י) וגם יש טועים בכמה גלילות אונגארן לומר בהשם הנו"ן (יו"ד) בחול"ם וזהו בודאי טעות גמור, כי באמת צ"ל הנון בקמ"ץ כמבואר שם במחצית השקל ובשם תשו' מהר"ם לובלין ז"ל, וז"פ וברור. וה' יעזרנו ויצילנו משגיאות, ומכל טעות. ושם יקרא ככתיבתו מחציו תתמלא חיבתו, בב"א:

סימן ח

סעיף א'. (א) ויברך מעומד, עיי' ט"ז דילפינן לכם מעומר דדרשי' בקומת, ובמג"א כ' דלא הברכה לבד תהי' מעומד רק גם העטיפה תהי' מעומד ועיי' בפמ"ג (במשבצות ס"ק א') דמ"ש דבעי עמידה היינו לתחלת עיטוף דודאי לא חייבה התורה כל היום, דאשר תכסה כדרך שבנ"א עוסקין במלאכתן בישיבה עכ"ל. ושאלוני חכם א' מידידיי נ"י דהא תפילין ג"כ צריך להניחן שתיהן מעומד כמ"ש הרמ"א (בסיף כ"ה סעי' י"א) וכיון דבתפילין לא נאמר אשר תכסה בה וכיון דתפילין מצותן כל היום וא"כ למה א"צ ההולך בתפילין כל היום להיות מעומד כיון דלא נאמר בתפילין אשר תכסה בה כדרך שבנ"א יושבין כנ"ל עכ"ד הנ"ל. והשבתי לו הנה בתפילין לא נאמר כלל לדרשא, שצ"ל מעומד ואינו בסימן מעצ"ל וכמו שביארתי בחי' מנח"א (ח"א סי' מ"ח) באורך בעה"י וגם עיי' בדברינו באות חיים (סי' כ"ה ס"ק נ"ו) מזה וגם הך דרשא דמעצ"ל א"ת בקמה אלא בקומה אינו כלל מגמ' ודרז"ל כמ"ש באריכות במנח"א ובפרט בתפילין שאינו מסימן הנ"ל שצ"ל מעומד לד' הפוסקים וגם ביארתי שם באות חיים שצריך כל יר"א לכתחלה לעשות כד' המג"א להניח של יד מיושב ושל ראש מעומד וגם אותן הנוהגים להניח שתיהן מעומד היינו רק ההנחה והבו דלא לוסיף עליה להחמיר לעמוד כל היום כיון דחילוק גדול הוא מציצית לתפילין דבציצית כשלובש בגד בת ד' כנפות מחויב בציצית כל היום מחיובא ע"כ שפיר צריך הפמ"ג ללמוד מקרא אשר תכסה בה שיוכל להיות בישיבה כרצונו כל היום כדרך בנ"א דכיון שצ"ל מעומד אין נ"מ בשעת העטיפה או כל היום כיון דחיובי' דבגד בציצית כל היום משא"כ בתפילין הגם שביארנו באות חיים (סי' ל"ז) כדעת זקיני הלבוש זצ"ל שמצותן כל היום לכתחלה אבל החיובא להניחן עליו אינו רק רגע א' וסגי להו בקשירה פעם א' ע"כ די (גם לדיעות דר"ל שצ"ל מעומד של יד ושל ראש גם שניהם) שעומד בשעת קשירתן וא"צ לימוד **בקרא** כלל דכשהולך בהם כל היום מותר לכתחלה לישב כנ"ל:

סעיף ב'. (ב) סדר עטיפתו, עיי' במג"א (ס"ק ב') בשם כתבים שצריך להתעטף כעטיפת ישמעאלים, והנה מהו עטיפת ישמעאלים כ' בב"י בשם הגאונים ז"ל דעיטוף גמור בעינן מדמברכין להתעטף בציצית והוא בש"ס מ"ק (דף כ"ד ע"א) אמר שמואל כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה מחוי ר' נחמן עד גובי דיקנא ופרש"י דהיינו עטיפת ישמעאלים גומות שבלחי למטה מפיו, וגם מה שהביא המג"א זה בשם כהאריז"ל כ' בשעה"כ (דרוש א' מענין הציצית) וכן בפע"ח (שער הציצית פ"א) וכ' שם בפירוש עטיפת הישמעאלים וערביים ובזה"ל שהם מעטפין ראשן בטלית וכורכים השני קצוות

של הטלית סביב גרונם וצוארם וכו' עיי"ש. והנה בעולם נהגו הרבה אנשים רבים וכן שלמים שמעטפין הטליה ומכסין פניהם עד פיהם לפניהם ויש מחמירים יותר לכסות עד החזה מלפניהם ואומרים כי זהו עטיפת ישמעאלים (ואנחנו לא נהגנו כן רק לכסות בטלית ראשו ולכרוך בשני קצות של הטלית על הצואר ועד פיו והד' ציצית לצד שמאל מאחוריו כמבואר שם בהאריז"ל בכונתו), והנה אאזמו"ר הקדוש מהר"ש זי"ע מפהיק תמה על מנהג רבים הנ"ל שמכסים פניהם ואומרים כי זהו עטיפת ישמעאלים והיתכן לומר כן כי איך הלכו הישמעאלים בכיסוי פניהם בחשך ילכו אם יכסו עד הפה מלמעלה למטה והעינים והחוטם והפנים מכוסות ואיך לא יפלו בפתחים ובורות וינגפו גופם, ואם יוליכם אחר כמו שמוליכין סומא שלא יפול כנ"ל הלא גם האחר יפול אם יתעטף כנ"ל ובע"כ לומר שהאחר יהיה מאומה אחרת שאינם ישמעאלים בעטיפתם וגם לא שמענו מעולם שינהגו את הישמעאלים כמו הסומים (סגי נהור) ודבר זה מביא לידי גיחוק. וגם ראי' לדבר, א) ממשנה מפורשת בכלים (פ' כ"ט משנה א') גומרין סל ערביים פי' הר"ע מברטנורא ז"ל שהוא אמה על אמה ומכסין הערביים חוטמן ופיהם בזמן הקור, ואם הפי' עטיפת ערביים (ישמעאלים) בטליתם שמכסים את פניהם בראשם מלפניהם עד פיהם ולמטה הלא ממילא החוטם מכוסה ולמה להו הגומדין הלז של אמה, א"ו דז"א, וכנזכר, ב) ממה שמביא הב"י מהבעל העיטור בשם הגאונים עטיפת ישמעאלים עטיפה גמורה וכו' ומסתברא לן דעטיפת ישמעאל לא הוזכרה אלא לגבי אבילות דאמר שמואל וכו' (כנ"ל מש"ס מ"ק כ"ד ע"א כנ"ל) אלא שהאריז"ל פסק דגם לעטיפת ציצית צריכין להחמיר בעת תחלת עטיפת הטלית לעשות כעטיפת הישמעאלים ושם בגמ' במקורו לא נמצא כלל לכסות פניו רק נראה בפשיטות לכרוך הטלית על צוארו עד שיגיע למעלה בתחלת פניו בגומא שבזקנו כנ"ל, ג) וגם האר"י ז"ל שצוה לעשות בעטיפת ציצית כעטיפת ישמעאלים בעת הברכה, הנה בעת תפלת מנחת ש"ק בעטיפת הטלית כ' בסידורי האריז"ל ומקורו בהגהות מהר"י צמח ז"ל בפע"ח שאין לכסות הפנים ולא המצח כלל בטלית כי אז מתגלה המצח וכנודע, והלא כד' האר"י ז"ל צריכין לציצית עטיפת ישמעאלים ואם נאמר שזהו על כל פניו (עד למטה במקום פיו) א"כ המצח בע"כ שיכסנו ואיך נקל במצות ציצית אז לברך להתעטף ושלא לעשות כעטיפת ישמעאלים, א"ו דעטיפת ישמעאלים אינו כלל על הפנים לכסותו רק לכורכו סביב צוארו וראשו מעוטף בו כנ"ל אבל המצח לפניו יוכל להיות ספיר מגולה, (ומ"ש שלא לכסות אז המצח כלל אין משמע דבשארי פעמים צ"ל המצח מכוסה אלא הפי' כפשוטו דבשארי פעמים שאין מדקדקים ע"ז כשמתעטפים ראשם בטלית אז מתכסה המצח ג"כ לפעמים כמובן,

אבל צריך נדקדק ע"ז שלא לכסותו כלל. וז"פ), ד) דמלשון האר"י ז"ל בעצמו (בשער הציצית) שכ' לעשות כעטיפת ישמעאלים כנ"ל מפורש ומבואר כך לכורכו סביב צוארו וגרונו כנ"ל, ומה זה ענין לכיסוי פניו בזה, ה) מש"ס שבת (דף ס"ה ע"א) הערביות יוצאות רעולות (פירש"י דרך ערביות להיות מעוטפות ראשן ופניהן חוץ העינים וכו' עכל"ה, הרי שאין מכסות ראשן עד העינים מלפניהם ולמטה רק מלמטה מתעטפות סביב גרונם ופיהם כדי שישארו העינים מגולים (כי בודאי אין לומר שעושין נקבים בבוליתן במקום העינים שיסתכלו דרך שם) ואם הנשים מחמת צניעות אין מכסות העינים כ"ש האנשים שאין מכסין עליתם על העינים וכנ"ל. ו) וגם עתה רואין באה"ק ושארי ערי תוגרמה הערביים הישמעאלים אשר מנהג אבותיהם בידיהם, גם במלבושיהם, כנודע ויעשו כן כשרוצה לילך במרוצה אז נוטל חלק א' מבגדו הרחב העליון ומשליכו על כתפו וכורכו על צוארו. וכשהוא רפש וטיט ורוצה לרוץ אז גם החלק **השני** הוא מגביהו וכורכו על צוארו וזהו עטיפת ישמעאלים, כי אם יכסה פניו אז לא יראה אנה לילך כלל וכנ"ל.

אמנם חזות קשה ראיתי בש"ע הרב התניא ז"ל (בסי' זה) שכ' עטיפת ישמעאלים דהיינו לכסות הראש עם הפנים עד גומות שבלחי למטה מפיו עכ"ל, ובאמת אחרי המחילה ונשיקת עפר כפות רגליו הקדושים זי"ע אין שום מקור למ"ש "לכסות הפנים" וכמו שהוכחנו וביארנו לעיל בראיות פשיטות וברורות בעה"י.

אך זאת מנהגי וכמו שנהג אדומו"ר הקדוש רבינו יחזקאל זי"ע הרב משינאווע כי גם בעת עטיפת ישמעאלים שהוא עשיות עיקר המצוה מן המובחר לעשות אז גם כדעת הגאונים והאריז"ל שצריכין עטיפת ישמעאלים מ"מ צריכי' לדקדק להמשיך למטה הטלית מצד ערפו ואחוריו שיהי' מכוסה בו ראשו ורובו של הגוף כיון שעיקר מדינא היא ההלכה בזה בטוש"ע כדרך שבנ"א וכו' היינו עיקר עטיפת הגוף ע"כ צ"ל אז רוב הגוף ג"כ מכוסה כדי שלא יבטלו בעת עטיפת ישמעאלים המצוה בעיקרה להלכה שהוא עטיפת הגוף והיינו רובו כנזכר.

ובענין העטיפה שכתבנו לעיל בזה שמנהגנו ליקח הד' ציצית לצד. שמאל בעטיפתו ובכריכתו על הצואר, הן אמת כי בטור וגם בפע"ח ובסידור כ' הכונה גם באופן זה שנותן הב' ציציות לפניו וב' לאחריו עיי"ש מ"מ למאי דקמן (בעטיפת ישמעאלים) כ' בפירוש בשעה"כ (דרוש א' מענין הציצית) וז"ל והנה לסיבה זו הצריכו הגאונים להתעטף עטיפת ישמעאלים ומחזירים ב' הציצית שביד ימין אל צד שמאל באופן שיתחברו שם בצד השמאל מאחוריו כל הד' ציציות ויהיו תלויים מאחוריו בצד שמאל במקום התחלת בנין הנוקבא מאחורי החזה עכל"ה הרי מפורש בלשונו הזהב והקדוש בשעה"כ (שהוא

משמונה שערים סלת נקי' לשון מהרח"ו ז"ל והוא העיקר ועליו יש לסמוך במקום שנראה כמו ספק ופלוגתא בדבריו ז"ל כנודע בשה"ג) שצריך להחזיר כל הד' ציציות לאחוריו בצד שמאל וכמנהגינו כנ"ל.

שוב ראיתי בס' אשל אברהם מהדורא תניינא על או"ח (להגה"ק מבוטשאטש ז"ל) בסי' נ"ז חולק ג"כ על הרב הגה"ק התניא ז"ל בש"ע בזה במ"ש שיהי' העיטוף גם מלפניו עיי"ש.

סעיף ו' (ג) על מצות ציצית וכן נוהגין ואין לשנות. עי' ד"מ ומובא בט"ז (ס"ק ז'). טעם המנהג שכ' הרמ"א בזה שמברכין על ט"ק על מצות ציצית כי חוששין לדברי הפוסקים שאין לברך על ט"ק כזה לפי שאין בו שיעור עיטוף ולכן לא מברכין להתעטף דהוי משמע דמקיים המצוה כתיקונה רק מברכין להש"י שנתן לנו מצות ציצית ואף שאין מקיימין עכשיו כתיקונו ובזה מתורץ דמברכין על לשון דמשמע לשעבר עכל"ה. וזהו תמוה לעינינו ולא זכינו להבין דא"כ בכל המצות שמברכי' על מצות וכמו בתפילין שמברכי' על ש"ר "על מצות תפילין" וא"כ ל"ל המנהג לומר אחרי' בשכמל"ו כמו שהביא הרמ"א ז"ל בעצמו בסי' כ"ה (סעיף ה') [ועיי"ש בדברינו באות חיים ס"ק י"א] משום ספק ברכה היינו לחוש לדעת הפוסקים דאין צריך לברך על של ראש כשלא סח בנתיים בין של יד לשל ראש, תיפוק לי' כיון שמברך בלא"ה על ש"ר רק נוסח על מצות תפילין וזהו רק לשון הודאה להש"י שנתן לנו מצות תפילין מכבר היינו הודאה כוללת על גוף מצות תפילין, גם אם א"צ לברך עתה בפרטות כגון שאינו מקיים עכשיו כתיקונו כנ"ל מהד"מ ואם כן אין צריך לומר בשכמל"ו כלל בזה. ב) ועוד הגע בעצמך אם יש כו ספק על הפרשיות של ראש אם כשרים (ואין לו אפשר למצוא אחרים להניחן כעת) פשיטא דיניחן בלא ברכה ולמה לא יברך "על מצות תפילייי' כמו בתפילין כשרים בודאי, דהא גם אם הם פסולים ואינו מקיים המצוה כראוי עתה מכל מקום מברך על מצות תפילין בכוללות ושנתן לו הש"י זה כבר וכנ"ל, ג) וגם הלא בכל המצות שיש ספק ועושה אותן בלא ברכה משום ספק ברכות להקל, הלא לא אישתמיט שום פוסק לומר דיברך בלס' על מצות תפילין דאז גם אם אינו מקיים בזה המצוה מ"מ אינו ברכה לבטלה דהרי מברך רק על מצוה זו בכוללות שנתן לנו הש"י מכבר כנ"ל. ואין לחלק דבט"ק עכ"פ בגד של ד' כנפות הוא והתורה אמרה על ארבע כנפות כסותך ע"כ גם אם אינו כשיעור שהקטן בן ט' מתכסה בו וכו' מכל מקום בגד של ד' כנפות הוא ע"כ מברך עכ"פ על מצות ציצית (אם אינו מברך להתעטף מחמת חשש שאינו כשיעור כנ"ל) אבל הכא יש ספק אם צריכין לברך כלל על של ראש כשלא הפסיק בנתיים (ובזה יהי' מיושב קו' א'

הנ"ל). זה אינו, דכיון דכתיב "על ארבע כנפות כסותך אשר תכסה בה" ואין בו שיעור עיטוף כפי שאחז"ל ע"כ אין הבגד מחוייב בציצית ומכ"ש בברכה כלל וכלל. וגם קשה קו' ב' וג' הנ"ל. ובע"כ צריכין ליישב בדוחק דברי הרמ"א ז"ל בד"מ שכך הי' מסורה בידם מקובל להפוסקים כי ישנם ברכת להתעטף בציצית וברכת על מצות ציצית ושניהם למה הם ובע"כ דעל מצות ציצית הוא רק הודאה ושבח על המצוה לשעבר ובכוללות שנתן לנו הש"י המצוה הזאת ע"כ יש לברך אותה גם כשנאמר שהטלית קטן אינו בגד הראוי לברך עליו להתעטף כנ"ל וצ"ע.

סעיף י'. (ד) או כשילבש טלית אחר יברך עליו ויכוין לפטור גם את זה. עיין במקורו בטור וב"י בזה מקודם דעה אחרת בשם האגור שכתב בתחלה בשם מהר"מ שלא התעטף בט"ק עד צאתו מביהכ"נ (ואז הסיר הט"ג) והפסיק בדברים בטלים ולבשו ובירך עכ"ל והלשון הפסיק בדברים בטלים" יפלא מאוד כי היתכן לומר על מהר"ם ז"ל ראש לראשונים. מרבותינו הקדושים. שעסק בדברים בטלים (ח"ו) ללא צורך. וכד הוינא טליא קטינא רשמתי על גליון הב"י בטור בזה שי"ל הטעם שבעל כרחך עסק רק בדברים בטלים אז, כיון שהיה לו ספק ברכה בלבישתו הט"ק מיד אחרי הסירו הט"ג של ציצית ואם יעסוק בנתיים בד"ת שוב לא יהיה היסח הדעת והפסק כי מצות ציצית הוא תרי"ג מצות התלויים בה כמ"ש בתורה (בפרשת ציצית) וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' וגו' וממילא הוי שפיר מעניני' דציצת לעסוק בתורת ומצות ה' על כן עסק אז רק בדברים בטלים ושוב הוי היסח הדעת והפסק ושפיר הי' יכול לברך על הט"ק ושוב לא הוי עון העסק קצת בדברים בטלים כיון שהוא לצורך מחמת הפסק ברכה כנזכר ע"כ מה שכתבתי אז אם כי הוא לכאורה רק דרך צחות ומילי דקטנותא אמנם כדאי לכתבן כעת מפני כי הלשון "עסק בדברים בטלים" (ולא בדברי תורה) צריך בעל כרחך ישוב כנזכר.

סימן יא

סעיף ה'. (א) אין **עושין** הציציות מהצמר הנאחז בקוצים וכו' משום ביזוי מצוה. עיין ט"ז (ס"ק ד') ובפמ"ג (במ"ז) שם דגם בדיעבד פסול משום ביזוי מצוה וכדאמרי' בגמרא עשאו מן הסוסין פסולה עיי"ש. וצ"ע דהיכן מצינו דיפסל בדיעבד כשעשה המצוה בדרך ביזוי כגון כשכיסה הדם ברגלו דפסקינן (ביו"ד סי' כ"ח סעיף ו') דאסור לכסות ברגלו כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו אעפי"כ לא אשתמיט שום פוסק לומר דיהי' צריך לחזור ולכסות בידו בדיעבד כשכבר כיסה ברגלו. וכן לא הי' קס"ד אליבא דרב (בשבת כ"ב ע"א) דס"ל אין מדליקין מנר לנר (דחנוכה) למאן דאמר דס"ל טעמי' משום ביזוי מצוה

כשכבר הדליק שיהי' צריך לכבות הנר ולהדליקו אח"כ עוד הפעם בנר של חול אך זהו י"ל דיהי' יותר ביזוי מצוה כשיכבנה הנר חנוכה. וגם הי' מקום לחלק ולומר דבשלמא כשכבר כיסה ברגל אינו ניכר יותר הביזוי רק בפעם ההוא כשעשאו ע"כ אין מחייבין אותו לגלותו ולחזור לכסותו משא"כ בעושה הציצית מצמר הנאחז בקוצים וכו' שהוא אולי עדיין ניכר לצמר פחות ובזוי ע"כ גם בדיעבד צריך להתירן ולעשות ציצית אחרות, אך ז"א, דהא גם משיורי שתי שהאורג מסיים בסוף פסולה והקשה הט"ז (בזה ס"ק ע') דהא תיפוק לי' מן תעשה ולא מן העשוי ותי' די"ל דמיירי דמתחלה ארג החטים לשם ציצית ואח"כ ארג מהם בגד ועכ"פ נראה דלא יכירו עוד שינוי או ביזוי כשיהיו הציצית משיורי השתי הארוגים ואעפי"כ פסולים גם בדיעבד ובע"כ צ"ל להב"י דס"ל דזהו מטעם ביזוי מצוה (עיין שם מג"א ס"ק ד') דהכי קים להו לחכז"ל בזה דייקא דגם בדיעבד בכה"ג פסול ביזוי מצוה. ואם עיקר ביזוי מצוה הוא מדאורייתא עיין בדרת"ש שם (סי' כ"ח ס"ק נ"א) מה שציין לדברי האחרונים ואכ"מ להאריך ולא באתי רק לעורר בזה.

סימן טז

א שיעור טלית שחייב בציצית שיתכסה בו באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואין צריך אחר לשומרו הג"ה. ודוקא כשהגדול לובשו פעמים ארעי ויוצא בו לשוק. עכ"ל הרמ"א ז"ל. ועיין במג"א בשם הטור דהקטן היינו בן ט' שנים. ועי' בב"י דעת מהר"י חביב ובמג"א העלה שלא לברך על הט"ק שלנו כיון שאין הגדול יוצא בהם לשוק וכ"כ בשם הלחם חמודות וזקני הלבוש עיי"ש ובפרמ"ג (בא"א) שם. ונודע באזהרות הגה"ק מבוטשאטש זצ"ל ליזהר שלא לברך על הט"ק שלנו כיון שהגדול מתבייש לצאת בהם לשוק, אמנם בהסכמת סידור ד"ק להנ"ל כתב אדומו"ר הגה"ק משינאווע ז"ל כי מה שאמר שאין הגדול יוצא בהם לשוק היינו שאינו בוש לצאת בהם זהו רק מצד כיסוי גופו אינו בוש כי בעודו ערום בוש הוא ובכיסוי כזה אינו בוש וקרא אשר תכסה בה לחייב בציצית ולברך ומה שאדם גדול אינו יוצא בט"ק לשוק הוי כמו אדם נכבד אינו יצא בלא גלימא שקורין חלא"ט לשוק וכי בשביל זה לא יהי' בגד הלבוש בו בביתו שקורין בעקיש"ע נקרא בגד לענין ציצית וכו' עכ"ל אדומו"ר ז"ל הנ"ל. אך אני בעניי שמעתי וראיתי דבריו הקדושים אבל לא אבין כלל והלא זה אנו דנין בפלוגתא הנ"ל בב"י ובמג"א מהו שהגדול בוש לצאת בו לשוק (אפילו לפעמים ארעי) וכיון דפסקינן כהרמ"א והמג"א שצריך לחוש שלא לברך על ט"ק שלנו מטעם הנזכר וכדברי הד"ק באזהרות, ואיך נאמר דהיינו בוש שמפני שאינו מתכסה גופו דבכיסוי גופו תליא מילתא

(כמו שאמר אדומו"ר שם בהסכמת הסידור ד"ק) הלא אם כן אין שום נפקא מינה אם הגדול בוש לצאת בו בשוק או לא דכיון דיש בו שיעור דהקטן מתכסה בו ראשו ורובו (דהיינו אמה על אמה מכל צד מלפניו ומלאחריו כמו שאמר הרב התניא ז"ל וכמובא סם בהסכמת אדומו"ר כנ"ל) הרי יש בו שיעורא דמתכסה גופו כפי מה שצריך בזה שיעורא. ואין לומר דהיינו כיסוי ערותו בסמוך לרגליו דשיעורא רבה כזה בודאי לא צריך שיהי' הגדול מתכסה עד תחלת רגליו בודאי אין בו בשיעורא דאמה על אמה (כנ"ל מהתניא) מראשו עד רגליו א"ו דבהא לא קמיירי כלל, ויש לו מכנסיים אשר לבוש בהם לכסות בשר ערוה, והבגד דמיירי בו הוא שמתכסה בו גופו (או ראשו) למעלה ובע"כ תלוי בתכונת הבגד ומנהג בני אדם אם הבגד הזה הוא ראוי כ"כ לגדול עד שלא יבוש לצאת בו (עכ"פ דרך עראי) לשוק ואם כן בימינו אשר לא יצאו בשוק בהטלית קטון גם אם הוא גדול שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו ע"כ בודאי שפיר לפי דברי הפוסקים הנ"ל שלא לברך עליו. ומ"ש (בהסכמתו כנ"ל) לדמותו לאדם גדול ונכבד אשר אינו יוצא לשוק בלא חכאינו (שנקרא בהרבה מגלילותנו ראזאוואלקי"א) היינו גלימא עליונה. הנה פשוט שזהו אינו דומה כלל להנידון כי הנוהג שלא לצאת בלא חלאט הוא רק לאיש מיוחד על העדה כמו רב ומנהיג וכיוצא איש נכבד מיוחד אבל שאר כל אדם גם הנכבדים רובם ככולם ממש יוצאים לשוק בבעקיש"ע (או בבגד הנקרא ראק"ק או איבערציהע"ר) אם כן מי שאינו יוצא לשוק גם בזה רק בחלא"ט עליון עליו הרי זה בטלה דעתו אצל כל אדם ע"כ אם היה הבעקיש"ע של ד' כנפות היה חייב בציצית מה שאין כן בט"ק אשר כולם אינם יוצאים זולת אם יצא אחד לשוק בזה לבדו יהי' לשחוק למשל ולשנינה וזהו בטלה דעתו אצל כל אדם, ועיין בפרמ"ג (במשבצות) בזה לענין בגד שמתכסה בו ראשו ורובו אלא שהוא כבוש בזוי ואין יוצא בו לשוק ארעי וסתם בני אדם יוצאים בו להב"ח דסובר תרתי בעינן וכו' דבתר דעתו אזלינן וצ"ע עכ"ל המשבצות זהב אולם אין ראי' לנידון דידן דלבוש "בזוי" שאני. ועכ"פ בהך נחתינן ובהא סלקינן דכיון דבט"ק לא יוצאין לשוק רובם ככולם ע"כ אין לברך עליו. ואינני כחולק על רבי ח"ו הגם שביארתי בארוכה בעה"י בתשובת מנח"א (חלק ד' סימן ו') בראיות מוכיחות לאין שיעור כי בדבר הלכה מותר לחלוק על אביו ורבו. מכל מקום בזה גם בעקבות כ"ק אדומו"ר הנ"ל זי"ע נלך לטובה מ"ש כי בא ליישב מנהג רבותיו הצדיקים וקדושים נוחי נפש זי"ע גם אנא זעירא באתי ליישב מנהגינו מאבותי הקדושים זי"ע ורבותינו הצדיקים הקדושים כדעת קדושים שלא לברך על הט"ק רק לכוין בברכת להתעטף לפטור גם זה הט"ק אשר כתורה תעשו ועשו כי כן נראה להלכה בעה"י.

סימן כד

סעיף א'. (א) אם אין לובש טלית בת ארבע כנפות אינו חייב בציצית וכו'. הנה נפלאת בעיני וצ"ע הלשון בש"ס חולין (דף קל"ב ע"ב) אומרים לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה ציצית ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו והיכן שייך עשה ציצית ואינו עושה דמכין אותו עד שתצא נפשו הלא כל המצוה אינה חיובית כנזכר. ולכאורה י"ל יותר ראוי מטעם ושפטו העדה והצילו העדה שיפשיטו מעליו את הבגד של ד' כנפות כדי שיהיה פטור מציצית ולא יצטרכו להמיתו. והגם שבש"ס כתובות (דף פ"ו) שם ברייתא זו והחסירו "עשה ציצית" ולא גרסו שם רק עשה סוכה ועשה לולב מ"מ בחולין הגירסא כן (בלי שום נוסחא אחרת בהג"ה שם) וכן הרמב"ן (בפרש' יתרו, על הכתוב זכור את יום השבת לקדשו) מביא הך כגירסא דחולין עשה ציצית וכו' דמכין אותו עד שתצא נפשו. והלא עיקר התכלית. כיון שאינו המצות עשה בכלל עונשין מד' מיתות ב"ד ואינו לא תעשה רק עשה חיובית שיזדקקו הבית דין ויכריחוהו עי"ז לקיים המ"ע (אפילו עד כדי מיתה) וכמ"ש בחי' שו"ת מנח"א (חלק ג' סימן ע') עיי"ש וכמ"ש גדול הראשונים הרמב"ן שם (בפרשת יתרו) דאין הך דמכין אותו עד שת"נ במצות עשה בדרך עונש ודין כלל רק כדי להכריחן למורדים עיי"ש. ופשוט דהך דאמרינן במנחות (דף מ"א ע"א) דאמר ליה מלאכא כרי קטינא סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא ציצית מה תהא עלי' וכו' וא"ל בעידן ריתחא מענשינן אפילו אעשה היינו בידי שמים אבל עונש בידי אדם לא שייך בזה, ובפרט כשאינו הולך בבגד של ד' כנפות כלל לא הי' ראוי להמיתו הבית דין עד שתצא נפשו כלל רק כשהולך בבגד של ד' כנפות ומתעקש ואינו קושר בו ציצית אז הי' צריכין להכריחו היינו לפשוט מעליו בע"כ את הבגד הלז וממילא לא יתחייב להכותו עד שתצא נפשו ומשום ושפטו העדה והצילו העדה. ולחומר הנושא בע"כ לתרץ ולומר כיון דעשה אין בו שום משפט עונש בידי אדם ע"כ ליש בו כלל ושפטו העדה והצילו העדה לומר שיפשיטו מעליו את הבגד של ד' כנפות רק אנחנו נכריח אותו שיעשה המצוה ואם הוא מתעקש אז מכין אותו ואם תצא נפשו אז האחריות עליו בזדונו אם ימות, זהו נראה בע"כ ליישב. ועדיין צריך עיון גדול להבין. ועיין בש"ס ברכות (כ' ע"א) ברב אדא בר אהבה דחזיא וכו' דלבשה כרבלתא בשוקא סבר דבת ישראל קרעה מינה וכו' והיינו שהוא לבושי שחץ שנהגו העכו"ם ועוברת משום לאו ובחוקותיהם לא תלכו ולמה לא מסרה להבית דין שיכוה מכות מרדות וירדפוה עד שתקיים ותפשוט הבגד שחץ (כמו שנראה פשוט דאם היתה ישראלית לא הי' צריך לשלם הד' מאות זוז עיי"ש) אלא ודאי דגם בעבירת לאו אם הי' אפשר לעשות דין על אתר לפשוט מאתה הבגד שחץ ולקורעו

(כמו שהיה המעשה) היה עושה ולא למוסרה לב"ד להלקותה, מכ"ש בעבירת מצות עשה דאין בה דין עונש בידי אדם רק צריכין להכריחו אם כן היו צריכין לפשוט ולקרוע מעליו את הבגד של ד' כנפות בלא ציצית ולא להכותו ולהמיתו כנזכר, ע"כ צע"ג.

סימן כה

סעיף ט'. (א) אסור להפסיק בדבור בין תפילין של יד לתפילין של ראש וכו'. לאו דוקא בדיבור בלבד אלא הליכה ממקומו ועקר רגליו ד' אמות הוי גם כן הפסק בין תש"י לתש"ר ועיין (סימן קע"ח) ובסימן ח' (סעיף י"ג) ובמג"א שם (ס"ק י"ז) ובשמ"ח (סימן י"ט) בתבו"ש (ס"ק י"ח) והכא חמיר משם גבי שחיטה דנוהגין לדבר לכתחלה באמצע מעניני שחיטה משא"כ הכא דהוא עבירה דחוזר עלי' מעורכי המלחמה וגם לצורך תפילין אסור להפסיק בדיבור רק בדיעבד אין צריך לברך ב' ברכות כמ"ש לקמן בסמוך (סעיף י') בזה. וראיתי לעורר זה לאשר ראיתי כמה ת"ח שהרגל נעשה טבע אצלם בהיותם בעלי מחשבות ובהגמירם הכריכות ש"י יקחו התפילין ש"ר וילכו ד' אמות או יותר בהניחם תפילין של ראש עד שקודם הנחת תש"ר ובפרט ההידוק כבר הלכו ד' אמות והוי הפסק ע"כ יזהרו שלא לילך רק במקומן יניחו תש"ר כנזכר.

סימן כז

סעיף ד'. (א) אבל ברצועות אין להקפיד עיין ט"ז (ס"ק ד') במה ששייך להקשר יש להקפיד גם ברצועות שלא יהי' חציצה. ועיין בדברינו באות חיים בזה (סי' כ"ז ס"ק ז') מ"ש בזה ע"ד המחצה"ש ופתח הדביר (הספרדי) וסת"ם להג' מהרש"ק ז"ל בענין החציצה בזה מתפילין דרש"י לר"ת ורצועותיהן במקום הקשר עיי"ש. אולם נ"ל עתה לכאורה ראי' מש"ס סוכה (דף ל"ז ע"ב) דא"ר כא בדוץ אינש לולבא בהושענא דדילמא נתרי טרפי והוי חציצה (פירש"י הלולב משיר עלי ההדס והערבה ומשתיירין באגד וחוצצין בין מין למין וכו') ורבא אמר מין במינו אינו חוצץ (וכן פסקינן בטוש"ע או"ח סימן תרנ"א סעיף ח') וכן שם בגמרא לא ליגוז אינש לולבא בהושענא וכו' ורבא אמר מב"מ אינו חוצץ עיי"ש הרי דגם העלים הנפרדים והנופלים מן הלולב שאינם מחוברים עוד למצותו ואעפי"כ כיון דהוי ממין הלולב אינו חוצץ כ"ש הכא דהם תפילין ורצועות שלמים דרש"י לר"ת ולהיפך אלא שנחשבו פסולין כיון שלא נסדרו בפרשיות בפנים כהוגן מדעת א' לחבירו כנזכר ועכ"פ לא גריעי מהנך טרפי דלולב כנ"ל להיות מב"מ אינו חוצץ. אך באמת יש לחלק שפיר דשם בלולב פסקינן דלקיחה על ידי דבר אחר שמה

לקיחה ומהני ג"כ כדאמרינן שם בסוכה (ל"ז ע"א) וכן פסקינן בטוש"ע או"ח (סי' תרנ"א סעיף ו') משא"כ הכא בתפילין ובפרט בש"י דבעינן לכ"ע על ידו ממש בלי חציצה ולא לקיחה ע"י דבר אחר ע"כ י"ל דאין מקילין ג"כ בסברת מב"מ אינו חוצץ כיון דתפילין דרש"י לר"ת ולהיפך לא מתכשרי לדעת חבירו זל"ז כנ"ל. ועדיין צ"ע.

סעיף ט'. (ב) מקום דנחת תפילין של ראש. עיין מ"ש בחי' אות חיים (סימן כ"ז ס"ק י"ג) ע"ד הנערים שהיו מדובקים בגופן למטה מהכרס ולמטה וכו' ועיי"ש עפי"ד הש"ס מנחות (ל"ז ע"א) דבעי מיני' פלימו מרבי מי שיש לו שני ראשים באיזו מהן מניח תפילין דא"ל קום גלי או קבל שמתא דאחוכי קחייכת בי. והלא עדיין קשה למה דחאו רבי כ"כ וחייבו שמתא בשביל דאינו שכיח כלל והלא אמרו שם בתוס' בשם המדרש דאשמדאי הוציא מתחת קרקע אדם בזה בשני ראשים ובאו לדון לפני שלמה המלך ואם כן עכ"פ יש מציאות לדון על הדבר הזה וי"ל בע"כ דסבר רבי דמעשה שדים וכספים הוא דבר שאינו שכיח בישראל וכיון דלא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ע"כ ענהו בגערה ולא רצה לדון בדבר כלל משא"כ פלימו לשיטתו בפסחים (דף ח' ע"ב) דפלימו אומר חור שבין ישראל לנכרי אינו בודק משום כשפים והנכרי יחשדוהו ובע"כ דס"ל לפלימו דהיה שכיח קצת כשפים בין ישראל ע"כ הנכרי יחשדוהו, משא"כ אם לא היה שכיח לא היה שייכות לחוש שהנכרי יחשדוהו בדבר שלא נשמע ולא נראה בישראל כלל. וע"כ שפיר שאל פלימו לשיטתו על האיש בשני ראשים אם יארע כיון דשכיח עכ"פ בין השדים כנ"ל והוא חש לזה משא"כ רבי לשיטתו דלא חש לכשפים ע"כ **שפיר** השיב לו כנזכר.

סימן כח

סעיף ב'. (א) ויניח בתיק. עיין באה"ט (ס"ק ג') בשם מטה משה דיכרכם ככנפי יונה ועיין בדברינו בזה באות חיים (סימן כ"ח ס"ק א' ד"ה ובעיקר הדבר) עיי"ש והנה עיין בדברינו בד"ת מהדורא חמישאה (אות פ"ז) ובדברינו להלן (סימן ש') בשם אאמו"ר בשם רבינו בעל דברי חיים שצריך לכרוך תפיליו בעצמו עיי"ש ומ"ש לקמן (סימן ש') בענין כריכת (היינו **קיפול**) הטלית בעצמו דהוי מצוה עפי"ד מהרי"ל והמג"א מכ"ש תפילין שהם קדושה בעצמותן ויש לדמותן לגלילת ס"ת דהוי מצוה גדולה ואין לזלזל בה כמובן. ודלא כמו שראיתי מזה גדולים ומפורסמים לצדיקים אשר יתנו תפיליהן לאחרים לכורכן ועוד על ידי נערים ובחורים החוטפים מידיהם, ובמה שציינתי לעיל בזה לאות חיים בשם הפוסקים האחרונים האיך לכורכם בסדר כנפי יונה ואיך ילמדו תלמידיהם (בשימוש

ת"ח) מהם איך לכרוך אם יחטפום הבחורים או הבאים ממק"א ולמחר יכרכם אחר וזה יעשה כך וחבירו להיפך באופן כריכתם, ע"כ לא זו הדרך.

סעיף ג'. (ב) מנהג החכמים לנשק התפילין בשעת הנחתן ובשעת חליצתן. יש לעורר בזה כי איך ינשק התפילין של ראש בשעת הנחתן הלא אסור להוציא תפילין של ראש מהתיק עד שתהא תפילין של יד מונחת כבר על ידו כמבואר במחבר לעיל (סי' כ"ה סעיף ל"א) ובע"כ דינשקם בשעת הוצאתם מהתיק אחר הנחת תפילין של יד. ואם כן קשה איך יפסיק בנישוק בין תפילין ש"י לש"ר הלא מבואר לעיל שם במחבר דאחר שקשר ש"י מיד יניח ש"ר ולא יפסיק ביניהם גם בהז' כריכות. הגם כי אנן נוהגים כמ"ש המג"א שם (סימן כ"ה ס"ק י"ח) בשם האריז"ל שכרך קודם שהניח ש"ר שסובר שהכריכה מצוה ואינו הפסק וזהו בז' כריכות אבל הנשיקה דאינו צריכה להנחה וקשירה ואם כן איך ומתי נושק התפילין ש"ר בשעת הנחתן ואחר הנחתן בראש לא יוכל לנשקן בפיו. וי"ל כיון דהב"י הביא זה בשם אבודרהם בשם גאון (שכל דבריהם ז"ל דברי קבלה כנודע) ועיין מ"ש בזה באות חיים דלאו דוקא החכמים אלא לכל אחד מצוה הוא עיי"ש וכיון דהוי מצוה שוב לא הוי הפסק בין תפש"י לש"ר כמו ז' הכריכות של תש"י וא"כ יכול לנשקן לש"ר בשעת הוצאתן מן הכיס להנחתן.

סימן לב

סעיף י"ד. (א) הסופרים הזריזים עושים שלשה מיני קלפים העב יותר לכתוב בו פרשת שמע שהוא פרשה קטנה והדק ממנו לפר' והי' אם שמוע שהוא יותר גדולה ולפרשת קדש ולפרשת והיה כי יביאך שהם ארוכו' עושים קלף דק מאוד ובזה ימלאו הבתים בשוה וזה נוי לתפילין עכ"ל מרן המחבר. והנה קשה דאיזו נוי תפילין שייך בזה אם יתמלאו כל הבתים בשוה מבפנים הלא כ' התוס' במנחות (ל"ב ע"ב) בד"ה הא מורידין עושין לענין שירטוט בתפילין דמכוסין בעור לא שייך בהו נוי עיי"ש בדברי אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת (סימן י"א בד"ה והנה ראיתי בס' חתן סופר וכו' ובסימן ל"ו בד"ה איברא כי בגוף הענין) עיי"ש, ובדברינו באות שלום (סימן רס"ד ס"ק טו"ב בעמוד שכ"ט בהנדפס) ואם כן איזו נוי הוא כיון שהם (בלא זה) שוים בחוץ בעור קשה ומה נ"מ ביפיו אם נתמלא בית אחד בפנים או נשאר אויר קצת בבית א' שהפרשה קטנה (כגון פרשת שמע). אלא ודאי בע"כ כמו שכתבנו באות חיים (סימן ל"ב ס"ק ט"ו בעמוד קל"ד בהנדפס) דבימיהם היו עושים הבתים מקלף רך ודק או עור שליל (ולא כמו הבתים בימינו שעושים מעור חזק עב ויפה עיי"ש) וע"כ אם לא היו כותבים הפרשיות הגדולות

כמו קדש והיה כי יביאך בקלף דק אז היה עובי וגודל הפרשיות האלו בולט מבחוץ (יען שעור הבתים הוא רך ודק כמו קלף כנזכר) ול"ה נוי כשהיה נראה מבחוץ בית אחד גדול ועב מחבירו בהד' בתים דשל ראש (משא"כ בימינו בבתים שלנו ל"ש זה כנזכר).

סעיף כ"ט. (ב) שיכתוב מתוך דכתב. עיין בדברינו באות חיים (סימן ל"ב ס"ק י"ב) ע"ד הנחלת יעקב על מסכ' סופרים מ"ש להרכיב הך דבסעיף ל"ח (בסמוך) דאינו רשאי לכתוב אלא א"כ יודע לקרות וכו' עם (סעיף זה) דלכתוב מתוך הכתב עיי"ש עוד לענין ס"ת. והנה נסתפקתי כמה פעמים כשמתקנים ס"ת שנמחק אות וניכר עוד רק חלודת הדיו, או לא ניכר כלל אם צריכין ליקח חומש לקרות מקודם כיון שאין האות הזה כתוב ונמחק או די כשרואין את האות בקלקולו (היינו רק בחלודת הדיו דהוי כאלו נמחק) כיון דעיקר הטעם בזה דצ"ל הפרשיות שגורין בפיו כשיכתוב ולא יבא לידי טעות ע"כ צ"ל מתוך הכתב וכיון שרואה האות הישן לפניו גם מקולקל ונפסק להדיא מ"מ הרי יזכור ויכתוב כמו שגור בפיו, וכן נוהגים הסופרים להקל. אולם נ"ל כשמצא טעות בס"ת שנחסר אות מעיקרו ובפרט תיבה שלימה (לא שנמחקה שניכר עכ"פ חלודת הדין שיוכל לזכור מתוכו כשרואה האות גם בקלקולו) אז ל"ש הטעם הנ"ל כשאין האות לפניו נכתב כלל כנזכר וכשמתקנים וכותבים כראוי צריכים ליקח לכתחלה חומש אחר לכתוב מתוך הכתב כנזכר.

סימן לג

סעיף ג'. (א) הרצועות שחורות מבחוץ וכו'. עיין בזה באות חיים (ס"ק ב' והנה נשאלתי מחכם אחד על מ"ש שם כי לא הזכירו הפוסקים דעה זו שצריכין להיות הרצועות שחורות מבית ומבפנים והלא בב"י שם רצה להעמיס זה בכונת לשון הרמב"ם, ומלבד כי כת"ה תי' לו שפיר דהלא הו"ל להפוסקים להביא דעה זו עכ"פ בשם י"א וזהו כונתי מ"ש שלא הזכירו הפוסקים זה. הן באמת לא כונתי אז על זה, אך כאשר דנתם אותי לכף זכות ידין המקום אתכם לזכות ולטובה וכתבתי על הגליון בצאת חיבורי הנ"ל בדפוס (בזה"ל) "שוב הראוני כי נעלם ממני בעת כתבי זאת דברי הב"י בזה שרצה להעמיס בדברי הרמב"ם שכתב ונוי הוא לתפילין שיהיו כולם שחורות הקציצה והרצועות כולה דהיינו שגם אחורי הרצועה יעשה שחור, ולפי"ז קשה להרמב"ם מה שהקשיתי בפנים דאם כן מה שייך דנתהפכו הרצועות דאמרינן במו"ק, וכן קשה מהו נוייהן כבר כיון ששני הצדדים שחורות ועי' רש"י שם במו"ק (דף כ"ה ע"א) דצ"ל הרצועות שחורות רק מצד חוץ עיי"ש. אך להלכה כתב שם הרמב"ם בפירוש רק פניהם של הרצועה יעשה

שחורות וכן בד"מ כתב בזה "ולא נהגו כן רק לעשות מבפנים סתורות" כן כתבתי על הגליון הנזכר. ועתה נלענ"ד (לולא דברי מרן הב"י) בפירוש ד' הרמב"ם מה שאמר שנוי הוא שיעשה הקציצה והרצועה כולה שחורות, בא לרבות בתיבת "כולה" היינו הרצועה גם במקום שא"צ לקשירה ואינה מעכב על פי דינא והי' נראה פשוט להלכה מדינא דבמקום שאינו מעכב גם אם אינה שחורה כיון דגם אם אינה שם הרצועה כלל כשר מכל מקום אם שם הרצועה ארוכה נוי הוא שיהיה כולה מצבע א' שחור כולה ולא כמנומר שיהיה במק"א מראות אחרות כגון לבן או אדום כיוצא אפילו במקום שאינו מעכב עוד שצ"ל ככל הרצועה שם מכל מקום כיון שהוא מארכת עוד שם צ"ל כולה כאחת שחורות וזהו נראה יותר ברור ופשוט בדברי רבינו הרמב"ם וגם לא תקשה מה שהקשיתי שם באות חיים כנ"ל.

סימן לו

סעיף א'. (א) צריך לדקדק בכתיבת האותיות וכו'. עיין בחידושי ד"ת מהדורא תניינא (אות פ"ג) בענין כתיבת שם הוי' (עפ"י כונת האריז"ל) האיך לעשות צורת ה' ראשונה ובאיזה צורה ה' שני' מהשם עיי"ש.

סימן לח

סעיף ג'. (א) נשים ועבדים פטורים מתפילין כו'. הנה נסתפקתי בטומטום ואנדרוגינוס אם חייבים בתפילין, ולכאורה דחייבים מספק וכמ"ש הרמב"ם (בפ"ו מהל' סוכה) דטומטום ואנדרוגינוס מחוייבים בסוכה מספק עיי"ש ואם כן הכי נמי לכל מצות עשה דאורייתא. אך יש לומר דלא דמי לסוכה דהתם אין צריך גוף נקי משא"כ בתפילין דצריכין גוף נקי ופסקינן בזה ברמ"א בשם הכל בו בנשים אפילו אם רוצים להחמיר על עצמן אין להם להניחם. ועיין במג"א (ס"ק ג') הטעם משום דצריכין גוף נקי וכיון דהם טומטום ואנדרוגינוס ספק נשים ואולי גם הטבע שלהם יש לטומטום ואנדרוגינוס ע"כ אין להחמיר בזה במקום ספק ויש לומר שב ועל תעשה עדיף שלא להניחן. אמנם י"ל כיון דכ' המג"א שם דאם היו חייבות היו מזדהרות אם כן גם בזה כיון דמחוייבים (טומטום ואנדרוגינוס) מספק דאורייתא ע"כ מזדהרי. ואולי יש לחלק דלמאן דאמר ספיקא דאורייתא מן התורה לקולא רק מדרבנן צריכין להחמיר בספק אם כן מה"ת פטורין ע"כ לא מזדהרי וע"כ יש לנטות יותר דשוא"ת עדיף שלא יניחום וע"כ שפיר כתב הרמב"ם (לשיטתו דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא) זה רק בסוכה דמחוייבים

מספיקא משא"כ בהל' תפילין כ' זה משום דמדאו' פטורות מספיקא ע"כ לא מזדהרי כנזכר. משא"כ לדידן דפסקינן כד' הרשב"א דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא יש לומר דיניחו. אך י"ל דגם לד' הרמב"ם כיון דספיקא דאו' עכ"פ מדרבנן לחומרא ע"כ מזדהרי גם הנשים (כיון דלא פסקינן כהרב המגיד דבדרבנן לא זהירי ועי' בדברינו במנח"א (חלק א' סימן ס"א] עיי"ש) ועדיין צ"ע. שוב ראיתי במנחת חינוך (מצוה תכ"ב) שכ' בפשיטות בקצרה דטומטום ואנדרוגינוס יניחו מספק. ולענ"ד **עדיין** צ"ע כנזכר ופשוט דאם יניחום עכ"פ הוא בלא ברכה דספק ברכות להקל.

ולענין חציו עבד וחציו בן חורין אם יניחום נ"ל גם כן דצ"ע. דגם בעבדים אם רוצים להחמיר על עצמן מוחין בידם משום דפריצי כמ"ש הפרמ"ג (במ"ז ס"ק ב') בזה ע"כ דינם כטומטום ומספק אולי י"ל דלא יניחום ואולי כיון דפסקינן דכופין את רבו ועושה אותו בן חורין וכל העומד וכו' ע"כ מזדהרי. ועיין מה שכתבנו בזה בעה"י בחי' שו"ת מנח"א (חלק ה' סימן פ"ט אות ט') ובמה שציינתי ע"ז לקמן (סימן נ"ה) עיי"ש.

סימן מג

סעיף ה'. (א) אפילו בלא צרכיו (כ"י בשם רב האי) וטוב להחמיר. עיין מג"א בזה (ס"ק ט') דצריך לחלוץ תפילין גם בהכנסו לבית המרחץ, ועיין להלן (סימן מ"ה סעיף ב') ובמג"א שם (ס"ק ב') בשם הרמב"ם ורבינו ירוחם שאסור להביא כתבי תורה למקום הטנופת וזלזול וכ' המג"א עפי"ז בשם הכ"מ דאסור ליכנס בתפילין למקוה שטובלין שם במקום שבני אדם מקצתן עומדין ערומים והמג"א נטה להתיר משום הבלא דבית המרחץ גרע דנפיש זהומיי' אבל לא במקוה שטובלים לבד עיי"ש. והנה זה רבות בשנים תמהתי ורע עלי המעשה אשר ראיתי דגם המכונים בשם יראים או חסידים שהולכים להתפלל בבוקר לבית הכנסת או לבית המדרש ובדרך הליכתם הולכים לטבול בבית המרחץ ומכניסים שם לפנים הטלית ותפילין שבידם. והנה לכאו' י"ל דשאני התם שאסרו משום שהתפילין בראשם ובזרועותם משא"כ הכא כשהם בתוך כיס וכך יכניסום לבית המרחץ. אמנם ז"א דהרואה בשורש הלכה בזה הוא שהקילו יותר כשהם על ראשו וזרועו משום מצות תפילין שהיה מנהגם לילך כל היום בתפילין והיה כמעט כלא אפשר באופן אחר וגם כשהלך לפנות או לקטנים הרי זה כדי חייו שהתירו משום סכנת נפשות כשיעצור את עצמו כמ"ש בזה משא"כ כשאינם בראשו וידו ומכניסן לבית המרחץ יש לאסור יותר ועיין בזה בפרמ"ג (בא"א ס"ק נ') דאפשר במרחץ בשל יד שרי משום שהיא מכוסה (בבית יד מלבושו) ולפי זה היה מקום להתיר כיון שהתפילין מונחים בתוך כיסן מכוסים,

אך כיון דמונחים בכיס המיוחד להם הוי כלי כליין שאפילו מאה חשובים כאחת כדלעיל (סימן מ' סעיף ב') עיי"ש וגם אם נחשוב הכיס העליון המיוחד גם להטלית וכיס התפילין דלא הוי מיוחד לתפילין לבדם (מ"מ גם זה צ"ע אם הוא מיוחד לשניהם דלא הוי כמו מיוחד לתפילין להיות דינו ככליין, ואולי כיון דאינו מיוחד הכיס העליון דטלית ותפילין רק לכלול בתוכו התפילין בכיסן צרורין ומכוסין וגם הטלית ע"כ אין דינו כמיוחד לתפילין, מ"מ) הוי הפנימי היינו כיס התפילין מיוחד בודאי לתפילין והחיצון אינו מיוחד דאז ג"כ אסור כמבואר ברמ"א לעיל (דרק להיפך מותר) ואם כן הוי כאין התפילין מכוסין כיון דהן בכלי כליין, אך יש לחלק בין הך דלעיל (סי' מ') לענין תשמיש המטה דחמיר כיון שדינו מגמ' משא"כ לענין להכניסן בבית המרחץ. וגם ההיתר שכ' לעיל המג"א לענין מקוה ובית הטבילה דאין דינו כמרחץ חמין. הנה עיין בדרכי תשובה הל' נדה (סימן קצ"ט ס"ק י"א ובסימן ר' ס"ק ו') בשם תשובות דברי חיים דמקואות שלנו דמחמין אותם י"ל דדינם כמרחץ דנפיש הבלייי' וממילא נפל בבירא הך היתרא לחלק בין מרחץ לבית הטבילה של ימיהם שהי' רק מקוה קרה ולפעמים מחמין אותה רק כדי שתפוג צינתן משא"כ בימינו די"ל דינם כמרחץ כנזכר, ואולי י"ל במרחצאות שלנו שהמקוה היא רשות בפני עצמו למטה ובגדר מחיצות ברזל וגם האמבטאות המה גדורים בפ"ע ע"כ גם אם נאמר כדברי מרן הדברי חיים דהמקואות שמחמין אותן דינן כמרחץ מ"מ הבית למעלה שחולצין המלבושים שם הוא רשות בפני עצמו וכנזכר בדרכי תשובה (סימן ר') שם בשם שו"ת שערי צדק ע"כ צ"ע לדינא. ובודאי נפש היפה יזהר מבזיון הקודש וגם אם הולך לטבול חוששני שלא יצא שכרו בהפסדו בזה ומגונה הדבר בהבאים ברמות רוחם לתוך המרחץ עם הטלית ותפילין (כמו שיביאום לבית הכנסת או בית המדרש) וגם עי"ז הנערים ומנוערים מן המצות שמירת כבוד קדושת תפילין מכניסין התפילין שלהם בכיסן לבד (כיון שאין להם טלית) לבית המרחץ גם כן בדרך הלז וזהו רק בכיס א' המיוחד לתפילין ואסור כנ"ל. ושמעתי כי מרן אאמו"ר זי"ע כבר הזהיר על ככה. ולאותן שדרים במרחק ומוכרחים להיות דרך אחד להם להמקוה ולהתפלל יניחו הטלית ותפילין בתיבה אשר בפרוזדור לבית המרחץ ששם לכ"ע אין בני אדם עומדים ערומים. ומי יתן וישמעו לקולו של תורה בזה ובכל ענינים. [ועיין לעיל בדברינו סי' ד' ס"ק ב'].

סימן מו

סעיף ב'. (א) עכשיו מפני שאין הידים נקיות וכו' נהגו לסדרם בביהכ"נ. צ"ע להבין הלשון "עכשיו" מפני שאין הידים נקיות הלא גם בימיהם היו הידים אינן נקיות בשעה שקם משינתו וצריכין נטילת ידים משום שהידים עסקניות הן וגם מפני רוח רעה ועיין בדברינו לעיל סימן ד' ס"ק א') וגם בשעה דסיים מסאני יברך שעשה לי כל צרכי והרי צריך אז נט"י כשנוגע במנעליו ואיך יברך אז ועיין בט"ז בזה (ס"ק א') וגם במור וקציעה שעמד בזה גם על הך דסיים מסאני דיברך ותירץ דמיירי דכבר נטל ידיו אחר שינתו קודם קימתו מהמטה וגם סיים מסאני' בבתי ידים. וכן ההכרח לומר עיי"ש. ועכ"פ גם בימיהם הי' צריכים נטילה ולא הי' ידיו נקיות ובאמת זהו נובע מלשון הטור ובטור לא כתב כלל לשון "מעכשיו" רק מפני שאין הידים נקיות ע"כ נהגו לברך בביהכ"נ והיינו שגם אז לא היו ידיהם נקיות וכנ"ל ולא רק עכשיו בלבד. וכדי ליישב לשון מרן המחבר י"ל דבאמת צריכין בע"כ ליטול ידיו בע"כ אחרי השינה וגם לסיים מסאני' בבתי ידים או במטפחת כדי שלא יגע בהם ואז יוכל לברך על הסדר שנזכר בגמרא בשעת לבישתו וזהו היה בזמן הש"ס שנזהרו משא"כ בימיהם היינו של מרן המחבר (וז"ש בלשון עכשיו) או עוד בזמן רבינו בעה"ט ראו שאין נזהרים בכל זה להיות בביתו הידים נקיות בשעה שיברכו כנזכר ע"כ שפיר תפסו המנהג שלא לברכן כולם רק בביהכנ"ס.

וראיתי בס' אורחות חיים על האו"ח שהביא בזה בשם ס' כרם שלמה שהקשה דאיך יברך פוקח עורים בשעה שמניח ידיו על עיניו הא אמרינן יד לעין תקצץ ובגמרא משמע דכל אלו הברכות הם קודם נט"י ותי' דמיירי שמניח ידיו על עיניו רק דרך החלוק עכ"ד ותמהני מאוד איך לא ראה דברי הט"ז במקומם (ס"ק א') כנ"ל שהקשה ותי' ככה והביא ממרחק לחמו בשם ס' כרם שלמה.

סימן מז

סעיף י"ד. (א) נשים מברכות ברכת התורה. עיין מג"א בשם האגור הטעם הב') משום דנשים חייבות לומר פרשת התמיד כמו שחייבות בתפלה ואם כן קאי ברכת התורה על זה עכ"ל האגור ומובא במג"א. וצע"ג דהרי להלן (בסימן ק"ז) במג"א (ס"ק ב') בשם הרמב"ם דמדאורייתא די בתפלה לנשים בפ"א ובכל נוסח שירצה ולכן נהגו רוב נשים שאין מתפללות בתמידות (בכל יום) משום דאומרים מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומדאורייתא די בזה ואפשר שגם חכמי' לא חייבום יותר עכ"ל המג"א לענינינו וכן סוגיא דעלמא להלכתא ומנהגא רהיט שאין נשים מתפללות בכל יום זולת הצנועות

ביותר או הזקנות ועוד זאת שיהיו מחוייבים הנשים לומר פרשת התמיד וקרבנות בכל יום, זאת לא שמענו מעולם לחיובא ושפיר העיר בפרמ"ג בזה לדברי המג"א הנ"ל (סימן מ"ו אות ט') עיי"ש וכיון דקיי"ל בני ישראל ולא בנות ישראל ונאמר בפרשת תמיד צו את בני ישראל (והיא ולא בנות ישראל כנז') וגם ישראל במעמדן לעמוד על קרבניהם להתפלל היו רק הזכרים ולא הנקבות כלל שזהו היה על הקרבן צבור ב' תמידין דכל יום וא"כ איזו חיוב הוא לנשים לומר בזמנינו פרשת התמיד (ואולי מטעם זה לא נהגו ובפרט חיובא בודאי אין להם מה"ת לנשים להתפלל ג"פ בכל יום כנזכר מהמג"א כיון דקיי"ל תפלות כנגד תמידין תקנום וכיון שהם פטורים מקרבנות תמידים שאין להם שייכות גם במעמדן על הקרבת התמיד ע"כ גם מהתפלות פשיטא דפטורין) והוא תמוה וקשה להבין כנזכר.

אמנם למעשה כבר נהגו הנשים לברך ברכת התורה וכפסק מרן גם מטעמים אחרים היינו משום תורה שבכתב או משום דינים דשייכה בהן צריכה ללמוד וכמבואר בזה. מ"מ ה"ז דברינו יש לסמוך לסניף למה דפשט לה בברכי יוסף בזה אשר עלה ונסתפק אם האשה נסתפקה אם בירכה ברכת התורה דא"צ לברך כיון דלגבי אשה בודאי לא הוי ברכה"ת חיוב מה"ת ולא הוי ספיקא דאוריית' ע"כ א"צ לברך עיי"ש וי"ל עוד בזה כיון דכבר נהגו הנשים לברך ע"כ הוי כמו שכ' התוס' בעירובין ובשארי דוכתי בפוסקים כנודע שמברכות וסומכים על המנהג שנהגו הנשים לעשות אלו המצות שהזמן גרמא ושנהגו לברך עליהן, וא"כ ה"נ בברכת התורה. אבל כששכחה ונסתפקה אם בירכה דבכה"ג לא שייך מנהג דשכחה לא שכיחא בדבר שנוהג תדיר אצלם לומר בבוקר בקינותם אלו הברכות וכששכחה לפעמים ונסתפקה בכהאי גוונא לא שייך מנהג על כן לא תברך משום חשש לאו דלא תשא וכנזכר.

סימן מח

א ברמ"א ונהגו המדקדקים להתנועע בשעה שקורין בתורה דוגמת התורה וכן בשעה שמתפללים על שם כל עצמותי וגו'. עיין מג"א ומה שמביא מד"מ בשם הריקאנטי פרשת יתרו שכתב טעם שמנענעים את עצמם בתפלה ושכ"כ בזוהר עכ"ד. והנה חפשתי שם בריקאנטי ולא מצאתי כלל מזה, אך הנה מצאתי הדברים בזוה"ק פינחס (דף רי"ח ע"ב) דכל עמין דעלמא לא עבדין נענוע אלא ישראל בלחודיי' דכד לעון באורייתא מתנענעין הכא והכא וכו' עכל"ה, וכן הוא בכוזרי (מאמר שני אות ק"ט) אמר הכוזרי אשאל אותך התדע למה מתנועעים היהודים בקריאת העברית אמר החבר אמרו כי בעבור העיר החום

הטבעי וכו' עכ"ל, ועיין שם בפי' הר"י מוסקאט דהיינו שיתעוררו הרוחות והכוחות ע"ד כל עצמותי תאמרנה והיינו כדאמרן ומשום כל עצמותי תאמרנה שייך גם בתפלה ביותר ועי"ש עוד בכוזרי דזהו המנהג להתנועע בעת לימוד התורה הי' עוד בישראל בראשונים וקדמונים, ועיין בנחל קדומים עה"ת להחיד"א ז"ל (פ' ואתחנן) בשם רבינו אפרים הראשון ז"ל כשיתפלל האדם לפני הש"י צריך לנענע גופו שהוא תיק של הנשמה כדי שיתכוין אל ה' בתחנוניו לומר בכונה ובזה לא יטעה בתפלתו ואז תהיה ישרה וכו' עכל"ה עי"ש.

סימן נא

סעיף ט'. (א) ואין אומרים מזמור לתודה בשבת ויו"ט או וכו' עיין מג"א (ס"ק י"א) שמביא בשם הגהות מנהגים שיש שאין אומרים מזמור לתודה בעט"ב ולא בט"ב ומביא בשם רש"ל בתשו' (סימן ס"ד) דטעות גדול הוא (לאותן שאין אומרים מזמור לתודה בט"ב) דהרי בזמן המקדש היה י"ט בט"ב והיו מקריבין תודה עכ"ל המג"א בשם המהרש"ל ז"ל. והנה לא הבנתי מה קול הרעש דטעות גדול הזה ומה זה דבזמן המקדש היה ת"ב יו"ט (והיינו בבית שני) מכל מקום עתה בעוה"ר חרב ביהמ"ק ובמזמור לתודה כתיב עבדו ה' בשמח"ה ולשמחה מה זו עושה ביום אבל ומרירות כזה. ובתשובת מהרש"ל שם כ' (בלשון אחרת ממה שמביא המג"א, וכ' שם) וז"ל שאם יבנה ביהמ"ק ויקריבו קרבנות לא יהיה ט"ב כ"א לששון ולשמחה עכל"ה. ועדיין קשה דהא סוף כל סוף בעוה"ר עדיין לא נבנה בית המקדש. ובע"כ כונתו של רבינו מהרש"ל כיון שאמירת מזמור לתודה הוא במקום קרבן תודה (ונשלמה פרים שפתינו) וכיון שת"ב יום המעשה הוא ומותר להקריב בו קרבן גם מה שאינו תמיד חובת היום והגם שהוא יום אסור באכילה ושתיה ויש לדמותו לעיו"כ שאין אומרים מזמור לתודה כיון שבזמן הבית המקדש גם כן לא הקריבו אז כדי שלא יביאוהו לידי פסול ביוה"כ שאסור לאוכלו וזהו היה נראה סברת המנהגים שאין אומרים בערב ט' באב וגם לא בת"ב עצמו וע"ז חלק מהרש"ל שפיר דכיון דבזמן המקדש בית שני היה אז ת"ב יום שמחה ולא תענית ופשיטא שהיו מקריבין אז קרבן תודה למי שהביא ע"כ גם היום יש לאומרו משום ונשלמה פרים שפתינו, אך באמת כיון דקרבן תודה לא חובת היום הוא אלא למי שמתנדב בו לפעמים או לתודה על נס שנזדמן לו ואינו שייך לכל יום ויום הקרבת הקרבן וכמו שאין אומרים בכל יום כל פרשות הקרבנות של תודה ושלמים חטאות ואשמות וכיוצא אלא ודאי רק שזהו העיקר חשיבות דמזמור הזה שאני כ' במחבר בזה משום שכל השירות עתידות לבטל

חוץ ממזמור לתודה וכמבואר במדרש רבה (פרשת צו פ"ט ופ' אמור פכ"ז) דהודיות תודה אינה בטילה גם לעתיד הה"ד קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה אומרים הודו וגו' מביאים תודה בית ה' זה תודה עכל"ה עיין שם, ולא שייך לקול שמחה כזה בת"ב ע"כ משום זכר לחרבן הגדול ביום הזה (טרם שזכינו לגאולה שלמה לעתיד ב"ב) שאין לאומרו משום אבילות דרבים משום שנאמר בו עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה ואין שייכות ליום הזה כנ"ל [וגם י"ל על פי הנודע ממדרש הנעלם עה"כ ישמח ה' במעשיו שהקב"ה לא שמח עוד בעולמו עד ביאת ג"צ במהרה בימינו ואז ישמח ה' במעשיו וע"כ לא נאמר שמח רק ישמח וגו' ע"כ בת"ב שהוא אחר ב' החורבנות ביום ההוא ובגלות המור האחרון הלז טרם ישמח ה' במעשיו חסירין ביום ההוא המזמור שנא' בו עבדו את ה' בשמח"ה כנזכר] ואי משום שאומרים אז גם שארי הללוי' ופסד"ז שנאמר בהם תהלת ה' ברנה זהו לא רצו חכמינו לבטל ולהחסיר מכל יום ויום רק מזמור לתודה משום שבל"ה מחסירין אותו בכל שבת ויו"ט ושארי זמנים הנ"ל (וגם אינו ענין קרבן הנוהג ולא חובת היום כלל כנזכר) ע"כ מדלגין אותו אז לזכר אבילות החורבן הנורא ליום חורבן בית המקדש וזהו י"ל שפיר טעמו של בעל הגהות מנהגים ז"ל שאין לומר בת"ב מזמור לתודה ובפרט שמבואר באו"ח להלן (סימן תקכ"ט סעיף ב') ברמ"א דאין לומר בת"ב פטום הקטורת עי"ש, ועיין יו"ד (סימן שפ"ד) בפת"ש (ס"ק ב') ע"כ מטעם זה י"ל נהגו לדלג מזמור לתודה שאינו ג"כ מקרבנות המחוייבות בכל יום וכנ"ל זהו י"ל לדעת י"א המובא במנהגים מנהגן של ישראל תורה. וגם י"ל עוד טעם על פי המבואר בכהאריז"ל, בסידור (בכונת מזמור לתודה) כי כל הקרבנות הם למטה בעשיי' לתקן קטרוג הקליפות דעשיי' אך קרבן תודה עולה למעלה כאו"א עכל"ה. ומעתה שפיר מובן כי שארי קרבנות אומרים בת"ב כי אז צריכין ביותר לתקן קטרוג הקליפות בעשיי' כי שחה לעפר נפשנו ביום ההוא משא"כ קרבן תודה שעולה למעלה (או"א) אין אומרים לרמז מ"ש אז במגילת איכה גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי שאין עולה למעלה כנז', ועכ"פ הנוהגים לדלג מזמור לתודה בת"ב יש להם על מה שיסמוכו ה' ירחמנו ויגאלנו במהרה בימינו.

סימן נג

סעיף ד'. (א) ש"ץ צריך שיהיה הגון וכו' וקולו ערש וכו'. עיין לקמן (סעיף י"א) לענין נעימת הקול בבאה"ט (ס"ק י"ד) בשם הפסיקתא כבד את ה' מהונך קרי בי' מגרונך ועיין שם בזרע אפרים (להגאון מהרא"ז מרגליות ז"ל) על הפסיקתא מ"ש בזה, אמנם עיין

בספר אורחות חיים ועשר מלין דחסידותא של רב בפי' הגאון מו"ה גרשון העניך ז"ל [אות ט"ז] שהביא על זה שפיר מדברי הזוה"ק יתרו עיין שם.
ועיין (לענין ש"ץ הגון) בדברינו בעה"י בדברי תורה מהדורא תניינא (אות ס') לענין הצדיקים זי"ע שנהגו לעבור לפני התיבה עיי"ש באורך.
ב **שיהיה** דגון וכו'. לענין מה שנהגו בקצת מקהלות חסידים (אפי' אנשים פשוטים הרוצים להיות מתנהג בחסידות) כי לא יניחו לעבור לפני התיבה ש"ק בשחרית זולת מי שטבל לקריו עיין בדברינו לקמן (סימן פ"ח) בזה.
סעיף טז. (ג) מי שאינו שליח ציבור קבוע צריך לסרב מעט וכו'. עיין בדברינו בדברי תורה (מהדורא רביעאה אות ס' וס"א) עיין שם.

סימן נה

סעיף א'. (א) אומרים קדיש וכו'. עיין כנה"ג ומובא בבאה"ט כשם שאסור להרבות בברכות כך אסור להרבות בקדישים ועיי"ש בבאה"ט מ"ש בשם תשו' דבר שמואל ועוד, והנה הא פשיטא כי אין לומר קדיש רק אחר תפלת י"ח או מזמורי תהלים או לימוד משניות ברבים או מילי דאגדתא (וכמו שכ' בשו"ת מנחת אלעזר ח"ד סימן ע"ב עיי"ש) וא"כ בר"ח צ"ל הקדיש מיד לאחר ובא לציון כשמכניסין הס"ת וזהו הקדיש קודם מוסף ולא כאותן שמניחין מקודם תפילין דר"ת ואומרים ק"ש ומפסיקין גם בדבורים המה ואח"כ אומרים קדיש קודם השמ"ע דז"א דפשוט דהקדיש הזה קאי רק על אחר הקה"ת ואשרי ובא לציון ואם יאמרוהו בהפסק כנ"ל רק קודם מוסף אין לו ענין על מה קאי, ואין לומר דיאמרוהו אז כפי שידעו שאז מתחילין תפלת מוסף ז"א, דבזה לא נאמר רק בלבוש (סימן תצ"ב) ועיין בפמ"ג במ"ז בזה (ס"ק א') הטעם דאין אומרים ח"ק במנחת שבת על הבימה מיד אחרי קה"ת כדי שידעו מתי יתחילו שמ"ע ע"כ יאמרו ח"ק לפני העמוד במנחה משא"כ כשאומרים אשרי ובא לציון ל"ש זה כנזכר בפמ"ג בזה וע"כ במוסף ר"ח שאומרים מקודם אשרי ובא לציון ל"ש זה, וזה פשוט.
אמנם זאת ראיתי לעורר כי נפלאת היא בעיני (הגם שראיתי נוהגים כן בבית המדרשי של צדיקים מפורסמים וגדולי תורה ז"ל) שנוהגים בקצת מקומות שאומר הא' אדם חשוב (שהוא יתום) קדיש לבדו ואח"כ יאמרו האחרים אחרי קדיש שלו, נמצא קדיש אחרי קדיש וכזה לא מצינו (דמותר לעשות כזה) בשום פוסק כיון דהקדיש שיאמר השני הוא כבר הפסק בהקדיש הראשון אחרי התפלה או הפסוקים שאמרו מקודם [ונוהגים בהרבה מקומות ופה"ק לאחר סתימת הגולל ל"ע כשיש איזה בנים שירצו שיאמרו כל

אחד קדיש בפני עצמו אז אומרים העומדים שם בין כל קדיש וקדיש מזמור א' בתהלים כדי שיאמר כ"א קדיש על המזמור בפ"ע אבל לא שיאמרו קדיש אחר קדיש] ה"ז דומה כעין מ"ש המג"א לקמן (סימן קכ"ד ס"ק י"ד) דאם מאריך הש"ץ הרבה בואמרו אמן בניגון הוי הפסק בין הקדיש לאמן עיין שם, וקדיש דומה לקדושה ואמן שצ"ל אחרי המזמור א' כנ"ל ולא בהפסק עם קדיש שאמר א' לפניו כנז'.

סעיף ד'. (ב) מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק. עיין מג"א (ס"ק ה') שהיה המנהג בימיו דגם שלא בשעת הדחק מצטרפין קטן וחומש בידו. והנה נסתפקתי בחציו עבד וחציו בן חורין אם לצרפו לעשרה כשיש חומש בידו ובחי' שו"ת מנח"א (חלק ה' סימן פ"ט אות ט') הארכתי בעה"י לפלפל בזה עיי"ש.

סעיף כ' (ג) ויש אומרים שלא יהי' מפסיק טינוף או ע"ז. עיין מג"א ועיין בדברינו במנחת אלעזר (ח"ב סי' ע"ב) מה שהארכתי בשורש ומקור הלכה זו שלא יהיה דבר טינוף או ע"ז מפסיק שהב"י מביאו בשם אורחות חיים ובשם מהר"י אבוהב בשם ירושלמי ובאורחות חיים לא הביא דין זה וגם בירושלמי לא ידענו מקומו אי' וגם בביאור הגר"א בזה לא כ' כלל מקורו וכפי הנראה בע"כ לא מצא מקומו והרבה מהירושלמי שהיו לפני הראשונים רבותינו הקדמונים ז"ל ולא נדפסו ונעלמו מהאחרונים ע"כ לא היו דברי הירושלמי אלו נודעים ונגלים לעיני הגר"א ז"ל. ועיין בשו"ת אבני נזר להגה"צ מסאכאטשוב ז"ל (חאו"ח סימן ל"ב) לענין דברי הט"ז להלן (סימן קנ"א) דגם למעלה כשנכרי דר בעליי' שעל גבי ביתו ובביתו של נכרי יש ע"ז דאסור להתפלל בבית ישראל דהוי ע"ז מפסיק בינו לשמים והוא דבר כמעט שלא יוכלו לעמוד בו בעיירות הגדולות בבתים של חמשה או ששה עליות זה על גבי זה ובתוכם דרים הרבה ערלים וכמעט שלא ימצאו אחב"י דירה (אשר בל"ז ג"כ מציאתה קשה) שיוכלו להתפלל ולומר בו דבר שבקדושה עכ"ז מה נעשה כיון שנכונים דברי רבינו הט"ז, וכמו שביאר ג"כ באבני נזר שם.

סימן נח

סעיף א'. (א) זמן ק"ש משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו. עיין באשל אברהם (להגה"צ מבוטשאטש ז"ל) בזה מ"ש וז"ל יש להסתפק בשיעור הזה כי לפעמים מצטרף אור הלבנה באמצע החודש או כשהשלג מאיר ומכיר ואלו לא היה אור הלבנה או השלג לא היה מכיר וקצת מסתבר שחז"ל קבעו בזה לפי כל זמן יהי' איך שיהיה כיון שעכ"פ עכשיו הוא מכיר ע"י הצטרפות אור היום ואלו לא היה אור היום לא היה מכיר ע"י זה יש בזה גדר הארת אור היום ואין לנו אלא מקומו ושעתו כל

שניכר ע"י אור היום תיתי מהי תיתי. וכן יש חילוקים בסגנון כח הראות של כל א' וא' ומכל מקום צ"ע עוד בזה עכ"ל. ובמחכת"ה אינו צ"ע כלל ולא מסתבר אפילו קצת לומר דמצטרף בזה אור הלבנה והארת השלג לענין זמן ק"ש של שחרית דאטו זהו הלל"מ דצריך שיוכל לראות את חבירו הרגיל וכו' הלא זהו רק שיערו חכז"ל בחכמתם שהגיע כבר התחלת היום וא"כ מה מהני בזה הארת הלבנה אשר הוא לממשלת הלילה וכן השלג ואם בל"ז אינו נראה ולא יכיר את חברו וכו' אינו עוד התחלת היום וז"פ וברור.

ב עד סוף ג' שעות. עיין אשל אברהם פמ"ג (ס"ק א') ובשע"ת (ס"ק א') בשם השאג"א ז"ל דהיינו שעות זמניות שהוא רביע היום, בימי הקיץ שהיום ארוך השעות נחשבים לארוכים יותר, ועיין בדברינו במנח"א (ח"א סימן ס"ט) בבירור ראיות והוכחות כדעות שס"ל שעות שוות לענין זמן ק"ש [ועיין באשל אברהם להגאון מבוטשאשט ז"ל (סי' פ"ט) בשם חותנו הגאון בעל נטע שעשועים ז"ל שיש לסמוך על דעת המנחת כהן כי עד שתי שעות קודם חצות היום הוא זמן תפלה והיינו ג"כ נחשבין שעות שוות שאז הוא עד שעה 10 בכל עת נחשב שליש היום כמובן] וידעתי כי יש באחרונים הרבה שמחמירים רק לקרות בשיעור שעות זמניות כדעת הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות וכי רבותא למיחשב גברי הלא העיקר בזה המסתבר ומוכח מש"ס וביותר העיקר דעת רבותינו הראשונים ז"ל והנה ראיתי בס' אורחות חיים (על או"ח) בזה בהגהות הגאון מברעזאן ז"ל הביא בשם תוספות הרא"ש ז"ל לברכות דמפרש כדעת הנ"ל דשעות שוות לענין ק"ש ולא כד' הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות ועכ"פ חדית הוא לנו בזה דעת רבינו הרא"ש ז"ל ובודאי לכתחלה ראוי להחמיר כדעת הרמב"ם ז"ל ולומר ק"ש שחרית בבוקר (בימי הקיץ לפי שעות זמניות) וכמ"ש חו"ז הקדוש ז"ל (מהרי"א מקאמארנא) בפי' המשניות שלו הגם כי דעתו בזה דשעות שוות לענין ק"ש מכל מקום החמיר מעולם לעצמו לקרות בזמן שעות זמניות, וכ"ז חומרא.

אמנם במקום שיהיה זה לקולא כגון שיזדמן לפניו מצוה שאינה עוברת רק ספק וחשש יש שתוכל לעבור ולא יוכל לעשותה אח"כ וקיי"ל אין מחמיצין את המצוה והוא עומד קודם ק"ש ואם יעשה המצוה יעבור זמן ק"ש של שעות זמניות (שהוא מוקדם לנו בימות הקיץ) והי' הקס"ד שבודאי יעשה מקודם מצוה שזמנה עוברת וכדאמרינן בברכות (כ"ח ע"א) לר"י מתפלל של מנחה שזו מצוה עוברת וכו' ובכמה דוכתי והיינו שיקרא ק"ש מקודם. אמנם כשלא יהיה בכה"ג זמנה עוברת של שעות שוות, רק זמנה (המוקדם) של שעות זמניות בודאי יוכל ליקח לספיקא דדינא שזה אינו בכלל זמנה עוברת כיון שישאר בודאי עכ"פ הזמן של שעות שוות שהוא עוד זמן ק"ש ולדיעות הנ"ל) ויעשה המצוה

האחרת שהוא חשש שתעבור לגמרי ולא יוכל לעשותה, וכן בכל דבר אין להצטרף להחמיר מספיקא דדינא על שעות זמניות דזמן ק"ש רק בזמן שהוא לחומרא כנ"ל ולא להקל עי"ז וכמובן.

אולם אזכיר אשר ראיתי מדי עברי בס' אורחות חיים הנ"ל בהגהות הגאון מברעזאן ז"ל (בסימן זה) הביא לנכון מזוה"ק פרשת בלק (דף קפ"ו ע"א) דמי שאינו קורא ק"ש בזמנו אפילו עסק בדבר מצוה הוא מנודה לשמים כל אותו היום (כעובדא דהאי ינוקא דהגיד להון לרבנן דהוי עסקי במזמוטי חתן וכלה לשם שמים) עיי"ש ומיד אח"כ הביא (להבדיל) משו"ת בשמים ראש סימן י"ט בכסא דהרסנא שהעתיק כת"י ממהר"ש ובשם החסיד מהר"י קיצינגון שאם עסק בסודות התורה לא הי' חושש לזמן תפלה עכ"ל. ותמהני היתכן להביא כזה משו"ת בשמים ראש אשר כנודע שהגאון חת"ס זצ"ל קראו כזב"י הרא"ש ועיין בשו"ת פרשת מרדכי להגאון מהר"מ בנעט זצ"ל מנ"ש ובדברינו בשו"ת מנח"א (חלק ג' סימן מ"ו) ע"ד הזייפן הנזכר עד אשר גם במס"נ על האמונה הקדושה ידו הדה, וברצונו להכחידה, רחמנא לשיזבן מדעתי' הנפסדה, ואין כדאי לסמוך ואפילו לדבר כלל ולפלפל ע"ד בש"ר וכס"ד הנזכר, ואין לנו אלא דברי חז"ל ורבותינו בנגלות ובנסתרות ומי לנו גדול בסודות התורה מרשב"י וחבריו ואמרינן דאנן לא נעשה כן ומבטלין לזמן ק"ש ותפלה כדאמרינן בשבת (דף י"א ע"א). ופסקינן לקמן (סימן ק"ו סעיף ג') [ולא רציתי לבארן שם במקומו בסימן ק"ו כדי שלא להכניס כלל אפילו בספק לדינא הך דיעה דהכזבן הזייפן הנז' ע"כ לא רציתי לפלפל בגוף דבריו בפנים שם].

ואין רצוני להחמיר ולהרהר ח"ו על הרבה קדושי ארץ זי"ע אשר מרוב קדושת הכנתם ועבודתם ויראתם איחרו זמן ק"ש ותפלה כי המה היו למעלה מן הזמן ומאן יהיב לן מעפריי' ונמלאינהו לעיינן. אך אומר כי הדורש מעשי עבודת ה' אצל הס' שו"ת בש"ר וכס"ד ה"ז כדורש את החיים בבית הקברות בתוך הקברים טמאים פנימה, וגם לא בקברי צדיקים. ה' יצילנו ממזימותם, ומחי' חיים, יתן לנו חיים, בשמחת ציון וירושלים: ועבודת ביהמ"ק בביאת גצבב"א.

סימן ס

סעיף ד'. (א) וי"א שצריכות כונה לצאת בעשיית אותה מצוה וכן הלכה, עיין מג"א (ס"ק ג') מ"ש דמדרבנן לכ"ע א"צ כונה. ועיין בדברינו במנח"א (ח"ג סימן ל"ד) מה שביארנו בעה"י באורך דבע"כ ע"ס נזדקר בהעתקות ויונים מכנה"ג כמג"א ז"ל שלא היו לפניו

גוף הספרים מה שהביא בזה כיון דשם במקורן לא נמצא ככל זה דמ"ע דרבנן א"צ כונה ולפי"ז גם מ"ע דרבנן (למ"ד מצ"כ) צריך ג"כ כונה עיי"ש:

סימן סד

סעיף ד'. (א) היה עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתכתם שבפרשה שנייה חוזר לוכתבתם שבראשונה וכו' עיין בשערי תשובה בשם שלמי צבור, בשם מאמר מרדכי (הספרדי, לא של הה"ג מדוסלדארף ז"ל) דבקורא והצבור עומדים בוכתבתם השני' מלפניו או מאחריו אחר וכתבתם שבשני' וכן לאידך גיסא אם התחיל למען ירבו והצבור עומד בוכתבתם הראשונה דמוכחא מילתא שטעה ולאו סירכא נקט ואזיל עכ"ל אך באמת אין זה ראי' מוכרחת רק אצל הספרדיים (דמיירי המאמר מרדכי כנ"ל) אשר דרכם שמתפללים יחד כולם כמעט כל תיבה אומרים כולם יחד אבל במדינותנו ובפרט בזמנינו אשר זה מאחר וזה מקדים זה מאריך וזה מקצר וגם אם יודע שאמר שמע ישראל עם הש"ץ ביחד בתפלתו מ"מ אצל המנינים רבים ודיעות שונות פעמים בא בארוכה ופעמים בא בקצרה כ"א וא' ואין להביא מזה שום ראיה אפילו להחמיר אם עומד כבר בלמען ירבו דפסקינן דסירכא נקיט ואזיל וא"צ לחזור לוכתבתם הראשון, ע"כ י"ל גם אם שומע מהצבור או הבעל תפלה עמד עדיין בוכתבתם הראשון כי אולי הוא מיהר לומר שני הפרשיות כבר (והא ראיה שהתחיל כבר למען ירבו דסירכא נקיט כנז') כיון שראשו בל עמו ולא ידע ממילא האיך אמר והיכן עומד (ואין מדקדקין כלל לומר כל תיבה או פסוק כל הצבור יחדיו כנ"ל) ובפרט להקל עי"ז כנ"ל מהש"ע דפסקינן שצריך לחזור לוכתבתם הראשון אם הצבור עומדים כבר בוכתבתם השני די"ל אולי הוא האריך קצת או מסתבר כיון שעמד נתבלבל במחשבתו ולא הגיד עוד רק פרשה ראשונה ע"כ צריך לחזור (מספק לחומרא) לוכתבתם הראשון כד' מרן המחבר הנ"ל.

סימן סח

א לומר פיוטים. עיין מג"א בענין פיוטי הקליר שנהג האריז"ל לאומרן גם להפסיק בברכת ק"ש ועיין שערי תשובה בזה ועיין בדברינו במנח"א (חלק א' סימן י"א) באורך בכל זה ובחמשה מאמרות (מאמר נוסח התפלה אות כ"ח) מ"ש בשם פרי קודש הלולים להה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע עיי"ש ובאמת לא זכיתי להבין מ"ש שם בפרי קודש הלולים (כמו שהעתקתי לשונו במאמר נוסח התפלה) דאין אתנו יודע עד מה איזו

מפיוטים הוא עפ"י סוד מ"ש האריז"ל לאומרם והלא המה מבוארים ומצויינים הפיוטים האלו בר"ת אלעז"ר כמסומן בתחלתם שהם לר' אלעזר הקליר ועליהם כתב האריז"ל שר"א הקליר הוא התנא ר' אלעזר ב"ר שמעון וכמ"ש בתוס' חגיגה ובכמה דוכתי (וכנ"ל ממנח"א חיא שם ועיין בכתב יד בדברינו מנח"א [חלק ה' סימן כ'] עיי"ש) ועד כאן לא פליגו גדולי האחרונים ז"ל וכמ"ש במחזיק ברכה מובא גם בזה בשע"ת בכונת דברי האריז"ל אם הוא ממש התנא ר"א בר"ש בחיים חיותו תיקן את הפיוטים וכמו דאמרו במדרש קהלת שסיפדו עליו על ר"א בר"ש פייטוני או אולי (כמו שנדחק במחזיק ברכה, ושכבר ביארנו במנח"א ח"א שם שאין צורך והכרח כלל לומר כזה) שהיה הקליר רק ניצוץ נשמת התנא ר"א בר"ש, עכ"פ כ"ע מודי לפי האריז"ל שפיוטי הקליר המה עפ"י סוד ואם כן למה החסירו גם פיוטי הקליר האלו שמצויינים באותותם למייסדם ומחברם בשמותם וכמו שרשום במחזורים הישנים וגם חדשים. וכפי ששמעתי אצל הה"ק המקובל רבינו מהרצ"ה מזידיטשוב זי"ע בזה לא החסירו פיוטי הקליר ונסתפק (בפרי קודש הלולים) כנראה רק על שארי הפיוטים שלא נרשם עליהם שם ר' אלעזר הקליר אם הם על פי סוד, ויש לי ראיה וסייעתא לזה על פי מה ששמעתי מהזקנים גדולי תורה ז"ל מפה"ק שהיו תלמידי הרב הקדוש בעל דעת קדושים ז"ל מראזדל שאמר בשם חותנו הרב הקדוש מהרצ"ה הנ"ל שאמר בשבח הפיוטים הקדושים לראש השנה ויום כפור ואמר בקדושת לשונו כן:

הן חשבתי בדעתי לעשות פיוט (להתעוררות) לאמרו בימים הנוראים האלו כי במה גרע כחי בזה מהראשונים אם הראשונים עשו במליצת לשונם היפה גם אני ב"ה אעשה כן ואם בעומק כונתם בהפיוט בסדר עליות העולמות והכונות לצורך היום גם אני אוכל ב"ה לעשות כן אחרי שובי נחמתי כי במה אהי' בטוח כשיאמרו הפיוט הזה אז ימחלו עונותיהם של ישראל (כמו הפיוטים הקדושים שיש להם סגולה זאת שמעוררים רחמים ורצון ללבון עונותיהם של ישראל ולכל טוב) ולאשר לא אדע זאת אם יהיה בשלי הסגולה הזאת שיש להפיוטים הנ"ל אם כן למה זה אנכי אטריח לאומרו, עד כאן תוכן דברי קדוש אחד מדבר הנ"ל, ומזה תשפוט ותרגיש עד כמה נחשבו בעיניו דברי הפייטן הקדוש הקליר ודעימיה זי"ע ובודאי לא החסירן. ומתלמידיו הקדושים זי"ע שיצאו מה שיצאו והחסירו בכל פעם יותר אמירת הפיוטים הקדושים (גם מה שנרשמו מהקליר וכיוצא) לא אדע טעמם. ואסור לנו להרהר אחריהם, אבל לא לעשות כמעשיהם. (וכמו שכ' בסור מרע ועשה טוב להרב הקדוש מהרצ"ה הנ"ל שאפי' הרב דומה למלאך ה' צבאות לא תאמין לשום עובדא ומעשה לנהוג אחריו שום דקדוק מעשה עד שתדקדק בעצמך וכו'

ותהיה נושא ונותן בדבר מאיזה טעם ושורש וכו' וצריך אתה לדונו לכף זכות וחלילה ח"ו להרהר אחריו אבל לא תעשה כמעשהו נגד התורה עד שתשא ותתן עמו על מה ולמה הוא עושה כן וכאשר יורה לך טעם על פי התורה ויסבור לך הדבר ויכנסו דבריו באזניך אחרי שתחקור בענין אז תאמין וזולת זה לא תאמין אפילו יאמר לך שקיבל מאליהו אל תאמין ולא תשמע לו וכבר אמרו אם יבא אליהו ויאמר חולצין וכו' אין שומעין לו ואפילו נגד תקנות חכמים בלבד לא תשמע לו עכ"ל הקדוש הנ"ל) והכי נמי בפיוטים המבואר בס' חסידים כי המשנה ומחסיר מלאומרן עובר בלאו דלא תסיג גבול עולם אשר גבלו ראשונים על כן בודאי אסור לעשות כמעשיהם (הגם שאסור להרהר אחריהם) ז"ל. ושמעתי מאדומו"ר הקדוש רבינו יחזקאל משינאווע זי"ע על עיר אחת גדולה (אין רצוני לפרוט בזה) כי לכך לא נמצא בה מאחינו בני ישראל זקנים כפי ערך רוב גדלה נגד שארי עיירות, לאשר החסירו שם החסידים (שונים למפלגיהם ומנהגיהם) לומר פיוט ונמצא בס' חסידים כי המשנה ומחסיר פיוטים בצבור הוא גורם רעה ר"ל בעונשים וקיצור ימים, וכן כתב מרן הב"ח בזה שבימיו התחיל גדול אחד לבטל הקרוביץ ונענש ולא הוציא שנתו. (ה' ישמרנו ויצילנו) ועל כן לא נמצאו בה זקנים מופלגים עכדה"ק. ועל מנהגי הקדושים האלו שהחסירו עומד לעינינו דברי חז"ל רבותינו באבות, חכמים הזהרו בדבריכם שמא ישתו התלמידים הבאים אחריכם וכו' על כן בודאי לא יפה עשו החסידים (המכונים כן, ומהם קצת חשודים) שעשו מעשה והחסירו ובטלו אמירת הפיוט בכל שלש רגלים וד' פרשיות לגמרי, ובראש השנה ויום כיפור גם כן החסירו רובן ככולם גם פיוטי הקליר שנזכרו בתוס' והאריז"ל כנ"ל. ובכמה ישובים וקהלות המה (המבטלי פיוט) קהל קלים ריקים ופוחזים זוללים וסובאים ויערב להם על ידי זה למהר לצאת מבית התפלה כדי שיוכלו ללכת כל היום אחרי שרירות לבם ועל זה ינעם מאמר התנא הקדוש הנ"ל ושמא יחובו חובת גלות וישתו מים רעים (בכל הפירושים) לרעות בגנים לרעות את עצמם ואת נשותיהם ובנותיהם ובניהם, ולנומאות את נפשותיהם. ואי איישר חילי בעה"י אבטלינהו עכ"פ במקום שימצא בגלילותינו שפרצו בבית המדרש כזה וכן יעשו (ראוי לכל רב ומורה, אם אפשר) להחזיר העטרה ליושנה ולומר פייט כמנהג אבותינו מקדם, וזכות אבותינו וזכות הבעלי פיוטי הקדושים אשר בארץ יגן עלינו בכל משאלותינו, ובכח תפלתינו נפעול לעורר רחמים למהר גאולתינו במהרה בימינו.

ב **וכן** נוהגים בכל המקומות לאומרם. ראיתי בזה חזות קשה באשל אברהם (להגאון הצדיק מבוטשאטש ז"ל) שכתב וזה לשונו:

ויש גם כן מקום לומר שמהאריז"ל והלאה שהובטחו עם בני ישראל שלא יהיה עוד גזירת שמד ח"ו על רבים וה"י יעזור וכו' נכון למעט מלומר בשבת קודש דברים המעוררים דרך עוצב ויגון כגון בשבתות שבין פסח לעצרת (הפיוטים) עכ"ל. ודבריו ז"ל תמוהים מה שאמר שהובטחו מזמן האריז"ל שלא יהיה עוד גזירת שמד, היכן מצינו כלל הבטחה זו והלא אדרבא אין לך שעת השמד יותר משנת ת"ח למאות אלפים מישראל ר"ל שזהו בערך תשעים שנה אחרי האריז"ל, והלא עוד בזוהר הקדוש פרשת תולדות (דף ק"מ ע"א) ניבאו שם במדרש הנעלם על שנת ת"ח לאלף הששי מאן יתקיים בקיום דתי' אז (היינו מגזירת שמד על הדת) ועיין בדברינו בדברי תורה (מהדורא קמא אות ס"א) עיין שם. ומה שאמר באשל אברהם שם בשם האריז"ל שאז הותחל זמן הגאולה, אמת כן הוא, ומה שנתאחר בעוה"ר עד הנה הוא באמת חבלי משיח עד שיבא במהרה בימינו הלידה בקיום לגמרי כמו שאמר בישעי' בן וגו' ילד לנו וגו' ותהיה המשרה על שכמו וגו' ועל ידי זה צריכים לעורר יותר כמו שנאמר בבכי יבאו ובתחנונים אובילם על הגאולה שלימה בקרוב ובפרט בימים האלו קודם שבועות המבואר בתיקוני זוהר הקדוש תיקון כ"א (דף נ"ה א') עיין שם בבל"ר ובזוה"ק ברע"מ פרשת פנחס (רנ"ו א') דבחג שבועות יפקון מן גלותא, וזהו טעם אבותינו ורבותינו הצדיקים ז"ל שנגנו אלו הפיוטים (איומתי, ועוד) בסעודת צהרים בשבת קודש בין פסח לעצרת בקול בכי וניגונים המעוררים מאוד את הנפש להתרפקות קירוב הגאולה ואשר שבת קודש הוא זמן קיבול תפלות (כמו שאמרתי כבר במקום אחר ברמז שבת ראשי תיבות תפלתי שגורת בפי וכדאמרינן במתניתין דברכות ברחב"ד שאז יודע אני שהוא מקובל) ובפרט על יום שכולו שבת ומנוחה ב"ב. (ובחי' שער יששכר מאמר עומר התנופה כ' השייכות לאלו הפיוטים בזמן ספירת העומר שנתקנו על גזירת תתנ"ו בגימטריא עמ"ר התנופ"ה ואין כאן מקומו להאריך בביאור הדברים). וכן מה שאמר עוד שם באשל אברהם בשם גדול אחד שנהג לומר אלו הפיוטים במוצאי ש"ק קודם אמירת הזמר אליהו הנביא ונהנתי הרבה עכ"ל ולא ידעתי לשמחה מה זו עושה והנאה הגדולה הזאת כי אדרבא מקובל ונודע בספרים כי במוצש"ק מסוגל שיאמרו רק פסוקי שמחה והבטחת הגאולה מאלי' הנביא ומשיח בן דוד וגם לא המעוררים התעוררות ובכי וכיון שנתקנו ליום שב"ק מרבותינו (הפוסקים בעלי התוס') שהיו אז בודאי יש לאומרם או לנגנם ביום שב"ק כנ"ל, ודברי הצדיק בעל אשל אברהם ז"ל נכתבו כלומר רק נרשמו בלי בחינה ובקורת ובפרט להדפיסם לא ניתנו כלל כאשר עוררתי כבר על אשמת המוציא לאור דברים רבים כאלו משמי' דהרב שאין להם שחר כמו שאמרתי במקום אחר פעמים רבות במקומם וכנודע.

ג **לאומרם**. עיין בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ג' סימן ס"א) בד"ה אתמהה וכו' ע"ד הפיוטים בשבת שקלים ובשבת הגדול לפני קדושת שחרית שהם רק חשבונות ודינים ולא דרך תפלה איך יפסקו בהם בתפלה עיין שם ועיקר הטעם להיתרא כיון שתיקנום שם (לאמרם) רבותינו ז"ל התנאים ובעלי התוס' והראשונים, ומיוסדים ע"ד הסוד אין לנו לבטל גבול שגבלו ראשונים זי"ע.

ד אין לאדם לפרוש עצמו מן הצבור וכו'. עיין מג"א בזה (בריש הסי') בשם האריז"ל שיש י"ב שערים ברקיע וכל שער יש לו מנהג ונוסח בפני עצמו ומה שאמר בזה בשם הירושלמי ועי' בדברינו במנחת אלעזר (חלק א' סימן י"א) באורך ובשירי מנחה שם וגם (בחמשה מאמרות) במאמר נוסח התפלה המיוחד ומיוסד לזה ועוד בכמה דוכתי בדברינו בד"ת וכהנה בעה"י. ואולם עוד ראיתי חזות קשה בדברי הגאון הצדיק מבוטשאטש זצ"ל באשל אברהם (סימן קפ"ז סעיף א' בד"ה והמוסיף וכו' מצאתי וכו' עד מצאתי וכו') עיין שם מרעיש עולם ומלואה ע"ד שאומרים בברכת הזן בברכת המזון פסוק פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון שזהו תיקן משה רבינו ואז לא הגיד פסוק זה רק דוד המלך וכו' ובשביל זה יצא על הכלל כולו שהנהיגו נוסח ספרד של החסידים מרבותינו תלמידי הבעש"ט הקדוש זי"ע [ושהוא שער הכולל לכל הי"ב נוסחאות כמ"ש מרן בשו"ת דברי חיים ומובא ומבואר בדברינו במנחת אלעזר שם ובמאמר נוסח התפלה כנ"ל] ובמחכקת"ה לא הבנתי מדבריו אפילו קורטב של מטרת תכליתו לא מיני' ולא מקצתו במה שאמר שמטעם זה לא כתב השל"ה הקדוש וגם הר"י עמדין ז"ל להתפלל כנוסח ספרד של האריז"ל מפני שצריך לזה התועדות ואסיפת חכמי כל המדינות להנהיג כולם בנוסח ודרך אחד וז"ז אין לשנות וכו' והאריך שם בזה עיין שם בקדושת לשונו אך אם לדין יש תשובה ואמת כתיב בה בתוה"ק ומצותיה וכי אם נאמר הן יהיה הצדק כדבריו שלא יאמרו פסוק זה בברכת הזן בברכת המזון רק אחר ביהמ"ז אבל מה נפקא מינה לזה לכל נוסחאות ספרד הנ"ל בתפלות ומנהגים והלא יש כמה מהמתפללים בנוסח ספרד של החסידים שאין אומרים פסוק זה בבהמ"ז שם וכי שייך לומר שיתאספו בשביל דיוק נוסח זה בביהמ"ז כל המדינות בכל הגולה לגמור ולדון אודות זה ובאמת כ' זה שם שהיה צ"ל כן. ואולי כונתו אודות כלל כל הנוסח של החסידים שער הכולל המכונה נוסח ספרדיים שהיה צריך התועדות חכמי כל המדינות בין מן הספרדיים וכי קס"ד שהיה מציאות לזה קודם ביאת המשיח וקיבוץ גליות במהרה בימינו וגם אם היה מציאות לאסיפה זו הרי להספרדיים היה וגם להאשכנזים אולי אסור לשנות ממנהג אבותיהם מעולם כנ"ל וגם וכי קס"ד שבטלו (לדוגמא) הספרדיים הפרענקין כל

מנהגיהם ויקבלו עליהם חדרגמ"ה שלא לישא ב' נשים גם לצורך זולת בהיתר ק' רבנים וכיוצא ואולי כונתו על נוסח התפלה שיתאחדו כולם בכל המדינות וקצוי ארץ לדעה ונוסח אחד (עוד בגלותינו כנ"ל) הנה מה יהיה עם הי"ב שערים ברקיע ששם עולים הי"ב נוסחאות וכי כולם ברקיע יתבטלו אחרי האסיפה הזאת (אשר במחשבה עלתה ולא תהי' לעולם). ח"ו לומר כן. על כן איכו מובן כלל כנ"ל, ומה שהנהיגו שער הכולל נוסח החסידים הנ"ל אינן סותר לדינא לשום אחד כמו שאמרו רבותינו הד"ח ודעימי' וכמבואר ומובא לעיל.

סימן עא

סעיף ז' (א) אסור לקרות ק"ש תוך ארבע אמות של מת או בביהק"ב עיין בחיבורי שו"ת מנחת אלעזר (חלק ג' סי' ע"ג) ביאור הדברים להתירא לכתחלה מה שנוהגים להתפלל בצבור ולקרות בס"ת בבית שעל קבר רחל אמנו זי"ע עיין שם.

סימן עד

סעיף ה'. (א) אסור לקרות ק"ש ולהתפלל וירכותיו שהערוה שוכבת עליהן וכו'. עיין בבאר היטב (ס"ק י') פלוגתא בזה אם גם הכיס בכלל זה שאסור ליגע בירכותיו ועיין באשל אברהם (להגאון הק' מבוטשאטש ז"ל) שהכריע שלא להחמיר בזה בנגיעת הכיס כלל והצדק אתו דכן מוכח לקמן (בסימן צ"ה) ומקורו מש"ס ברכות (דף י') דבשעת התפלה יכוין רגליו זה אצל זה כאלו אינם אלא אחת (והגם דראיתי מכמה צדיקים ומאבותי ורבותיי הקדושים זכותם יגן עלינו שלא קירבו הרגלים זה לזה רק למטה בסמוך לעקביים והטעם נראה שיש לומר גם בפשיטות משום דאם יכוונום יחד מלמעלה בשוקיים אז כל פעם לא ימלט שלא יגע הגיד בירכיים וזהו אסור כנ"ל זולת אם יפסיקו בבגד משני הצדדים בין הגיד לירכיים וכמו שאמר בזה המחבר וזה לא יתכן לדידן ובגופן שלנו אינו מדרך הצניעות לעסוק שם בהפסק הבגדים ובפרט בעת התפלה וכו' על כן ירחיקו קצת הרגלים למעלה בשוקיים ולא יהדקום יחד וכל זאת בגיד אפשר להרחיק ממילא כשלא יהדקו הרגלים זה לזה אבל בהכיס הרחב כמעט אי אפשר) ובפרט להנזהרים לכוין רגליהם זה לזה ולקרבן משוקיים עד למטה אי אפשר שלא יגע הכיס לירכיים וכבר כתבנו בהפסיק הבגד כמעט אי אפשר לצנועים לדידן אלא ודאי כדעת הנ"ל דהכיס אינו בכלל הערוה לגבי זה כנזכר.

ובענין שכתבתי שראיתי הצדיקים שאינם מקרבים רגליהם זה לזה בתפלה ועוד כי הוא קשה לבריאת הגוף בפרט לבא בימים כמפורש ברש"י שבת (קנ"ב א') ד"ה ל"א קרובים נעשו רחוקים מרוב חלשות של אדם כשמזקין צריך להרחיק רגליו זה מזה עכל"ה. ובפרט בחולשות הדורות בימינו גם באותן שאינם זקנים ולחולשי העצבים קשה זה לקרב רגליו ולעמוד זמן מה שלא יבלבל המחשבה וכמו שיאמרו הרופאים וכיון שזה יוכל לבטל הכונה בתפלה על כן בודאי יותר טוב למנוע מזה כנ"ל.

סימן עה

סעיף ב'. (א) וכ"ש שער נכרית וכו'. עיין מג"א (ס"ק ה') מה שכתב ע"ד הבאר שבע דהמה דחויים מעיקרא ועיין בדברינו בשו"ת מנח"א (חלק ה' סימן ל"ה) עודנו בכת"י] באריכות ע"ד המג"א אלו כי בעל כרחך טעות סופר הוא או מאיזו תלמיד טועה אשר הכניס בו דבריו ולשונו באיזה תיבות בזה ולתלות באילן גדול (המג"א זצ"ל) ודברי הבאר שבע נכונים ואינם דחוים מעיקרא כלל וכמו שביארנו שם באורך בעה"י. וראיתי ג"כ לגדולי אחרונים בזמנינו שכתבו גם כן בהרבה תשובותיהם שיש לגדור גדר שלא לילך בהשערות נכרית כי שומר נפשו ירחק מהם עכת"ד (וכמובא בספר אורחות חיים) ולא הארכתי לסלסל בדבריהם כי (במחכת"ה) בעוה"ר רבים מהם בעצמם היינו הם ונשותיהם ובנותיהם לא נזהרו בזה כלל על כן הוא לצחוק מכאיב בעיני העם הזהרת תקנתם (כלומר קלקלתם). ועל ידי זה גם בנותיהם בשערות עצמן הקילו להם ועוד עד שיצאו מהנהגת דת יהודית ר"ל. (השם יצילנו). והגאון חת"ס זצ"ל הזהיר בזה (על פאה נכרית) בצוואתו לבנותיו ועל כל דורותיו ובעוה"ר בדורותינו נפרצו במלואם בזה גם אבל עכ"פ בדורו היו נזהרים בזה משא"כ הנ"ל. והש"י יעזרינו בקרוב ויקויים בנו מה שנאמר באברהם אבינו כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו (אלו הנשים) אחריו ושמרו דרך ה' וגו' ולמזהיר ולנזהר שלומים תן כמי נהר בכט"ס.

סעיף ד'. (ב) ויש מתירין נגד ערות קטן. עיין מג"א (ס"ק ח') דלא יאחוז המוהל הערלה בשעת ברכה ועיין בדברינו בזה באות חיים (סימן כ"ה ס"ק י"ב ובסי' כ"ז ס"ק י"ד) ובאות שלום (סי' רס"ה ס"ק י"ט, ובסי' רס"ד ס"ק י"א אות ז' באומנת המילה) דאין לפסוק כן ולפי דעת הגר"א ושאר פוסקים עפי"ד התוס' בעל כרחך צריך לתפוס הערלה בשעת ברכה דאל"כ הוי עובר דעובר לעשייתן וכן עוד טעמים עיי"ש.

שוב ראיתי בס' בגדי ישע על אורח חיים (בסימן זה) כתב גם כן שאין לעשות כהמג"א בזה כי (כשאין תופסים הערלה בשעת ברכה רק לאח"כ) ראיתי כמה מכשולים באו מזה

על כן יש לנהוג כהא"ר (היינו לתפוס מקודם הברכה) עכ"ל בבגדי ישע. והמכשולים אשר ראה שבא מזה בודאי הוא כונתו היינו מכשולי המילה שיכולין לבא על ידי זה כמו שביארתי סם באות שלום כנ"ל ע"כ בודאי יש לעשות כדברינו. בעה"י.

סעיף ו'. (ג) היתה ערוה כנגדו והחזיר פניו וכו'. עיין מג"א (ס"ק ט') בשם הב"ח דדוקא החזרת פניו מהני בזה ולא עצימת עיניו עיין שם ועיין בשו"ת נהרי אפרסמון (חאהע"ז סימן י"ט) מה שהשיב לרב אחד שהחמיר על עצמו בעת סידור קידושין שעומדות שם נשים בגילוי שערותיהן ולזה לא מהני עצימת עיניו על כן הלביש את עצמו אז טלית כדי להפסיק בין הערות שער והוא הוכיח לו דאין לעשות דבר תמוה כזה בעיני ההמון מה ששארי הרבנים לא יעשו כזה, והן אמת דזהו נקרא ערוה בגילוי שער ואין היתר במה שנפרצו רבות מהם בעוה"ר אך היה לו עצה להפוך ולצדד פניו או להעמיד העדים בינו לבין ערות הנשים בשערותיהן והביא שם שו"ת פנים מאירות (חלק א' סימן ע"ד) מה שחילק דבערוה גמורה כגון בית בושתה לא מהני אפי' החזרת פנים אולם בשאר איבריה וכגון שערות די בעצימת עינים עיין שם ואכמ"ל. מכל מקום נראה לי (וכן דעת הגאון בעל נהרי אפרסמון ז"ל שם) להחמיר גם בשערות שלא די עצימת עינים בלבד כי אם החזרת פנים (ובפרט עמידת העדים בין הרב המברך לבין הכלה) וזהו הוא דבר קשה ומוזר להרואים על כן מנהגי היכא ששכיח היזקא בזה בעוה"ר ובפרט בעיר הגדולה (הגם שהכלה מכוסה מ"מ הן רעיותיה הנשים הפרוצות העומדות שם לנגד עיני המסדר קידושין) דשכיחי הני שערות כנ"ל וגם מגולות הלב והידים מקומות שדרכן להיות מכוסות דרכי להעמיד את עצמי נגד החתן מול פניו בסמוך ממש ולומר הברכות ועל ידי זה החתן מפסיק גם אם יעמדו מאחורי החתן (דהיינו מול פני המסדר) נסים כאלו הנ"ל. (ואם החתן הוא נמוך הקומה צריכים להעמיד שם בסמוך אחד הגבוה בקומתו שמפסיק עד שערות הנשים כמובן).

סימן פה

א **וכן** פשט המנהג. עיין באה"ט בשם הרמב"ם דמימיו לא בטל טבילת עזרא וכן יש כמה דעות ליזהר ומה יפה מנהג חסידים ואנשי מעשה שנתפשט דרכם ליזהר בזה ובחי' חיים ושלום על התורה (ס' ויקרא) הארכתי בזה והבאתי ראיה מדברי הרמב"ם בס' הי"ד שזהו דת יהודית לטבול לקריו ועיין בדברינו במנח"א חלק ה' (סימן ס"ח) ובחלק ד' (סימן כ"ד בד"ה והנה שלח אלי וכו' עיין שם להלאה) ולהלן בנימוקי (סימן שכ"ז) והנה מה שנזהרים בכמה קהלות נאות וחסידות בבתי תפלות שעכ"פ הבעל תפלה לא

יעמוד בשבת קודש לפני העמוד אם לא היה מקודם בבוקר במקוה [וכמו שכתב הבאר היטב לקמן (סימן שכ"ו ס"ק ה') שנתפשט המנהג במדינותנו לטבול בכל ענין בש"ק והמג"א שם (ס"ק ח') כתב דטבילת קרי דרבנן על כן מותר בשבת ולא הוי מתקן גברא עיי"ש] (כיון שנתינת ט' קבין לא ידעו ולא נהגו העולם ומי שנזהר הולך רק במקוה) ונראה לי מקור בגמרא ברכות (כ"ב א') רב חמא טביל יומא דפסחא להוציא את הרבים י"ח הגם דמסקינן שם בגמרא ולית הלכתא כותי' עיי"ש בתוס' שני דעות בפי' זה ויש אומרים דלתפלה צריך טבילה עיי"ש וכן הוא בירושלמי ברכות (פ"ג הלכה ד') אינו מוציא הרבים ידי חובתם עד שיבוא במ' סאה עיי"ש ועכ"פ להוציא הרבים יד"ח חמיר טפי בזה כנזכר מגמ' וירושלמי והגם שהש"ץ בימינו שהכל יכולים להתפלל אינו מוציא י"ח אחרים אבל לקדיש וקדושה (ותפלת י"ח בצבור שהוא כונה מיוחדת בהאריז"ל לתפלה בקול בחזרה) מוציא הרבים י"ח על כן צריך להיות עכ"פ הש"ץ טהור בזה כנזכר [ומה שאין מדקדקים כל כך בימות החול בהש"ץ פשוט דבחול אוקמי' אחזקה וגם אינו זמן עונת ת"ח שהוא רק בשבת ע"כ אז ישגיחו שיטבול וז"פ הטעם].

סימן פט

סעיף א'. (א) שכר תפלה מיהא איכא. עיין באשל אברהם (להגאון הקדוש מבוטשאטש ז"ל) מה שאמר על זה דיש לומר דמשום כיבוד אב גם אם נאמר דמכבדו במותו הוא רק דרבנן מותר לכתחלה לאחר זמן תפלה כדי להתפלל לפני העמוד תפלת חזרה ולומר קדיש עכת"ד, והדברים האלו מרפסין איגרא וגם אם נאמר דמכבדו במותו הוא דאורייתא פשוט דאין לעשות כזה דאיזו חטיבה הוא לאביו במה שיעבור זמן תפלה עי"ז להתפלל לפני העמוד עבור נשמת אביו תוך יב"ח ואם בחייו ל"ש כלל מצות כיבוד אב במקום מצותו לעבור על ד"ת וכדפסקינן ביו"ד (סימן רמ"ח סעיף י"ב) דאם אין סם אחרים לעסוק במצוה אז יעשה המצוה ויניח כבוד אביו עיי"ש. והנה לענין תפלה בזמנו דהזמן עובר ולא שייך בזה דאחרים יעשו דהוא מצות שבגופו (דלא מהני בזה שליחות אחרים וכנודע מדברי התוס' רי"ד) ופשיטא דל"ש בזה לבטלה בשביל כבוד או"א ומכ"ש לעשות לו טובה ברוחניות אחרי מותו בודאי לא יהיה לטובתו במה שיעבור עי"ז זמן תפלה וגם לא הבנתי כלל הלא קדיש יוכל לומר אחר כך בצבור גם כשיתפלל מקודם בזמנו, ואם התפלה לפני התיבה הנה כהאריז"ל אשר הוא היה בודאי בקי ביותר בשורש תיקון הנשמות בשמי מרום כתב רק באמירת קדיש בכל הג' תפלות רק הרמ"א ז"ל כ' ביו"ד (סי' שע"ו סעיף ה') שנהגו האבלים תוך י"ב חודש להתפלל לפני העמוד ופשיטא שאין

מנהג זה דוחה תפלה בזמנה שהוא מדינא. ופשוט דהרמ"א מיירי רק מתפלה בזמנה שיתפלל לפני התיבה אבל לא לעבור על התפלה זהו בודאי לא יהיה לטובה לנשמת הוריו וכנ"ל ואין צורך להאריך בדבר הפשוט.

סעיף ד'. (ב) הצמא והרעב הרי דם בכלל החולים וכו'. עיין מ"ש בזה בדברי תורה (מהדורא קמא אות ח"י) עיי"ש.

סעיף ו'. (ג) אפילו ללמוד אסור וכו' כו' ואינו רגיל לילך לביהכ"נ וכו' אבל מי שרגיל לילך לביהכ"נ מותר. ומזה נהגנו היתר ללמוד קודם התפלה אנחנו ואבותינו ורבותינו הקדושים זי"ע כיון שרגילי לילך למקום אחר מישיבתינו בד' אמות של הלכה להתפלל שם בביר המדרש או בבית התפלה. והנה עיין בדברינו בדברי תורה (מהדורא קמא אות פ"א ואות י"ט ואות מ"ב) ע"ד קדוש זקיני באגרא דפרקא (אות מ"ח) עיי"ש בענין הלימוד קודם התפלה ומצוה ליישב מה שנראה כדברים הסותרים זה את זה בדברי הקדושים אשר בארץ החיים זי"ע עיין שם.

סימן צא

סעיף ב'. (א) צריך לאזור אזור בשעת דתפלה אפילו שיש לו אבנט שאין לבו רואה את דערוה משום הכון אבל שאר ברכות מותר לברך בלא חגורה מאחר שיש לו מכנסים. עיין מג"א (ס"ק א') והוא מב"י בשם רבינו ירוחם דמי שהולך כל היום בלא חגורה א"צ לאזור בשעת התפלה, אמנם עיין בב"י בזה דרבינו ירוחם כמעט יחיד הוא בזה ורובם ככולם דעת הפוסקים הראשונים וגם הרא"ש והר"ן דעכ"פ מצוה איכא לאזור בחגורה קודם התפלה משום הכון אלא דבשאר ברכות א"צ לאזור האזור כיון שהולך במכנסיים, וכן כתב בפמ"ג (א"א ס"ק ב') דלדידן שיש מכנסיים אז האזור לתפלה רק מצוה בעלמא, ועכ"פ מצוה הוא, ולפלא שלא ראו אז בימיהם (אולי) לשון רבינו פרץ בהגהת הרמ"ק (סימן י"א) שכתב דאע"ג דיש לו מכנסים מכל מקום אסור להתפלל בלא חגורה משום דכתיב הכון לקראת וגו' עכל"ה הרי דכתב לשון אסור כנזכר ומעתה שפיר מנהג אבותינו הקדושים ורבותינו זי"ע שהוא מזקיני הגה"ק מהרצ"א זי"ע בעל בני יששכר וכן נהג רבינו הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע ללבוש החגורה המיוחדת לתפלה רק לשלוש תפלות ביום, ונראה ונודע טעמם כי אם ילבשוהו החגורה כל היום אז לא יקיימו הכון וגו' לתפלה (כי מטעם שלא יהיה לבו רואה את הערוה הרי הולך במכנסיים ממילא כנזכר) וזהו יותר ראוי ונכון מהלובשים חגורה כל היום וכן מכאן תשובה לאותן חסידים שמקילין בלבושת החגורה גם לתפלה באמרם שהיה רבם אדומו"ר צדיק א'

זי"ע (באונגרן) שהקיל בזה וכבר כתבנו כ"פ בחיבורינו בשם ס' סור מרע וע"ט (להגה"ק מהרצ"ה מדדינושוב זי"ע) כי בדבר שהוא נגד הש"ע או קולא כנגד המנהג הראוי בזה אסור לעשות כמעשה רבו גם אם הוא צדיק יסוד עולם לא יהרהרו אחריו אך לא יעשו כמוהו בזה וכן ה"נ בזה שהוא לדעת איזה פוסקים ראשונים כנ"ל בכלל איסור אם לא ילבשו החגורה בשעת התפלה ע"כ בודאי צריכין ליזהר או משום הכון כנזכר.

והנה בתבואות שור (בשמ"ח סימן א' סעיף ל"ח) כתב ליזהר קמים שחיטה אפילו הולך במכנסיים שילבש החגורה משמע לכאורה דלאו דוקא בשעת התפלה אלא אפילו בשעת שחיטה. וכיוצא צ"ל החגורה עליו מלבד המכנסיים, אולם באמת כתב שם טעמי' משום שאין המכנסיים מכוונים ממש על בטנו שלא יהיה לבו רואה את הערוה כמ"ש בב"י ופמ"ג בזה אבל משום הכון לא שייך רק בתפלה כנזכר.

סעיף ג'. (ב) יש אומרים שאסור להוציא הזכרה מפיו בראש מגולה. עיין מ"ש בזה לעיל בנימוקי (סי' ב' ס"ק ב').

סימן צה

סעיף א'. (א) יכוין רגליו זא"ז וכו'. עיין מה שכתבתי בזה לעיל (סימן ע"ד) בעה"י.

סימן צו

סעיף א'. (א) ולולב בזמנו מותר לאחוז ביד וכו'. עיין מה שכתבנו בזה להלן (סימן תרנ"ב ס"ק א') בעה"י.

סימן צח

סעיף ה'. (א) אל יחשוב וכו' כיון שכיונתי בתפלתי. מקורו בש"ס ברכות (ל"ב ב') ועיין בדברינו בדברי תורה מהדורא תנייא (אות ד') מ"ש בזה.

סימן צט

סעיף א'. (א) אבל שאר ברכות יוכל לברך אף על פי שהוא שכור. מקורו מש"ס ירושלמי (פ"ק דתרומות) ושם נזכר בפירוש רק לענין ביהמ"ז כדדריש ואכלת ושבעת וברכת אפילו שהוא מדומדם היינו כפשוט (כי ושבע"ת היינו מאכילה ושתיה וראשו נמלא עכ"ז וברכ"ת מחוייב בברכת המזון, ע"כ קשה מהענין שאר ברכות כגון ברכת המצות לכאן הלא זהו נאמר בפירוש רק על ברכת המזון בדברים שעיקר הברכה מן התורה כשהוא שבע מברך והכי נתקנה בכה"ג וממילא שתה הכוסות כמנהגו ג"כ ועל ידי זה

הוא כשכור אבל מה ענין ברכה אחרת לזה כגון ברכת המצות והפירות (ברכה ראשונה שלא נתקנה כלל אחרי אכילה ושתיה) להתיר לברך בשכרותו וראיתי בשו"ת לב חיים למהר"ח פלאגי ז"ל (ח"ג סימן ז') שהביא מי שעמד בזה וגם בנו מוה"ר יוסף והוא נדחק מאוד לתרץ דתרי מיני שכרות יש והתם מדומדם אינו שכור ממש עיי"ש ועכ"פ קשיא דאם התירו רק במדומדם בברכת המזון בלבד כמפורש בירושלמי כנ"ל מנין להפוסקים ולרבינו הרמ"א ז"ל להתיר בזה בשארי ברכות וצ"ע, ובלב חיים שם התיר עי"ז שנוהגין לספור ספירת העומר אחרי הסדר בליל ב' דפסח ועיין בדברינו לקמן (סימן תפ"ט) מ"ש מחי' שער יששכר על המועדים ביארנו באורך בעה"י דבין בנגלה ובין בנסתר אין ראוי לספור ספירת העומר אחרי הסדר בליל ב' רק אחרי תפלת ערבית וזהו ג"כ טעם הגון בנגלה כיון שעל הרוב המה מבושמים ביינות חזקים בד' כוסות וכוסות שבתוך הסעודה לשרות מזונו הקשה בפרט האכילת מרור וכיוצא ע"כ יספרו רק אחרי תפלת הערבית.

סעיף ג'. (ב) וכ"ש אם מתפללים מתוך סידור שבידו שאין חוששין לענות מעט. עיין מג"א (ס"ק ו') בשם יש"ש ביצה והג"ה דביו"ט יוכל להתפלל אחרי הסעודה מנחה דאי אפשר להמתין עד שיפוג יינו וכ"ש האידנא דבלא"ה אין מכוונין כ"כ שאין להקפיד בשתי' עיי"ש אמנם נראה דכ"ז בדיעבד כשלא התפלל מנחה קודם הסעודה אמנם לכתחלה יעשה כמנהגינו להתפלל ביו"ט מנחה גם בזמן מנחה גדולה קודם הסעודה כיון שהוא סעודה גדולה ושותין יין הרבה יותר משבת כנזכר לקמן בדברינו (סי' רל"ב) ובדברינו בס"ק הקודם בזה, וגם ההיתר שכ' רבינו הרמ"א בזה מפני שמתפללין מתוך הסידור ליש בתפלת מנחה אשר רגילין להתפלל שלא מתוך הסידור גם בתפלת יו"ט כי כל א' מראה ידיעתו ומתפלל בע"פ ובפרט בתפלת לחש ואין בנ"א שומעים וראשו נמלא מהרבה כוסות יין אחרי סעודתו נוכל לשער ידיעתו וכוונתו אם ראוי לדבר לפני המלך ע"כ בודאי נחוץ להתפלל מנחה מקודם כנזכר.

סימן קא

סעיף ג' (א) י"א שבר"ה ויו"כ מותר להשמיע קולו בתפלתו וכו' עיין בזה במג"א וביד אפרים, ועיין בדברינו להלן (סימן תקפ"ב) מ"ש בזה בעה"י.

סעיף ד'. (ב) יכול להתפלל בכל לשון שירצה וכו'. עיין בנו"כ בזה, ועיין בשו"ת צרור החיים (להגמהר"א עמדן ז"ל) במאמר שפה נכרי' שבירר בראיות (נגד דעת המתחדשים) שאסור בימינו להתפלל רק בלשון הקודש לבדו, ועכ"פ תחלת וסיום הברכה צריך להיות בלה"ק שתיקנו חז"ל מטבע שטבעו חכמים עיי"ש, וממילא הוא אסור לפי זה להנהיג

להתפלל בלשון אחר כל התפלה משום ובחוקותיהם לא תלכו ואל תשנו אל דרכי' וגו' וכיוצא, שה"ז כמודה לדעת המינים המתחדשים הכופרים ר"ל, אך מזה יש היתר ברור ותשובה על מה שיתמהו זרים על אבותינו ורבותינו הצדיקים נ"ע זי"ע אשר לפעמים שומעים בתפלתם באמצע כ"פ איזה תיבות בלשוננו המדובר בהתעוררות נפשם כשלא יוכלו לעצור ברוחם יצעקו מתוך לבם הטהור, ולק"מ כיון שבאמת מותר להלכה להתפלל כל התפלה בל"א ומכ"ש כשאומר תחלת וסיום הברכה במטבע שטבעו חכמים רק שאומר באמצע הברכה (לפעמים) איזה מלות מתוך לבו שהלשון קולמס הלב יצעק ויתחנן לה' עושהו בודאי אין שום חשש כל דהו כנזכר.

והראוני עתה בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' ק"ט) להגאון מנוארנא ז"ל שנשאל ג"כ במי שאומר בתפלת שמ"ע רבונא דעלמא כולא או הייניגע"ר באשעפע"ר וכ' דבדיעבד אם אמר כן לא הוי הפסק וא"צ לחזור לראש והביא ראי' מדברי רבינו המאירי ז"ל בענה אמן אחרי ברכת עצמו וכו' עיי"ש ובמחכת"ה כנראה נעלם אז ממנו דברי הש"ע מפורש בזה בלי חולק דיכול (גם לכתחלה) לומר בכל לשון שירצה כנזכר עכ"פ ל"צ להביא ממרחק לחמו בראיות ודמיון כיון שמבואר במקומו בש"ע וכנ"ל. [ועיין בדברינו לקמן סימן קס"ז ס"ק א'.]

סימן קד

סעיף ב'. וא' אין לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו. עיין ש"ס ברכות (דף ל"א א') ברע"ק כשהי' מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זה ומצאו בזוית אחרת וכל כך למה מפני כריעות והשתחויות והקשו בתוס' דהא אמרינן דלא ישחה בסוף כל ברכה ותי' הר"ר יוסף דהכא מיירי בתחנונים שהיה אומר אחר י"ח ברכות, ולא נהירא דהא מי"ח קאמר וכו' ונראה להר"י דודאי בסוף כל ברכה אסור לשחות, אבל באמצע הברכה מיהא מותר לשחות ובהכי מיירי הכא וכשהיה מגיע (רע"ק) לסוף הברכה היה זוקף עכ"ל התוס' וסוף כל סוף קשה לכאורא התינח בכריעות והשתחויות, אבל באמצע התפלה איך עקר רגליו כ"כ עד שמצאוהו בזוית אחרת, ועיין בטור בזה ובב"י שהביא ג"כ שמיירי ברע"ק בתחנונים שלאחר תפלה אעפ"י שלא נראה פי' זה בעיני התוספות עכ"ל הב"י, ועדיין קשה לדעת התוס' כנזכר. ונראה באמת כי לקדושים כאלו כמו שרפי מעלה התנא רע"ק ודומה לו ובפרט בעת עמדו בתפלה יצאו לגמרי מחיזא דהאי עלמא, ומי יוכל להשיג מכ"ש לדמות להם מרוב קדושתם ואש מן השמים בדבקות ומדרגות הנבואה ורוה"ק הבוער בקרבם בעת עמדם לפני השי"ת בתפלה להם ריש איסור זה ומרוב אש קדושתם

לא יוכלו לעצור ברוחם ולא ידעו כלל מגופם בעוה"ז ודלוגו (יקפוצו ממקום למקום) עלי אהבה יאמר הש"י. ועיין בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ה' סימן נ"א) לענין מעשי התנאים הקדושים כאלו אשר העניקו חמה בקומתם ולא נגיע בהשגתנו להשגתם, בערך קדושתם וגודל מדרגתם (זי"ע), וכן שמעתי כזה מרבותינו ואבותינו הקדושים זי"ע וכגון מהה"ק מברדיטשוב זי"ע (ועיין בדברינו בדברי תורה מהדורא תניינא אות כ"ג) עכ"פ לק"מ והמ"י.

סעיף ג'. (ב) ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק וכו' אבל עקרב פוסק לפי, שהוא מועד יותר להזיק ונחש נמי אם ראה שהוא כעס, ומוכן להזיק פוסק. (מקורו ממתני' ברכות דף ל' ע"ב) ולענין עקרב דפוסק בגמ' שם (ל"ג ע"א) והוא מההלכות הורפסין איגרא ולא זכיתי להבין כלל, לו יהא שנאמר דהנחש אינו מועד כ"כ להזיק (בימיהם) כמו העקרב, וגם אם נאמר שרוב פעמים אינו מזיק, וכי הולכין בפק"נ אחר הרוב הלא קיי"ל דאפילו על מיעוטא דפק"נ מחללין שבת דהוא איסור סקילה מכל שכן תפלה דרבנן, וגם הקולא שכ' ברבינו יונה ומובא ברמ"א בזה שיוכל עכ"פ לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו משום דלא מצינו דהפסק הליכה ברגלים אסור (לאיזה צורך, עיין בב"י ובנו"כ בזה) אבל להפסיק בתפלתו אסור וזהו תמוה נשגבה מה זהו הצלה, וכי מה יעשה אם לא יפול הנחש מרגלו וכי ימשמש בידו ליקחו ולהפילו הלא יוכל ליכעס עי"ז ויושכנו בודאי והלא לפעמים צריך לדבר ולהפסיק לקרוא לחבר או בקי שיודע לזה איך ליקחו מעל רגלו וכי אסור להפסיק בתפלתו לקרוא לרופא או לחבר נחשים הבקי בזה איך ליקחו בלחש או בצבת טבעי שלא יוכל להזיקו ואיך יהיה אסור להפסיק ולגמור תפלתו וכי יוכל לכוין אפילו תיבה א' להתפלל כשהנחש כרוך על עקבו וכפסע בינו ובין המות בסכנה גדולה כזו, ואולי הי' בימיהם כמו שסיפרו בספרי קורות א"י (אם אמת הוא) שיש בבתים הישנים נחש בייתי (הוי"ז שלאנג"ע) ר"ל שבא מחורו כ"פ ונותנים לו היינו שמוכן לפניו קצת לשתות או לאכול (ומובן ממילא שלא ישתו מכלי ההוא המיוחדת לו כלל מטעם גילוי שגזרו חז"ל מכ"ש בודאי שתה) והוא מסוגל לפי"ד הזקנים שם שלא ימיתוהו אז לא יזיק לשום ב"ב ואם רק בזה מיירי חז"ל הו"ל לפרש ובפרט רבותינו הפוסקים בעלי הש"ע ז"ל ביותר יפלא שלא העירו בזה כלל דמיירי רק בנחש כזה ובפרט מה שאמרו כנ"ל אם "ראה" שהוא כעוס ומוכן להזיק פוסק אבל לא באופן אחר, וכי מי שאינו רגיל ויודע מני הוא נביא ומי יוכל להבחין ולמי מותר לסמוך על זה להכניס א"ע בסכ"נ כזו לדעת טבעי הנחש ודעתו הרעה ולראות איך יראו בתוך עיניו או פניו אם הוא כעוס או טוב ואיך ידעו או יכירו והלא כ"ז סכנת נפשות ממש

דמחללי' שבת אפילו על מיעוטא דמיעוטא בין אלפים מכל שכן בנחש ר"ל הכרוך על עקבו וכי הוא בא לכרוך על רגלו כדי לדבר עמו מחמת אהבתו, וגם יפלא ביותר דברי אדונינו המג"א (בס"ק ד') במשאחז"ל ופסקי' דעקרב פוסק משום דהוא מועד וכ' בזה משמע דוקא היכא שיש לחוש לסכנת נפשות וכמ"ש בשם סמ"ג סי' צ"ב עכ"ל המג"א ומה זה שאלה אם הוא רק חשש שיש לחוש לסכ"נ אם המה כתבו בודאי דעקרב הוא מועד להזיק והוא ז"ל מסתפק אם יש חשש סכ"נ ואם כונתם דיזיק רק לאבר א' הלא גם על זה צריכין להפסיק מתפלתו וגם לחלל ש"ק והלא נודע לכל כי הארס שלהם ממית כל הגוף ר"ל ע"כ כפשוטו אין שום פירוש לכל ההלכה ההוא (זולת על פי סוד שאמרו בתיזוה"ק [תיקון י"ח דף ל"ז א'] כונת ההלכה זו) בודאי כפשוטו אין לעשות כן כלל (אחרי נשיקת עפר רגלי רבותינו הקדושים הפוסקים זי"ע ועכ"י) וזהו בכלל ההלכה המפורשת בכל מקום דאפילו סכנה ומיעוטא דסכנת נפשות דוחה שבת ומכל שכן איסורי תורה דלאוין ובפרט תפלה דרבנן וז"ב וה' יצילנו מארס כחש נושך בכל הפירושים, והוא ית"ש שומרנו ומצילנו לעדי עד (ועיי' בדברי תורה מהדורא ט' אות ח') **אחרי** כתבי כל זאת מצאתי בס' זרע קודש (על משניות ברכות וזרעים) להג"מ שמואל פריינד ז"ל מפראג שהביא קו' זו בשם הגאון מו"ה משה טובי' ז"ל אבדק"ק האנויא והמדינה דלמה בנחש לא יפסיק אפילו אם נאמר דרוב נחשים אין מזיקין והא אין הולכין בפק"נ אחר הרוב ותי' דהואיל כרוך על עקבו ראיה שלא יזיקנו והוא (הרב ר"ש פריינד המחבר) דחה תי' זה והביא הוכחה מתוס' (ברכות ל"א ע"א) בשם הירושלמי (כנ"ל כ' במחבר) באם היה נחש מרתיע כנגדו פוסק לפי שבא כנגדו בכעס משמע שאינו כן כתי' הנ"ל עכ"ד בס' הנזכר ולא ידעתי מה זו הוכחה והשגה מהדברי התוס' בשם ירושלמי הנ"ל אך ממילא אינו מובן ומוסבר כלל תי' זה וכי בשביל שהוא כרוך על עקבו לא יזיקנו ובע"כ משום דה"ז נראה שהוא אוהב האדם לה' יצילנו) ע"כ כרוך על רגלו מרוב דביקות אהבה והוא דברים בלתי נכנסים לשכל אנושיי, ועוד דהו"ל להש"ס ופוסקים להזכיר טעם זה דבשביל כך בנחש כרוך על עקבו לא יפסיק א"ו דז"א כלל, אולם תי' שם (בס' זרע קודש) משום דיש חילוק גדול בין שם לכאן דשם יש כאן קבוע אדם א' מישראל משא"כ הכא דאנו דנין על הנחש אם ישוך או לא אמרי' כיון דרוב נחשים אינן נושכין גם זה לא ישוך ועיין בגמ' פ' יוה"כ (דף פ"ד ב') וכו' עכ"ל בס' הנזכר, ולא ידעתי מאי קאמר במחכת"ה) הא אמרי' שם נמי ביומא (פ"ה ע"א) היכא דנפל עליו הגל מפולת במפקחין בשבת אפילו היכא שהוא ספק אם הוא שם או לא, וגם אם איתא שם ספק אם הוא עוד חי, ועוד ספק אם הוא ישראל או נכרי אעפי"כ מפקחין והיינו בכמה ספיקות כאלו דהוי

יותר מרוב עכ"ז אין הולכין בפקוח נפש אחר הרוב והא בכה"ג ל"ש כלל כחילוק הנ"ל דמשום דהוחזק שם ישראל א' דהא הכא הוי ספק א' אם יש שם כלל ישראל מעיקרא או אם הוא רק נכרי (ולא הוחזק כלל שם ישראל) ואעפי"כ אין הולכין בפק"נ אחרי הרוב וא"כ שוב הדקל"ד דלמה בנחש הלכו אחרי הרוב, אלא ודאי כנ"ל דאולי בימיהם היו הנחשים נחשים בייתים בני תרבות רובם יהי' אך שיהיה עכ"פ בימינו אין לפסוק כן וחוששין לסכ"נ ופק"נ כנ"ל ומשנה שכתבנו לא זזה ממקומה בעה"י.

שוב נזכרתי דהוא ש"ס מפורש בשבת (ק"י ע"א) האי מאן דכרכי' חיויא (פירש"י נסרך סביבותיו) לינחות למיא וליסחוף דיקולא (סל) ארישא (דחויא למעלה מראשו) וליהדקי' מיני' (יוריד הסל מעט מעט לצד הנחש ויבדיל בו הנחש מבשרו שיעלה על הסל שאם אוחז בידו או מנתקו בחזקה יכעס וישכנו) וכי סליק עלוי' לישדי' למיא ולסלוק וליתי, עכ"ל הגמ' (וכי סליק הנחש על הסל ימהר וישלכנו במים ויברח לו עכ"ל רש"י ז"ל) עכ"פ מכאן סתירה למ"ש בס' זרע קודש הנ"ל כי הנחש כרוך על נוקבו י"ל שמחמת אהבה ולא יזיקנו דהכא מפורש בש"ס (בלי שום חילוק באיזה אבר) דהנחש כרוך איזו תחבולה ועצה להנצל ולהסירו ועכ"פ מובן ג"כ כי מוכרח לעשות כל התחבולות הנזכר ולהביא סל להשליכו למים ולברוח אח"כ וכ"ז אי אפשר בלתי הפסק גדול גם בדיבור עד שיביאו לו כ"ז כמובן ע"כ דברי המתני' צע"ג ומרפסין איגרא כנ"ל ובפרט לפי מה דפסקינן לעיל (סימן צ"ה) מדברי הש"ס ברכות לכוין רגליו זא"ז בתפלה א"כ כשיקרב רגלו השני לרגלו הא' שהנחש כרוך עליו הרי יגע בהנחש ויכעס א"ו כאמרן. שוב אח"כ ראיתי בספר שו"ת דברי יוסף להג"מ יוסף שווארץ ז"ל מירושלים (סי' ו') שהעיר ג"כ קצת על הך מתני' והלכתא דנחש כרוך וכו' ואין פותר והג"מ יעקב עלינגער ז"ל השיב לו על ככה והוא פלפל על תשובתו, כי באמת עדיין לא העלה שום ארוכה, וה' יאיר עינינו ויעזרנו ב"ב בכ"ע.

ועתה נדפס ספר גפי אש (על משניות שקלים וביצה בתשו' בסופו מכתב ו') שהשיב על קו' זו דנחש כרוך על עקבו הא בפקוח נפש אין הולכין אחר הרוב והמציא דזהו תרי רובא דסתרי גם בסק"ס רוב פעמים אינו נושך כלל וגם אם נושך רוב פעמים אינו ממית (וגם זהו דוחק ויש לפלפל עוד, אך) ז"א גם אם נניח כדבריו דרוב פעמים גם כשנושך אינו ממית מ"מ אין לחשבו לרוב זה לנטות שלא יפסיק ולא יזיז ממקומו דהא אם ישכנו יהיה עכ"פ חולה ומסוכן מנשיכת נחש ולא יוכל לכוין דעתו וע"ל (סימן צ"ד סעיף ו') א"כ גם עפ"י הרוב הזה שישכנו ולא ימות ג"כ צריך להפסיק לקרוא חבר וכיוצא כדי שלא יבא לידי חולי וסכנה וכנזכר.

סימן קו

סעיף ג'. (א) מי שתורתו אומנתו כגון רשב"י וחבריו וכו'. עיין מה שכתבנו בזה בעה"י בחמשה מאמרות, מאמר סמוכים לעד, (בשילוב סיום מס' מ"ק למס' חגיגה, ובסיום מסכת חגיגה) וגם בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר חלק ה' עודנו בכתובים] סי' נ"א עי"ש.

סימן קי

סעיף ה'. אין צ"ל אלא פ"א ביום וכו' כתב בט"ז פי' בכל יום שהולך יאמר אותה, ונראה מזה דהיינו שפוטרת תפלת הדרך של שחרית על מעת לעת עד יום השני בשחרית כמו ברכת התורה ושארי ברכת השחר וכמו שנראה מסעיף שאח"ז דמהר"ם מרוטנבורג כשהיה יוצא לדרך הי' אומר אחרי יה"ר וברכת הגומל חסדים טובים. אמנם יש להסתפק לכאורה כשיוצא בלילה היינו בתחלת ערבית ואומר תפלת הדרך ואח"כ ישן מעט (בנסעו על העגלה או על הבאהן וכיוצא) וכשקם עוד בלילה באשמורת הבוקר ואומר ברכת התורה כדינו א"כ צ"ל עוד הפעם תפלת הדרך בברכה כנזכר, ונמצא אומר ב"פ בלילה אחת תפלת הדרך, והוא דבר זר לכאורה, והגם כי יכול איתרמי כזה גם בברכת התורה היינו כששכח לברך בבוקר ונזכר לעת ערב וצריך לברך כשנזכר בלילה כמובן, ואח"כ כשקם באשמורת היינו מבעוד לילה ויושב ללמוד או לברך ולומר פסוקים צ"ל עוד הפעם ברכת התורה נמצא מברך בה"ת ב' פעמים בלילה אחת, אך יש לחלק דהתם אירע כך במברך בתחלת הלילה רק להשלמה מה ששכח לברך בבוקר שלפניו אבל הכא לא היה צריך כלל לומר תפלת הדרך לברך בבוקר כגון שלא נסע אז עדיין כלל והתחיל נסיעתו רק מבערב בתחלת הלילה, וא"כ הוי לכתחלה חובתה רק מבלילה בתחלת נסיעתו ואיך נאמר שיאמר לכתחלה פעם שני' בברכה תפלת הדרך בלילה הזאת כשקם באשמורת הבוקר, ודין זה לא נמצא מבואר בפוסקים כי ע"כ נהגתי (מפני ספק זה) כשאירע כן שהליכת הצו"ג הוא בתחלת הלילה ואמרתי תפלת הדרך בלילה אז מיד בתחלת נסיעתי וכשקמתי בבוקר אחרי השינה במרכבת הקיטור והי' עוד לילה ע"כ המתנתי באמירת תפלת הדרך עד שהתפללתי תפלת שחרית ערל הבאה"ן ואז הייתי כוללה בשומע תפלה בשמ"ע בשחרית (עיין לבוש ופמ"ג בא"א ס"ק י"ג בזה) והתינח כשהנסיעה רבה עד שמוכרחי' להתפלל גם שחרית על נסיעת מרכבת הקיטור, אבל כשבאים בבוקר השקם למקום חפצו ושם יתפלל (בצבור) בזמנו עוד רק יש עוד שעות קצת בסוף הלילה (או בימי הקיץ בבוקר) בנסעו על הבאהן אז כמה פרסאות אומר שם ברכת התורה כשרוצה ללמוד בדרך נסיעתו אז בודאי י"ל תפלת הדרך אחרי ברכת

השחר וברכת התורה ולא הוי כאומר שני פעמים בלילה א' דכיון שקם באשמורת אחרי שינתו פנים חדשות באו לכאן ואומר אז תפה"ד מחדש לפטור מעל"ע וגם כשנוסע באשמורת רק איזה פרסאות מ"מ כבר נתחייב בתפלת הדרך כשקם משינתו מחדש ע"כ לע"ד שיאמר אז כנזכר.

ב **פ"א** ביום וכו' היינו פשוט שבכל יום ויום מימי נסיעתו יאמר כן תפלת הדרך בברכה כ"כ הב"ח והט"ז וכנה"ג ודלא כטועים שאין אומרים אלא ביום ראשון שיצא לדרך אלא כל זמן שהוא בדרך מחוייב לומר בכל יום שהולך עכ"ל הבאה"ט ועיין שערי תשובה (ס"ק ח') בשם הרדב"ז כת"י מובא בברכי יוסף דבשאר הימים בהיות בדרך (ולא לן בשום מקום) אז יברך רק פ"א בצאתו בברכה ושארי הימים בלי חתימה בברכה ולא ידענא טעמי' דרבינו הרדב"ז כיון שהמה בכתובים ולא יצאו בדפוס (רק הברכ"י הביאם מכת"י) וכ"כ הפר"ח דלא יברך השאר הימים רק בלא ברכה בשם בסוף והביאו הפמ"ג (במ"ז ס"ק ה') וסיים בפמ"ג ואנו אין לנו אלא פסק המחבר ובשם בא"י ש"ת ובלא שם יכול לומר כמה פעמים עכ"ל הפמ"ג והיינו כמ"ש מרן המחבר דבכל יום ויום צריך לברך פ"א ובשם כחתימת הברכה, דאם בלא שם הרי יוכל לומר ולהתפלל כמה פעמים ביום ואלו דברים שאין להם שיעור וא"צ להלכות ודינים על זה, והכי נהוג.

ג **אפילו** אם יניח בעיר באמצע היום אכל אם דעתו ללון בעיר ואח"כ נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת. פ"א בא מעשה לידי כי נסעתי מפהק"ק לקאמרנא (לבק"ח חותני הה"צ (שליט"א) [זצלה"ה] ונסעתי בבוקר השכם דרך אונגוואר שיאנקי סאמבור על מנת להגיע לקאמארנא מבעוד יום עדיין קודם שקיעת החמה והנה הטעו אותי בזמן הליכת הצוג מאונגוואר ובבואי עם האויט"א לאונגוואר כבר הלך הצוג והוכרחתי מיד לשוב לביתי עם האויטא למונקאטש ולנסוע אח"כ אחרי הצהרים ממונקאטש דרך לאוואטשנע לבוב, וכיון שאמרתי תפלת הדרך בצאתי עם האויטא (מכאן לאונגוואר בבוקר השכם כנזכר) ואח"כ בשובי לכאן והתפללתי בצבור בביתי וגם אכלתי סעודת הצהרים עד זמן הליכת הצוג ללאוואטשנע בערך שעה 2 אחר הצהרים והנה נסתפקתי אם צריכין לברך היינו להתפלל עוד הפעם תפלת הדרך בברכה כיון דהייתי נמלך לשוב לביתי וכן עשיתי וחזרתי ושבתי מאונגוואר למונקאטש וא"כ צריך לחזור ולהתפלל תפלת הדרך בברכה אך י"ל כיון בחזירתי לביתי הייתי רק נמלך מדרך הנז' אונגוואר סאמבור, אבל מטרת נסיעתי היה עדיין כבתחלה ובאותו היום לקאמארנא רק המתנתי בביתי על הצוג ללאוואנושנע כדי לנסוע באותו היום כנ"ל לסגי וא"כ הוי חזירתי בביתי לא עדיף כמו עומד בעיר אחרת ביום שגם אם

יניח בעיר אחרת על כמה שעות א"צ לברך עוד הפעם תפלת הדרך הגם שי"ל דשאני ביתו דהוי כמו הפסק הנסיעה וחזרה לגמרי, ז"א כיון דעדיין עמדתי גם בביתי באמצע נסיעתי באותו יום כנ"ל וגם אין לחלק כיון שנסעתי אח"כ בדרך אחרת לאוואנושנע לבוב, ז"א ג"כ חילוק המוכרח:

דאטו אם יטה א' מן הדרך באמצע (כמה פרסאות) מפני המים או קלקול דרכים (ונסוע דרך עיר אחרת) יצטרך לברך תפה"ד עוד הפעם ע"כ גם זה כן, עכ"ז מפני הספק אמרתי תפלת הדרך בנסיעתי דרך לאוואנושנע (באותו יום) אך הרהרתי השם (כמו שכתבתי כ"פ שזהו דרך נכונה רבותינו האחרונים וביותר הבעל ד"ק ז"ל זי"ע).

סעיף ז'. (ד) אחר שהחזיק בדרך. עיין ט"ז (ס"ק ו') בשם הירושלמי דכל הדרכים בחזקת סכנה. והנה רבים מקילים להם בימינו מלומר תפלת הדרך באומרם כי אין הדרכים מסוכנים כעת ובפרט בנסיעה על הבאהן אמנם באמת הן הבל יפצה פיהם (וכאשר שמעתי מהאי סבא קדישא אדומו"ר הה"ק משינאווע זי"ע כי צריכין ליזהר לומר תפלת הדרך גם בימינו. ולהיותו נזהר בזה מפני שאירע לו ז"ל בימי נעוריו נפלאות על ידי זהירתו בתפלת הדרך והאריך לספר בזה) ועינינו ראו ואזנינו שמעו בימינו מהסכ"נ ורציחות וגזלות וכל מיני פורעניות ר"ל שנעשו בדרך וגם על מרכבות הקיטור מפגיעת המרכבות והמכונות או הפיכתן ויציאתן חוץ לשיטה (ר"ל מכל אלו) ובפרט על האויטאמאבילען אשר הוא סכ"נ יותר מכל העגלות. ה' ישמרנו ויצילנו, על כן בודאי צריכין לתפה"ד. והש"י יקבל תפלותינו.

ה **שהחזיק בדרך**. עיין ט"ז (ס"ק ז') שיוכל לומר אותה גם בעיר קודם שהחזיק בדרך. ובמג"א (ס"ק י"ד) חולק וכ' דלא יאמרו אותה גם בעיבורה של עיר היינו בתוך ע' אמה ושיריים והביא בשם עמק הברכה שכ' דהיינו תחום מעיבורה של עיר. וכבר היה לי מו"מ של הלכה בזה עם אאמו"ר הקדוש זי"ע. ולענ"ד כיון דפסקינן בזה שבנסיעת פחות מפרסה (היינו ח' אלף אמות) לא יברך תפלת הדרך. וגם אם שכח מלאמרה מיד כשהחזיק בדרך יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללין בה ואם כן כשנוסע רק פרסה מצומצם (אפילו כשהוא מעט יותר כדי לצאת מספק ברכה לבטלה) וכשיחמיר כהמג"א ובפרט מ"ש בשם עמק הברכה לברך תפלת הדרך רק מיל אחרי עיבורה של עיר נמצא חסר מהפרסה כבר בעת ברכתו והוא כבר פחות היינו תוך פרסה לתוך העיר שנוסע לה ואיך יוכל לברך עוד. נמצא חומרתו הוא קולא דמברך לבטלה על כן בכה"ג בודאי הכרעתי דיש לברך מיד כשהתחיל לנסוע בהעגלה גם כשהבאהנהויף הוא בעיבורה של עיר דכשיחמיר לברך רק כשהתחיל הצוג

לילך ובפרט אם ירצה שתהיה ברכה הסמוכה לחברתה וילך להכין לקטנים כדי שיברך אשר יצר או לאכול איזו פרי כמו שאמר במג"א (ס"ק י"ג) בהצוג הוא נוסע בעגלא ובזמן קרוב ובנתיים כבר איזה מילין והוא כבר תוך הפרסה למקום חפצו וביאתו ולא יוכל לברך בתפלת הדרך. וגם כשנוסע דרך מרחק בהרבה פרסאות מ"מ כשימתין כנ"ל עד שיהיה בודאי החזיק בדרך בנסעו וברכה הסמוכה לחברתה והצוג רץ מאוד ועי"ז יעבור על דעת רש"י ז"ל (ברכות ל' ע"א) דתפה"ד רק עד פרסה אבל לא לאחר שהלך פרסה עכל"ה ובזה הלך ועבר כבר פרסה ע"כ הכרעתי לברך מיד בנסיעתו על העגלה מתוך העיר פנימה וכמו שהכריע בפרמ"ג (בא"א ס"ק י"ד) שלא לברך בביתו אבל לברך מיד ביציאתו ובאמת גם בימינו צריכין ביותר גם בזה תפה"ד בביאתו לחצר המסע (באהנהויף) שלא יארע לו תקלה וימצא הצוג וגם מרכבה (וואגנאן) כרצונו להצלה והצלחה בכ"ע על כן נהגתי בכ"ע כנ"ל, בעה"י.

ואח"כ מצאתי בזוה"ק (פרשת בראשית דף מ"ט ע"ב) ועיין שם באור החמה בשם מהרח"ו ז"ל שלא יתפלל תפלת הדרך אלא קרוב לעיר ולא אחר שכבר התרחק מאוד מן העיר ועי"ש עוד באור החמה בד"ה עד לא יפוק לאורחא בזימנא דאישתכח וכו') בשם מהרי"ק שיתפלל תפלת הדרך בעוד שהוא במתא וביישוב עם אשתו וכו' עיין שם.

סימן קיד

סעיף ג'. (א) וכן בטל. עיין מג"א (ס"ק ג') שכ' בטל, פי' שהספרדיים נוהגים לומר משיב הרוח ומוריד הטל בימות החמה עכ"ל המג"א. ונמשך בזה אחרי דברי הב"ח ועי"י פרמ"ג בא"א שם מה שפלפל על דברי המג"א וכן ביד אפרים כ' שגם הנוהגים כמנהג ספרד אין אומרים בימות החמה משיב הרוח רק מוריד הטל. אמנם עיין בספר פרי קודש הלולים (להגה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב ז"ל) בשם זקיני הגה"ק מהרמ"ל מסאסוב זי"ע ובשם הגאון הקדוש המגיד מקאזניץ זי"ע שהיו נוהגים לומר בקיץ משיב הרוח ומוריד הטל, ועיין שם עוד טעמו ונימוקו וכן נהגנו וגם הרבה במדינותינו על פי מנהג זקיני הגה"ק מדינוב זי"ע (בעל בני יששכר) שנהג גם כן לומר בקין משיב הרוח ומוריד הטל. (ועיין בדברינו בזה לקמן סי' תפ"ח).

סימן קיט

סעיף א'. (א) אם רצה להוסיף בכל ברכה וכו'. עיין בטור ובפע"ח מה שדקדקו ומנו וספרו מנין התיבות בכל ברכה. אך הספרדיים היינו הפרענקן בסידורם לא דקדקו בזה

והוסיפו בכל ברכה ועיין בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א' סימן י"א) ועוד בקו' שירי מנחה ולאשר יוסדנו בזה בעה"י מאמר מיוחד בשם נוסח התפלה (בס' חמשה מאמרות) על כן לא הארכנו בכאן בזה.

סימן קכ

א **אומרים** רצה בכל התפלות ודלא כאותן שנוהגים שלא לאומרו במנחה. פשיטא דהוא הדין במעריב לא יאמרוהו אותן שלא אמרוהו במנחה רק שחרית בשעה שיש נשיאת כפים אמרוהו כמבואר בטור וב"י בזה. והנה הטעם של אלו שלא אמרו רצה במנחה שהביא בטור כ' הב"י הטעם כי בשעה שאין הכהנים נושאים כפיהם אין לומר רצה לפי שאמרו בסוטה כל כהן שאינו עולה בעבודה שוב אינו עולה ורצה קורא עבודה דעל הקרבנות כתיב כרצון לפני ה' ומנחה אין בו נשיאת כפים בכל יום על כן מתחילין רק ואשי ישראל וכו' זולת בתענית צבור אז יאמרו רצה גם באלו המקומות עכת"ד מרן הב"י. וקשה א) דהא מתחילין באלו המקומות במנחה ואשי ישראל ותפלתם וכו' ותהי לרצו"ן תמיד עבוד"ת ישראל עמך אם כן הרי כאן עבוד"ה בפירוש וגם מתפללין ותהי לרצו"ן (היינו רצ"ה) גם במנחה שאין בו נ"כ ומה הועילו בטעמם, ב) קשה קצת האיך התחילו ואשי ישראל בוא"ו בתחלת הברכה שזה לא שייך רק כשנתחברה לברכה שלפניה כמו והערב נא וכו' בברכת התורה שהכל ענין אחד הוא מברכות וענין חביבות התורה משא"כ בזה שהוא סמוך לשומע תפלה בסיומה ומהו ענין תפלה לקרבנות שיתחילו ו"אשי (בוא"ו) ישראל כמו באמצע כנזכר, ויש לומר דקושיא חדא בירך חברתה מתורצת דהנה כמו שאמר שם בב"י מקודם פי' א' דקאי רצה על העבודה בקרבנות אבל ואשי ישראל ותפלתם מתחיל ענין אחר להתפלל על התפלות שאנו מתפללים במקום קרבנות וכ' דאותן המקומות שלא אמרו רצה במנחה על כרחך סבירא להו כאותו פי' ולא כפי' דקאי על נשמות הצדיקים שהביא הטור בשם המדרש עיי"ש, ומעתה מיושב שפיר בפשטות דקאי גם ותהי לרצו"ן עבוד"ת ישראל לדעת אלו בעל כרחך רק על התפלה במקום קרבנות ונקרא שפיר עבוד"ה כדאמרי' בתענית (ב' א') איזו עבוד"ה שהוא בלב זו תפל"ה ומעתה שפיר י"ל מה שאמר בוא"ו ואשי ישראל ותפלתם והתחילו בזה הברכה משום דקאי משם והלאה רק על התפלו"ת על כן שפיר הוא סמוך לשומע תפלה ושייך וא"ו החיבור לסיום שומע תפלה כנזכר.

ב **ודלא** כאותן שנוהגים וכו'. הנה בזה בפרישה תמה על דברי ס' המנהיג שהביא הב"י מה שאמר בלשונו שאין נוהגים לומר בפרובינצ"א להתחיל רצה רק בשחרית

כנ"ל ואח"כ כ' אך בפרובינצ"א נוהגים לומר רצה בשחרית מנחה וערבית והרי דבריו במנהג פרובינצא סותרים זה את זה עכ"ד הפרישה. ולא זכיתי להבין כלל מהו תמיהתו הלא מפורש בלשון הב"י בשם המנהיג וז"ל אך בפרובינצא ובצרפת "נהגו מקרוב" לומר ערבית שחרית ומנחה רצה וכו' עכל"ה הרי מפורש ומבואר כי מנהגם מקדם (בפרובינצא) שלא לומר רצה רק בשחרית אך (בפרובינצא ובצרפת) נהגו מקרוב היינו שעתה שינו מנהגם בזמנו מקרוב ונהגו עתה מקרוב לומר גם במנחה וז"פ.

סימן קכז

סעיף א'. (א) **וחותם ברוך אל ההודאות בלא הזכרת השם**. עיין בטור בשם ירושלמי דס"ל דצריך לחתום בשם בא"י אל ההודאות וכן הי' נוהג הרא"ש ז"ל אולם הב"י הכריע כן עפי"ד הרשב"א והרמב"ם לסיים בלא שם אך בדרכי משה כ' והמנהג הפשוט לחתום כמו שנהג הרא"ש לחתום עכל"ה והיינו בשם. והנה הוא לפלא כי ברמ"א לא העיר על זה כלום ע"ד המחבר, וכי חזר בו ממה שכתב בדרכי משה, וגם יפלא מ"ש בד"מ שהמנהג הפשוט כדעת הרא"ש (לסיים בא"י אל ההודאות) ובכל סידורי הספרדיים והאשכנזים הישנים שנדפסו מאז לא נמצא נוסח זה שנהגו כן בא"י וכו' על כן בודאי אין לומר כן אך יפלא על רבינו הרמ"א שלא העיר בהג"ה כלום מ"ש בד"מ בזה.

סעיף ב'. (ב) ברכנו בברכה המשולשת וכו'. עיין במג"א בזה (ס"ק ג') בשם זוהר חדש (פרשת נשא) כשיאמר יברכך ה' יראה לצד ההיכל, וישמרך יראה לצד ימין וכו' והיינו יראה להחזיר פניו אבל לא יכרע אז דאין להוסיף על הכריעות כן כתבנו בחמשה מאמרות (מאמר נוסח התפלה אות נ"ז) בשם אאמו"ר הקדוש זי"ע וכן שמעתי עוד בשם חכמים וצדיקים ז"ל שדקדקו על זה. ואעתיק בזה מה שהשבתי לתלמיד חכם אחד מה שתמה וכו' דהא רק בסוף ברכה אסור להוסיף ולכרוע אבל באמצע הברכה מותר כמו שאמרו התוס' בברכות (י"ב ב') ומובא בטור וב"י או"ח (סימן קי"ג וסי' תקפ"ב) וכתבתי ליישב עפי"ד הרב בשו"ע התניא (סימן קכ"ח סעיף נ"ח) שכ' ונוהגין להאריך בסוף תיבות אלו מפני שכל אחת מהם הוא סוף ברכה. ורציתי לומר דהוי קשה לו דכל ברכת כהנים הוי באמצע בין הברכות על כן ס"ל להרב התניא דזהו סוף הברכה של ברכת ההודאה וכיון שהוא סוף הברכה אסור לכרוע שם עכת"ד. הנה אהוב נפשי, מ"ש זה אינו כלום, דמקור דברי הרב התניא אלו מהרמ"א שם (סעיף מ"ה) ושם מפורש על ברכת כהנים שהוא סוף ברכה מא' מהברכות המשולשות בתורה ועיי"ש במג"א (ס"ק ע"ב)

שהקשה דהא תיבת לך אינו סוף ברכה דב"כ ומתרץ משום דהוא לנוכח וכו' עיין שם ובזה נסתרו דבריך, אם כי כונתך רצוי' ליישב דברינו בעה"י.

אמנם אשובה בעה"י אראה ליישב דברינו בשם אאמו"ר הגה"ק זי"ע ולהצדיק את הצדיק דמעיקרא, ואשר מאתו נובעים הדברים, הנה תראה נא בב"י או"ח (סימן קי"ג) שם ומתרץ הקושיא ע"מ שכ' (בסימן ק"ט) דלא יתחיל להתפלל כשלא יוכל לכוין שלא יצטרך לשחות גם באמצע הברכה במקום שעומד, כשיגיע הש"ץ למודים, ומשמע דגם באמצע הברכה אסור לכרוע היפוך דברי התוס' הנזכר. ותירץ הב"י כיון שכל הקהל שוחים אז אם הוא עומד באמצע הברכה מיחזי כאלו מחוייב לשחות במקום ההוא ומאן דחזי להאי דכרע באמצע אותה הברכה אתי למטעי לשחות באמצע אותה ברכה, (היינו בכל פעם כשיגיע לאמצע ברכה ההוא) עכ"ל הב"י. והדרכי משה כ' שם שהוא דוחק. ולענ"ד קשה ביותר דמה בכך (גם אם נאמר שנגזר דילמא אתי אחר לכרוע בכל פעם באמצע הברכה הזאת) שישחה אחר בכל פעם במקום ההוא הלא מותר לכרוע באמצע הברכות ואיזו מכשול יוכל להגיע מזה אלא ודאי דס"ל למרן הב"י דמה שאמרו התוס' דבאמצע הברכות מותר לכרוע היינו רק באקראי כגון בר"ה ויו"כ מפני אימת הדין כמ"ש שם אבל בתמידות לכרוע בכל פעם באמצע הברכה במקום מיוחד הוי כמוסיף על דחכז"ל שאמרו וכמ"ש התוס' בברכות (דף ל"ד א') דהוי כמוסיף על דחכז"ל וכל המוסיף גורע, וכמו דפסקינן בטור ומחבר לעיל (בסימן רפ"א) בשם רבינו יונה דאין לשחות בלך אנחנו מודים ועיין שם בפרמ"ג במ"ז שכ' דמגונה הוא הכורע ולהוציא מד' זקיני הלבוש שכ' רק דאין צריך לכרוע עיי"ש והיינו עפי"ד התוספות הנזכר והלא שם בנשמת אינו בסוף ברכה כלל אלא ודאי דכשכרוע בקביעות בכל שבת בלך אנחנו מודים הוי אסור אפילו באמצע ברכה. ומעתה שפיר מיושב דברי מרן הב"י שכ' שמא ילמדו האחרים לכרוע במקום ההוא (בכל פעם, וגם) באמצע הברכה וזהו אסור כשהוא בתמידות וקביעות. ואתי שפיר ונכון דברי אאמו"ר שס"ל הכורע בכל יום בברכת או"א בברכת כהנים הוי כמוסיף על הכריעות דכיון שהוא בקביעות אסור גם כשאינו בסוף ברכה כנזכר.

ומה שהעירות דהאיך מותר לומר ברכת כהנים בין הברכות, לק"מ ובתחלה רציתי לומר דב"כ הוא כמו תחילת שים שלום ונראה קצת זה מלשון הגמרא מגילה (דף י"ח) והפוסקים וכו' מה ראו לומר שים שלום אחר ב"כ משום שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם, ובזה היה גם כן מתורץ דברי אאמו"ר אביהן ורבן של ישראל כנ"ל משום שגם בתחלת ברכה אסור לכרוע כדאמרינן שם בגמ' ועיין בדרישה (סימן תקפ"ב)

ועל כן אסור לכרוע בב"כ אך אין צריך לזה רק דהכי תיקנו ב"כ אחרי ברכת הודאה כמו שאחז"ל.

ומה שדקדק אאמו"ר על ככה היה לו טעם פנימי העיקר כמבואר בסידור בכונת הד' כריעות ד' אותיות שם הוי' לד' אותיות אדנ"י (בכל כריעה אות אחת זל"ז) ועל אלו אין להוסיף ח"ו. ואמרתי בזה לפרש דברי הגמרא (ברכות דף ל"ד א') שאם בא לשחות בסוף וכו' "מלמדין אותו" שלא ישחה ולכאורה קשה הפי' איזה לימוד עמוק הוא זה והוי ליה למימר דאסור לשחות בתחלת וסוף כל ברכה זולת הד' כריעות אלו ועל פי הכונה מכוין הפי' מלמדין אותו (הכונה של הד' כריעות לד' אותיות השם ושילובו, וממילא יבין) שלא ישחה (יותר מזה) והבן. עכ"ד התשו' שהשבתי בעה"י.

והנה אחרי כתבי זאת עוררני עוד חכם אחד מידידיי שיחיו וזהו אשר השבתי לו:

מה שהרעשת על מ"ש בתשובתי מדברי התוס' גבי רע"ק כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בזוית זה ומוצאו בזוית אחרת דהיינו באמצע הברכות והכריעות והלא התם היה גם כן בתמידות בכל עת כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו ועכ"ז עשה כריעות באמצע הברכות עכ"ד, ולק"מ ויש לחלק לכל בר דעה דהתם ברע"ק לא היה זה דבר קביעות מתי שהיה מתפלל בינו לבין עצמו כי בודאי לא יחלוק רע"ק על הך דאמרז"ל כי יפה וגדולה תפלה תפלת הצבור וגם מדברי רע"ק עצמו שהיה מקצר מפני טורח הצבור ונשמע שהיה מחשיבן ומקרבן כדי שיתפללו עמו בפעם אחרת גם כן ויהיה לו מנין ולא יהיה עליהם לטורח שיצטרכו להמתין שעות רבות. והך שהתפלל בפני עצמו כ"פ היה לפי עיני מדרגתו ועבודתו למעלה בקודש שהצטרך להאריך אז בכריעות והשתחויות וכידוע דרכי הצדיקים, פעמים בא בארוכה ופעמים בקצרה ובפרט התנאים שרפי מעלה ובפרט התנא הקדוש רע"ק, משא"כ בב"כ שאומר הש"ץ בכל יום ויום תמיד בשחרית בין בחול בין בשבת ואין נ"מ מי הוא הש"ץ כיון שכן המנהג יהיה קבוע שכל אחד כורע בברכת כהנים בכל יום ויום בשחרית בחזרת התפלה בצבור על כן אסור לכרוע אז כנזכר בתשובתי, ואין להאריך.

אמנם ש"ב המל"ח החו"ב וכו' שליט"א העיר והקשה יפה בגוף דברי מרן הב"י (או"ח סימן קי"ג) כיון שכל הקהל שוחים אז ורואים אותו שוחה באמצע הברכה יש לחוש שיראה אחד ממנו ויעשה כמוהו לשחות באמצע הברכה ההוא בכל עת, והקשה הא צריכין להתפלל בלחש ומי ידע וישמע היכן הוא עומד. אמנם נראה לי דלא קשה דהב"י לשיטתו י"ל שפיר כיון דס"ל בשו"ע (בסי' ק"א סעיף ב') דישמיע התפלה עכ"פ לאזני עצמו ועיין שם ביד אפרים דאם יוכל לכוין יותר כשמגביה קולו מותר, הגם כי אנחנו לא

נהגנו כן על פי האריז"ל ומזוה"ק שלא להשמיע אפילו לאזני עצמו וכן מפורש בתדב"א (כמו שביארנו בזה להלן סימן תקפ"ב בעה"י) מכל מקום הב"י לשיטתו כמ"ש (בסימן תקפ"ב) בשו"ע שם שנוהגים להגביה קולו בתפלתו בר"ה ויו"כ (וכן ראיתי ושמעתי בגלילות אשכנז קול נתנו בבית ה' בבית הכנסת בתפלת לחש בכל השנה עד כי מוזר מאוד בעיני ואזני המתפלל עמם שנוהג בביתו וקהלתו על פי האריז"ל שלא להגביה קולו כלל בתפלתו) עכ"פ ממילא לשיטתו דמותר להגבי' קולו שפיר חשש שם שישמע האחר במקרה ויכרע כמוהו תמיד בברכה הנזכר.

ג **ואין** הצבור וכו', עיין בט"ז בזה (ס"ק ד' בד"ה העתיק מספר עץ החיים וכו') ועיין בדברינו בדברי תורה (חלק ה' סימן ק"א) מ"ש בזה בעה"י.

והנה מ"ש מרן הט"ז בזה בזה"ל:

מספר עץ החיים שחיבר האלקי מהר"ח קלפיראש תלמיד האלקי קודש קדשים מהר"י לוריא ז"ל עכל"ה וביד אפרים הגיה ומוחק תיבת תור "האלקי" אצל מהר"ח קלפיראש (שהוא מרן מהר"ח ווינואל ז"ל) וגורס האלוף וכ' שכצ"ל ולא ידעתי מה היה לו ומנא ידע (הגאון המובהק מהרא"ז מרגליות) בעל יד אפרים ז"ל לשלוח יד ולעשות טעות בדפוס הראשון בט"ז ולמה לא הוטב לו הגירסא שנתן הט"ז התור "האלקי" (היאות) למהרח"ו כעין שכ' על רבו (רק שלרבו הוסיף עוד תור מעלת קודש הקדשים) והלא מרן האריז"ל הגיד שלא בא לעוה"ז רק בשביל תלמידו היחידי מהרח"ו ואכמ"ל, ובדוחק י"ל שהיה אולי לפני הגאון מהרא"ז מרגליות הכתי"ק של הטו"ז אשר ממנו יצא בדפוס ושם כתיב רק "האלוף" אבל אינו נראה כן כלל וע"כ אין סי' וטעם להדברים, ואין להאריך.

סימן קכח

סעיף י"ב. (א) וחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמשה אוירים וכו'. עיין ט"ז (ס"ק ז') ומג"א (ס"ק י"ט) והנה ראיתי בשו"ת שם שלמה לאאזמו"ר הגה"ק זי"ע מפה"ק בכת"י אשר עפ"י צוואתו הטהורה אין רשות להדפיס החיבור שלם כולו מחיבוריו זולת התרנו להביא מדבריו כמו שהעירותי כבר על זה בהביאו דבריו בכמה דוכתי בעה"י וכן אאמו"ר הגה"ק זי"ע הביא מדבריו (היינו דברי כ"ק אביו) כמה פעמים בחיבוריו כנודע] וז"ל (בשם שלמה):

לכבוד הר' המופלג וכו'. ע"ד שאלתך המבואר באו"ח (סימן קכ"ח סעיף י"ב) וז"ל:

וחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות ה' אוירים בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר א' ובין אצבע לגודל ובין גודל לגודל עכ"ל וכ' המג"א (ס"ק י"ט) וזה לשונו: ובזוה"ק איתא

שלא ליגע שום אצבע בחבירו ולא נהגנו כן עכ"ל ובהיכל הברכה על החומש (פרשת נשא) חלק על המג"א והמנהג וכ' שלא לזוז מדברי הזוה"ק ורק לחלוק כל האצבעות זה מזה ורק בין שני אצבעות לשני אצבעות ובין אצבעות לאגודל יחלוק בהפרש יותר שיהיו גם ה' חלונות עכת"ד ובכן שואל מעכ"ת איך יתנהג אם יעשה הפסק בין כל אצבע ואצבע כדברי הזוה"ק או ידבק האצבעות יחדיו ורק החמשה אוירים יניח כמנהג שהביא המג"א וכתב שבעירו נוהגים רק החמשה אוירים ושארי האצבעות דבוקים זה לזה וכן נהג מעלתו עד עתה.

תשובה: הנה כ' בהיכל הברכה שם וז"ל ובזוהר תאנא כהנא דפריס ידוי בעי דלא יתחברין אצבעין דא בדא בגין דיתברכין כתרין קדישין כל חד וחד בלחודוי כמה דאתחזי ליה בגין דשמא קדישא בעא לאתפרשא באתוון רשימין דלא לאערבא דא בדא ולאתכוין באינין מילין וכך היה מנהג בישראל שהכהנים פותחים אצבעותיהם כמבואר בסמ"ג והסמ"ג חקר למצוא טעם על פתיחת האצבעות לידע טעם המנהג וכו' וגם הטור כתב וחולקין אצבעותיהם על פי הדרש מציץ מן החרכים וכו' ומכוונין לעשות חמשה אוירין וכו' ולא בא רבינו בזה המנהג שהוסיפו מדעת עצמן לחלוק על המנהג המקובל לחלק האצבעות שלא יהיה שום אצבע נוגע לחבירו אלא הוסיף וכו' ולעשות חמשה אוירים כי חילוק אצבעות אין שם חרכים אלא שאין נוגעים זה בזה והם הוסיפו לעשות חמשה אוירים ממש. וכן הוא לשון מרן בשו"ע וחולקים אצבעותיהם היינו כל אצבע ואצבע לבדו כמנהג הקדום שלא יגע שום אצבע זה בזה וכו' ואח"כ אמר מרן ומכוונין לעשות חמשה אוירין וכו' ואיך מניחים הכהנים את דברי הזוהר והטור ושו"ע והמרדכי והסמ"ג ומקשרין האצבעות בציצית ותופסין זה שאין לו יסוד ולא טעם ולא ריח אלא שאיזה דרשן דרש וכו' ואדונינו המג"א כ' על דברי הזוהר ולא נהגו כן במחילת כבוד האדון אפשר בעירו ראה איזה בורים שלא ידעו מדברי הזוהר ועשו כן עכ"ל (בהיכל הברכה). והנה מ"ש בשם הסמ"ג, בסמ"ג (עשין כ') כ' בדיני ברכת הכהנים ושם ליתא מענין חילוק האצבעות כלל ומ"ש ותופסין זה שאין לו יסוד ולא טעם ולא ריח אלא שאיזה דרשן דרש וכו' משמע מדבריו, שהך חמשה אוירים שבאצבעות הכהנים כשמברכין ברכת כהנים הוא רק מאיזה דרשן ואין לו שום יסוד. אבל באמת כפי שאנו רואין יש לו יסוד ושורש גדול דהנה במדרש רבה (פרשת נשא פ' י"א) איתא א"ל הקב"ה אעפ"י שאמרתי לכהנים שיהיו מברכים אתכם עמהם אני עומד ומברך אתכם לפיכך הכהנים פורסים את כפיהם לומר שהקב"ה עומד אחרינו לכך הוא אומר משגיח מן החלונות מבין כתפיהם של כהנים מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים עכל"ה וכן

הוא במד"ר (שה"ש ב') מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים ענה דודי ואמר לי יברכך ה' עכל"ה. הרי דמציץ מן החרכים הוא בין אצבעותיהם של כהנים כשעולים לברך ברכת כהנים, ובספר הליקוטים מהאריז"ל (בשה"ש) עה"כ שם וז"ל דע כי יש ה' חסדים וה' גבורות והחסדים נקראים ה' חלונות פתוחות להשפיע הטוב וזהו משגיח מן החלונות וה' גבורות נקראים חרכים בסוד קטינא חריך שקיא פי' שריפה וזהו ה' חרכים הוא קטן יותר מחלון ואינם פתוחות כי אם נקב קטן כי הה' חסדים הם יוצאים לזעיר מיסוד בינה פתח פתוח לרוחה אך הגבורות לנוקבא יוצאים דרך נקב קטן בסוד נקבה נקב ה' עכל"ה, הרי מבואר בהאריז"ל דהמציץ מן החרכים הוא ה' אוירים וכיון שמבואר במדרש דמציץ מן החרכים הוא אצבעות הכהנים כשמברכין ברכת כהנים אם כן נמצא סמך בהאריז"ל ושייכות לעשות ה' אוירים בהאצבעות והוא יסוד וסוד גדול וממילא לפי זה נסתר מ"ש שיחלקו האצבעות בפירוד כל דהוא ובלבד שלא יגעו וה' אוירים יהיו בריוח דהא מבואר בהאריז"ל דה' חרכים הם הפסקים קטנים ולפלא בעיני על הרב היכל הברכה, שהיה רב גדול וקדוש ומקובל גדול ומפורסם נהירין לי' שבילי דרקיע ובקי בכל ספרי האריז"ל למה לא הזכיר הנ"ל מספר הליקוטים ולא התעורר שמזה יהיה סמך לחמשה אוירים כנ"ל ואולי לא היה לו ספר שער הפסוקים וס' הליקוטים מהאריז"ל כי נדפס קרוב בימיו ואולי לא הגיעו על כן לא הזכירו בזה].

ועתה הגיעני נדפס מחדש ס' מגדל דוד מהרדב"ז ז"ל על שיר השירים עה"כ שם וזה לשונו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים דרשו חכז"ל בשעת ברכת כהנים משגיח ומציץ מן חמשה חרכים בין ה' אוירים של ידי הכהנים לברך את ישראל ולפי דרכינו מציץ מן החרכים כי מן המלכות ומטה יש חלונות וחרכים וכו' כמו שחלון גדול מחרך שהוא חור קטו או סדק וכו' עכל"ה, הנה כ' שמציץ מן החרכים ה' חרכים שבידי הכהנים בברכת כהנים הוא דברי רז"ל ונאמן עלינו רבינו גדול הראשונים הרדב"ז שזהו דברי חכז"ל ואם אנו לא ראינו זאת בודאי הוא ראה זאת באיזה מדרש רז"ל, הרי עוד יסוד ושורש גדול לה' אוירים בברכת הכהנים בדברי הרדב"ז ז"ל והוא כתב שזהו מדרש חכז"ל וגם הוא כ' שחרכים הם קטנים חור קטן או סדק וה"ז אינו כמו שאמר בהיכל הברכה שהוא אוירים פתוחים לרווחה דהא לפי דברי המגדל דוד להרדב"ז ז"ל (וגם כנראה מס' הליקוטים להאר"י ז"ל כנ"ל) אי אפשר לעשות הפסק בין כל אצבע ואצבע דהא אם יעשה כן על כרחך נהיה מוכרחים לומר שהחמשה אוירים הם רחבים, ואינו כן דהא החמשה אוירים הם גם כן קטנים כאמור אם כן המנהג שהביא המג"א אינו מנהג בורים רק יסודתו בהררי קודש כנ"ל. והנה הראשון שבפוסקים שכ' שצריך חמשה

חרכים הוא הרא"ש ז"ל (בפרק הקורא עומד) ואחר כך הטור והפוסקים ולא ביארו מקור הדין, וי"ל שהוא מהמדרש נשא הנ"ל ולכך היה מקובל להרא"ש כמו שקיבל האריז"ל בספר הליקוטים שהם ה' חרכים או שהוא מדברי רז"ל שהביא הרדב"ז ז"ל, וגם כל הא עיקר שכ' בזוה"ק שצריך להפריד האצבעות זה מזה ואם כן האריז"ל בכונת התפלה לא בפע"ח ולא בשער הכונות וגם במשנת חסידים לא כ' זה ורק בהסידורים שאחר המשנת חסידים כתבו זה. אם כן מסתמא היה להאריז"ל איזה טעם שאין צריך להפרידם וכן בספר עבודת כהונה כת"י להה"ג המקובל המפורסם מו"ה ר' חיים מניקלשבורג ז"ל כ' גם כן רק לעשות ה' אוירים ולא כ' שיפריד כל האצבעות זה מזה על כן דעתי שלא ישנה מנהג עירו ומנהג אבותיו לעשות חמשה אוירים ולא יותר ושני האצבעות מצד זה ושני אצבעות מצד זה מחוברים. ושלום וכל טוב סלה וברכה המשולשת עלינו ועל כל ישראל.

הנה עד כאן דברי הרב (באזמו"ר זי"ע בשו"ת שם שלמה כת"י כנ"ל) ומכאן דברי (בן בנו) התלמיד. הנה לא באתי להכניס ראשי ח"ו להכריע בזה בין ההרים הרמים הקדושים המפורסמים, הוא חו"ז בעל היכל הברכה זי"ע, ואאזמו"ר בעל ס' שם שלמה זי"ע. עכ"ז מה שיש להעיר בזה על דברי אא"ז כי נלענ"ד שראי' מוכרחת אין בזה רק דברי הרדב"ז זי"ע (במגדל דוד) ושהביא הך החמשה אוירים מדחז"ל אבל מהאריז"ל בשער הפסוקים כנ"ל אין ראי' מוכרחת כלל, הגם דדרשו במ"ר עה"כ מציץ מן החרכים דקאי על ברכת כהנים כנ"ל מ"מ לא הזכיר שם מה' חרכים היינו ה' אוירים כלל ויוכל להיות בפשטות דכונת המד"ר על כל החרכים היינו במה שיש חרכים (הפרש דק) בין כל אצבע ואצבע שאינם נוגעים זה בזה וכדברי הזוה"ק ואז שוב שייך שפיר למידרש מציץ מן החרכים ולא קמיירי שם כלל מחמש חרכים דוקא. גם מה שאמר בהאריז"ל כנ"ל דחמשה חרכים היינו קטן יותר מחלון והוא רק הפרש מעט כמו שאמר בסודן של דברים אבל לא כ' שם בהאריז"ל דזהו לפי הדרש במד"ר סם דהכתוב הלז קאי רק למברך ברכת כהנים ויש הרבה דרשות בזה הכתוב. והתורה כפטיש יפוצץ סלע וכו' ויוכל להיות האמור (בשה"ש ומפורש בס' הליקוטים להאריז"ל) לא מיירי כלל מברכת כהנים כיון דלא הזכירו כלל רק כמו דמפורש שם בסודן של דברים כנ"ל מהו ענין חרכים ולא מברכת כהנים כלל. וכיון דמפורש בזוהר הקדוש כמו שהביא בהיכל הברכה דלא ידביק האצבעות זה לזה כלל ומשמע פשוט דכל האצבעות בכלל. אם כן למה נעבור על זה לכתחלה לעשות רק חמשה אוירים כנזכר הא קיי"ל באו"ח ברמ"א (סימן רס"ג סעיף א') דלכל דבר שיש סוד במספרו היינו רק שלא יפחות אבל מוסיפין עליהם אם כן אם עשה יותר מחמשה

אוירים לא חיסר הכונה משא"כ אם הדביק את האצבעות זה לזה (אותן אצבעות שהן יותר על חמשה אוירים) הרי י"ל שעבר ע"ד הזוה"ק כנ"ל. וגם מה שאמר אאזמו"ר להרכיב את דברי הרדב"ז והאריז"ל כי גם בספר הליקוטים להאריז"ל מיירי מחרכים של חמשה אוירים דברכת כהנים בידיהם, ומבואר שם גם במגדל דוד להרדב"ז ז"ל כי חרך הוא כעין סדק קטן וא"כ אם יעשה בין האצבעות כולם הפרש אפילו כסדק קטן מהו הרבותא ומה היכר לחמשה אוירים שהם גם כן בחינת מציץ מן החרכים חמשה אוירים ובהם ג"כ בחינת חרכים חרך וסדק קטן (כנ"ל באורך משו"ת שם שלמה כת"י). מ"מ קשיא גם להמנהג של העושים רק חמשה אוירים דהא אין עושים אותם סדקים קטנים רק הפרש רב בין האצבעות ובפרט בין האצבעות לגודל ואם כן לא נקרא חרכים רק כמו חלונות, וא"כ כמאן עושים, ובפרט מה שהביאו כי יש עושים מעשה לקשור בציצית את שני האצבעות כדי שלא יתפרדו זה מזה אפילו כל דהו ויהיו מחוברים זה לזה, הוא בודאי מעשה הבל. ולתקוע עצמו בדבר הלכה נגד הזוה"ק שכ' שאין לחבר את האצבעות והם מחברים וקושרים זה לזה ועושים החמשה אוירים רחבים וזה אינו כלל כעין חלונות וסדקים כנ"ל. על כן נלע"ד אשר כהן ירא שמים יצא ידי שניהם. ויפריד קצת בין האצבעות עכ"פ שלא יהיו מחוברים ומהודקים זה לזה ויצא י"ח הזוה"ק שאינו עושים חיבור זה לזה. ובמקומות שעושים חמשה אוירים יפריד קצת יותר לזכר ורמז ה' אוירים אבל לא ירחיב גם שם הרבה יותר מדאי כי כן צ"ל האוירים, והכונה שהוא קטן וצר בחינת חרך וסדק כנ"ל.

וראיתי במור וקציעה שכ' בזה וז"ל ולכאורה י"ל לשון הזוהר במה שכתב שאין לקרב האצבעות, כמ"ש במג"א. כי אולי כונתו על ראשי האצבעות המרוחקים באוירים שביניהם אבל צריך עיון בגוף הספר עכ"ל המור וקציעה. והיינו לעיין בגוף הספר הזוה"ק ושם הפי' הפשוט הנוגע למעשה מבואר מ"ש דלא יתחברין אצבעיו דא לדא כנ"ל. אך דברי המו"ק אין פי' להם להיודע ומבין מ"ש על ראשי האצבעות המרוחקים באוירים שביניהם כנז'.

סעיף כ"ג. (ב) וידיהם חוץ לטלית וכו'. עיין בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סימן נ"ו) דרק כן יעשו ולא לכסות הטלית על ידיהם גם כן עיין שם.

סעיף כ"ו. (ג) בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק אלא ישתקו וכו'. וכן סיים הרמ"א שיותר טוב שלא לאומרם גם עתה כשמאריכין הכהנים בניגונים וכן כ' המג"א בשם הרמ"ע והב"ח, וכן נהגנו בין ת"ח ויר"א ואנשי שם שישתקו ולא יאמרו אז שום פסוק רק יכוונו לברכה. ותמהני דבכל הסידורים שהדפיסו הפסוקים כ"א כפי חפץ לבבו

בכפליים לכל תיבה באותיות רבתות וזעירות ולא הזכירו כלל אותן הפסוקים שהוזכרו בש"ס סוטה (כ"ט ב'. מ' ע"א) רק פסוקים אחרים אשר אין להם שום שייכות לתיבת הברכה כגון על "יאר הי" אומרים (בתיבת השם הוי') ה' אל רחום וחנון או ה' באפך אל תוכיחני ועל תיבת "אליך" אליך ה' נפשי אשא ושם לו בפסוקים אליך ה' שועתי וגו' ועל "פניו" פנה אלי וחנני וגו' וכהנה. ומובא לידי גיחוך ותימה מי הרכיב הפסוקים האלו כאן וכנ"ל בחרו בהפסוקים שהם בנפ"א או בנוסח ספרד או אשכנז שלנו כאלו לא היה נוהג אצלנו ברכת כהנים רק בימים שאומרים תחנון ונפילת אפים (ונהפוך הוא כי אינו נוהג רק ביו"ט אצלנו) זולת זה לא ידעתי כלל שייכות הפסוקים האלו לברכת כהנים ולאשר נדפס בסידורים על כן המון עם המה ובניהם יאמרו וכמה פעמים בקול יצעקו עד שמבלבלין לבלתי שומע כראוי הברכת כהנים ובפרט כי על פי שו"ע והרמ"א אין לאומרם כלל בודאי יש למחות שלא לאמרם כלל כנז'.

אמנם בגוף המקור בגמרא לא אכחד ולא אמנע מלרשום על הספר בזה כי תמהתי ולא זכיתי להבין כלל דברי רבותינו הטור ואחריו נמשך מרן המחבר וגם מרן הרמ"א שלא לאמרם כלל מטעם שכתב הטור בזה דמסקינן (בסוטה שם) דלא לימרינהו להפסוקים כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזין פי' שאינו מכוין לברכה שמברכים אותו ואם היו אומרים הפסוקים לא היו יכולין לכוין לברכה הילכך אין לומר שום פסוק אלא יש לשתוק לכון לברכה עכ"ל הטור וכן לא העיר כלל מרן הב"י והביאו בשו"ע להלכה בלי שום דעה וסברא להיפך כלל. ולפלא כי היכן הוזכר למסקנא ולהלכה בגמרא שם שלא לאומרם. ואדרבא אחר דאמרו שם (סוטה מ' ע"א) [מ"ש הטור] כלום יש עבד שמברכין אותו וכו'. א"ר אחא בר' חנינא תדע דבגבולין נמי מיבעי למימרינהו כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מסביר פנים פירוש רש"י להראות שברכת רבו ערבה עליו ומגמל לרבו על כך עכ"ל רש"י. הרי דתליא עדיין בפלוגתא ומראה פנים לכל צד יש לכ"א סברא, לכאן ולכאן. ואולי מהאי דאמר ר' אבהו מריש הוי אמינא להון (להפסוקים) כיון דחזינא ליה לר' אבא דמן עכו דלא אמר להו אנא נמי לא אמינא להו עד כאן לשון הגמרא. מ"מ הרי לא הוחלט להלכה למסקנא בגמ' דהלכה בזה כר' אבא דמן עכו ונראה בזה כעין דעביד כמר עביד ודעביד כמר וכו'. ומדוע החליטו בטור שו"ע ממקור הלכה מגמ' שלא לאמרן כלל. וכן בירושלמי (ברכות פרק א' הלכה א') כ' בלי פלוגתא שצריך לאומרן וז"ל ז"ש הכהנים בביהכ"נ בברכה ראשונה צריך לומר ברכו את ה' מלאכיו וגו' (ועיי"ש בפנ"מ) וכמ"ד בבבלי דצריך לאומרן והיכא שיש פלוגתא בבבלי א"כ צריך הירושלמי להכריע, וצ"ע.

סעיף ל"ב. (ד) קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא את כפיו בפ"ע כלל, אבל עם כהנים גדולים נושא ללמוד ולהתחנך וכו'. עיין מג"א (ס"ק מ"ט) דעל החינוך הזה יוכל לברך, וכ"כ בברכ"י בשם הרדב"ז דכן נהגו אז אצלם, אולם ראיתי מנהגים שקודם י"ג שנים אינו נושא את כפיו כלל ודכירנא כי פ"א (זה רבות בשנים) רצה א' לנהוג זה בביהמ"ד דפה ומחה אאמו"ר הקדוש זי"ע, ונ"ל טעמו לשבח כי באמת לפלא על מרן הב"י והש"ע שפסק זה כד' התוס' בסוכה (מ"ב א') נגד דעת רשיי שם שפוסק בפירוש דקודם י"ג שנה אינו נושא את כפיו כלל עיי"ש וכן הרמב"ם לא חילק זה בין בפ"ע או עם הכהנים הגדולים בשנים ומה שהקשו התוס' על רש"י שם כבר תי' בכפות תמרים ועיין בס' ערוך לנר מ"ש בטוב טעם בזה ליישב דברי רש"י, וגם מ"ש התוס' ראי מביהמ"ק שנתנו הקטנים נעימה בקול ונקראו צוערי הלויים וי"ל דשם אדרבא הקטנים נתנו נעימה בשיר יותר ולא גרע הקטן מכל שיר שמנעימין בו משא"כ הכא דלא הוי כבוד צבור שמתברכים מקטנים כדאמרי' טעמא עיי"ש ע"כ שפיר נכון מנהגינו כד' רש"י ז"ל.

ה **ולא** בקביעות עד שתתמלא זקנו. עיין מג"א (ס"ק נ') וט"ז (ס"ק ל') בזה ובכהאריז"ל בכונת ב"כ שאין עולה לדוכן יחידי עד שיתמלא זקנו או עד כ' שהוא הכונה הראויי' למילוי זקנו, ולפי טעם שכ' הי' צ"ל גם כשעולה באקראי (כגון ביו"ט) שלא לעלות יחידי מי שהוא פחות מבן כ' דבשלמא כשעולה עם אחרים כשנתמלאה זקנם ונמשך הברכה על ידם כפי הכונה ע"כ הוא נעשה טפל להם משא"כ כשלא יעלה רק הוא לבדו כנ"ל, ופלא קצת כי לא ראינו מרבותינו ואבותינו זי"ע שידקדקו שלא יעלה פחות מבן כ' יחידי, ואולי מחמת כי הוא מילתא דלא שכיחא אצלם שיהיה רק כהן א' והוא לא יהיה רק פחות מבן עשרים וק"ל.

סעיף מ"ד. (ו) בשמחת יו"ט וטוב לב וכו' עין ט"ז (ס"ק ל"ח) שאפילו ביו"ט שחל בשבת יש קצת מקומות שאין עולין לדוכן אז וכ' שראוי לבטל דבר זה וכן ראה לגדול אחד שצוה לעלות לדוכן ביו"ט שחל בשבת ובמג"א (ס"ק ע') כ' קצת טעם למה שנהגו שלא לעלות לדוכן ביו"ט שחל בשבת משום הטבילה וכיון דמחמירי' לטבול קודם ג"כ ולא רצו לבטל עונה של תורה משבת לשבת כיון שעי"ז יפרשו הכהנים מנשותיהן בליל שבת אז ועיי"ש במחצה"ש דגם ביו"ט יש חשש סחיטה אותן שנזהרו לטבול בשבת גם ביו"ט שייך זה, אולם י"ל דבשבת החמירו טפי מפני חומר איסור שבת דסקילה ואף דאין סחיטה בשערות אלא מדרבנן מ"מ שבת בעצם חמיר יותר, ואין לומר דס"ל להמג"א דאסור לטבול בשבת לקריו ז"א דהא המג"א בכבודו ובעצמו פסק לקמן (סי' שכ"ו ס"ק ח') דמותר לכתחלה לטבול בשבת לקריו עיי"ש ואכמ"ל, ועכ"פ לדידן שנוהגים לטבול

בכל שחרית שבת וגם אם לא נטמא בקרי וכיוצא רק משום תוספות קדושה דקדושת היום ש"ק עדיף מבלילה כמש"כ האריז"ל ועכ"פ כיון שנהגו כן כולם לטבול בש"ק כנז' הלא אין שום טעם וריח לאותן הנוהגין שלא לעלות לדוכן ביו"ט שחל בשבת וכמו שצווח מרן הט"ז כי בשביל שיש בו קדושת שבת נוספת (שבת ויו"ט) עי"ז יתבטלו ברכת כהנים, והן אמת כי אנחנו עפ"י מנהג קדוש זקיני בעל בני יששכר זי"ע, וכן הנגררים אחרי מנהג הקדוש מהרצ"ה מזידוטשוב זי"ע (בעל עט"צ) ועוד ועוד מכמה צדיקים מתלמידי תלמידי רבינו הגדול והקדוש הבעש"ט זי"ע עלו לדוכן ביו"ט שחל בשבת כמו בשארי יו"ט אמנם יש כמה קדושים מרבותינו ואבותינו זי"ע שנהגו שלא לעלות לדוכן ביו"ט שחל בשבת (אם כי המה טובלים בשבת בבוקר בכ"ע בפשיטות המה ובניהם ואנשיהם וכל העם) ולבבי יפחד להקשות או להרעיש עליהם ח"ו במנהג המוזר הלז אפילו להרהר אחריהם חלילה אך לא זכינו להבין כלל מנהגם בזה ועיי' בדברינו במנח"א (ח"ב סי' ל"ה בד"ה ואזכיר עוד וכו') וכן בשו"ת מנח"א (ח"ג סי' נ"ו) אשר נפלאתי מאוד על הגה"ק מבוטשאטש ז"ל בס' אשל אברהם בזה שכ' טעם למה שאין נו"כ ביו"ט ושבת משום שמא יעבירנו הכלי שרחצו הכהנים לרה"ר והוא תמוה דהא איך שייך לומר לחדש גזרה שמא יעבירנו באתרא דלא נמצא מזה בדרז"ל אפילו רמז רמיזא לאיסורא עיי"ש והנה במקומות הנ"ל שאין נו"כ בשבת גם ביוהכ"פ שחל בשבת אין נו"כ (כמובא שם בא"א) והוא בודאי תמוה דמרפסין איגרא דטעם טבילה בבוקר ל"ש ביוהכ"פ מעיקרא לא מיני' ולא מקצתי' וגם מה שרצה לחדש בא"א משום שמא יעבירנו הכלי א"כ גם ביוהכ"פ בחול היה אסור ג"כ ולמה דוקא כשחל בשבת ע"כ הוא מנהג תמוה ופליאה שאין כמוהו, דבר המתמיה, ושמעתי אצל צדיקים ז"ל שהיה מנהגם שלא נ"ב הכהנים בבית מדרשם ביו"ט שחל בשבת וביוה"כ שחל בשבת היו נוהגים לישא כפיהם רק במוסף ובשארי השנים היו נוהגים ביוה"כ שחל בחול לישא כפיהם במוסף וגם בשחרית כמבואר בזה ברמ"א ובשבת רק במוסף וגם לזה אין שום טעם לענ"ד, וה' יאיר עינינו ב"ב ובברכה המשולשת במורה עלינו יופיע אורה.

והנה ראיתי בשו"ת שו"מ חלק הנקרא דברי שאול ויוסף דעת (סי' מ"ו) שהאריך בזה ובענין הטבילה בשבת ויו"ט והמציא חילוק דגזרת הסחיטה שחששו בשבת הוא משום דחיישינן שיסחוט הדק היטב כל גופו כדי שלא יוציא מים לחוץ ועי"ז יבא לידי איסור וזה שייך רק בשבת משא"כ ביו"ט דל"ש איסור הוצאה ע"כ מותר לטבול וע"כ נהגו בנ"כ רק ביו"ט שחל בחול ולא בשבת ואישתבח בי' מאד וכ' דהא דבר נחמד שהמציא בזה, ובאמת מלבד דהך דחששו לסחיטה רק משום גזרת הוצאה הוא דבר חדית ואינו ברור

ולא נשמע כלל בפוסקים הלא גם לדידן בכל מדינותינו בלא"ה לא העלה ארוכה בזה כלל כיון דנוהגין הכל לטבול בין בשבת וביו"ט ולמה יגרע יו"ט שחל בשבת מלישא את כפיו כנ"ל.

סימן קלא

סעיף ב'. (א) **יש אוסרים דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת.** עיין ט"ז (ס"ק ה') ובסידור האריז"ל (שסידר הר"ר שבתי ז"ל) שכתב שיפול אף שאין שם ס"ת אך לא יעשה זה אלא מי שהוא מוחזק בחסידות ובהנהגת קבלה עכ"ל בסידור ומ"ש שלא יעשה זה (נראה לכאורה כונתו היינו שיפול נפילת אפים בביתו גם כשאין ס"ת זהו לא יעשה) אלא מי שהוא מוחזק בחסידות וכו' ויש לומר דבאו לתרץ קו' הט"ז ועיין שם בלב"ש ממה דאמרינן בב"מ גבי ר"א הגדול שנפל על פניו גם בביתו ועל זה מחלק דרק מי שמוחזק בחסידות וכו' ועל כן ר"א (הגדול בחסידותו) נפל גם בביתו ואין ראיה ממנו ולא תיקשי על מ"ש הרמ"א בשם הרוקח בזה. אך יפלא מנין לו זה ליפול גם באין ס"ת ובביתו הלא בכהאריז"ל בפע"ח לא מצינו זה כלל. וגם מי לנו גדול מהרמ"ע מפאנו ז"ל בבקיאתו בכהאריז"ל ובהגהותו בפע"ח והוא כתב בכבודו ובעצמו במאמר חקור דין (חלק א' פס"ג) סמך למ"ש (כנ"ל בשם הרוקח ז"ל) דאין נפ"א רק במקום ס"ת עיין שם. אך בברכ"י כתב (בשיורי ברכה) בזה דכמעט כל הפוסקים ס"ל בזה שאפילו גם במקום שאין ס"ת נופלים על פניהם ודעביד כמר עביד ודעביד וכו'.

סעיף ג'. (ב) אין נפילת אפים בלילה. עיין מג"א (ס"ק ט') דאם נמשכה תפלת המנחה עד הלילה לכ"ע אין נופלין דתחלת הלילה תגבורת הדינין עיין שם, ומזה יפה מנהגינו שאין אומרים תחנון ונפ"א במנחה כיון שמתפללין מנחה ומעריב ומדקדקין שיהיה תפלת ערבית וק"ש בלילה ממש כיון שהוא ספיקא דאורייתא בבין השמשות [ועיין בדברינו לקמן סימן רל"ה בזה] ובתפלת המנחה שהיא דרבנן מקילין להתפלל בביהשמ"ש בשיעור ביהשמ"ש האחרון כמ"ש בתשו' מנחת אלעזר (חלק א' סימן כ"ג) בשם אדומו"ר הקדוש מסינאווע זי"ע עיין שם (והטעם שמעתי מפה קדוש אאמו"ר זי"ע כיון שתפלת המנחה הוא התגברות הדינים ר"ל ולהלחם נגדן על כן ממשיכין ומאחרין כל מה שאפשר על פי הלכה והמ"י) וכיון כשמסיימין תפלת הש"ץ בקול במנחה אחר תתקבל אפילו כשהתחילו בהיתר מ"מ נמשך עד הלילה על כן לא יאמרו תחנון כלל במנחה. ותמהני על אותן שמאחרי' גם כן בכל יום במנחה כנז' ואומרים תחנון אז ועוברים על

דברי המג"א הנזכר. [ועיין מזה בדברינו בדברי תורה (מהדורא תליתאי אות פ"ג) עיין שם.]

ג **ואפילו** בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח וכה. עיין ביו"ד (סימן רס"ה בש"ך ס"ק כ"ד) לענין אם אומרים למנצח ביום המילה ובדברינו שם באות שלום (ס"ק ל"ו וס"ק כ"ז) מ"ש בשם סידור הרב התניא ז"ל מנהגו דבשעה שאין אומרים תחנון אין אומרים גם למנצח.

והנה עיין בכנה"ג ובפרמ"ג בזה (במ"ז ס"ק י"ד) בד"ה כללא הוא וכו'. ומ"ש דכלל הוא דאא"א ולמנצח שוין דבכ"ע שאין אומרים למנצח אין אומרים גם אל ארך אפיים עיין שם. ותמהני כי תראה בא במהרי"ל (ראש מנהגינו ורבותינו מאשכנז) [בהלכות סוכות] בערב סוכות כשם שאין אומרים תחנה כך אין בו למנצח ואם הוא ביום שני אומרים אל ארך אפים הרי דלאו כללא הוא דלמנצח ואל ארך אפים שוין.

ד ולא בבית האבל. עיין מג"א (ס"ק י') דגם הלל אין אומרים בבית האבל ר"ל לא בר"ח ולא בחנוכה רק כתב דבחנוכה דגומרי' את ההלל יאמר כל אחד בביתו ובר"ח גם בביתו לא יקרא אח"כ עיין שם בפרמ"ג בא"א. והוא לדאבון נפשי דבר קשה ומוזר ולא הבנתי כלל דבשלמא הספרדיים שנוהגים כמרן הב"י דאין מברכין כלל על ההלל בר"ח ואינו רק ממנהגא בעלמא ע"כ שפיר המנהג דבבית האבל שלא לומר כלל משום שמחה וכמ"ש שם משא"כ אנן דמברכינן גם על חצי הלל ונמצא כשאירע שהוא ביום א' דר"ח בבית האבל ואז לא אמר הלל גם בביתו אחר התפלה והוא אינו אבל כלל נמצא אינו מחזיק הלל בר"ח גם למצוה קצת כיון שבעלילה כל דהו מבטל לה דכשהיה בבוקר בבית האבל אז גם בביתו בפ"ע אינו אומר כלל וביום ב' דר"ח כשמתפלל בביהכ"נ או בביהמ"ד אומר הלל בברכה והוי כמו תרתי דסתרי אהדדי וכחשש ברכה לבטלה ברכתו על ההלל ביום ב'. ושמעתי מאאזמו"ר הגה"ק זי"ע מפה"ק שהיה בצאנז בבית גדול וקדוש רבינו הדברי חיים זי"ע כשהיה אבל ל"ע על בתו ע"ה והיה אז ר"ח ודיברו אאזמו"ר עם הגה"ק מהר"צ מליסקא זי"ע (שהיה אז גם כן לנחמו לרבו) מה יהיה באמירת הלל ומה יכריע רבו והנה קודם ההלל יצא רבינו הד"ח והעולם אמרו כאן בחדר הלז הלל ובחדרו מהסתם הגיד הוא גם כן הלל ודבריו דברי אלקים חיים (רק כנראה לא רצה לשנות ברבים מד' המג"א אשר בזה שורשו ממהרי"ל שהוא שורש מנהגי רבותינו באשכנז זי"ע אשר מפיהן אנו חיים בהרבה דברים ומנהגים ותפלות) ועכ"פ לא החסירו הצבור הלל בר"ח בברכה, וראיתי כמדומני הטעם *) בשד"ה אסיפ"ד מצ' אבילות אות ריי"ד שאין אומרים הלל בבית האבל משום שנאמר לא המתים יהללו יה וגו' והוי כלועג לרש המת ונשמתו אשר

שם, אינו טעם דהא באמת אין לומר כפשוטו בזה דאם כן הוי לועג לכל הקדושים אשר בארץ החיים גם האבות הקדושים ומשה רבינו שנאמר בהם וימת וגו' אלא הפירוש כדחז"ל ופירשו המפרשים שם בתהלים לא המתים (היינו העכו"ם והרשעים) יהללו יה וכדחז"ל עה"כ והמתים אינם יודעים מאומה דהיינו הרשעים שקרויים מתים בחייהם ובע"כ בזה נכנס הדרש במקום הפשט ואם כן אינו ענין שלא לאומרו בבית האבל ועכ"פ מהראוי בכהאי גוונא שיצא האבל לחדר אחר אז ויאמרו הצבור הלל בברכת כי לדידן שמברכים על ההלל בר"ח גם כשירצו להחמיר לומר כל אחד בביתו אח"כ הלא יהיה ביחידות וגם ישכח לאומרו כלל ע"כ ראוי לינהג כמ"ש רבינו הד"ח וצבור שלו אז כנ"ל.

ה ולא בביהכנ"ס ביום מילה. עיין באה"ט (ס"ק י"ב) ושערי תשו' (ס"ק י"א וי"ב) בשם השכנה"ג ואליהו רבה ובאר יעקב חלוקי מנהגים בזה כשיש מילה בביהכ"נ הגדולה אז שארי המנינים נגררים אחר זה שלא לומר תחנון, ומשמע מדבריהם בפשיטות דכשיש מילה בבית או במנין בית תפלה ולא בביהכ"נ הגדולה אז צריכין לומר תחנון בשארי המנינים ובתי תפלה אם יש שם ברית מילה כנזכר. אמנם בעירנו המנהג מעולם כשיש מילה בשום מקום תפלה (או גם כשמלין בבית) אז אין אומרים תחנון בשחרית זה (בין שמתפללין לפניו או לאחריו) בכל העיר. שוב מצאתי כן מקורו במנהגים של מהר"א טירנוי ז"ל (בסוף מחזורים הישנים) אשר הוא מקורן של מנהגינו והובאו דבריו במקומות רבות בהרמ"א ז"ל וכ' (בדיני מילה) וזה לשונו:

מצאתי כתוב במנהגי דורא היכא דיש מילה בביהכ"נ אין אומרים תחינה בכל העיר והטעם אליהו בא לעיר והכל שמחים עכל"ה והובא בעטרת זקנים (בסי' זה) ומובן ממילא דמשום טעם זה דאליהו בא שייך בכל מקום שהוא הברית מילה ולאו דוקא בביהכ"נ אלא שדיבר שם בהוה וזה פשוט. וכן שמעתי שהמנהג בכמה עיירות גדולות (זולת בערים היותר גדולות כגון ווארשא ודומיהן המרובים באוכלסין עד שא"א שלא יהיה שם ברית מילה בכל יום עכ"פ א' ונמצא שלא יאמרו תחנון לעולם בכל העיר הגדולה הזאת על כן נוהגים להחסיר נפ"א כשנודע הברית מילה שיש באותו חצר ובפרט כשיש שם בבית התפלה אחד מהקרואים להברית, ולא זולת]. והנה ראיתי באשל אברהם להגאון הקדוש מבוטשאטש ז"ל כמה ספיקות וחומרות בזה ודקדוקים רבים שתלוי בדעות הבני אדם אם יצאו כולם להברית מילה או מיעוטן וכיוצא, ובמקומותינו ל"ש מנהגים כאלו כיון שאין אומרים בכל העיר כשיש ברית מילה כנזכר. ובמקום שנהגו כן מעולם שלא לומר בכל העיר ויעשו בית תפלה להם מנהג שלא להחסיר תחנון רק כשהוא הברית בבית תפלתם חוששני שהוא רמות רוחא ופורש מן הצבור כאלו

אינן שמחין בביאת אלי' הנביא להעיר וכנ"ל מנהג זה מן הראשונים שלא לומר בכל העיר, כמובן.

ו ולא כשיש חתן וכו'. עיין בישועת יעקב (בסימן זה) לענין ברית מילה (כנ"ל) וחתן שיש בכל העיר ובמקום שמתפלל אין שם החתן כלל, נוטה דעתו ז"ל דבחתן גם בכל העיר אין לומר תחנון משום דהכל מחוייבין להכנסת כלה לחופה. והוא תמוה (במח"כ הדרת גאונו) דמעולם לא שמענו חיוב זה להכנסת כלה לחופה גם לתלמיד חכם שיבטל ת"ת רק כהקרואים. ובפרט שאין שום שייכות לחתן בכל ז' ימים שיבטלו כל העיר מתחנון ואחז"ל כל הנהנה מסעודת חתן וכו' והיינו שנהנה בפניו שם מסעודתו ושמחתו משא"כ כשאין החתן שם כלל ולכל העיר, לשמחה מה זו עושה, שלא לומר תחנון. ובאמת לא שמענו מעולם (גם מהמקילים יותר בתחנון) שלא לומר תחנון כשיש חתן בהעיר זולת כשהוא שם בבית התפלה וזה פשוט. [משא"כ בברית מילה שפיר יש טעם וריח שלא לומר תחנון בכל העיר משום שאליהו בא להעיר, כנז' ממנהגים לעיל בס"ק הקדום].

סעיף ו'. (ז) בל"ג בעומר אין נופלין וכו'. (בכת"י) בשער יששכר במאמר פסחא זעירא לפסח שני כתבתי דמכאן ראיה שאין להחסיר תחנון בפסח שני רק ביום י"ד או (אולי) עוד למחרתו ביום ט"ו באייר כמ"ש שם בשם המחברת הקודש ונכהאריז"ל. אבל ז' ימים בודאי אין להחסיר דהרי ל"ג בעומר בתוך הז' ימים וחשבו רבינו הרמ"א ז"ל שלא לומר בל"ג בעומר משמע דבשאר הימים צריכים לומר נפ"א, וכתבנו מזה עוד טעמים וביורים, וכתבנו שם בשם מחברת הקודש בהאריז"ל (מתלמידיו) כי במק"א כ' שלא לומר תחנון גם ביום ט"ו באייר יען שבלילה אכלו פסח על כן מקודש קצת לזה גם יום שלאחריו בבקר. ובמקום א' כ' דאין להחסיר תחנון רק ביום י"ד אייר ולא בט"ו עיין שם: אך זה נראה לי דגם שאותן שאין אומרים תחנון ביום ט"ו באייר וכשחל יום ט"ו זה בשבת לענין אב הרחמים כיון שהוא ימי הספירה שאומרים אז אב הרחמים גם בתלתא לטיבותא היינו ניסן, ומברכים אייר, וברית מילה (וגם כשיש חתן לאחר הנשואין בניסן עד אייר הוי ארבעה לטיבותא) כמ"ש במג"א ופרמ"ג להלן (סי' רפ"ד בא"א ס"ק ח') עיין שם ובדברינו בנימוקי שם (ס"ק ב') על כן ביום ט"ו באייר שהוא רק ס"ס שלא לומר תחנון וכשחל בשבת י"ל אב הרחמים, וגם בצדקתך צדק במנחת שבת (כשחל ט"ו בש"ק כנזכר) נכון לומר. כיון שעל פי האריז"ל בכונת הטעם שלא לומר צ"צ בר"ח שחל בשבת לא שייך בזה והגם שאנחנו נוהגין כהרמ"א ז"ל שלא לומר צ"צ גם בכל חדש ניסן וכיוצא [ועיין בדברינו באות שלום סימן רס"ה ס"ק א' עיי"ש] מ"מ הבו דלא לוסיף עלה להחסיר צ"צ גם בס"ס כזה בט"ו באייר שחל בשבת ע"כ י"ל אז צ"ל כנ"ל.

ועיין בדברינו בחמשה מאמרות מאמר נוסח התפלה (אות כ"ב ואות ל"ו) ובדברינו בד"ת (מהדורא ג' אות מ"ו ואות פ"ג) עיי"ש נגד קצת הנוהגים להחסיר תחנון על יא"צ של צדיק אפילו שהיה בסוף העולם והוא מדברים שאין להם שיעור ואין להם שחר, והוא מנהג של שטות וקלות דאם כן לא יאמרו תחנון לעולם כי אין כך כל יום ויום שיש בו בע"כ יא"צ הרבה וגאונים וקדושים ורבותינו הידועים, ושאינם ידועים, המה הנביאים. תנאים ואמוראים, וכל החכמים וצדיקים בכל הדורות, לאלפים ולרבבות, ויא"צ שלהם בכל יום ויום כנז'. נמצא בטל תחנון מעיקרו ושיחסרו כל סימן (קל"א) זה ח"ו מהש"ע, א"ו דז"א וביא"צ אין להחסיר תחנון כלל. ומה שאין אומרים תחנון בל"ג בעומר היינו משום שבו פסקו למות תלמידי רע"ק וכמבואר בראשונים ואחרונים וגם שאני ל"ג בעומר שנקרא הלולא דרשב"י כמבואר בזוה"ק ולא נמצא כן ביא"צ אחר ואכמ"ל.

ח **אין נופלין**. עיין בס"ק הקודם לענין יא"צ של צדיקים אכן בצדיק אשר מנוחתו כבוד באותו עיר ובאים גם מהגלילות על ציון שלו להתפלל ביום היא"צ כיון דנקרא יומא דרגלא באותו מקום כמבואר ברש"י (סוף מס' יבמות) על זה יש סברא (כיון דנקרא יומא דרגלא) שלא לומר תחנון אז באותו העיר כנז'.

סימן קלה

סעיף ח'. (א) **אם אין לוי בביהכ"נ כהן שקרא ראשון מברך שנית וכו'**. לענין כשאין לוי בהישוב ויצטרך תמיד הכהן לברך ד' ברכות עיין מ"ש בתשו' מהר"ם שיק (חאו"ח סימן ס"א) ובתשו' מהר"י אסאד (חאו"ח סימן מ"ה) ובדברינו בעה"י בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ד' סימן נ"ט) מה שביארנו שהנכון לעשות כדעת הגאון דמדינה מהר"מ בנעט ז"ל מנ"ש דבכה"ג מהנכון לומר להכהן שיצא מביהכ"נ מקודם עיין שם.

סימן קלו

א **קורין** אחרי לוי ח"ח וכו'. עיין פרמ"ג בשם הלבוש וכן כ' בבאר היטב דתלמיד חכם בעל הוראה קודם לת"ח מופלג וחריף וכ' הפרמ"ג דהיינו סיני ועוקר הרים סיני עדיף והוא כן בסוף הוריות (דף י"ד א') דשלחו כן מתם עיין שם, וראיתי נדפס בשם הגאון מהרש"ק זצ"ל מבראדי שכ' דזה היה בימיהם שלא היו רשאין לכתוב (ומכל שכן שלא להדפיס שלא היה אז אצלם) תורה שבעל פה ע"כ הכל צריכין למארי דחיטא היינו בעל השמועות (שקיבל בעל פה ובקי בהם) כדאמרינן שם בהוריות משא"כ בימינו דהכל נכתב בספר ונדפס ואז יותר צריכין להמפולפל שיודע לחפש ולהוציא דבר מתוך דבר

ולברר הלכות בפלפולו עכ"ד ולכאורה זה תליא במתניתין אבות (פרק ב' משנה ח') דריב"ז היה מונה שבחן דאם יהיו חכמי ישראל בכף מאזנים ור' אלעזר בן הורקנוס בכף שניה מכריע את כולם מפני שהוא בור סיד שאינו מאבד טיפה וזוכר כל ההלכות בלי שום חסרון מהם, ואבא שאול אמר משמו אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ור' אלעזר בן הורקנוס עמהם ור' אלעזר בן ערך בכף שניה מכריע את כולם מפני שהוא כמעין המתגבר ומוסיף פלפול וסברות מדעתו, והר"ע ברטנורא ז"ל כ' שם מ"כ דאבא שאול לא נחלק על תנא קמא ושני הדברים אמרם ריב"ז ושניהם אמת דלענין הבקיאות והזכרון היה ר"א בן הורקנוס מכריע ולענין הפלפול והחריפות היה ר"א בן ערך מכריע ועיין שם בתוי"ט. עכ"פ עדיין תליא בספק מדברי ריב"ז ועדיין לא מוכרע גם בימיהם בהחלט, ויש לומר דמפולפל עדיף משום דהוא מכריע לענין הפלפול ויש קצת סייעתא לדברי מהרש"ק הנ"ל (מכל שכן בימינו שהכל נכתב ונדפס כנ"ל) אך עדיין קשה קצת מדוע לא הביאו הש"ס בהוריות שם מהך מתני' דאבות שיש סברא להכריע לכאן ולכאן כנז'.

ב **ואח"כ** ראשי כנסיות וכו'. עיין במג"א בשם מהרי"ל מצות לקרות בי"ט אנשים המעמידים בקהלה לפיכך הן עומדים לכל וכו' עכ"ל המג"א. וטעם הדבר למה דוקא בי"ט נהגו לקרות הבעה"ב מעמידי הקהלה, אמרתי בדרך אגדה, כי שבת הוא בחינת ת"ח דהוא שבתא דכולה שתא כנודע מזוה"ק והיינו דוגמת ש"ק האסור בכל מלאכה כן הת"ח עוסקים בתורה יומם וליל ואין מבטלין לשום מלאכה ובפרט ת"ח הממונים על הצבור על כן בשבת הת"ח קודם בעלייתו. משא"כ ביו"ט שנאמר בתורה אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם דוגמת הבע"ב (היראים שמקיימים בכל דרכיך דעהו כמבואר בסימן רל"א להלן) העוסקים במשא ומתן לצורך אוכל נפש ובממונם מהנים ת"ח ועוסקים בצרכי צבור להעמיד הקהלה בהוצאתי' ע"כ ביו"ט הוא הזמן (שלהם, ודוגמתם) לקרותם לס"ת כנז'.

סימן קלז

סעיף א'. (א) ביום שקורין ג' אין קורין פחות מי' פסוקים. משמע אבל יותר מעשרה פסוקים שפיר דמי דדייק רק שלא יפחות מי' פסוקים וכן הוא הלשון במקורו (מגילה כ"א ב') דתני ר' שימי אין פוחתין מי' פסוקים בבית הכנסת, משא"כ לעיל במתניתין (מגילה כ"א א') קורין שלשה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהם וזיל בתר טעמא דאין מוסיפין עליהם על ג' משום ביטול מלאכה לעם וכמו שכ' המג"א בסימן קל"ה

(ס"ק א'). ואם כן קשה דהכא נמי אם קורין יותר מי' יש בו משום ביטול מלאכה לעם ולמה לא קתני בזה להילכתא דאין מוסיפין עליהם. וראיתי בספר שערי רחמים דיני ומנהגי הגר"א ז"ל מווילנא (הלכות שבת אות צ"ג) שא"צ לקרות רק י' פסוקים ואין להוסיף שלא לצורך עכ"ל, כנראה גם הגר"א עמד בזה (מטעם הנזכר) שלא להוסיף על י' פסוקים אבל לא ראיתי בשאר מקום שום פוסק לא ראשון ולא אחרון שהעיר בזה על כן יש לתמוה על מנהג העולם שמוסיפין הרבה מאוד כמה פעמים על י' פסוקים (עד לפי הנדפס בחומשים) המצויינים שני. והנה יש כגון בפרשת נצבים שמסיים הפסוק העשירי למען ספות הרוה את הצמאה וכן בפסוקים שלאחריו פורענותן של ישראל ח"ו ומבואר ברמ"א לקמן (סוף סימן קל"ח) שיתחיל ויסיים רק בדבר טוב עיין שם, ע"כ אין לתמוה אם קורין עד הפרשה לעשות את כל דברי התורה הזאת אבל יש לתמוה על הרבה פרשיות כגון (בסמוך לשם) פרשת כי תבוא שיש לסיים לכתחלה כהלוי בפ' ובמורא גדול ובאותות ובמופתים ולהג' והגר אשר בקרבך ולמה מוסיפין עוד פרשה שלימה כי תכלה וגו' עד זבת חלב ודבש (שהוא כבר בחומשים שלישי בשבת) וכן עוד בהרבה פרשיות (אין מספר לחשוב בזה) שמוסיפין לחנם יותר מעשרה פסוקים וזהו אין לעשות לכתחלה משום טירחא דצבורא בימי המעשה כנ"ל, (ומה שמסיים בפרשת כי תבוא בפסוק השקיפה ממעון קדשך וגו' אין לומר דכדי לסיים בברכת ישראל מאריכין בקריאה עד שם דאם כן אין לדבר סוף דלפעמים שיש ברכה בסוף הסדרה, וכן נמצא שמוסיפין כמה פעמים גם כשאין לתלות בטעם זה וכנ"ל) ומ"ש שם בס' שערי רחמים בשם הגר"א שאין להוסיף "שלא לצורך" פשוט דאין הכונה "לצורך" כגון לקרות עוד בפסוקי ברכה רק כמו שאמר שם מיד ואם סמוך ב' פסוקים לפתוחה או לסתומה קוראין עד פתוחה או סתומה עכ"ל. והיינו לאפוקי מהני דעות דס"ל דבימות החול שקורין רק י' פסוקים מותר לסיים גם שני פסוקים סמוך לפרשה עיין מג"א (סימן קל"ח ס"ק ב') ועוד במ"כ שם, וזה פשוט. אמנם למעשה הנני מסתפינא לשנות ממנהג אבותינו הקדושים זי"ע ומנהג מקהלות ישראל לקרות ולהוסיף בימות החול על י' פסוקים כמו שצויין בסידורים.

סימן קלט

סעיף ד'. (א) **ופותח הספר קודם שבירך ורואה הפסוק שצריך להתחיל בו ואח"כ יברך.** היינו רואה בלבד הפסוק שצריך להתחיל ולא למשמש (כלומר ללכלך) באותו מקום בס"ת בטליתו ומנשק שזהו אינו כלל מדינא ולא ממדת חסידות אדרבה גורם הרבה

קלקול לס"ת וכמו שכ' אאמו"ר בתשו' (סימן ה') והיא ל"ו נדפס"ה בתפארת בנים על התורה ומועדים בסופו עיין שם וענוותנותו של הגאון המובהק מרן מהרא"ז מרגליות זצ"ל (אשר הביא מנהג זה למשמש ולנשק כנ"ל) וכמו כן כמה פעמים בספריו היקרים מביא מנהגים שאינם רק מנהג ע"ה מעירו או מגלילתו, במחכת"ה. ברוב ענוותנותו] גרמה להחריב הרבה ס"ת ולמחקן עד שהביאן לידי פסול. ה' יצילנו.

סימן קנ

סעיף ג'. (א) ואם עשה בנין גבוה יותר בקרן אחד מביהכנ"ס סגי בכך עיין מג"א (ס"ק ג') דדוקא בנין אבל מה שתוחבין שפוד או ברזל במקום אחד לא מהני. ועיין בדברינו במנחת אלעזר (חלק א' סימן כ"ז) דיש לומר דמגדל או דגל לנוי מהני לזה עיין שם. אמנם יש לחוש בפרט בזמנינו לדרך חוקות העכו"ם במגדלים שע"ג בית תפלתם עיין שם ועיין בשו"ת צבי תפארת לאאמו"ר (סימן ח') עיין שם, ועיין בדברינו בנימוקי יו"ד (סימן קע"ח ס"ק א').

סימן קנא

סעיף י"ד. (א) ושאר תשמישים יש להסתפק אם מותר להשתמש שם. היינו על העליות והגג למעלה ביהכ"נ ועיין בט"ז (ס"ק ד' בד"ה ואני בילדותי). ועיין בדברינו בעה"י בנימוקי חו"מ (סימן תר"ז ס"ק א') עיין שם.

סימן קנג

סעיף ז'. (א) אבל של כרכים שבאים ממק"א וכו'. עיין בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ג' סימן מ"ח) עיין שם.

סימן קנה

סעיף ב'. (א) **לאכול פת שחרית וכו'**. עיין ט"ז (ס"ק א') בשם הב"ה בשם המרדכי שזהו דוקא מועיל רק מתבואה שלא שמעה קול מושכי באניות וכו' וכן במג"א (ס"ק ג') שכתב ולולי דמסתפינא הייתי אומר שהשומע שמע וטעה דאמרינן בשבת (דף ס"ו) דפותה הוי דלא שמעה קול וכו' כמש"ל והוא סבר דפי' זה הוי על פיתא כלומר פת שחרית עכ"ל המג"א. ועיין בפרמ"ג (בא"א ס"ק ג') בזה ונפלאתי מאוד בראותי בשו"ת חכם צבי (סימן ט"ו) שדחה גם כן ומשתומם על המראה במה שהתנו שצריך להיות מתבואה שלא שמעה קול מושכי באניות וכו' כנ"ל עיין שם, אמנם נשתוממתי גם אני על הגאון

חכם צבי זצ"ל במ"ש גם כן השגה מש"ס שבת הנ"ל דפותה שלא שמע וכו' ונתחלף להם בפיתא ולא ראה ברוב גדלו שכתב כן המג"א במקומו בזה כנ"ל, והנה באליהו רבה פקפק גם כן על מ"ש המג"א דנתחלף לו פותה בפיתא דאין לחשוד הראשונים דטעות בזה ודברי האלי' רבה כנראה לא ראה החכ"צ אז אולם דברי המג"א במקומן שלא ראה ונעלם אז מעיניו הבדולחים הוא תמוה במחכת"ה.

סימן קנח

סעיף א'. (א) **יטול ידיו**. עיין מג"א בשם הריקאנטי שצריך ליטול יד ימין תחלה כדי שתשמש השמאל לימין ועיין סימן ד' סעיף י' (היינו כמו דלעי' בנטילת שחרית) עכ"ל המג"א ועיין באה"ט. והנה חזות קשה ראיתי בקב הישר (פרק י"ג) שכתב שבנטילת ידים לסעודה צריך ליטול יד שמאל תחלה ולא כמו בנטילת ידים שחרית שצריך ליטול יד ימין תחלה והטעם תמצא בכתבי האריז"ל עיין שם בענין מים הראשונים עכ"ל הקב הישר, ותמהני מאוד כי במחכת"ה לא נמצאין בכהאריז"ל ואדרבה כ' שם בכוונת בסידור האריז"ל כתב תחלה כונת יד ימין יד הגדולה שהוא חסד וכנודע וז"פ.

סעיף י' (ב) אעפ"י ששיעורם ברביעית וכו' יוסיף ליטול בשפע וכו'. הנה בספר אשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש ז"ל (בסימן קס"א) וזה לשונו:

ושמעתי מהרב מ' אבא ז"ל מ"כ בק' בוטשאטש יצ"ו (במק"א הזכרתי בשמו) שפקפק על המרבים בנטילת ידים לסעודה מ"ש בשו"ע על פי משחז"ל מלא חפצא וכו' כי אין הכונה להרבות רק במה שיש בו צד תועלת אם מצד שיהיה רביעית בכל שפיכה שיש בזה תועליות כבשו"ע אם מצד שיהיה בטוח שיהיו המים בשפיכה אחת על כל מקום כל דהו השייך לנטילת ידים ויותר אין להרבות. מעין זה שמעתי קצת מדומה אצלי שמהנ"ל שמעתי ואולי יש סמך קצת לזה ממה שאמר הכתוב רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו ולדעת הרא"ש ז"ל יש לפרש מלא חפנא על למטה באצבעות וכנ"ל ואין צריך כלל להרבות מרביעית לתועלת כלל היטב עכ"ל בא"א הנ"ל. ודבריו במחילת כת"ה (היינו ממאן שהביא זה, לא ידעתי מנו. והביא בשמו ר' אבא לא אמר מילתא דתתקבל רק מאן דאותיך עלי' לא משתבש כי המה) תמוהים וזרים, וכי יש חשש בל תוסיף אם מוסיף ליטול מים מהצורך לידים בצמצום, ומה זה צריך לחשוב שלא יוסיף (חלילה) טיפה אחת ויעבור על בל תשחית הלא לא שייך זה בימינו שהמים מצוי, או אולי בבל תוסיף, הרי זה מביא לידי צחוק מכאיב, ואיזו פקפוק וקפידא שייך בזה (מ"ש בשם הנז') שלא להוסיף מים בנט"י וכי זוטר משארז"ל מלא חפני מיא ויהבין ליה מלא חפני

טיבותא, ולא צוו לצמצם ואדרבא להוסיף, ועל זה נדחק לפרש בדרז"ל הנז'. ובפרט בהכתוב רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו. שעל זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא שלא ירחץ במים רבים נט"י, זהו בודאי ובאמת לא היה כונת הכתוב כלל ח"ו אפילו ברמז כל דהו לזה. ומצינו לחכז"ל (ברכות ח' א') כמה דרשות עה"כ הלז על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא עיין שם [ועיין בדברינו במאמר זכרון צדיקים בהספד על אאזמו"ר הקדוש מהר"ש זי"ע (בדף י"ב וי"ג מהנדפס) בהגה' למטה] אבל שיהיה "לעת מצוא" נדרש על נט"י בודאי לא שמענו כלל.

אולם אדרבה כן מפורש בסידור האריז"ל וז"ל יזהר לערות עליהם מים הרבה ובגמרא אנא משאי מלא חפנאי וכו' עכל"ה וכן שמענו וראיתי מאבותינו ורבותינו הקדושים זי"ע שנטילת ידים היה כמשמעו מלא חפנא בהרבה מים בכלי ומהרבה קדושים שמענו שהפליגו בזה בהרבה מים כנ"ל ובתוכם הגה"ק בעל ארי' דבי עילאי זי"ע מווישניצא אשר היה כשמו וחיבורו ארי' דבי עילאי ארי שבחבורה, שר התורה. ועובדא ידענא כי אאמו"ר הקדוש זי"ע היה נוהג לעצמו להחמיר שגם הכלי שהיה נוטל שהיתה גדולה ושתהיה גם מלאה מים עד למעלה ע"ד דחז"ל מלאי' חפני וכו' שיהיה מלא גם הכלי, ולאחרים לא הגיד זה כלל ובהיותינו יחד בק' שינאווע אצל אדומו"ר הקדוש זי"ע בפעם ראשונה בש"ק אז נתנו בליל ש"ק לאאמו"ר ליטול ידיו על השלחן כנהוג שם והמשמש דשם נתן הכלי גדולה בהרבה מים אבל בלתי מלאה עד שפתה ואאמו"ר הרהר בלבו כי בכאן בפני רבו לא ידקדק להחמיר בזה למלאות הכלי (ודי לו אם ינהג כזה לעצמו בביתו) ואדומו"ר הסבא קדישא משינאווע כנראה הרגיש זה ברוח קדשו מיד ואמר להמשמש מדוע לא תמלא הכלי מים עד שפתה כהאי דאמרו מלא חפני וכו' שתהי' גם הכלי מלא, זי"ע. (ג) **ויהבי** לי מלא חפני טיבותא. עיין בשל"ה הקדוש ומובא בבאה"ט בזה, דמ"מ לא יעשה כן על מנת להתעשר דהוי עובד על מנת לקבל פרס עכדה"ק. ולפי זה לא יפה המנהג שנהגו מחסידים ואנשי מעשה שאומרים בעת הנטילה "מלא ידינו מברכותיך" שנראה הכונה ופי', מל"א ידינ"ו (היינו מל"א חפנ"י) מברכותיך (טיבותא) והוא מבקש בפירוש ע"מ לקבל פרס וזהו לא יתכן כנזכר. והגם כי נמצא בזוה"ק ומובא בסידור האריז"ל דרשב"י בירך אותו תלמיד מלא ידינו מברכותיך ר"ת מים בזכות נטילה כראוי היינו אשר רבו בירך אותו אבל שהוא בעצמו כ"א יבקש שכר הלז מיד דודאי לא יתכן וכנזכר.

סעיף י"א. (ד) גם יוכל לברך עליהם קודם נגוב שגם הנגוב מן המצוה ומקרי עובר לעשייתן. ועכ"פ מובן ממילא שאין להפסיק בפסוקים בין הנטילה לנגוב שזהו בודאי

הוי הפסק זולת הברכה על כן לא נהגנו לומר בשעת הנטילה היינו בין נטילה לנגוב (פסוקי שאו ידיכם קודש וגו' או אשא כפי וגו') שום פסוקים כלל רק הברכה על נטילת ידים. ואין לדמותו לדקמן (סימן קס"ו) לענין הפסק בין נטילת ידים להמוציא שכ' שם המג"א (ס"ק ב') שהעולם נוהגים לומר מזמור לדוד ה' רועי וגו' בין נט"י להמוציא, התם שאני דהתם הדעה ראשונה במחבר (כד' הרי"ף והרמב"ם) דמותר להפסיק בין נט"י להמוציא הגם שכ' אח"כ דטוב ליזהר לכתחלה. מ"מ כששכח להתפלל על מזונו קודם נט"י וכמ"ש שם המג"א בשם השל"ה וכיוצא לצורך, אין להחמיר ומותר להפסיק לכתחלה. [ושם בסימן קס"ו אי"ה נדבר עוד מזה]. משא"כ הכא בין נט"י לברכה בודאי אין להפסיק (גם בפסוקים כנ"ל) ועיין להלן (או"ח סימן תקצ"ב ומג"א ס"ק ז') דמ"ש דתפלות בין התקיעות לא הוי הפסק היינו תקיעת תשר"ת לתש"ת וכיוצא אבל בין ברכה לתקיעות הוי הפסק עיי"ש ובדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א' סי' ע"ה). ויותר יש לדמות זה בודאי הך הפסקה (גם באמירת פסוקים) בין נט"י לברכה גם אם נאמר דהנגוב הוא בכלל המצוה והוי עובר לעשייתן כנ"ל מ"מ הרי זה דומה למ"ש בחיבורנו אות שלום (סי' רס"ד ס"ק י"א אות י"א) בשם גדול הראשונים הרשב"ץ דדוקא בשעת החיתוך יברך על המילה וכ' שם הטעם משום דעובר לעשייתן הוא סמוך לפריעה וכיון שעיקר המצוה הוא הפריעה לכן יברך בשעת החיתוך סמוך לפריעה עיין שם, והנה פשוט וברור לכל דבפסוקים או בלשם יחוד וכו' בודאי אסור להפסיק שם בין חיתוך לפריעה זולת הברכה לבדה וה"נ גם כשנפסק דהנגוב הוא גמר המצוה עכ"פ לא עדיף מהפריעה דהוא מעכב לגמרי דמל ולא פרע כאלו לא מל על כן בודאי אסור להפסיק בזה זולת בהברכה ענט"י לבד כנז'.

סימן קנט

סעיף ז'. (א) **צריך שיבואו המים מכח נותן לפיכך צנור וכו' ואם משים ידיו קרוב למקום שפיכה אף על פי שאינו משים אותה תחת השפיכה ממש עלתה לו נטילה.** צ"ע מהו שיעור מקום קרוב דכ' הטעם בזה במחבר דכל זמן שהם קרובים למקום שפיכה עדיין מכחו הם באים, והנה בב"י הביא זה בשם רבינו יונה, ומה דמדמה אותה (רבינו יונה ז"ל) לש"ס חולין (ט"ז א') השוחט במוכני וכו' דסביבה ראשונה כשר דהוי כח אדם משא"כ סביבה שני' [וכן פסקינן ביו"ד סימן ז'] הנה התם יש להפריש ולראות בין סביבה ראשונה לשני' משא"כ הכא מאן פליג לך וכיון שא"צ להיות דוקא תחת השפיכה ממש וסמוך אם כן איך נדע לומר מהו רחוק ומהו קרוב. ופשוט דלשיעור ד' אמות של אדם שקונות לו

לזה לא שייך לדמותו כלל. ולשיעור שאיבה שהמשיכהו דכשרה דשיעורה בג' טפחים (כדפסקינן ביו"ד בסימן ר"א סעיף מ"ה) גם כן אין לדמותו דשאני התם דלאו מדין רחוק או קרוב אתיין עלה רק כך קים להו לחכז"ל, ולמאן דס"ל דגם אם נאמר דנתערב שאובין בתוך מ' סאה והוי רק דרבנן מ"מ כל המקוה כולו של שאובין הוי איסור דאורייתא ואם כן בהמשיכוהו לשאובה כולה בע"כ כך הוא הלכה למ"מ דבג' טפחים שהמשיכוהו כשרה למקוה, משא"כ הכא איככה נידן מהו רחוק או קרוב כנ"ל ואיזו שיעור יש לו לזה. ומצינן כן בש"ס סנהדרין (ע"ז ב') האי מאן דכפתי' לחברי' ואנח עלי' בידקא דמיא גירא דידי' הוא ומחייב הנ"מ בכח ראשון אבל בכח שני גרמא בעלמא הוא ופירש"י בכח שני שהניחו רחוק קצת ולא נפלו המים מיד בצאתן מגדרותיהן עליו וכו' עכל"ה הרי דס"ל כח שני היינו רחוק קצת גם במקום שלא יוכלו להכיר ולהפריד כמו מסביבה ראשונה לשני' כנ"ל אבל גם בזה לא ביאר רש"י ז"ל כלל מהו השיעור רחוק קצת וגם הרמב"ם ז"ל (בהל' רוצח פרק ג' הלכה י"ג) פסק זה הכופת את חבירו וכו' והציף עליו מים ומת הרי זה נהרג עליו והוא שימות מכח ראשון הבא ממעשיו עכל"ה ולא חילק כלל בלשונו בין רחוק קצת או לא וי"ל דהיינו הך עם דעת רש"י ולא פליגי כלל דהיינו שצ"ל שחייב מיתה רק כשבא מכח ראשון הבא ממעשיו שהניחו במקום התחלת שפיכת המים ממש עבר עליו בלי הפרש כלל משא"כ כשהיה רחוק (גם) קצת כד' רש"י ממקום שפיכתן בתחלה ממש אז אינו נהרג והיינו לחומרא משום ושפטו העדה וגו' וספק נפשות להקל שלא להורגו משא"כ הכא לענין נטילת ידים וגם שרבינו יונה כ' כנ"ל דלאו דוקא במקום שפיכתו בתחלה ממש רק במקום קרוב אם כן נתת דבריך לשיעורים אשר נפלאו מאתנו ולא ידענו אותם כלל, והי"ע בכ"ע. (ב) **אם הדלי נקוב מאחוריו בכונס משקה ובעוד ששופך דרך פיו לצינור ק"ח מאחוריו ליאור מטביל בו את הידים וטהורות דחשיבי כאלו הטביל ביאור דנצוק זה מחבר הכלי ליאור וכו**'. הנה לענין הפלוגתא פען אם כשרים לנטילת ידים כתב בבאר היטב (סוף ס"ק ח') בזה וז"ל והוא הדין דאין ליטול מפלומפען שאינם כלי, ס"ב. עיין שם עכ"ל הבאה"ט, ולא ידעתי היכן לעיין שם בס"ב (מהו ר"ת) וטעמו ונימוקו מהו כי גם במגן גבורים להגאונים מפה"י ז"ל הביא הך בשם ס"ב ולא ידעתי כונתם לאיזו ס' או אולי העתיקו רק דברים ככתבם מבאר היטב. אמנם גם במור וקציעה כ' בקצרה לאסור נט"י ע"י הפלומפע דאינו כלי והנה בפרמ"ג בזה (במ"ז ס"ק י"א) כ' ע"ד הפלומפען לא ראיתי בתוכו מלאכת המים אם הכלי ששואב המים שם כלי עלי' ואין נקוב י"ל כשר לנט"י אם הניח ידיו לתחת הקלוח דאפשר דהוי כמקרב ידיו לגבי דוולא ואם אין שם כלי עלי' בנטילה אין כלום ובטבילה מהני דהיינו אחר שינענע

בידו העץ שבולט (בית יד או עץ או מתכות) וישפוך הרבה מים על הארץ ויטבול ע"ג קרקע וכצוק כזה חיבור לכ"ע ואם כן אם יעשה שניהם נטילה וטבילה יוצא ממ"נ. וי"ל חדא דא"י איזו הוא מקרב ידיו לדוולא כה"ג ושמא כבר פסק כח הנותן ועוד דזוחלים הם ובסעיף ט"ו מסופק אם זוחלין מהני ומיהו הפלומפען הם מעיינות וכשרים בזוחלין וצ"ע עכ"ל הפרמ"ג. והנה לענ"ד כפי שידענו תכונת הפלומפען כיון שהוועכנויל למטה של עור והוא נקוב היינו פתוח בסדק כשמוציאין האויר אז הוא נפתח במקום הסדק ובאו המים למעלה עליו ולפעמים סגור ועכ"פ אין שם כלי עלי' שאינו נקוב כמ"ש רבינו הפרמ"ג בלשונו היון שזהו נקוב ונסדק הוועננטיל למלאכתו למטה כנ"ל ואינו כלי לנט"י וגם יש לו נקבים בצדו מצד הסלון (רעהר) למטה שם והוא ניצוק חיבור בע"כ עם המעיין כי אם אין מחובר עם המים דרך הנקבים ודרך הסדק בהעור כנ"ל אז אינו (הפלומפע) ממשיך המים למעלה (וכמו שאומרים כשנפלו המים למטה אז לא ישתמש הפלומפע במלאכתו להעלות המים) וכיון שדבוקים המים על ידי הנקבים והוי ניצוק חיבור אם כן הוא כמ"ש מרן המחבר בזה בלשונו כנ"ל אם הדלי נקוב וכו' והוי ניצוק חיבור וא"צ שיהיה הניצוק כשפופרת הנוד כאן גבי נט"י וכמ"ש המג"א בזה (ס"ק י"א). והנה מרן המחבר בזה כ' ויש חולקים דגם לנט"י לא חשיב חיבור. וכיון דקיי"ל בכללי הנהגת או"ה כי דרך מרן כשמביא דעה הראשונה בסתם ודעה השני' בשם י"א אז דעתו לפסוק כדעה הראשונה שמביא בסתם וגם בכאן כן הוא וכיון דהוי הפלומפע ניצוק חיבור המים בתוכו להמעיין למטה ואם כן יוכל להניח ידיו סמוך לדוולא היינו מקום שיוצאין המים מסילון הברזל בהפלומפע והוי מטביל בו את הידים. ומה שפקפק אדוננו הפרמ"ג כנ"ל דאינו יודע אי' מקום מקרב ידיו לדוולא, לא ידעתי להבין הלא כיון שמשים ידיו סמוך ממש למקום יציאת המים והלא כיון שפסק מרן המחבר גם אם משים ידיו רחוק מעט היינו לא ממש סמוך להשפיכת המים מהסילון מהני בנט"י (ועיין מ"ש על זה בס"ק הקדום והסמוך) מכ"ש אם משים ידו סמוך ממש למקום יציאתן מהסילון כיון דבשרשו ניצוק חיבור מהמעיין. ומ"ש הפרמ"ג כנ"ל כיון שיש לחוש דהוא זוחלין אך הראה להלן (סעיף ט"ו) דמעיין מטהר בזוחלין ותמהני למה הביא ממרחק ולהלן הלא ממקומו שם בזה בסעיף הלז מוכרע כשמקלח לאחוריו ליאור מטבילים בו את הידים וטהורות דחשיבי כאלו הטביל ביאור דניצוק זה מחבר הכלי ליאור וחשיבי מים שבצנור מחוברים למימי היאור וכו' עכ"ל מרן המחבר וכמ"ש לעיל אם כן ממקומו בזה הוא מוכרח דמהני ניצוק בזוחלין בזה. וגם אם כד' הפרמ"ג שציין לקמן (סעיף ט"ו) היינו מדין מעיין שמטהר בזוחלין והא פסקינן למעשה שלא נסמוך בימינו שיש לנו דין

מעיין וכמ"ש בשו"ת משכנות יעקב (סימן מ"ג) והביא כן בשם מהרי"ט והובא בפת"ש יו"ד סימן ר"א (ס"ק כ"ח) והגם כי הגאון מהרש"ק בשו"ת טוטו"ד תניינא (בקו"א סי' מ"ד) השיג על המשכנות יעקב מ"מ נהוג עלמא ורבותינו גדולי המורים האחרונים ז"ל להחמיר כן שאין לנו דין מעיין משא"כ בזה במחבר מפורש גם כשמחובר ליאור מהני ניצוק לגבי נטילת ידים בזה כנז'. אך יש לדון בזה בנטילת ידים כיון דבאנו לדון על הבאר של הפלומפע שהוא ניצוק חיבור כנז' י"ל דלא דמי ליאור שכ' מרן המחבר כיון דלגבי באר פסקו גדולי האחרונים כמובא בפת"ש יו"ד (סימן ק"כ ס"ק ד') בשם משכנות יעקב שהביא בשם מהרי"ל שאין לטבול כלים בבאר מטעם כשמנקים אותם נפסלו בשאובים ועיין שם בדרכי תשובה לאאמו"ר זי"ע (ס"ק כ"ג) מ"ש מהכנה"ג ומה שתמה אאמו"ר שם ומה שסיים בסוף הס"ק בשם אביו הוא הקדוש בשו"ת שם שלמה כת"י דבכפר שאין שם מקוה או נהר יכולין לסמוך לטבול בבאר ואין לחוש שמא כששאבו אותו נפל ג' לוגין מים שאובין עיי"ש עכ"פ הדברים צ"ע להלכה למעשה לענין נט"י גם אם מקרב ידיו לדוולא הפלומפע כנ"ל מ"מ י"ל דצריך בפשיטות לברך על טבילת ידים כמו שהכריע רבינו הרמ"א בסוף סימן זה (סעיף כ') והעולם לא הורגלו בזה לברך על טבילת ידים, וגם עוררוני היודעים ואומנים בזה כי יש בימינו הפלומפען החפשים שנקראו צילינדער פומפען ולהם יש דאפעלט וועטיל ושם יש כ"פ שמתחלקים המים ואינם ניצוק חיבור עם הבאר דלמטה זולת כשמנענעים בהבית יד המשך זמן רב אז יתחברו המים בטח עכ"ד וגם כיון שלא נהגו העולם לנט"י בהפלומפען אך במקום שלא ימצא כלי בשום אופן רק פלומפע יש לתקל אם הוא מפלומפען הנהוגים אצלנו (ואינו צלינדער כנ"ל) ודברינו המה בזה להלכה, ולמעשה צ"ע כנז'.

והנה עיין בשו"ת פנים מאירות (חלק ב' סי' קפ"ב) לענין פלומפע למלאות מקוה עיי"ש ובזה רבו הדעות בגדולי האחרונים. ולאשר כאן בנט"י הוא להיפך מדין מקוה כי בזה צריך כלי ובמקוה קיי"ל אין טובלין בכלי ע"כ לא אאריך בזה לנידון דידן כמובן.

סימן קסא

סעיף ב'. (א) והיו ידיו צבועות וכו' עיין בהלכות קטנות למהר"י חאגיז ז"ל ומובא בזה בבאה"ט וגם בברכי יוסף במוהל שנתייבש הדם על ידיו אינו חוצץ ושבח הוא לו כמ"ש בזבחים [דף ל"ה] גבי כהנים דאין מקפידין ע"ז עכ"ד הלק"ט והנה ביד אהרן כ' דאין ראי' כ"כ מהתם וציין למג"א (ס"ק ז') ואי משום הא דברי אדוננו המג"א בזה לא אריא לסתור דברי הלק"ט דהא המג"א ציין רק לסוף פי"א דזבחים (צ"ח ע"ב, כצ"ל ועיי' מחצה"ש)

דאיבעיא בטבח במעורב דם ושומן וא"כ מה זה סתירה למוהל דאין על ידיו רק דם (שנתייבש) אבל לא שומן (ואין לומר דיש על ידיו של המוהל מלוכלך ויבש מאספלנית שנתן על המילה וכיוצא דבזה לא מיירי הלק"ט כלל וזהו לא שכיח) ויותר יש סתירה ממ"ש בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ס"ט) דשם בגמרא (זבחים ל"ה א') מוכרח דיש חילוק בין דם יבש ללח דיבש חוצץ א"כ מה זה ראי' משבח הוא לבני אהרן וכו' דשם הוא כח והכא מיירי השאלה בהלק"ט שנתייבש הדם כנז' וז"ב.

אולם מלבד זה אין ראיה משם דהתם שבח הוא לבני אהרן וכו' משום שרוב בהמות היו שם וזהו מצותו כי הדם בנפש יכפר על המזבח ע"כ שבח וכבוד הוא להם מריבוי הדם משא"כ במוהל כפי שביארנו בעה"י באות שלום בכמה דוכתי באומנת המילה אם עושין בהשגחה הראוי' לחתוך בשפוע רק במקום הראוי וגם הפריעה בזריזות אז על הרוב ורובו ככולו לא ימצא מקום דם אפילו כל דהו על אצבעותיו וא"כ מהו שבח הוא לו להמוהל שיראו עוד דם שנתייבש על צפורניו הרי מזה שאינו אומן רק מקלקל ומאריך בהפריעה עד שכל אצבעותיו וגם בצפורניו נשאר דם מלוכלך עוד שנתייבש א"כ לא שבח הוא לו רק גנאי ומקפיד ע"ז המבין ובודאי חוצץ כמובן, וגם בסידורים כ' לנקות ידיו המוהל אם נשאר קצת דם קודם הברכה אשר קידש וכו' כדי שיברך בנקיות הגם שכתבנו כבר שמדינא א"צ זה דאי בשביל הערלת קטן הרי צריך לתפוס בשעת הברכה כמ"ש באות שלום ואינו נחשב לערוה, ואי בשביל מעט דם שימצא לפעמים בצפורניו ג"כ אינו מעכב כלל ואף על פי כן כיון שכ' בסידורים לרחוץ זה משום נקיות א"כ שוב הוי חציצה כשנשאר נתייבש וז"פ, ועיין בש"ע הל' ר"ה (סי' תקפ"ד) בט"ז (ס"ק ב') בשם הגאון מ' פייביש מקראקא ז"ל שהיה מל בר"ה ולא קינח פיו קודם התקיעות לערב מצות מילה בשופר והדגול מרבבה פקפק שמא יתייבש הדם ויהיה חציצה בין הפה לשופר ועיי"ש בסע"ת (ס"ק ד') ומ"ש האחרונים שם בזה ואכמ"ל דשם מיירי לענין הפה ממציצה אבל באצבעותיו בודאי אינו שבח לו כנ"ל, בפרט כשנתייבש כנז' דהוי חציצה.

ומ"ש בענין שבח הוא לבני אהרן וכו' הנה בשו"ת תשב"ץ (ח"ב סוף סימן מ"ג) ואם שחט בבית המטבחיים שאין שם טינופת מצואה וממי רגלים או ריח רע רק לכלוך דם אינו מעכב את הברכה ראי' בשעת שחיטת הפסח הי' פוקקין את העזרה וכו' עד שנתמלאה דם ושבח הוא וכו' והיו אומרים שם ההלל, ומברכין על השחיטה עכת"ד (ומובא בדרכי תשובה סימן י"ט ס"ק כ') ולע"ד אינו ראי' כלל לבית המטבחיים הנהוג שיש שם דם דבוק הרבה מאוד בכל כותליו והרצפה ודם ישן גורם ריח רע מאד משא"כ בעזרה שלאחר שחיטת הפסח היו פוקקין ונכנס אמת המים עד שנתמלאה העזרה ממים ונקתה המים

את כל העזרה מכל לכלוך דם ונשאר הכל זהב טהור וכל הרצפה ודפנותיו וא"כ לא היה שם שום ריח רע (וא"ת הלא אמרו באבות עשרה נסים נעשו לאבותינו ואחד מהם שלא היה נראה זבוב בבית המטבחיים בביהמ"ק משמע לכאו' שהי' איזה סרחון דא"כ אינו נס שלא נראה זבוב, ז"א. דטבע הזבוב לבא בבית המטבחיים גם בדם חדש בלי סרחון וגם אצל מאכלים טובים וזהו הנס שלא היה בבית המקדש שום זבוב) ואי משום הדם שיצא בשעת שחיטת הפסח והקרבנות זהו הדם על אתר אין לו ריח רע כמובן, ע"כ אין שום ראי', וכ"כ באמת בכנפי יונה על היו"ד דגם ריח רע מהדם מעכב הברכה וכמובא שם בדרכי תשו' ואכמ"ל.

ב **שהדיו היבש חוצץ**, ומי שכותב תדיר אין הדיו חוצץ עכ"ל המג"א (ס"ק ז') ויש לידע מהו התדיר בזה ופשוט דאינו תדיר אם הוא כותב רק פ"א בכל יום או ב"פ כמו תדיר דקרבן תמיד וכיוצא אלא מי שהוא אומן ודרכו לכתוב כמו אומן צובע שהצבע נשאר על ידו נמצא מי שדרכו לכתוב הרבה שעות ביום ואולי רוב היום לכתוב ח"ת הוי בכלל כותב תדיר ואאמו"ר הקדוש זי"ע הי' בכלל זה בודאי כנודע שהיה כותב ממש רוב היום והלילה את חידושיו וחיבוריו הגדולים הנודעים בעולם עכ"ז הי' מייגע א"ע ומנקה ורוחץ ידיו קודם הנטילה כדי שלא יהיו עליהם לכלוך דיו כלל ואיהו לגרמי' דעביד מרוב יראת ה' אשר בקרבו וכמנהג רבא כאשר שמעתי מפה קדשו כי רבינו הגדול והקדוש בעל דברי חיים זי"ע היה נוטל הקולמס בידו למעלה רחוק ממקום הכתיבה והדיו בפרט כשהיה אז קודם סעודת צהרים כדי שלא ילכלך בדיו מפני שיצטרך לנט"י (ועל כן היתה כתיבתו של הד"ח באותיות גדולות מאוד וקשים לקרות מפני שלא היה אוחז היטב בקולמס למטה כנ"ל) וכ"ז מחומרתן, אכן לדינא ולהלכה נ"ל הכותב ח"ת הרבה כנ"ל מותר ואינו חוצץ.

סעיף ד'. (ג) **שיעור נט"י כל היד וכו' וי"א עד מקום חיבור האצבעות לכף היד וראוי לנהוג כדעת הראשון**. והיינו כל הכף יד ולא האצבעות בלבד והוא פלא למה החמיר בזה במחבר כי הלא דיעה שני' דדי עד קשר אצבעותיו כ"כ גם בזוה"ק ובמקובלים כמו שכ' המג"א (בס"ק י"ב) וכיון דקי"ל היכא שמחולקים הפוסקים אז הזוהר יכריע וכמו שהבאנו כ"פ בחיבורנו במקומות רבות בעה"י וא"כ למה החמיר בזה מרן המחבר לפסוק שראוי לנהוג ליטול כל היד כנזכר וי"ל כיון דממילא צ"ל בזה לכתחלה מים הרבה משום מלא חפני וכו' כנ"ל בדברינו (בסי' קנ"ח ס"ק א') ע"כ יגיע גם לכף ידו כולו והוא ג"כ בכלל מלא חפני וכו' וק"ל.

סימן קסג

סעיף ב'. (א) **משום לפני עור לא תתן מכשול**. עיין בדברינו בזה לקמן (סימן קס"ט ס"ק א') עיי"ש.

סימן קסו

א **וטוב** ליזהר היינו כדעה השני' שאסור להפסיק בין נט"י לברכת המוציא, עיין מג"א (ס"ק ב') שהעולם נהגו לומר מזמור לדוד ה' רועי וכו' בין נט"י להמוציא ע"ש וכן בס' מור וקציעה להג"מ יעב"ץ ז"ל שהסכים כן להלכה דאמירת מזמור לדוד וגו' אז לא הוי הפסק וכן ראיתי שנוהגים גם ת"ח במדינת פולין, והוא תמוה וזרות בעיני מעולם ועד עתה, אונות שצריך להתפלל על מזונו מאת הש"י והשל"ה החשיבו כ"כ לאותו תפלה קודם אכילה עד שכ' שאם שכחה קודם נט"י הוי דיעבד ומותר להפסיק במזמור לדוד וגו' והיינו בשכח פ"א אבל לנהוג כן לכתחלה בכל יום ויום להפסיק אז דוקא היתכן, וכי לא יוכל לאומרו קודם נט"י ולמה יעבור ויפסיק (וכי הוא התפלה שצ"ל תיכף מיד לברכת המוציא סמוך כ"כ) וחוששני דהוי מצוה הבאה בעבירה שמפסיק בין נט"י להמוציא והראי' שציין המג"א לסי' רל"ה (סעי' ב' ס"ק ו' במג"א עיי' לב"ש בזה) שם מיירי ג"כ בדיעבד ואין ראיה על לכתחלה שיעשו כן בכל יום להפסיק ע"כ אתמהה, ונודע בשם רבינו האריז"ל (בכתבי האריז"ל) כי פ"א בא לפניו חולה על כתפו ביסורים ר"ל זמן רב והגיד לו רבינו האר"י ז"ל פגם נפשו כי מפסיק בין מים אחרונים לביהמ"ז והוא עובר על תכ"ף לנטילה ברכה ע"כ נענש בחליו ר"ל על הכת"ף אותיות תכ"ף והודה לו החולה שדרכו ללמוד משניות בין מים אחרונים לבהמ"ז (כדי שלא יהיה שלחנו בלא ד"ת) וקיבל עליו שלא לעשות כן ומיד סר כאבו ונתרפא לגמרי עכד"ה ומעתה י"ל ק"ו אם מים אחרונים דבזמנינו יש שאין נוטלים כלל כמו שפסק מרן המחבר להלן (סי' קפ"א סעיף י') ועי"ש במג"א בריש הסימן דעכשיו לכ"ע מים ראשונים עדיפי גם למי שנזהר גם במים אחרונים ואם התם הקפידו כ"כ על תכ"ף לנטילה ברכה על אחת כמה וכמה בנט"י ראשונים שמברכים עליהם, שאין להפסיק (גם באמירת המזמור הנ"ל) כלל בין נט"י להמוצי"א (ועיין בדברינו לעיל סי' קנ"ח ס"ק ג') ולמזהיר ולנזהר שלומים תן כמי נהר.

סימן קסז

סעיף י'. (א) או שאומר בריך רחמנא מלכא מארי דהאי פיתא יצא, ומקורו בש"ס ברכות (מ' ב') בנימין רעיא כריך ריפתא ואמר בריך רחמנא דהאי פיתא ואמר רב יצא, ועיין ב"י בזה ועליו תלו כל שלטי הגבורים, המת הגאונים האדירים, רבותינו האחרונים והקדושים אשר בארץ החיים המה זי"ע בפרט קדוש זקיני בדרך פקודיך והקדוש מבוט שאטש בספריו פעמים רבות אין מספר כי למי שיש ספק ברכה להקל יאמר בנוסח זה שאין בו ספק לא תשא כיון שאינו אומר השם בלה"ק. אמנם בחוו"ד (בקונ' בית הספק ס"ס ס"ק כ') כ' דבספק ברכה גם בריך רחמנא וכו' אסור לומר משום דהוי דרך חובה של ברכה ודבריו ז"ל צריכין טעם ותבלין והמה נפלאים מאתנו, אך בדרך פקודיך (סוף מ"ע ד') כ' עצה זו לברך (גם כשעבר זמן קידוש לבנה) בריך רחמנא מלכא דעלמא אשר במאמרו ברא שחקים וכו' וכן אני נוהג בכל ספק ברכות עכל"ה וראיתי בשו"ת בית שערים (או"ח סי' פ"ג) שכ' על דברי הדרך פקודיך והקשה ע"ד החת"ס (בחי' רפ"ק דנדרים) שכ' והוכיח מד' הר"ן דלענין שבועה אין חילוק בין המזכיר את השם בלה"ק או בלשון חול ע"כ כיון דמבואר (בס"פ שבועות העדות) דמשביע ברחום הוי משביע בשם וא"כ ה"ה לענין ס' ברכה בש"ש לבטלה אסור לומר בריך רחמנא, דהוי כמו שם, ובבית שערים השיג על החת"ס דהא מבואר בש"ס שם מהא דחנון ורחום נמחקי' ומשני מתני' במי שהוא רחום במי שהוא חנון ופירש"י ולא דחנון שם הוא וכו' הרי דחנון או רחום בעצם אינו שם והוא באמת השגה מוכרחת אך לא ראה הגאון בית שערים שכעין זה כ' בחוו"ד כנ"ל אך גם ד' החוו"ד צ"ע כנ"ל ונראה פשוט כד' רבותינו האחרונים ז"ל לומר בריך רחמנא וכו' בס' ברכה ואין חשש בנוסח הלז במוציא ש"ש לבטלה.

אמנם לא זכיתי להבין כלל מה מציאה מצאו רבותינו הגדולים האחרונים הנ"ל הלא בגמ' ברכות שם מבואר בזה"ל בנימין רעיא כריך ריפתא ואמר בריך מארי דהאי פיתא אמר רב יצא והאמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה (ומשני) דאמר בריך רחמנא מרי דהאי פיתא, והא בעינן שלש ברכות ומאי יצא דקאמר רב נמי יצא ידי ברכה ראשונה ופריך מאי קמ"ל אע"ג דאמרה בלשון חול תנינא ואלו נאמרים בכל לשון פ' סוטה וידוי מעשר ק"ש ותפלה ובהמ"ז (ומשני) איצטריך סד"א ה"מ דאמרה בלשון חול כי היכא דתקיני רבנן בלה"ק אבל לא אמרה בלשון חול כי היכי דתקיני רבנן בלשון קודש אימא לא קמ"ל עכ"ל הגמ', וכן פסק הרמב"ם (בהל' ברכות פ"א הל' ז') וז"ל וכל הברכות כולן נאמרים בכל לשון והוא שיאמר כעין שתיקנו חכמים ואם שינה את המטבע הואיל והזכיר אזכרה ומלכות מענין הברכה אפילו בלשון חול יצא ועיי"ש

בכ"מ מה שתי' על קו' הרמ"ך על הרמב"ם שפסק בהל' ק"ש דאם שינה הנוסח במטבע הברכות לא יצא ותי' הכ"מ דבהל' ק"ש מיירי שחתם בברוך או פתח במקום שהתקינו שלא לחתום והכא מיירי שלא שינה לא בפתיחה ולא בחתימה אלא שאמרה בנוסח אחר באמצע ע"כ יצא עכת"ד הכ"מ ויש להתאים הדברים עם מ"ש מרן הכ"מ ופסק במחבר לעיל (סי' ק"א סעי' ד') דיכול להתפלל בכל לשון שירצה וכן נוסח הברכות כזה, ועי"ש בדברינו בזה לעיל בשם האחרונים שו"ת צרור החיים שביררו דעכ"פ נוסח פתיחת וחתימת הברכה צ"ל בלה"ק עיי"ש ועיין במג"א (סי' תפ"ז ס"ק ב') לענין דמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ובדברינו במנח"א ח"ג (סימן י"ט בד"ה תבנא לדינא וכו') ועדיין קשה לכאורה דהרי בזה שמשנה נוסח הברכה ללשון ארמי ג"כ הוי משנה מטבע שטבעו חכמים דהרי מתחיל בלשון ארמי "בריך" במקום "ברוך" וכן כיוצא כל הברכה ובע"כ צריך לחלק כיון דקיי"ל דברכות נאמרו בכל לשון ע"כ מהני לשון ארמי כמו שארי לשונות חול (ולא הוי משנה מטבע שטבמו חכמים רק שמשנה בלה"ק בעצמו כעין שכ' במג"א סי' תפ"ז כנ"ל) ומעתה הדרן למה שהתחלנו לתמוה דמנה מציאה מצאו רבותינו הנ"ל מהך נוסחא שאמר דבנימין רעיא שלא הי' לא תנא ולא אמורא ולא ת"ח רק ע"ה שלא ידע גם לברך בלה"ק לשון חכמים רק בלשון ארמי לשון חול המדובר מהמון אז ועובדא הכי הוי דהורה רב אז דיצא ולאו דוקא בלשון ארמי אלא בכל לשון גם שאינו מכוון לפי' הברכה בלה"ק כנז' מגמ' כנ"ל (וצ"ל גם מלכא כמ"ש מרן המחבר בזה מפני שצ"ל מלכות בברכה וכ"כ הרמב"ם שצ"ל אזכרה ומלכות כנ"ל) אבל הרי יוכלו לומר כנוסח הזה בכל לשון שלנו כגון אשכנז או זשארגאן או הונגארית ופולאנית וכיוצא בכל לשון ששומע כ"א ומה זה שבח דהך נוסחא דבריך רחמנא שהיה מדבר אז בנימין רעיא בל' ארמי במדינתו ואין לומר שהוא כיון היטב לתרגם הלה"ק בלשונו מכוון לפי התיבות והכונה ע"כ תפשוהו לנוסח הלז בספרים כנ"ל ז"א דאדרבא הא אינו נוסח התורגם כראוי שלא אמר "מלכא" וגם לא תורגם במקום "המוציא לחם מן הארץ' דנפק לפיתא מן ארעא" רק כעין זה בלבד היינו דהאי פיתא וכדאמרי' בגמ' כנ"ל דלא אמרה בנימין רעיא בלשון חול כי היכי דתיקנו רבנן בלה"ק וקמ"ל עכ"ז אמרי' דיצא, והלא נוסח תרגום שאינו מכוון כזה בתיבות הברכה של לה"ק הלא יכולין כ"א לומר בלשונו ובמדינתו (וג"כ לא יהיה בו ספק שיש לבטלה אם יזכיר בס' ברכה דער אללמעכטיגער או גאטט וגם קעניג) וגם ממילא יש פלוגתא בזה ולא נתברר כלל בפוסקים הלשון שאמרו בלשון ארמי במקום השם ובכלן אמרו בריך רחמנא וכן לקמן (סי רי"ט סעי' ד') במחבר ועי"ש בט"ז (ס"ק ב') בשם רבינו יונה דהנוסחא צ"ל בריך אלהנא מלכא וכו' עי"ש, והלא

פשוט לפי"ד הגמ' כנ"ל דהמחבר דנקט האי נוסחא של לשון חול היינו רק דרך דוגמא במדינתו (ומעשה שהיה אז כך היה בזמן רב בלשון ארמי של האי רעיא בנימין) אבל כן הוא בשאר לשונות:

ולפלא שלא הרגישו בזה גדולי המחברים ז"ל שלפנינו כנ"ל.

ויותר נראה עצה הראוי' גם במקום שא"צ לברך מחמת ספק כנ"ל שי"ל הברכה ולהרהר השם אלקינו ולהצטרף לטובה הרהור כדבור דמי כמ"ש הגה"ק בעל דעת קדושים זצ"ל כ"פ בכתביו ואכמ"ל [ועיין לעיל בדברינו סי' ק"א ס"ק ב'].

סעיף י"ב. אבל אם היו אוכלים והולכים לא. עיין מג"א (ס"ק כ"ז) שנסתפק אם יושבים בעגלה יחד י"ל דמצטרפים והניח בצ"ע כיון שרכוב כמהלך דמי וה"ה יושב בעגלה אמנם בספינה פשוט לי' דקביעות גמור הוא ומצטרפין עי"ש והנה יש להסתפק ביושבים במרכבות הברזל (באהן ווואגאן) כיון דהספסל קבוע והניחו שם המפה והפת ויש שם גם שלחנות קטנות קבועים אצל החלונות שיוכלו לאכול א"כ הוי כמו בספינה דמודה המג"א דפשוט הוא בלי ספק דמצטרפין לזימון כשאוכלים יחד ואז אולי י"ל כיון דמדמה המג"א (בספק) העגלה לרכוב כמהלך דמי דאין מצטרפין לזימון א"כ גם עגלות הבאהן כן, והלא גם בעגלה וכבדה קוטשען סגורה למעלה כמו אהל יוכל להניח על מושבה (בכרים של עור) המפה והפת והמג"א לא חילק כלל בעגלה וכבדה או פשוטה וא"כ גם בהבאתן אין לחלק. ועיין בדברינו באות חיים (סימן מ"ג ס"ק ב') לענין הבתי כסאות של הוואגאנען בהבאהן אם נחשבו כביהכ"ס קבוע לענין תפילין ולרחוץ בהם ידיו וכבר נשאלתי על דברינו שם באות חיים והעירוני דהא הוי אהל זרוק ולא שמי' אהל והשבתי ע"ז מדברי המל"מ (פי"א מהל' טומאת מת הל' א') דשידה היינו ההולכת בעגלות ואופנים ע"ג קרקע אין דינו כאהל זרוק והוא בחיבורי עודנו בכת"י] שו"ת מנח"א חלק ה' (סי' ט' אות ב') ואכמ"ל כיון דלענינו בזה י"ל דהוי מהלך כרכוב דמי גם בהבאהן כנ"ל עכ"ז י"ל נוטה יותר להיתרא לכתחלה לענין זימון דמצטרפי' רפי' בהבאהן וכן ראיתי מעשה רב מגדולי תורה וצדיקים ואבותינו הקדושים זי"ע בהוואגאן קלאסע השני' שהי' מקום מרווח לפת והבשר או דגים וכיוצא ותחתיו מפה פרוסה וברכו בזימון ומסתברא לי שדמוהו כמו בספינה שיש מקום מרווח והוי כמקום קביעות דפשיטא לי' להמג"א דמצטרפין ועוד יש להסביר דבשלמא רכוב (כשאין עומדים אז בהסוס או החמור) כמהלך דמי כיון דטרוד בשעת הליכו איך לרכוב או להנהיג הסוס אשר רכב עליו ע"כ אין מצטרפין דלא הוי קביעות ונייחא דעתי' להצטרף וכן בעגלה (מה שהניח במג"א בצ"ע) כיון שהעגלן המוליך הסוסים טרוד ואינו בקביעות דעתי') איך לתפוס

הרסן של הסוסים בידו וכיוצא וממילא שאר היושבים שם טרודים ג"כ לפעמים ובפרט בדרכים שבהרים וגבעות יצא עליו ויטרדו אם למהר או להאריך בהליכתם במעלות או מורדות ע"כ נסתפק ג"כ המג"א, משא"כ בהליכתו תוך הוואגאן בהבאהן שלא בדידי' תלוי' כלל רק סמכא דעתי' בעה"י על מוליך המכונה וגם הזמן מדוייק בדרך נסיעתו ואם יש לו לאכול כשנוסעים זמן רב בודאי י"ל הוי קביעות כמו בספינה דג"כ לא בדידי' תלוי הליכתה והנהגתה רק בהמלח העומד בראש שכ' המג"א להיתר בפשוט כנ"ל.

סעיף י"ח. (ג) **הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד והא' נוטל פרוסה בידו ואין הבוצע נותן ביד האוכל אלא אם כן היה אבל (ופרשה ציון בידיה רמז לפרוסת המוציא שנותנין בידו בשעת אכילות)** עכ"ל המחבר והרמ"א ז"ל. והוא מרפסן איגרא לכאורה התמוה אשר העולם לא נהגו ליזהר בזה כלל וגם הת"ח גדולים. ושמענו וידענו מפי אבותינו החדושים ז"ל כי בשלחנו של האדם הגדול בענקים, המפורסם ברוה"ק דבריו שבעתים מזוקקים, איש אלקים הרבי מלובלין זי"ע היו מחלקים (על פי מצותו ופקודתו) פרוסות המוציא לכל הבאים לקבל ברכתו בש"ק (ולא חלות שלימות) וידוע מרוב גדולי הדור אשר היו משכימים לפתחו ונתנו בע"כ לכל אחד רק בידו כי על השלחן היו מסובים בש"ק רק לערך י' או י"ב אנשים לכל היותר כאשר עינינו רואות בשלחנו הטהור במדתו אשר עדיין עומד במקומו בבית המדרש שלו בלובלין (והמפורסם א"צ ראי' עוד) ושאר העולם היו עומדים צפופים ומשתחוים רוחים (גם בביתם, למצוא רוחים בישועתם) ובע"כ קבלו רובם ככולם רק בידם כנזכר. וידוע כי הה"ק החוזה הנ"ל מלבד גודל מדרגותיו היה גדול בתורה חו"ב ומובהק בש"ע, ואיך אפשר שהעלימו עין מזה. וכן בכל שארי הצדיקים ז"ל גאוני ארץ לא שמענו כלל ליזהר בזה כנ"ל. ע"כ אמרתי להתחקות בשורשו של דבר. הנה בש"ס וירושלמי וכל דחז"ל לא נמצא רמז רמיזא מזה ושום מקור. רק נמצא בדברי הרמב"ם ז"ל (פרק ז' מהל' ברכות הלכה ה') כמובא בב"י בזה כמ"ש המחבר כנ"ל והר"ד אבודרהם הוסיף הרמז רמז לפרוסת המוציא שנותני' להאבל עה"כ פרשה ציון בידיה ובתשו' הרשב"א כ' שלא מצא מקורו וכיון שנמצא דבה"ג כ' והשיב הרשב"א מדברי חכמים הוא להם בודאי ומקום ידוע היה לי בזה ושכחתי אותו אם אמצא אותו אשלח ואודיעך עכ"ל הרשב"א ז"ל ובבדק הבית בב"י ציין בזה ואני מצאתי באיכה רבתי עכל"ה, וכ"כ בכ"מ שם שהוא באיכה רבתי. ואנחנו לא מצאנוהו במד"ר איכה כלל, רק בדברי רש"י ז"ל עה"כ פרשה ציון בידיה וז"ל ד"א פרשה ציון לשון שבירה כמו פורש אין להם ולא יפרסו להם על אבל לנחמו על מתו כך חברו מנחם ובלשון משנה פרוסה קיימת ומשמעו כאדם המצטער שחובק את ידיו תוספת מצאתי, עכ"ל רש"י. וראה אחי

אהובי הקורא, כפי הנראה חשבו זה למקור בדברי רש"י שהוא מהמדרש רבה איכה ובאמת לא מצאתיו במדרש רבה רק הוא תוספת בד' רש"י וכ' בשם מנחם ואיה אפוא כן מקור שצריך לתת על השלחן הפרוסה, ולהאבל בידיו הלא כ' כאן רק שישברו ידיהם ויחבקו ידיהם מחמת הצער כאדם וכו' כנ"ל וזהו לשון פרש"ה פרוס"ה (כמו פרוסה שנשברה מהלחם) ומ"ש ולא יפרסו להם על אבל לנחמו (כנראה שזהו עיקר מה שרצו לתלות בו וז"א ראיה כלל לפי קט דעתי דהפי' פשוט) שהיו כ"כ הצרות והמתים עד שלא היה מקום וזמן לפרוס פרוסה להאבל לנחמו והיכן כ' בזה שיתנו להאבל בידיו דוקא הלא תיבת בידיה דריש לה דרש אחר שיחבקו וישברו ידיהם כנ"ל ועוד והוא העיקר היכן מצינו בזה כי לאחרים שאינן אבלים לא יתנו הפרוסה בידיהם (רק על השלחן). זהו לא יוכלו להעמיס כלל בד' רש"י (גם בדרך דחיק ואתי מרחיק). ע"כ כנראה שזהו כמ"ש הרמב"ם שם בריש הפרק שם שכ' בזה ממנהגן של ישראל בסעודה ופי' כן כפי הנראה המנהג מקדם במצרים וסביבותיו בזמנו (ולפלא כי דרכו של הרמב"ם ז"ל כנודע גם בסגולות בדוקות שנמצאו מפורש בש"ס שאינם בדרך הטבע גם במשפטי התורה להלביש אותם בדרכי הטבע והעולם וכאן שינה את סדרו לכתוב מנהג הזה שאין לנו מקור בדחז"ל והוא סגולייי בלי טעם וריח כלל בדרכי הטבע והנימוס, ואולי היה לו מקור בדחז"ל שאין אתנו בדפוס וכמ"ש הרשב"א ז"ל כנ"ל). עכ"פ כיון דהאריז"ל לא הזכיר מזה מאומה וגם הבעש"ט ז"ל ותלמידיו עד עתה והמה רבותינו לכ"ע בודאי הוי בקיאי יותר בדברים סגוליים שאין להם טעם בנגלה רק אולי על פי סוד וכיון שלא כתבוהו כלל ונשתקע הדבר אצל העולם ע"כ שפיר נכון מנהג רבותינו הנ"ל שלא השגיחו והקפידו כלל על זה וכמשאחז"ל (פסחים דף ק"י ב') דקפיד קפדינן בהדי' דלא קפיד לא קפדינן בהדי' ואולי בזמן הרמב"ם ז"ל הי' מקפידי' על ככה ע"כ כתבו וקבעו בהלכותיו כדי שלא יתנו לא' המקפיד כדרך שנותני' להאבל ר"ל ביד ויהיה איתרע מזלי' ח"ו (וכ"כ באלי' רבה בזה דאין לעשות כן כי היכא דלא ליתרעי מזלי' עיין סם) משא"כ בימינו י"ל הטעם כיון שראו הצדיקים דלא קפדו על כן לא רצו לעורר עוד המנהג הישן כדי שלא יקפידו ח"ו ומעתה יוכלו ליתן ביד גם כן בלי חשש ויהיה אך טוב חיים ושלום.

סימן קסט

סעיף ב'. (א) לא יתן לאכול אלא למי שיודע שיברך. עיין מג"א (ס"ק ו') דאם יודע בודאי שלא יברך לא יתן לו וגם מחלק בשם הב"ח בין נותן לו לעני בלא נטילת ידים דמיד עובר משא"כ בלא ברכה דבשעה שנתנו אינו עובר ואם אח"כ לא יברך מה עלינו

לעשות ועיין לעיל בש"ע סי' קס"ג (סעיף ב' בהג"ה) ומג"א שם (ס"ק ב') ובדברי תשו' גדולי האחרונים בשו"ת בית יצחק (חאו"ח סי כ"ט) וכן בתשו' שם שבסוף הספר לענין המוכרים משקאות בבתי מרחצאות בבתי גואי ושותים בלא ברכה כיון דאסור לברך סם וכן בשו"ת תורת חסד (חלק או"ח סי' ה') לענין בתי מרזח ואכסנאות מוכרי משקאות שיש הרבה קולים ששותים סם שאין מברכים וכ' היתר לזה, אמנם עיין בדברינו במנחת אלעזר (ח"א סי' נ"ג) בביאור הסוגיא בשורשה (ע"ז כ"ב א') במושיט וכו' אם הוא בתרי עוברי דנהרא וגם אם יקח וימצא גם מבלעדו הוי איסור דרבנן מסייע ידי עוברי עבירה ועיין שם במנח"א בסוף התשו' נמצא מתשו' שם שלמה כת"י (לאאזמו"ר הקדוש זי"ע מפה"ק) תשו' ארוכה בדין לפני עור ובסופו ח' הלכות וסעיפים היינו דינים היוצאים מביאור הלכות לפ"ע עיין שם והנוגע לענינינו בזה הנה לא באתי בזה להכריע בין ההרים הרמים אך הרואה יראה בתשו' אאזמו"ר הנ"ל בקיצור דינים (היוצאים מביאור פלפולו אות א' ואות ד') י"ב דהמוכר משקאות או שארי דברים לאותן שאין מברכים בודאי נגע בזה מדאורייתא באיסור לפני עור דהגם שיש עוד בית מרזח במקום הלזו לישראל או לנכרי, מ"מ פשוט א לו היה מוכר האחר בזול או מאכל ומשקה טוב יותר היה הולך אצלו וכיון שהולך לשתות או לקנות ולאכול מידו מהסתם הוטב לו בכאן יותר מפני המחיר בזול או מיטיב הסחורה בעיניו או שנותן לו בהקפה דזה הוי כתרי עוברי דנהרא ועובר מדאו' בלפ"ע (עיין שם ראיות אאזמו"ר מהש"ס) כמ"ש באות ד' שם כנ"ל וגם באות ה' שם מבואר דגם כשגוף המכשול והאיסור הוא רק מדרבנן כגון הכא שהוא רק ברכות דרבנן (וגם בבהמ"ז דאו' כשאינו מברך י"ל דלא הוי כמו לאו דאו' כיון דבאמת ל"ת חמיר כדאמרי' בסוגיא דעשה דוחה ל"ת דיבמות ואם כן כשעובר בשוא"ת על המ"ע דבהמ"ז אינו חמיר כל כך ועכ"פ הוי כמו איסור דרבנן) עובר בלפ"ע מדאו'. וגם אנן בעניותן כתבנו. עוד במק"א בעה"י בזה בתשו' מנח"א חלק ד' סי' כ"א וסי' י"א אות ב'] וגם אם יש בית מרזח אחר שהוא יתן לו גם כן בהקפה מ"מ האחר הוא ישראל ג"כ עובר מדאו' בלפ"ע לדעת המל"מ. עיין שם בתשו' אאזמו"ר כנ"ל אות ג'. וכיון דהוא דבר קשה ליזהר ובפרט בליסענץ של משקאות אם לא ימכרו להקלים האלו כיון שהעסק נקרא שהוא של הממשלה ופן יאכלו קורצא וכו' הני בריוני ויוכלו ליקח ממנו ח"ו העסק פרנסה על כן כל מי שיראת ה' נוגע בלבבו אם יודע באופן הנ"ל שהוא חשש דאו' כשיבואו הקלים האלו לקנות עכ"פ לא ישמש אותם ויתן להם הקעללנער וגם אם הוא יחידי או הממונה ולא הוא בעצמו. ואין לומר דאין נ"מ כיון דהוא מכשיל את הקעללנער הוי ג"כ לפ"ע ז"א כיון דהקעללנער הממונה יוכל לסמוך על הגאון שר התורה מלובלין זצ"ל

בעל תורת חסד ורב גוברי' וראוי לסמוך עליו בשעת כזה. אע"ג דאית ליה פירכא וצ"ע לדינא וראוי להחמיר כד' אאזמו"ר הגה"ק הנ"ל ושליחות ל"ש בזה אך עכ"פ לא ימכור בידו להם כנ"ל וגם פשוט דל"ש בזה דאסור ליהנות מהריוח שבא לתוך כיסו ממכירת הסחורה הנ"ל (אפילו ע"י שכירו ושליחו) כיון דאיסור לפ"ע ומה שנהנה על ידו אינו מאיסורי הנאה כלל. (זאת רשמתי בקצרה לע"ע בהעברה) העצה היעוצה לטובה מה דאפשר כנ"ל.

סימן קעד

סעיף ב'. (א) יין פוטר כל מיני משקין וכו'. בט"ז (ס"ק ב') כ' בשם המרדכי דוקא אם היו שאר המשקין לפניו בשעה שבירך על היין אז פוטר אותם, ובפרמ"ג (במ"ז שם) כ' דהד"מ צידד דבזה"ז יש קבע לשתי' על כן אפילו לא היו המשקין לפניו כשבירך על היין אין צריך לברך על המשקין כלל עיין שם ובמג"א (סי' ר"ח ס"ק כ"ד) בשם השל"ה דפסקינן יש קבע לשתייה. ולפי זה אמרתי כבר שא"צ להחמיר כאותן המדקדקים ומחמירין כשנותנים בסעודות גדולות אצל הבע"ב שווארצען קאפפעע בגמר הסעודה שאין רוצים לשתותו קודם בהמ"ז מפני ספק ברכה רק לאחר בהמ"ז ולברך עליו. ולפענ"ד ז"א, ויכולין לשתותו קודם בהמ"ז לכתחלה בלא ברכה כיון ששתו כבר יין בסעודה וברכו בורא פרי הגפן וברכת היין פוטר כל מיני משקין וגם ע"ז נתנו הקאפפעע אחר הסעודה בשביל להפיג היין מהמוח ואין לך קביעות גדול מזה ושייכות להיין והיין פוטרו ושוב ראיתי בשו"ת בתי כהונה (ח"ב סי' א') שכ' ג"כ דאם ברכו על היין בתוך הסעודה יכולין לשתות הקאווי בלא ברכה קודם בהמ"ז עיי"ש.

סימן קעה

סעיף ד'. (א) אין לברך הטוב ומטיב אלא אם כן יש אחר עמו וכוי ועיין במג"א (ס"ק ד') בשם הרי"ף והמרדכי דאכסנאי ואורח שהבעה"ב נותן לו לשתות לא מהני לזה רק כשהוא וחבירו שותפים בהיין ולפי זה צע"ג האיך מברכים הטוב והמטיב בשלחן האדמורי"ם שמעמיד היין הוא כבר נתן במתנה ואין לו ולא לאחרים שותפות בגוי' והמעמיד הוא אכסנאי גמור וכן השותה ועיין מ"ש בזה בחי' דברי תורה (מהדורא קמא אות ע"ד) עיי"ש.

סימן קפד

סעיף ה'. (א) עד אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו וכו' ושתיית יין וכו'. עיין מ"ש בזה אי"ה לקמן (סי' ת"עדסעיף ב') לענין ברכת על הגפן אם צריך אחרי כוס ראשון בפסח.

סימן קפז

סעיף א'. (א) אם אמר במקום ברכת הזן בריך רחמנא מלכא וכו' וה"ה בשאר לשון עיין בדברינו לעיל בזה (בסי' קס"ז ס"ק א').

סעיף ד' (ב) **ואומרים על הנסים בחנוכה ופורים וכו' ויאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו'**. עי' מ"ש בזה להלן בסי' תרפ"ב (ס"ק א'.)

סימן קפט

סעיף א'. (א) ואומר בה ג' מלכיות וכו'. עיין מ"ש בזה בדברי תורה (מהדורא רביעאה אות מ"א).

סימן קצב

סעיף א'. (א) **דזן את העולם כולו**. עיין במג"א (ריש הסי' בזה) מ"ש נוסח בהמ"ז הקצר להרב מ' נפתלי ז"ל בהסכמת הרבה גדולי חכמים. ולא הבנתי למי תקנו הנוסח הלז אם לפועלים שמברכין ומקצרין כנזכר בסי' הקדום (קצ"א) הו"ל למרנא המג"א לכתוב שם נוסח זה הקצר לפועלים, ולא כאן (בסי' קצ"ב). ובאמת כבר כ' בסי' הקדום בד"מ בשם הכל בו נוסח הקצר לפועלים עיין שם ואם לאדם אחר שאינו פועל ומותר לקצר הרי זה משנה ממטבע שטבעו חכמים אם מברך נוסח אחר מבהמ"ז המתוקן ומקובל כמ"ש בד"מ בסימן הקדום וצ"ע.

סימן קצו

סעיף א'. (א) **שנים שאכלו כאחד ובא שלישי כל היכא דאי מייתי להו מידי מצי למיכל מיני' מצטרף בהדייהו וחייבים ליתן לו לאכול כדי שיצטרף עמהם**. עיין פרמ"ג בזה (בא"א ס"ק א') וז"ל נסתפקתי אי מצי למיכל דוקא כזית או אפילו כל שהוא ממש יעיי"ש ולא ידענו להיכן כונתו ז"ל עיין שם וכנראה הכונה למ"ש מקודם ועיין ט"ז היינו לעיין בט"ז בסימן הקדום (קצ"ו ס"ק ד') ועיי"ש בפי' הלב"ש ע"ד הט"ז שכ' דהט"ז מפרש

דברי רש"י דלענין להצטרף די בפחות מכזית ולכן הקשה דכבר כ' המחבר דין דמברך בסימן שאחר זה היינו בזה סימן קצ"ז סעיף ב' דצ"ל כזית] שצריך שיהיה מאוכלי הפת וכבר ידעינן (בסימן קפ"ד) דבהמ"ז צריך כזית מיהו בסימן שאחר זה [היינו בסעיף ב' בזה כנ"ל] משמע דבעי כזית גם לצירוף וצ"ע ודו"ק עכ"ל הלב"ש. ומעתה לא זכינו להבין דברי הפרמ"ג מהו ספיקו והאיך יהיה די בפחות מכזית להצטרף לזימון ג' כיון שכ' המחבר לעיל (סימן קצ"ו סעיף ד') בפירוש ובפשיטות אין מזמנין על מי שאכל פחות מכזית, והוא משנה מפורשת שלשה שאכלו (ואין אכילה פחות מכזית) חייבים בזימון. וגם כמ"ש הלב"ש מהך דפסקינן דצריך כזית או רביעית משקה לג' שאכלו ירק שמצטרפי' לנברך אלקינו. ואם כן איך יתכן לומר דלצירוף שלשה יהיה די כל שהוא ממש (כמו שרצה הפרמ"ג כנראה להוכיח מלשון אי מייתי ליה מידי היינו כל דהו) ונמצא יציבא (להציב עיקר התחלת חיוב הזימון ג') בארעא (שיהיה די כל דהו) וגיורא בשמי שמיא (להצריך כזית לצירוף עשרה) הגם שיש לכאורה לחלק מסברא דצירוף לעשרה הוי כמו ונקדשתי בתוך בני ישראל (שיאמרו אלקינו) ע"כ צריך כזית וגם יש חילוק דלהג' מזמנין עליו אפילו שאינו יושב על השלחן ויענה ממקומו משא"כ בעשרה שצריכין לישב במקומן על השלחן מ"מ באמת קשיא איך נאמר שיהיה די אכילת כל שהוא בעיקר צירוף הג' לזימון ובפרט כי מפורש במחבר וכנ"ל דאין מזמני' על פחות מכזית. והנה בעטרת זקנים בזה כ' (על סעיף ב' על ג' שאכלו וכו' שמצטרפי' לנברך אלקינו) על לשון מרן המחבר ואחד אכל וכו' או שתה כוס שיש בו רביעית וכו' ויש אומרים דלא בעינן כזית ורביעית (כל בו) עכ"ל העט"ז ובאמת בכל בו שם (בהל' בהמ"ז) כ' כן דעת הי"א דאלו השלשה שאכלו ירק די בפחות מכזית אבל אלו הזמין שלשה צריך בודאי כזית לכל אחד עיי"ש בכל בו. ומה דאיבעיא לי למרנא הפרמ"ג פשיטא לענ"ד דצריך בע"כ כזית לזימון ג' וגברא רבא כהפרמ"ג אמר מילתא דנסתפקתי וצ"ע בכונתו ז"ל.

סימן רח

סעיף י"ב. (א) **מזכירין בה מעין המאורע בשבת ויום טוב וראש חדש**. עיין מג"א (ס"ק י"ט) שאומר ושמחנו בתוכה ורצה והחליצנו ביום השבת הזה וביו"ט אומר וזכרנו לטובה ביום חג פלוני הלז וכן בר"ח עכ"ל המג"א, והנה נראה פשוט דנוסח "ושמחנו בתוכה" לא קאי על שבת או יו"ט שיאמרו זה ושמחנו בתוכה (בשבת או ביו"ט) דעל זה לא שייך לשון "בתוכה" רק קאי על "ירושלים" דהזכיר לפניו ובנה ירושלים וכו'

שישמחנו "בתוכה" (בביאת גצב"ב) וצ"ל זה גם בימי החול כמו שאנו אומרים ושמחנו בבניו"ה וכ"כ ברמב"ם ובגמ' הנוסחא ושמחנו בה וכ"כ השל"ה (ועיין סידור עבודת ישראל בנוסח הברכות שם) וז"ב ופשוט, אמנם יפלא מה זה שהפסיק באמצע ושמחנו בתוכה בהזכרת ורצה וכו' או וזכרנו וכו' ואח"כ יאמרו "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" וכן הוא הנוסחא גם בסידורים הישנים כמו בסידור האריז"ל שסידר הר"ר שבתי ז"ל (אחרי הסדר של פסח) וכאלו רק בשבת או ביו"ט נאכל מפריה שם בירושלים ולא בימות החול (אתמהה) דזולת זה אין פי' להפסקה באמצע בזה ואין קישור להדברים. ופשוט דנכון נוסחא הנהוגה וסדורה שלנו כי אחר ונברכך עליה בקדושה ובטהרה אומרים ורצה והחליצנו בשבת או הזכרת יו"ט, ועל המג"א לא קשה באמת כי לפי נוסחא שכ' שם במג"א לא נמצא כלל אצלו הנוסח ונאכל מפריה ונשבע מטובה וכו' וכ"כ הפרמ"ג (בא"א) שם דהמג"א לא גריס זה ע"כ לדידי' ל"ק כנז'.

אמנם מ"ש לומר ביו"ט וזכרנו לטובה ביום חג הזה, הנה בסידורים שלנו כ' לומר ביו"ט "ושמחנו" ביום חג פלוני ולא ידעתי למה שינו ממ"ש המג"א בזה ואם לבקש מעין היום שהוא זמן שמחה ביו"ט הנה לפי"ד הספרי בע"כ גם בשבת נוהג שמחה כדדריש וביום שמחתכם זהו השבת (רק שלא הקריבו בו שלמים בשבת ע"כ אין מחוייבין לאכול בו בשר) ועיי' בדברינו בחמשה מאמרות מאמר תורת שבת (פ' בהעלתך) ובמאמר נוסח התפלה (אות י"ז) עיי"ש א"כ גם בסבת הי' צ"ל ושמחנו ביום השבת הזה א"ו כיון דהוא מעין שלש ע"כ אומרים בקצרה כמו בבהמ"ז רצה והחליצנו וכו' א"כ גם ביו"ט הי' צ"ל מעין יעלה ויבא וכו' זכרוננו ופקדוננו וכו' זכרנו ה"א בו לטובה א"כ יפה ונכון נוסח המג"א לומר ביו"ט וזכרנו לטובה ולא ידעתי למה שינו לומר ושמחנו כנ"ל וצ"ע וברי"ה לכ"ע צריך לומר וזכרנו שאינו מרגלי שמחה וכמ"ש האחרונים בזה ואכמ"ל.

ב **אבל לא בחנוכה ופורים**. עיי' בדברינו בעה"י לקמן (סי' תרפ"ב ס"ק א') מ"ש בזה.

סימן ריט

סעיף א'. (א) הרבעה צריכין להודות וכו'. עיי' מג"א דקטן אין צריך להודות וע"כ פשיטא דגם לאביו אין לברך בעדו ברבים והוי ברכה לבטלה אם יברך אביו ברכת הגומל כיון דהוא אינו מחוייב וגם ל"ש בזה חינוך כשמברך אביו וז"פ, וכתבתיו רק בשביל זה ששמעתי אולי קצת שנהגו כן לברך בעד בניו הילדים כשנפל חומה סמוך לו וניצול או שנתרפא הגם שי"ל מהברכה ברוך שפטרני מעונשו של זה דקצת נראה משום שאם הי' ניזוק ח"ו בנו הילד הי' בחטא אביו וא"כ אביו צריך להודות שניצול ושייך שפיר הגומל

לחייבים טובות שגמלני כל טוב כיון שהי' בעונשו וחוב של אביו אם ח"ו הי' ניזוק כנז' עכ"ז אין לנו לברך ולעשות כנגד דברי המג"א (בריש הסימן) כנ"ל ופשיטא דגם אביו אינו מברך בעדו כנז'.

סימן רכג

סעיף ב'. (א) מת אביו מברך דיין האמת הי' לו ממון שיורשו אם אין לו אחים מברך ג"כ שהחיינו ואם יש לו אחים במקום שהחיינו מברך הטוב והמטיב. עיי' בט"ז (ס"ק ב') די"ל כמ"ש הטור דלא נמצא שם תיבת "במקום" שהחיינו אלא שי"ל דס"ל כהרשב"א דמברך שתיהן שהחיינו וגם הטוב והמטיב. ועיין לעיל (סעיף א') ברמ"א בזה ובמג"א (ס"ק ג') דמקילין רבים בכל הברכות כיוצא באלו (היינו לענין ילדה אשתו זכר וכו' עיי' בפנים) כיון דהוא רשות ואינו נכון דמאי דאיתמר איתמר עכ"ל המג"א ולענ"ד פשוט מנהג העולם כולו בין צדיקים ת"ח או בינונים ופשוטים לא שמענו מעולם כשמת אביו ר"ל שיברך אז (שתים או א') שהחיינו או הטוב והמטיב גם כשהניח אביו ירושה בעדו או בעד אחיו לא שמענו כזה ויהי' מיחזי כאכזריות נורא ופגם בכבוד אביו ששמח בסיבת מיתתו בריוח ירושתו. וגם כשהוא אז אונן (כיון דצריך לברך על אחר ג"כ זה כנז') וצריך לקרוע ר"ל ואיך אז יברך שהחיינו והטוב והמטיב על הממון שיגיע לו כזה לא שמענו (ושום ברכה אסור לו לברך ולא להתפלל אז זולת דיין האמת שהוא שייך להקריעה ר"ל מיד כמו שנהגו ואיך יברך שהחיינו אז לחשוב בעסק ממונו ושיגיע לו אח"כ ועיי' בשו"ת חתם סופר [חיו"ד סי' שכ"ד] שכ' שבעת אנינות לענות אמן על ברכה אינו יכול ולמכור סחורתו מי יתיר עכ"ל עיי"ש ובזה י"ל לכאורה דמיירי רק כששור ממרחק אח"כ שאביו מת שאז אינו מוטל עליו לקוברו ואינו אונן ע"כ יוכל לברך שהחיינו אך ז"א דא"כ הו"ל לש"ע לפרש בכה"ג דמיירי רק כשאינו בעיר הזאת) וגם הלא קיי"ל דאבל ר"ל אינו מברך שהחיינו כמ"ש הט"ז בהל' חנוכה (סי' תרע"א ס"ק ח') עיי"ש והגם דתליא בפלוגתא דרבוואתה ועיי' מג"א (סי' תקנ"ב ס"ק מ"ב) וביד אפרים שם בשם גדול א' שהביא ראי' מכאן דמת אביו מברך שהחיינו כשהניח ירושה אפי' כשהוא אבל וכ' שם כיון דבשעת שמיעה חל עליו הברכה ע"כ לא יחמיצנה וע"כ אין ראיה לשהחיינו לענין אחר שצריך לברך ועיי' בדברינו בעניותן במנח"א (ח"ב סי' ל"ב) ואכמ"ל. והנה אין לנו רשות להרהר אחרי דברי חכז"ל בברכות במקורו שהביא השו"ע בזה אך הם אמרו והם אמרו (בעירובין דף מ"ב ב') וכללא כיילו דברכת שהחיינו הוא רשות ועיי' מחצה"ש בזה ע"כ בודאי מנהג ישראל תורה שלא לברך בכה"ג לא שהחיינו ולא טוב ומטיב כלל

כנ"ל דאיך יברך שהחיינו וכו' לזמן הזה וה"ז אצלו יום מר ר"ל כמ"ש ביחזקאל באונן (ואחריתו) כיום מר וכדחז"ל ואיך יברך ויודה שהגיעו לזמן הזה ולבו מלא מרירות ואנינות. רחמנא לישזבן. וגם הוא כבוד אביו דאורייתא מכבדו בחייו ומכבדו במותו ואיך שייך (דרכיה דרכי נועם) שיברך שזכה ושהחיינו וכו' (או הטוב ומטיב כנ"ל) ליום מיתת אביו. ע"כ (וכיון דהוא רשות כנ"ל) המברך בימינו בכזה אינו אלא מן המתמיהים. ואין לומר דמיירי שהי' אביו רשע וזקן ומיתתו היא כפרתו ז"א דא"כ הו"ל לפרש בשו"ע דרק בכה"ג יברך שהחיינו וזפ"ו.

שוב מצאתי בס' חסידים (סי' תתל"ט) וז"ל כל התפלות וברכות תיקנו בלשון רבים וכו' וכן אם היו מברכי' שהחייתני וקיימתני והגעתני לזמן הזה איך יתכן למרי נפש שמת לו מת ביום לברך כן (היינו שנפלה לו ירושה מאביו כנ"ל) ואיוב אמר למה יתן לעמל אור וחיים למרי נפש ואיך יאמר מי שהוא מר נפש ברוך שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה אבל כשיאמר שהחיינו וקיימנו והגיענו (בוא"ו בסופו בלשון רבים) לזמן הזה לא בשבילו לבד אומר אלא בשביל אחרים עכל"ה. והרי כונתי לדעת גדול הראשונים רבינו יהודא החסיד זי"ע שהרגיש בקו' הנ"ל איך יברך אז באנינתו שהחיינו אך תירוצו לא זכיתי להבין כ"כ כי עדיין קשה איך יתכן לומר שמברך על אחרים והלא אחרים לא נפלה להם שום ירושה ואצלם לא שייך כלל לברך שהחיינו ולא דמי כלל למ"ש שם בס"ח לברכת אשר בחר וכו' ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו איך יאמר העבד וכ' דכשהוא בלשון רבים יש לו שייכות והיינו בצווי ל"ת וגם כשיברך זה בקידוש שבת ויו"ט תרי יש לו חלק שצריך לשמור שבת ויו"ט כמו אשה. משא"כ בירושת אביו של זה לשמחה מה זו עושה ומה שייכות לאחרים בזה.

סימן רכד

סעיף ח'. (א) ועל מלכי או"ה אומר ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם. עיי' מג"א (ס"ק ח') דעל השרים שממנה המלך בכל עיר טוב וישר לברך בלא שם ומלכות:

ועל השופט הגדול שהוא הקאד"י אין מברכין כלל (רדב"ז חלק ב' ג') עכ"ל המג"א, והדברים האלו בלתי מובנים בנו כי איך יתכן דעל השרים שממנה המלך בכל עיר (שאינם שרים גדולים) יברך בלי שם ומלכות ועל השופט הגדול שנקרא קאד"י לא יברך כלל (וה"ז כמו יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא) ומה שכ' זה בשם הרדב"ז ח"ב סי' ג' וחפשתי שם ולא מצאתי כלל זה ולאשר רוב ציוני המג"א מספרי התשו' שאינם שכיחים כ"כ הם מדברי הכנה"ג ועיינתי שם בס' כנה"ג הביא ג"כ זה בשם הרדב"ז (ח"ב סי' ג')

הביא זה בשני פיסקאות דעל השרים בכל עיר יש לברך עכ"פ בלי שם ומלכות ועל השופט הגדול (קאד"י) אין לברך כלל וציין ג"כ ב"פ שם רדב"ז במקום הנז' ואינו שם כלל רק ברדב"ז (ח"א סי' רצ"ו) נמצא שם מענין זה ולא כ' שם כלל מלשון הקאד"י שהביא הכנה"ג והמג"א רק חילוק בין השופטים שבמצרים של"ה נותן המלך רשות לדון (גם דיני נפשות) לבדן ע"כ יש לברך רק בלי שם ומלכות מחמת שס' ברכה אבל על השופט (וכ' סתם שופט ולא הזכיר תיבת קאד"י כלל) לא מסתברא כלל (לברך) שהרי אעפ"י שהוא פוסק הדין מ"מ אינו יכול להרוג אלא בהסכמת השר עכ"ל הרדב"ז ז"ל כנ"ל, ומ"מ קשיא כנ"ל. ואולי נחסר ע"י הצענזור תיבת קאד"י וכ' סתם השופט וכפי לשונתם נודעת כי הקאד"י היינו מלמד שלהם בלשונותם ולפי"ז השופט הגדול קאד"י היינו פראפעסאר המלמד חוקיהם וחכמתם וכפי הנראה שהוא אינו פוסק הדין למעשה רק יושב במקום השר ודן לפניו בדעת חכמתו מציע חוו"ד והשר פוסק ע"כ אין לברך עליו משא"כ השרים בכל עיר שיש להם רשות לדון בפ"ע ברשות השר או המלך שנתן להם בע"כ לפי המקום וגבולו ע"כ י"ל שיברכו (בלי שם ומלכות) כן יש לתרץ.

והנה בא לפנינו שאלה בעת מלכות עסטרייך אונגארן שבא היורש עצר בחיי דודו המלך הזקן והרבנים ברכו עליו ברכת שחלק מכבודו לבו"ד בשם ומלכות והי' לפענ"ד חשש גדול של ברכה לבטלה כיון שאינו בידו (בחיי המלך) להרוג או להטות חסד גנאדען) וכיוצא רק להמלך לבדו. אם כי הוא ביחוסו עתיד למלאות מקומו. שמא ימות חיישינן ומי יודע אם לא יאריך המלך ימים יותר ממנו ול"ש בזה כל העומד וכו' כיון דאינו ברור כנז'.

סעיף י"ב. (ב) הרואה קברי ישראל אומר בא"י אמיה אשר יצר אתכם בדין וכו'. הנוסחא בגמ' (ברכות נ"ח ב') "ואסף" אתכם בדין ויודע מספר כולכם וכו' וכן הוא הובא בב"י בזה מלשון הגמ'. אמנם בפוסקים הראשונים והטור בזה הנוסחא כבר נמצא בהם "והמית" (במקום "ואסף") אתכם בדין. ולא ידעתי למה החליפו תיבת "ואסף" שהוא לשון הראוי לומר על קברי צדיקים בכבוד (וכדחז"ל שנא' בהם אסיפ"ה) וממילא יוכלו לומר כזה גם על קברי בנ"י פשוטים כיון שזהו לשון הגמ' ושגם זהו לשון מיתה ולא לשון והמית (להדיא) שהוא לשון עונש ר"ל. וכן דרכי ומנהגי לומר על קברי צדיקים זי"ע.

ג **הרואה קברי עכו"ם אומר בושה אמכם וכו'**. עכשיו לא נהגו כלל לומר כזה כשעובר על קברי עכו"ם. וי"ל הטעם דאז בימיהם לא היו נהוג להעמיד צורת ע"ז על קבריהם (וכאשר רואים בארצות הקדם על קבריהם חדשים וגם ישנים שאין שם צורת ע"ז) משא"כ עתה שמעמידיה הנוצרים צורת שו"ע על כל קבר וקבר, וכנודע משו"ת תרומת

הדשן כי צורת שו"ע הוי ע"ז. ועיי' שו"ת מהר"ם שיק (חיו"ד סי' קנ"ב) דזהו עבודתה וכבודה שמעמידים שו"ע על קברם כאלו יחסו מתיהם בצילה ועיי' בדברינו במנח"א (ח"ב סי' כ"ז) ועוד בכמה דוכתי ואכמ"ל. וע"כ כשישראל העובר יאמר איזה פסוק שם (גם לגנותה) הוי קצת כמו סגולה שמחשיב אותה או שמתיירא ממנה וכדאמרי' בירושלמי ברכות ושקלים מנהו מעביר קמי אהדור צלמא א"ל מה איתפלג לה יקר עיי"ש בפנ"מ ובדברינו במנח"א (ח"ג סי' מ"ד) עיי"ש ע"כ הוי קצת נראה כחולק לה כבוד לע"ז ע"כ יפה מנהגן של ישראל בזה בשוא"ת עדיף. ועיי' בדברינו בזה בנימוקי להלן (סוף סי' תקנ"ט) ולקמן (סי' תקע"ט) בדברינו. [ומה שנוהגי' קצת בפולין כשעוברים על בתי ע"ז מבחוץ ואומרים הפסוק שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא. הנה לפי"ד הירושלמי הנ"ל ומנח"א שם גם מזה ראוי ליזהר שלא יהי' נראה כאלו מתיירא ונותן לה יקר ע"י הפסוק שאומר כאלו הוי לשמירה (הגם שכונתו לבזותה וכמה מהם יריקו אז באמרם הפסוק, והוא סכ"נ נגד הנכרים להיות ירק בפניה.) אך לא ראינו ולא שמענו מרבותינו שיאמרו הפסוק הנ"ל מדי עברם על פתח ע"ז כנ"ל ע"כ לא אאריך בזה].

שוב נתיישבתי כיון שבירושלמי ברכות (פ' הרואה הל' א') מבואר לומר העובר על בתי תפלות ע"ז (היינו מבחוץ כמבואר בב"ח בזה) בית גאים יסח ה' וכן פסקינן לומר בזה (סעיף י"א) לעיל בסמוך ע"כ י"ל בית גאים יסח ה' כדרז"ל בירושלמי כנז'.

סעיף י"ג. (ד) בתוך שלשים אינו חוזר ומכרך. עיי' שע"ת (ס"ק ט') ועיי' בשו"ת יד אלי' (סי' ל"א) בענין ההולך על בית הקברות אחר תוך ל' יום, אם צריכי' לברך, והנה קיי"ל ספק ברכות להקל אך נ"ל בכה"ג כשעובר על ביה"ק אחר בעיר גדולה אשר לא ימלט. או גם בעיר קטנה, אך] שברור לו שנקבר במשך הזמן הלז תוך שלשים יום מת חדש שדעת הרדב"ז (ח"ג סי' תקע"ט) בלא"ה דצריך לברך וא"כ הוי ס"ס לחומרא דיברך, ספק אם הלכה כהרדב"ז כנז', ואת"ל אין הלכה (כמו שיש חולקים שאין לברך גם כשנתוסף באותו ביה"ח תוך ל') מ"מ ספק שמא הלכה דביה"ק אחר ובעיר אחרת לא הוי כראוהו תוך ל' וע"כ י"ל בכה"ג דיברך כנז'.

ה **אינו חוזר ומברך.** ראיתי בשו"ת (כת"י ישן) דברי מרדכי להג"מ מרדכי העכ"יא ז"ל דומ"ץ דק' המבורג ע"ד ההולכים על קברי צדיקים בכל ער"ח אם יברכו כיון דאותו יום ער"ח הוא בכלל הל' יום וכ' דתליא בפלוגתא דרמב"ם ורא"ש לענין ל' יום ושל פרקים צריך לסדר וכו' אם אותו יום מצטרף להשלשים יום והאריך שם קצת בזה והעלה דס' ברכות להקל ע"כ יברך בלי שם ומלכות והכריע דבער"ח א' יברכו בלי שם ומלכות ובחדש השני יברכו בשם ומלכות ובהשלישי בלי שם ומלכות וכו' וכן חוזר חלילה דכיון

דבחדש השני הם כבר כמו ששים יום (עכ"פ הרבה יותר משלשים) שלא בירך בנתיים כיון שהברכה שבירך בהחודש הקדום בלי שם ומלכות אינה ברכה והוי כאלו לא בירך ע"כ יברך בער"ח השני שלאח"ז בשם ומלכות דהגע בעצמך אטו כא יברך לעולם מי שהולך בכל ער"ח על קברי צדיקים כנ"ל עכת"ד בס' כת"י שו"ת דברי מרדכי. ולענ"ד במחכ"ת מה דפשיטא לי' דתליא מילתא בהברכה אם בירך בנתיים, ז"א דעיקר הוא רק אם ראה הקברות תוך שלשים יום אז לא תקנו חכמים ברכה דכיון שראהו תדיר ובהרגל אינו נתעורר וא"צ לברך ע"כ גם לא בירך בנתיים כ"פ כשראהו תוך שלשים ואין הפסק ביניהם שלשים יום רצופים ושלמים (ושוב הוי ס' ברכה אם נצטרף יום הל' כנ"ל) וא"צ לברך ומה שהקשה דא"כ לא יברכו לעולם, י"ל אה"נ מי שרגיל בכ"ע על הקברות כגון שהוא שמש ממונה שם א"צ לברך רק למי שהפסיק בנתיים ל' יום כנז'. (זולת לד' הרדב"ז הנז' בס"ק הקדום דכשנתוסף קבר יברך) ושמעתי מאאמו"ר הגה"ק זי"ע שהגיד למי שהולכ' בכל ער"ח על קברי צדיקים שינהגו כן וכן נהג הוא בעצמו ז"ל שהי' דרכו בקודש לילך על אהל ציון אביו הגה"ק זי"ע בפה"ק כמעט בכל ער"ח, דבחדש מלא שהולכים ביום כינו (ער"ח) על הציונים ושהוא ב' ימים ר"ח נמצא בער"ח השני כבר עברו שלשים מלבד יום הברכה משא"כ בחדש שלאחריו שהוא חסר ואין הפסק ל' יום רק עם יום הברכה ע"כ הוי ספק ברכה לא יברך ונמצא כדברי שו"ת דברי מרדכי כת"י הנז' דבחדש א' יברך ובחדש השני לא יברך אבל לא מטעמי' כנז'.

סימן רכה

סעיף א'. (א) **הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר שהחיינו וכו' והוא שחביב עליו הרבה ושמח בראייתו**. בגמ' אמרו רק הרואה את חבירו ובתוס' הוסיפו דוקא החביב עליו נראה כונתם פשוט דא"כ יהי' מחוייב לברך כל היום בפרט כשהולך לפעמים ביומא דשוקא כשלא ראהו שלשים יום וכל ישראל חברים ואחים א"כ ה"ז הרואה את חבירו וכו' ול"צ למיפסק פומי' כל היום מלברך על כל א' שהחיינו (כשלא ראהו שלשים יום) ע"כ כ' התוס' דהיינו החביב עליו שזהו ידידו והשמח ונהנה בראייתו כמ"ש הרא"ש בלשונו שם. והנה באשל אברהם (להגה"צ מבוטשאטש ז"ל) כ' שנשתקע הלכה זו ולא נהגו כלל לברך בכה"ג, ומ"מ קשיא למה לא נהגו כן וכבר כ' המג"א לעיל (סי' רכ"ג ס"ק ג') דאין לבטלה בחנם כיון דאיתמר בש"ס ועיי' בדברינו שם בזה. וי"ל טעם לזה כיון דבעינן דוקא חבירו החביב עליו הרבה כנז' והנה בעוה"ר בגלותנו קנאת איש מרעהו ושנאת חנם או תולדה דקנאה וכיוצא ולפנים יסביר לו ויגנוב דעתו ורובם ככולם נתפסו

ר"ל בשקר הלז וקראוהו פוליטי"ק (וזהו משורש פורה עונות המעכבים הגאולה עיי' כלי יקר פ' בחקותי עה"כ ורדף אותם קול עלה נדף וכו' ואכמ"ל) וכשיהי' המנהג הזה עפ"י הלכה לברך על חבירו החביב עליו כנז' שהחיינו אז יברכו ברכות לבטלה מאה פעמים ויותר בכל יום כי אם לא יברך אז יראה בע"כ כי אינו חביב עליו ואז יגרום לו רעה במסחרו וקנינו או במצבו ויוכל כ"פ לגרום רעת הקהלה הדתיות כ"פ וע"כ יתירו לעצמן משום דרכי שלום לברך בכ"ע כדי שיראה חבירו שהוא חביב עליו ובאמת יברכו ברכות לבטלה לאין קץ (ובפרט כשלא ראהו יב"ח דיברך מחי' מתים דצריך ג"כ רק החביב עליו וברכת מחי' מתים לא אמרו בגמ' דהוא רשות וא"כ הוי בודאי ברכה לבטלה כשא"צ לברך אותה) ומשום לאו דלא תשא לשמו הגדול ית' ע"כ מנהג ישראל תורה אולי מטעם חכמי הדורות משום לא פלוג שלא לברך כלל בזה כנז'.

וי"ל אולי לכאורה דיוצאין בזה (כשא' חביב עליו באמת) שאומרים גילויבט השי"ת מיר זעהין זיך וכיוצא בשאר לשון (שנאמרו ברכות בכל לשון) הנה באמת אמרו דנאמרו גם בשארי לשון וכדפסקינן לעיל (סי' קס"ז סעי' י' וסי' קפ"ז סעי' א') במחבר בלישנא דבנימין רעיא בריך רחמנא וכו' אמנם עיי' מ"ש שם לעיל בזה (ועיי' לעיל סי' רי"ט סעי' ד') וכיון דפסקי' שם דצריך לומר גם מלכ"א כהא דצריך להזכיר שם ומלכות וכיון שאין אומר (בל"א) קעניג דער וועלט לא יצא. הגם שנאמר דא"צ לתרגם הברכה מדוייק כמו בלה"ק כיון שלא אמר בנימין רעיא "דאפקא פיתא מארעא" ואעפי"כ אמרי' שם דיצא (וכנ"ל בדברינו בזה לעיל סי' קס"ז) מ"מ כיון שלא הזכיר לשון מלכות (בל"א) לא יצא וכנז'.

ב **שחביב עליו הרבה**. הלשון "הרבה" לא נמצא בתוס' שם רק שחביב עליו כנ"ל ומנין לו למרן המחבר להוסיף דוקא כשחביב עליו הרבה אז יברך וי"ל דס"ל למרן דחביב עליו זהו מצוה לאהוב כ"א מישראל כמ"ש ואהבת לרעך כמוך (זולת למי שהוא רשע ועבריין ועושה מחלוקת וע"פ וכיוצא שמותר או מצוה לשנאתו. אבל בסתם) ורובן ככולם בחזקת כשרות גמור (ועיי' יו"ד סי' רנ"ו סעי' ט"ז וט"ז ס"ק ט"ז וש"ך ס"ק י"ח) א"כ הדרן לעיל (לס"ק הקודם) בכונת התוס' דא"כ יצטרך לברך בשוק כל היום משום דצריך להיות חביב עליו כ"א מישראל ע"כ כ' מרן שפיר "שחביב עליו הרבה" (והיינו דס"ל שזהו כונת התוס' הנ"ל) והיינו שחביב עליו הרבה ביחוד באהבה וזהו מאנשי בריתו ועיי' מ"ש בד"ת (מהדורא תניינא אות ל"ט) ובמהדורא רביעאה (אות נ"ד) אך צריכין לשער ולחלק בנפשו בענין מצות ואהבת לרעך כמוך למי שיאהב ביותר וביחוד עיי"ש.

ג **ושמח** בראייתו הנה הרא"ש כ' בלשונו (כנ"ל בס"ק א') הנהנה ושמח בראייתו, ועפי"ז יפלא לכאורה מ"ש בב"י בשם תשו' הרשב"א דאין חילוק בזה בין זכרים לנקבות והלא איך שייך לומר הל' בנקבה דנהנה ושמח בראייתה" ח"ו לומר ולברך על זה שהחיינו בשם ומלכות על שנהנה מראיית אשת איש וכנראה נשמר שפיר מזה באלי' רבא (אות ג') וכ' אפי' ראה אשה שהיא אהבתו מברך עכ"ל והיינו שהאשה אוהבת אותו וע"כ גם הוא דורש טובתה ביחוד ושמח בשלומה שרואה אותה בבריאות הגוף וחיים אבל לא בהסתכלות בפני' שזהו אסור בא"א ובפרט נהנה וכו' ולברך כנ"ל. היינו דס"ל להאלי' רבא דאין הפי' נהנה בהסתכלות זיו קלסתר פנים דהא גם באדם מכוער בפניו (אם הוא נאה במעשיו) שייך ברכה זו ועכ"ז לא יתכן לשון אהבה. והסתכלות באשה בפני' ע"כ פי' שהיא אוהבתו אותו כדי לתקן גם הלשון כנ"ל וע"כ תמהתי על מרן הפרמ"ג בזה (בא"א ס"ק ב') וז"ל ואין חילוק בין איש לאשה עב"י ולבוש ובא"ר אות ג' ולא הבינותיו וכנראה שהוא אוהבה אף ערוה עליו מה בכך שאוהבה כך מברך עכ"ל הפרמ"ג ולא הבינותי תמיהתו על האלי' רבא וכנראה הפרמ"ג מפני רוב קדושתו לא יכול להבין אפי' בקס"ד פי' אחר זולת היינו שהוא אוהבה ודורש טובתה בכל לבו כדברינו הנ"ל ע"כ תמה על הא"ר ובאמת צדקו דברי הא"ר ליישב לשון רבותינו הראשונים הפוסקים ז"ל אשר מפיהן אנו חיים כנ"ל.

סעיף ג'. (ד) הרואה פרי חדש וכו'. עיי' לקמן סי' רכ"ז (בט"ז ס"ק ב') בסופו בשם הירושלמי, עיי' בדברינו בדברי תורה (מהדורא תניינא אות ס"א) מ"ש בזה באורך בעה"י.

סעיף ח'. (ה) **ואת הפיל ואת הקוף בא"י אמה"ע משנה הבריות**. הנה בהיותי בברלין בגן המלך של חיות ודגים (במים חיים וכל מיני תנינים נחשים גדולים שם ויחימו להם שם האויר כמו בשפת הנהרות ויערים בארצות החמים אשר שם תולדותם וכן האקוואריו"ם בשרץ המים למיניהם מה רבו מעשיך ה' נפלא מאוד אין לתאר בחרט על גליון) והנה שם קופים (למכביר מאוד) וגם פילין כנודע וזכרתי שצריכי' לברך ברוך משנה הבריות על הפילין ועל הקופין ומקודם הי' שם לראות בית הקופין (שקורין אפענהויז) וברכתי הברכה וחשבתי בדעתי לצאת בזה גם על הפילין אח"כ. והנה נראה פשוט דזהו מהני כשהי' בדעתי בברכה גם על הפילין גם אם הם בבית אחר בגן הגדול הלז וכמבואר בסי' רע"ג (סעיף א') בשם י"א וכן פסק הרמ"א שם לעיקר דאם קידש במקום זה על מנת לאכול במקום אחר מהני ואף דשם צ"ל ב' המקומות בבית א' כגון מחדר לחדר וכן מאיגרא לארעא. היינו משום דצ"ל קידוש במקום סעודה עכ"פ בבית הלז (תחת גג א') אבל באמצע הסעודה יכול לעקור כשהי' בדעתו בתחלה לעקור למקום אחר כמבואר

בסי' קע"ח (סעי' ב' ברמ"א) ועיי"ש במג"א (ס"ק ח') ובשם הב"ח ויצא בברכה ראשונה במקום הראשון ויותר דמי לזה שם (סי' קע"ח סעי' ג') במחבר שאם היה בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן והיה בדעתו בשעת ברכה על כולם כיון שבירך על אילן א' א"צ לברך על האחרים אבל מגן לגן אחר צריך לברך עיי"ש וה"נ הם תחת גן א' כל החיות והפילין והקופין בכלל אם כי הם כל א' בבית מיוחד עכ"ז יש לדמותו לאילנות הגן משום דהכי אורחיי' בע"כ להיותן אסורים בבתים של הגן משום שהם חיות דורסות וטרף ומסוכנים לילך חפשי בתוך הגן כמובן אבל בכוללתו נקרא גן החיות (טהיער גארטען) כנ"ל. אך עדיין צע"ק בזה דהתם יוכל לילך לאכול מפירות האילנות כרצונו אבל הכא יש רשות אחרים עליו הם פקידי הגן והחיות אם כי ניתן הצעטעל על כל הגן עכ"ז יש להם זמנם ותפקידם ומשום מעשה שהי' אז בימות החורף שהלכתי אחר מנחה וטרם הגעתי לבית אשר הפילין שם כבר חשכה לילה ושם אין מאור הנר ולא יכלו עוד ליכנס שם לראות הפילין ע"כ גם אם הייתי נכנס אז יש להסתפק אם יוצאי' בברכה ראשונה משנה הבריות כנ"ל שברכתי על ראיית הקופין כיון שלא נודע בבטח אם יוכלו ליכנס כנ"ל ויש לדמותו למ"ש בסי' קע"ד (סעיף ה') ברמ"א דמי שאינו יודע אם יגיע הכוס אליו צריך לברך על כל כוס וכוס דהוי כמו נמלך הכא נמי לא ידע אם יוכל להגיע לבית הפילין כנ"ל ע"כ לא מהני גם כשכיון בתחלה בברכה כנ"ל ועדיין צ"ע.

סימן רכח

סעיף א'. (א) על ימים. מהו נקרא ימים לענין זה יש להסתפק כי הימים העומדים היינו כולם בלה"ק ים ובל"א וגם בשאר לשונות כגון בלשון הגר המה מחולקים לשני מינים ושני שמות להם כי הגדולים מהם (ושקראום בדחז"ל ז' ימים) ואליהם הולכים הנחלים הנובעים ומושכים ונופלים לתוכם וכמ"ש בקהלת כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא כי אל מקום שהולכים הם שבים ללכת בחזרה למטה יחפרו בתהומות הארץ וישיבו לנבוע במעינות ונחלים והם נקראים בל"א מעער (ולפעמים גם זעע) או בלשון אונג' טענגער. ועוד יש ימים קטנים בארץ אשר רוחבם הרבה פרסאות במקומות אחדים והמה נקראו בלשון אשכנז רק זעע ובלשון הגר טוי (דהיינו רק כמו טייך גדול) וא' מהמפורסמים מהם נשאלתי (בהיותי שמה במקום הרחצה) בבאלאטאנפירעד (בל"א פלאטענזעע) באונגארן, אם צריך לברך עושה מעשה בראשית הבא לשם א' לשלשים יום אם הוא בכלל ימים כיון דלא איתפריש בזה בשו"ע ונו"כ. ולכאורה י"ל דס' ברכות להקל אך יש דלא גרע עכ"פ מנהרות גדולות (כיון דאין הברכה על הנהרות שמוסכי' והולכי'

דוקא) וכבר כ' בזה במג"א (ס"ק ג') דלאו דוקא ד' נהרות דכתיבי בקרא רק על נהרות שהן גדולים כמו אלו וא"כ הוי כמו ס"ס לחומרא לברך דאולי הם בכלל ימים או עכ"פ בכלל נהרות כנז'. אולם מד' הא"א והפרמ"ג (בא"א ס"ק ג') נראה דדוקא הידועים שהם ששת ימי בראשית ולא שנתהוו אח"כ וכיון שזהו ספק ולא נזכרו גם בדחז"ל שהיו אז ע"כ אין לברך בשם ומלכות (וטוב לברך ולהרהר את השם ואלקינו כד' הגה"ק מבוטשאטש ז"ל במק"א כ"פ וכמו שכתבנו בכמה דוכתי בחיבורנו בעה"י כי נכון לעשות כן).

ב **ועל הים הגדול**. עיי' מג"א (ס"ק א') בשם לחם חמודות דרק על ים אוקיאנוס מברכין שעשה הים הגדול. ועיי' בספר פרדס (פרי תבואה, חלק ג' וח"ד מדברי יוסף) להרב מ' יוסף שווארץ ז"ל מירושלים (בד"ה ים המלח) מה שהאריך ובירר בזה בטוב טעם שאין לברך זה (שעשה הים הגדול) רק על ים אוקיאנוס ממש ושהוא הי' נזהר שלא לברך זה רק על הים לאמעריקא כי אם אחר שהי' רחוק מגבול ארץ בריטאניא כמהלך ת' או ת"ק מיל שודאי שם כבר עצם ים האוקיאנוס. ובירר עוד שם דעל ים המלח אין לברך כלל דהוא מין קללה מה שנעשה בגזירת הפיכת סדום וכן עוד טעמים ובירור הדברים עיי"ש.

סימן רלב

סעיף ב'. (א) **מיהו בסעודה גדולה יש להחמיר אפי' סמוך למנחה גדולה**, ומטעם זה מנהגינו עפ"י אבותינו הקדושים הגאונים זי"ע בסעודת יו"ט גם ביו"ט א' בצהרים (אשר בודאי לא יאכל עד הלילה שלאחריו משום קידוש יו"ט ב') כיון שהוא סעודת יו"ט סעודה גדולה (ואינה סעודה הרגילה כמו בש"ק בצהרים שיש לה זמן וקצבה) ובסעודת יו"ט מרבים ביין יותר ע"כ גם קודם שהגיע זמן מנחה קטנה רק כשהגיע זמן מנחה גדולה כבר אחר הקידוש ע"כ מתפללי' בצבור מנחה קודם הסעודה כנז', וכ"כ במנהגי הגר"א ז"ל מווילנא והלכותיו (שערי רחמים) כי אם נמשך סדר התפלה של יו"ט עד חצות אז מתפלל מנחה קודם הסעודה.

סימן רלג

סעיף א'. (א) **מי שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו' שעות ומחצא יצא** וכו'. עיין ט"ז (ס"ק א') ועי' מה שכתבתי בדברי תורה (מה"ק סי' ק"ד) עי"ש.

ב **ועכשיו** שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה וכו' עיי' מ"ש בזה בעה"י במנח"א (ח"א סי' כ"ג) מה ששמעתי מפה קדוש אדומ"ר סבא קדישא זי"ע משינאווע ועיי' מ"ש בזה בסמוך לקמן סי' רל"ה (ס"ק א').

סימן רלה

סעיף ב'. זמן ק"ש בלילה וכו', הנה זה כביר ראיתי בס' שו"ת מגדולי הספרדיים ז"ל (לא אדע עתה מקומו אי' הוא) כי ראה אנשי מעשה מדקדקי' לנכון לומר ק"ש של ערבית ברכותי' היינו להתפלל ערבית רק עד אחרי שיעור ביהשמ"ש לכל הדעות עכ"פ, והדברים האלו יתאחדו עם מה שהבאתי במנח"א ח"א (סי' כ"ג) בשם אדומו"ר הקדוש משינאווע זי"ע בשם רבותיו הק' זי"ע שצריך לילך בשיעורי ביהשמ"ש בכל מקום בדאו' לחומרא לכל צד (ורק בדרבנן כגון תפלת המנחה נהגו עי"ז הצדיקים להקל כל זמן שהוא שיעור ביהשמ"ש דהיינו ע"ב מינוט מראיית שקיעה"ח מתחת האופק שלנו) עי"ש וא"כ כיון דק"ש של ערבית מדאו' צריכין להחמיר שיהי' אחרי כל שיעורי דעות זמן בהשמ"ש כנ"ל וכן נהג אאמו"ר הקדוש זי"ע להמתין בתפלת ערבית עד שעברו ע"ב מינוטען משקיעה"ח כנ"ל, כדי שיהיה ברור אחרי צה"כ לכ"ע, ועי' בשאג"א (סי' ג') ומובא בשע"ת בזה (ס"ק ב') מ"ש בשע"ת בשם האריז"ל שהי' מדקדק להתפלל ערבית מבע"י וכ' בשלמי צבור שק"ש של ערבית הי' אומר אח"כ בצה"כ הנה אנחנו לא מצאנו כלל זה בכהאריז"ל האמתיים שעה"כ ופע"ח ולא שמיעא לן (שהאריז"ל) כלומר לא סבירא לן דיצא כן מפיו הקדוש, וכן ראיתי בגינת וורדים הספרדי בגן המלך הנספח שם (סי' צ"ו) שכ' דלדידן לכתחלה אין להתפלל תפלת ערבית מבע"י ואם יש שנוהגין כן יש לבטל מנהגן עכל"ה.

והנה לסמוך על ק"ש שעל המטה שקורין בלילה וכמ"ש בחה"ד בשם רש"י מובא בזה בט"ז (ס"ק ב') הנה לא כ"ע דינא גמורי לכוין בק"ש שעל המטה לצאת בזה י"ח ק"ש של ערבית וכיון דאנן פסקינן כד' המחבר בש"ע לעיל (סי' ס') דמצ"כ וזולת זה לא יצא נמצא דאם לא כיון אז לצאת (בק"ש של המטה) לא יצא י"ח ק"ש כלל דהא כיון שהתפלל מנחה אחרי זמן פלג המנחה (מנחה קטנה) א"כ לא יכול לסתור א"ע ולא יצא בק"ש בבהכ"נ קודם צה"כ ובק"ש שעל המטה לא כיון לצאת כנז' ועוד זאת דהנה הוא אוכל סעודת הערב אחרי תפלת ערבית קודם ק"ש שעל המטה שהוא סמוך לשינתו והנה ארז"ל (בברכות דף ד' ע"ב) כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל וחוטפתו שינה וכו' (ופסקי' כן לקמן בסעי' ב') ונמצא עובר על דברי חכמים במה שאוכל ושותה סעודת הערב קודם ק"ש שעל המטה שבזה יצא י"ח ע"כ נחוץ ליזהר לקרות ק"ש בתפלת ערבית רק אחרי צה"כ כנז'.

סעיף ג'. (ב) **לכתחלה צריך לקרות קריאת שמע מיד בצה"כ**. עיין בס' כרם שלמה על האו"ח בזה שכ' ראי' מש"ס ברכות (ד' ע"ב) הנ"ל שלא יהא אדם בא מן השדה בערב וכו' ודייק על מלות "סייג לדבריהם" והא ק"ש דאו' ונדחק שם לומר דסייג א' יש עד חצות לילה ועוד סייג עשו שיקרא מיד בתחלת הלילה בצה"כ עכת"ד והוא דחיק ואתי מרחיק להעמיס בדברי הש"ס שני גזרות אפו זו על גב זו. וממ"נ אם לאכול ולשתות מקודם הרי ממילא אסור (וכנ"ל בסעי' ב') ואם ללמוד מקודם הרי בפירוש אמרו בזה במקומו שם בזה"ל אבל אדם בא מן השדה בערב נכנס לביהכ"נ אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה וקורא ק"ש ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכו' עכ"ל הגמ' הרי אמרו בפירוש שכן צ"ל לכתחלה ללמוד קודם ק"ש של ערבית ואיך יאסור זה, ואם לדבר דברים בטלים הרי ממילא אסור תמיד ובאתי בזה רק להראות כי כמה מרבותינו הגדולים והקדושים זי"ע כמו מרן בעל דברי חיים זי"ע מצאנז' ששמענו דרכו שהי' לומד לכתחלה כמה שעות קודם תפלת ערבית ובהכנה דרבה בעבודתו בקודש, וכן ראיתי כ"פ אין מספר מאדומו"ר סבא קדישא משינאווע זי"ע המה גם כתורה עשו לכתחלה כד' הגמ' הנ"ל, אלא מה נעשה כי מ"ש בא מן השדה קורא ושונה וקורא ק"ש כנ"ל פי' תלמידו ר' יונה דהיינו קודם זמן ק"ש ועי' מג"א להלן (סי' תל"א ס"ק ה') עיי"ש ובע"כ לומר דרבותינו הנ"ל נהגו כן לכתחלה בשיעורים קבועים קודם תפלת ערבית ס"ל כהט"ז שם (בסי' תל"א ס"ק ב') דמיירי הך דקורא ושונה קודם תפלת ערבית היינו גם לאחר צאה"כ ושיעורים קבועים יותר לכתחלה בלימוד בכל השנה קודם תפלת ערבית ורק קודם בדיקת חמץ אסור) עיי"ש. וגם מ"ש במג"א (בסי' א') בשם השל"ה הק' לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה היינו למי שאינו מתפלל ביחד מנחה ומעריב א"כ אינו מחבר בתפלה רק בתורה כנהוג שלומדי' שיעור בין מנחה למעריב ופשיטא שאין מפסיקין באמצע השיעור גם כשחשכה הלילה, אך גם מי שלומד בפ"ע לכתחלה יושב ושונה קודם ק"ש של ערבית לדעת הט"ז ודעימי' כנ"ל, וזולת זה בודאי זריזין מקדימין למצות ומ"ע דאו' דק"ש דערבית ראוי לזרז א"ע מצה"כ והלאה, אך הראיות שכ' בכרם שלמה כנ"ל לא מצאתי בהם (במחכת"ה) ממש כלל כנ"ל.

אמנם לרבותינו הנ"ל שהקדימו ללמוד לכתחלה ואחרי תפלת ערבית כנ"ל וכיון שאח"כ התפללו בצבור אין חשש שמא ישכח כדלעיל (סי' פ"ט סעי' ו') ועיי"ש בדברינו בזה בנמוקי או"ח.

סימן רלו

סעיף א'. (א) בערב מברך שתים לפני ק"ש. עיי' שערי תשובה מ"ש בשם השלמי צבור שכ' מכתבי האריז"ל שצריך לדקדק ולומר מעריב ערבים בחכמה, פותח שערים בתבונה, ובזה רבים שגו ומעריבים ערבים עכ"ל הש"צ והשע"ת תמה כי לא מצא כן בפע"ח בשם החברים אדרבא נראה שם בחכמה פותח שערים, ואמנם הרואה יראה כי המחבר ש"צ הי' בידו כתבי האריז"ל המדוייקים וצ"ע (עכ"ל השע"ת) והגאון שע"ת חכם עדיף מנביא כי כן נמצא באמת בכתבי האריז"ל המדוייקים (שסידר מהר"ש ווינואל ז"ל מכת"י אביו מהרח"ו ז"ל וכמ"ש בשה"ג להחיד"א ז"ל) הלא המה שנגלו ונדפסו בדורותינו בעה"י השמונה שערים [ועיי' מ"ש בזה בכיוצא בזה בשו"ת מנח"א ח"א סי' י"א ובמאמר נוסח התפלה בחמשה מאמרות] השער הכונות (שער הו') נמצא בנוסח התפלה של האר"י ז"ל מדוייק כן מעריב ערבים בחכמה וכו' כנ"ל מהש"צ.

סימן רלח

סעיף א'. (א) **צריך למהר בלימוד הלילה וכו'**. עיי' באה"ט באהינו (ס"ק ב') בשם כהאריז"ל שאין ללמוד מקרא בלילה ועיי' ברכ"י שהביאו סמך גדול לזה מילקוט פ' תשא (והוא מפרד"א) מנין הי' יודע משה מתי יום וכו' בשעה שמצאו להקב"ה שהי' עוסק בתורה שבכתב הי' יודע שהוא יום ובשעה שעוסק בתורה שבע"פ הוא לילה, והדבק בדרכיו בודאי הוא מצוה ועיי' בשו"ת אבני צדק להגה"צ מסיגעט ז"ל (חיו"ד סי' ק"ב) מ"ש לענין לימוד חומש עם המון בכל לילה אחרי תפלת ערבית כיון שאין אומר הפסוק כסדרו רק שמפסיק באמצע לפרש כל תיבה בל"א העלה שם דאין קפידא כלל, ועיי' באשל אברהם (להגה"צ מבוטשאטש ז"ל) בסי' זה שכ' שאין קפידא באמירת תהלים בלילה קודם חצות וטעמי' כיון דאחז"ל שביקש דוד המלך שהעוסק בתהלים כאלו עוסק בנגעים ואהלות א"כ הוי כתורה שבע"פ וזהו (במחכת"ה) אינו מספיק כלל ופשיטא דבמקום שצריכין ללמוד בשיעורי היום תלמוד שבלול מן הכל כשארז"ל וכן עפ"י כונת האריז"ל מה שצריכין ללמוד (וכמסודר בחק לישראל) תנ"ך וגמרא וכו' ובכונת כל א' וא' הנה ברור כי תהלים הוא בכלל כתובים ולא בכלל תורה שבע"פ. והנה אדרבא המדקדקים נהגו להחמיר בזה ולא שמענו ככל שיאמרו תהלים (גם בציבור דנפיש זכותם) בחצי לילה הראשונה (זולת בליל יוכ"פ שאומרים אז גם י"ג מדות ומתעטפי' בטלית כמבואר בהאריז"ל) אך מה שאומרים ד' מזמורי תהלים הראשונים בכל לילה

בק"ש (למי שיישן קודם חצות) הנה בע"כ הוא כמו שארי פסוקי דרחמי שאומרים מתנ"כ אז ולהגן שאני כשארז"ל אבל לא תהלים כסדרן.
אולם לענ"ד נפלאתי ולא יכולתי לי לתרץ דאדמייתי מפרד"ח כנז' לסמך בעלמא ממעשי הקב"ה (כביכול) שלומד בלילה תורה שבע"פ הלא הול"ל יותר ראי' מפורשת בש"ס ברכות (הנ"ל בסי' רל"ה בדברינו עי"ש) שאמרו לכתחלה אבל אדם בא מן השדה בערב אם רגיל לקרות קורא אם רגיל לשנות וכו' והרי מפורש בש"ס דילן שאם רגיל לקרות קורא היינו מקרא תורה שבכתב כשבא מן השדה בערב הרי שמותר לכתחלה וכמצוה מפי דרז"ל מקרא בלילה, (ועיי' מ"ש לעיל סי' רל"ה ס"ק ב') כמ"ש לעיל שם ובע"כ לומר כפי' תוספות רבינו יונה דבא מן השדה בערב קודם צאה"כ כנ"ל עי"ש וצ"ע.

סימן רמ

סעיף א'. (א) אלא בעונה האמורה בתורה, עי' (בריש הסי') במג"א בשם כהאריז"ל לענין הטבילה בזמן הקור (שקשה בשחרית) שצריך מחילתה על עונתה ועיי' מ"ש בזה בעה"י בכת"י בשו"ת מנחת אלעזר חלק ה' (סי' ס"ח) עיי"ש.
סעיף י"ב. (ב) אסור לשמש מטתו בשני רעבון. עיי' מ"ש בזה להלן (סי' תקע"ד ס"ק א').

סימן רמב

א **לכבד את השבת**. עיי' מג"א (ס"ק א') בשם זוה"ק בראשית שלא יפחות מב' תבשילין. והנה שם בזוה"ק שהוא בדפוסים שלנו בזוה"ק (פ' בראשית דף מ"ח ע"ב) פי' שם באור החמה דלא יפחות מב' תבשילין סגי בלילא היינו בסעודת ליל שבת ומדבר המג"א בזה דלכל סעודה היינו גם ביום נאמר זה אך באמת אינו מוכרח שם בזוה"ק כפי' האור החמה דהא מיירי גם מיומא דשבתא ע"כ נכונים דברי המג"א רק בסעודה ג' כ' שם במקדש מלך כיון דסגי בפירות מדינא ע"כ לא קמיירי מזה שם בזוהר רק מסעודת שחרית ע"כ כפי הנראה שם דבסעודה ג' ל"צ ב' תבשילין.
ב **נהגו** לאכול מולייתא שקורין פשטיד"א בליל שבת זכר למן וכו'. עיי' מ"ש בעה"י בזה לקמן (סי' רע"א ס"ק א') עיי"ש.

סימן רמג

סעיף א'. (א) אכל שדה מותר. עיי' בשו"ת רבינו דברי חיים (ח"א חאו"ח סי' ז') ע"ד מכירת הארענדעס והגינוער לנכרי בשבת לעשות בהם מלאכה וכפי שנדפס שם נוסח השטר מכירה כנודע. וגם ידוע מה שהרעיש אדומו"ר משינאווע זי"ע שלא לעשות כזה

כי יבא מכשול והפקרות בחילול ש"ק בשדות ובתים. ולענ"ד (וכן הגיד אאמו"ר זי"ע) כי אב ובנו שראו את החידוש בתורה איך להחזיק מוסדותי' ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגו כי רבינו רבשכבה"ג בד"ח זי"ע מיירי באותן שפרוצים ומקילים בזה. וכבר התירו להם הגאונים מפה"י ז"ל שם בגאליציען כמ"ש בד"ח ובכה"ג הוי דומה להך דגיטין (דף ל"ח) במופקרת ופרוצה הוי כאנוסה ורשאי לת"ח למיעבד איסור קל כדי שלא יעבור הע"ה איסור חמור שנפרץ ודש כבר בו, וה"נ שם במכירות השדות ע"י שטר מכירה שנעשה להם כהיתר גמור לכתחלה ואם לא יזדקקו להם הרבנים עכ"פ לעשות שטר מכירה כדת יעברו ויחללו ש"ק ועד שיאכלנו באיסור יאכלנו בהיתר דחוק מדינא עכ"פ. משא"כ מרן משינאווע זי"ע צווח כיון שבמדינת אונגארן (יהי' נועם ה' עליהם בכט"ס) כל יראי ה' הנגידים והגבירים בעלי השדות ישמרו ש"ק כראוי ולא יעשו כלל ע"י שום היתר שטר מכירה וכאשר יצא לאורה הס' דברי חיים ראה שכמה וכמה מהיראים בגאליציען הקילו ביותר וסמכו עצמם לעשות שטר מכירה ותלו באילן גדול מרן הד"ח וחשש אולי עי"ז יתירו להם גם באונגארן וגם אלו היראי ה' למכור ולעבוד ע"י שטר מכירה ע"כ הרעיש כי דברי אביו זצ"ל לא נאמרו ליראי ה' ושומרי שבת וכמבואר זה שם בדברי חיים בעצמו סי' הנ"ל (וגם עיי"ש בד"ח [ח"ב או"ח סי' כ"ט] מ"ש כמה קשה בעיניו היתרי שטר מכירה כאלו רק כשראה שעושים איסור שביתת בהמתו ע"כ התיר עכ"פ בשטר מכירה ועיי"ש עוד בסי' ל' [שלאח"ז] שם שכ' כשראה במקום א' שבאים למכשולי"י ע"י השטר מכירה ע"כ כתב שהוא חוזר בו מהיתרי השטר מכירה אצלם ששלח להם מקודם העתק הנוסח וכו' עיי"ש.) כי רק לאלו החשודים ועוברים נאמר זה ההיתר כנ"ל (וגם בגאליציען הי' צווחתו הצלה פורתא עכ"פ ליראי ה' יחידי סגולה המפורסמים מבעלי שדות שנזהרו בשמירת ש"ק ושלא לעבוד גם ע"י שטר מכירה). אמנם קשה עלי המעשה מכמה רבנים וגדולים הנוהגים סלסול בעצמם ומפריזים על המדה גם לקלי הדעת מבני הדור החדש בעוה"ר (גם במדינת אונגארן) ויש להם גיטער ושדות למכביר. ואינם רוצים הרבנים לעשות להם שטר מכירה (ומראים א"ע כפרושים ביותר מדעת קדושים, הוא מרן הד"ח זי"ע ודעימי' שהתירו לאנשים כאלו כנז') ועי"ז מובן שמחללים אנשים האלו ש"ק בפרהסיא וממילא יצאו מן הכלל בכל עניני דת תוה"ק כי קיי"ל כמ"ד בחולין האי תנא שבת חמירא לי' כע"ז כדפסקינן ביו"ד (סי' ב') וכיון שמחלל ש"ק בזה בלי שום היתר שום מכירה בודאי יצא מן הכלל כולו. [ועיי' בדברינו בד"ת (מהדורא רביעאה אות קי"א) עיי"ש] וחוששני כי אולי הקולר תלוי בכזה בצואר הרבנים בכה"ג כשחוכים להחמיר ביותר בזה בלי טעם וריח, והמ"י. וכל

ערום יעשה בדעת, וישקול במאזני משפט התורה והאמת. וה' ישמרנו ויעזרנו, ושבו בנים לגבולם, בשמירת ש"ק והמצות כולם, בב"א.

והנה עתה חדשים מקרוב באו ראיתי נדפס ס' מציורים ומכתבי' בשם אגרות סופרים, וכ' שם שטר מכירה לפסח וגם לשבת (מכירת גוט) וכ' שם שהוא כתי"ק הגאון רעק"א זיל שעשה כן לא' מגלילתו ואם כנים הדברים אז הוא סמך גדול (פכא') להנוהגים היתר מעשה רב גאון הדור הנז' אך אין בו כדי סמיכה לכל מכיר המו"ל ואת תכונתו, ואת החיבור בצורתו, ואיך יכולין לסמוך במעשה שבת החמורה במקום שנוגע לדאורייתא וגם למראית העין מדרבנן חו"ה דשבת ואין להאמין אם הוא מכתי"ק הגאון הנ"ל כלל, כמובן. [ולא אוכל למנוע מלהעיר עכ"פ על תכונת "החיבור"' או "החיסור" (דעת ויר"א) הלז לעשות לכתחלה חיבור מציורי פאטאגראפיען דמות גאוני וצדיקי עולם ז"ל אשר הי' להם נגד רצונם ולמרות רוחם וכמו שהביא שם בעצמו ומי זוטר מ"ש הגאון ביערות דבש (ח"א דרוש ב') ליזהר מצורה על הכותל או על הלוח אפי' שאינה בולטת כלל כי כל צורת אדם בכה"ג שולט הס"א ר"ל ומובא בפת"ש יו"ד (סי' קמ"א ס"ק ו') ועיי"ש בדרכי תשו' (ס"ק ל"ה) מ"ש שנראה מהריטב"א דגם בכה"ג הוי איסור דאו' ועיי"ש בשם שו"ת דברי מלכיאל מוסר השכל נגד המקילין ועושין בימינו פאנואגראפיען מצדיקים כאלו עיי"ש ועוד יש לי' ס' ישן בשמו לראות מהרה להג"מ עזריאל ז"ל (נדפס בלבוב שנת תקצ"ח) לאסור הפאנואגראפיען בהרבה ראיות עיי"ש ואכמ"ל. ולדוגמא אציג מ"ש המול עוד (באגרות סופרים) על תשו' הגאון רעק"א זצ"ל שהרעיש שאין לשנות ח"ו את הפיוטים או להחסירם וכ' מגודל ערכם ויסודם בקודש מהקליר שהי' תנא וכו' וציין הלז כמשיג עליו בשם הגהות ר' וואלף היידענהיים שביאר שהקליר לא הי' תנא ואמורא ולא סבוראי כי אם הי' שמונה מאות שנה אחרי חורבן בית שני כמבואר בקינה ממנו עכ"ל. והנה מלבד שאין כדאי המדקדק רוו"ה להכריע נגד רבותינו הגדולים והקדושים אשר מפיהם אנו חיים התוס' והרא"ש והרדב"ז והאריז"ל שכ' בפירוש שהי' הקליר התנא ר"א בר"ש וכמו שביארתי באורך בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א' סימן י"א בד"ה והנה האר"י העיד וכו') ובקונטרס שירי מנחה שם ולעיל בדברינו (סי' ס"ח) עיי"ש וכן עוד במקום אחר. אך גם הרוו"ה בעצמו בהגהות למחזור יוהכ"פ (שחרית) שם הודה בעל כרחך כי הי' הקליר ירושלמי מהתנאים שכללו ברכת של דוד בבונה ירושלים עיי"ש ואחרי האמוראים לא הי' זה רק סדר י"ט ברכות כמו בשמ"ע אצלינו. וכמ"ש הגאון נו"ב בצל"ח ברכות (ל"ד א') כי מקינה הלז סכי אנין תשע מאות אין ראיה כי זהו נתוסף אח"כ אל תודות של הזמן דתשע מאות עיי"ש ובמנח"א בדברינו שם. ואכמ"ל.] ובודאי אין לסמוך

על המ"ל בס' הנז' וגם אם נאמר שזהו אמת מכת"י הגאון רעק"א זצ"ל השטר מכירה יש לומר שהי' בעל הגוט הלז מחורי ארץ הקלים (כי נפרץ אז כבר במדינתם הקלות והמינות וכמ"ש הגרעק"א בשארי מכתבים שנדפסו סם כי לא זכה לפעול בקהלתו מערקיש פריעדלאנד אפילו בחור אחד שילמוד תורה וכו') ובקלים כאלו אם לא יתירו לו באופן היתר עכ"פ כזה אז יעשה באיסור גמור ויצא מן הכלל לגמרי כדין מחלל שבת וניחא ליה לת"ח למיעבד וכו' וכד' רבינו הדברי חיים ואין כאן סתירה וכמ"ש לעיל.

ומדי דברי בו כנ"ל מהמוציא לאור ס' מציורים ומכתבים הנ"ל לא אוכל להתעלם (על פי התורה) מלעורר בזה אשר מלבד אשר נגד זקיניו כבוד (היינו נגד כבוד זקניו) עשה בהפצת מכתבים וציורים כאלו מהגה"ק הרעק"א והחת"ס זצ"ל (ולדוגמא אציג) בדבר שחשדוהו להחת"ס חיו כי חפץ ורמז ע"ד ירושת הבת (מצד אשתו) שלא נתנו לו והוא נגד התורה (וח"ו להאמין כזאת). וכן עוד כאלו ממעשה דהסכמת *) בקרובין פורים הגאון החת"ס וגם חזרתו ע"ד העתקת הש"ס כלשונם בגופן שלהן באשכנזית מהדקטר פיננער וכיוצא מכתבים אשר אסור להאמינם ומצוה לומר כי המה מזוייפות מהמו"ל ודעימיה. ושלא להוציא לעז ח"ו על שרי התורה הגאונים הקדושים הנ"ל בדברים אשר כיסן עתיק יומין בעתיקת הזמן העבר כבר זמן זמנים טובא ולא שמעו לא בהכרזה ולא בחזרה כלל. והרי זה דרך המתחדשים לספר אחרי מטתן של ת"ח רבותינו ז"ל ולעשות משגגתם יש מאין. וכאלו המה מגלי טמירין. מחפשי מומין. ומפקחין יעשו עורים וסומין. להרבות ולגזם (בהשערתן וכזבי תחבולותם) באלף פעמים להגדיל המדורה. ולבזות כבוד התורה. ולהוציא האמונה מלב בני ישראל המאמינים בני מאמינים באמת וצדק שיאמר אם בארזים נפלה שלהבת ועצת היצה"ר ח"ו אנן מה נענה אבתריי', וכיוצא בתחבולות הבע"ד ר"ל אשר יפרוש רשת להשחתת העולם ועוד בין המכתבים הציגו מכתב (הגה"ק בעל חת"ס זי"ע) להגה"ק מקאלוב זי"ע אשר הי' מפורסם ועד היום מוחזק באמת מפי רבותינו ואבותינו זי"ע לבעל רוה"ק נורא ומדרגות בנפלאות בתורתו ועבודתו ובהצנע לכת בסתר ובגלוי לימד דעת את גדולי החסידים ת"ח מובהקים ומקובלים גדולים עובדי ה' באמת ובמס"נ, הנודעים אז באונגארן הישינה. וממנו יתד ממנו פינה. התייסדות החסידות והאמונה. ואשר למד מפי רבו רשכבה"ג אא"ק הגאון ר' ר' שמעלקא הורוויץ זי"ע אבד"ק נ"ש והמדינה. ומקובלני אשר שמעו (מגידי אמת) מפי רבינו הגה"ק א"א מצאנז זי"ע בעל דברי חיים שאמר כי שלש פרסאות סביב עיר קאלוב גם עד היום מרגישים קדושת הגה"ק מהרי"א מקאלוב זי"ע הנ"ל ומקום מנוחתו קדושת הציון שלו. ועתה בא המו"ל הנ"ל (או חתנו) בחוצפת לשונו להדפיס בזה הלשון:

מכתב תוכחה לרב מפורסם שרצה לעגן אשה אחת נגד ההיתר מכמה גאונים עכ"ל. תאחזמו רעד לכל איש יר"א המאמין בקדושת אמתיות רבינו הבעש"ט זי"ע וקדושת תלמידיו ותלמידי תלמידיו אשר הגה"ק מקאלוב בתוכם הוא וכ' שכתבו לו מכתב תוכחה (כמו לעבריין ר"ל) ושרוצה לעגן אשה וגם בגוף המכתב כ' לו שלא יהי' כעומד על דעתו אהבת הנצוח או לנקום נקם לא משנת חסידים היא וכו' ועוד שם דברי בוז וחדודין ר"ל מהאי דעתא להאמין שיצא כזה מהגאון חת"ס כנ"ל לכתוב נוסח כזה לרב גדול וקדוש רב דכל הקאמינואטו גליל סאבאלנוש ושם שפטו את ישראל מ' שנה (ככתוב על ארונו ומצבתו) בגודל קדושתו לרדותו בתוך ביתו וגלילתו. לאשר ט' ליק הי' בגליל הרבנות שלו. ואם החמיר באי' אשת איש ולא הוטב בעיניו סברות המתירין וכמ"ש הגאון החת"ס בעצמו שחדית היא גם אצלו אלא שהסכים עמו גם הג' מטריטש (וכמו אם הי' גליל סאבאלטש כולו באונגארן שייך להרבנות טריטש במעהרען ומאן דאמר שראה הגה"ק מקאסוב ברוה"ק שבכל אלו הפלפולים וסברות מ"מ בעלה עדיין הוא חי. ג"כ לא משתבש. אך תורה לא בשמים היא. ונדון בזה כפי דין תורה הנגלה לפנינו ועפ"י שכל דעתינו ובפרט כפי המקובל ונודע שהי' גליל קאלוב היינו מחוז סאבאלנוש משובש בגסות וגם בעניני עריות והוא הה"ק ז"ל (כמעט) גיירם והוא השערה קרובה אשר ראה או ידע כי הני סהדי שיקרי אינהו ושינו כדי לעשות רצון מי שנטען על האשה העגונה אז. ומי יוכל למחות בידו עפ"י התורה. ובפרט לחומרא אשר החמיר וחשש בעירו וגלילו לאשר הב"ד בארץ מרחק דנו על פי הגב"ע אשר לא כן הוא כנז' א"ו מחוורתא כדאמרן מעיקרא כי רובי המכתבים האלו מזוייפים. והגה"ק אשר בארץ החיים המה וכסאם נקיים זי"ע.

סימן רמט

סעיף ד'. (א) ובתענית עבור ישלים. עיין לקמן בשו"ע (סימן רפ"ח סעיף ב') ועיין מה שכתבתי לקמן (סי' תק"פ) לענין כ' סיון שחל בעש"ק וכן בדברינו לקמן (סי' תרפ"ה) ובשו"ת מנחת אלעזר (חלק ג' סי' ג') וכן בדברינו בשער יששכר (לחדש טבת מאמר צו העשירי) לענין תענית שובבים ביום ו' עש"ק שנוהגים חסידים ואנשי מעשה.

סימן רנ

סעיף א'. (א) להכין צרכי שבת. עיין מג"א (ס"ק א') בשם כתבי האריז"ל דמצוה לטעום התבשילין וצריך לטעום מכל תבשיל בע"ש. והפרמ"ג בא"א בזה דהיינו אם צריך מלח

או תבלין עיי"ש. והנה יפלא לכאורה שלא ראינו מכל הצדיקים שיטעמו בע"ש מכל התבשילין רק נוהגים לטעום מאכל אחד משל שבת ומדוע לא יטעמו כל התבשילין כמ"ש מהאריז"ל ולא שמעתי להתעורר בזה. ואם הטעם כפשוטו כמ"ש מהפרמ"ג דהיינו לראות אם חסירה מלח או תבלין אז י"ל משום שאין בקיאים כ"כ כמו הנשים שלנו שמבשלות ויודעות יותר ע"כ סומכין עליהם בזה בכל התבשילין רק יקחו מאכל אחד לטעום משום הרמז שאומרים העולם טועמיה חיים זכו' אמנם הלא מסתמא טובא גניז בגויי' בדברי רבותינו ז"ל המקובלים (האריז"ל וגורי דיליה הקדושים וטהורים) על פי סוד ומדוע לא יקיימו כן לטעום מכל התבשילין בע"ש כנז'. אך אמרתי אראה נא מקורן טהור בד' הזוה"ק בראשית (דף מ"ח ב') וז"ל:

ובלילא דשבתא" בעי בר נש אטעמא מכלא וכו' עיי"ש בסודן של דברים והיינו מכל המטעמים ותבשילין עיי"ש באור החמה וכן במקדש מלך שם דהיינו "בליל שבת" כמ"ש "בלילא דשבתא" אבל בערב שבת מאן דכר שמיה שם (ובמקדש מלך הביא במוסגר שם בשם חה"י כי טובים השנים היינו לאכול בליל שבת וגם לבדוק ולטעום גם בע"ש אם עולה בישולו יפה וכיון שכ' שם בשם חה"י הנה מקורו לאו דסמכא הוא כי עכ"פ לא ידענו כלל מי הוא מחברו וממי יצאו הדברים וכמו שביארנו בחמשה מאמרות במאמר משיב מפני הכבוד עיי"ש ואכמ"ל). אמנם ראיתי בשעה"כ (שהוא שער ו' משמונה שערים טהרת לשונו הקדוש של מהרח"ו סולת נקי' וכנודע בספרי החיד"א ז"ל) מקור הדברים וז"ל (בשער הששי ענין טבילת ע"ש) גם ראוי לאדם לטעום כל התבשילין שמבשל בע"ש לכבוד השבת כי הוא דוגמת האדם המכין סעודה למלך וטועם התבשילין אם הם טובים ואם חסרין איזה תבלין כדי שיתקנם או שיבשל תבשילין אחרים וכ"ז הוראה שמקבל האורח בסבר פנים יפות וז"ס טועמיה חיים זכו שתיקנו בתפלת מוסף דשבת המתחיל תכנת שבת רצית קרבנותי' וכו' כי כל הטועם תבשילין של שבת מע"ש זוכה לחיי' עליו' עכל"ה בשעה"כ. וכיון שכ' בזה הטעם כפשוטו כדי לראות אם חסרין איזה תבלין כדי שיתקנם או שיבשל תבשילין אחרים ולהאי טעמא שייך רק לקפילא נשיא דידן לטעום בע"ש מכל התבשילין (ולזכר הרמז אנו טועמים רק מאכל אחד בע"ש כנ"ל) שהם יוכלו לתקן או לבשל אחר ולא אנחנו. הגם כי כל דברים הנראים כפשוטן (ובפרט בכהאריז"ל) טובא גניז בגוויי' גם ע"ד הסוד (כמו שביארנו כ"פ בחיבורינו בעה"י) מ"מ לא עדיף ממשאחז"ל (בסנהדרין כ"א א' ועוד בכמה מקומות) דגם לר' יהודא דלא דריש טעמיה דקרא מ"מ היכא דמפורש טעמיה דקרא סם בתורה אז אנו דנין כפי

הטעם הזה גם להקל ואם בדברי תורה (דאורייתא) כן כ"ש בזה וכתבתי זה ללמד זכות על מנהג הצדיקים כולם שאין נוהגין לטעום מכל התבשילין בע"ש (רק בליל שבת) כנ"ל.

סימן רנא

סעיף א'. (א) העושה מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה וכו' עיין מג"א (ס"ק א') אבל פרקמטיא שרי עיי"ש והנה פשוט דרק פרקמטיא צורך פרנסתן של ישראל אבל לשחוק בקארטען וכיוצא מלבד שאר איסורי עצמן הנה עלולים למשוך לתוך השבת מתוך המשך תאות חשק הבל שלהם ובודאי אסור. וכבר עמדו על המדוכה בזה ברב א' ז"ל שאסרן בחרם שלא לעסוק בשחוק ע"ש אחרי חצות עיין בשו"ת זרע אמת הספרדי (חלק ג' חיו"ד סי' קנ"ג) עיי"ש וראיתי דברים המתמיהים ומ"ש בזה בעה"י בחי' נמוקי יו"ד (סימן של"ד) עיי"ש.

סימן רסא

סעיף ג'. (א) ומי שאינו בקי בשיעור זה ידליק בעוד שהשמש בראש אילנות. עיין בדברינו לקמן בסי' של"א (ס"ק א') ובתשו' מנחת אלעזר (חלק א' סי' כ"ג) והנה הגה"ק בעל התניא ז"ל אם שפסק בזה דשיעור בין השמשות רק ג' רביעי מיל קידם צאת הכוכבים מ"מ בסידור שלו הזהיר להדליק נרות ש"ק קודם שקיעה"ח תחת האופק שלנו והיינו כדחז"ל שמשא בריש דיקלא איתלי שרגא דהוא מקור דברי מרן המחבר הנ"ל בזה להדליק בעוד שהחמה בראש אילנות. וכמו שביארתי שם במנח"א ח"א עיי"ש באורך בשם רבינו הק' משינאווע זי"ע (ומלפניו למעלה בקדש) דצריכין אנו לילך בכל דיעות ביהשמ"ש לחומרא הן בכניסת הש"ק והן ביציאתו וכיון שאנו מחמירין בכל צד לאשר אין אנו יודעין ובקיאין איזו דיעה הוא העיקר בשיעורי זמן ביהשמ"ש ע"כ הוי כמי שאינו בקי בשיעור זה ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות כנ"ל לשון המחבר. והנה נדפס כעת בחי' הרמ"ל בסופו תשו' א' ודודי הגה"צ זללה"ה מסאסוב וסנוריזוב בענין שיעור ביהשמ"ש ושם הוא רוצה להשיג עלי בתשו' מנח"א שם מ"ש כדברי הג"ה על הדרך החיים (שהוא להה"ג ר' יחיאל דיין ז"ל) ובאמת לא ידעתי כלל כונת דודי הה"צ ז"ל דהא כיון שבעצמו הוא כ' דצריכין שיעור ע"ב מינוט גם בימים הקצרים ובימים הארוכים הרבה יותר. והלא לפי ד' הדה"ח שכ' להלכה למעשה כשיטת הטור וב"י ודעימיה כר"ת דמשקיעה הראשונה עד השקיעה השניה שהוא שיעור נ"ח מינוט וחצי הוי כיום גמור א"כ שיעור ביהשמ"ש זוטר מאוד והרי אנו רואין במדינות שלנו דשיעור ביהשמ"ש

גדול יותר בפרט בימי הקיץ בימים הארוכים וכנ"ל. ושאני באתריה דמרן הב"י באה"ק וגלילותיו שהוא סמוך יותר לקו המשוה ע"כ הביהשמ"ש שם קצר מאוד בעצמותו (והרי שם אין חילוק רב בין אורך ינות הקיץ לימות החורף. וכן אצלינו במדינתינו בזמנים שהימים ולילות שוים אנו רואין שביהשמ"ש שלהם קצרים אז מאוד ובזמן קצר אחרי השקיעה כבר הרקיע מלא כוכבים על כל גדותיו ואכמ"ל) אבל במדינות שלנו שהבין השמשות גדול כנז' בודאי אין לפסוק לקולא בזה כר"ת וצריכי' להחמיר בזה לכל צד כנז' ובימי הקיץ הארוכים יותר מע"ב מינוט (כמ"ש שם דודי ז"ל בעצמו בתשו' הנז') וע"כ שפיר תמה הרב ר' יחיאל בהג"ה על הדה"ח שכתב להלכה למעשה שיעור קצר כזה לביהשא"ש במדינתינו וגם אנחנו החזקנו (בתשו' מנח"א שם) בד' הג"ה הנ"ל וע"כ לא ידעתי ולא יבין שום איש מה זה תמיהת דודי הרב זצ"ל ולק"מ כלל. ואדרבא תמהתי מאוד במחכת"ה על דברי דודי שכ' ע"ד הג"ה בסידור הרב התניא זצ"ל וכ' בזה"ל שנראה בפשיטות שהג"ה הזאת לאו מר בריה דר' אשי חתום עלה והרבה יש להאמין שהג"ה זאת לא יצאה מידי הגאון בעל התניא זצ"ל אלא מאיזה מגיה זולתו וכו' עכ"ל ותמהתי מאוד (במחכת"ה) עליו הלא הג"ה הנז' הוא מצויין בהסידור ושם מפורש כן בלשון הגה"ק התניא בעצמו כד' הגאונים (א"ו דצריכין לתרץ שלא יסתרו דבריו לשו"ע כמ"ש במנח"א שם) מה שנרשם בהג"ה ובסידור הוא מסודר מהגה"ק בעל צמח צדק נכדו ותלמידו של התניא זצ"ל מכתי"ק זקנו וא"כ איך פלטה קולמסו לכתוב כדברים האלו "לאו מר בריה דר' אשי חתום עליה' נגד הגה"ק מהר"מ מליבאוויטש (בעל צ"צ) ובמחכת"ה כ' דודי זה כנראה בלי עיון בספרים היטב ולא ידע מבטן מי יצאו הדברים. וגם בכל דבריו ראיתי שם תיוהא ותמוה. וא"צ להאריך כיון שבאמת למעשה גם הוא מסכים כשיטתינו להחמיר כנז' דגם בימים הקצרים לכל הפחות שיעור ביהשמ"ש ע"ב מינוט ובימים הארוכים הרבה יותר כנ"ל.

וצריכין למודעא רבה באזהרה יתירה לאשר ראינו בעוה"ר מכשול גדול גם בגלילות וויען ופרעסבורג גם במקהלות היראים שם כמו שהארכתי וביארתי בדרשה בביהכנ"ס הגדולה בק' סערדאהעלי אשר הוא ג"כ בגלילותיו אופק הסמוך להם אשר יעמידו מוריהם הזמן מכניסת שבת עד זמן מוצאי שבת (הדלקת הנר במוצאי ש"ק) רק 50 מינוט גם בימות הקיץ הארוכים ועוד זאת רעה יותר זה דרכם כסל למו לא יעמידו הזמן בעש"ק של זמן הדלקת נרות רק זמן קבלת שבת והוא דבר בלתי נודע מהו כונתם בלשון "קבלת שבת" אם כשיבואו לביהכ"נ להתפלל מנחה כבר בבגדי שבת או כשיתחיל הש"ץ לכו נרננה (שזהו נקרא בפי העולם קבלת שבת) או כשיתחיל על הבימה לכה דודי וכיוצא או

אולי כשמתחילין מזמור שיר ליום השבת (שזהו קבלת שבת אצל הראשונים כמבואר בשו"ע) ואם מחמירין להקדים בזמן קבלת שבת (אשר יקראוהו) להעמיד הזמן קודם שקיעה"ח ה"ז קולא גדולה ומכשול נורא בימי הקיץ הארוכים אשר 50 מינוט אח"ז עדיין ספק יום הוא ונראה עדיין זהרוריתא דיומא וגם מעט כוכבים ולא כוכבים בינונים וקטנים הראויים ללילה גמור. והעידו לפני אז ת"ח אשר בהיות הגאון המובהק מ' מאיר אריק ז"ל (אבד"ק בוטשאטש וטארנא) בגולה בוויען ונסע בימות הקיץ על ההרים סביב לה לתרופת גופו וישבו שמה בש"ק בעת סעודה שלישית אחרי מנחה וראו בהווילללא מקום מגורו ובהפאווילאן מבחוץ (דשם מיגלי להו עלמא שיושבת על ההרים) והנה עדיין לא נראו הכוכבים הראויים למוצאי שבת וכפי הפיתקא (והמורה שעות) נרשם בהעיר לעשות אז מלאכה ביציאת שבת (ובהעיר הגדולה ווינא לא ירגישו זה כלל כי הבתים גבוהים בחמשה מעלות ויותר ולא יראו כלל שקיעה"ח [כי הבתים הגבוהים חוצצים] והעלעקטרי ידליקו לרוב ברחובות ושווקים מיד בתחלת ביהשמ"ש ונראה להם ודאי לילה ויכשלו ולא ידעו אבל הוא שגגת ת"ח המורה שעולה זדון ר"ל) והרעיש אז על ככה הגאון הנ"ל כאשר ראה זאת. אמנם לא הועיל שם רק מעט מזעיר. כידוע סכלותם ועקשותם וכו'. ואשר איזה מהם רצו להקל ומקלם יגיד להם ובפיהם יענו לתלות באילן גדול הוא הגאון המובהק חת"ס זצ"ל אם כי קצת נמצא ונראה כן בתשו' חת"ס (חאו"ח סי' פ') עיי"ש שנוטה לגמרי לדעת ר"ת ועיי' מ"ש ע"ד החת"ס אלו במנח"א (חלק א' סי' כ"ג) שם והלא מצינו בדחז"ל אפשר בא יהושע בא דוד ולא ביערן, אלא מקום הניחו אבותי להתגדר. ומדוע לא יאמרו כן מבני בניו של החת"ס כשרואין בימינו בעריהם כנ"ל מכשול גדול עי"ז. בודאי צריכין לתקן ולא למנוע אלגדור. ועכ"פ הו"ל לאלו המקילין להחמיר קצת יותר במוצ"ש והמקילים כקולי שניהם עליהם נאמר וכו'. ועלינו יערה רוח הבורא. בשמירת שבת במורא. השקולה כנגד כל התורה.

סימן רסב

סעיף ג'. (א) **ועל כן לא ירחין לשבת אלא סמוך לערב שילבש עצמו מיד**. עיי' בחי' דברי תורה (מהדורא קמא אות י"א) מ"ש ראיה מירושלמי תרומות דדרכם של חכמי הש"ס ז"ל הי' לטבול בע"ש במרחץ סמוך לשקיעת החמה עיי"ש.

סימן רסו

סעיף א'. (א) בתפלת המנחה דע"ש. עיי' שע"ת בשם מח"ב דאפילו הנוהגים כהאריז"ל להניח תפילין במנחה. בע"ש לא יניחו. והנה לפלא בעיני כי בס' הכונות (שנדפס בווינציא שנת ש"פ) מנהגי האריז"ל כ' שדקדק האריז"ל להתפלל מנחה סמוך לשקיעה"ח ובתפילין אפילו בע"ש. וכן נראה מסידור האריז"ל (שסידר הר"ח שבתי ז"ל) שכ' בכונת מנחת ע"ש שיתפלל אז בע"ש מנחה בשקיעת החמה ובטלית ותפילין והרמ"ק כ' שאין להניח תפילין בע"ש במנחה כי כבר נתגלו נצוצי שבת עכ"ל משמע פשוט שזהו רק דעת הרמ"ק ז"ל שאין להניח אז תפילין במנחה בע"ש אבל עפ"י מנהגי האריז"ל צריכין להניחן וכמ"ש בפירוש. ואיך יתכן זה כיון שהכונה אז במנחת ע"ש בעליות ד' עולמות דאבי"ע כדי שירדו אח"כ בשבת אחר מנחה [ואיך יניחו אז תפילין ובע"כ לתרץ בדוחק דזהו רק הכנה לשבת כנז' ע"כ יכולין אז עוד להניח תפילין כעין שהוא הכונה בליל ששי קודם השכיבה לעשות הכנה לשבת עיי"ש בסידור (בסדר השכיבה) לכוין אז בכונת בואי כלה בואי כלה שבת מלכתא ואעפי"כ מניחין אח"כ תפילין בשחרית ע"ש להיותן רק הכנה וכן במנחת ע"ש בהכרח לומר כן. אך כיון שבכתבי האריז"ל המדוייקים בשעה"כ ובפע"ח לא נמצא זה כלל להניח תפילין במנחת ע"ש וגם לא שמענו ולא ראינו כלל מעולם משום צדיק או מקובל שיניח תפילין במנחת ע"ש כלל. ע"כ י"ל דמ"ש בס' הכונות הנז' לאו בדיוק הוא להניח תפילין בע"ש במנחה רק כמו דמיירי שם במנחה של כל יום וכ' שהאריז"ל דייק להתפלל מנחה עם שקיעה"ח ובתפילין גם בע"ש ולצדדים קתני היינו דגם בע"ש לא הקדים להתפלל מנחה מבעוד יום גדול (כדי להקדים קבלת שבת) רק בשקיעה"ח. ומ"ש התפילין היינו בכל יום במנחה לא בע"ש וכ"כ בשומר אמונים בסופו (בשו"ת סי' ז') עיי"ש טעמו שלא להניח בע"ש תפילין במנחה וכאשר ציין עליו במחזיק ברכה עיי"ש.

סעיף ב'. (ב) ולאכול מיד. היינו שיקדש מקודם הסעודה אפילו שהוא עוד היום גדול. עיי' מג"א בזה (ס"ק א') בשם התה"ד ושם הי' שהלכו כבר אחרי בהמ"ז לטייל סמוך לנהר דאנויא ואז שקעה החמה עיי"ש, והוא מקורו בש"ס ברכות (כ"ז ב') דמקדש ואוכל מבעוד יום ע"ש. והנה איך מותר זה כיון שמבעוד יום קידש שיאכול על סמך זה בליל שבת כבר כ' המג"א בזה בשם המ"מ והמרדכי תי' דאף למ"ד תוספות שבת דרבנן אפי"ה יוצא משחשיכה בקידוש זה כיון שיבוא אח"כ לחיוב דאורייתא עיי"ש במחצהש"ק הפי' היינו דלא דמי למה דאמרינן בברכות (דף כ') דאי נשים בבהמ"ז רק דרבנן אין יכולות להוציא את האנשים שהם מחוייבים מדאורייתא וע"ז חילק כיון

שהוא בעצמו יבא לידי חיוב דאו' אח"כ כשיחשיך ליל ש"ק משא"כ הנשים שלעולם לא יבואו לידי חיוב דאו' בבהמ"ז (אם נאמר שהם מחוייבות בביהמ"ז רק מדרבנן). אמנם על זה כבר השיג בס"ק הלז במג"א (בד"ה וצ"ע) דהא קטן אינו מוציא הגדול ואפילו שיבוא אח"כ לידי חיוב דאו' עיי"ש. ולכאורה הי' מקום לחלק כיון דהגדול המקדש בע"ש יבא בשבת זה לידי חיוב דאו' מיד והוי כתוספות מרובה על העיקר שבת והיינו הך כחד חשיבי משא"כ קטן שיבא לידי חיוב אחרי ימים או שנים וגם זה קשה דהו"ל לחלק בין אם הקטן יהי' למחר בר מצוה, ואין להאריך. אך גם בזה לא מצאתי מנוח ומרגוע, ועוררני ג"כ מתלמידי הישיבה הי"ו על ככה כיון דקידוש הוא דאורייתא רק שיוצא הדאו' מה שמתפלל ומברך מקדש השבת בתוך התפלה של ערבית ואיך יעשה התפלה וגם הקידוש מבעוד יום ע"ש ועי"ז נמצא שבתוך הזמן דאו' (היינו משחשיכה ש"ק) לא יברך כלל. ולכאורה יש לדמות זה לענין ראוי מדרבנן אי הוי ראוי מדאו'. דהא גם למ"ד תוספות שבת דאו' היינו רק משתשקע החמה בתחלתה כמבואר לעיל (סי' רס"א סעי' ב') ובמג"א (ס"ק ח') שם דאז הוי התוס' מ"ע דאורייתא משא"כ מבעוד היום גדול בודאי לא הוי יותר מדרבנן מה שקיבל והחמיר על עצמו לקבל שבת מבע"ש ועי"ז אין לנו היתרא שכ' הט"ז לקמן (סי' רצ"א ס"ק ו') דכיון דתוספות שבת דאו' הוי בכה"ג כאלו בירך וסעד בתוך הזמן שבת בעצמו דהא זהו מיירי בקידש עוד קודם זמן תוספות שבת כנז'. והנה בחי' שו"ת מנחת אלעזר (חלק ד' סי' א') ביארנו באורך בעה"י הני כללי דכיילינהו לענין ראוי מדרבנן וכו'. ושם בחלוקה ד' ביארנו דלענין ברכות י"ל כיון דמסרו הדבר לחכמים שהמה תקנו נוסחי הברכות ובפרט לפי"ד הרמב"ם בס' המצות ודעימי' שעובר על ל"ת מדאורייי' כשמברך ברכה לבטלה אם כי עיקר הברכות תיקנו רק חכמים ע"כ בודאי הוי ראוי מדרבנן ראוי מדאו' ויכולים לברך גם מבעוד יום שקיבל עליו השבת ויהי' מהני גם לדאו'. אך הלא העיקר הוא דאו' מה שצ"ל בתפלה מקדש השבת שזהו במצות עשה דזכור את יום השבת לקדשו (אם כי דזכרהו על היין הוא רק אסמכתא ואכמ"ל) ואיך יפקיע המ"ע הזאת לקיימה בפעם ראשונה מבעוד יום ע"ש (שלא בזמן מצותה מדאורייתא) וגם הקידוש שלאח"כ יעשה במבעוד יום כשהשמש זורח עוד וא"כ הוי לקולא להפקיע המ"ע דאו' מבזמנה ואיך נאמר לקולא ראוי מדרבנן כראוי מדאו' כדי להפקיע את המ"ע דאו' מזמנה. אולם במנח"א בתשו' הנז' בחלוקה ב' ביארנו דגם כשיבוא עי"ז קולא כשנאמר ראוי מדרבנן ראוי מדאו' כשהוא רק בשוא"ת אז נאמר כן כמו שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשוא"ת (כדמסקנא ביבמות בסוגי' בזה). אך באמת היכן מצינו שתקנו חכמים זה לעקור הברכה מזמנה היינו על

מבעוד יום דבשלמא בתוס' שבת שהוא מתחלת השקיעה (ובפרט למ"ד דאו') גם למ"ד שהוא רק מדרבנן י"ל כשמברך אז הוי כמברך בשבת עצמו משא"כ מבעוד יום והחמה זורחת עוד כנז'. אולם י"ל כיון דמסקינן להלכתא בש"ס ברכות (כ"ז ב') דמתפלל ומקדש מבעוד יום ע"כ הוי שפיר מתקנת חכז"ל ויש להם כח לעקור בשוא"ת (כשלא יקדש עי"ז בשבת עצמו כנז') ובפרט דגם הקידוש דאו' הוא מוטבע בנוסח תקנת חכז"ל וכמ"ש שם במנח"א חלוקה ד' כנ"ל.

והנה מה שהקשה המג"א כנ"ל מסי' קפ"ו (סעי' ב') דאין קטן מוציא את הגדול אפילו דאתי (הקטן) אח"כ לידי חיובא. הנה במחבר שם פסק באמת דהיכא דהוא כבר בר חינוך אז מוציא את (אביו) הגדול. ולפי"ז לק"מ דגם כאן כשמוסיף מבעוד יום והוי עכ"פ דרבנן כנז' א"כ יוכל לצאת בהברכה על דאו' היינו בשבת עצמו. אך המג"א שם (ס"ק ג') הביא בשם התוס' מגילה דחולקים על זה עכ"ז ההלכה פשוטה שם כן בלי חולק וא"כ ל"ק מזה.

ולכאורה העירותי דיש לדמותו לעיל סי' ל' (סעי' ג') בהי' יוצא לדרך באשמורת הבוקר מבעוד לילה ומוכרח להניח תפילין אז וכשיאיר היום ימשמש בהם ויברך עליהם והלא קיי"ל דמדאורייתא זמן תפילין גם בלילה אלא שחכמים גזרו שמא יפיח בהם ואעפי"כ אסרו לברך אז בעוד לילה שיהי' מהני הברכה על הנחתן עליו ביום א"כ מכ"ש הכא בקבלת שבת ביום ע"ש דאינו אז מדאו' כלל אפי' מטעם תוספות ולמה מותר לברך ולקדש אז על סמך שיהי' אח"כ שבת ודאי לילה. אך זה אינו ראיה דאדרבה שם בתפילין כיון דחכמים אפקו למצות תפילין בלילהמשום גזירה שמא יפיח הרי שוא"ת יש כח בידם וא"כ ל"ש לברך אז מבעוד לילה כלל (ועיי' בדברינו באות חיים [סי' ל' ס"ק א'] עיי"ש) וכיון דהברכות הם תיקנו והם אמרו וכו' כנ"ל מחלוקה ד' מתשו' מנח"א לענין ראוי מדרבנן וכו'. משא"כ הכא אדרבה המה חכז"ל תיקנו כן שמותר לברך אז בע"ש כנ"ל. וגם הטעם דאסור לברך על התפילין מבעוד ליל י"ל כמ"ש בב"י ומובא במג"א שם (ס"ק ו') לענין שקעה החמה שיניח ידו עליהם משום הרואים דיסבור דמותר להניחם בלילה (ויבואו לידי מכשול הפחה בהם) משא"כ הכא מה מכשול יהי' אם ימהרו לקבל השבת מבע"י וז"פ.

והנה מנהג הרבה גאוני אשכנזים ז"ל גם במדינתנו שנהגו במקומותם להקדים להתפלל קבלת שבת שימתינו אחרי תפלת ערבית עד צה"כ ויאמרו ק"ש בזמנה שם בביהמ"ד שלהם עם תלמידיהם ואח"כ הלכו לביתם לקדש ולסעוד. והנה מלבד שהרויחו לענין ק"ש בזמנה שלא יבואו הם או תלמידיהם לידי מכשול שישכחו או שלא יכוונו בק"ש

שעל המטה כשאחז"ל שלא יאמר אדם אאכול קימעא ואשתה קימעא ואח"כ אקרא ק"ש וכו' וכמ"ש לעיל (סי' רס"ה) בזה. עוד זאת יצאו בזה דעת המהרש"ל והשל"ה והב"ח דהסעודה צ"ל עכ"פ כזית בלילה לאכול משתחשך ליל ש"ק והמג"א סיים ג"כ בזה להחמיר ועי"ז שילכו לביתם אחר צה"כ וק"ש לעשות קידוש ולסעוד בלילה. עוד זאת שלישית נוסף על כל אלו כי הנה כבר נסתפקו גדולי האחרונים ז"ל במה שמוציאין את הנשים בקידוש ליל שבת והאנשים כבר התפללו והוי הקידוש רק מדרבנן והנשים הרבה מהם לא יתפללו והוי אצלם דאו' ואיך אתי דרבנן ומפיק דאורייתא. עיי' ישועות יעקב (סי' רע"א ס"ק ב') וגם בד' הפרמ"ג ובד' קדוש זקיני בעל בני"ש בתקנות תמכין דאורייתא שנדפסו בזמנינו. וצ"ל לשיטתו בע"כ משום דתקנו חכמים להתפלל וגם לעשות קידוש ע"כ כשלא קידש גם הדאו' בתפלה לא יצא כמ"ש הפרמ"ג עפי"ד התוס' סוכה כד' ב"ש לא קיימת חד סוכה מימיך היינו גם מדאו' וכתבתי בדרך זה בחיבורייי בעה"י אך גם זה אינו מוסכם בפוסקים. ולפי מנהג הגדולים הנ"ל א"ש כיון שהם נוהגים להוציא בני ביתם בקידוש ויש בהם גם הנשים המשרתות שבודאי לא התפללו כלל ואיך אתי דרבנן ומפיק דאו' כנ"ל וכשהתפללו המה מבעוד יום נמצא י"ל לחומרא דלא אתי ראוי דרבנן (כי דלא הי' אז רק מדרבנן או בתוספות שבת) להיות ראוי מדאו' ע"כ כשהקידוש אח"כ בלילה ממש (כמנהגם הנז') הוא מדאו' (יען שהתפלה מקודם הי' מבעוד יום כנז') ואתי דאו' ומפיק להנשים מדאו' בקידוש וא"ש ונכון ודו"ק.

והנה ברבינו יונה שם בברכות כ' דמה שקיבל עליו בתוספות שבת גם מבעוד יום הוי כמו שבת בעצמו וכמו בתרומה דחטה א' פוטרת את הכרי אעפי"כ גם אם הוסיף הוי כל מה שהפריש תרומה עיי"ש ועדיין אין זה מעלה ארוכה לקושיא הנז' דמ"מ למה לא יברכו בזמן העיקר שהוא שבת בעצמו ושאני בתרומה דבשעה שמברכין עליה הוא מפריש יחד באותו זמן גם החטה העיקרית משא"כ בזה דהמקבל שבת מבע"י ומקדש אז הרי הוא בזמן אחר של שבת העיקרי שאינו אז שבת לאחרים (גם להדרים באותו האופק) רק הוא קיבל עליו עי"ז אינו מקדש ומברך בזמן השבת בעצמותו ועיקרו. וכן ראיתי בירושלמי ברכות (פ"ד הלכה א') בפי' הקדוש בעל החרדים זי"ע (שם) כ' על הך דמצלי אבא (היינו רב) של שבת בע"ש וכו' שכן מוסיפין פי' החרדים שכן קרוי שבת לענין חילול שבת ושפיר קרוי נמי לענין תפלת ערבית עכל"ה ופשוט דאין כונתו על חילול שבת היינו עונש דחילול שבת אם עשה אז מלאכה מבע"י דהא גם על תוספות יוה"כ (היינו משקיעה"ח כנ"ל) אין ענוש כרת כדאמרינן ביומא (דף פ"א א') כ"ש מהתוספות

שמוסיף בעצמו מבעוד יום שאינו ענוש כלל רק כונתו דאסור לעשות מלאכה וכדפסק בשו"ע בזה ע"כ הוי גם לענין תפלת ערבית כן וז"פ וברור.

סימן רסט

א **בשביל אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא**. עיי' במג"א (ס"ק ב') ועיי' בדברינו בעה"י בד"ת מהד"ק (אות צ"ו בד"ה וכן יש להביא ראיה מד' הירושלמי וכו') עיי"ש.

סימן רעא

סעיף ג'. (א) **כבוד יום קודם לכבוד לילה היינו דוקא בשאר צרכי סעודה** וכו'. עיי' בשערי תשו' בשם יש"ש למהרש"ל בענין מאכלי עונג שבת ודגים וכן הוא במקורו בש"ס סבת (דף קי"ח ב') במה מענגו בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומין ובכל אלו לא חשב בשר ויין וגם בטוש"ע (סי' רמ"ב) כא חשב כלל בשר ומכ"ש יין. וברמב"ם (פרק ל' מהל' שבת הלכה ז') כ' וז"ל:

איזהו עונג זהו שאמרו חכמים שצריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת והרי הזכיר משקה אבל לא כ' שיהי' יין דוקא. ולפי"ד הספרי (פ' בהעלתך) וביום שמחתכם זה השבת (ועיי"ש בחי' חמשה מאמרות בתורת שבת) ולפימש"כ לקמן (סי' תקכ"ט ס"ק ב') מד' השאג"א מובא בשע"ת שם ובדרת"ש (יו"ד סי' פ"ט ס"ק י"ט) שצ"ל יין ביו"ט בזמה"ז שאין ביהמ"ק קיים עפי"ד חכז"ל וכיון שנאמר דשבת הוא זמן שמחה ג"כ וכמ"ש לעיל והארכתי בזה במק"א א"כ בפרט אם לא הי' לו יין לקידוש וקידש על הפת והביאו אח"כ יין שיהי' חייב ביין בשבת משום שמחה או אם קידש על היין בליל שבת כשאין לו רק כוס א' יין דכבוד יום עדיף לשאר מעדנים (רק לא לקידוש כנ"ל במחבר בזה) ואם יש לו רק כוס יין א' לשבת (לסעודות) פשוט דיניחו על סעודת היום דכבוד יום עדיף. אמנם עדיין צ"ע בזה לכאורה דהא בזמה"ז יין הוא משום שמחה מפני שאין ביהמ"ק קיים ואין לנו קרבנות שלמי שמחה נמצא דבזמן שביהמ"ק קיים הי' החיוב בשבת בבשר משום שמחתכם כנז' מספרי דביום שמחתכם זהו השבת והלא אז אין שמחה אלא בבשר ומה יעשו בשבת דאין מקריבין שלמי שמחה ואין אז בשר לשמחה ובע"כ לומר דהיינו וביום שמחתכם זהו השבת דיכינו מאתמול בשר וא"צ לשלמי שמחה רק ברגל וגם ל"ש להקשות דבמה שיזבחו בעש"ק (בזמן שביהמ"ק קיים) אינו זביחה בשעת שמחה וז"פ. והיינו דאם הבשר אינו חביב עליו בטבעו אז גם בזמן שביהמ"ק קיים צריך לקיים שמחה העיקר רק ביין כמ"ש ויין ישמח לבב אנוש. ונראה

ראיה מש"ס ר"ה (דף כ"ג א') דאמרי בבני הגולה במו"ש דלא קידשו החודש שם בבית דין והאי דלא עבדי משואות משום אתנוסי הוא דאיתנס פירש"י בשכרות של משתה השבת עכל"ה ואי אמרת דאין מצוה לשתיית יין בשבת היתכן לומר שיחשדו את ב"ד הגדול שבירושלים הממונים על קידוש החודש המה פקידי העדה כל בנ"י לצוות ולהודיע לכל הגולה. שהמה ישתכרו שלא לשם מצוה א"ו דהמצוה בשבת בשתיית יין ע"כ לפעמים שכיח שהוסיפו קצת יותר מהראוי ונשתכרו ונרדמו בשינה (משא"כ אם כא הי' כלל המצוה ביין בשבת לשמחה) כנז'. ועיי' ש"ס ביצה (דף ד' א') דרב לא מוקי אמורא עליו מיומא טבא לחברי' משום שכרות היינו ביו"ט דמצוותו ביין אחרי חורבן ביהמ"ק ועפי"ד השאג"א כנ"ל ורב הי' הרבה אחרי חורבן ביהמ"ק, אבל בשבת כהאי דש"ס ר"ה כנ"ל איך שייך לומר דהב"ד וגם הפועלים שהיו עושים המשואות כולם ירדמו בשינה עד ערב וחשכות לילה במוצש"ק אלא ודאי ראיה מזה דשבת מצוותו ביין לכל א' כנ"ל.

סעיף ט'. (ב) צריך שתהי' מפה על השלחן תחת הפת ומפה אחרת פרוסה על גביו. עיי' ט"ז (ס"ק י"א) דלטעם שכ' הטור משום זכר למן שהי' מונח כקופסא טל למעלה וטל למטה י"ל דגם במקדש על הפת צ"ל כן ועיי"ש בפרמ"ג במשבצות מ"ש על זה. והנה פשוט דלטעם זה דוקא לאו דוקא משום קידוש דאין שייכות המן לקידוש דייקא אלא גם בברכת המוציא (טרם הבציעה) מכסין בפת על הלחם שהוא הפת זכר למן. וכן נהוג עלמא. אולם בסעודת שבת בשחרית כשכבר כיסו בשעת הקידוש (ובפרט כשיצאו כבר הקידוש בפת הבאה בכיסנין במקום סעודה ויושבין אח"כ בשהיית זמן מה לסעודת שחרית) נהגו קצת שלא לכסות אז הפת כלל בשעת ברכת המוציא. וידענו ושמענו בקבלה ברורה בזה פלוגתא בין כמה צדיקים וקדושי עליון זי"ע כי בהיות הגה"ק הרמ"מ מריוונוב זי"ע בש"ק בלובלין אצל הגה"ק החוזה הרבי מלובלין זי"ע (כאשר ביקשו החוזה הרבי מלובלין לבא למחנתו ולהיות בצוותא בחברתו חמשה שבתות ויהי' תיקון עולם וכו' כו' ואחרי שבת השני נחלה הרה"ק מהררמ"מ זי"ע ובהכרח נסע לביתו. ופרטי הדברים שהיו אז ולתכליתן נאמרו בסוד ה' ליראיו מפה לאוזן ואינו ענין ועת האסף פה עובדות ומעשיות בדברים שנאמרו לדינא ולהלכה בזה בנמוקי שו"ע או"ח בעה"י) והרה"ק מרימנוב הי' דרכו (בביתו) לגלות הפת בסעודת שחרית ש"ק והרה"ק מלובלין הי' דרכו לכסות גם בשחרית וכאשר הסיר הרה"ק מרימנוב (לפני הנט"י) המפה מעל החלות של הרה"ק מלובלין ואמר בדרך פסק כי בשחרית א"צ לכסות הפת ונענה הרה"ק מלובלין ואמר לא נאמר אנחנו בדרך פסק דוקא לכסות רק (בשחרית ש"ק) דעביד כמר (לגלות) עביד ודעביד כמר (לכסות) עביד עכל"ה (ובמוצאי ש"ק נתחרט

הרה"ק מרימנוב על שהורה הלכה בקול ובהחלט כ"כ נגד הרה"ק מלובלין ובבית מדרשו ובמוצאי ש"ק הלך לפייסו [בדרך הכנעה כזה, אשר יראתי להציג פה] והדברים אמתיים שמענו מפה קדוש אדומו"ר הרה"ק משינאווע זי"ע שהוא קיבל רוב עניניו בזה מחותנו הגה"ק זי"ע בעל ארי' דבי עילאי שהי' מגדולי תלמידי לובלין ואכמ"ל) ועכ"פ תלוי בפלוגתא דאשלי רברבי המעניקים חמה בגודל קדושתם. ונחזי אנן אם הטעם משום זכר למן הלא שייך גם בשחרית ש"ק דהא חיוב גם בשחרית לבצוע על לחם משנה זכר למן (שהי' ביום הששי לחם משנה בעד ש"ק) ולא לבד בליל ש"ק צריכין לחם משנה וא"כ למה לא יכסו הפת גם בשחרית מטעם זה ואין לומר דליל ש"ק עושים זכר למן יותר משום שאומרים אז ומתחילין בקידוש יום הששי וגו' וגם כ' ברמ"א (לעיל בסי' רמ"ב) בזה"ל:

יש שכתבו שבקצת מקומות נהגו לאכול מולייתא שקורין פשטידא בליל שבת זכר למן שהי' מכוסה למעלה. והרי שדקדק וכ' זה "בליל שבת" זכר למן, והרמ"א כ' שלא נהגו לחוש לזה ובשכנה"ג כ' על זה שמנהג פשוט במדינתו ובמקומותיו לאכול פשטידא בליל שבת כנז'. אך ז"א ראיה ואדרבה ראיה להיפך ממנהג העולם דבאמת נוהגין העולם לאכול הפשטידא והמולייתא שקורין קוגעל רק בשחרית ש"ק. ורק אצל אבותיי הקדושים וכמה צדיקים זי"ע היו נוהגים לאכול בליל שבת ג"כ מולייתא היינו מעי בהמה ממולא או צואר עוף ממולא לצאת דברי הרמ"א ז"ל שהביא (בשם מהרי"ל ז"ל) דמקצת נוהגין כן עכ"פ העולם נוהגי' העיקר כן ביומא דשבתא כנז' א"כ למה טעם הנגלים הפת בשחרית ובודאי כונה על פי סוד הי' להמגלים אז ואלו ואלו דא"ח. ועל כן נהג אאזמו"ר הרה"ק זי"ע אבדפה"ק לכסות (בשחרית) מקצת החלות ומקצתן מגולה וי"כ טעמו לשבח הוא כעין שכ' האחרונים בהל' תפילין לענין תפילין של ראש שצ"ל מגולים עפ"י שו"ע אכן עפ"י האריז"ל צ"ל מכוסי' תחת הטלית דע"כ צריכי' לנהוג לכסות התיתורא וקצת דופן המערבי של בית התפילין ובזה יצאו ידי שניהם. וכעין כמ"ש הפוסקים לענין עמידת אלכסון הס"ת והמזוזה לצאת י"ח כשני הדעות אם מעומד או מיושב ועיי' בדברינו במנחת אלעזר (חלק א' סי' ל"ו).

שוב ראיתי מפורש בלשון הלבוש בזה (סי' רפ"ט) שיהי' מפה פרוסה על הפת גם בשחרית ובשו"ע כ' בלשונו שם רק מפה פרוסה והי' יכולין לדחוק ולומר (לד' אלו שאינן מכסין הפת בשחרית) דנמשך למ"ש מטה מוצעת ומפה פרושה והיינו משום כבוד שבת בשחרית ג"כ ולא בליל שבת בלבד והכונה מפה פרושה על השלחן אכן זקיני הלבוש כ' בפירוש מפה פרושה (בהוספות התיבות) "על הפת" כמו בסעודת הלילה, ומה שנהגנו

עפ"י אאזמו"ר זי"ע מפה"ק כנ"ל לכסות מקצת ולגלות מקצת דעביד כן לצאת גם דעות הצדיקים שנהגו לגלות דטעמם בודאי עפ"י סוד י"ל כי הוא טוב גם לדעת זקיני הלבוש זי"ע הנ"ל דצ"ל מכוסין כשנוטלים דהא י"ב חלות המסודרי' על השלחן ע"כ לא ימלט (כשמכסין מקצתן ומגלין מקצתן כנז') שיש כמה חלות שלימות מכוסין לגמרי וכמה חלות שלימות מגולות ובזה יוצאי' לכל הדעות כמובן:

סימן ערב

סעיף ט' (א) **במקום שאין יין מצוי י"א שמקדשים על שכר ושאר משקים חוץ מן המים וי"א שמקדשים וכו'**. עיי' מג"א (ס"ק ו') דאין מקדשין על יי"ש אא"כ במדינות שרוב שתיית ההמון הוא י"ש בכל יום עיי"ש ובבאה"ט (ס"ק ז') ובשע"ת ס"ק ב' שהביאו דעות האוסרים וגם המתירין לקדש על יי"ש בבוקר ועי' ט"ז (ס"ק ו') דמ"מ אם היין ביוקר כגון במדינות אלו (פולין ורוסיא) אין מהדרין אחר יין כיון שאינו חיוב גמור כמו בלילה וכו' ומי שמברך גם ביום על היין ודאי עושה מן המובחר עכ"ל הט"ז עכ"פ מכל אלו הדעות ובפרט הני אשלי רברבי הט"ז והמג"א אין שום היתר לקדש (גם בשחרית) על יי"ש במדינת אונגארן שהיין גדל ומצוי שם ולא מיבעיא לד' המג"א שצ"ל רוב שתייתן בכל יום ביי"ש וזה אינו במדינת הגר שהיין מצוי אך גם יין ביוקר (לד' הט"ז) ל"ש לומר שהוא במדינת הגר מקום גדילתו ומציאתו ול"ש לומר עליו שהוא במדינה זו חמר מדינה שזה ל"ש רק בימיהם בפולין וגאליציען גם באותן השנים שהי' גאליציען תח"י מלך א' עם אונגארן ולא הי' צאלל גרענצע ביניהם כלל מ"מ כיון שלא היו אז כלל מרכבות הקיטור (באהנען) המחברים המדינות זל"ז וארץ אונגארן הרים גבוהים סביב לה (בעסקיך וקארפאטען) וכמ"ש רש"י ביומא (דף י"א ע"א) כגון ארץ הגר שמוקפת הרים וגבעות בכמה פרסאות עיי"ש] וממילא בימות החורף והשלג אם היו מוליכין עגלות בחביות יין מאונגארן נשארו מפני השלג סמוך להרי הגבול הנ"ל כל ימות החורף ונמצא באמת שלא היו יכולין לסמוך על היין במדינת פולין כלל והי' היי"ש (או השכר) חמר מדינה (כאשר ראיתי ונשתוממתי עוד בימינו בבואי בימי נערותי אחרי חתונתי לביאלאבזעגז רוסיש פולין, אשר גם הזילוף בברית מילה ג"כ ביי"ש חזק במקום היין שלא הי' לעניים יין כלל וכן הברכה אשר קידש ידיד מבטן ברכו שהכל נהי' בדברו ושם הוי הי"ש חמר מדינה והי' נוהג שם עוד כמו שהי' בפולין עוד בדורות הט"ז והמג"א כנ"ל משא"כ באונגארן ומדינתנו שהיין שכיח מעולם כנ"ל, והנה הרבה חסידים ות"ח רוצים לסמוך על מעשה רב רבנן רבינו הק' בעל דברי חיים זי"ע אשר קידש בבוקר על יי"ש

אמנם העידו לפנינו ת"ח וזקנים שידעו בבירור אשר בהיות עוד רבינו בעל דברי חיים טרם ימי זקנתו כמה שבתות בשנה באונגארן נהג אז במדינה הלז כי אחר קידש בפניו מקודם על היין בפה"ג והוא לקח כוס יי"ש ובירך שהכל וטעם מעט ואח"כ נטל ידיו לסעודת שחרית ש"ק וכפי הנראה ברור לא רצה לשנות המנהג מביתו בצאנז (פולין) שנהג לקדש עיי"ש (ששם הוא חמר מדינה ומותר כנ"ל) ומפני טעם עפ"י סוד שהי' לו ז"ל, וגם אולי הי' קשה לו לשתות אליבא ריקניא יין (וכמ"ש בשו"ת נחלת שבעה סי' ל"ה על יי"ש) אך מפני שבמדינה זו אינו חמר מדינה ע"כ יצא בע"כ מקודם בברכת קידוש על היין של אחר כנ"ל ואח"כ טעם יי"ש כנז' ע"כ בודאי במדינה זו אין לקדש על יי"ש גם בבוקר כנ"ל.

סימן רעד

סעיף א'. (א) **בוצע על שתי ככרות (שלמות) שאוחז שתיהן בידו ובוצע וכו'**. הנה כן היה מנהגו של רבינו הגדול והקדוש בעל דברי חיים זי"ע שהי' אוחז בידו החלה הב' בשעת (ביצוע) חתיכתו את הא', (וכן מנהגינו) כי כן הוא מוכח לישנא דגמ' (שבת דף קי"ז ע"ב) חייב אדם לבצוע על שתי ככרות היינו בשעת ביצוע ג"כ יהיו לפניו ב' ככרות ולא שיהי' בידו רק בשעת הברכה (המוציא) בלבד וכן משמע ברור פשטות לישני' דהש"ע בזה כנז' שאוחז שתיהן בידו ובוצע היינו בשעת ביצוע יהי' אוחז בשתי הככרות ובנו הוא אדומו"ר הה"ק משינאווע זי"ע פקפק ותמה על זה דהא בהא פירש"י שם בשבת חייב לבצוע, ברכת המוציא, ונראה מזה דצריך הב' ככרות רק בשעת ברכת המוציא בלבד עכד"ה, אמנם האמת נראה כי דברי אביו הוא דברי אלקים חיים, כי אם נפרש בזה לפי"ד רש"י כי בוצע היינו הברכה מה נפרש להלן שם בסמוך ר' זירא הוי בצע אכולא שירותא א"ל רבינא לרב אשי והא מיחזא כרעבתנותא וכו' עיי"ש ואם נאמר דבצע היינו רק מברך ואיזו רעבתנותא הוא שמברך על כל השירותא הפרוסה, או על כל הלחמים הברכה א' הוא רוחנותא, ולא רעבתנותא, א"ו דהיינו בוצע חותך וז"פ וברור. וכן נראה בפשיטות מ"ד רב אשי שם חזינא לר' כהנא דנקט תרתי ובצע חדא היינו חותך כנז'. ולא מצינו גם בדחכז"ל לפרש או אפילו לדרוש על תיבת בוצע דהיינו מברך ואדרבה כתיב בוצע ברך ודרשו היינו בוצע גוזל ומברך אבל בוצע לאו היינו מברך וז"פ.

והנה מה דכ' רש"י בלשונו הזהב שפי' חייב לבצוע, ברכת המוציא. י"ל דאשמעינן דלא יבצע מקודם הברכה ויחתוך הככר קודם הברכה כמבואר לעיל (בסי' קס"ז סעיף א') ועיי"ש בט"ז (ס"ק ג') הטעם כדי שלא יהי' הפסק בהחיתוך בין הברכה לאכילה אבל

בשבת דצריך שתי לחם שלמים ע"כ לא מדקדקים ע"ז ומברכים כשהם שלמי' וחותכים הככר אחר הברכה עיי"ש וזהו דאשמעינן רש"י ז"ל לברך על ב' ככרות (היינו כשעודם שלמים) כנז'.

ב **על שתי ככרות**. עיי' בשע"ת בשם מחזיק ברכה שהנוהגים כהאר"י ז"ל לוקחים י"ב חלות ומה שתמה על השל"ה שכ' ליקח בלילה י"ב חלות ובשחרית רק ח' (היינו כיון שאכל מהם ד' בלילה) וכו' הנה זה לא יפלא כי נודע דרכו של השל"ה הקדוש להביא דברים שבסתר רק מכתבי הרמ"ק ז"ל (ואך במקומות מועטים מזעיר שהביא שבא לידו מכהאריז"ל אבל רובן ככולם מכתבי הרמ"ק ז"ל) והרמ"ק כ' בסידור שלו (תפלה למשה) כן הפי' ברע"מ בזוה"ק ליקח בלילה י"ב חלות וביום ח' וכו' כנ"ל וכ' שזהו הסברא נכונה וראוי לעשות כן וכן נמצא בפע"ח (שער הסבת פ"ז) מהחברים. ובכנפי יונה להרמ"ע מפאנו ז"ל (ח"ב סי' ג') [ואשר בודאי לא הי' לפני הכנפי יונה בעת כתבו זאת כהאריז"ל רק של הרמ"ק ז"ל] וכן נמצא בקצת ספרי קיצורי כונת האריז"ל כמו ס' לחם מן השמים אשר העט"ז מביאו כ"פ (ונדפס מכת"י עקד שלנו] ועוד כיוצא. אמנם בכהאריז"ל הברורים שנתגלו לפנינו היינו שעה"כ מח' שערים טהרת לשונו של מהרח"ו והועתק ע"י בנו מהר"ש ווינואל כנודע] כ' בפירוש ליזהר ליקח בכל סעודה י"ב חלות. וכן נוהגים אבותינו ורבותינו זי"ע. וכן ראיה מלשון הזמר שתיקן וחיבר רבינו האריז"ל בכבודו ובעצמו אסדר לסעודתא בצפרא דשבתא וכו' יגלה לן טעמיה דבתריסר נהמי וכו' (וזהו מיוסד לסעודה ב' בשחרית או צהרים) ואם כד' הקיצורים הנ"ל בשם האריז"ל הרי אז לחתוך בלילה ד' מהי"ב חלות א"כ אין אז עוד תריסר נהמי. ואין לומר דהכונה על תחלת הנחתן י"ב בליל שבת א"כ הו"ל למימר ולייסד זאת בליל שבת בזמר אזמר בשבחין שאז הם עוד הי"ב חלות שלימות א"ו דגם ביום הם עוד שלימות כנז'.

ומ"ש בשע"ת בזה לתמוה על אגרות הרמ"ז שכ' שאין לבטל סעודה שלישית אפי' ביו"ט שחל בשבת שחל בו ר"ה או בשבת ע"פ. ונתפלא השע"ת דלמה יחסרו בשבת שחל בו ר"ה. הנה לק"מ למי שמעיין בהך מילתא בזוה"ק פ' אמור סוגיא דהך מילתא בסעודה ג' ביו"ט שחל בשבת ועליו כל שלטי הגבורים. ראשי הפי' וביאורים. האור החמה שם (בכמה דעות ופירושים באורך) וכן עיי' בהגהות קהלת יעקב (להגאון מלא הרועים ז"ל) שם, וכן בהיכל הברכה על החומש (שם פ' אמור) באורך. ותמצית הדברים אשר האריך זה באוה"ח שם וכן כ' בהיכל הברכה כי מפני כבוד אושפיזא שהוא יו"ט, השבת מוותר, וגם היו"ט מוותר ונוהג כבוד בשבת שחל בו. וזהו ביו"ט שחל בשבת. אמנם אם חל יו"ט במוצאי ש"ק וכשיעשו סעודה ג' אחרי פלג המנחה בש"ק ועי"ז לא יוכלו לקיים סעודת

יו"ט בערב ולא יאכלו לתיאבון בליל יו"ט שלאחריו (היינו במוצ"ש) ואז היו"ט הלז אינו מבטל כח כבוד אושפיזא שלו מפני השבת שהי' ביום כיון שהיו"ט הלז לא הי' חל בו בשבת עיי"ש ע"כ אין לעשות אז סעודה ג' בשבת מפלג המנחה ולמעלה מפני כבוד יו"ט שלאחריו הבא במוצח"ק כנז'. [וכן נהגנו מאבותינו הקדושים זי"ע כשחל יו"ט לאחריו בשבת ויו"ט שלא לעשות סעודה ג' מפלג המנחה והלאה רק לחלק סעודת הצהריים לשנים בבהמ"ז והפסק מנחה באמצע וכיוצא ועי"ז יוצאין חובת ג' סעודות בשבת ואין מאריכין בה בזמירות עד הלילה מוצש"ק (כנהוו בשארי שבתות משנה בסעודה ג' עד מוצש"ק) רק מחלקי' הסעודה ביום מפני כבוד האושפיזא היו"ט הבא משא"כ ביו"ט האחרון שחל בשבת כגון יום ב' דשבועות או אחרון של פסח אז יכולי' להאריך בסעודה ג' עד הלילה כיון שאין לאחריו יו"ט בלילה הבאה כמובן ואכמ"ל]. והנה כ' באוה"ח שם דע"כ פלוגתיי' דחברייא דרשב"י הי' אז באה"ק ששם אין יו"ט שני ע"כ שקלי וטרי בזה רק בר"ה שגם בא"י הוא שני ימים אם לעשות סעודה ג' ביום הא' מפני כבוד יום שני בלילה שלאחריו עיי"ש. ומעתה מיושבים היטב דברי האגרות הרמ"ז ז"ל דיכולין להקל בסעודה ג' כנ"ל רק בע"פ שחל בשבת או בר"ה כיון שאז הדרך שמאריכין בתפלה ופיוטים עד אחרי חצות היום ועיי' במהרי"ל (הל' ר"ה) שמצוה להאריך בתפלה בר"ה עד חצות היום לכל הפחות עכל"ה משמע דיותר ראוי לנהוג להאריך גם אחרי חצות היום אלא "שלכל הפחות יאריך עד חצות] ואח"כ יעשו סעודת הצהרים וממילא יעשו סעודה ג' אחרי פלג המנחה וזה אינו רשאי כנ"ל וכיון שנמשך הרמ"ז אחרי דברי הזוה"ק הנ"ל ושם המדובר בע"כ רק בע"פ שחל בשבת או בר"ה שחל יום א' בשבת כנ"ל מהאוה"ח ע"כ שפיר כ' באגרות הרמ"ז כנז'. [ועיי' בדברינו בזה בחמשה מאמרות מאמר נוסח התפלה אות כ"א עיי"ש].

ג **ובוצע התחתונה ודוקא בליל שבת אבל ביום השבת וכו' והטעם עפ"י קבלה**. עיי' ב"י וב"ח וט"ז בזה. אולם מה שהוא ענין סוד וקבלה אין לנו אלא ד' רבינו האריז"ל שהוא בזה הפוסק ומכריע ומגלה האמת בחכמת האמת כנודע. וכן קבלות הדורות שלאחריו. וכיון שלא נמצא בהאריז"ל בזה שום חילוק בין סעודת לילה ליום (וגם הוא חשש עפ"י הלכה לבצוע על התחתונה משום אין מעבירין על המצות כמ"ש הנו"ב בזה עיי"ש רק שיבצע על הימנית) ע"כ כן נהגנו הכל בלי שינוי.

סעיף ב'. (ד) **מצוה לכצוע בשבת פרוסה גדולה וכו'**. כדאמרי' בגמ' שם (קי"ז ע"ב) ר' זירא הוי בצע אכולה שירותא ופירש"י פרוסה גדולה ודי לו בזה על כל הסעודה ופריך רבינא לר' אשי והא מיחזי כרעבתנותא ועיי' לעיל בזה בדברינו ס"ק א') ותי' כיון דבכל

יום לא עביד הכי לא מחזא כרעבתנותא וזהו שכ' מרן המחבר בזה כד' רש"י לבצוע פרוסה גדולה וכו'. אולם ד' הרשב"א לבצוע ולחתוך שתי הככרות וכן דעת הגר"א מווילנא ומנהגו כן כמ"ש בשערי רחמים וכ' שהגר"א הי' לפניו כמה חלות על השלחן ובצע כולם ועיי' בדבריו בביאור הגר"א בזה שאם כפירש"י בצע אכולא שירותא היינו הפרוסה גדולה הוא דוחק לפרש מ"ש אח"ז והא מיחזי כרעבתנותא א"ו כד' הרשב"א היינו כולה שירותא כל הסעודה כמה חלות שיש לפניו לבצוע ולחתוך כולם וזהו מיחזי לכאורה כרעבתנותא עכ"פ אך באמת ז"א ראי' כלל לד' הרשב"א דגם אם יקח פרוסה גדולה שיהי' די לכל הסעודה ג"כ יש לפרש שפיר דמיחזי כרעבתנותא כיון שבכל פעם נהגו שבשעת שיצטרך פרוסה לכל מאכל יחתוך מהככר ולא ליקח מיד פרוסה גדולה בשעת המוציא שיהי' די לכל הסעודה ע"כ מיחזי כרעבתנותא וז"פ. ע"כ מנהגינו כהמחבר ליקח פרוסה גדולה ולבצוע רק א' מהככרות כנ"ל.

סימן ערה

סעיף ב'. (א) ולכן אסור לומר פיוטים בלילי יו"ט שחל להיות בשבת וכן נהגו. ונראה דמטעם זה הנהיג הגה"ק רבינו הרמ"מ זי"ע מרימנוב בבית מדרשו כי כשחל שמ"ע בשבת אז אין עושין הקפות בליל שבת דכיון שרגילים, ובפרט אצל הצדיקים לומר פיוטים וזמירות לכבוד התורה בעת הקפות (וכעין שנדפס בנוסח פיוטים וזמירות מנהג הקפות של הגה"ק מ"מ מקאזניץ זי"ע שהי' בזמנו וכן כיוצא נהרא נהרא פשטי' וכו') וגם הפסוקים שנדפסו בסידורים לומר אז מלבד פסוקי אתה הראת הוא כמה שאין רגילי בהם בכל השנה והוי כמו פיוטי מערבית שאסור לאמרם כשחל בש"ק. אמנם טעם העולם שנהגו הצדיקים והחסידים כולם לומר מזמורי ההקפות בליל שמ"ע גם כשחל בש"ק י"ל שפיר דסברו דהוא דומה להגדה של פסח דפסקינן (לקמן סעיף ט') בזה דמותר לקרות בספר כשחל בש"ק משום דהוי כעין ראשי הפרקים דאין ע"ה שלא תהי' שגורה בפיו קצת (הגם שאין אומרים ההגדה רק בב' לילי פסח ובא"י רק פ"א בלילה א') וה"נ הפיוטים האלו שרגילים לאמרם בהקפות כ"פ בשמ"ע וש"ת. ועיי' מג"א בזה (ס"ק ו').
סעיף ד'. (ב) **אדם חשוב שאין דרכו להטות בחול בכל גוונא מותר**. עיי' בט"ז (ס"ק ה') הפי' רק כשברור הוא שאין דרכו להטות אבל מסתמא לא אמרינן כן. דיש גם באדם חשוב שדרכו להטות בחול וכו' עכ"ל הט"ז. וכדי ללמד זכות על העולם וכל הצדיקים גאוני וקדושי ארץ שלמדו בספר לבדן מימי אבותינו הקדושים זי"ע ועד עתה וכי יכולי' לומר ברור דאין דרכן להטות מעולם כנ"ל. וההיתר הוא בע"כ כיון דהוא נר של שעוה

ושל חלב ולא של שמן (שאינו נהוג אצלינו ללמוד אצלו) ועפי"ד הט"ז (ס"ק ב') בשם הב"ח. אך גם זהו אינו היתר ברור לכתחלה, ובפרט למדקדקים. ועיי' מג"א (ס"ק ג') ועיי' בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סי' ס') דמחמיר אפי' בנרות היפות (מילי קערצען) ונ"ל טעמא דהיתרא משום דגם אם הורגלו לתקן הנר לא שם אדם חשוב מעולם את ידו לתוך הפתילה והשלהבת, לנקות הפתילה מאפר וכיוצא. רק ע"י כלי הנקרא שנייץ שערעל העשוי לכך ומונח אצל המנורה ונרות וזהו ברור דרך אבותינו מעולם, ובשבת כשאין זה מונח ממילא יזכור ולא יוכל להטיב את הנרות. (וכמדומה לי ששמעתי זה הטעם מאאמו"ר הקדוש זי"ע) ויצאו דברינו בהיתרא. לכבוד אבותינו ורבותינו מי כמוהם מורה. שהיו מרכבה לשכינה הקדושה ואכסניא של תורה.

סימן רפ

סעיף ב'. (א) **מותר לבעול לכתחלה בשבת וכו'**. עיי' ט"ז ובאה"ט דכן נהגו גם צדיקים וגאונים לכתחלה, ותמהתי בראותי באשל אברהם להגה"צ מבוטשאטש ז"ל (סי' של"ט) שכ' ובפרט לפי מה שנוהגים שלא לבעול לכתחלה בשבת וכו'. והנה לא ידענו ולא שמענו מנהג זה (ואולי הי' מנהג איזה אנשי בוטשאטש הנחמדים וכפי דבריהם פשטו טלפים. ואותו צדיק ז"ל האמין להם לתומו) ואדרבה ידענו ושמענו מרבותינו ואבותינו הקדושים זי"ע מתלמידי תלמידי הבעש"ט הקדוש זי"ע שעשו בכונה חתונת בניהם ונכדם בעש"ק ועשו מעשה לבעול לכתחלה בליל ש"ק.

סימן רפא

א **בזמירות של שבת**. עיי' מג"א בשם כנה"ג שיש מקומות שמדלגי' פסוק והוא רחום ביהי כבוד ועיי' מ"ש בסידור האריז"ל שלא יחסרו ביהי כבוד (בשחרית שבת) פסוק והוא רחום שהוא ח"י פסוקים מצירופי שם שד"י ועיי' מ"ש בזה אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת (סי' פ"א) וגם אנן בעניותן בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ד' סי י' אות ה') כי ברור שאין הפי' בזוה"ק רק שלא לומר בש"ק ערבית להתחיל והוא רחום וכמו שכ' באור החמה שם וכמ"ש אאמו"ר בצבי תפארת שם. ועתה מצאתי כן באשל אברהם (להגה"צ מבוטשאטש ז"ל) על או"ח (בד"ה סי' רס"ז סעי' ב') שכ' ג"כ שי"ל שאין הכונה בזוה"ק למנוע אמירת והוא רחום רק הנהוגה לומר תחלת הלילה בערבית ובפרט במוצאי ש"ק שהוא רחמים על הנדונים וע"ז כ' שם בזוה"ק דרק במוצש"ק אבל בליל ש"ק אין לומר

זה משמע דמיירי בהתחלת ערבית ש"ק ועוד כ' שם סמוכין שאין לדלג פסוק והוא רחום ביהי כבוד עיי"ש.

סימן רפב

סעיף ג'. (א) הכל עולים וכו'. עיי' מג"א (ס"ק י"ח) בשם הלבוש הנהגת חיובי העולים. והנה ראיתי בכת"י שם שלמה איזו הוא טובה להמת ואיזו הוא הטעם העיקרי וי"ל הטעם משום ריבוי ברכות ההפטרה טובה לו כנ"ל משא"כ קטן בן י"ג שנה שנעשה באותו יום (שצ"ל כנ"ל רק לעלות ולברך על התורה ביום חיובו) שיכול לעלות גם בשארי עליות (הגם שמלמדים את הנערים בת"ת וחדרים לומר הפטרה וברכות בניגון הרגיל ונמצא שכבר למד זה לחנם כיון שמפטור עתה אחר בעל היא"צ מ"מ פשוט שאין זה מעכב לדחות עי"ז את היא"צ) ע"כ הוריתי שבעל היא"צ באותו יום קודם למפטיר אך מפני דרכי שלום נעשה גורל ולבעל היא"צ עלה הגורל לטובה.

סימן רפד

סעיף א'. (א) **מפטירין בנביא בענינה של פרשה כ"א פסוקים וכו'**. הנה אעתיק בזה מה שהשבתי לת"ח אחד במי שהתחיל בהפטרה (בפ' בשלח) כמנהג אשכנזי' ודבורה אשה נביאה וגו' רק טעה וסיים "את יבין מלך כנען' ועיקר הפטרה לכ"ע היינו ותשר דבורה וגו' לא אמר והתחיל ברכת הפטרה שלאחרי' והנה עוד שתים רעות עשה שהגיד פחות מכ"א פסוקים ופסקינן בשו"ע (סי' רפ"ד סעי' א') בזה דלא יפחות מכ"א אלא א"כ סליק ענינא וגם הבאתי מלעיל בש"ע (סי' קל"ז סעיף ד') כשקרא בתורה ט' פסוקים כל התלתא גברי כיון דא"א יותר כגון בפ' ויבא עמלק בפורים שפיר דמי. והנה מ"ש מד' המחצה"ש כיון דלא אפשר, לא הבנתי מעולם מה זהו האי אפשרות בזה אם יתחילו בפסוק ויאמר ה' אל משה עבור לפני העם וקח אתך וגו' ובתוך קריאת הכהן יקראו בצירוף היש ה' בקרבנו אם אין (ומיד) ויבא עמלק כדחכז"ל, ומהו זה טירחא אם בר"ח שהוא יום מלאכה יקראו מקודם בפ' התמיד מכ"ש בפורים שהוא יום י"ד מנהג בביטול מלאכה כמבואר בשו"ע בכמה מקומות ובפרט מה שצריכין למחיית עמלק וקריאת המגילה. אז בעת התפלה. אמנם לעומת זה מ"ש מד' הכסא רחמים על המס' סופרים והגר"א. הנה כיון דאנן אין נוהגין כן רק לקרות ט' פסוקים ואין כופלין כלל הפסוק האחרון ופוק חזי וכו' בכל העולם ע"כ בודאי יש לסמוך בכה"ג עכ"פ בדיעבד. אמנם מ"ש כי בנידון שאלתך עכ"פ קרא המפטיר בענינא דפרשה ולא מענינא דשירה עכ"ד

ותמהתי הלא איזו ענינא דפרשה הוא החלק ראשון מהפטרה שהוא רק (למנהג אשכנז) פתיחה לפני השירה (ותשר דבורה) שהוא ענינא דפרשה וכן מפטירין בז' של פסח שירת דוד המלך וכן בפ' האזינו (שחל בין יו"כ לסוכות) שהוא שירת האזינו ג"כ בשירה. וז"פ. אבל זהו הפתיחה לבד בלא ותשר דבורה ומהו ענינא דיומא דפ' בשלח הלא לא נזכר שם שום ענין הדומה אפי' במקצת לא ממפלת ע"כ יקראוהו בשבת שנעשה כבר בר מצוה וחיובא (וזהו מנהג בורות ממה שנהגו קצת שיקראוהו למפטיר בש"ק מקודם כמו חתן שמזמרין אותו ובש"ק שנעשה בר מצוה לא יקראוהו עוד) וזהו בעליי' לברך על התורה, אבל בש"ק כנ"ל שהסכסוך ביניהם הוא רק מי שיעלה מפטיר ומי שלא יעלה מפטיר יקראוהו עליי' אחרת מהז' קרואים, והנה מבואר ברמ"א יו"ד (סי' שע"ו סעי' ד') בשם כל בו שנוהגים שהאבל (תוך יב"ח וביא"צ) מפטיר בנביא ומתפלל ערבית במוצש"ק עיי"ש והנה המעלה של עליית מפטיר של האבל או בעל היא"צ יותר משאר העליות כי לכאורה ק שה דהרי המפטיר הוא פחות שבהם וקטן יוכל לקרא לכך מפייסין אותו ואחז"ל שמוסיפין לו שהמפטיר פורס על שמע ג"ב לפני הצבור אלא ודאי בע"כ משום שיש בו הרבה ברכות יותר היינו ברכו הפטרה זהו טובה לנפטר הברכות שאומר בצבור כמו שנזכר לעיל ברמ"א שם בשם מדרש כנ"ל ומעשה דרע"ק שהגיד הנפטר שיהי' לו טובה כשיאמר בנו קדיש וברכו (וכיוצא) בצבור וע"כ המפטיר משובח לזה שיש לו מעלות ברכות רבות כנז' (ולא תקשי מדוע לא תיקנו שיתפלל האבל לפני העמוד שיש בו ברכות יותר ברכות חזרת הש"ץ וקדישים של תפלה, לק"מ דהנה בתפלה לאו כ"ע גמירי להתפלל לפני העמוד בצבור ע"כ לא תיקנו לכל (וכן המנהג בביהכ"נ הגדולה והישינה בקראקא ונכתב בס' התקנות שם ובודאי בהסכמת חבר העיר מרן הרמ"א ז"ל בכבודו ובעצמו שם כי אבל לא יתפלל לפני העמוד שם גם בימות החול והטעם ידוע משום לא פליג ומשום שאינם בקיאים רק מעריב מתפלל האבל לפני העמוד שם שאין בו חזרת הש"ץ וא"צ ידיעה ובקיאות כל כך משא"כ שחרית ומנחה יתפלל רק הש"ץ הקבוע משא"כ מפטיר שמלמדין אותו כנז' להלן. אבל באמת למי שיכול כבר כ' הרמ"א שם שלהתפלל לפני התיבה עד עדיף יותר מקדיש שנתקן רק לקטנים עיי"ש) ואולי י"ל ג"כ הטעם שנוהגים להפטיר בנביא יותר משארי עליות משום שמפטיר יוכל לעלות גם קטן ע"כ בהיותו יתום מלמדים אותן והורגלו לקרותו למפטיר (כיון ששארי עליות אסור לו לעליות בהיותו קטן) ע"כ גם בגדלותו לא יסיר ממנו מחזקתו למפטיר (ליא"צ) כמו קדיש שתיקנו לקטנים כיון שאסור לו לעבור לפני התיבה בקטנות ע"כ גם כשיגדיל ויזקין לא יסיר ממנו מקדיש ויחזיקו ביא"צ ויב"ח חיוב יותר מהתפלה

לפני העמוד [והאריז"ל באמת לא מצינו רק שאמר קדיש יתום בג' תפלות ביום שמת בו אביו ואמו או ביב"ח והוא הקדיש יתום בכונתו שם לתיקון וטובת הנפטר ולא מצינו כלל שהתפלל לפני העמוד אז ומי יוכל אליו להתדמות ולנכוח. וגם לאבותיו בקדושתם, וגודל נשמתם] עכ"פ זהו לכאורה נראה השערה קרובה כי המפטיר הוא הורגל בחיובא מפי הקטנים כמו הקדיש. אך מי עלה שמים וירד לאאזמו"ר זי"ע (הגה"ק מפה"ק) שכ' עובדא הוי ביום ב' בקה"ת הי' אחד שיש לו יא"צ (באותו יום) ואחד שאשתו באה היום לביהכ"נ (אחרי לידתה. הכי הוי עובדא, ושאלוני על ככה) מי נדחה בקה"ת מפני מי ביום ב' (שלישראל אין רק עלי' אחת היינו שלישי) ולכאורה נראה דמי שהולכת לביהכ"נ הוא קודם ומדחה להיא"צ וכן מפורש בלבוש או"ח (סי' רפ"ב ובמג"א שם) שמי שאשתו הולכת לביהכ"נ הוא קודם להיא"צ אמנם בלבוש ומג"א לא נמצא התקנה רק לשבת שאשתו הולכת לבית הכנסת כמ"ש שם כמה פעמים בלשונו בפירוש על שבת וכן לא נמצא בשום מקום התקנה על יום החול (ב' וה') והסברא לזה י"ל עפימש"כ בשער אפרים (שער ב' אות ד' בפתחי שערים) הטעם שמחוייב לעלות בשבת כשאשתו הולכת לביהכ"נ משום דכשהוא עולה ומנדר עבורה הוי כמו הקרבת קרבן עכ"ד וכיון שבמדינתנו אין המנהג לנדור בחול ע"כ לא נעשה התקנה ומנהג רק בשבת. ומטעם זה נ"כ גם אם ינהגו במדינתנו באיזה עיר מעתה לנדר במי שבירך גם בחול ג"כ אין הבעל חיוב אז לעלות ולדחות אחרים כיון שמעיקרא לא נתקנה ולא הונהג לימות החול כנז'. וגם כיון שהיא"צ הוא לטובת המת ע"כ כראה שהיא"צ קודם וגם אם נימא שהדבר ספק ג"כ היא"צ קודם כמבואר בש"ך יו"ד (סי' רס"ה ס"ק כ"ג) בשם מהר"ם מינץ לענין בעל ברית ויא"צ שכשאין מנהג קבוע אין לדחות את היא"צ ומי שמדחה את היא"צ כאלו מעכבו מלעשות מצוה וכאלו גוזל את המת עיי"ש ומשמע שכל שאין מנהג קבוע וברור אין לדחות את היא"צ ובפרט שבאמת כי בעל היא"צ אם לא יעלת היום יחסר להנפטר הטובה שמגיע לו והעליי' וברכות של בנו משא"כ בעל האשה יוכל לעשות בשבת הבא עכ"ל אאזמו"ר הנ"ל בשו"ת שם שלמה כת"י.

והנה נסתפקתי למעשה שנשאלתי כשאירע בשבת א' בבית המדרש שהי' בעל היא"צ בו ביום ובעל מצוה שנעשה בר מצוה ג"כ בו ביום ושניהם רוצים בהמפטיר. יען כי מבואר בלבוש שם וגם בשער אפרים ובשארי אחרונים וגם אאזמו"ר הנ"ל בשם שלמה כת"י סידר שם קדימות העולים וחיובן ושם נמצא דנער שנעשה בר מצוה (שנשלמו לו י"ג שנים ויום אחד) באותו יום הוא קודם הרבה ליא"צ אמנם י"ל דהתם מיירי בפשיטות מי קודם כגון שיש רק עלי' אחת ומי שידחה מפני מי ע"כ יא"צ שהוא רק טובת המת נדחה

מן החי בר מצוה שבא היום לכלל חיוב מצות התורה ומברך נמי ויודה ברבים (באותו יום) להש"י על התורה שבא לכלל חיובה כאלו קבלה היום מהר סיני ובא לכלל ברית הקהל והעדה בנ"י שקבלוהו לשמור מעתה ועד עולם ע"כ החיוב לקרותו לתורה בש"ק גם כשנעשה בר מצוה בתוך ימי השבוע באותו יום שלא הי' קה"ת משום לא פלוג כי לאו בכל יומא הוא קה"ת בימות החול שונאנו בים, או מענין פ' המן, ומחיית עמלק, כלל וכלל לא מיני' ולא מקצתי'. ע"כ בודאי כשנזכר אחר ברכה א' דברכות שלאחר הפטרה י"ל דלא הוי הפסק שיגמור אז ההפטרה וכמו שביארתי. וכן הדעת נוטה, אך מה נעשה אם נזכר רק לאח"כ בשעת תפלת מוסף והוי לענ"ד כמו אם אמר בטעות הפטרה של שבת אחר היינו פרשה אחרת שאין לה שום שייכות עם פרשה זו לא בערך והדומה, מענינא דהאי פרשה או האי יומא.

והנה כשאירע כזה לא נמצא מבואר בשו"ע, אלא נראה מסברא דיקרא אח"כ אחר התפלה ההפטרה של השבוע בברכותי'. כיון שלא קיימו דחז"ל והשו"ע לקרות הפטרה מענינא דיומא והפרשה.

וזהו לאפוקי ממה שהעידו לפנינו ת"ח במעשה רב ורבי מהגולים למדינתנו בתחלת המלחמה שאמרו בפ' נח שחל ר"ח חשוון ההפטרה של נח ולא של שבת ור"ח ונזכרו בעת תפלת מוסף וצוה לקרות בתורה עוד הפעם ז' גברי וגם מפטיר ולומר ההפטרה של ר"ח בברכות הפטרה. והנה אם לא אמרו מענינא דיומא כלל י"ל כסברא דלעיל דנראה דצריך לומר עוד הפעם ההפטרה מענינא דיומא בברכותיה. אבל בדבר הוראה מוטעת הנ"ל שתים רעות עשה. א' כי התם לא טעו לומר של פרשה אחרת רק שלא אמרו של שבת ור"ח ועכ"פ הוא מענינא דיומא של הפ' (נח) שקראו אז ע"כ בודאי אין לומר עוד ההפטרה בברכותי' (ודי אם יחמירו לומר בצבור הפטורה של שבת ור"ח בלי ברכות) שיהיו לבטלה דהא אין מזכירין בשבת של ר"ח בברכת הפטרה של ר"ח כלל כמ"ש מרן המחבר בזה (סעי' ב') וכיון שאמרו הפטרה של שבוע זו מה שייכות עוד לברכות לבטלה בפעם ב'. ב', מהו הצורך לקה"ת עוד הפעם ולברך כ"כ ברכות לבטלה בכל הקרואים כיון שהי' אחרי חצות היום כבר וכבר שמעו כולם קה"ת והגם שכ' הרמ"א בזה דלא נתקנה ההפטרה בברכות רק אחרי שקראו בצבור בס"ת ובמקום שאין ס"ת לקרות בצבור אין מפטירין בנביא ג"כ אבל אין הקריאת ס"ת בהפטרה. ולא גרע ממ"ש המג"א בזה (ס"ק ו') דאם אין עירוב שיכולין להביא חומש בביהכ"נ הולכים ומפטירים בבית שיש בו חומש והיינו בברכות כמ"ש הפרמ"ג בזה (במשבצות ס"ק א') עיי"ש. וא"צ לקרות בבית ההוא אם כי בס"ת קראו במק"א רק שלא אמרו שם הפטרה מפני שלא הי' שם חומש

א"כ ה"נ פשוט שייצאו בקה"ת מקודם הגם שלא אמרו אז ההפטרה של השבוע יוכלו לומר אח"כ במקום אחר בחומש הפטרה הראויי' כנ"ל מכ"ש בכה"ג שאמרו הפטרת פ' נח כנ"ל של אותו שבת שא"צ לברך ג"כ על הפטרה של שבת ור"ח שיאמרו אח"כ וז"פ וברור, עכ"ד תשובתי הנ"ל.

סעיף ז'. (ב) **וגם נוהגים לומר אב הרחמים וכו' כו' כשיש חתונה או מילה.** עיי' באשל אברהם (להגה"ק מבוטשאטש ז"ל) בזה דכשיש יא"צ בחול יזכירו נשמות אחר קה"ת (במקום שנהגו כן) והגם שבש"ק כשחל מילה לא יזכירו נשמות כנז' שאני התם (דתרתי לטיבותא) משום שמחת ש"ק ושמחת המילה ע"כ נמנעים מלהזכיר (כנ"ל ברמ"א) משא"כ בברית מילה בחול עכת"ד והוא תמוה קצת לכאורה דהא חזינא דש"ק לא אהני לזה כלל דהא מזכירין נשמות בכל שבת במקומותם ורק משום המילה מדחין א"כ מהו גריעותא דכח המילה בחול, ואי משום שהוא יא"צ בו ביום הא גם אם חל היא"צ ביום ש"ק כשיש מילה אין מזכירין, ובפרט א"ש שיש להזכיר אז בחול (גם כשיש מילה) היא"צ ועי"ז יזכיר גם כן הנשמות שאין זמנם נחוץ אז עכ"ל ואינו מובן כלל ופשוט דאין לדמותו (אולי) למתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה שלא לצורך וכיוצא ואין להאריך. וגם מ"ש החילוק דבחול אין מלין אחר הזכרת נשמות וקה"ת רק קודם עלינו משא"כ בשבת דמזכירין נשמות ואח"כ מלין מיד כגון בר"ה ונזכר ז"ל בכבודו ובעצמו מיד דבר"ה אין מזכירין נשמות אך הול"ל עדיפא מיני' דביוה"כ כשיש ברית מילה מלין מיד אחר הזכרת נשמות קודם אשרי ואז ביוהכ"פ מזכירין נשמות בכל המקומות גם כשחל בש"ק וגם כשחל ברית מילה אז ומלין אז מיד כנז' א"כ אין מזה ראיה כלל לשאלתו. אך מ"ש כיון שבש"ק שיש בו ברית מילה בשחרית יכולין להזכיר נשמות במנחה משא"כ בחול וביום היא"צ דעבר זמנו אם לא יזכירו אז (דאין מזכירין במנחה בחול) זהו טעם הגון וחילוק קצת. וגם יש לי עוד להביא קצת ראיה לדבריו ולהזכיר עכ"פ את היא"צ שלו (לבדו) דכיון דבימי הספירה והוא ש"ק וניסן ומברכי' אייר וגם יש בו ברית מילה והוא ג' לטיבותא (מלבד ש"ק) [ולפעמים גם ד' לטיבותא כשיש שם חתן שנשא קודם ר"ח אייר במקום שנוהגי' כן] ואעפי"כ אומרים אב הרחמים כמ"ש בזה ברמ"א ועיי' מג"א ובלבושי שרד נועם ימי הספירה כיון שאז נהרגו לאלפים ורבבות מישראל על קידוש השם בימי הספירה וכמעט אין יום שאין בו יא"צ מהקדושים האלו ע"כ הוי כמו יא"צ (ועדיף יותר ביא"צ דקדושי ישראל רבים) ואומרים אה"ר כנז' גם במילה וש"ק (וג' לטיבותא כנ"ל) עכ"פ ביא"צ של יחיד בחול שיש להזכיר (במילה לבד). וכיון שאין זה נהוג כלל להזכיר נשמות בחול במקומותינו ובגלילותנו על כן לא אאריך בזה.

ג **מלבד בימי הספירה**. עיי' מג"א (וא"א ס"ק ח') דגם כשמברכי' ר"ח סיון אומרים אב הרחמים ועיי' בזה בדברינו (בס"ק הקדום) ויש להסתפק כשחל ערב שבועות בשבת אם יאמרו אה"ר לאשר בכל עיו"ט אין אומרים תחנה ע"כ גם אה"ר אין אומרים. אך ז"א דזיל בתר טעמא שאומרים אה"ר בכל שבתות הספירה (גם כשיש ג' או ד' לטיבותא כנ"ל) משום הגזרות והריגות שהיו בהם וא"כ ה"נ ערב שבועות שהיו הריגות ר"ל ביותר מכמה קדושים כנודע (וכנראה מהפיוט שלפני שבועות שהיו החורבנות ר"ל מקדושי עליון בר"ח סיון ובסמוך לי' וכנודע בספרים וסיפורים מזה) וי"ל דלא עדיף עיו"ט זה מיו"ט ב' דשבועות שמזכירין נשמות ואה"ר הוא ג"כ הזכרת נשמות והגם שלפעמים כשמאריכין ומרבים בהוספות בקה"ת פ' במדבר אומרים אה"ר כשהוא כבר אחר חצות היום והוי עיו"ט אחרי חצות כבר מ"מ כיון שנתקן לאומרו בבוקר קודם חצות (והוי כמו ער"ה שאין אומרים נפילת אפים ותחנה בבוקר רק בסליחות זכור ברית אומרים וגם כשמאריכין בסליחות ער"ה עד היום עכ"ז נופלים על פניהם כמו שנתקן לאומרו בלילה אז כמ"ש במג"א [סי' תקפ"א ס"ק י"ג] עיי"ש) ועכ"פ יום הוא מימי ספירת העומר שאומרים אה"ר בשבת ע"כ נוטה יותר שיאמרו אה"ר כנז'.

סימן רפז

א **לנחם אבלים בשבת וכן יכולים לבקר את החולה וכו'**. עיי' מג"א מהגמ' דבקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת נראה שהי' כן מנהגם בזמן חכמי הש"ס ובארצות המזרח לנחם אבלים בשבת ובימינו עכ"פ בזה אכשיר דרא שנמנעים בזה בש"ק והוא נכון עפ"י דין כיון דמבואר בשו"ע יו"ד (סי' שפ"ז בש"ך שם) דכשהמנחמים באים אל האבל צריך לישב ע"ג קרקע וא"כ בשבת בודאי אסור לישב ע"ג הקרקע וכל ענין ניחום בימינו הוא נהוג העיקר רק שאומרים המקום ינחם וכו' והאבל ר"ל יושב אז ע"ג קרקע וזהו אינו ענין בשבת כלל וגם המנחמים כשיבואו אז לומר נוסח זה הרי זה כמו אבילות דפרהסיא בימינו ועיי' יו"ד (סי' שפ"ה סעי' ג') בשם הרמב"ם ז"ל ואולי בימיהם הי' אז נהוג רק לילך בשבת לדבר עמו דברי שלום וידידות ועניינים אחרים כדי להפיג צערו שלא יזכור מצרתו שאירע לו ל"ע אבל לא דרך ניחום כבימות החול אך לא נראה כן מש"ס ושו"ע ועכ"פ בטל זה בימינו בש"ק כנז'.

וגם בענין ביקור חולים בשבת כבר הזכיר המג"א בזה דלא כאותן שכל ימות השבוע אין הולכין רק בשבת עכ"ל המג"א והגם שיש לכאורה ללמד זכות על הבעה"ב הטרודים על המחי' ועל הכלכלה במסחרם כל ימי המעשה ואין להם פנאי רק בש"ק לבקר החולה

גם ממכירם וידידם אך העיקר מצות בק"ח ובפרט לעניים מפני שצריך לפקח על צרכי רפואתם בהוצאות וכיוצא וזהו אי אפשר בשבת ע"כ אותן ההולכים רק אז בש"ק אולי הוא מחמת מדת קמצנות שבחול יצטרכו לתת ולסייע משא"כ אם ילכו רק בשבת יפטרו מכל זה כיון שאז יאסור לתת מעות וכיוצא עניני חול וה"ז דבר שקר ואכזריות. ולמזהיר ולנזהר, שלומים תן כמי נהר.

סימן רפח

סעיף י'. (א) **וכן נוהגים לומר מצלאים בשבת**. היינו נוסח מצלאין אנו שהוא תפלה בעד החולה שנוהגים בביהכ"נ הישינה בקראקא וכן בשארי קהלות ישנות להתפלל בעד החולה בין בחול בין בשבת.

סימן רפט

סעיף א'. (א) ומפה פרוסה כמו בסעודת הלילה. מפה פרושה על הפת כ"כ הלבוש ועיי' בדברינו לעיל (סי' רע"א) מ"ש בזה.

ב **והוא** נקרא קידושא רבה. עיי' בפסחים (דף ק"ו א') ובפרמ"ג (בא"א ס"ק א') בזה די"מ הטעם שהוא נקרא קידושא רבה לשון סגי נהור מחמת שהוא רק ברכה אחת בפה"ג וגם הוא רק דרבנן כמ"ש הרמב"ם. והנה הגם דקידוש לילה אינו ג"כ רק דרבנן כשהתפלל ערבית (כמ"ש המג"א בסי' רע"א) מ"מ הלילה יש לו מציאות שיהי' דאו' היינו כשישב בסעודה מע"ש ופורס מפה ומקדש ולא התפלל ערבית עדיין משא"כ בשחרית גם כשלא קידש מבערב ל"ש לומר (כמ"ש הפרמ"ג) שיהי' בבוקר הקידוש ד"ת (כיון שצ"ל אז ברכת מקדש השבת כמו בערב) דהא גם אם לא התפלל ערבית בשכחה או באונס מבערב מ"מ אסור לקדש קודם תפלת שחרית (כיון שאסור לאכול ולשתות קודם התפלה) וממילא כשכבר התפלל שחרית ואמר בא"י מקדש השבת שוב לא הוי הקידוש לאח"כ ד"ת רק מדרבנן לד' המג"א כנז'.

אולם זאת ראוי לעורר מה שהקפיד אאמו"ר זי"ע על האומרים לחיים בקידוש של שחרית כששותין ובאמת הוא זלזול גדול לדרבנן. כיון שבלילה לא יעשו כן לומר לחיים בשתיית הקידוש והרי מוכיחי' מעשיו דבשחרית יחזקוהו (קידושא רבא) לשתיי' של חול. דהטעם של לחיים מבואר בתיקזווה"ק ובשארי סה"ק למ"ד ענבים סחטה לו לאדה"ר וגרם מיתה ר"ל ע"כ אומרים לחיים בשתיית יין וכיון דקיי"ל שומר מצוה לא ידע דבר רע ע"כ אין לחוש בקידוש לארס וקללה וכיון שיאמרוהו (לחיים) בקידוש שחרית ה"ז

זלזול גמור כנז'. (ובפרט לפי הכונה בהאריז"ל קידושא רבא כשמו כן הוא רב וגדול במעלתו מקידוש ליל שבת וממילא כ"ש בו מגע. נכרי היינו שליטת החיצונים וארסם ומין קללה ח"ו. ובודאי הוא זלזולא שיצטרכו בו לומר לחיים כמו בחול כנז'.) [ואל תשיבנו ממסאחכז"ל בשבת (דף ס"ז ב') ברע"ק שעשה משתה לבנו והי' אומר על כוס וכוס חמרא וחיי וכו' והלא הי' סעודת מצוה ול"צ לומר לחיים. ז"א קושיא. וכמו שכתבנו כבר בחי' ד"ת (מהדורא ד' אות ל"ח) דזהו לא דמי לכוס יין והבדלה שהמצוה בכוס יין זה דוקא ע"כ אין צריך לומר לחיים משא"כ במשתה גם בסעודת מצוה שמצוה לאכול ולשתות סתם וגם א"צ ריבוי כוסות יין ע"כ בע"כ הוצרך לומר על כוס וכוס חמרא וחיי וכו' כדי שלא יזיק כנז']. ושכיחא הוא זה בבני הכפרים, מנהג בורים, אוכלים כאכרים ונבלע באברים, ושותים כשיכורים. ואם יארע לאחד מהם שמחה תוך השבוע כגון לידת בת וכיוצא אז יתן קידוש בשבת שחרית בביהמ"ד, וישתו יי"ש, אשר יש חשש, שאין יוצאין בו חובת קידוש במדינה זו כנז' לעיל בדברינו (סי' ער"ב, ואכמ"ל) וצווחין זה לזה הב, הב, לחיים לחיים. כמו בבית המרזח. ואין לך זלזול גדול מזה לקידושא רבה, וחובת מצותה וגם בסעודה ג' בשתיית בפה"ג יש סברא שאין לומר לחיים כיון שלד' הרמב"ם הוי קידוש גם בסעודה ג' וגם עפ"י כהאר"י הכונה שבפה"ג וכוס יין אז הוא ממקום גבוה מזלא עילאה שאין שם מגע נכרי וי"ל שגם אז א"צ לומר לחיים ואכמ"ל בדברים שכיסן עתיק יומין.

סימן רצג

סעיף ג'. (א) **מי שהוא אונס וכו' יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד**. עיי' מג"א (ס"ק ד') בשם הרש"ל וב"ח דאין לעשות כן משום דדבר תמוה הוא לרבים. והנה לפלא כי מיד אח"ז כ' בשם הטור דאם דרשאי לילך לחוץ לעיר (עיי"ש בלב"ש) ולהבדיל על היין בשבת (מפלג המנחה ואילך) כשלא יוכל לילך לשם מפני הגויים או לסטים וא"א לו ללון שם. והיתכן דבשביל היין שלא יהי' לו במוצ"ש יאמר בשבת כשהחמה זורחת בעוד יום המבדיל בין קודש "לחול" וכי זהו תקנו חכמים לומר ח"ו שקר כזה ולברך בשבת באמצע היום והחמה בתוקפה עוד זורחת בימי הקיץ הארוכים (מיד אחרי פלג המנחה) ולקרותו "חול".

והנה ראיתי במחזורים הישנים (ווינציאה שכ"ח) כ' בתפלת נעילה באמצע הפיוט והסליחות בחזרת הש"ץ נוסח זה המבדיל בין קודש לחול חטאתינו ימחול וזרבנו ירבה כחול וככוכבים בלילה ואח"כ אומרים זכור ברית וכו' ומסיים הש"ץ אח"כ הברכה או"א

מחול לעונותינו וכו' בא"י מקדש ישראל ויום הכפורים (וכן הוא במהרי"ל (בסדר נעילה) וז"ל בנעילה אומרים כל הפזמונים חרוזה ראשונה ואם שבת אומר המבדיל בין קודש לחול וכן באגודה עכל"ה, אך שם נראה דאומרי' הפזמונים האלו אחר התפלה והיינו אחרי ברכת מקדש ישראל ויוהכ"פ כמ"ש שם דאחרי הפזמוני' יאמר שמע ישראל וה' הוא האלקים ותק"ש וא"כ לא קשה מה שהעירותי להלן על נוסח המחזור ישן שאומרים זה המבדיל בתוך התפלה וכנ"ל). ופלא לכאורה ג"כ איך אחר שעשאו חול שאמרו החו"ק המבדיל בין קודש "לחול" כנ"ל, יאמרו ויסיימו הברכה מקדש ישראל ויוה"כ. אך שם יש לתרץ בדוחק כיון שאין אומר המבדיל אז בשם ומלכות רק באמצע הפיוט וחרוזי הסליחות וכיון דקיי"ל תפלת נעילה י"ל בלילה ג"כ (ועיי' מ"ש לקמן סי' תרכ"ג ס"ק א') ואז הוא על הרוב כבר חשכת לילה כשאומרים זה ואומרים זה על שם להבא בקרוב כשיסיימו התפלה ויבדילו אז תהי' השבוע הבאה לישועה וימחול חטאתינו וירבה זרענו ע"כ לא קשיא כ"כ מה שמסיימין אח"כ בא"י מקדש ישראל ויוהכ"פ כיון שאין אומרים המבדיל בברכה רק בדרך בקשה כשיבוא בקרוב זמן הבדלה יהי' לברכה כנז'. [ולכאורה אמרתי לזה מד' החת"ס בתשו' (חאו"ח סי' ס"ז) בסם המרדכי דפזמון המבדיל בין קודש לחול שאומרים במוצ"ש לא נתקן למוצ"ש דעלמא רק למוצאי יוהכ"פ ע"כ אומרים ראשי החרוז מפזמון הלז עוד בעת נעילה וכאשר הביא זה שם בחת"ס בכבודו ובעצמו מנוסח מחזור אשכנז. אך באמת יפלא למה נרשם שם במחזור (הישן) וכן במהרי"ל כנ"י דרק כשחל יוהכ"פ בשבת אומרים גם זה" המבדיל וכו' כנ"ל ולמה דוקא ביוהכ"פ שחל בשבת הלא גם כשחל בחול שייך המבדיל בין קודש לחול שמבדילין אז בברכה זו כמו במוצ"ש בלי שינוי, ואם כד' החת"ס, הול"ל נוסח זה בראשי החרוזות בנעילה גם כשחל יוהכ"פ בחול, וגם בחת"ס פלפל אם צריכין להקדים כספנו לזרענו ובמחזור הישן הנ"ל לא נמצא הנוסחא רק זרענו ומה שתמה הגאון חת"ס על לשון זרענ"ו כחו"ל, ל"ק. וכן מצינו בתורה בפ' עקידה וארבה את זרעך וכו' (כחול הים) וכן בתפלות ר"ה ותפקדהו בד' ישועה ורחמים וכו' וצאצאיו כחו"ל הי"ס]. אבל עכ"פ בהלכה דידן שיברכו בשם ומלכות המבדיל בין קודש לחול בעוד החמה זורחת ועוד היום גדול לעמוד בש"ק, היא תמוה גדולה. ובשלמא לענין התפלה של ערבית שמתפללי' כר' יהודא מפלג המנחה דס"ל דאז הוא זמן שכיבה כבר הגם שכתבו שצ"ל ק"ש כשהוא לילה מ"מ כיון דתפלת ערבית אז מותר להתפלל ע"כ אומרי' גם אתה חוננתנו אז, אבל להבדיל על הכוס כנ"ל מבעוד יום הוא מהלכות עוממות שלא זכינו להבינם כלל. ואם מפני שלא יוכל לטעום בלילה אם יהי' מחוץ לעיר שלא יוכל להבדיל שם, אולם לדעה הא' שפסק המחבר לקמן

(סי' רצ"ו סעי' ג') דאם אין לו יין ושכר להבדלה ומצפה שיביאו למחר מותר לאכול במוצ"ש א"כ למה לו שיבדיל בש"ק מבעוד יום הרי ממילא יוכל לטעום כנז'.
ולכאורה הי' עוד מקום להקשות ממ"ש להלן (סי' רצ"ד סק"א) המג"א בשם הירושלמי שאומרים הבדלה בחונן הדעת משום שאסור לשאול צרכיו קודם שיבדיל ע"כ תקנוהו בתחלת שאלת צרכיו עיי"ש וא"כ איך ישאל צרכיו עוד מבעוד יום גמור. אך י"ל דזהו רק טעם מה דתקנו כן חכז"ל לכתחלה אתה חוננתנו בחונן הדעת. וכ"כ בישועת יעקב (סי' רצ"ט ס"ק ד') דהך דאמרי' בירושלמי דאסור לשאול צרכיו קודם התפלה בע"כ ש"ס דילן לא ס"ל כן עיי"ש.
ויש להעיר עוד במ"ש לעיל ממחזורים הישנים נוסח פיוט המבדיל בין קודש לחול באמצע תפלת נעילה שהוא נשען ע"ד רב בירו' (ברכות פ"ד ה"א) ועיי' תוס' ביומא (דף פ"ז ב') דתפלת נעילה פוטרת של ערבית ופרכי' האיך הוא מזכיר של הבדלה וי"ל דע"י נוסח זה המבדיל בין קודש לחול באמצע התפלה בזה מתורץ ויוצא בשל הבדלה באמצע תפלה לד' רב כנז'. וכיון דאנן פסקינן כמבואר בטוש"ע להלן (סי' תרכ"ד סעי' א') דאין תפלת נעילה פוטרת של ערבית ע"כ בטלו לנוסח זה מהפיוט במחזורים. כן י"ל ורשמתי בדרך הערה נכונה.

ב **ונוהגים לומר והוא רחום וברכו באריכות נועם.** עיי' בזוה"ק פ' ויקהל (דף ר"ז) כד נפק שבתא וכו' כדין פתחי ישראל ואמרו והוא רחום יכפר עון וכו' דתקונא שפירא איהו בהאי ליליא כיון דדינא איתהדיר לאתרי' מה דלא איתחזי כד עייל שבתא וכו' עכ"ל הזוה"ק. ומכאן תשו' לאותן שאין אומרים כלל והוא רחום יכפר וכו' במוצש"ק והרי אלו מחסירין לנפשם האי תקינא שפירא שיכולין לעשות ע"י אמירת והוא רחום במוצש"ק כנז' מזוה"ק

סימן רצח

סעיף ו' (א) **אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה לאפוקי אור שהודלק לחי' ולחולה שכיון שלא הודלק לעבירה מברכין עליו אבל אם הדליקו נכרי בשבת כיון שאם הדליקו ישראל הי' עובר לא שבת ממלאכת עבירה מיקרי**, עיי' ט"ז (ס"ק ג') שהקשה דהרי בסימן רע"ו הוי היתר לישראל להשתמש לאור הנר שהדליקו עכו"ם לצרכו כמו במדליק לצורך חולה כאן לענין ברכה שאני שצריך שלא יהי' שום צד עבירה עכ"ל הט"ז. והדברים האלו מרפסין איגרא ולא זכינו להבין טעם דברי רבותינו ז"ל בזה דאדרב' איפכא מסתבר' דהרי בנכרי שהדליק נר בשבת לצורכו אין בו שום צד עבירה

כלל ואדרבה הוא מחוייב לעשות מלאכה בשבת כדין בן נח משום יום ולילה לא ישבותו ונכרי ששבת חייב מיתה. משא"כ ישראל שהדליק נר גם לצורך חולה או חי' מ"מ הרי הוא פלוגתא בזה אם שבת הותרה לגבי חולה או רק דחויי' כמ"ש הב"י לקמן (סי' שכ"ח) ועיי' בדברינו במנחת אלעזר (ח"ג סי' ס"ז) בביאור הדברים בעה"י וגם למ"ד הותרה גם לחולה מ"מ ל"ש לומר דאין בו שום צד עבירה כמו לנכרי בשבת דהא באמת אינו מצוה שיזדמן חולה לישראל ח"ו בשבת ורק מקרה אלא שבכה"ג התירה התורה לאיסור (וכמו שביארתי שם במנח"א ח"ג כנ"ל) משא"כ בנכרי שלא הי' מעולם שום צד עבירה לגבי' במלאכה שיעשה לצרכו אדרבה מחוייב ומצוה הוא לעשות מלאכה בשבת כנז'. ולחומר הנושא נראה לתרץ בעה"י דהנה צריכין בזה נר "ששבת" וכדאמרי' במקורו (בברכות נ"ב נ"ג) והנה שבת הוא שייך רק לישראל כיון דנכרי ששבת וכו' ולא נתתו ה"א לגויי הארצות כנז' וכנודע והנה אחז"ל ביומא (נ"ה ב') אמרה תורה חלל עליו שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה ובאוה"ק הקדוש (פ' תשא) פי' בזה הכ' ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת וגו' וידוע מה שהקשו עליו דהא מסקנא דמילתא ביומא שם הוא משום וחי בהם דמחללין שבת אפילו על חיי שעה ועיי' בדברינו במנח"א (ח"א סי' נ') מה שיישבנו דברי האוה"ח בעה"י דבאמת יכולין לפרש בתורה עפי"ד ר' שמעון בן מנסיא דדריש וס"ל כן ועכ"פ אם מחלל שבת בעד חי' או חולה הוא כדי שיקום החולה הלז ויוכל לשמור שבתות הרבה כד' ר"ש בן מנסיא והאוה"ח כנז' א"כ ה"ז בעצמו שמירת שבת לגרום הרבה שמירת שבת של החולה או החי' הלז ע"כ שפיר מיקרי נר ששבת גם שהדליקו בהיתר בשביל חי' או חולה בשבת כיון שזהו גורם שמירת שבת לזה כשיקום ע"כ הוי נר ששבת שגורם שמירת שבת משא"כ כשהדליק נכרי שאין לו שום שייכות עם שבת וכנ"ל לא הוי נר ששבת. ובזה מיושב מה דקשה לכאורה מ"ש המג"א בזה (בס"ק ז') והפרמ"ג במשבצות (ס"ק ג') דאם הדליק עכו"ם בשביל חולה ישראל שאין בו סכנה ג"כ הוי נר ששבת ואם כפי ההחלט דלנכרי גם שהדליק לצורכו בהיתר מעיקרא עכ"ז לא הוי נר ששבת ולמה מהני כשהדליק נכרי בשביל חולה שאין בו סכנה וכפי דברינו ניחא דכיון שהדליק בשביל ישראל (חולה שאין בו סכנה) והותר השבות ג"כ אצלינו להדליק בשביל הישראל שיקום וישמור שבתות הרבה כנז' ע"כ הוי נר ששבת וא"ש.

סעיף ז'. (ב) ואם רובן ישראל או אפילו מחצה על מחצה מברכין עליו עיי' מג"א (ס"ק י"ג). וקשה דלעיל (סי' רי"ז סעי' ז') כ' מרן המחבר רק ברוב ישראל ולא הזכיר ממחצה על מחצה אם כי בגמ' מפורש כן דגם במחצה על מחצה מברכין, ומה שיש עוד לפלפל בזה כתבנו בעה"י בהגהות הירושלמי (ברכות פ"ח הל' ו') עיי"ש.

סימן ש

א **לעולם יסדר וכו'**. עיי' מג"א בשם מהרי"ל שהי' לו טלית של שבת וכופלו בכל מוצ"ש כדי להתעסק במצוה מיד עכל"ה מכאן ראיה דגם קיפול הטלית של מצוה לאחר התפלה מצוה וצריך לעשות בעצמו כמנהג אבותינו ורבותינו הצדיקים זי"ע דאל"כ מה מצוה איכא בקיפולו שיהי' נחשב מתעסק במצוה בתחלת השבוע. ודוחק לומר עפימ"ש לקמן בזה (סי' ש"ב) כיון דכשיניחו כך ולא יקפלו באופן אחר היינו דרך קיפולו וכשקיפלו בשבת אחר התפלה שחרית (וכמו שמכנים שלא כדרך קיפולו) ויניחו כך א"כ הוי דרך קיפולו ונמצא למפרע שחילל את השבת אבל כשכופלו במוצ"ש מחדש כדרך קיפולו נמצא דניצול מחילול שבת למפרע (ועיי"ש בדברינו לקמן סי' ש"ב) א"כ שוב הוי מתעסק במצוה מה שכופלו מחדש דזהו בעצמו מצוה להצילו מחילול שבת למפרע כנז' אבל כשלא קיפלו כלל בש"ק י"ל דלא הוי הקיפול מצוה, אך זהו לא נראה כלל דמהרי"ל מיירי רק כשקיפלו כבר בשבת בדרך אחר וז"א דהא בודאי לא קיפל מרן המהרי"ל כלל בשבת וכנ"ל שם בשם מחצה"ש דעכ"פ לכתחלה בשבת אסור גם שלא כדרך קיפולו ואעפי"כ כ' דהוי מצוה כי על כן קיפלו במוצ"ש מיד. (ועיי' בדברינו בד"ת מהדורא חמישאה אות פ"ז) ובדברינו לעיל (סי' כ"ח ס"ק א').

סימן שא

סעיף א'. (א) בתיק של ברילין עיי' מ"ש בזה מרן בב"י וכאן במחבר לא הזכיר מזה. ועיי' בדברינו במנח"א (חלק ג' סי' ד') באורך בזה בצדדי ההיתר למי שצריך לצאת בברי"ל עיי"ש.

סעיף כ"ג. (ב) **מותר לצאת במטפחת שמקנחין בו האף שקורין פצולי"ט** אם מחובר לכסות, (היינו שקורין בפולין פאטשיילע או טיכעל במדינתנו) והנה מה שנוהגים העולם שיוצאים בפאטשיילע (טיכעל) כשיוצאין לחוץ משימין אותה על הצואר הוא אין איסור לענ"ד כיון שזהו דרך מלבוש הנהוג כשיש רוח או קרירות מבחוץ ויוצאים מהבית שהוא חם ומשימין המטפחת (מתוך כיס לבושו) על הצואר להנצל מצנים ופחים שלא יתקרר, א"כ ה"ז דרך לבישה גם בחול, וגם לא שייך דילמא אחוכי עלי' וכו'. וגם אם יש לו כבר מטפחת על כדרך קיפולו. אמנם האמת יורה דרכו דהך שלא כדרך קיפולו היינו אם אחר כל שבת יחזור ויקפלנו כסדרו, או כגון שמתפלל בטלית הזה בין בחול בין בשבת ובחול קופלו כדרכו ובשבת שלא כדרך קיפולו דאז משנהו מיד ביום א' בשחרית לקפלו כדרך קיפולו אבל ראינו בעוה"ר הבעה"ב מקלם יגיד להם כי מקפלי' הטלית בשבת אחר

תפלת שחרית ומניחין אותו בכיסו עד לשבת הבאה א"כ ה"ז דרך קיפולו ואין לו דרך קיפול אחר רק זה משבת לשבת וא"כ אין דרך להתיר, וכן ראיתי שהזהיר ועורר על ככה הגאון מברעזאן ז"ל בהגהותיו שנדפסו בס' אורחות חיים (סי' זה). רק שכ' שם הגאון הנ"ל דאפשר דאם בכל שבת מקפלו בענין אחר שרי אך באמת ז"א דאם לא יקפלוהו מחדש ביום א' אחר השבת מה זהו שקיפלו בכל שבת באופן אחר ע"כ בודאי ראוי ליזהר ולהזהיר על ככה מחילול שבת וכן הזהירו וצווחו אבותי הקדושים הגאונים אאזמו"ר מפה"ק ואאמו"ר זי"ע.

סימן שיא

סעיף א'. (א) באותו רשות ע"י ככר או תינוק הנה התרתי להלכה למעשה במת ר"ל שאירע בבית חולים של המדינה דפה, בשבת, ובאם יניחוהו שם בבית הנואדנוען קאממער יש לחוש שינתחוהו (סעקצירן) כדרך הרופאים הרשעים בהבליהם כולם למיניהם (כמו שביארתי עליהם בשו"ת מנחת אלעזר חלק ד' סי' כ"ח עיי"ש) וכאשר פעלו אצלם בש"ק (אחרי מיתתו) בבקשות ותחנונים שיתנוהו חפשי להמת להניח באהל של הח"ק בבית החיים ע"י שומרים יהודים שם עד אחרי ש"ק שיקברוהו כדת אז העצה יעוצה להצילו רק ללקחו משם מיד כדי שלא ינחמו ויתחרטו לרעה כנ"ל וצויתי להניח עליו ככר בהמטה ולנשאיהו יהודים הקברנים הנושאים לבית האהל של הח"ק כנ"ל והוא פשוט כיון שבכאן יש עירובין בצוה"פ עצהיו"ט והביה"ח והאהל הוא בתוך העיר והצורת תפתח העירובין הנז' ובאותו רשות מותר לכתחלה לטלטלו ולהצילו מבזיון (שהוא נתוח וניוול כנ"ל) גם לכרמלית או לרה"ר מותר ע"י תינוק כדלקמן (סעי' ב') אבל באותו רשות גם ישראל גדולים מותרים ע"י ככר, ולסמוך על כתנתו או בגדיו של המת שהי' מונח בהם עודנה אין לעשות לכתחלה כיון דתליא בפלוגתא כמ"ש המג"א בזה (ס"ק ט"ז) ושארי נו"כ, והוא פשוט לכאורה. אך הוי לכאורה מילתא דתמוה כשיראו יהודים הקברנים ונושאי המטה יובילו לביה"ח מת במטה בשבת (כמעשיהם בחול כך מעשיהם בשבת) כיון שהככר מונח מבפנים מכוסה בתוך המטה (ולא למעלה על המטה מבחוץ שלא יהי' כחוכא. וגם לא מצינו שיגזרו גזירה זו שיניחו הככר טבעיות כלל כי מה יועיל לפי השכל אם השועל הזה (שלקחו ממנו השן) חי או מת שם הרחק ביער וכן מסמר של התליי' לקדחת שלישית שהם רק סגוליות מתמיהות וזרות מדרך הטבע והרפואה (וכמ"ש שם במגיד משנה) ובפרט הרמב"ם ז"ל אבי הרופאים ואשר הוא חולק על כל אלו הסגולות הן וכיוצא בהן ואיך יתיר להוציאן בשבת (וכן קשה בפי' המשניות

שבו פתח שכן יזמו בעלי הסגולות וסיים אח"כ ברפואות הטבעיות] שאין כאן משום דרכי האמורי עיי"ש) וכן מ"ש לעיל בזה בסמוך (סעי' כ"ה) מדיני קמיעות להוציאן בשבת ופסק כן גם הרמב"ם והלא הוא לשיטתו חולק על כל פעולות הסגולות והקמיעות וכ' שלא יועילו כנודע דרכו. ואיך התיר להוציאם בשבת, וצע"ג.

סעיף מ'. (ה) **כובע שהוא מתפשט להלן מראשו טפח אסור להניחו אפילו בבית משום אהל**. עיי' ט"ז (ס"ק כ"ז). ועיי' בבאה"ט דהאריז"ל הי' נזהר מטעם זה שלא ללבוש הקאפולי"ש בשבת. והנה צריכין ליזהר הרבנים בגלילות העליון ואשכנזי' שהולכים בשבת בהקא פולישען (הוטען) אשר הראנד שלהם רחב טובא עד שיגיע לטפח והם ס' מחללים ש"ק כי הראנד שלהם הוא קשה ואינו רך ונכפף בנקל וגם אשר הלכו הרבנים הזקנים של גלילות אשכנז באונגארן בין בשבת בין בחול בכובעי' (שיפס הוטען) שיש להם ראנדען רחבים טפח בודאי וקשורים למעלה בחוט י"ל דאין חשש כ"כ מחמת שהם רכים ונכפפים ע"י החוט כנז' ולא הוי אהל ועיי' בט"ז כנז'. אבל ההוטען הפשוטים שהולכים הרבנים צריכין בדיקה אם אין בהם רוחב טפח בהראנד לענין שבת כנ"ל.

וע"ד הכובעים שנקראו שיפסהוטען עיי' מ"ש בזה בעה"י בנימוקי יו"ד (סי' קע"ח)

סימן שב

סעיף ג'. (א) **ויש מי שאומר דלקפלו שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין ונראין דבריו**. עיי' מג"א (ס"ק ו') בשם שבולי הלקט דטלית של מצוה אעפ"י שמצות ציצית כל היום דיכול להתעטף בו מ"מ כיון שאין בדעתו להתעטף בו הוי כמו שיש לו להחליף והיינו דלדעה א' בודאי אסור בטלית של מצוה לקפלו אפילו שלא כדרך קיפולו כיון דהוי בטלית מצוה כמו שיש לו להחליף כנז' אמנם לדעה השני' הלז דשלא כדרך קיפולו לכ"ע מותר מ"מ מהמג"א והמחצה"ש נראה דראוי להחמיר גם בשלא כדרך קיפולו שלא לקפלו בשבת ועיי' ח"א ובשו"ת אבני צדק להגה"צ מסיגוט ז"ל (חאו"ח סי' ל') עיי"ש מה שלמד זכות על מנהגן של בעלי בתים שמקפלין הטלית בשבת שלא צוארו מ"מ להנצל מצינה שהוא סכנת נפשות כ"פ נזהרים כשיוצאים לחוץ להשים כמה מטפחות כשהוא מלא זיעה מרוב החום ונוח להתקרר ח"ו ובפרט על הצואר, ע"כ אין איסור. גם למי שיש בכיס לבושו גם במטפחות הנ"ל משום נקיות צואת האף וכיוצא, וכשיוצא לחוץ משימם על הצואר דאין שיעור לזהירות מפני הצינה כשגופו חם כנז' ומבואר בזה לקמן (סעי' ל"ו) דמותר לצאת בשבת בשני מלבושים זה ע"ג זה בין לצרכו בין לצורך חבירו וכו' והרמ"א דאוסר שם בשני חגורות היינו משום שהוא לבלי תועלת כלל שני

חגורות משא"כ בשני מטפחות או יותר להנצל שלא יתקרר שלא יכנס וישלוט הרוח הוי לתועלת ומותר. ומצאתי כן בחיי אדם (כלל נ"ו סי"א) שכ' בדרך אפשר להתיר לכרוך על הצואר כיון שלפעמים כורכים אותו בשביל הקור ומה דמספקא ליה להח"א פשיטא ליה להרב בעל התניא (סי' ש"א סעיף מ"ג) דהיתר ב' מלבושים או יותר אפילו שרוב פעמים אין דרך להתלבש במלבושים רבים כאלו מ"מ הואיל ובימות הקור דרך להתלבש בהרבה מהם ע"כ חשובים כל השנה מלבוש ומותר להוציאם אפילו לצורך חבירו א"כ כ"ש בזה המטפחות שהם דקים וצריכי' לעצמו כ"פ כמה מהם לכורכן בימות הקור ומותר כל השנה כנ"ל.

סעיף ל"ו. (ג) ויש אומרים שני חגורות זה על זה וכו'. עיי' בס"ק הקדום (ס"ק ב'). והנה שמעתי בשם גדול אחד ז"ל שהגיד עצה למי שיש לו מטפחת בחיקו (שהוא לנקות צואת האף כנ"ל) שיוכל לקשרה בהחגורה שלו שתהי' חגורה ארוכה ולא תהי' שני חגורות רק כחגורה א' קשורה וארוכה כעין דט"ז (ס"ק י"ד) עיי"ש. ע"כ שמעתי ולא אוכל להאמין שיצא זה מפי אותו צדיק וגאון מפני שיש חשש דילמא אחוכי עלי' ושלפא לי' ובוש הוא לצאת בו כדרך בנ"א כי החגורה הוא (על הרוב) שחורה והמטפחת באיזה מראה אחרת וכאשר יקשרם יחד לחגורה ה"ז כחוכא ואטלולא ולא דרך מלבוש כלל גם אצל היהודים. והלא יוכל ללבשו להטיכעל על הצואר שהוא שמירה מפני הצינה וגם יוכל ללבוש כמה מהם כנ"ל.

סעיף כ"ז. (ד) **יוצאין בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב וכו'**. מקורו במתני' שבת (ודף ס"ז א') ופסק כן ברמב"ם (פי"ט הל' י"ג) וסיים בלשונו ובכל דבר שתולין אותו משום רפואה והוא שיאמרו הרופאים שהוא מועיל עכל"ה והוא בגמ' שם תועלתו וכן כ' הרמב"ם בכבודו ובעצמו בפי' המשניות שם כי אם יקחו שן של שועל חי ויתלו אותו על מי שארך שינתו יקוצו ואם לקחו משועל מת להיפך וכן יזמו מבעלי סגולות כי כשיקחו מסמר מעץ הצלוב ויתלו אותו על גרגרת מי שיש לו קדחת שלישית וכו'. וקשה איך כ' רבינו הרמב"ם על זה שכל דבר שהוא משום רפואה הלא זהו אינו משום רפואה מבחוץ מפני הרואים כמו בחלב שקדים מפני בב"ח שיניחו מהשקדים בסמוך על השלחן וכיוצא ובזה לא מצינו גזירה לגזירה בטילטול דרבנן ואין לנו לחדש דבר גזירה מדעתינו) והיו יכולין להובילו במטה ע"י נכרים אך יהי' בזיון המת ומצאתי בס' החיים להגאון מהרש"ק ז"ל (בסי' זה) שהתיר לטלטל מת ע"י ככר מבית המרחץ לביה"ח לאהל כנ"ל (לצורך טביבת נשים) והתיר רק ע"י ישראל כנ"ל ולא ע"י נכרים מפני בזיון המת

והסכימו עמו אז חכמי עירו עיי"ש וכבר הורה זקן ההוראה הג' מהרש"ק כנ"ל. ע"כ יפה הוראתי בעה"י ע"י ככר וישראלים כנ"ל.

סימן שיב

סעיף א'. (א) התירו לטלטל אבנים לקנח וכו'. היינו אם אין לו ביהכ"ס סמוך לשלחנו שהוא מיוחד לו שיוכל להזמינם מאתמול כמ"ש המג"א (בס"ק א'). אמנם בזמנינו מקנחים בנייר כי הוא אין באפשרי בטבענו לקנח באבנים והוא סכנה שישחית העור והכרכשתא וכמ"ש לעיל בנמוקי או"ח (סי' ב' ס"ק ג') עיי"ש ע"כ בודאי יש רשות (באופן הנז' כשאין לו ביהכ"ס מיוחד ומוכרח כנ"ל) לטלטל נייר כפי צרכו שצריך לקנח כראוי וז"פ.

סימן שטו

סעיף א'. (א) **ואפי' במתכוין וכו'**. עיי' מג"א (ס"ק כ"ג) דדבר שאינו ממית לעולם פשיטא דאסור לדרסו לד' הרמב"ם ואותן אנשים שהורגין השממית שקורין שפי"ן בל"א נ"ל דאיסור גמור הוא דהא אינה מזקת ואף דיש לחוש שיפול לתוך המאכל מ"מ מילתא דלא שכיחא הוא ויכול לכסות המאכלים וגם אחד מאלף שהוא מסוכנת במאכל לכן יש למחות בידם עכ"ל המג"א. עיי' ביו"ד (סי' קט"ז בפת"ש סוף ס"ק ג') ובדרכי תשו' שם (ס"ק ג') שיש ארס בשממית. ובאמת יש בהם כמה מינים ועל הרוב אותן שהם קצרי רגלים וגוף עכור ועב הם מסוכנים כאשר ביארו חכמי הטבעיים בזמנינו ומי יוכל להכריע ולהבחין בינותם וכבר נשמע פעמים רבות לאין שיעור שמתו כמה אנשים ר"ל מארס שממית הנמצא בחלב וכיוצא ובפק"נ גם על הרוב אין סומכין וחיישינן למיעוטא, (וכפי הנראה לא ידע אדוננו המג"א מ"ש חכמי הטבעיים בסכנת השממית ואולי לא הי' אז שכיח בימיו) עכ"ז כיון דשכיחי נכרים בזמנינו ע"כ דרכי להורות בשבת להסירן ולהמיתן ע"י נכרים. ועיי' בדברינו באות שלום (סי' רס"ד ס"ק י"א באומנת המילה אות י"א) עיי"ש.

סימן שי"ז

סעיף ה'. (א) **עניבה מותר דלאו קשר הוא. הג"ה ואפי' אם עושה קשר אחד למטה נוהגין בו היתר**. עיי' מג"א (ס"ק נ"ו) בשם המרדכי לאיסור אלא א"כ עשה ב' עניבות זע"ז ובשלטי גבורים כתב דדוקא כשעשוי להתיר בו ביום שרי לעשות קשר למטה אבל אם הוא לקיימא אסור לעשות קשר למטה אלא עניבה בלבד. וכ"כ הט"ז (ס"ק ז') דאם

אינו עשוי להתיר ביומו אסור זולת ב' עניבות זה על גבי זה ולא קשר למטה כלל. ועפי"ז שמעתי בשם צדיקים ז"ל וגם אאמו"ר הק' זללה"ה שהחמירו בשבת שלא לעשות עניבה בקשירת המפה בגלילת הס"ת במנחה (כי בשחרית הוא עשוי להתיר ביומו במנחה] ומותר,) יען שאי אפשר בלתי שיעשה קשר למטה היינו פ"א ואח"כ העניבה כי זולת זה לא יחזיק העניבה כלל גם אם יעשו שני עניבות יש חשש שיפול ותתפרד ח"ו המפה ועי"ז יפול צד א' מהס"ת חלילה ע"כ נהגו רק בתחיבה היטב (ואמרו כי אצל איזה צדיקים לא עשו כלל עניבה בהמפה גם בחול רק בתחיבה ולא ידעתי טעמם) ובאמת נראה לכל כי גם בתחיבה א"א (כשרוצה שיחזיק ולא תפול ח"ו) רק כשעושה מקודם כמו קשר א' ואח"כ תוחב השני ראשים ועיקר האיסור לדעת המחמירים רק הקשר א' למטה ולא העניבה שע"ג א"כ מה הועילו חכמים בתקנתם זו כלל. ועוד והוא העיקר, כי הוא סכנה ע"י התחיבה בלתי עניבה שלא יפול ח"ו הס"ת מצד א' כשתתפרד ותפול למטה כשלא תהי' אדוקה ומהודקה כראוי (בלתי קשר ועניבה כלל) כאשר שמענו ר"ל והגלילה לכל מסורה, לכל אשר יקראוהו, וכשלא יהי' בקי בתחיבה היטב וכולי האי ואולי, שלא תפול כנ"ל, ע"כ נ"ל שיש לסמוך בכה"ג ובנ"י יוצאים ביד רמ"א דמותר בעניבה אפילו בקשר א' למטה כנ"ל וגם יש לצרף להיתרא מ"ש לעיל (סעי' א') לי"א דעד שבעה ימים שעשוי להתירו מיקרי קשר שאינו של קיימא דגם קשר ממש מותר לעשות לכתחלה כמ"ש המג"א (ס"ק ב') ולצורך מצוה מותר לעשות לכתחלה קשר שאינו של קיימא כמ"ש המחבר לעיל שם בלי חולק ואין לך צורך מצוה יותר מזה והרמ"א כ' שם דבמקום צערא לא גזרו וכיון דיש סכנה בתחיבה שלא יפול ח"ו כנ"ל אין לך רעדה וצערא גדול מזה למי שחושש וירא ודואג על ככה וממילא הוי לצורך מצוה כנ"ל כיון שיש חשש בתחיבה כנז' וא"א באופן אחר לקשור רק ע"י עניבה. וגם יש לצרף לסניף להיתרא עפימש"כ בט"ז לעיל בזה (ס"ק ב' בד"ה בהא דאמרינן וכו') בהא דאמרינן בגמ' בסנדלין של רבנן ופי' בס' התרומה בשם ר"י דמשעה שקושרים אותו על רגלם בשבת שחרית אינם חולצים מנעליהם אפילו בלילות עד ליל שבת מפני שלומדים בכל הלילות של חול במלבושיהם ושוכבים מעט וכו' וכ' הטו"ז דמותר מטעם זה לחלצם ולהתירם בלילי שבת אפילו שהולכים בו כל השבוע ואינם מתירים הקשר כל השבוע היינו רק על הרוב כדרכם אבל יארע לפעמים מפני הטיט שיתירו אותו ג"כ שוב לא הוי קשר של קיימא ומותרים להתירו בליל שבת. וה"נ י"ל כיון דלד' המחמירים כנ"ל צ"ל שיתירו העניבה ביומו היינו תוך מעל"ע וא"כ כשיעכבוהו במנחה אפי' שלא יקראו בו עד יום ב' בשחרית היינו רק על הרוב כנהוג בקה"ת ב' וה' אבל יוכל להיות ביום א' שיזדמן לומגיה

וכיוצא שירצה להראות חזותו לפתוח להראות לו הס"ת מבפנים ואז יתיר העניבה תוך מעל"ע לעניבתו במנחת ש"ק והגם שאינו רק מיעוטא שיוכל לפעמים להזדמן כן מ"מ מותר וכד' הט"ז כנ"ל.

והנה לקמן (בסי' תרנ"א סעי' א') באגד הלולב דאם לא אגדו מבעוד יום עיו"ט אי אפשר לאוגדו ביו"ט אלא אוגדו בעניבה. וקשה דלמה לא עוררו שם הט"ז והמג"א דאסור לעשות עניבה כיון שצריך להתקיים יותר ממעל"ע כיון דמיירי בגליות שהוא ב' ימים יו"ט ואיך מותר לענבו ביו"ט ע"י אגודה כנז' ובע"כ צריך לדחוק ולומר התירוץ דהיינו בעניבה בלי קשר למטה ע"כ מותר לכ"ע. או י"ל שסמכו הנו"כ שם כיון דהרמ"א כ' שם ממילא בשם הטור דנהגו שכורכים סביבות ג' מינים אלו ותוחבין ראש הכרך תוך העגול הכרוך ואם כן היינו תחיבה ולא עניבה כלל ומותר לכ"ע. אמנם שם יכולין לעשות התחיבה דגם לא יתקיים ויפול הלולב ממנו בתוך יו"ט יוכל לתחוב עוד הפעם, משא"כ בס"ת שצריכין ליזהר כנ"ל.

סימן שיח

סעיף ט' (א) **ויש אוסרים לתת מלה אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו והמחמיר תבא עליו ברכה**. הנה אאמו"ר הק' זי"ע הי' דרכו ליזהר ולהזהיר שלא לתת מלח לתוך המרק בש"ק בכלי שני כיון שעל הרוב גם בצהרים (כשיש תנור טוב לחמין טשאלינט) הם עדיין חמים מאוד ולפי"ד החו"י שהביא גם בפת"ש (סי' צ"ד סק"ב) דכל שהוא חם יותר מפושרין שהוא יותר מחמימות הרוק יש להחמיר מספק שמא הוא בכלל שהיד סולדת בו הגם שהביא שם בפת"ש (בס"ק שלאחריו) מלשון הבה"ג דחלב חלבא לבי כסא עדיין צונן ואינו בכלל רותחין וחלב חלבא לבי כסא הוא יותר חם מחמימות הרוק כמ"ש אאמו"ר בדרכי תשו' (סי' ק"ה ס"ק נ"א) עיי"ש מ"מ החמין בשבת הם חמין הרבה יותר וקרוב לודאי שהם בכלל שהיס"ב ונודע מ"ש בבכור שור ועיי"ש בדרת"ש עוד מלהקת הפוסקים דבמילי דאורייתא יש להחמיר בספק שהיס"ב וענין שבת בזה הוא בודאי דאו' ויש להחמיר מספק. והגם כי במנחת כהן (משמרת השבת שער ב' פ"ד) חולק על הרמ"א שמחמיר בזה, הי' מרגלא בפומי' דאאמו"ר לומר שאין כדאי בשביל מעט המלח (שחושבים להטעים יותר המרק) להפסיד עי"ז את ברכת רבינו הקדוש הרמ"א ז"ל שכ' והמחמיר תבא עליו ברכה.

אמנם זהו נראה פשוט דכשהוא כבר החמין בכלי שלישי כמו שהוא המנהג אצל הבע"ב שנותנים מהקדירה לתוך קערה גדולה וממנה לתוך קערות המסובין שהם כבר כלי ג'

ואפי' שהם חמים עדיין הרבה ונודע מ"ש החתם סופר (חיו"ד סי' צ"ה) שכ' להחמיר היכא שהיס"ב אפילו בכלי שלישי. אמנם בפת"ש (סי' צ"ד ס"ק ז') כ' דהמורים שלנו לא נהגו להחמיר בכלי שלישי כלל וכן הוא נהוג. וכ"ז לענין תערובות איסור אמנם למ"ש בזה הרמ"א בזה חומרא דכלי שני היינו רק כלי שני לבד והבו דלא לוסיף עלה כלל עוד חומרא דכלי שלישי א"צ עוד.

סימן שכד

סעיף א'. (א) **אין נותנין מים ולא מזונות לפני דבורים וכו' אבל נותנין וכו' וכן לפני כלב שמזונותן עליך**. עיי' מג"א (ס"ק ז') שכ' דמשמע בגמ' דאפילו לכלב שאינו מגדלו בביתו מותר וכ' עוד שם דיש נוהגין לתת חטים בשבת שירה לפני העופות ואינו נכון שהרי אין מזונותן עליך וכו' עכ"ל המג"א והדברים תמוהים כי הרי גם הכלבים של אחרים אין מזונותן עליך ואעפי"כ מותר ומדוע יגרעו העופות והצפרים אשר ג"כ אינן שלו ועיי"ש במחצית השקל שהביא מהס' חמד משה וגם בתוספות שבת שהשיגו על המג"א בזה משום דכל ראיתו דמצוה ליתן לכלב הוא מקורו מש"ס שבת (דף קנ"ה ב') יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטים לפיכך שוהא אכילתו במעיו ג' ימים וכו' א"ר המנונא ש"מ אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא וכו' וסבר המג"א דהך אורח ארעא הוי כמו מצוה וע"כ יתן בשבת גם לכלבים של אחרים וע"ז השיגו שפיר דהא מסקנא דגמ' שם מיני' ובי' הוא והנ"מ בדברא אבל במתא לא דאתי למסרך וא"כ במתא אין שום סרך מצוה וגם לא אורח ארעא ומיירי בע"כ בשבת במתא עיי"ש ובס' תוספות שבת כ' לענין שנותנים לפני העופות בשבת שירה שרוצה המג"א לאסור (וכ' התו"ש) דאפשר כיון שנהגו כן לשם מצוה דמרגלא בפומיי' שהעופות אמרו שירה בים לכן אין להקפיד בכך עכ"ד ובספר אורחות חיים (להה"ג מספינקא ז"ל) כ' לדמותו למ"ש האלי' רבא (בסוף סי' של"ו) מה שנוהגים בשמחת תורה לפזר פירות והנערים מלקטים ונותנים לסלים דאסור לעשות כן משום דהוי עובדא דחול אך משום דעושים כן לשמחה לא הקפידו ע"כ גם בנתינת העופות יש ליישב המנהג כנ"ל עכ"ד, ואי משום הא לא ארי' ואינו דומה לשם דמ"ש באלי' רבא הך דנותנים התינוקות הפירות לסלים מובן לכל כי אין זה שום ענין ודרך מו"מ ואין התינוקות סוחרים וכיוצא רק עושים זה לשחוק וא"כ בעצם אינו עובדא דחול רק שנראה כעובדא דחול וכיון שעושים רק לשמחת יו"ט א"כ אינו עובדא דחול כלל רק אדרבה לשמחת יו"ט משא"כ הכא אם נאמר דאסור ליתן לפני הצפרים דאין מזונותן עליך איזו שמחת יו"ט או שבת שייך בזה ואי משום סרך

מצוה דנהגו כן בשבת שירה מטעם שכ' התו"ש כנז' זהו כבר כ' התו"ש. אמנם שמעתי עוד בזה טעם למנהג הלז לתת לפני העופות הצפרים בשם קדושי עליון הגה"ק ר' ר' מענדל מרימנוב זי"ע ועוד בשם קדושי עליון זי"ע לאשר מקובל אצלם כי דתן ואבירם רצו ברשעתם להכחיש דברי נביאות משה רבינו וכאשר הגיד משה כי בליל יום השביעי לא ירד המן כי ש"ק הוא המה עשו בתחבלותם וקמו בלילה ופזרו מהמן שנשאר להם ולכל א' מע"ש (לחם משנה על יומים) על הארץ כדי שיוכלו להראות לפני העם שירד המן בלילה ליל ש"ק והצפרים (עשו מן השמים כדי שלא יחרוך רמי' צידו) לקטו זאת קודם אור היום וכאשר רצו הרשעים דתן ואבירם בבוקר ש"ק להראות לפני העם המן שהניחו שקרותם לא מצאו מאומה כי אכלוהו כבר הצפרים ופי' בזה ויהי ביום השביעי יצאו מן העם (איזה המיוחדים כנ"ל העיר) ללקוט (מה שהניחו אתמול) ולא מצאו (כי אכלום כבר הצפרים טרם בואם) ועל זה נאמר עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי (דקאי על הרשעים הנ"ל והממאנים ומסרבים) וכו' וזהו הטעם בפ' בשלח שקורין פ' המן ע"כ נותנים להצפרים חלקם קצת ממאכלי שבת לזכר הנס הלז עכתד"ה. וידוע כי הקדושים כאלו ובפרט הגה"ק מהרמ"מ מרימנוב כנ"ל מלבד גודל צדקתו וקדושתו הם הדברים, שראו מפי גאון וגדול כמותו (גם בנגלות התורה) וכי שייך לומר שפי' ונתן טעם למנהג שהוא להאורה כנגד השו"ע והמג"א [ועיי' באמרי נועם על המועדים חלק א' (בתשו' שבסופו סי' ד') ובחלק ב' למועדים בתשובה מבן המחבר (סימן י"א) עייי"ש] על כן צריכין אנו למשכוני נפשן ליישב הדברים ע"כ אשנה עוד בזה קצת פרק והלכה זו בעה"י.

דהנה כל ראיתו של המג"א מש"ס שבת הנזכ'. מלבד מה דמחי לי' אראיתו החמד משה והתו"ש בהא מסקנא הוא דבמתא ל"ש זה כלל כנ"ל. הנה לא הבנתי כלל הלא אמרו שם יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטים ופירש"י שאין אדם חס עליו לתת לו מזונות הרבה ואם הי' זה אפי' סרך מצוה לתת לו להכלב (אפי' של אחרים) מזונות א"כ אין מזונותיו מועטים דהלא יודע הקב"ה בעמו בנ"י (רחמנים בני רחמנים) וחפצים במצות הש"י וניחא להו לאינש למיעבד מצוה א"כ כ"א יזכה בו לתת לו מזונות לכלב וא"כ מזונותיו מרובים ולא מועטים, א"ו דמה דקאמרי אורח ארעא למיתב אומצא לי' היינו אורח ארעא בלבד היינו שהוא ד"א מרחמנות בנ"א רכי הלבב לרחם גם על הכלב (היינו גם על של אחרים וכמש"כ המהרש"א שם ואם כן בנ"א ישנואוהו) ולתת לו. ולא משום סרך מצוה כלל. וכיון שאין בו מצוה כלל רק ד"א בלבד ע"כ ל"ש חזקת כשרות בישראל שיתנו לו וע"כ שפיר אמרו שמזונותיו מועטים כנ"ל [ואי משום דכתיב בתורה לכלב

תשליכו אותו הא הכריע העולם שלא נהגו כלל ליתן טריפה לכלב דהוא רק רשות ולא מצוה כלל וכמ"ש הראב"ע ועיי' מ"ש אאמו"ר בדרכי תשובה (סי' ס"ט ס"ק ב') בשם החקרי לב והמנחת חינוך ועוד שם.] ואי משום דאמרי' בב"מ (דף פ"ה ע"א) דאמתא דרבי הוי שדיא בני כרכושתא דא"ל רבי שבקוה כתיב ורחמיו על כל מעשיו ועי"ז סרו ממנו היסורים משום דכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים כדאמרי' בזה בשבת (קנ"א ב') וי"ל דקאי גם על בריות (חיות ובהמות ועופות) שאינן בנ"א כמ"ש בספרים וכתבנו מזה בארוכה בשער ישכר מאמר זמן חירותינו ליום ב' דפסח על הפיוט צדקו אותו ואת בנו ביום א' בל תשחטו. ומדברי התוס' מגילה ועוד מהראשונים בזה] וא"כ לאו דוקא כלבים אלא בני כרכוסתא שלא הי' צורך בהם ופשיטא דגם שארי עופות יש מצוה לרחם עליהם ומעורר עי"ז רחמי שמים למעלה וא"כ הוי צורך ומותר בשבת לתת להם מזונות וראי' בפרטות על כלבים אין שום ראי' מוכרחת כנ"ל. ואי משום דאמרי' בב"ב (דף ה' ע"א) דאמר ר' יונתן בן עמרם לרבי פרנסני ככלב וכעורב וכו' א"כ הרי שם נזכר כלב ועורב בחדא מחתא ועיי"ש פירש"י בד"ה ככלב וכעורב דהקב"ה מרחם עליהם בשביל שמזונותיהם מועטים וא"כ מדוע לכלבים יאמרו דמצוה איכא משום הדבק בדרכיו כנ"ל ממג"א ועיי"ש במחצה"ש הרי גם בעורב נאמר זה ומדוע לא יהי' מצוה ליתן לפני העורבים והצפרים. ועיי' ש"ס פסחים (נ"ו ב') דאנשי יריחו ס"ל מוכן לעורבים מוכן לכלבים ועיי' רש"י שם דהיינו שמגדלו בתוך ביתו לגדולה (היינו שחפץ לראותן ולהשתעשע) ואינו צורך פרנסה וצרכי בנ"א כלל עאכו"כ כשנותן לפני הצפרים כדי לעורר רחמי שמים בודאי איכא מצוה ובפרט בשבת שירה דמנהגן של ישראל תורה. לאסור זה אין שום טעם וסברא. וכמו שביארנו בעה"י ובפרט דגם נפש היפה יוכל לסמוך על זקיני הלבוש דמתיר בזה בימות החורף לתת לכל העופות גם אם אין מזונותן עליך משום שאין מצויין להם בשדה וכ' שגם הר"ן ס"ל כן (עיי' בזה במג"א ובמחצה"ש כאן) וכיון דשבת שירה הוא בימות החורף ע"כ אתי שפיר מנהגן של ישראל. ועיי' תוס' שבת (דף י"ט א') ד"ה נותן מזונות וכו' דמשום דרכי שלום ליתן לנכרי הוי מזונותן עליך וה"ל י"ל שהוא לעורר רחמי שמים וגם צעב"ח כשאין מצויים להם בשדה הוי כמזונותן עליך.

והנה בדברי המג"א הנ"ל בראיתו ומקורו מש"ס שבת דיודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטים וכו' א"ר הונא אורח ארעא וכו' וא"כ הוי (לדעתו) עכ"פ סרך מצוה ליתן מזונות אפילו לכלב של אחרים כי ע"כ מותר אפילו בשבת כנ"ל. והנה פלפלו גדולי עולם בדורות שלפנינו בשומר ציון הנאמן (בשנת תר"ח) הגמהר"י עטלינגער ז"ל ודעימי'

גדולי אשכנז אם מותר ליתן איסורי הנאה כגון ערלה לפני כלב של אחרים וכו' עיי"ש באורך בכמה דוכתי. והנה לפי"ד הרז"ה כנודע דבתקיעות דתעניות שהם דרבנן י"ל מצות לאו ליהנות ניתנו וכתבנו סמוכין טובא לדבריו בשו"ת מנחת אלעזר (חלק א' סי' ל"ט) להצילו מקו' השער אפרים מש"ס עירובין ואדרבה מגמ' הנז' ראיה נכונה ומקור לדבריו עיי"ש וא"כ אם נאמר דמקיים בזה דברי חכמים במה שנותן לכלב גם של אחרים כנ"ל א"כ הוי נהנה מאיסורי הנאה ואיפשטא ספיקן של הגדולים הגאונים הנ"ל וא"כ אסור ליתן מאיסורי הנאה לכלב של אחרים דבזה בעצמו הוא נהנה ואין לומר מצות לאו ליהנות ניתנו כיון דהוא מצוה דרבנן ולד' הרז"ה כנ"ל ועוד י"ל דבהכי כ"ע מודי כיון דאינו מצוה דרבנן ממש רק סרך מצוה כמו אורח ארעא הראוי לד' רב הונא כנ"ל ובכה"ג לכ"ע ל"ש לומר מללה"נ גם לד' הר"ן ודעימי'. ועיי' בדברינו במנח"א (חלק ג' סי' מ"א) באורך וכזה כתבנו כבר ע"ד שו"ת פני ארי' (להגאון מראנורדאם) שרוצה לומר דהמודר הנאה מחבירו מותר למלוח לו בשר משום מללה"נ ואמרתי בזה דזהו מליחה אינו אפילו מ"ע דרבנן ולא ל"ת דבריהם כי יוכל לאכול באומצא וכיוצא ובכה"ג אמרי לכ"ע מצות (כאלו) ליהנות ניתנו ומכ"ש הך דליתן לפני כלבו גם של אחרים דהוי רק כסרך מצוה כנ"ל ועכ"פ י"ל נהנה הוי כיון דמקיים אורח ארעא דחכמים ככדברי רב הונא (וכד' המג"א מותר מטעם זה בשבת כנ"ל) ושוב הוי נהנה מאיסורי הנאה ואסור בערלה וכיוצא, ועדיין צ"ע.

סימן שכו

סעיף ח'. (א) **אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת. עיי' מג"א** (ס"ק ט') שהעלה דמותר לטבול לקריו כיון דמדרבנן הוא ומותר לכ"ע ואינו מתקן גברא ועיי' במחצה"ש בזה ביאור הדברים דאינו אפילו מדרבנן דהא קיי"ל בטלה טבילת עזרא (עיי' לעיל סי' פ"ח ובדברינו שם) וא"כ הוא רק חומרא בעלמא ואינו שוב כמתקן גברא כלל. והענין מובן דבשלמא אם נאמר דעדיין נוהג מדינא טבילת עזרא ואע"ג דהוי רק דרבנן י"ל דלמ"ד אינו ראוי מדרבנן אינו ראוי מדאורייתא ג"כ כמו שהארכנו בכללים אלו בשו"ת מנחת אלעזר חלק ד' לסי' א') א"כ י"ל דהוי כמו אינו ראוי מדאורייתא והוי הטבילה כמתקן גברא. וגם י"ל דהנה נודעו דברי הנתיבות (סי' רל"ד) דאיסור דרבנן אינו רק איסור גברא אבל הכא אנו דנין על האדם דתיקון גברא לטהרו מטומאתו ואם נאמר דאיסור דרבנן הוא וצריך מדרבנן הטבילה לטהרו מטומאתו טומאת קרי וא"כ איסור גברא ותיקון גברא הוא וי"ל דאסור בסבת. משא"כ אם אינו רק חומרא בעלמא א"כ אינו מתקן גברא בעצמותו כלל

ומותר לכ"ע בשבת. ואי משום הסחיטה בשערות דעכ"פ מדרבנן אסור, הרי בודאי יזהרו שלא ליסחט ול"ש כלל ליגזר גזירה על דבריהם (שעיקר הסחיטה בשער רק דרבנן) שמא יסחוט וגזירה שלא מצאנוהו כלל בדחז"ל. וכמ"ש בבאה"ט בזה דנתפשט המנהג להתיר לטבול בלי פקפוק עוד, ע"כ בודאי אותן הקהלות שנמצאו עוד מעט מזעיר אולי בגליל עליון ובפרט באשכנז אשר יסגרו במזיד המקוה בשבת לבלתי יתנו (היינו שימחו עוד) וימניעו רבים מעשות מצות לטבול בש"ק לקריו ה"ז בודאי רע עלי המעשה וגם הרבנים שמחזיקים בידם בזה הוא בודאי עקשות בלבם יצר חשוב כדמות חמת עכשוב ובשבע תועבות ר"ל ה' יצילנו. ועיי' בשו"ת תפארת צבי על היו"ד להגה"צ מ' צדוק הכהן ז"ל מלובלין (סי' כ"ז) עיי"ש באורך ומה שהרעיש על הרב הדקנור שהמניע מלילך לטבול טבילת עזרא, יהי' מאיזה טעם שיהי'. (ועיי' בדברינו לעיל סי' קכ"ח ס"ק ו').

והנה ראיתי בביאור הגר"א בזה (ס"ק ט') וז"ל אדם וכו'. עמ"א והעיקר כמ"ש ב"י בשם כל בו ות"ה שאוסרים וכ"כ מג"א בסי' קכ"ח ס"ק ע' ע"ש עכ"ל הגר"א ז"ל ומה שפסק דלא כמג"א והעיקר לאסור לטבול בשבת ובלי טעם וראי' הכריע לאיסור בודאי אין לחוש לזה כלל כיון שלא הוסיף שום ראי' להכרעתו. ולהלכה כבר ביארנו שפיר כד' המג"א כנ"ל. ותמהתי על הגר"א שכ' בשם המג"א בסי' קכ"ח שכן כ' לאיסור וז"א במחכת"ה ועיי"ש במג"א כפי שפי' במחצית השקל דהיינו דאפילו שמותר לטבול בשבת מ"מ נהגו קצת למנוע משום שחיטה שלא יוכלו ליזהר ויותר נראה שם הפי' משום שיש שלא יוכלו לטבול מחמת הצינה שהוא כ"פ בסוכות או בפסח (היכא דמשכי תקופת טבת בשולי סיתוא דקשה ובימיהם לא היו מקוואות חמין עכ"פ שתפוג צינתן כא הי' אז כנודע) ע"כ נהגו שלא לישא כפים ביו"ט שחל בשבת כדי שלא לבטל העונה משבת לשבת של הכהנים שנהגו והחמירו לטבול קודם ג"כ ואז לא יוכלו משום צינה וטירחא כנ"ל זהו נראה שם הכונה וכדי דלא יסתרו דברי המג"א דלכאן שמתיר בפירוש להלכה לטבול לקריו בשבת וגם שם דעתו כן ומ"ש שלא יבטלו עונה היינו כנ"ל. דאי משום חשש איסור האיך סיים שם (בסי' קכ"ח) בסוף הס"ק ונ"ל דאם הוא ליל טבילה ישמש ויטבול שחרית עכ"ל המג"א. ואיך כ' (באם הי' ליל טבילה) שיטבול שחרית ביו"ט ושבת הלא אסור כנ"ל אלא ודאי כדברינו וז"ב. ומ"ש בשערי רחמים (מנהגי הגר"א) בהג"ה שם וע"ז שאין לטבול בשבת) כ' וז"ל:

עיי' שבת (קכ"ז ב') מעשה בחסיד אחד וכו' בשעה שירדתי וטבלתי במה חשדתוני וכו' ואי סלקא דעתך שיש בזה מדת חסידות איך יעלה על הדעת לחשדו לאותו חסיד עכ"ל ודבריו תמוהים ולא ידע כלל מה קאמר (אותו המסדר או המלקט ס' שערי רחמים) בזה

ולמי שמעיין בש"ס שם הדברים פשוטים שהי' להם לחשדו שבעל ח"ו בלילה אותו ריבה שהשכיבה למרגלותיו וע"כ טבל אח"כ בבוקר, לזה השיבו שלא חשדו אותו בכך ח"ו רק שראה קרי ע"כ טבל בבוקר וע"ז אמר כשם שדנתוני לכף זכות המקום ידון אתכם לכף זכות עיי"ש בגמ' ואיזו ראיה הוא לו משם לבטל טבילת עזרא בשבת ואדרבה יש ראי' שהי' נוהג טבילת עזרא אז בין אחרי בעילה בין אחרי קרי וז"פ וברור ואין צורך להאריך. **והנה** העירוני מש"ס שבת (דף כ"ה ב') רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית רשות ואני אומר מצוה דאמר ר"י אמר רב כך הי' מנהגו של ר' יהודא בר' אלעי ע"ש מביאים לו עריבה מליאה חמין ורוחץ בה פניו ידיו ורגליו וכו' ופי' רש"י רחיצת ידים ורגלים ערבית ליל שבת עכל"ה. ומשמע לכאורה הפירוש הפשוט דהיינו כשכבר קידש היום שחשכה ליל ש"ק דהיינו ערבית ליל שבת אעפי"כ מותר לרחוץ בשבת עצמו לכבוד קדושת שבת. אך ז"א ראיה וקו' כלל דהתם לא קמיירי בטבילת גופו שיהי' נראה כמתקן גברא רק רחיצת ידיו ורגליו זהו מותר בשבת ומ"ש פניו ושם ישנם שערות זקנו ופאותיו, ושייך חשש סחיטה מדרבנן בשערות כנ"ל בד' המג"א. אך ז"א קו' די"ל דמיירי בפניו שלא במקום שערות זקנו ועוד והוא העיקר דמ"ש ערבית ליל שבת היינו בין הערבים שכ' בתורה בתמיד ופסח והכונה קודם הערב וכן נראה מלשון הש"ס בהמשך שכתב ורוחץ בה פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין וכו' ומשמע דזהו קודם כניסת השבת וטרם חשכת לילה וז"ב ופשוט. ועיי' בדברינו בדברי תורה מהד"ק אות י"א].

סימן שכח

סעיף מ"ח. (א) **אסור להניח בגד על גבי מכה שיוצא ממנו דם מפני שהדם יצבע וכו'**. עיי' בזה מג"א (ס"ק נ"ב) ובמחצהס"ק. אמנם עיי' לעיל (בסי' ש"כ סעי' כ'). והנה נסתפקתי באשר נהוג כי מקנחין בשבת את האיזמל אחרי המילה ממעט דם הנמצא עליו כי בעיר גדולה מותר גם בשבת לכתחלה כמ"ש בחי' אות שלום [סי' רס"ו ס"ק ב'] עיי"ש ולוקחים לפעמים מטפחת אדום כשמקנחים מעט הדם הנמצא על האיזמל נמצא כחילול שבת. אך באמת הרדב"ז ומובא לעיל במג"א סי' ש"כ (ס"ק כ"ד) כ' שחומרא יתירא הוא (מ"ש המחבר בזה בשם ס' יראים) וכיון שהוא דרך לכלוך מותר והמג"א השיג וכ' דאין להקל משום דיש אוסרין (בסי' ש"ב סעי' י') גם כיבוס דרך לכלוך כ"ש צביעה ע"כ אין להקל עכ"ד המג"א. ותמוה דהא באמת כביסה דרך לכלוך מותר ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א שהתיר לכתחלה (לעיל שם בסי' ש"ב) וכן נוהגים כ"ע שמנגבים ביד במפה בנט"י גם בשבת ומ"ש דמכ"ש צבע אדום לא הבנתי דבע"כ היינו

צבע דרכו במקום שצריך ויפה הוא לו אבל היכא שמשים הצבע ירוק או אדום על בגד לבן או על צבע אחר הוי כתמים בתוכו אדרבה הוא מגנהו והוא דרך לכלוך, ודרך הצבע רק ליפותו ולא למאסו, (והוא יותר לכלוך מאשר ימאסו המים את האלונטית כי המים יוכלו להתנגב ולא יכירום וזהו נשאר כתם הצבע שלא במקומו הראוי רק מלכלכו כמובן לכל) וא"כ למה יאסרו. אך המג"א כ' (בס"ק כ"ה) כנ"ל דצבע אדום על בגד אדום כ"ש דאסור דמתקן הוא וזהו נידון דידן בשאלה הנז'. אמנם ניחזי אנן למה נאסור גם במטפחת אדום הרגיל אצלינו שיקנחו בו דם ואיזו מתקן הוא במטפחת שלנו הקוים הצבועים בפאבריק בנקודות או כעמודים אדומות או בציורים או פרחים אדומים ולזה כשנפל עליו דם ומובן ממילא כשמקנח בו הוא נדבק שלא במקום הציור הראוי וה"ז מקלקל ולא מתקן. ולא יצוייר דינו של המג"א רק במטפחת אדומה ממש כולה בלי שום ציור, (וזהו לא שכיח) ונאמר לכאורה אשר בזה הוי כמתקן כיון דמחזק הצבע אדום ע"י מקצת הדם הבא ונדבק ונוסף עליו במקום ההוא. וי"ל לכאורה כמו דקיי"ל במתני' שבת (דף ק"ד ב') כתב ע"ג כתב פטור וה"נ י"ל צובע ע"ג צבוע כשהוא באותו מראה כגון אדום על אדום פטור. אך הנה בש"ס שבת (דף ע"ה) שוחט אמאי מחייב רב אמר משום צובע ושמואל אמר משום נטילת נשמה ומסקי' דלרב היינו אף משום צובע עיי"ש והי' נמצא בזה בשוחט פרה אדומה שאין בה אפילו ב' שחורות נמצא דהוי הדם צבע אדום על גבי גבע אדום של הבהמה ולמה חייב (לפי מתני' הנז' בכתב ע"ג כתב) וכיון דרב ס"ל סתם נראה דכן הוא בכל הבהמות גם בעור צוארה אדום. אולם רש"י פי' משום צובע את הבשר של בית השחיטה ולקמן מפרש אמאי מיכוין לצובען וצביעה הוי במשכן אב מלאכה עכ"ל רש"י ז"ל, והרי מזה מפירש"י דהיינו צובע הבשר ולא העור וע"כ אין נ"מ בהעור אם היא שחורה או אדומה) ומראה הבשר אינו אדום ממש כדפסקינן ביו"ד (סי' ל"ח סעי' א') דמראה הבשר בריאה טריפה אם כי מראה אדומה אפילו בתכלית האדמימות כולו (והיינו כדם) כשירה (כדפסקינן שם סעי' ד') [אם כי אין אתנו יודע עד מה באמת מהו מראה בישרא ושאלתי וחקרתי לשו"ב מומחים ואין פותר ומעולם לא הטריפו בהמה מפני מראה הבשר שיש לה בהריאה ואכמ"ל. מ"מ כן הוא שמראה הבשר אינו מראה דם כנז' וז"ב ופשוט] וכיון שמראה הבשר משונה ממראה הדם ע"כ י"ל דלא הוי השוחט כצבע ע"ג צבע בבשר הצואר וע"כ ס"ל לרב דהוי שוחט משום צובע ונמצא שיש לאסור גם בדם לקנחו ע"ג מטפחת אדום כולו כיון דמשונה מראית הדם ממראה המטפחת ולא שייך לפוטרו משום צובע ע"ג צבע כמו כתב על גבי כתב כנז'. אך באמת הרמב"ם (בהל' שבת פ"א הל' א') לא ס"ל כרב בזה רק פסק כשמואל דשוחט

לא מחייב רק משום נטילת נשמה. ועיי' בפרמ"ג בזה (בא"א ס"ק כ"ה) וא"כ ל"ש כלל לאסור גם אם נאמר דמשונה מראה הדם ממראה המפה (וכמו בשוחט כנזכר אליבא דרב כיון דלא פסקי' כותי') ובפרט כי הוא מילתא דלא שכיחא להיות המטפחת אדום ממש כולו וכשהוא בציורים אדומים וכשמגיע קינוח הדם על המטפחת שלא במקום הציור ה"ז מגנהו ומקלקל ומותר והעיקר בע"כ דהא דפסקינן בזה לאסור משום צובע אינו לפי"ד הרמ"א דדרך לכלוך מותר לכתחלה כנ"ל (מסי' ש"ב) ע"כ בזה לא לבד משום מקלקל מותר דאם כן פטור אבל אסור, רק משום מלכלך דנהגו להתיר לכתחלה כנ"ל. ועיי' בשו"ת חכם צבי (בתשו' הנוספות) שהקיל ג"כ והשיג על הפוסקים המחמירים בזה על כן במטפחת לבנה לקנח האיזמל נ"ל דמותר לכתחלה וגם במטפחת אדומה מצוייר בציורים כנ"ל רק אם הוא המטפחת צבוע אדום ממש בלי שום ציורים אז יש להחמיר לכתחלה כנ"ל.

סימן שלא

סעיף ד'. (א) **ונולד בין** השמשות, עיי' מ"ש בזה בעה"י בחי' אות שלום (סי' רס"ב ס"ק י"ב) ובסי' רס"ו (ס"ק ד' וה') ובחי' מנחת אלעזר חלק א' (סי' כ"ג) ולעיל בנמוקי (סי' רס"א ס"ק א') עיי"ש.

סימן שלט

סעיף ג'. (א) ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל. עיי' מ"ש במנח"א (ח"א סי' כ"ט) עיי"ש ובקונטרס שירי מנחה בסוף מנח"א ח"ב. והנה ראיתי עתה באשל אברהם (להגה"ק מבוטשאטש ז"ל) שכ' בזה וז"ל אודות הנהוג עכשיו לספק ולטפח בש"ק ויו"ט קדוש בתפלה בין רבים וכן שלמים וגדולים בתורה הקדושה ומעש"ט נראה שהוא מצד שכיון שמוסכם לכ"ע להתיר לספק ולנפח ולרקד בשבת ויו"ט הקדוש לשמחת נשואין וכן נהגו בלי חשש פתחון פה א"כ כדי שלא יהא שלחנך מלא ושלחן רבך ריקם הנהיגו כן לגבי עבודת הש"י בשמחה וכו' עכל"ה והיינו סייעתא לדברינו עיי"ש. אולם מ"ש שם ראיה ממה שהי' מכין באצבע צרדה בליל יוהכ"פ לפני כה"ג, זהו אינו ראיה דבאמת קיי"ל אין שבות במקדש והא דאמרו דשמחת בית שואבה אינו דוחה לא שבת ולא יו"ט אפילו שהי' במקדש כבר תי' התוס' בסוכה (נ' ב' ד"ה רבנן) דשאני התם משום שהי' ריבוי כלי שיר ובע"כ הי' אחד מהם צריכין לתיקון ע"כ גזרו גם במקדש אבל לא במקום אחר ובפרט באצבע צרדה ושהי' צורך כה"ג לעבודה שלא יישן ולא יראה קרי ח"ו ויתבטל

מעבודתו ע"כ בודאי לא גזרו במקדש ע"כ אי משום הא לא אריא שום ראיה משם כנז'. (ועיין בזה במג"א ובמחצה"ש כאן)

סעיף ד'. (ב) ולא מקדשין וכו' וכו' ומ"מ לכתחלה יש ליזהר שלא יבא לידי כך עיי' בשו"ת הרמ"א (סי' קכ"ד) מ"ש שם זה שעשה מעשה פ"א וחידוש הוא ולא גמרינן מיני' עיי"ש (אמנם רע עלי המעשה שעשו מהמו"ל המשחיתים ומפסידים ומדפיסים הרבה דברים בס' אשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש ז"ל ולא ניחא לי' למריי' למימר משמי' דברים כאלו כאשר כבר כתבתי מזה במקומות רבות בחיבורנו בעה"י) וכן כזה נדפס בא"א הנ"ל שעשה מעשה שהי' כבר ספק חשיכה ממש בליל ש"ק וסידר הקידושין וקרא הכתובה לאור הלבנה וכו' עיי"ש ואם רבינו הרמ"א ז"ל עשה בדורות ראשונים (שכבר כ' חידוש הוא) ולא גמרינן מיני' לדורות אחרונים להקל בזה בש"ק. אמנם בשם הצדיק מבוטשאטש ז"ל הנ"ל בדורות האחרונים הם דברים שאסור לשומעם ולאומרם ואסור להאמינם שיצאו מפי קולמסו של אותו צדיק ז"ל ושהוא עשה מעשה הלז ח"ו ולית המנותא בהני מו"ל כנ"ל, ואוי לעינים שכך רואות בספרן של צדיקים יס"ע שעשה מעשה לאור הלבנה קרא הכתובה בליל ש"ק. וממנו ילמדו ח"ו בזמנינו התועים המתחדשים ויחללו ש"ק בפרהסיא בסידור קידושין ובכ"ע ויאמרו אם התירו פרושים את הדבר ושבת הותרה בשביל כבוד או בושה של הכלה והינומא שלה ק"ו (של שטות) שימצאו היתר לפתיחת חנות בש"ק (ומו"מ אינו רק אי' דרבנן) בשביל כבוד חייהם ופרנסתם, כפי שיטת כפירתם, אלא ודאי דישתקעו הדברים ולא יאמרו ובודאי זיוף הוא משמי' דרב כמו הרבה דברים שמה כנ"ל.

סעיף ז'. (ג) **ספינה אם היא וכו'**. עיי' בדברינו במנח"א (חלק א' סי' י"ג) עיי"ש.

סימן שמב

א **בין השמשות**. עיי' מג"א שנסתפק אם זה שייך גם בביהשמ"ש דאפוקי יומא ועיי' בדברינו במנחת אלעזר (חלק א' סי' מ"ז בהג"ה שם. ובהערה במפתחות) ובדברינו בזה בנימוקי לקמן (סי' תרס"ג ס"ק ב'.

סימן שמה

סעיף ז'. (א) ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא בוקעין בו בכל יום אינו רה"ר. עיי' ב"י דזהו דעת רש"י (בשבת דף צ"ט) וכן דעת הסמ"ג והסמ"ק והרא"ש וכ"כ תוס' דמשמע קצת כן וכו'. והנה העירוני מדברי רש"י בשבת (דף ו' א') לענין כרמלית ד"ה ולא כרשות

הרבים דאינן דומין לדגלי מדבר דלאו להילוכא דרבים עבידי עם רש"י ז"ל. והלא לפי שיטות אלו הנ"ל וגם רש"י בעצמו דצריכין ששים רבוא בוקעין בו בכל יום א"כ מה זה שכ' דלאו להילוכא דרבים עבידי הלא תיפוק ליה גם אם היו עבידי להילוכא דרבים הלא עכ"פ ששים רבוא בודאי אין בוקעין בכרמלית (שאינו מעבר ודרך רבים הגלוי) וממילא אינו כרה"ר גם אם היו רבים בוקעין בו כנז'. אולם יש לתרץ דבע"כ כונת רש"י כיון דבכרמלית אין מהדרך כלל להיות רבים בוקעין בו ומכל שכן ששים רבוא בודאי אין בוקעין בו ע"כ לא הוי כרשות הרבים וזה פשוט.

סימן שסב

סעיף ג'. (א) **מחיצה העומדת מאליה דהיינו שלא נעשית לשום מחיצה** כשירה. הנה נראה פשוט מזה דבעיר שעושין תיקון עירובין ובמקום אחד או במיעוט איזה מקומות נפרץ ויש שם שורה של אילנות (גדולות וחזקות) שאין ביניהם י' אמות בין אילן לאילן דבודאי כשר ולא הוי פירצה דמה דפסקינן לעיל (בסעיף א') באילן שעכשיו בוכים וכו' סייסור הענפים היינו משום שלא תהי' מחיצה המתנודדת שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויי' אבל באילנות גופא החזקים פשיטא דל"ש זה ולא הוי פירצה אם אין ביניהם יותר מי' אמות וכדפסקינן לקמן (סעי' ט') בזה דגם פרוץ כעומד מותר בין בשתי בין בערב מותר ובלבד שלא יהי' במקום אחד פרוץ יותר מעשר אבל עד עשר אמות מותר מפני שהוא כפתח עכ"ל מרן המחבר, אך חשבתי בזה כי נמצא גם כשיש יער עם אילנות שורות הרבה מאוד במקום הזה ולהלאה ואם הוי מחיצה אז יש לעורר לכאורה איך נקרא לפי"ז היער כרמלית הא האילנות סמוכים בתוכו זה לזה כמעט כולם בפחות מי' אמות ולמה חשבינן שורה הראשונה הסמוכה להעיר למחיצה, ולא פירצה, והשורות בפנים היינו היער לכרמלית, ומאן פליג לך בזה בין השורות (מהראשונה להאחרות להלאה שהם גוף היער). והנה עסקתי בזה קצת והגדתי לידי"נ הרב הגאון מו"ה דוד שליסעל שליט"א דומ"צ דפה"ק וכ' בזה הערות חוות דעתו וארשום קצת מה שהשבתי לו. הנה יפה העיר מש"ס סוכה (דף כ"ד) כן מה דפסקינן בזה (סעי' א') כנ"ל דאם עומדי' או מקשרם שלא ינודו ברוח מצויי' הוי מחיצה וכן לענין סוכה ולא חילקו כלל בין אם הוא שורה א' או בין האילנות בהרבה שורות דאז הוי היער כרמלית משמע פשוט דגם בכה"ג מועיל להיות מחיצה הגם שלעצמן לא יועילו האילנות להיות מחיצה להיער.

אך מ"ש כת"ה דצריך בזה תנאי הנאמר בעירובין (דף נ"ו) במחיצות סל שתי של קנים דצריך שלא יהי' בין קנה לחבירו יותר מג' טפחים. זה אינו כלל (במחכת"ה) דשם נאמר

בפירוש דזהו רק לענין דיומדין שאינם מחיצה הראויי' ואינם המשך מחיצה הצריכה והתירוהו רק לעולי רגלים לבהמתן וכשהמה בשתי לבדים ע"כ צ"ל עכ"פ שלא יהי' הפסק רק ג"ט וכמ"ש הרמב"ם לדינא (בהל' שבת פי"ז הל' כ"ח) עיי"ש דהוא רק לענין דיומדין כנז'. משא"כ במחיצה רובה ככולה כל העיר, כן כשהוא למחצה עומד ומחצה פרוץ מהני ג"כ אפי' הוא רק שתי או ערב לבד כשאין ביניהם פירצה של י' אמות ויותר כמבואר (בסעי' ט') להלן וכנ"ל וז"פ.

אמנם בזה הצדק מה שכ' כת"ה דהחילוק הוא פשוט בשלמא לענין יער עצמו אעפ"י שנאמר שנחשבים האילנות כמחיצות (מפני שאין שיעור פירצה ביניהם) מ"מ לא מועילים כלום משום דהוי מוקף שלא לדירה (וכדאיתא בעירובין דף כ"ב ובסי' שנ"ח) אבל המחיצות היינו האילנות העומדות סמוך להעיר אפילו דלא מהני לענין תוכה של יער דליהוי רה"י משום דאין שם בית דירה ולא הוקפו לדירה ולא לחצר ע"כ לא מהני לענין היער משא"כ לבני העיר דמהני וכמו דאמרינן בזרעים דמבטלו מחיצה עכ"ז כשהם נגדרים במחיצה אפי' דלא מהני המחיצה לתוכן מ"מ לעבר שמצד העיר המה מועילים שמותר לטלטל בהעיר כנז'. ואין להקשות דא"כ מה פריך הגמ' שם בסוכה מה קמ"ל הא י"ל דהא גופא קמ"ל דאע"ג שלעצמו אינו מועיל כשהוא בשורות היער מ"מ מועיל להיות מחיצה לסוכה, זה אינו דכבר נשמע דהיכא שאינו מוקף לדירה לא מהני ממתני' דעירובין והיכא שהוקף לדירה מהני וכמ"ש התוס' שם ביישוב הקו' ממחיצה העומדת מאליה עיי"ש, וז"ב ונכון.

סימן שסו

סעיף ט"ו. (א) **אימתי מכרך בשעה שמקבץ אותו מבני החצר וכו'.** עיי' מג"א (ס"ק כ') מ"ש בשם האריז"ל שהי' מערב ואמר הברכה ואח"כ הי' מזכה לבני החצר ע"י אחר כי כן הדין אחר שיערב בעדו אז יזכה לאחרים והמג"א תמה והניח זה בצ"ע דהא צריך להשתתף עצמו עם כל החצר (היינו כונתו כי מקודם צריך להשתתף עצמו עם בני החצר כדי שיתחייב בברכת עירובי חצרות) ואולי קאי על עירובי תבשילין (היינו כי בע"ת אין צריך להשתתף עצמו עם בני החצר כלל ואעפי"כ יכול לזכות לאחרים לכל בני העיר שישכחו א' מהם לעשות עירוב תבשילין) ומ"ש לבני החצר לאו דוקא אלא ר"ל לבני העיר עכ"ל המג"א. ועיי' בשערי תשובה (סי' שצ"ד) מ"ש ע"ד המג"א אלו דמ"ש דקאי על עירובי תבשילין אינו מחוור וכ' בשם הברכ"י בשירי ברכה שבדמשק הי' מקפידין לעשות עירוב בכל ע"ש עפ"י הקדוש מהרח"ו ז"ל והיינו שנהג כמנהג רבו האר"י הקדוש

ז"ל. ומ"מ קשיא כקושיות המג"א כנ"ל. וראיתי בסידור האריז"ל של אאמו"ר זצללה"ה אשר ציין הגהותיו בגליונותיו בכתי"ק, שרשם בזה על מ"ש שם שיזכה ע"י א' גדול לכל בני העיר ונדפס זה אחר נוסח הברכה וגם נוסח בדין עירובא יהא שרא לנא וכו' שזה (לזכות לכל בני העיר) צ"ל קודם הברכה והיינו כד' המג"א הנ"ל. אך עדיין קשה כנז' דהא בהאריז"ל בשעה"כ ופע"ח מפורש שהאריז"ל בירך הברכה מקודם ואח"כ זיכה לבני החצר והעיר כנז'. וטעמא בעי ונלענ"ד להצדיק את הצדיק דמעיקרא גאון עולם משוש כל דור ודור האר"י הקדוש ז"ל עפ"י הלכה. דהנה מ"ש המג"א כנ"ל דמ"ש בכהאריז"ל לבני החצר לאו דוקא אלא לבני העיר שפיר כ' ובע"כ הוא כן דהנה כ' שם בכהאריז"ל שהי' דרכו להוציא החומש או הטלית לביהכנ"ס בשבת (ולא הי' מחמיר דילמא מקולקל העירוב וכו' עיי' בדברינו בזה מש"ל בסי' שצ"ד ס"ק א' עיי"ש) וא"כ הי' צריך בע"כ לזכות לכל בני העיר כדי שיוכל להוציא החומש וכיוצא לביהכנ"ס שלא הי' בחצרו. והנה קיי"ל דכל הברכות עובר לעשייתן גם במצות דרבנן והנה כשמערביו עירובי תחומין יוכל לקיים זה לברך קודם שמניח המאכל כגון הפלפלין וכיוצא במקום עירובו תחת האילן וכיוצא, במקום שרוצה, אבל בעירובי חצירות כיצד יעשה, אם יברך קודם שיזכה לבני החצר הרי עדיין לא השתתף עם בני החצר בעירובו ואיך יברך על דבר שלא נכנס בה לכלל חיובה ומצותה כלל ואם יברך אחרי שזיכה להם (כיון דזהו כמו שנשתתף עמהם כשמזכה להם מחלקו בעדם כאלו הם נתנו בו חלקם) א"כ כבר כאזדא לי' מצותי' ונמצא מברך אחרי עשייתו כיון שבזה שזיכה להם לבני החצר מחלקו הוי כאלו כבר נתנו ומעורב בזה והרי זיכה להם ג"כ רק לשם מצות עירוב ושוב נעשה המצוה כבר ובע"כ לתרץ כיון שאי אפשר בענין אחר כשמזכה להם לבני החצר דקודם שזיכה להם אינו כלל נכנס בגדר מצות עירוב כנ"ל ע"כ עשה רבינו האריז"ל כן לכתחלה כדי שיוכל לקיים הברכה עובר לעשייתן ג"כ ע"כ זיכה מקודם בעדו, ואין הפי' בעד"ו לעצמו דהא כשדר בעצמו בחצר א"צ לשום עירוב כלל אלא ודאי בע"כ הפי' בעדו לבני החצר שלו וע"כ כשזיכה כבר להם שוב נכנס במצות עירוב ובירך ואח"כ אחר הברכה הי' מזכה גם לבני העיר (כד' המג"א) ושוב קיים בזה בהברכה עובר לעשייתן כיון דהך זיכוי לבני העיר היינו העירוב עמהם זהו עשה אחר הברכה כנז' והוי כעין מ"ש התוס' והרא"ש (פ"ק דפסחים) ומובא לעיל בשו"ע או"ח (סי' קנ"ח סעי' י"א) ברמ"א דיברך ענט"י אחרי הנטילה קודם ניגוב משום דגם הניגוב מן המצוה ומיקרי עובר לעשייתן וה"נ כשמוסיף לזכות העירוב בעד בני העיר אחרי הברכה כנ"ל ומיושב הכל על נכון בעה"י.

סימן שסח

סעיף ה'. (א) וזהו טוב יותר מלערב כל שבת ושבת. עיי' מ"ש בזה לקמן (סי' שצ"ד ס"ק ב') עיי"ש.

סימן שפה

סעיף ב'. (א) ישראל מומר וכו'. עיי' מ"ש לקמן (סי' שצ"א ס"ק ב') בזה.

ב **או** לחלל שבתות בפרהסיא. עיי' בחיי אדם דאם הוא בוש בפני גדול העיר מלחלל ש"ק אז לא הוי דינו בזה כמחלל שבת וכ"כ בתורת חיים על הש"ס (בעירובין דף ס"ט) ועיי' בדע"ת (יו"ד סי' ב' ס"ק ל') ובהגהותיו לאו"ח הנדפס בס' אורחות חיים (סי' זה) אמנם עיי' בדברינו בעה"י במנח"א (חלק ג' סי' כ"ד) דתנאי זה כד' התו"ח (שצ"ל אינו בוש בפני גדול העיר) אינו קיים להלכה למעשה כלל וגם בכה"ג דבוש כנז' מיקרי מחלל שבת אם מחללו בפרהסיא בפני עשרה או שידוע אומנתו לחלל שבת עיי"ש באורך.

סימן שצא

סעיף א'. (א) אבל במקום שכל צרכי העיר אינם נעשים אלא על פי השר הממונה שלו וכו'. עיי' בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ד' סי' י"א) דמ"ש במהר"ם שיק (חאו"ח סי' קפ"ב) דאם שכרו היינו קנו הרשות משר העיר על שנים רבות ובין הזמן מת המלך במדינה צריך לקנות מחדש עוד הפעם זהו ל"ש במדינתנו שהמדינה הוא על חוק חירות והמלך אין לו רשות לעשות בלתי ממשלת המדינה המיניסטעריום והפרלמנט וגם זכות ראש האזרחים הוא בהעיר בכל עידן ועידן ואין נ"מ בזה במיתת המלך או לא ובפרט במדינות רעפובליק במות הפרעזידענט אין נ"מ בזה עיי"ש.

ב **ודאי** ששכירות מהשר ההוה או משכירו ולקיטו מהני וכו' וזהו פשוט מהני גם במקום שדרים פושעים מחללי שבת ואינם מודים בעירוב וכיוצא דדינם כנכרי לכולם יש רשות לשר העיר או לשכירו ולקיטו להעמיד שם חיל וכו' וז"פ (ועיי' בדברינו במנח"א חלק ד' כמובא בס"ק הקדום). חולם חזות קשה ראיתי אשר הדפיס רב ומורה מק' אדעסא (אדמהו ואכנהו לא אדעהו) הג"מ דוד שלמה סלאשטש בתורה מציון (בשנת תר"ס שנה חמישית חוברת ד' סי' כ"ח) הרעיש עולם בבחינת עושה חדשות בעל מלחמות לבטל כל מצות עירובין ע"י שיש דרים בתוך העיר מפושעי ישראל הכופרים שאינם מודים בעירוב. והאריך למעניתו באורך, לבלי תכלית וצורך. ופלפל בלי טעם וריח, ועוד לא ישקוט ולא ינוח, בשנה שלאחריו (מכ"ע תורה מציון שנה ששית ח"ד סי' כ"ט) לאחזוקי

דיבורי' מתעקש ומרבה דברים, שתים רעות עושה (אם נשמע לו) ב' דברים, רעים ומרים, א' כי עי"ז נוציא לעז ח"ו על הראשונים רבותינו ואבותינו הקדושים זי"ע אשר בצלם אנו חיים בגלותנו בדורות האחרונים אשר נשאו והוציאו בש"ק בעריהם, המה בכבודם בעצמם נשאו דבר מה באמתחותיהם, (כנז' בדברינו בזה לקמן סי' שצ"ד ס"ק א' עיי"ש) ולפי"ד המבהיל הנ"ל לא מהני גם קנין משר העיר במקום שיש מפושעי ישראל וכופרים המחללי שבתות וזה אינו כמ"ש שם שעי"ז יש שאלה גדולה (רק) בעיירות גדולות כמו עיר ווארשא וכמו.... כן כ' בנקודים ועקודים. במחשבות ומעשי חדודים. ובאמת אין עיר גדולה או לפעמים קטנה שאין בה עכ"פ פושע אחד המחלל שבת בעוה"ר בדור האחרון ונמצאו כל רבותינו וכו' כולם חללו ש"ק ח"ו. ישתקעו הדברים זרים. בלתי ראויים להיות נאמרים. ב' כי נודע מה שאחז"ל בשעה שתיקן שלמה עירובין יצתה בת קול אם חכם בני ישמח לבי גם אני והטעם נודע יען כי הוא דבר שא"א ליזהר בלתי להוציא מפתח ביתו ע"כ כשתיקן זאת הוא תיקון גדול לשמירת שבת וא"כ לפי דבריו אשר יהיו אסורים (מחמת פושעי ישראל א' הדר בעיר) נפל פיתא (דעירובא) בבירא, ובטלו פיתחא דהיתרא שערי טהרה, גם צוה"פ נסגרו לאשר לא יתירו, אין יוצא ואין בא להוציא מאומה. ובאשר הוא דבר שאי אפשר ובע"כ יעברו ויהיו כולם מחללי ש"ק בכל הדברים בין דאורייתא בין מדבריהם ויצאו מהדת ח"ו (וקראו לקונטרסו שמה "תיקון שלמה" אולי ע"ד סגי נהור יען שהוא הירוס גמור לתיקון שלמה המלך ע"ה מ"ש בעירובין כנז'). והנה פשוט להלכה בעירובין (דף ס"ט א') וברמב"ם ובטוש"ע לעיל (סי' שפ"ה) דישראל המחלל שבתות בפרהסיא ואינו מודה בעירוב דינו כנכרי דאינו מבטל רשות רק שצריך להשכיר ממנו, רק לענין צדוקי נחלקו הראשונים (ומה דצדוקים אינם מודים בדברי חכמים עכ"פ אינם עוברים לחלל שבת בפרהסיא גם במילי דרבנן כמ"ש התוס' שם בעירובין לפי שיראתם מחכמים בדורותם ואכמ"ל ודעת הרמב"ם וכן פסק המחבר לעיל (סי' שפ"ה סעי' א') דצדוקי מבטל רשות אבל אסור לערב עמו כיון דאינו מודה בעירוב. ובצדוקים בימינו בודאי יש לפסוק ולהחמיר כמ"ש הש"ך (יו"ד סי' ב') בשם תשו' רבינו בצלאל אשכנזי דדינם כעת כמו נכרים גמורים עיי"ש ואכמ"ל אבל עכ"פ ישראל מחלל שבת ואינו מודה בעירוב בודאי דינו כנכרי ולא גרע מנכרי דלא יהי' מהני קניית רשות משר העיר או משכירו ולקיטו דאטו בשביל שהוא פושע וקל באמונה ע"כ אין רשות לשר העיר למשול עליו ועל דירתו כמו על שאר האזרחים הנכרים והיהודים וז"פ וברור. וכן כ' בישועת יעקב (סי' שפ"ה ס"ק ב') בזה דכותי שדינו כעכו"ם היינו בין לקולא בין לחומרא ודירתו כבהמה לענין עירוב ולא פליג בזה כלל עיי"ש וכן לענין ישראל מחלל

שבת בפרהסיא דינו כנכרי וכדפסקינן ביו"ד (סי' ב') וכן בחכמת אדם (כלל ע"ה אות ט') כ' ג"כ דנראה מלשון הפוסקים פשוט דישראל מחלל שבת בפרהסיא דינו כעכו"ם לכל דבר בזה ואינו חמור מעכו"ם דביחיד אינו אוסר עיי"ש.

ומעתה אבא על מקצת דברי הרב המו"צ הנ"ל מאדעסא מה שרצה ללמוד מד' הריב"ש (בסי' תכ"ז) שכ' בלשונו בתוך התשו' כי מה שאוסר העכו"ם (שם כ' בלשון "כותי" מפני הבקורת כנודע) אינו מן הדין שהרי דירת העכו"ם אינו חשובה דירה ודינו בזה רק כדירת בהמה רק שלא ילמדו ממעשיו וכו' ורצה המו"צ הנז' להוכיח מזה דהיינו רק עכו"ם אבל ישראל מומר אשר דירתו אוסרת מדינא אין לסמוך על קניית הרשות של שר העיר עכ"ד וז"א כלום והיכן מצינו שדירת ישראל מומר או מחלל שבת אוסרת מדינא וחמיר יותר מדירת העכו"ם ואם אמרו דדירת נכרי כבהמה לענין זה הרי גם דירת כותי (שאינו שומר תורה שבע"פ) ג"כ כדירת בהמה כנז' מהישיע"ק וכל המעיין בפוסקים ראשונים ואחרונים יראה זה בפשיטות כי המחלל שבת בפרהסיא דינו בזה כנכרי בלי שום חילוק. ואי משום שלא ילמד ממעשיו גם באלו שייך. אלא שגזרו בזה לכל דבר משום לא פליג כמ"ש בישיע"ק שם. ועכ"פ מועיל השכירות משר העיר גם עליהם וכנ"ל.

ומה שהאריך הוא, וביותר תמהתי על המשיב לו הגאון המפורסם מהר"ח ברלין ז"ל אם כי (הג' המשיב ובשם אביו הגאון הנצי"ב ז"ל) העלה מדינא להיתרא וכדברינו. אך רצה לחלק שם (וגם השואל פלפל שם בזה) אם הפושעים שבימינו מחללי שבת בפרהסיא דדינם ככותים בימיהם קודם שגזרו עליהם חכז"ל להיות כנכרים גמורים וז"א מסתבר כלל כי לא כהכותים שהיו בימיהם שלא רצו להאמין בדחכז"ל ותורה שבע"פ וכמו כן הקראים כנ"ל המה אלו הרשעים מחללי שבת בפרהסיא בימינו הוא רק (בימינו) אחד משתי אלו, א'. או שהם כופרים עפ"י דעות נפסדות של כתבי הכופרים ביבעל קריטיקקער ר"ל שמכחישים בתורת משה מן השמים ובסיבה ראשונה מאתו ית"ש אשר בכל תורה שבכתב מכחישים וממילא בתורה שבע"פ, ב'. או שהם בלי דעת כלל הולכים לתאות לבם לתיאבון בשביל פרנסתם לחלל ש"ק גם בפרהסיא ולא ידעו ולא יבינו ג"כ בין איסור תורה שבכתב או (לעירוב שהוא) תורה שבע"פ, וז"ב לכל יודע ומבין בדורותינו (דורות השמד האחרונים האלו ר"ל) וא"כ ליש כלל מ"ש הרמב"ם ושארי פוסקים אם הוא אינו מודה בעירוב שאינו מערבין עמו דהכופרים בימינו לא ידעו ולא יבינו ואינם מחלקים כלל בימינו לעירוב דרבנן או איסור כרת דאו' ובחשיכה יתהלכו בכפירה גמורה כנ"ל. או לתיאבון למלאות תאותם. וכיון דקיי"ל בטוש"ע כנ"ל דגם המחלל שבת גם לתיאבון בפרהסיא דינו כעכו"ם בזה לענין עירוב א"כ אין נ"מ והרי בטל בזה כל פלפולם. וגם כל

שפתי חקירות ורעיונות הגיונים של השואל הרב ואדעסא שמתווכח עם הצעיר (הכופר) שם אין כדאי לעיין ולהשיב עליהם כלל, וגם אין נ"מ בין אם הם רב או מעט בתוך העיר שערבו כולה (ועם צוה"פ) אשר כמעט לא ימלט שלא יהי' עכ"פ א' מהם גם בהעיירות קטנות כנ"ל ואין לנו אלא דחכז"ל בתקנתם, הם אמרו והם אמרו. והחליטו בשו"ע כנ"ל (אשר באורם נלך תראה אור עד ביאת המשיח ב"ב) כי מהני שכירת משר העיר או משכירו ולקיטו כנהוג בכל תפוצות ישראל. ופשוט דיש רשות לשר העיר ושוטריו גם על הרשעים הכופרים ומחללי שבתות כנ"ל. ודברי הרב (המערער) מאדעסא כעויץ אשר תדפנו רוח פורחים באויר (במחכת"ה) בטלים מעיקרא. ויצאו דברינו בהיתרא. בעזרת הבורא ברוח טהרה. להעמיד תורת ומנהג אבותינו. זכותם יגן עלינו. ב"ב בכל ענינינו.

ומ"ש בתשו' הגאון מהר"ח ברלין בשם עצי אלמוגים (סי' שצ"א ס"ק ג') להסביר טעם קניית הרשות משר העיר דמהני עפי"ד התוס' ב"ב (דף נ"ה א') דלמס המלך אפילו קרקע שוה אלף זוז משועבדת לדבר מועט וכבר הוא מוחזק וכו' וה"נ לענין הבתים משר העיר עיי"ש הן אמנם כי סברא הוא אמנם יש לפלפל גם בזה לענ"ד כי בימינו אינו כן לגמרי אך באמת אין לנו אלא דחכז"ל בזה והלכה כדברי המיקל בעירוב מכ"ש שנפסק בשו"ע בלי חולק ומוסכם דמהני קניי' משר העיר הם אמרו והם אמרו ובתום דרך נחזיק בתורת אבותינו כל ומ"ש הרב המערער הנז' בהג"ה כי לא רב הוא מספר הערים שתיקנו בהן עירובין לכל העיר כולה וגם אלו שנתקנו משנים רבות בזמן שכל ישראל היו בחזקת שומרי שבת וכו' כו' עכ"ל ללא אמת וצדק, כי נודע בכל עיירות הגדולות הישנות בפולין וגאליציען וכמו קראקא ולבוב אשר ישבו בה כסאות למשפט רבותינו הקדושים בעלי השו"ע ונו"כ אשר מפיהם אנו חיים ואחריהם גאוני הדור רבניהם ומוריהם עד הדור הזה והי' בהם מעולם עירובין וטלטול בתוך העיר ע"י רשות וקניי' משר העיר כנ"ל אם כי היו בהם (אין נ"מ במספר במעט או רב) בתוכם מחללי שבתות וכופרים כנודע לכל. וא"צ להאריך בדברים פשוטים.

שוב ראיתי בשו"ת גינת וורדים הספרדי (כלל ג' סי' כ"ב) שכ' יפה כח השכירות מן הגזבר (היינו שר העיר) משום שיש צדוקים בהעיר וכו' וכשנשכיר מן הגזבר נמצא בתיהם גם הם מושכרים אצלינו בדינא דמלכותא ושוב אינם אוסרים עלינו עכ"ל בגוור"ד. והיינו כדברינו דשכירות מן השר מהני גם בצדוקים ומינים כנ"ל.

סימן שצד

סעיף א'. (א) **ספק עירוב וכו' והוא שיהי' לו חזקת כשרות**. עי' בשעה"כ ופע"ח וז"ל בשעה"כ (ענין רחיצת פניו ידיו ורגליו בד"ה ענין העירוב) והנה ראיתי למורי ז"ל שבשחרית יום שבת הי' מוליך עמו הטלית והחומש מביתו לביהכ"נ וגם הי' מוליכו לבית הטבילה אשר מחוץ לעיר צפת ת"ו אותה הנודעת ולא הי' מקפיד וחוסם לחקור בענין העירוב שנעשה בשיתוף כל מבואות צפת ת"ו או אשר נעשה לבית הטבילה אם היו נעשין כהלכתן או לאו עכל"ה. ומ"ש על העירוב פשוט דהכונה בע"כ על צורת הפתח (שזהו קורין ג"כ עירוב) במקום הדרך או פירצה עשר אמות, כי אין לומר על הלחם עירובי חצרות. ז"א (אפילו בקס"ד) כי למה הי' לו לרבינו האריז"ל לחוש כלל לזה דהלא כ' מקודם שמורו (האריז"ל) הי' עושה עירובי חצירות לכל בני העיר בכל עש"ק כנ"ל בדברינו (בסי' שס"ו ובשם המג"א ז"ל שם) א"כ הי' ברור לו שנעשה (על ידו) העירובי חצירות כהלכתו א"ו דהיינו צוה"פ כנז' וכמ"ש אשר נעשה לבית הטבילה היינו הצוה"פ לצד זה וז"פ. וכיון דהוא ספק הוצאה בכרמלית דרבנן וגם הי' מוחזק בכשרות שיש שם צוה"פ ע"כ סמך על זה גם בלי בדיקה ובירור בכל פעם וגם י"ל אולי הלך השמש (גם אז. כמו בימינו בקהלות הקודש) בכל עש"ק לבדוק העירובין צוה"פ והי' להם חזקת כשרות מהסמוך ע"ש הקודם. וגם למ"ד כד' הרמב"ם ומובא בש"ע (סי' שמ"ה סעי' ו') דרחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואין דלתותיהם נעולות בנילה דינם רה"ר אפילו כשאין ס' רבוא בוקעין בו [והמחבר הביא זה בסתם ודעה אחרונה שצריך ס' רבוא להיות בוקעין כ' בשם י"א א"כ דעתו לפסוק כדעה ראשונה כנודע בכללי'. אך בסי' ש"ג (סעי' י"ח) פכק כדעה האחרונה ועיי"ש במג"א (ס"ק ה') ואכמ"ל] ואולי הי' כן בשווקי צפת והוי ספק דאו' ברה"ר אם נפרצו הדלתות היינו צוה"פ (הגם כי קשה לומר שהי' אז רחובות רחבים כאלו בימיהם בצפת ת"ו כידוע בנין המחמדנים בימיהם האלו בארצות הקדם ברחובות צרים מאוד מ"מ אולי הי' כן] ועכ"פ גדולה חזקה שהוחזק העירוב כנ"ל מע"ש גם אם נאמר שהוא ס' דאו'. ואין לומר שסמך האריז"ל בזה על רוח קדשו (הצלול וברור) שהי' מבינו מסוף העולם ועד סופו ומכ"ש להרגיש (בצפת ת"ו) בעירו אם הצוה"פ כהלכתו עומד עודנה. ז"א, דעל רוה"ק אין רשאין לסמוך ובפרט להקיל ולהתיר עגונה אם אין עדים הצריכי' עפ"י התורה. וגם אם לא הי' מותר לסמוך על החזקה רק מפני שראה ברוה"ק שהצוה"פ כהלכתו אז לא הי' האריז"ל נוהג להקל בפני אחרים הרואים שאין להם רוה"ק ויסמכו ח"ו להקל במקום שאין רשאין א"ו דמה"ת מותר לסמוך על החזקה כנ"ל ע"כ לא רצה רבינו האריז"ל להחמיר. וכמו שמקובל בידינו בשם קדוש

זקיני בעל בני יששכר ז"ל (כשהי' בעירו או במקום שהוחזקו העירובין בטוב) ביציאתו לחוץ מביתו בש"ק לקח לתוך בגדו מפתח וכיוצא כדי שישאוהו במקום העירוב ולא יהי' בכלל מי שאינו מודה בעירוב עכד"ה. (וכיון דאין מחמרינן כד' הרמב"ם [ובשו"ע סי' שס"ב סעי' י'] דצוה"פ עושין רק במקום שעומד מרובה על הפרוץ והיינו בכל העיר ע"כ אין מקום להחמיר יותר כלל. שוב ראיתי כד' זקיני בעל בני"ש הנז'. הוא עוד נפתח בגדולי הראשונים ז"ל התשב"ץ ומובא בברכי יוסף בזה שכ' בזה הלשון ומי שלבו נוקפו בזה (בתיקון עירובין) הדיוטות גמורה הוא או מינות נזרקה בו עכל"ה עיי"ש. והגם כי ראיתי בס' שערי רחמים דיני מנהגי הגר"א מווילנא ז"ל (הל' שבת אות צ"ג) כי מנהגו הי' שלא לישא כלל בשבת אפי' במקום שיש עירוב אכן מנהגינו ומנהג אבותינו ורבותינו הקדושים זי"ע לדקדק לישא במקום שיש עירוב וכד' רבינו האריז"ל והתשב"ץ ז"ל כדי לחזק אמתיות דברי רבותינו וחכז"ל שהתקינו עירובין ושלא להיות ח"ו (בחשש) בכלל מי שאינו מודה בעירוב ויסודו משלמה המלך שאחז"ל בשעה שתיקן עירובין יצתה בת קול אם חכם בני ישמח לבי גם אני.

סעיף ב'. (ב) **אבל עדיף טפי לערב על כל השנה בפעם אחת וכו'**. עיי"ש בשע"ת מ"ש בשם האריז"ל שהי' מערב בכל ע"ש ועיי' לעיל (סי' שס"ח סעי' ה') טעמו של הרמ"א ז"ל שכ' לערב על כל השנה כי שמא ישכחו מלערב פ"א כשיערבו בע"ש בכל שבוע בפ"ע ובאמת כ' שם הט"ז (סי' שס"ו ס"ק ד') דטוב יותר לערב בכל ע"ש ברוב פעמים שהמצה של העירוב מתקלקלת ומתעפשת מאורך הזמן ואינו ראוי לאכילה כלל והוי כלה לגמרי. ונכונים דבריו ז"ל בפשיטות ובמוחש כנראה. דהגם שכ' הרמ"א (בסי' שס"ו שם) שנהגו לעשות העירוב כחלת מצה שאינה ממהרת להתעפש מ"מ הוא כמעט אינו באפשרות שלא תתעפש בסוף השנה או תתמלא תולעים קטנים כאשר ראינו בעינינו שעי"ז הוי ג"כ אינה ראויה לאכילה ומטעם זה י"ל נהג האריז"ל לעשות עירוב בכל ע"ש גם כשהי' בצפת ת"ו עירוב בביהכ"נ. ומ"ש הרמ"א דיכולין לשמרה בימי הפסח ויכולי' לשמור העירוב לכל השנה היינו שיעשנה חלת מצה כנ"ל וזהו הי' בימיהם שעשו מצות עבות בפסח. והי' יכול להיות של שיעור י"ח גרוגרות לכל העיר כמבואר בסי' שס"ו (סעי' ג') משא"כ בימינו שנזהרים שלא לעשות לפסח רק מצות דקות וממילא אי אפשר לעשותה של שיעור הנ"ל רק כשהוא עבה ומחומצת ועושים אותה אחר הפסח חלת מצה של חמץ תאפינה ועד קודם הפסח לשנה הבאה יחזיקוה בביהכ"נ ואז יבערו אותה (ובשבת שבתוך הפסח יעשה הרב או אחר עירובי חצירות של מצות שיעור י"ח גרוגרות לכל העיר, כמנהגינו) וכשהוא חמץ גם כשהוא נעשית ונאפית עב וקשה כעץ מ"מ אי

אפשר שלא יתקלקל במשך זמן השנה כנ"ל ע"כ שפיר מנהגינו מאבותינו זי"ע כי מלבד החלה שעושי' מהקהל (לתלותה בביהמ"ד) בשבת שלאחר הפסח ואז יברך עלי' הרב על מצות עירוב ויעשנה עירוב לכל העיר ובכל ע"ש בכל השנה יעשה הרב עירובי חצירות (כד' האריז"ל) לזכות לכל בני העיר. כי שמא נתעפש ונתקלקל כבר במשך השנה עירוב התלוי וכנז' מהט"ז. אך יעשנה בכל ע"ש בלי ברכה כי שמא לא נתעפש החלה שתולין בביהכ"נ שעשאוה לכל השנה ובפרט בתחלת ימי הקיץ סמוך לאפייתה קרוב לודאי שלא נתקלקלה עוד ע"כ הנכון לעשות כנז'.

סימן שצה

א **אימתי** מברך עליו וכו'. עיי' מ"ש בזה לעיל (סי' שס"ו) עיי"ש. סימן תי"ט:

א **מצוה** להרבות בסעודת ר"ח. הנה דעת אאמו"ר צללה"ה זי"ע הי' דצ"ל הסעודת ר"ח ביום דייקא ואין יוצאין אם עשאוהו בלילה בלבד כיון דפסקינן דאין קידוש החדש בלילה ומטעם זה פסקי' להלן בשו"ע (סי' תכ"ב סעי' א') דאם לא אמר יעלה ויבא בערבית ר"ח אין מחזירין אותו. והנה לכאורה הקשיתי על דברי אאמו"ר מד' המג"א בזה (ס"ק א') דאם חל ר"ח בשבת דצ"ל הסעודה בא' בשבת (שלאחר ר"ח) לד' הירושלמי וכ' המג"א דיש למשוך הלילה ואז יוצא ידי חובת ר"ח ג"כ עיי"ש. ואם נאמר דבליל ר"ח לא יצא י"ח הסעודה כשעשאו אז מה מהני בזה כשהמשיך סעודה ג' עד הלילה מוצאי ש"ק שיצא בזה גם סעודת ר"ח הא לא יהא הטפל והתשלום (שעושים לאחר ש"ק [כד' הירושלמי] לסעודת ר"ח) עדיף יותר מן העיקר סעודת ר"ח שעושין בזמנו היינו ר"ח דאין יוצאין כשעשאה בלילה ואיך יצאו בזה כשממשיכין הסעודת ר"ח עד הלילה כנז'. א"ו דיוצאים גם בר"ח בסעודה שעשאה בליל ר"ח. אולם יש ליישב דבאמת עדיף בזה מה שעושים לתשלומין במוצש"ק יוצאין כיון דבלא"ה גם כשעשאוהו ביום א' אינו ר"ח כבר (משום דר"ח הי' רק בש"ק) ע"כ מהני גם כשעשאו בלילה היינו במוצאי שבת (בהמשך הסעודה ג' כנז') דאינו ג"כ ר"ח עוד, אבל כשעשאו בזמנו י"ל דצריך לעשותה ביום כנז', וצ"ע.

והנה נלע"ד להביא כעין ראי' מש"ס ב"מ (דף נ"ט ב') באימא שלום אשת ר"א שהיתה אחותו דר"ג דלא שבקת לר"ג בעלה למיפל על אפי' (כדי שלא יעניש לאחי') האי יומא ריש ירחא הוי ואיחלוף לה בין מלא לחסר (היינו שסברה שהוא ר"ח ובאמת לא הי' ר"ח רק למחרתו יום ל"א עיי' פירש"י) וכו' עיי"ש ואם נאמר בסעודת ר"ק להרבות היא מצוה גם בלילה איך טעתה לחשוב שהוא ר"ח הלא אם לא אמר בעלה מבערב להכין לו סעודת ר"ח עוד מבערב להרבות בסעודת ר"ח בלילה (שהכנת הבישול והסעודה זהו

פעולת האשה כנודע) ומדלא הרבו בלילה בסעודה על כרחך שאינו היום ר"ח (דהא הך להרבות בסעודת ר"ח הי' עוד נוהג בימיהם כמבואר בפשיטות בירושלמי ומובא בזה בב"י) אלא ודאי ראי' לדברי אאמו"ר כנ"ל דאין המצוה סעודת ר"ח בלילה רק ביום ע"כ שפיר טעתה בשחרית וחשבה שהוא ר"ח ועדיין יצוה לה בעלה בבקר אחר התפלה להכין סעודת ר"ח בצהרים כמובן.

אולם אולי יש לדחות ראי' זו דהנה זהו נראה דעכ"פ אין מצוה להרבות רק סעודה א' א"כ בודאי לאכלה מביום חשוב יותר משום דקידוש החדש ביום וע"כ חשבה אשת ר"א שיהי' סעודת ר"ח ביום שפיר כדרכו דר"א אבל כשיש לו אונס ביום שלא יוכל להרבות (רק שיאכל מעט כדי שלא יתענה בר"ח) אז יוצא בסעודת ר"ח בלילה אבל נקוט מיהו פלגא בידך ראי' מזה דכשעושה סעודת ר"ח ביום אז אין בלילה שום מצוה להרבות בסעודה כנ"ל.

והנה בלכתך בדרך הזה הנ"ל עפי"ד המג"א בזה, י"ל גם בפורים ט"ו שחל בשבת בירושלים כיון דפסקינן במחבר להלן (סי' תרפ"ח סעי' ו') דיעשו הסעודה ביום א' וכיון שעשאו רק לתשלומין כיון שיום א' כבר הוא שיתסר שלא בזמנו לזאת הגם דפסקינן לקמן (סי' תרצ"ה סעי' א') סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא י"ח היינו רק בזמנה אין לעשותה בלילה אבל שלא בזמנה ולתשלומין כנז' כשחל ט"ו ביום ש"ק יוכל לעשותה במוצש"ק ויצא י"ח בלילה דהא טעם א' להם מה שאין עושין סעודת פורים בשבת כמו בר"ח שחל בשבת ומהירושלמי דיצא זה שקדשוהו שמים שאין ניכר שהוא סעודת ר"ח או פורים כנ"ל. ודבר זה חדית הוא ע"כ צ"ע (ועיי' לקמן בדברינו סי' תרפ"ח ס"ק ב').

ועוד יש להסתפק אם חל ר"ח שני ימים שבת ויום א' שלאחריו כיון דהך דינא דירושלמי והרי"ף והרא"ש דר"ח שחל בשבת שיש לעשות הסעודה ביום א' היינו פשוט שאז רק יום א' ר"ח (היינו רק בש"ק) וא"כ הוי הסעודה ביום א' השלמה לסעודת ר"ח שהי' חייב בשבת משא"כ כשגם ביום א' שלאחריו יום ב' דר"ח וצריך הסעודה דר"ח ביום א' בשביל יום הזה שהוא יום ב' דר"ח א"כ י"ל דלא נפיק בהשלמה לש"ק (יום א' דר"ח) וכדאי הוא רק להפקיע את עצמו במצות הסעודה דיומו יום ב' דר"ח כנז'. וכיון דלא אפשר בכה"ג באופן אחר י"ל שישלים בסעודה ג' בש"ק עד הלילה מוצש"ק ויאכל כזית לשם ר"ח השלמה ליום ש"ק דלזה י"ל מהני בלילה כמו שחילקנו לעיל וביום א' (ב' דר"ח) יעשה סעודת ר"ח (ביום) בשביל יומו, ועדיין צ"ע.

ובספר מאורי אור (בחלק בן נון) כ' דמסתברא טפי שיעשה (כשחל ר"ח בשבת) סעודה ג' במנחה גדולה וסעודה נוספת לר"ח במנחה קטנה דהא בכולם א"צ אלא קצת יותר

מכביצה וכו' עיי"ש ולא מיחוור כלל וכנראה מהירושלמי י"ל דגם אם יעשו בשבת סעודה בפני עצמו לכבוד ר"ח מלבד הג' סעודות דשבת לא מהני לגבי ר"ח אם יעשנה בשבת זולת ביום א' כנ"ל.

והנה מצאתי בירושלמי תענית (פ"ד ה"ג) קרייא מסייע לר' יוחנן ויהי ממחרת החדש השני אין תומר תרין ריש ירחין הוון והא כתיב מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם עכ"ל הירושלמי ופי' בפנ"מ שהי' נוהג לעשות הסעודה ביום ר"ח הא' ומתחיל בסוף היום וממשיך עד הלילה שהוא יום ב' דר"ח כדי לצאת בהסעודה בשביל ב' הימים דר"ח כדמוכח ממקרא ויהי ביום ממחרת החדש השני עכת"ד הפנ"מ, ולפי"ז ראי' לכאורה דיוצאין בהסעודה של יום ב' מה שעושין מבערב שממשיכין מיום א' כנ"ל, אך ז"א הכרח כלל עיקר פירושו של הפנ"מ דעשה הסעודה והמשיך כנ"ל, די"ל באמת כפשוטו וכפי' הקרבן העדה דקרא מסייע לר' יוחנן היינו על דסמוך לי' להלן (וכדרך לשון הירושלמי בכמה דוכתי כן) דקאמר ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן דמפקיד לני כנישתא דספרא ביום שלשים ועבורו והיינו גם שיזהרו ביום ב' דר"ח עיי"ש. ואין הפי' דהמשיך הסעודה כלל.

והנה בפני משה שם העלה מזה שאעפ"י שהיו מקדשין עפ"י ראיי' מ"מ היו נוהגים לפעמים לעשות שני ימים ר"ח, ותמהתי מדוע לא הביא יותר מפורש בתרגום על הפסוק הלז ויהי ממחרת החדש השני, תרגומו:

והוה ביומא דבתרוהי דהוא עבור ירחא תניינא, הרי מפורש ומבואר כן דהיו עושין אז ג"כ לפעמים ב' ימים ר"ח. וכן פי' שם רבינו ישעי' (בתנ"ך אמשטרדם הגדולים) ע"ד התרגום כפשוטו. והנה בעה"י דיברנו מזה בשער ישששכר מאמר הירחים אות ז'] ועיי' בשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' קנ"ג) שבימי הנביאים הי' ג"כ ב' ימים ר"ח, והנה רש"י פי' שם ויהי ממחרת החדש השני ממחרת ר"ח שהוא שני לחדש (והביא ג"כ תרגומו דהיינו ב' דר"ח כנ"ל) עכל"ה, ועדיין יפלא לפי"ד רש"י ז"ל שפי' שהי' כבר יום שני לחדש ולא ר"ח כלל א"כ מדוע התפלא שאול המלך מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם הא היום כבר אינו ר"ח וכי דרכם הי' לאכול עם המלך בכל יום ויום ואכמ"ל. [ועיי' בדברינו בדברי תורה (מה"ק אות י"ג) ומהדורא ג' אות מ"ב].

סימן תכ

סעיף ב'. (א) **וכן בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון**. עיי' מג"א (ס"ק א') בשם הלבוש כי לחכם בפניו דורשים עליו הספד אבל אין אומרים צ"ה ועיי' בט"ז (ס"ק א') ובדברינו

בשו"ת מנח"א (חלק ג' סי' מ"א) עיי"ש ועיי' בס' נזירות שמשון שכתב דבר"ח וגם בחוה"מ י"ל צ"ה כיון דעיקר ההספד הוא התעוררות לב העם ויותר מתעוררי' בזמה"ז בשעת אמירת צ"ה ממה שמתעוררים בדרשה הנהו בזמה"ז ואין לומר בזמה"ז ליכא ת"ח דהעיקר הוא משום כבוד התורה וכו' עכ"ל בנזירות שמשון. ואין נוהגים כדבריו כי צ"ה אין אומרים בר"ח ומכ"ש בחוה"מ, ומ"ש שיותר מתעוררים העולם בצ"ה מהספד אולי הי' בימיו, ובימינו שהשמשים יאמרו זה בכל בר מינן והוא כדיוגנווא ישינה ונוסחא הרגילה משא"כ בהספד על ת"ח שמתעוררים בבכי וע"כ נהגו להספיד ת"ח מובהק גם בר"ח חנוכה ופורים לעת ההכרח בפניו. אמנם בחוה"מ אין להספיד גם לחכם בפניו אף ששמעתי שעשו הרבנים מעשה כן בהספד על רב גדול א' נשען על דחז"ל אין מועד בפני ת"ח מ"מ בזה פסקינן דאין בימינו דין ת"ח להוציא ממון מכ"ש לענין ספק מבזה את המועדות אין לו חלק לעוה"ב כשאחז"ל (כיון שאין דין ת"ח בימינו) וכ"כ המג"א שם בהלכות חוה"מ (סי' תקמ"ז ס"ק ח') דמ"ש דמותר להספיד חכם בפניו בחוה"מ אין בימינו דין ת"ח עיי"ש.

סימן תכא

א **נוהגין באשכנז שאומרים פרשת ובראשי חדשיכם שחרית אחר פ' החמיר ובספרד אין נוהגין לאומרה לפי שעתידין לקרות אותה בס"ת.** ועיי' לעיל (סי' מ"ח) ובמג"א שם וכן בזה (במג"א ס"ק א') כדי לפרסם שהוא ר"ח ועיי"ש במחצה"ש בזה ולא הבנתי כלל שיתא דרבינו המג"א בטעמו דכן הוא בשקלים שהיו מניחים בתחלה אברי מוספי ריח בצד המזבח בחצי כבש של מעלה כדי לפרסם שקדשו ב"ד החדש בזמנו עיי"ש ולא ידעתי מה זה סמך וראי' שיאמרו פסוקי ר"ח בתוך הקרבנות קודם התפלה וכי אין די הפרסום במה שיאמרו הלל ויקראו בתורה ויתפללו מוסף בפרהסיא בצבור ולהודיען שהוא ר"ח מה יתן ומה יוסיף בזה שיאמרו כ"א בפ"ע בלי צבור ופרסום ש"ץ כלל בין הקרבנות קודם התפלה, וגם אין קה"ח נוהג בימינו ונתפרסם כבר ע"י הלוחות וא"צ שום חיזוק והודעה וליתר שאת כבר ברכו חדש בזמנו (מתי ר"ח) בשבת שקודם בפרהסיא בצבור שאז הכל בבתיהם בביהכ"נ ועיי' בש"ס סוכה (דף נ"ד ב' ונ"ה א') ואברי מוסף ר"ח בצד המזבח (כנז' משקלים) למעלה ופירש"י ד"ה נותנן מחצי כבש ולמטה וכו' שצ"ל היכר שפעמים שהיו מתעכבים אברי תמיד והי' צריך היכר שלא יקטירו למוספי קודם לעולת התמיד וכו' ע"כ צריך היכר עכ"ל רש"י ועיי"ש בגמ' דאמרינן תרי היכרא עבדינן, משא"כ בימינו דל"ש קה"ח בראיית הלבנה וגם בעוה"ר אין אברים דקרבן לא

מתמידים ולא מוספים א"צ שום היכרא כמובן. וכן מפורש בשעה"כ להאריז"ל שלא הי' נוהג לומר בשבת וביום השבת שני כבשים וגו' בסוף הקרבנות שאלו הם מענין קרבן מוסף שבת ואין עתה זמנה עד אחר סיום תפלת שחרית עכל"ה וא"כ טעם זה שייך גם בר"ח שאין עתה כונתו ושעתו קודם תפלת שחרית והלל וקה"ת ומוסף ר"ח כמובן וז"פ.

סימן תכב

סעיף ב'. (א) וי"א דגם יחיד מברך עליו. עיי' מ"ש בזה לעיל (סי' קל"א ס"ק ד') לענין הלל בבית האבל ושיאמר היחיד אח"כ בפ"ע עיי"ש.

סימן תכו

סעיף ב. (א) במוצאי שבת. וכ"כ בפע"ח שמעתי שאומרים בדמשק ששאלו למהרח"ו טעם למה אנו מברכין ברכת הלבנה במוצ"ש ואמר כי הטעם שאז נחרב הבית והלכה השכינה בגלות לכן אנו אומרים שעתידין להתחדש כמותה הרי ביום שנחרב אנו מבשרין חדוש ישראל והשכינה עכל"ה. ולפי"ז נפלאתי על ששמעתי בשם רב קדוש א' מדבר זצ"ל שהגיד שהוא חפץ יותר כשאירע לו לקדש הלבנה בימות החול בלילה ולא במוצ"ש יען שבמוצאי שבת הוא ממילא לילה חשובה ושורה בה הברכה עוד מהארת קדושת ש"ק משא"כ שארי לילות חול (ובפרט קודם חצות) שהם צריכין תיקון והתעלות ע"כ טוב לו לקדש אז הלבנה שעי"ז מתעלה ונמתק הזמן הלז עכ"ד. והיא תימה שה"ז נגד מרן המחבר בשו"ע ומקורו במס' סופרים ונגד דברי מרן מהרח"ו לבשר הגאולה בזמן ההוא במוצ"ש כנ"ל, ועיי' במג"א (ס"ק ב') בזה בשם המגיד להב"י עיי"ש ולמאן דלא קפיד ובפרט אם ע"י אונס שנתכסה הלבנה בעננים ולא נראתה כלל במוצ"ש וכדי שלא יהי' ח"ו איתרע מזלי' כשיירא ויפחד ויחרד לבו מדברי המגיד למרן הב"י המובא שם במג"א) שאמר לו כשלא תראה הלבנה במוצ"ש לקדשה שלא יהי' [ח"ו] אותו חדש מוצלח, וסיים אדוק ותשכח" נ"ל פשוט להרואה שם בסה"ק מגיד מישרים. דכל אלו הדברים. רק להב"י לבדו נאמרים. ולא לכל העולם. והיינו לפי שרש נשמתו. והמגיד הזה נתהוה מלימוד משנתו. וע"כ אל תתפלאו מכמה דברים הנראים תמוהים ופליאים לעיני הקורא בצדק כיון שנאמרו לו למרן הב"י אליו לבדו וע"כ אמר לו הסימן הזה "דוק ותשכח" אבל לאחרים אינו סימן המוכיח (ועיי' מ"ש בכהאריז"ל באיזהו מקומן בזה"ל "דלא כמ"ש המגיד להב"י היינו כי להאריז"ל נאמרו הקבלה האמיתית לתיקון

העולם וז"ש המגיד להב"י רק ליחיד ולשעתו נאמר כנ"ל, והמ"י). ועיין בד"ת מהדורא ח' (אות פ"ג)

וגם י"ל דאינו לדידן סימן לא טוב כשאין רואין הלבנה במוצאי שבת לקדשה דאולי המגיד הי' ס"ל דצריכין לקדשה גם לאחר ג' ימים רק שתהי' במוצ"ש ולא ס"ל כשי' הר"י גיקטילא והרמ"ע (כנז' להלן) שצ"ל ז' ימים שלמים וא"כ כשלא ראה הלבנה במוצ"ש הוי סימן וכו' משא"כ לדידן דמדקדקים על ז' שלמים כלקמן (ס"ק שלאח"ז) וכשיחול הז' שלמים באמצע השבוע ולא במוצ"ש אסור להמתין עד מוצ"ש רק כשהוא עד י' ימים מהמולד ולא זולת א"כ ממילא אין שום ראי' וסימן דגם אם יראנה במוצ"ש על הרוב לא יוכל לקדשה אז כשחל מוצ"ש על הרוב קודם ז' או לאחרי' ואז צריך לקדשה מקודם או להמתין עד כלות הז' ימים מעל"ע ע"כ אין שום הוכחה וסימן כלל.

ב **ולא קודם יוה"כ**. עיי' מ"ש לקמן (סי' תר"ב ס"ק אי) בזה.

סעיף ג'. וג' ואין לקדש אלא עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מן המולד הנה הדפיסו בימינו בהלוחות (כמדומני בשם גדול א') דאם הי' ליקוי לבנה בחצי חדש (כאשר הוא החשבון שלא יוכל להיות ליקוי לבנה רק אז) גם קודם השיעור הלז דחצי כ"ט וכו' (איזה שעות) וחזרה אח"כ הלבנה למאורה אשר עברה הליקוי עכ"ז אסור עוד לקדשה גם בתוך הזמן דלא הוי עוד מחדש חדשים אחרי הליקוי עכ"ד. ותמהני, ולא ידעתי טעמם, דהלא נודע כי הליקוי הוא רק אשר הארץ סוככת אז ומבדלת בין הלבנה למאור זהורי השמש (אשר תקבל הלבנה בכ"ע ממאורה בלילה) כנודע החשבון, ומדוע לא יקדשוהו בברכה (אם הוא בתוך שעות הזמן הנ"ל) גם אחרי הליקוי, וכי היתה הליקוי בלבנה בעצמותה, הלא רק נחשך לקצת שעות מאורה מאשר חצץ בעדה הארץ כנ"ל וכי שייך בזה דיחוי ואטו אם יסוככו ויחוצו בעדה עננים וכאשר יתפזרו העננים וכי יאמרו ג"כ דיחוי, כן הדבר הזה.

סעיף ד'. (ד) אין מברכין עלי' עד שיעברו שבעת ימים עלי'. הנה חזות קשה, בלתי הבנתי. ראיתי בזוהר חי (לחו"ז הגה"ק זי"ע) על הזוה"ק פ' וארא (דף ל"ח ב') מה שהרעיש על מ"ש במקדש מלך על הזוה"ק (פ' וארא) בשם חה"י שכ' בשם האריז"ל שלא לקדש הלבנה עד ז' למולד וכו' וכ' על החה"י ששקר ענה ולא נמצא זה כלל בכהאריז"ל להמתין על ז' שלמים מהמולד וכו' ואלו היו יודע בימי חורפו שמנהג זה (דז' ימים) נתפשט ע"י החמדת ימים הי' נוהג לקדש בר"ח מיד אלא שסבר שהוא ע"י רבינו הב"י במחבר וכעת א"א לשנות בימי סבא עכת"ד ז"ל. ואני בעניי חמה, כמה ידבר אדוני כדברים האלו. וכי אינו (כמו שסבר בימי חורפו) מרבינו הב"י והלא הוא כן באמת מפורש בזה במחבר בלי חולק, ומקורו בב"י בשם הר"י גיקטיליא ז"ל בעל שערי אורה בתשו' עפ"י

קבלה (וממילא אין לחשוד ח"ו ככל שמקורו רק מהחה"י ומקור בלתי טהור עוד מכת הידוע ר"ל דהלא מהר"י גיקטוליא ז"ל הי' כמה מאות שנים מקודם לפני (להבדיל] הש"צ ותלמידיו שר"י ומרן הב"י הביאו בזה למהר"י גיקטולא כנז') ופשוט כי מהב"י ושו"ע נתפשט בעולם להלכה ולמעשה ועוד טרם נדפס כלל הס' החה"י וכן המג"א (ס"ק י"ג) הביא בזה כן מהראשונים. וכן בעשרה מאמרות (מאמר אכ"ח ח"א סוף סי' י"ט) שלא לברך על הלבנה עד ז' עיי"ש בטעמו ונימוקו, בדברי מתקו, וי"ל שזהו כונת הס' הנז' בשם האריז"ל היינו הרמ"ע מפאנו ז"ל בעשרה מאמרות כנז' שהי' תלמיד תלמידו, ונקרא מגורי האריז"ל, וספרי מאמריו נתפשטו עוד טרם החלו בעלי כת הידועה הנ"ל וס' הנז'. וא"כ אין כאן חשש זיוף (ואין כונתי להמליץ ח"ו זכות על הס' חה"י כי נודע מ"ש במאמרינו משיב מפני הכבוד בס' חמשה מאמרות בעה"י, רק כתבתי באמת להלכה בענין זה כנז') אלא שלפי"ד הרב יד יהודה שם בפי' העשרה מאמרות. ועיי' שו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' זה) נראה (להרב יד יהודה ז"ל) שכונת הרמ"ע עד ז' ולא שלמים רק עד ולא עד בכלל עיי"ש אבל עכ"פ הרי מקורו טהור, לשבעת ימים, עוד מהמקובלים הראשונים הר"י מגיקטיליא כנ"ל ואיך נוכל להסתפק כלל במ"ש בזוהר חי. והנה בסידור הר"ר שבתי ז"ל כ' ג"כ להמתין עד ז' ימים לקידוש הלבנה וכ' שיש לו רמז ברע"מ פנחס עכל"ה. ומצאתי (שעל זה כיון בודאי הר"ר שבתי ז"ל) ברע"מ פנחס (דף רמ"ח א') וז"ל שבעה כבשים בני שנה לקבל שבע ספירן שבעה כבשים אינון ז' יומין דסיהרא, בני שנה בנוי דסיהרא דאיקרי שנה דאיהו חדא מאינון שנים קדמוניות עכ"ל הרע"מ וע"ז כיון הר"ר שבתי שזהו הרמז לז' יומין דסיהר"א היינו שצריכין להמתין ז' יומין לסיהרא עד שיקדשוהו. אבל באור החמה פי' בזה, ז' יומין דסיהרא כנודע שנים קדמוניות מפרש כאן סתם שבע ספירות מבינה עד המלכות הם שנה שכוללת ימים רבים עכ"ל האוה"ח, ועיי"ש להלן באוה"ח בפי' הרע"מ זה בשם הרמ"ק ז"ל מכוין לפי' זה והיינו דלא מיירי כלל מהלבנה וחידושה רק ממדת מלכו"ת שמכונה בשם סיהר"א ואלין ז' ספירות שלה ומתחילות מבינה כנ"ל דאיקרא משנים קדמוניות (שלש ראשונות). וזהו נראה יותר בפירוש דברי הרע"מ דלדברי רמז הר"ר שבתי ז"ל דקאי על הלבנ"ה ממש מהו ההמשך "בנוי דסיהרא" על הלבנה א"ו שהוא הז' ספירן דמלכות כנ"ל וממילא אין ראי' משם כז' ימים לקידוש הירח. אמנם משאר הראיות הנ"ל שהבאתי ה"ז ברור דמקורו טהור משו"ע (בשם הר"י מגיקטילא מהראשונים) והרמ"ע מפאנו והם קדמו לכת הנ"ל באופן אשר אין חשש זיוף בדבריהם [וכמו כן תראה ממאמרינו משיב מפני הכבוד הנ"ל בסופו מה שחשדו בכשרים הפיוט ליום ב' דשבועות עד שמצאתי והראתי במחזורים הישנים

שקדמו בדפוסם להידוע בערך מאה שנים ויותר ע"כ נגלה הדבר כי בתום חשדו עיי"ש] וע"כ מנהגינו לדקדק על ז' שלמים כנ"ל.
והגם שיש לדון בזה כמ"ש באחרונים כי הוא מצוה עוברת לפעמים ובפרט בימות הגשמים ששכיחי' העננים סוככים כמה שבועות רצופים ובלילות לא יוכלו לקדשה ונראית לפעמים הלבנה בטהרותה וזכותה קודם ז' ימים וי"ל דזה הוי כמ"ש הרדב"ז וחכ"צ ושארי גדולי אחרונים אם מותר להמתין במצוה שעוברת זמנה (כגון קידוש לבנה בזה כנ"ל) כדי שיעשנה מן המובחר (כמו בזה לאחר הז' ימים ואכמ"ל). ועכ"פ כיון שכן נהגו להמתין עד ז' ימים המה הגבורים, גדולים ואבירים, אבותי ורבותינו הקדושים זי"ע בודאי אין לזוז מדבריהם ומנהגיהם.

סימן תכח

סעיף ו'.(א) **קללות שבתוי"כ אין מפסיקין בהם וכו' ומתחילין בפסוקים שלפניהם ומסיים בפסוקים שלאחריהם**. עיי' בדברינו במנח"א (ח"א סי' ס"ו) שאין לשנות ודלא כאותן הקורין בלי ברכה עיי"ש באורך וגם בקונטרס שירי מנחה לזה. ותמהני על ששמעתי מקצת אדמורי"ם הצדיקים שעוברים על זה והלא הוא נגד ההלכה כמו שביארתי בעה"י וגם נגד רבינו האריז"ל שקרא בעצמו התוכחה בברכה כמו שהבאתי שם מהשעה"כ וכן הוא בפע"ח (שער השבת פי"ט) וז"ל שקרא הוא בעצמו קללות של בחקתי במנין הז' עכ"ל הרי שקראן במנין ז' היינו בברכה, וז"ב ופשוט.
סעיף ח'. (ב) מי"ז בתמוז ואילך וכו'. עיי' במג"א (סוף ס"ק ח') בזה בשם צרור המור (בפ' מסעי) מ"ב מסעות אין להפסיק בהם שהוא כנגד שם מ"ב עכ"ל המג"א, ומובן ממילא כי אין נ"מ בזה בין שבת לחול וגם בחול יש לקרותן לא' (והעולם לא נהגו כן) ומנהגינו כאשר ראיתי מאאזמו"ר הקדוש זי"ע מפה"ק גם בחול ובשבת מנחה קרא להכהן כל המ"ב מסעות ואח"כ להלוי וישראל לכל א' ג' פסוקים כמובן.

סימן תכט

סעיף א'. (א) והמנהג לקנות חטים לחלקם לעניים לצורך פסח וכל מי שדר בעיר יב"ח צריך ליתן לזה. עיי' מג"א (ס"ק ב') דה"ה העני הדר פה י"ב חדש מחוייבים ליתן לו (ב"י ביו"ד סי' רנ"ו) וכ' הסמ"ק האידנא ל' יום והעולת שבת לא עיי"ש, נ"ל דעני שאינו דר פה ל' יום מ"מ מחוייבין ליתן לו מצה אלא שאין נותנים לו חטים עכ"ל המג"א. והנה מ"ש שם הב"י דה"ה העני הדר פה יב"ח צריכין ליתן לו הנה זהו מפורש בירושלמי ב"ב

(פ"ק הלכה ד') כל תלין מילין לפסין ולזימיות שנים עשר חדש א"ר יוסי בר ר' בון לחנוי הפסח בין לישא בין ליתן (פי' הפנ"מ בין לישא. בעול עם שאר בני העיר לחיטי עניים בפסח אם שהה שם יב"ח, בין ליתן לו אם עני הוא ושהה שם יב"ח נותנים לו מחיטי עניים) עכ"ל הירושלמי, והב"י (בסי' רנ"ו ביו"ד) הביא שם מהירושלמי אולם כ' בשם סמ"ק דשיעור הזמנים האלו (שהיו יב"ח) ועתה מרוב הגלות נהגו העם ל' יום עכ"ל הב"י בשם סמ"ק. ומעתה לא הבנתי כלל תמיהתו של המג"א על העולת שבת על שלא עיי"ש בסמ"ק, וכונת המג"א נראה פשוט משום שהעולת שבת בזה הביא רק השיעור יב"ח אם ליתן לו, אם לישא בעול. וכמו הרמ"א שכ' רק שיעור יב"ח, ולא ל' יום כהסמ"ק, ומדוע לא תמה אדוננו המג"א על רבינו הרמ"א בזה שלא הביא כלל הך מימרא דסמ"ק ל' יום וכן על זקיני הלבוש שלא הביא רק שיעור יב"ח, והלבוש הי' תלמידו של הרמ"א וכמו רבו שלא חש בזה להביא ד' הסמ"ק (אם כי ראה אותם בב"י) וכן העולת שבת הי' מדייני ק"ק קראקא עירו של הרמ"א ובודאי הוי קים להו דהמנהג של הסמ"ק לא הי' אז נוהג בפולין בימיו, רק יב"ח כנז' מהירושלמי. א"כ מדוע תמה דוקא על העולת שבת שהי' באתרי' דהרמ"א ונודע להו בטח אז בדור ההוא בקראקא וכמו בפוזנא אתרי' דהלבוש שאין המנהג ל' יום כנז' ע"כ לא הביאו מנהגו דהסמ"ק בזה. והגם כי הרמ"א ביו"ד (סי' רנ"ו) הביא הך דהסמ"ק ל' יום וכמ"ש בפמ"ג (בא"א ס"ק ב') בזה מ"מ יפלא מדוע הביא זה רק ביו"ד שם ולענין צרכי קבורה וכיוצא ולא כאן לענין חטים של פסח א"ו דלענין חטים של פסח לא הי' המנהג רק יב"ח וכמ"ש בירושלמי בפירוש לחט' הפסח כנ"ל (ובע"כ כונת הרמ"א הוא כן בפשיטות דאל"כ סתרי אהדדי מזה ליו"ד כנז' א"ו כנז'). והנה לכאורה קשה בזה מד' הירושלמי ב"ב הנ"ל שכ' בפירוש לפסים ולזימיות (פי' הפנ"מ דהיינו חיטי פסח מלשון פיסת בר) דלזה צריך יב"ח הרי דגם פריסת מצה אפויי' ג"כ השיעור יב"ח ולמה כ' המג"א דמצה נותנים לו אחר ל' יום אך י"ל דשפיר כ' המג"א כיון דלא יגרע מתמחוי שגובים בכל יום לעניים אורחים לאכילת יום ביומו וכמ"ש המחצית השקל בזה.

סימן תלה

א **יבדוק בתוך הפסח**. עיי' ט"ז ומג"א (ס"ק א') ועיי' בדברינו בעה"י במנח"א (חלק ה' סי' ס"ה).

סימן תמג

סעיף א'. (א) **הג"ה, ובשנת העיבור שהיום ארוך אלו הארבעה שעות לפי ענין היום וכו'**. עיי' מג"א (ס"ק ג') והיינו פשוט שזה נחשב (שליש היום) ד' שעות זמניות וברבות והגדיל היום יאריכו השעות. והנה עיי' בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' ס"ט) ביארתי בראיות גדולות דהעיקר כדעות הפני יהושע והלחם שמים (להג"מ יעב"ץ ז"ל) ודעימי' דנחשבו שעות שוות לענין ק"ש ותפלה עיי"ש באורך וכן בקונ' שירי מנחה (בסוף מנח"א ח"ב) בזה, ובסכח למכור חמצו ויש הפ"מ כ' הג"מ יעב"ץ במור וקציעה (בזה, סי' תמ"ג) דיש לסמוך בודאי על השיטות דשעות שוות ויוכל למכור עוד לכתחלה עיי"ש ובפי' המשניות (בריש ברכות) לחו"ז הגה"ק מקאמארנא ז"ל העלה בזה גם בחמץ בע"פ וכפי ששמעתי שהעיד בשם רבו הגה"ק בעל עט"צ ז"ל שעשה כן מעשה לכתחלה בע"פ לחשוב על שעות שוות ובאמת לפי"ד הפנ"י (במכות) דלענין עדות חשבינן בודאי רק שעות שוות דלא שייך לומר כלל דבימות הקיץ כגון בעיר פעטערסבורג שהיום גדול מאד נמצאו ב' שעות לפי חשבון שעות זמניות המה גדולים ב' שעות כמו קרוב לג' שעות וחצי דידן (שנחשב שעה 60 מינוטין) ואז יטעו העדים בזמן גדול כזה (ג' שעות וחצי ואולי יותר) ומיד בימות החורף שם בתקופת טבת וחדשה שהיום קצר מאד שם נמצא חשבון הב' שעות רק כשעה אחת לדידן וכי כ"כ נשתנה ונשתבש דעתם של העדים מקיץ לחורף בחילוק גדול כזה א"ו דחשבינן בכ"ע שעות שוות וה"נ לענין חמץ בע"פ כיון דבסוגיא בפסחים (בפ' כל שעה) חד הוא והא בהא תליא. אמנם בכל זה אנו מחמירים נזהרים ומזהירים בלי שינוי בע"פ בחמץ הן בענין אכילתו או מכירתו כפי שעות זמניות כנ"ל בשו"ע ונ"כ. (זולת בהפ"מ בדיעבד כששכח למכור חמצו עד זמן שעות שוות יש לסמוך ע"ד הגאונים הנ"ל ע"י שאלת חכם) וכ"ז משום חומרא דחמץ שמחמירין בכל ענין גם בענין ביעורו וניקור הבתים וכיוצא למשהו דמשהו וכמ"ש רבינו בתשו' הרדב"ז (וכמובא בשמחת הרגל להחיד"א ז"ל על הגדה ש"פ בלימוד א' בתחלתו) הטעם שהחמירה תורה בביטול חמץ ושריפתו וכו' וחכז"ל החמירו עוד יותר ובכל הטעמים אשר חתרו חפש לא מצא מנוח בלי פירכא רק משום שאחז"ל כי חמץ רומז ליצה"ר והוא שאור שבעיסה ע"כ כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו וכו' עיי"ש לשונו הקדוש. כי על כן החמירו רבותינו ז"ל בהוראתם ומנהגיהם, כאשר קבלנו בזה. ואנחנו אחריהם. בענינא דפסחא למעשה בחומרי דמתנייתא. בכפלתא דכפלתא, הגם שבמק"א בשארי הלכות הי' הוראתם בדרך ממוצע ובהרבה דברים להקל בכחא דהיתרא עדיף כנודע.

סימן תמד

סעיף ב'. (א) **טוב לבער בערב שבת קודם חצות וכו'**. ועד אימת ימכרו אז החמץ להנכרי ובפרט בחנות קמח עיי' בדברינו בשו"ת מנח"א (חלק ג' סי' כ"ו) עיי"ש וגם בדברינו במנח"א חלק א' (סי' נ"ט) ובקונטרס שירי מנחה (הנספח בסוף מנח"א ח"ב) השייך לח"א סי' הנז'.

סימן תמו

סעיף א'. (א) **יכפה עליו כלי וכו'**. עיי' במג"א (ס"ק ד') ועי' בשו"ת חת"ס (חאו"ח סי' ק"י) אמנם עיי' בדברינו בעה"י בשו"ת מנח"א (ח"ב סי' י') עיי"ש.

סימן תמח

סעיף ג'. (א) **או שימכרנו לו מכירה גמורה**. המפרשים ובפרט במקום שבעלי תשובה עומדים רבותינו שבגולה האחרונים ז"ל האריכו למעניתם בדיני ונוסחי שטר מכירה ופרטיהם, ובפרט אחד נתחבטו בו כמה גדולי רוסי' ורומעניא והגאון מהרש"ק ז"ל מבראדי וכהנה, אם נכון למכור החמץ להרב או הבד"צ כדי שלא יבואו לידי מכשול בנוסח השטר ואופן המכירה כי המון עם גם היראים לא ידעו במה יכשלו והרב הוא מוכר כל החמץ שקנה מיד היהודים בקהלתו לנכרי א' כדת של תורה, ורבים פקפקו על זה וענו ואמרו כי די לנו לסמוך פ"א במה שארז"ל מערים אדם על חמצו וכו' ולא המכירה ב"פ מיד הבעה"ב להרב ומיד הרב שמוכרו להנכרי כיון שאצל הנכרי נראה כהערמה וגם בעיני הע"ה אשר לא יבינו הדברי' לאמתן. אך נלע"ד עפי"ד המג"א (סי' רמ"ה ס"ק ל') עפי"ד הרא"ש לענין שבת דאם הישראל מערים בכך ורגיל לעשות דברים בהערמה ע"י העכו"ם אסור כדאמרי' פ' הפועלים עכ"ל הרא"ש ז"ל משמע דאם אין הישראל מערים שרי וכו' עכ"ל המג"א ועיי' בשו"ת דברי חיים (ח"א חאו"ח סי' ו'). ומיני' יש לדון לענין חמץ דהערמה מצד א' היינו מצד העכו"ם מותר ורק שיהי' מצד הישראל באמת וכהלכה, ועפי"ז שפיר יש טעם לשבח למה שהנהיגו בהרבה קהלות כנ"ל שמוכרים הבע"ב חמצן להרב כי גם אם יש בינותם קלים ובורים דמיחזי בעינייהו כערמה וכחוכא ואטלולא עכ"פ מצד א' (הוא הרב) הוא כונה הראויי' לאמיתה ואח"כ כשמוכר הרב (להבדיל) להנכרי יש ג"כ מצד הא' הרב כונה כראוי ועכ"כ הנהגנו עכ"פ זה בעירנו שיש האפאטעקער יהודים (רובם ככולם מחללי שבת) ויש להם דברים חמוצים בהאפאנועקע ויען שהוא רוצה שלא יהי' חמץ שעבר עליו הפסח שיקנו אצלו היהודים

אחרי הפסח וכן בעלי פאבריק של יי"ש חמץ שהם יהודים (כאלו הנ"ל) ובאים להב"ד לעשות להם שטר מכירה קודם פסח ואם ידקדקו ויעשו לו השטר מכירה כראוי וימכרו המה בעצמם להנכרי (המשרת שלהם וכיוצא) גם ע"י אנשי פקודות שלהם שהם אנשים יראים מ"מ כיון שהוא מוכר להנכרי בעצמו ואצל שניהם (המוכר והקונה) הוא נחשב להערמה וחוכא י"ל דלא מהני ע"כ יעשו רק באופן שימכרו המה להבד"צ כנז' והבד"צ ימכרו להנכרי ויהי' בשני המכירות עכ"פ מצד א' בלתי הערמה היינו בתחלה מצד הקונה ובפעם ב' (במכירה לנכרי) מצד המוכר כראוי כנז'.

סימן תנג

סעיף ה. (א) **נוהגים לנקר הרחיים וכו'**. עיי' בדברינו בשו"ת מנח"א (חלק ג' סי' ע"ה) אשר הרחיים של קונס"טו בהאופצוג"ע (עלעוואטארע) אין להכשירם לפסח כי אין באפשרי לנקותם לאותן הקנים היינו הסילונות (רעהרן, אויפצוגע) הנז' ולנקרם כראוי בפרט בהרחיים היותר גדולים גם אם ינקרום ויכשירום כאשר יפרקו ויפרידו לכל הקנים (אויפצוגע) הנ"ל בהוצאות רבות וכן ישארו כמה שבועות במשך ימי הטחינה לקמחא דפסחא ויתהוה שם הרבה בצק במשך העת עד כי יש להסתפק אם יש שם ששים נגד הבצק הנדבק וכמ"ש שם בשם הגאון שו"ת ברכת רצ"ה ומי לנו גדול מהמקילים ביותר בכחא דהיתרא בכל מקום הגאון מהרש"ם ז"ל מברעזאן ואעפי"כ הודה בזה לאיסורא ולחומרא למנוע לטחון בהם בכל האפשרות עיי"ש גם מה שביארתי שם היטב לשון רבינו הד"ח זצ"ל בתשו' אשר אין פי' לדבריו לבלתי מבין ורואה בתכונת הרחיים והקנים העולים האלו. וכ"כ בתשו' אבני נזר לאיסורא כמבואר שם וכאשר כתבנו לעיל בזה (סי' תמ"ג) כי בעניני דפסחא צריכין ליזהר ביותר אף המקילים במק"א עאכו"כ בחשש קרוב כזה, ולהשומע ינעם.

סימן תנה

סעיף ו'. (א) לש המצה בקצח ושומשמין ובמיני תבלין כשירה עיי' מג"א (ס"ק י"ח) וז"ל משמע דיוצא בה ידי חובתו בלילה הראשונה ומיהו ברמב"ם משמע דהו"ל מצה עשירה וכ"כ המ"מ פ"ו עכ"ל המג"א. והנה כן נראה ג"כ במ"מ במקומו (פ"ה מהל' מצה הל' כ') עיי"ש, אמנם נ"ל עוד טעם דאין יוצא בה ידי חובתו בלילה הא' דהנה במקורו בש"ס מנחות (כ"ג ב') אמרי' תיבלה בקצח בשומשמין ובכל מיני תבלין כשירה מצה היא אלא שנקראת מצה מתובלת וכו' והנה הך לישנא דמ"מ "אלא שנקראת מצה מתובלת" צ"ע

לכאורה מה כונתו ומה נ"מ אם נקראת "מצה מתובלת" או לא (וכן כפול להלן דקאמר דייקי נמי דקתני מצה היא אלא שנקראת מצה מתובלת) וי"ל דהנה אמרי' בסוכה (דף י"ג א') אזוב ולא אזוב יון ולא אזוב כוחלי וכו' ולא אזוב שיש לו שם לווי ואעפי"כ מכשיר שם רבינא בר שילא מרירותא דאגמא שאדם יוצא בהן י"ח מרור בפסח ומחלקי הש"ס אביי אמר כל שנשתנה שמו קודם מתן תורה ובאת התורה והקפידה עלי' בידוע שיש לו שם לווי וכו' עיי"ש ברש"י ורבא מחלק משום דהני מרריתא סתם שמייהו והאי דקרי להו מרירותא דאגמא משום דמשתכח באגמא ולפי"ז כמו דנכתב בתורה מרור סתם ולא בשם לווי ה"נ מ"ש בתורה מצה סתם (שנאמר בערב תאכלו מצות או על מצות ומרורים יאכלוהו) פשוט דצ"ל שמו רק מצה בלבד ולא שם לווי (ואין לדמותו למה דאמרי' בסוכה (ל"ג ול"ד א') לענין ערבי נחל דאמרי' כיון דנאמר ערבי נחל כולהו במשמע או עץ עבות מכל מקום אפי' דאית להו שם לווי אבל הכא דמי מצה למרור בזה] וז"ש בסוכה שם כנ"ל לחלק במרור דנקרא רק על שם דאשתכח באגמא אבל שמו העצם מרירותא סתם ע"כ מכשרינן במרור [וכדפסקי' בשו"ע או"ח (סי' תע"ג סעי' ה') עיי"ש] ל"ש בזה במצה כיון דנקראת מצה מתובלת על שם שנשתנית בעצמותה למתובלת ולא על שם מקומה בלבד וכן מה דמחלקי' בין שנשתנה שמו קודם מתן תורה והתורה הקפידה עליו כנ"ל י"ל גם בזה כיון דהש"ס קראו מצה מתובלת. אך יש לחלק קצת בין לשון תורה שאמרה אזוב סתם כנ"ל ובין לשון חכמים שאמרו שנקראת וכו' כנז'. וגם יש להקשות קצת למה לא נתעוררו הפוסקים ראשונים בזה ול"ל טעמם משום שהיא מצה עשירה ע"כ אין יוצאים בזה י"ח מצה בלילה א' כמ"ש בירושלמי דאינו לחם עני הלא תיפוק לי' דיש לה שם לווי כנז'. ולאשר אין נ"מ להלכה כי לכל הטעמים אי משום מצה עשירה או משום שי"ל שם לווי י"ל דאין יוצאין בה י"ח בלילה א' ע"כ לא אאריך לפלפל בזה.

סימן תנח

א **וביו"ד שחל להיות בשבת לשין בערב שכבת אחר שש שעות**. עיי' בדברינו בשו"ת מנח"א (ח"א סי' נ"ט אות ב' ג' ד') מזה.

סימן תנט

סעיף א'. (א) **וע"כ נהגו ליזהר מללוש נגד החלון הפתוח אפילו אין שם שמש שמא יהי' מעונן ולאו אדעתי'**. והנה נגד החלון כ' החק יעקב ומובא בבאה"ט דנגד החלון שהשמש זרחה אם הוא סתום בזכוכית כדרך החלונות מותר ועיי' בחק יוסף (ס"ק

ג') דאם יש שמש אפי' דרך הזכוכית אסור דמבעיר יותר ע"י השמש עיי"ש וכן נהגנו להחמיר ולהזהיר בבתי האפויי' לכסות בוילון נגד הזכוכית שזורח שם השמש.
אמנם באתי כ"פ בבית האפיי' של מצות והוא יומא דעיבא דפסקי' דכולא שמשא והחלון פתוח הגם שכ' המחבר בזה דרק תחת כיפת השמים אסור ביומא דעיבא ללוש משא"כ כשאופין בבית ולא תחת כיפת השמים והחלונות פתוחים (ויומא דעיבא והשמש אינה כלל זורחת) מ"מ מדברי הרמ"א דגם בהחלונות פתוחים (ולאו דוקא תחת כיפת השמים) יש להחמיר ג"כ ע"כ נהגנו להחמיר. אמנם כ"פ כשהוא יומא דעיבא והחלונות פתוחים ורוח קר מנשב מבחוץ אמרתי בלבי שלא למחות בידם כשבאתי ומצאתי כך (הגם שלא הוריתי להם היתר בפירוש) דהנה ניזול בתר טעמא כדי שלא תחום העיסה ומטעם זה אסר המחבר שלא להתקרב ללוש אצל התנור מפני חום התנור, וכשמצאתי בחדר קטן או ממוצע וסמוך לי' חדר אשר בו התנור ושניהם לא גדולים ומורווחים הגם שלא נוכל לאסור כיון שהתנור בחדר אחר מ"מ כשהפתח פתוח לרווחה כדי שיוליכו המצות להתנור במהירות וחום התנור ליכא תוך הבית עד שיזיעו העובדים והעורכים המצות ע"כ כשמנשב רוח קר מבחוץ בפתיחת החלון לא רציתי לדקדק כ"כ מאיזה צד בא הרוח אם שיוכל עוד היום לבא השמש שם והרמ"א בשם ת"ה מחמיר בזה לגזור שלא יפתחו החלונות גם בגזירה שמא יהי' מעונן ולאו אדעתי' מכ"ש בזה כשהיא מעונן כבר מ"מ כיון שכ' המג"א (ס"ק א') דבצל תחת הרקיע ירגיש כשיבוא השמש, הגם שכאן הוא תחת כיפת החדר מ"מ כשיבוא השמש דרך החלון ירגיש בודאי וכשהוא יום המעונן דכולי שמשא היא רק תחת כיפת השמים לפי"ד המחבר וממילא כשהוא בבית ל"ש זה ע"כ יש להקל, ועיקר טעמי ונימוקי בשורש טעמי' כדי שלא תחום העיסה וכאן אנו רואין שע"י הרוח המנשבת יתקררו העובדים גם הבית ברחבו וממילא העיסה תתקרר ולא תתחמם וזיל בתר טעמי' יעיי' באה"ט (ס"ק א') ובזה כשיסתמו החלונות יבא החום בחזרה מהתנור בהחדר הסמוך כנז' ע"כ לא אפשר ולא מחיתי בהם כנז'.

סימן תסז

סעיף ח'. (א) וצוקע"ד אסור לאכלו אפי' להשהותו אסור. פשוט דהיינו רק בימיהם הקדמונים, ומהם ראשונים, שעירבו בו קמח וחמץ ממש כמ"ש הרא"ש בתשו' בשם רבינו יונה ומובא בב"י בזה אך זהו לפלא כי גם בזמנו של הגאון החת"ס מה שהשיב לק' וויען (חת"ס או"ח סי' קל"ה) לאסור אפי' להשהותו בפסח הצוקער שאינו משומר וכן הנהיג למוכרו עם החמץ להנכרי עכ"ד, וכנראה בע"כ אולי עוד בזמנו נהגו אופן

עשיית הצוקער שמערבין בו קמח כמו שהביא בכנה"ג ושכ' "ושהודו האומנים ולא בוש שמערבין בו קמח" כמו שהביא שם וכיוצא דברים המוזרים שאינם נוהגים כלל בימינו וכמ"ש הבאה"ט בזה כי דבר זה בהצוקער של פסח משתנה לפי המקום ולפי הזמן בעשייתו איך ומה. ובימינו למי שבקי קצת בסדר עשייתו בהמאשינען בהפאבריק שלוקחים הצוקער שנואף מהריבע"ן ומסירים כח הסיד (קאלך) ואח"כ נתגלים התמצית מתיקה בתוך הסלונות וכלים הסתומים עד כי לחוש שיטבלו סם הנכרים פיתם הוא דבר רחוק מאוד ובפרט לחוש על חמץ בעין שיצטרכו למוכרו ולחוש מהפת שנשאר סם מס"ס פן טבלו בו פיתם, הוא דבר רחוק מאוד מהמציאות, כמעט לא יקובל על לב המבין ויודע, ואנו מצריכין להצוקער דפסח שמירה והשגחה בעשייתו משום חומרא דחמץ משהו בפסח אבל לאסור להשהותו ולהצריך למוכרו לנכרי לצוקער שלא נעשה בהשגחה כנ"ל ולדונו לחשש חמץ בעין, כל רב המורה כן בימינו, אינו אלא מן המתמיהין.

סעיף י"ב. (ב) **ויש מי שאוסר וכו'**. עיי' ט"ז (ס"ק י"ז) בד"ה כ' הרוקח וכו' דמחזיקין מזמן לזמן שמא הי' החמץ בהבאר מקודם לאסור המים בהבאר וכמ"ש במג"א (ס"ק כ"א) דמחזיקין מזמן לזמן אבל לא ממקום למקום דהיינו מהדלי לבאר עיי"ש והנה בנמצא בהבאר כ' בס' ערוך השלחן (סי' זה אות ל"ג) רצה לחדש דהיינו רק בבור של מים מכונסין ומביא מלשון האבי עזרי שכ' חטין שנפל לבור אבל בבאר שהוא מעיין י"ל שהוא מחובר למים שתחתיו דארעא כולא חלולי מחלחלא ואינו נאסר כמו בנמצא בנהר השוטף ונובע והולך ונמשך ועוד הרחיב פה ולשון לומר שהוא "תמוה" שיתחמצו המים שהרי הם נובעים תמיד בבאר והוי כמו נהר כנז' ועוד כ' דמה שנמצא באיזו מקום בזה בלשון באר' לא דקדקו. ובאמת זהו לשון מרן הט"ז כנז שכ' בלשון "באר" ועיי' פרמ"ג (במ"ז) שם ואעפי"כ אוסר המים כנז' וגם הוא מוסבר דהכונה של "בור" היינו דגרס באר והכונה הוא כן דאיך שייך לומר שהי' בחצר במקום שהולכים בנ"א ולוקחים משם מים בור מים מכונסין או ששפכו לשם מים וגם הפוסקים הרוקח וכיוצא מרבותינו הראשונים ז"ל שכ' הלכה זו היו מחכמי מדינות אשכנז אלו ולא בא"י ששם שכיחי הבורות שהם מכונסים ממי גשמים למטר השמים תשתה מים אבל לא בחו"ל ובמקומות הפוסקים הנ"ל ע"כ פשיטא ששאבו מים רק מהבא"ר כובעים מימיו ובזה אסרו. וגם הנני תמה על "תמיהתו" הנ"ל של בעל ס' ערוך השלחן דלמה יאסרו המים בפסח והלא ארעא כולא חלולי מחלחלא וכדאמרי' בחגיגה (כ"ב א') מלבד דלק"מ כמו שהרגיש בעצמו שם דהא באמת אמרי' שם דלא מהני כלל הך דארעא חלולי מחלחלא

ובעינן מ' סאה במקום א' הנה הגע בעצמך אם יפול (בשאר ימות השנה) חתיכת נבילה גדולה לתוך הבאר ותהי' שם כ"ד שעות דהוי כבוש ויהי' לא הרבה מים בהבאר ולא יהי' ששים אז בודאי אסורה, וכי יהי' סברא אפי' בקס"ד לצרף כל מימות שבעולם בשביל דארעא כולא חכולי מחלחלא ויבטלו ואם פסקי' לחומרא ברמ"א (יו"ד סי' צ"ט סעי' א') שלא לצרף עצמות איסור לבטל האיסור גם בהיותם שמה יחד עם האיסור כ"ש שלא לצרף המים אשר אינם לפנינו כלל רק מה שישנם בעולם ע"י ארעא כולא חפולי מחלחלא אלא ודאי דלא אמרינן כן, עאכו"כ בחמץ במשהו דהוא דשיל"מ לכמה דעות אפי' ס"ס דדינא אסור במשהו (ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א [חלק ב' סי' מ"ב] עיי"ש) דבודאי לא מהני לבטל מהך סברא דארעא כולא חלולי מחלחלא, ע"כ המורים מתוך ס' ערוך השלחן אליכם אטוף מילתי, ואציע את בקשתי, לא תציתו להני קולי דהקיל הנ"ל ועוד בזה בהל' פסח בכמה דברים מקל"ו יגיד לו והויין דבריו כמורה הלכה נגד רבותינו בהוראה שקבלו עליהם לאיסור להלכה למעשה כל מורי הוראות שבעולם (רובן ככולם) בודאי אסור לשנות ועיי' לעיל בדברינו בזה (סי' תמ"ג) וגם (בסי' תנ"ג) מ"ש בשם הרדב"ז בתשו' לענין טעם איסור חמץ במשהו ותבין, ותזהר באזהרה גמורה כי בנפשך הוא.

והנה עיי' בשו"ת ספר יהושע (בפסקים וכתבים סי' תקנ"ו) מה שהעיר גם בנחלים השוטפים כיון שעל הנחל עומד רחיים של מאכיץ וכיון דפסקי' לאסור גם בצונן במשהו ע"כ יש לאסור גם בהם בצונן עיי"ש מה שנדחק בע"כ להתיר רק דא"א (כמעט) לאסור כיון דכל העיר מסתפקי' שמה רק מהנחל השוטף הלז עיי"ש עאכו"כ דאין לדון להתיר מטעם ארעא כולא חלולי מחלחלא בהבאר הזה אשר לפנינו ואינו שוטף ועובר כלל.

סימן תע

סעיף ג'. (א) **האיסטניס מתענה בערב פסח**. עיי' מ"ש בזה בפרמ"ג (אשל אברהם ס"ק ג') בשם הפר"ח והירושלמי דר' לוי גם חמץ לא אכל בע"פ משום דהי' בכור וכדלעיל (ריש הסי') דהבכורות מתענים בע"פ ועיי' בדברינו בד"ת (מהדורא חמישאה אות ט' בסופו) ע"ד אשר יצא קו' הנוכל בשם פאר יצחק אשר תלה בוקי סריקי בשם צדיק א' ז"ל לומר כי ט"ס הוא בטוש"ע ובמקום הבכורות מתעני"ם בע"פ צ"ל מתענגים ואין כדאי להשיב על דברי בורות והבליו, אך הירושלמי הנ"ל מוכיח בפירוש שלא לאכול רק להתענות עיי"ש. אבל מיום שנפרץ העולם גם בספרי המעשיות של מפיחי כזבים צריכים להזהיר ההמון שלא לסמוך ולא לעשות כמעשיהם, ועל הבליהם, (זולת יחידי סגולה מעט ספרים כאלו

אמתיים. וגם אם מצינו המנהג בדורותינו להקל לאכול הבכורים אז על סיום מס' הוא משום חולשת הדור ויש רובם ככולם אשר אם מתענים כל היום אז לערב המה ישנים בע"כ מחולשתם ולא יוכלו לעשות הסדר והמצות בלילה הזה ע"כ הכח להם לישראל אבל לא לעשות ט"ס בטוש"ע ובדרך מוזר והבל כזה.

סימן תעג

סעיף ו'. (א) **עד שחותם גאל ישראל**. עיי' מג"א (סוף ס"ק ל') דכשחל פסח במוצ"ש יאמר מן הפסחים ומן הזבחים כיון דאין חגיגה קריבה בע"פ שחל בשבת (ונמצא לפי"ז לאו דוקא בע"פ שחל בשבת רק גם בליל ב' דפסח שחל במוצ"ש, שזהו הקביעות שכיח, דכיון דעושי' הסדר בברכות דממ"נ אם היום ליל ט"ו מספיקא דיומא כמנהג אבותינו והרי הי' היום ע"פ בשבת ולא הקריבו בע"כ חגיגה וצ"ל ג"כ קודם מן הפסחים וכו' וז"פ) וזהו בשם מהרי"ו וב"ח אמנם עיי' בבאה"ט ושע"ת בשם הזרע אמת בהגדה ש"פ מעובן וגם בשם כנסת יחזקאל שאין לשנות משאר השנים גם אז עיי"ש בטעמו, אולם לפענ"ד הפי' כפשוטו בברכה כן יגיענו ה' למועדים ולרגלים אחרים הבאים וכו' ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם וכול' הרי קאמר בפירוש דלא מיירי דוקא מפסח בשנה הבאה רק שנקוה שיבא משיח צדקינו (כמחוייב בי"ג עקרים אחכה לו בכל יום שיבא) מיד אחרי הפסח (גם אם לא בא עתה) ויגיענו למועדי"ם ולרגלי"ם אחרים היינו המועד ורגל הראשון שבועות וכבר יהי' בא ה"צ ואח"כ סוכות ופסח והן המה המועדים ורגלים אחרים' ע"כ קאמר ונאכל שם מן הזבחים (של כל מועד בביהמ"ק ומתחיל משבועות כנ"ל) ומן הפסחים (פסח הבעל"ט נהי' כבר נגאלים ונאכל מן הפסחים) אשר יגיע דמם וכו' (כנ"ל) [וכמו שאומרים לשנה הבאה בירושלים וכי קס"ד שעד שנה הבאה בפסח לא נגאל ח"ו וה"ז ח"ו נגד אמונתנו אחכה לו בכל יום שיבא כנ"ל א"ו כשנגאל בקרוב אז בפסח הבא נהי' כבר בירושלים נגאלים ונקריב הפסחים בביהמ"ק ומיירי בזה מחג הפסח] עכ"פ לפי"ז אין נ"מ בהקביעות במוצ"ש או לא צריך בכ"פ לומר מן הזבחים (דקאי על זבחי מועדים ורגלים אחרים דקאמר שהן עוד קודם הפסח) ואח"כ מן הפסחים (בפסח דשנה הבעל"ט) כנ"ל, וא"ש בעה"י.

סימן תעד

א **ואין מברכין על הגפן כי אם אחר כוס רביעי**. והרמ"א ג"כ כתב מנהג אשכנזים הגם שמברכין ברכה ראשונה על כל כוס וכוס אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק אחר

האחרון לבד וכן דעת רוב הגאונים עכ"ל הרמ"א ז"ל. והנה שמעתי בשם חויז הה"ק מהרי"א ז"ל מקאמרנא (בעל היכל הברכה) אשר דרכו הי' לברך על הגפן מיד אחרי קידוש על כוס א' וטעמי' הי' כיון דמאריכין בהגדה (עד גאל ישראל) ובפרט אצל הצדיקים בד"ת וסיפור יצ"מ יותר משעה וחומש דהוא שיעור עיכול לד' רש"י (עיי' לעיל סי' קפ"ד) וא"כ לא מהני הברכה אחרונה בסוף הסדר על אלו הכוסות ובפרט על הכוס א' ע"כ ששמעתי. וגם י"ל שהי' טעמי' דקשה לו קו' הט"ז בזה דהוי תרתי דסתרי אהדדי דממ"נ אם מברך בפה"ג על כוס וכוס בע"כ ס"ל דהגדה והלל הוי הפסק ומדלא מברך ברכה אחרונה על כוס וכוס ש"מ דשייכי' הם לסעודה. אך אי משום הא לא אריא דכבר תי' זה הט"ז שפיר עיי"ש. אמנם לענין שיעור עיכול הנה לעיל (סי' קפ"ד סעי' ה') כנ"ל נראה דרכו של הה"ק הנ"ל מכוונת כיון דשיעור שתיי' מועט מאכילה לגבי עיכול וגם כיש לומר אם אינו רעב ואינו צמא דהא ביין אינו ממילא רעב לזה ואינו שבע אחר שתייתו וגם יין לא ישתה לצמאו (רק מים) וגם לפי"ד המקילין שהביא שם במג"א (ס"ק ט') בשם שבילי אמונה וכן ביד אהרן מובא בבאה"ט שם גם בשם הלק"ט ועוד (ובשם חכמי הרופאים) דשיעור עיכול בינוני ו' שעות ובע"כ אנו סומכין על שיעור זה דהא ישבו רבותינו בסעודה גדולה ביו"ט וכיוצא ערך ד' או ה' שעות ואין לומר בזה ההיתר שכ' המג"א כיון שעוסקים באמצע בשתיי' או בפרפראות כי מה יענו בסעודה שלישית שעוסקים בד"ת ובזמירות כמה שעות ואין טועמין בנתיים א"ו דסומכין על שיעור זה דו' שעות שיעור עיכול עכ"ז לגבי שתיי' נראה דיודו דהשיעור פחות הרבה מזה ושתיי' יש לשער כמו אכילה מועטת ד' מיל שהוא שעת וחומש עיי"ש בטו"ז ובמחצית השקל וכיון שמאריכין רובא דרובא בהגדה יותר משעה וחומש כנז' א"כ הי' מהראוי להחמיר לברך על הגפן אחרי הקידוש כוס א' אך כדי לתרץ מנהגינו מאבותינו ורבותינו הקד' ז"ל שלא לברך על הגפן רק אחר כוס ד' (ובנ"י יוצאים בזה ביד רמ"א ז"ל רבינו הגדול זי"ע) י"ל כיון דבשעת ישיבתן להגדה אחרי הקידוש לא ידעו אם יאריכו כ"כ יותר משעה וחומש וגם כ"פ אשר לא יאריכו באמת כ"כ כי ממהרים קצת בהגדה ובפרט בליל א' כדי לאכול הכזית מצה קודם חצות בודאי ע"כ גם אם אירע שהאריכו ה"ז ממש כדינו של המג"א (בסוף ס"ק ט' שם) דמי שרוצה לפטור ב' שתיות בברכה א' ושהה בנתיים כדי שיתעכל צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה וזה אנו עושים באמת שמברכין עוד הפעם על כוס ב' בפה"ג אבל על הגפן על כוס ראשון לא מברכין כטעם הנז' וקשה לפנינו לשנות מנהג אבותינו כנז'.

סימן תעה

סעיף ז'. (א) **אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד**. עיי' מג"א (ס"ק ט"ז) דמ"מ מחוייבים בכל יום לאכול פת ועיי' בזה בחק יעקב ובפרמ"ג (בא"א ס"ק ט"ז) ובדברינו בזה לקמן (סי' תק"ל ס"ק א' ב') ובאות חיים על הל' תפילין (סי' ל"א ס"ק א' בעמוד צ"ח מהנדפס בד"ה וראיתי בשו"ת קול ארי' וכו') עיי"ש ועיי' במנהגי הגר"א מווילנא ז"ל (הנקרא ס' שערי רחמים) בהל' יו"ט (אות קט"ו) וז"ל שבעת ימים תאכל מצות כל שבעה מצוה ואינו קורא לה רשות אלא לגבי לילה ראשונה שהוא חובה ומצוה לגבי חובה רשות קרי לה אעפי"כ מצוה מדאורייתא הוא וכן פירשו יו"ט א"צ אות פסח במצה סוכות בסוכה ועוד כמה ראיות והי' (הגר"א) מחבב מאד מצות אכילת מצה כל שבעה וביו"ט אחרון הי' אוכל סעודה שלישית אעפ"י שלא הי' אוכל שלש סעודות בשאר יו"ט מפני חביבת מצות אכילת מצה שזמנו הולך לו וכו' עכ"ל. ע"כ רע עלי המעשה שעושין המונעים מלאכול מצה כל ימות הפסח (ויאכלו מצה רק בלילי הסדר דפסח) וכן צווח ותמה אאמו"ר הקדוש זי"ע כי מלבד שפוגמי' בכבוד חוה"מ מקרא קודש דאו' שלא לאכול פת וכנ"ל עוד יפגמו ויחסרו סעודות יו"ט ממש ועוד יותר כי בע"כ (חל שבת בנתיים של ימות הפסח) יחסרו (במנהגם זה) סעודות שבת בפת שהם כמו דאורייתא ממש ואפי' חכז"ל לא הי' להם כח לגזור לבטל אפי' בשוא"ת שלא לאכול מצה בימי פסח כיון שמפורש בתורת כ"פ שבעת ימים תאכל מצות וכידוע מד' הט"ז או"ח (סי' תקפ"ח, ויו"ד סי' קי"ז וחו"מ סי' ב') כנודע. מכ"ש שאין רשות לזה לקצת חסידים שוטים שבימינו ולבטל כמה מ"ע דאו' ודרבנן מסעודות שבת ויו"ט, וכד' המג"א והגר"א הנ"ל, ואל תשיבנו ממה ששמענו שעשו כזה כמה צדיקים ז"ל במדינתנו כי על זה כבר הזהיר (הה"ק מהרצ"ה מזידיטשוב ז"ל) בס' סור מרע ועשה טוב שאם תראה צדיק א' גם רבך עושה איזה דבר שהוא כנגד הש"ע והתורה לא תהרהר אחריו אבל לא תעשה כמעשיו בזה עד שתדע ותבין טעם ברור עפ"י התורה ולפי"ז אסור בזה לעשות כמעשיהם, אבל לא להרהר אחריהם, ובאמת ידענו ושמענו מאיזה צדיקים בדור שלפנינו שנהגו כן שהי' בגלילותם משובש בגסות במצות באפייתן ע"י נכריות ע"כ רע עליהם המעשה והמה עשו משמרת למשמרת ולא אכלו בכל ימי הפסח שום מצה גם שמורה ולגרמייהו הוא דעבדו ולמחות נגד האפיי' ע"י הנכריות אם כי התמרמרו על ככה לא הי' בכחם לבטל זה לגמרי והיו חלושי המזג וידוע חולי ר"ל. ע"כ החמירו כ"כ לנפשם עכ"פ. אבל אין לנהוג כוותייהו כנז'. ובפרט החסידים שבימינו אלו. ממ"נ אם יזהרו באפיית המצות בע"פ ללילי סדר הלא יוכלו אז ליזהר ולהשתדל ולהטריח (כמ"ש

בש"ע בשם רבינו הרא"ש ז"ל וכהנה) לאפות עוד נ"ו או כ' מצות לנפשם שיהי' על כל סעודות שבת ויו"ט וחוה"מ ואם המה עצלים, או לא ילכו כלל לאפות המצות גם מה שיאכלו בעצמם להסדר. א"כ המה קלים וצבועים המראים א"ע כפרושים (כדאמרי' במס' סוטה כנודע בכל שום וחניכא דקרי להו שמה מדחז"ל) כי כל העולם יפרשו בפסח מחמץ והמה יפרשו גם ממצה (בגסות רוחם הנבערה אשר היצה"ר שופטם ומנהיגם) ואם לא יזהרו גם באפיות המצות שמורה שיאכלו להסדר למה יאכלו גם אז המצות הלא כתיב בערב תאכלו מצו"ת, ולא חמי"ץ, כיון שהם יזהרו מהמצות בכל ימות הפסח נגד משפטי התורה כנ"ל בע"כ יחזיקום לחמץ (ובפרט שלא ישגיחו באפייתם כנז' א"כ הרי הם בודאי חשש חמץ) ולמה יאכלום בלילי סדר. ואם ישגיחו ויאפום ללילי סדר הלא יוכלו לאפות עוד גם לסעודות יו"ט ושבת כנז'. ואם אין להם בביתם ובעירם עם מי לאפות המצות שמורה כראוי (מלבד דקשה ממ"נ א"כ למה יאכלום גם בלילי סדר כנ"ל) א"כ צריכין לילך מקודם הפסח איזה ימים לעיר הסמוכה שיש בתוכה חסידים ויר"א המדקדקים במצות ולאפות עמהם יחד באזהרה מצות שמורה כמצות התורה, או לקנות מהם (ממי שראוי לסמוך עליו וביודעי ומכירי קאמינא) מצות הנצרכי' לצורך יו"ט כנז', ואם כ"ז לא יעשו הרי הם כנ"ל. ולהשומע ינעם.

ועיין בש"ס פסחים (דף ק"ה ב') ברשב"ם ד"ה וליעבד בה תרתי, קידוש היום והוי נמי כבוד היום קצת אעפ"י שאינה בתוך הסעודה עכ"ל הרשב"ם ז"ל. ויתמה כל עובר על לשון שכ' דהוי רק כבוד היום (רק) "קצת" משום שאינה בתוך הסעודה. ולכאורה אטו מי שיאכל כזית בשר וישתה רביעית יין שלא בתוך הסעודה לא יצא י"ח מצות שמחת יו"ט וכבוד היום וכיון שמשייר הכוס יין לקידוש ביום למה הוי רק קצת כבוד היום ואינו בשלימות מפני שאינו מקיים זה בתוך הסעודה של פת אלא ודאי מזה בע"כ פשיטא דס"ל להרשב"ם דאם לא ישתה היין בתוך הסעודה רק מקודם כדין קידוש שהוא בע"כ קודם הסעודה לא יצא יד"ח בשלימות כנז' וה"נ שמחת יו"ט גם אם לא יאכלו בשר וישתו יין. עיי' לקמן בדברינו (סי' תקכ"ט סעי' ב') כיון שלא יאכלו פת בפסח ולא ישתו בסעודתן בזה הרביעית יין לא יצאו י"ח של כבוד וענג ושמחת יו"ט בשלימות כנז' וכונת "והסעודה" היינו פת. וכן מצאתי בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' קצ"א בד"ה ומ"ש התוס') מ"ש בשם החזקוני דמצוה איכא באכילת מצה כל ז' ור' שבחידושיו עשה לו סמוכין שכן דעת הרא"ש והר"ן ג"כ.

וראיתי עתה מ"ש הגאון מברעזאן ז"ל בהגהותיו על או"ח לסי' זה שנדפסו (בס' אורחות חיים) שמצא בריב"ש (סי' קנ"ט) דאכילת מצה בז' ימי הפסח זולת ליל א' אין בו מצוה

כלל רק רשות ותמהתי עליו (במחכת"ה) ולא ידענא מה קאמר מה מצא בריב"ש יותר מהמפורש בש"ע (סי' תפ"ה) בשבועה שלא אוכל מצה סתם אסור לאכול מצה בליל פסח אמר שבועה שלא אוכל מצה בליל פסח לוקה ואוכל מצה בליל פסח ומקורו מהירושלמי שבועות כנודע וז"פ וכן מפורש ומבואר בדברי רבינו הריב"ש שם בלי שינוי עיי"ש, והיינו מה דקאמרו חכז"ל ששת ימים תאכל מצות רשות היינו מצוה לגבי חובה רשות קרי לה כנ"ל וכדאמרינן בביצה (ל"ו ב') ועיי"ש ברש"י ד"ה ואלו הן משום רשות היינו מצוה לגבי חובה כמו הפרשת תרומות ומעשרות שהוא מחוייב עיי"ש.

סימן תפח

סעיף ג'. (א) **ומתפללין תפלת מוסף ואין מזכירין גשם מכאן ואילך** (**וע"ל סי' קי"ד סעי' ג'**) עכ"ל הרמ"א, כונתו למ"ש לעיל שם מנהג אשכנז שאין מזכירין כלל בקיץ מוריד הטל רק אומרים מחי' מתים אתה ורב להושיע מכלכל חיים וכו' ולפי"ז יפלא מאוד מה קול הרעש הזה של "תפלת טל" (ביום א' דפסח במוסף בזה) שקורין אותו גם אצל האשכנזים כן ונתקנו הפיוטים האלו בתפלת טל עוד במחזור אשכנזים במחזורים הראשונים שנדפסו בשנת ש' בערך וקדמותם הוא מכמה מאות שנים עוד מקודם ואם אין אומרי' כלל מוריד הטל בכל ימות הקיץ וכל השנה מה זה שייך לברך אז ולהתפלל תפלת טל וכיון שהטעם הוא שאין מזכירין טל כמ"ש הראשונים (עיי' ט"ז שם סי' קי"ד ס"ק ח') כיון שטל אינו נעצר לעולם לישראל א"צ להזכירו א"כ למה ביום א' דפסח אז יזכירוהו. ודוחק לומר שעכ"פ פעם א' בשנה יזכירוהו בתפלת הטל ביום ההוא כיון דקיי"ל (בתענית דף ג') אם רצה להזכיר טל מזכיר (אעפ"י שאינו נעצר) ע"כ עכ"פ בתחלתו ביום א' יברכוהו. ויותר מיחוור לומר שנראה בזה מהפיוטים הראשונים האלו שגם האשכנזים נהגו אז במדינתם לומר מוריד הטל בימות הקיץ על כן ברכוהו בתחלתו כמו תפלת הגשם וברכתו בשמ"ע בתחלתו לימות החורף. (ולענין אם י"ל משיב הרוח ומוריד הטל עיי' מ"ש לעיל בזה סי' קי"ד)

סימן תפט

סעיף א'. (א) בליל שני מחר תפלת ערבית מתחילין לספור העמר עיי' מג"א (ס"ק א') בשם הכסף משנה (פ"ו דסוכה) האיך מברכי' על הספירה ביו"ט שני בחו"ל ולא חיישי' לזילותא דיו"ט דהא מה"ט לא מברכי' על הסוכה בשמיני ותי' דהתם אומר על הכוס את יום שמ"ע הלז ואם יברך על הסוכה הוי תרתי דסתרי אהדדי ועוד תי' ב' עיי"ש.

והנה בתמים דעים להראב"ד ז"ל (בהשגות הראב"ד על הרז"ה סי' רמ"ה) הקשו למה אין סופרים בלא ברכה ביו"ט ב' דפסח כדאמרי' לענין סוכה מיתבי יתבינן ברוכי לא מברכינן (ועיי' בכ"מ שהביא המג"א בזה ובחק יעקב) ותי' הראב"ד תי' הב' שם וז"ל ועוד שאחר שעשיתו קודש לא תעשנו חול אמרי' אבל אחר שעשיתו חול לא תעשנו קודש לא אמרינן שהרי הקודש לעולם בא אחר חול עכל"ה ופי' דבריו ז"ל כתבנו בשער יששכר (במאמר זמן חירותנו ליום ב' דפסח) ע"ד אם לספור ספה"ע בליל ב' דפסח אחר התפלה או אחר הסדר. וכתבתי בתוך המאמר דבע"כ פי' דברי הראב"ד הוא כן דבשלמא בשמ"ע כשמקדש מקדש ישראל והזמנים ועושאו להזמן קודש (שהוא יו"ט) לא תעשנו חול (לברך אז בקידוש לישב בסוכה היינו שהוא חוה"מ) אבל הכא בספה"ע אחרי שעשיתו חול (היינו שבירך על ספה"ע שהוא כבר ט"ז לחדש היינו חוה"מ) יכול לעשותו קודש (היינו להתפלל ולקדש ולעשות הסדר כמו בליל יו"ט א' דפסח). ואין להקשות דהא גם בספה"ע בליל ב' דפסח כבר עשאו קודש במה שהתפלל בתפל' ערבית מקדש ישראל והזמנים, זהו ל"ק דהא מותר לכתחלה לספור ספה"ע אחרי צה"כ גם אם לא התפלל תפל"ע גם במו"ש כמ"ש במג"א בזה (סי' תפ"ט ס"ק ז' בד"ה ונ"ל) אם כן גם כשהתפלל ערבית מ"מ עשאו קודש לא נקרא רק בקידוש והסדר של פסח בזה, והתינח אם יספרו ספה"ע לקודם קידוש אז הוי עשאו חול ואח"כ קודש משא"כ אם נאמר שצריכין לספור ספה"ע אחרי הסדר שכבר עשאו קודש בהקידוש וסדר וכל הברכות של מצה ומרור כדין יו"ט א' של פסח איך יעשנו חול בספה"ע בברכה לומר שהוא חוה"מ ושוב הדרא קושי' לדוכתי' אלא ודאי דע"כ צריכין לספור ספה"ע אחרי התפלה גם בליל ב' דפסח קודם הסדר (כן ביארנו עוד שם בעה"י בשער יששכר).

והנה מ"ש בשם הכ"מ דהתם אם יברכו סוכה בקידוש שמ"ע שאומר יום שמ"ע החג הזה הוי כתרתי דסתרי אהדדי וכתבנו דגם בזה כשאומר מקדש ישראל והזמנים בתפלת ערבית ואח"כ סופר ספה"ע לא הוי תרתי דסתרי כיון דיוכל לספור קודם תפלת ערבית כנ"ל אך גם אם יספור בצבור אחרי תפלת ערבית י"ל דלא הוי כסתרי אהדדי כיון דבערבית אין חוזרי' בקול ורק בלחש אומרים מקדש ישראל והזמנים בתפלה, וגם להספרדיים שאומרים הלל שלם בצבור ומוכרח שהוא ליל א' דיו"ט דבשארי יו"ט אין אומרים זה ואח"כ סופרים ספה"ע מ"מ לא הוי סתירה להדיא כיון דבהלל אין מזכירין יו"ט בפירוש והתפלה היא בלחש כנ"ל משא"כ בקידוש שמ"ע שאומר בפירוש יום שמ"ע ולישב בסוכה הוי סתירה כנז'.

והנה בחק יעקב בזה (ס"ק ב') תי' על קו' הנז' דלמה מברכים על ספה"ע בליל ב' דיו"ט משום דלא חיישינן דאתי לזלזולי ולעשות בו מלאכת חוה"מ דהא לא הבדיל מיו"ט ראשון, והוא דוחק גדול (במחכת"ה) דאי משום הבדלה הרי יוכל להדליק את הנר במוצאי שבת קודם הבדלה כמ"ש לעיל בסי' רצ"ט (סעי' י' בהג"ה) ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א (חלק ד' סי' מ"ג) מ"ש ע"ד החו"י לענין אכילת חמץ במוצאי יו"ט ח' של פסח שבנה גם כן יסוד על ההבדלה שלא הבדיל בליל ח' מיו"ט א' עיי"ש וזה אינו וכנז' דאי משום הבדלה יכול לזלזולי ולעשות מלאכה דאו' כמבואר.

ועוד ביארתי שם מד' גדולי האחרונים דאסור לעשות כן לאכול סעודה גדולה של הסדר ושתיית ד' כוסות (ועוד באמצע סעודה שלימה שלחן ערוך) קודם ספה"ע ועוד שם כמה טעמים בנגלה לספור אחר תפלת ערבית דייקא גם בליל ב' דפסח לדידן.

וגם בדרך הסוד ביארנו בעה"י כד' אבותינו הקדושים ועוד ממהרצ"א זי"ע מדינוב בעל בני יששכר ושארי ספה"ק ומנהגיהם הטובים לספור ספה"ע אחרי תפלת ערבית (קודם הסדר) ועיי' בזה בדברי אאמו"ר הק' בתפארת בנים עה"ת ומועדים (ליום ב' דפסח וספה"ע) ואכ"מ להאריך.

ב אחר תפלת ערבית מתחילין לספור העמר. עיי' בס"ק הקדום מ"ש לספור ספה"ע קודם הסדר וכ"כ במור וקציעה, והנה במו"ק שם התחיל לפלפל דסופרין ספה"ע עוד קודם תפלת ערבית משום דתפלה הוא מדרבנן וספה"ע גם לד' הר"ן דספה"ע בזמה"ז דרבנן מ"מ עיקרו מדאוריית' והוי כמקודש לגבי תפלת ערבית שהוא תדיר וראוי להקדים ספה"ע אלא כיון שכבר נהגו להתפלל ערבית מבעוד יום, וביחוד ביו"ט משום להוסיף מחול על הקודש לכך סדרו תפלת ערבית קודם ספה"ע כדי שתפגע ספה"ע בעונתה האמיתית עכ"ל המו"ק. ודבריו ז"ל תמוהים מאד (במחכת"ה). א) מ"ש דספה"ע מקודש משום שיש לו סמך מה"ת. הלא גם תפלה יש לו סמך ושורש מן התורה לעבדו בכל לבבכם וכדאי' בש"ס (ריש תענית) וכן פסק הרמב"ם ז"ל אלא שנוסח התפלה הוא מדבריהם מאנשי כנה"ג ז"ל. ב) וגם בתדיר ומקודש עדיין לא מיכרעא מילתא איזו מהם קודם כנודע ואכמ"ל. ג) ועוד והוא העיקר דכשלא התפללו אז וממילא לא אמרו עוד ק"ש כלל וזהו בודאי דאו' ק"ש של ערבית וא"כ הוא מדאו' ותדיר ובודאי קודם לספה"ע דרבנן גם כשנאמר שיש לו סמך מה"ת. ד) וגם יתמה כל עובר על מ"ש משום שנוהגים להתפלל ערבית מבעוד יום וביחוד ביו"ט משום להוסיף מחול על הקודש עכ"ל. איזו חול' הוא יום שלפניו הלא הוא קודש יו"ט ראשון דאורייתא ולמה ימהרו אז ויתפללו ערבית מקודם מבע"י כדי ליכנס עיו"ט ב' דרבנן ואולי כונתו כיון שהורגלו כן ביום א'

דפסח בכניסתו מחול ליו"ט ע"כ עושין כן גם ביום השני א"כ יוגרע עי"ז מיו"ט א' דאו' אבל הוא דוחק לומר בכונתו כן ע"כ דבריו צ"ע ותמוהים כנז'.

ג **לספור ספירת העמר**. עיי' מ"ש לעיל (בס"ק א') לענין מ"ש הראשונים בספיקא דיומא לענין ספה"ע והנה לד' ר' יהודא ברי' דר' שמואל בר שילת משמי' דרב בסוכה (מ"ו ב' ומ"ז א') שביעי לסוכה שמיני לברכה דקידוש כדאמרי' שם דלכ"ע מיתבי יתבינן בשמיני ספק שביעי כי פליגי בברכה לישב בסוכה ולר' יהודא הנ"ל ברוכי נמי מברכי' לישב בסוכה בקידוש ליל שמ"ע. וא"כ לא ס"ל דהוי סתרי אהדדי כתי' הכ"מ מובא במג"א (כנ"ל בס"ק א') וגם כתי' הב' דהכ"מ משום דשמ"ע הוי יו"ט ג"כ לא ס"ל לר"י דהא לא חייש לזלזול ומברכי' לישב בסוכה ביו"ט בשמ"ע א"כ הי' צ"ל לפי"ז לדעתי' שיספרו בחו"ל ספה"ע ספיקא דיומא כגון ביום ב' יום א' לספירה וגם יום ב' וכן ביום ג' יום ב' וג' עד שבועות שאז יספרו בלילה ליל התקדש חג שבועות יום מינו לס' דיומא ולמ"ד ספה"ע דאו' אין לחלק מסוכה ולברך עלי' גם ביו"ט שבועות מס' דיומא כמו בשמ"ע בסוכה וגם לזלזול יו"ט לא חייש כנז' ואולי ס"ל בע"כ לר"י כד' הפוסקים דספה"ע רק דרבנן ע"כ שאני מסוכה, וצ"ע. ולאשר להלכה פסקינן כר' יוחנן ולא מברכי' לישב בסוכה בשמ"ע ע"כ לא אאריך בזה.

אולם לכאורה תיקשי עוד למה מסקינן באמת להלכה לכ"ע שלא לומר פסוקי יום השני שהוא חוה"מ ביו"ט ב' דסוכות דא"כ עבדינן לי' חול וכמ"ש רש"י ותוס' בסוכה (נ"ה א') וכן פסקי' בש"ע שם ולענין ספה"ע סופרי' בליל ב' ולא חיישינן לזלזולא דיו"ט ב'. אך זהו ל"ק, דהתם אם לא אמר פסוקי מוסף ביו"ט ביומו רק כמ"ש ע"י משה עבדך וכו' ג"כ יצא רק דהרמ"א כ' (בסי' תפ"ח סעי' ג') ובשארי דוכתי דנוהגין לומר במוסף פסוקי הקרבנות דבר יום ביומו אבל פשוט דבדיעבד לא עיכב משא"כ הכא בספה"ע דאם לא יספור כלל בליל א' (לחוש משום כבוד יו"ט ב') אז לא יוכל לספור בכל מ"ט ימי הספירה ולא יהיו תמימות ויהי' בטל בחו"ל ברכת וגם מצות ספה"ע לגמרי ע"כ סופרים ביו"ט ב' דפסח ובברכה וכמובן.

סעיף ו'. (ד) **אם פתח ואמר בא"י אמ"ה אדעתא דלימא היום ד' שהי' סבר וכו'**. והנה מעשה הי' והש"ץ בבית התפלה בליל מ"ג אמר היום שלשה ושלשים יום שהם. והעולם דפקו על השלחן להזכירו מטעותו (כי יראו להזכירו בפה מלומר שלשה וארבעים יום שלא יפסידו הברכה) ונזכר ואמר שלשה וארבעים יום כראוי נלע"ד שהוא צריך אח"כ לספור עוד הפעם בברכה דהגם שמבואר בזה במג"א (ס"ק י"ב) דאם בליל ד' אמר חמשה ימים ונזכר בתוך כדי דבור ואמר ד' יצא וכן הי' המעשה אולי תוך כדי דבור מ"מ י"ל כיון

דאמר היום שלשה ושלשים יום שהם. ואף שאמר אח"כ שלשה וארבעים יום מ"מ המשך דיבורו הוא היום שלשה ושלשים שהם שלשה וארבעים יום שהם ששה שבועות ויום אחד לעומר' וזהו המשך בטעות שאין לו פירוש כלל ואינו מספר מבורר, שאין יודעים עדיין מהו היום אם כ"ג או מ"ג וגם שנראה שהשלשה ושלשים שהם שלשה וארבעים וזהו בודאי מספר ולשון טעות ושצריך לחזור מעיקרו ולומר היום שלשה וארבעים שיהי' סמוך היום לשלשה וארבעים יום. ומובן ממילא דלא דמי למה שפסק מרן המחבר בזה אם פתח ואמר בשעת הברכה בכונתו אדעתא דלימא היום ד' ובאמת הוא יום ה' לעומר וספר כראוי (יום ה' לעמר) וכיון דברכות אין מעכבות ע"כ שפיר מהני כשספר כראוי כנז' משא"כ הכא בנידון דידן שהגיד בטעות וגם לא סמך תיבת "היום" (שזהו עיקר מהו היום לספירה) למספר שלשה וארבעים כנז'. [והגם שאין לדמותו למה דאמרי' בשבועות ובנדרים לענין שאמרו לקרבן עולה ושלמים או היכא דבעינן דרך לשון שבועה לכ"א דהתם אזלינן בחר כונת ולשון בנ"א אבל הכא העיקר דצריך לספור בלשון מבורר מהו היום וז"פ] וגם לא דמי כמה שציין המג"א ועיין לעיל סי' תפ"ז (סעי' א') שאם אמר מקדש השבת ותכ"ד חזר בו ואמר מקדש ישראל והזמנים יצא אחר שידע שהוא יו"ט, דשם באמת יו"ט איקרי שבת וכבר כ' המג"א בזה (סימן תפ"ז ס"ק ב') דאם סיים ביו"ט מקדש השבת יצא דהא יו"ט נמי איקרי שבת ובפרט כשחזר תכ"ד ואמר מקדש ישראל והזמנים אבל הכא דסמוך להיום הזכיר יום ל"ג שזהו אינו היום כלל וגם מלעיל סי' ר"ט (סעי' ב') דחזר בו תכ"ד וכל המחבר שם וכך היתה אמירתו בא"י אמ"ה בפה"ג שהכל נהי' בדברו יצא כיון שזהו אמת שהוא ית"ש בורא פרי הגפן וגם שהכל נהי' בדברו וכיון שחזר בו תכ"ד ואמר שהכל נהי' בדברו על כוס זה שצריך שהכל יצא משא"כ בנידון דידן שאינו אמת שהיום הוא ל"ג והגם שנראה מל' המג"א בזה (כנ"ל) בספה"ע דג"כ יצא גם אם טעה ואמר יום שאינו היום וחזר בו תכ"ד, מ"מ הוא קשה כנ"ל דלא דמי לראייתו שציין לסי' ר"ט ותפי"ז כנ"ל. וגם המג"א כ' בפירוש רק כשחזר בו תכ"ד וכאן הי' ספק אם לא הפסיק יותר מתכ"ד עד שדפקו והזכירוהו (כי שתק ונתבלבל בנתיים) והגם שגם זה ספק אם כבר התחיל תיבת "שהם" וא"כ לא הוי לשון מוטעה כ"כ כנוסח הנ"ל אך לעומת זה הוי ספק אם חזר בו תכ"ד ע"כ בודאי צריך לספור עוד הפעם כראוי אך לענין הברכה הגם שדעת הב"ח נראה בכה"ג דיחזור ויברך מ"מ נראה דס' ברכות להקל ויש לסמוך ע"ד המג"א שלא לברך בכה"ג כנז'.

סימן תצד

סעיף ג'. (א) **ונוהגים בכל מקום לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות וכו'**. עיי' מג"א (ס"ק ו') ועיי' מ"ש בזה אאמו"ר בדרכי תשובה על היו"ד (סי' פ"ט ס"ק י"ט) עיי"ש באורך.

סימן תצו

סעיף ב'. (א) **אין חילוק בין ראשון לשני אלא לענין מת**. עיי' לקמן (סי' תקכ"ו) ובזה לקמן סעיף ג' (בסי' זה) ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א חלק ג' (סי' נ"ט) לענין עובדא שאירע והורה א' במדינתנו עיי"ש באורך.

סעיף ג'. (ב) **בני א"י שבאו לחו"ל אסורים לעשות מלאכה ביו"ט שני וכו'**. עיי' במג"א (ס"ק ז') בשם הרדב"ז דאם באו לחו"ל עם אשתם אעפ"י שדעתם לחזור דינם כמי שאין דעתם לחזור היינו להחזיק יו"ט שני בחו"ל בכל פרטיו, והנה שמעתי בשם אנשי א"י שבאו לוויען בעת המלחמה עכב"ב, (ויש מהם שבאו עוד קודם המלחמה בעת שלום לחו"ל הנה) ודרים כבר ימים ושנים רבים כמו שני שמיטות ועכ"ז יפרצו גדר עולם בדחז"ל ומרא דארעא דישראל ארי' דבי עילאי רבשכבה"ג גם בזמנו) הרדב"ז ז"ל שפסק דהיכא שבא עם ב"ב לחו"ל גם אם דעתו לחזור (כמו שאומרים בכזבי לשונותם) צריך להחזיק יו"ט ב' והמה יניחו תפילין ביו"ט ב' בחו"ל שם:

ועוד זאת עשו אפקרותא כזו (שם בווינא) לעשות מנין בא' הבתי תפלות ברבים ויקראו בשמ"ע הקריאה של ש"ת בחו"ל וכו'. תכלית הדברים שפוקרים בדחכז"ל והלכה מהרדב"ז והמובא במג"א כנ"ל בלי חולק להלכה. ופשוט כי הם בני שמתא ר"ל בחציפותא ברבים כזה ומ"ש במג"א בזה בשם המבי"ט דבני א"י שבאו לחו"ל ועשו מלאכה דאין מנדין אותן היינו בדעתם לחזור ועכ"ז אסור להם לעשות מלאכה בישוב וגם בצינעא אסור כמבואר במג"א (ס"ק ד') בזה בשם הבעל המאור עכ"ז אין מנדין אותו אבל אלו שבאו עם בני ביתם ודינם כאין דעתם לחזור כנ"ל בודאי דינם כנ"ל באפקרותא כזו לעשות מנינים בחו"ל כנז'. ולחזק את דעת המינים שמראים את עצמם כמודים במקצת ובאמת המה כופרי הכל שמקילים ביו"ט ב' כמו באמעריקא הרבה מאלו או בשארי ארצות הפיזור והכפירה ר"ל. ומלבד זה מה שאומרים שדעתם לחזור, הנה אם יש בהם קצת יר"א עכ"פ אז בודאי יקבלו עונשם ר"ל בהאי עלמא ולא יזכו לחזור (כשעושי' באופן הנ"ל) כמ"ש בא"ז בשם יש"ש למהרש"ל ז"ל במעשה רב והובא בבאה"ט בזה (ס"ק ה') ואם אין בהם יראת ה' כלל אז יקויים בהם יהא רעוא דתשרי תרבא (דאורייתא)

כי בכאן התחילו בחו"ל יקילו ויחללו יו"ט ב' (להראות חציפותן וגאותן כי בני א"י המה בעוה"ר) ובבואם אל הקודש יחללו גם יו"ט א' ושבתות, המה ובניהם כאשר יתחברו רובן ככולם לחברת הציונים והקאלאניסטען, כל שום וחנוכא דאית להו (וכבר הארכתי בזה בעה"י בחיבורנו במקומות רבות ואכמ"ל). [ועיי' בדברינו במנח"א (ח"ג סי' נ"ט) כמובא בס"ק הקודם] וגם כמ"ש בדחז"ל ובסה"ק בפרט בדברי גדולי המקובלים ז"ל האחרוני' כי חמורים דברי סופרים מיינה של תורה אשר יו"ט ב' הוא גדול יותר בפנימות בערכו (שהוא בחי' חכמ"ה) מיו"ט א' (שהוא בחי' בינ"ה בכללו ואכמ"ל בדברי קבלה וכתבנו מזה בחי' דברי תורה באיזהו מקומן של שבחיים בעה"י) ואם חשודים המה על החמור (בפנימיותו) (לאשר מחוייבים עתה המה ביו"ט ב' בכל פרטיו בהיותם עם אשתם בחו"ל כנ"ל] כ"ש שחשודים על הקל (יו"ט א' בזה. ובפרט באה"ק, שם התגברות הס"א ר"ל והמינים כעת ביתר שאת. ה' ירחמנו ויגאלו ב"ב.)

ושמעתי אומרים שהתיר להם זה בווינא גדול א' ז"ל ואסור להאמין עליו כדברים האלו ח"ו כי אם אולי הי' כונתו מפני שיצאו באונס ע"י שערורת המלחמה גם אם יצאו עם ב"ב. ז"א, דהא גם הרדב"ז והמג"א מיירי בע"כ ביצאו מאונס דז"ז אסור לצאת מא"י לחו"ל רק כהיוצאים מפני שעת חירום או רעבון שהי' שכיח שם מאז ועד עולם כנודע ואעפי"כ פסקו כן כנ"ל אלא ודאי דכ"ז תלו בוקי סריקי וכו'. ועלינו יערה רוח הבורא, כדת של תורה, ואנחנו המאמינים בעה"י משרידי עם סגולה, המצפים לגאולה, הלא דעתנו לחזור לאה"ק ב"ב בקיבוץ גליות ע"י מסיח צדקנו ובקיום דחז"ל נחזיק במעוז של תורה, לצאת מאפילה לאורה.

סימן תקכז

סעיף ז. (א) **נקרא פושע ואינו יוצא בו**. עיי' ט"ז (ס"ק ט') ומג"א (ס"ק ח') ועיי' בדברינו במנח"א (חלק ב' סי' י"ד) ביאור הענין דהאי סמיא וכו' מקור הלכה זו והבנת דברי הש"ס בעה"י.

סימן תקכט

סעיף א'. (א) **וצריך לכבדו ולענגו כמו בשבת**. ולענין חיוב הדלקת נרות ביו"ט כמו בשבת כבר כ' מרן המחבר לעיל (בסימן רס"ג סעי' ה') עיי"ש וכן נמצא בתשו' האחרונים ליזהר ולהזהיר לבני ביתו, משום כבוד יו"ט בכניסתו שידליקו הנרות ביו"ט א' בתחלת בין השמשות כדי שיכנסו ליו"ט באורה ושמחה, ויקבלוהו בכבוד וענג כמו בשבת ולא

בחשיכה. (זולת בליל יו"ט שני נוהגים הנשים שמאחרין להדליק משום שא"א להקדים ולהדליק ביהש"מ. הגם שמותר ולא הוי נר של בטילה ולא כמכין בביהש"מ ספק יו"ט א' ליו"ט ב' כיון שצריכין אז אליו באותו שעה להנר כיון שכבר שקעה החמה וחשכו הרואים בארובות בהבית מ"מ לא ידליקו ביהשמ"ש בין יו"ט א' לשני משום כבוד ב' הימים דיו"ט א' נדחה עי"ז כמו שרוצין לדחות ואין ממתינין עד כלותו סוף ביהשמ"ש [ועיי' מ"ש לעיל סי' תפ"ט ס"ק ב' על דברי המו"ק בקושי' ד) עליו עיי"ש] וגם משום כבוד יו"ט שני כיון שמברכין הברכה אז בעת שהוא ספק יו"ט א' אז יהי' נראה כזלזול ליו"ט שני כמו שאין רוצין לברך ביו"ט שני להדליק נר של יו"ט ע"כ מברכין רק בשעה שהוא עוד ספק יו"ט א' וכמובן). וכן הי' דרכו בקודש של אאמו"ר זי"ע ליזהר ולהזהיר ביום א' דיו"ט בתחלתו כמו בשבת כנז'. אולם ראיתי חזות קשה קצת במטה אפרים (דיני סוכות סי' תרכ"ה) אם שכ' שם (באות ל') שהביהכ"נ ושארי מקומות שבאים להתפלל שם יש לכבדם ולרבצם וגם לכבד ה' באורים בשמן למאור בפימוטים ונרות יפים וכו' מ"מ כ' שם להלאה (באות ל"ט) נוהגים שבעיו"ט קודם תפלת המנחה אין מדליקין רק הנרות שעומדים לפני העמוד שהם נרות המיוחדים להיות דולקים בשעת התפלה, אבל שאר הנרות שבמנורות ופמוטות שבביהכ"נ אין מדליקין אותן עד שיגיע זמן תפלת ערבית. ולכאורה לא הבנתי וגם עד עתה שום טעם וריח למנהג זה של השמשים שם בעירו ולמה לא יכבדו היו"ט בכניסתו כנ"ל בכל הנרות (ואולי הי' איזה נגיעה להשמשים אז, או היו בכלל בהמה שאכלה בקיאו"ת להראות שמותר להדליק ביו"ט גם בחשכה בעת תפלת ערבית) ותימה על הגאון המובהק מאוה"ג בעל מטה אפרים זצ"ל שהביא כלל מנהג זה (וכ"ז גרם רוב ענוותנותו במקום גדולתו) אך באמת גם הוא ז"ל סיים ומ"מ יש להדליק כמו חצי שעה קודם חשכת לילה עכלי"ה הרי שגם הוא הזהיר על ככה. וזהו אצלם האשכנזים שמקדימין להתפלל גם ערבית אבל אצלינו שמתפללין מעריב בזמנו ובעת מנחה הוא כבר ביהשמ"ש צריכין ליזהר ולהזהיר להמתעצלים שלא יקבלו יו"ט בחשיכה יתהלכו רק ידליקו כל הנרות לכבוד יו"ט קודם המנחה כנז'.

ב **ולקבוע כל סעודה על היין**. עיי' במג"א (ס"ק ג') בשם הרמב"ם דמצוה לאכול בשר ביו"ט ועיי' בשע"ת בזה בשם השאג"א. והנה מ"ש המג"א בזה לכאורה נראה דהני מילי סתראי נינהו עם מ"ש המג"א בעצמו לקמן (סי' תרצ"ו ס"ק ט"ו) דבזה"ז שאין ביהמ"ק קיים ואין חיוב שמחה ביו"ט בבשר דוקא רק ביין וכו' עיי' בדברי אאמו"ר בדרכי תשובה יו"ד (סי' פ"ט ס"ק י"ט) שתי' זה דס"ל להמג"א בע"כ דאין חיוב בבשר דוקא בזמה"ז אבל מצוה בבשר איכא כד' הרמב"ם שהביא המג"א. ומ"ש בשע"ת כנ"ל בשם השאג"א. הנה

בשאג"א כ' שם דחיוב שמחת יו"ט מה"ת גם בזמה"ז גם לאשתו אבל אינו בבשר דוקא הנה עיי"ש בדרכת"ש בשם מהרש"ל (פ"ב דביצה) שפסק דאין שמחה ביו"ט בלא בשר עיי"ש וביד אפרים (יו"ד ריש סי' א'). ובדרכי תשו' הביא עוד בשם מרן בעל דברי חיים להחמיר לאכול ביו"ט בשר בהמה ועיי"ש עוד בזה. אולם מה שתי' שם דברי המג"א דלא יסתרו כנ"ל צ"ע ולמעיין בדברי רבינו הרמב"ם בלשונו הזהב בהל' יו"ט (פ"ו הלכה י"ז י"ח) נראה דמ"ש הרמב"ם וחייב אדם להיות בהן שמח וכו' כו' (ואח"כ כתב) והאנשים אוכלים בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין עכלי"ה. נראה דמ"ש דאין שמחה אלא בבשר קאי על שלפניו שמתחיל שחייב להיות שמח ביו"ט א"כ נראה דהוא בכלל חיובא אז אכילת הבשר לד' הרמב"ם ולא מצוה בעלמא אך כדי לתרץ דברי אדוננו המג"א דלא יסתרו כנ"ל וגם דברי אאמו"ר בדרכת"ש אשר יישב אותם דהמג"א ס"ל בד' הרמב"ם דרק מצוה הוא אכילת בשר ולא חיובא. י"ל דמ"ש הרמב"ם כנז' דחייב לשמוח ביו"ט כיון שכ' אח"כ בלשונו אעפ"י שהשמחה האמורה כאן הוא קרבן שלמים כמו שאנו מבארים בהל' חגיגה יש בכלל אותו שמחה לשמוח הוא ובניו וב"ב כ"א כראוי לו כיצד הקטנים וכו' והאנשים אוכלים בשר וכו' שאין שמחה אלא בבשר וכו' (כנ"ל) משמע דזהו שכ' לאכול בשר ושאין שמחה אלא בבשר אינו מעיקר החיובא בזמה"ז עוד כיון קפסיק וחילק בנתיים במ"ש דהשמחה האמורה (לחיובא מה"ת) הוא רק בקרבן שלמים וחגיגה וזהו רק בזמן שביהמ"ק קיים אבל עכשיו שאין ביהמ"ק קיים י"ל הוא רק למצוה ומיושב כנז'.

וכתבתי כבר סמוכין לדברי גדולי המורים כנ"ל דצריך בע"כ גם בזמן הזה בשר ביו"ט מד' הירושלמי (מעשר שני סוף פרק ד') חד ב"נ אתי לגבי רע"ק א"ל חמית בחלמי רגלי קטיעא א"ל דמועדא מייתי ולית מיכל קופד אתא חד חורן לגבי' אמר חמית בחלמאי רגלי מוסובלת א"ל מועדא מייתי ואית לך קופד סגי עכ"ל הירושלמי ופי' בפנ"מ רגלי קטיעא היינו כשיבא המועד ולא ימצא בו בשר לאכול זהו הרגל שלו קטיעא ועל רגלי מסובלא פי' היינו כשיבא מועד הרגל יהי' לו הרבה בשר לאכול עיי"ש והרי רע"ק הי' אחר חרבן ביהמ"ק ואם כד' השאג"א הרי גם ביו"ט בזמן שאין ביהמ"ק קיים אין שמחה בבשר דוקא אלא ביין וכיוצא ומה זה תלוי שמחת יו"ט אם יהי' לו בשר (בהרחבה) דוקא, אלא ודאי דגם עכשיו תלוי שמחת המועד בבשר ע"כ שפיר פתר לו רע"ק וכהלכה. [ועיי' בדברינו בזה לקמן סי' תק"ל ס"ק ב'.

אמנם זה נסתפקתי אם אכל חצי כזית בשר וחצי רביעית יין לדוגמא, היינו פחות מכשיעור מכ"א שחיסר מכ"א משיעורו והשלימו בשיעור כזה מחבירו דאפילו שיעור

שתי' (רביעית) מרובה מאכילה (בכזית) יש להסתפק בכה"ג שחיסר בערך שיעור חצי כזית ומרביעית יין והשלימו (תוך כדי אכילת פרס) בשיעור כזה (חצי זית) בשר אם מצטרפין, והנה פסקי' לגבי יוהכ"פ דאכילה ושתי' אין מצטרפין. וכיון דאיכא פלוגתא אי חיוב בשר דוקא או בזמה"ז רק יין כד' השאג"א וכ"ל וכן נראה פשטות ד' הגמ' פסחים (דף ק"ח ב') אמר רבא ידי יין יצא פי' רשב"ם משום שמחת יו"ט כדתניא לקמן (דף ק"ט א') ושמחת בחגך במה משמחו ביין ולהלן שם (דף ק"ט) אמרי' תניא ר' יהודא בן בתירה בזמן שביהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת וגו' ועכשיו שאין ביהמ"ק קיים אין שמחה אלא ביין שנא' ויין ישמח לבב אנוש עכ"ל הגמ'. וכיון שאינו שותה רביעית יין במה יצא ידי שמחת יו"ט והלא הבשר אינו מחויב המצוה בזמה"ז שאין ביהמ"ק קיים ואיך יכול להשלים לשיעור רביעית יין שהוא החיוב לשמחה בזמה"ז לד' הנ"ל וגם אם נאמר ששניהם שקולין במה שירצה או בשר (כזית) או יין (רביעית) מ"מ נראה והוא מובן בטבע ג"כ, דאם שתה יין פחות מכשיעור אינו משמחו כיון שלא ירגיש כמאן דשתה טיפה א' וכמאן דליתא, וכן פחות מכשיעור בשר ולא יצטרפו זל"ז ולא יצא ככל. דכן הדעת נוטה כיון דפסקינן כר"ש דדרשינן טעמי' דקרא במקום שהוא לחומרא (ועיי' בדברינו במנח"א חלק ב' [סי' נ"ד ובהג"ה שם] ועוד בכמה דוכתי) וכיון דהטעם הוא כדי שירגיש בגופו שמחה כנז', ועדיין צ"ע קצת. ופשוט דאין לדמותו למצות מבטלות זא"ז או לא כיון דכאן חדא מצוה היא שמחת יו"ט וק"ל.

ג **ביו"ט מאחרין לבא לביהכ"נ**. עיי' מג"א (ס"ק ו') וז"ל וב"ח סי' תקפ"ד ובסי' תרמ"ד כ' דהאידנא שמאריכין בפיוטים משכימין בכל יו"ט עכ"ל כלומר דרש"י פי' הטעם דמאחרין כדי לטרוח בסעודת יו"ט קודם שילכו לביהכ"נ והאידנא הולכין להכן בעוד שמאריכים בנגונים ופיוטים עכ"ל המג"א. ולענ"ד אי אפשר לפרש כן בכונת דברי הב"ח כמו שרצה להעמיס הגאון במג"א דאיך ומי יכין בעוד שמאריכים בניגונים ופיוטים, אם הנשים. בהם לא קמיירי דהם אינם מחוייבים לילך כלל להתפלל בצבור ופשוט דמיירי באנשים ומתי אומרים הפיוטים ונגונים הלא רק בברכת ק"ש ותפלה וכי אז באמצע יפסיקו וילכו (האנשים) לביתם להכן צרכי סעודת יו"ט אתמהה איך מותר זה וגם אין לומר שהקהל יסכימו מפני הפיוטים מהם שיאחרו לבא ויכינו קודם התפלה בביתם (להסעודה) וכשיאחרו לבא וימצאו שעומדים כבר הקהל בעת ק"ש או תפלה יתפללו הם בשעה שאומרים פיוטים או מנגנים ז"א כלום אפילו בקס"ד לפרש כן דהא לא יתפלל בצבור וגם לא ישמעו ולא יאמרו עי"ז ברכו וקדושה עם הצבור. ואין לדמותו למ"ש לעיל (סי' תקכ"ו בט"ז ס"ק ו' ובמג"א ס"ק כ"א) בשם תרש"ל לענין מת ביו"ט דאם אינו

אדם חשוב אז מתקבצין מנין וקוברי' אותו בשעה שאומר הש"ץ הפיוטים ושארי דברים כדומה לזה וחוזרים לבית הכנסת. דהתם שאני דקוברי המת (גם לשאינו אדם חשוב כ"כ) פטורים מדינא דגמ' מן הק"ש ותפלה ומכל מצות שבתורה ע"כ פשוט דמותר בשעת הדחק לפוטרן מן הפיוטים וכדומה לאותו מנין הקוברים, משא"כ הכא לכל הצבור. וגם אם יאחרו כנ"ל שוב לא הוי לי' למימר למרן הב"ח דהאידנא יקדימו ביו"ט וגם מי יקדים ומי יאחר להכין בביתו לסעודה ומאן פליג לן בין הצבור וז"פ וברור אלא ודאי דהכונה פשוט דהאידנא דמאריכים בפיוטים הנהוגים ואם יאחרו (גם אם יעסקו בביתם בהכנת הסעודה קצת כד' רש"י) מ"מ יאריכו בתפלה עי"ז עד אחרי חצות וזהו אסור וכמ"ש הרש"ל להזהיר עיי' לעיל (במג"א ריש הסימן) בשם הרש"ל וכן לקמן סי' תקפ"ד (סעי' א' במג"א ס"ק ד') דרק בר"ה יוכלו להאריך אחרי חצות (מפני שתלויין בדין וחיי נפשות) ולא בשארי יו"ט ע"כ בשארי יו"ט שמאריכין ג"כ בפיוט ישכימו כדי שיגמרו קודם חצות זהו נראה בכונת ד' הב"ח לנכון. וכן נראה שם מלשונו ז"ל ובפרט (בסי' תרמ"ד) שכ' הב"ח מפני שמאריכין בשמ"ע בתפלת הגשם בפיוטים ע"כ יש להשכים היינו בע"כ כדי לגמור קודם חצות כנז'.

סימן תקל

א **חול המועד**. עיי' מג"א בשם רש"י דהמבזה את המועדות (שאין לו חלק לעוה"ב) היינו חוה"מ ובשם התניא רבתי ג"כ דחייב לכבדו במאכל ומשתה ובכסות כשאר יו"ט עכל"ה. והנה המג"א עורר מלעיל (סי' קפ"ח סעי' ז') דמשמע דדי בחוה"מ בפירות בלבד וע"כ א"צ לחזור בהמ"ז כשלא אמר יעלה ויבא וזהו דעת הרמב"ם שם אמנם בב"י בזה מביא דעת התשב"ץ דצריך לאכול שתי סעודות ביום דחוה"מ וכשהחסיר לומר יעלה ויבא צריך לחזור (זולת כשאכל עוד סעודה א' ביום חוה"מ א"צ לחזור דהסעודה היתירה אינה חיובית עוד) ועיי' במחצהש"ק בזה. וי"ל שפיר דהגם דשם לענין בהמ"ז לענין יעלה ויבא יש לפסוק כהרמב"ם ומחבר משום ספק ברכות להקל שלא לחזור משא"כ לענין ספק עשה דמקרא קודש דגם חוה"מ נקרא מקרא קודש כדאמרי' בחגיגה (י"ח א') וכ"פ הרמב"ם (בהל' יו"ט פ"ז ה"א) שמקדשו במאכל ומשתה וצריך לאכול סעודת פת ובפרט שהוא בכלל מבזה את המועדות ח"ו כנ"ל כשאינו אוכל פת. ועיי' בזה בדברינו באות חיים (סי' ל"א ס"ק א' בד"ה וראיתי בשו"ת קול ארי' וכו'. עמוד צ"ח בהנדפס) וכ"כ בשבלי הלקט לראשונים ז"ל דחייב לכבד במאכל ומשתה דכתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש וחוש"מ בכלל מקראי קודש הם וכו' עכל"כ.

אמנם נ"ל לחלק בזה בין יו"ט גמור לחוש"מ דביו"ט גמור דמחוייב בקידוש מדרבנן ואין קידוש אלא במקום סעודה ע"כ החיוב לאכול ב"פ ביום סעודת פת (משום קידוש) כמ"ש המג"א לעיל (סימן תקכ"ט ס"ק ב') ועיי' באלי' רבה ובמחצהש"ק בזה. משא"כ בחוה"מ דאין חובת קידוש כלל ע"כ י"ל דדי בסעודת פת פ"א ביום (היינו במעל"ע) אמנם מד' התשב"ץ הנ"ל נראה דצריך ב"פ ביום גם בחוה"מ, והנה מ"ש הט"ז (בסי' תרס"ח) דלא מצינו חוה"מ שנקרא יו"ט עיי' מה שכ' עליו ביעיר אוזן להחיד"א ז"ל והשיג. וגם אנן בעניותן במנח"א (ח"ג סי' י"ט) עיי"ש באורך.

ב **אסור בקצת מלאכות.** עיי' בס"ק הקדום לענין מקרא קודש דשייך בחוה"מ ולענין אכילת פת. והנה עיי' במג"א בזה ממשנה דהלל ושמחה שמונה דחוה"מ חייב בשמחה כמו שארי יו"ט ועיי' לעיל בדברינו (סי' תקכ"ט ס"ק ב') לענין חיוב לאכול בשר ביו"ט או רק יין וד"א לפי"ד השאג"א עיי"ש ולפי"ז לכאורה קשה טובא מדברי הש"ס סוכה (מ"ז ב') דאמרי' מ"מ כוס בעינן פירש"י היכא משכחת לה זמן בחולו של מועד ואפילו לא בריך יומא קמא הא בעי כוס של יין ואין יין מצוי לכל אדם בחולו של מועד עכ"ל רש"י ז"ל ולפי"ד השאג"א למה אינו מצוי הא מי שרוצה לצאת שמחת יו"ט כחיוב גם בימי חוה"מ ולפי"ד השאג"א בזמן שאין ביהמ"ק קיים המצוה ביין (וכיון דבזמן האמוראים שם מיירי בע"כ לאחר החורבן) א"כ למה אין היין מצוי בחוה"מ וי"ל ראי' מכאן דהמצוה בחוה"מ ג"כ רק בבשר כמו ביו"ט (כנ"ל דעות חלו בדברינו סי' תקכ"ט) ובשלמא ביו"ט דהחיוב קידוש מדבריהם ב"פ ביום הגם דבשהד"ח יכול לקדש בפת מ"מ לכתחלה תיקנו חכז"ל מצותו ביין כמו בשבת ע"כ היין מצוי משא"כ בחוה"מ שא"צ יין לקידוש ושמחת יו"ט צריך לכתחלה בשר דוקא ע"כ אין מצוי אז רק בשר לכל אדם (ורק לעשירים ומפונקים יין). וגם יש ליישב לדעת השאג"א ג"כ כיון שיוצאים בע"כ כד' השאג"א גם בבשר או בד"א (רק דס"ל דבזמן שאין ביהמ"ק קיים אין החיוב בבשר דוקא) וכיון שא"צ אז יין לקידוש ע"כ שכיח רק בשר דבזה יוצאים לכ"ע כנז'.

אולם הנה ראיתי במור וקציעה (סוף סי' תקכ"ט) שמיישב ד' הרמב"ם שהצריך ביו"ט שיאכל בשר וישתה יין וכ' דבשר בודאי צריך ולא סגי בלא"ה ביו"ט אלא השאלה הוא אם יוצא י"ח שמחה בבשר (בלא יין) עכשיו שאין ביהמ"ק קיים עכת"ד ולפי"ז קשה לפי"ד רש"י הנז' כיון דהלל ושמחה שמונה והיינו גם בחוה"מ א"כ למה לא שכיח יין בחוה"מ הא לא סגי בבשר בלבד כנז' א"ו דרש"י לא ס"ל כדעת הרמב"ם בזה אבל צ"ע האיך למד הרמב"ם בפי' הגמ' בזה דלא כרש"י והאיך אפשר לפרש באופן אחר וצ"ע.

ג **בקצת מלאכות**. עיי' לעיל בדברינו בס"ק הקודמים לענין כיבוד חוה"מ. ועיי' במג"א בשם מהרי"ל דלבש (קט"א של שבת) בגדי שבת בחוה"מ וסיים המג"א ועיי' בסי' תרס"ד, כונתו (כמ"ש הלב"ש בזה) דשם לקמן (בסי' תרס"ד ס"ק ג') כ' המג"א בשם מהרי"ל דבהו"ר לבש הקיטל אבל שאר בגדי חול המועד לא הי' משנה ועפי"ז הי' נראה להמג"א (כנראה) דלא לבש מהרי"ל בחוה"מ בגדי שבת ויו"ט רק בגדי חוה"מ דהיינו חול ואולי הם טובים יותר קצת מבגדי חול גמור. וגם בפרמ"ג בזה (בא"א) כ' וקנו"א של שבת עסי' תקכ"ט במג"א ס"ק ד' וצ"ע י"ל בגדי יו"ט עכ"ל הפרמ"ג היינו דקשיא לי' הא צריך בגדי יו"ט להיות יותר יפים משל שבת וכנ"ל במג"א ובאמת הוא שם זה עוד במחבר (סי' תקכ"ט סעי' א') ע"כ הגיה הפרמ"ג דצ"ל בגדי יו"ט. וכל זה לק"מ וכמבואר שם במהרי"ל (בהל' סוכה בד"ה הושענא רבה) שכ' שלבש את השרגנייז (קינ"ל) כדרך בר"ה ויו"כ והשאר בגדים לא שינה חוץ מקט"א ומטרו"ן של שבת שלבש כל ימי חוה"מ עכ"ל בס' מהרי"ל ז"ל הרי בפירוש דלבש בגדי שבת בחוה"מ ורק מה שאמרו כנז' דבגדי יו"ט הי' לו יותר חשובים אלו כנראה לא לבש רק ביו"ט עצמו וס"ל דבזה עדיף יו"ט מחוה"מ וכיון דלובש בו בגדי שבת (בחוה"מ) אינו זלזול כבר. וא"כ לק"מ מה שהעיר המג"א כפי פי' הלב"ש כנז' עיי"ש וגם א"צ להגיה כמ"ש בפרמ"ג כנז'. ועכ"פ מזה סמך גדול דצריכין ללבוש רק השטוריימי"ל בחוה"מ למי שהולך בו בשויו"ט ולא ההי"ט (או כמו שנקרא קאפולו"ס) שזהו בגד חול ניכר לכל כי זה בודאי לא ילבושוהו בשבת בשום אופן וכשלובשו בחוה"מ היינו בכלל זלזול ומבזה ח"ו. ולהשומע ינעם.

סימן תקמב

סעיף ב'. (א) **כל מלאכה מותר לעשותה על ידי פועל שאין לו מה יאכל כדי שישתכר ויחי'**. עיי' מג"א (ס"ק א') בשם הרמב"ם דמלאכות ממש האסורות אסור לעשות בחוה"מ גם ע"י עני זולת אם אין לו ממש מה יאכל כלל עיי"ש, ועי"ז התירו להם בעוה"ר לחלל מועדות ע"י עני באמרם שאין לו מה יאכל והוא קונה בשכרו ליו"ט ברבורים אבוסים אבל לחם ומים יש לו ממילא גם בלא שכר המלאכה (וכגון בחוה"מ פסח יש לכולם גם לעני שבישראל מצות על כל היו"ט והרי לחם והרי מים) וא"כ אסור לו לעשות מלאכה האסורה בחוה"מ, ולכאורה י"ל עפי"ד הט"ז בזה (ס"ק ב') כיון דהותר למלאכה זו כשאין לו אז מה לאכול ע"כ מותר להרויח הרבה יותר בזה כמתני' (דסוף פאה) והוא בטוש"ע יו"ד (סי' רנ"ג סעי' א') דמי שיש לו פחות חמשים זוז אפילו נותנים לו אלף זוז בבת אחת ה"ז רשאי ליטול מן הצדקה עיי"ש וה"נ אם אין לו מה יאכל ואין לו מן המוכן ברגע א'

אפילו על לחם אז מותר ליתן לו להרויח אפילו הרבה על ברבורים אבוסים ובפרט לכבוד יו"ט. ז"א דאטו בגברא ערטילאי עסקינן שאין לו אפילו פ"א על לחם וגם א"א לצמצם לו דוקא שירויח רק במלאכה א' כד' הט"ז הנ"ל וגם ביו"ט של פסח יש לו בחוה"מ לחם מצות מוכן כנ"ל. וגם יש לחלק ואין לדמותו לצדקה שם והוא קולא גדולה לגבי מלאכת חוה"מ כמובן ונודע. ע"כ זכור לטוב כ"ק אאזמו"ר הגה"ק זי"ע (הרב מהר"ש) מפה"ק כי בבואו הנה כמעט נתבטל שמירת קדושת המועד אצל הבעלי מלאכות כי כמעט כולם אמרו טענה זו שאין להם מה לאכול אם כי הפריזו על המדה כנז' והוא הרעיש על ככה וגם צוה להודיע ובאו לפניו כל הבעלי מלאכה שאמרו שאין להם על יו"ט ונתן להם מכיסו (אם כי גם הוא בעצמו קיים לוו עלי וכו' ע"י גודל צדקת פזרונו) על הוצאות יו"ט באופן שלא יעבדו בחוה"מ כלל והוא ביטל את הנוקפין וכו' וקול פטיש ומבזי את המועדות. בכל מה דאפשר למחות.

סימן תקמה

סעיף ב'. (א) **נ"ל שאם אין להם ספר תורה כשר לקרות בו בצבור וכו'**. עיי' מ"ש בזה בחי' מנחת אלעזר (ח"ג סי' ב').

ב **וה"ה שאר ספרים ללמוד בהם**. עיי' במור וקציעה מ"ש בזה ע"ד הדפסת ספרים. ועיי' בשערי תשובה לעיל (ריש סי' תקל"ז) ומ"ש בשע"ת ע"ד המו"ק עיי' בדברינו במנח"א (חלק ב' סי' נ"ו וח"ג סי' מ"ב) עיי"ש.

סימן תקמו

סעיף י"ב. (א) **דין צ"ה במועד**. עיי' מג"א (ס"ק ח') דגם לדרוש להספיד בפניו במועד י"ל דאין בימינו דין ת"ח ועיי' מה שביארנו זה לעיל (סי' ת"כ ס"ק א') עיי"ש.

סימן תקמט

סעיף א'. (א) **ובי"ז בתמוז וכו'**. עיי' פרמ"ג (במ"ז) מ"ש מי"ז בתמוז עד ט"ב יתאבל אחר חצי היום כחצי שעה וכן נהגו בקהלות קדושות בכ"מ ויראה אחר חצי היום נטיית השמש לא זמניות עסי' א' עכ"ל הפרמ"ג. ולא זכיתי להבין דבריו ז"ל התמוהים לענ"ד ומה שציין לסי' א' לעיל הנה לעיל באשמורות הלילה (כיון דאין ניכר בלילה זריחת השמש וחצות היום חמה בראש כל אדם וכיוצא) ע"כ יש דעות כמ"ש שם הפרמ"ג בעצמו סי' א' (בא"א ס"ק ד') דלענין תפלה חושבין שעות זמניות אמנם לענין חצות לילה

יש לחשוב בליל ארוך (טבת ושבט) לאחר ו' שעות מתחלת הלילה זמן חצות ובקיץ ליל ו' שעות זמן חצות באור הבוקר מיד עכ"ל הפרמ"ג עיי"ש ונמצא הוא בחורף בלילות הארוכות נחשב חצות לילה בערך זייגער 10 או חצי שעה לאח"כ דהיינו משש שעות לאחר תחלת הלילה משא"כ ביום לענין חצות היום לא נמצא שום דעה וקס"ד לחשוב ו' שעות (שוות) מתחלת היום (הנץ החמה) דאז הי' מגיע בי"ז בתמוז (ובימים הסמוכים לו) בערך קודם זייגער 10 לחשוב חצות היום (שהוא ו' שעות שוות אחר התחלת היום כנז') ובפרט מ"ש הפרמ"ג שאין לחשוב שעות שמניות הוא בודאי כולו מוקשה דמה נ"מ גם אם נחשוב שעות זמניות סוף כל סוף חצות היום נחשב לכ"ע רק כשהחמה בראש כל אדם כי מה שיוסיפו השעות זמניות בימים הארוכים בקיץ קודם חצות היום כן ג"כ יוסיפו לאחר חצות היום עד הערב ונמצא מגיע גם לפי שעות זמניות (שעה 12) חצות היום כשהחמה בראש כל אדם אין נ"מ בזה גם כשיחשבו שעות זמניות. ועיי' בדברינו במנח"א (חלק א' סי' ס"ט) עיי"ש ותבין בעה"י.

סימן תקנ

סעיף א'. (א) **הכל חייבים להתענות ד' צומות הללו ואסור לפרוץ נדר**. הנה העולם נהגו וכן נהגו להורות הבעלי הוראה כשאחד הוצרך לטעום בד' צומות האלו מחמת חולי (שאין בו סכנה כמבואר לקמן סי' תקנ"ד סעי' ו' עיי"ש) אז אוכל רק בצנעא והמקור לזה הראיתי בשו"ת מנח"א (חלק ג' סי' ג') עיי"ש.

סימן תקנא

סעיף א'. (א) **לישתמיט מני' וכו' ובר ישראל דאית לי' דינא בהדי עכו"ם**. עיי' מג"א (ס"ק ב') דהיינו כל החדש עד ר"ח אלול ובדברינו בעה"י בשער יששכר הארכנו בזה (במאמר חדש תמוז אב אות י"א ובמאמר ימי הרצון לחדש אלול אות א') דהוא נפלאת בעיננו. על גאון עוזנו. המג"א בזה שלא ראה מפורש דברי הזוה"ק פ' יתרו (דף ע"ח ב') וז"ל הזוה"ק עשו נטל ברזא דילי' תרין ירחין תמוז אב ואיהו לא אשתכיח ואתאבד דהא אלול לאו דילי' הוא ואפילו אב ט' יומין אינון דילי' ולא יתיר עכל"ה הרי כמפורש להיפך דהיינו שלאחר ט"ב אין עוד חלקו של עשו וא"כ א"צ להשתמיט מיני' דהנכרי (בגלות עשו הוא אדום הלזה) בכל החדש. וכבר העיר מד' הזוה"ק אלו בקרבן נתנאל על הרא"ש (שם בתענית) וכתבנו שם ליישב קצת ד' המג"א ואכמ"ל בדברי אגדה ופרד"ס. אך זהו נזכיר סמך לד' המג"א מהירושלמי (בתענית פ"ד הלכה ו') שיש מ"ד דנהגין

כאנשי צפורין שהיו נוהגין איסור כביסה מחמת אבילות כל חדש אב (כולו גם אחרי ט"ב) וי"ל דהירושלמי לשיטתו בזה במגילה דהי' יוצא לדרך קורא את המגילה אפילו מתחלת חדש אדר וכן פסק המחבר לקמן (סי' תרפ"ח סעי' ז') בשם הירושלמי. (ובש"ס דילן בבבלי לא מצינו זמן קריאת המגילה רק מי"א ולא מר"ח אדר) והיינו דהירושלמי לשיטתו כיון דכתיב במגילה "והחדש" אשר נהפך וגו' ע"כ הוא כל החדש כשר היינו מר"ח לקריאת המגילה וה"נ דכתיב (ירמי' ב') "בחדשה" ימצאונה ודרז"ל ופירש"י שזהו חדש אב (לפרענות ר"ל) ע"כ איתא בירושלמי שנהגו אבילות לאסור כיבוס כל החדש (ולשיטתו) כנז'. וע"כ י"ל סייעתא לד' המג"א דכל חדש אב כן יטעון ויקנורג הבע"ד שהוא מוחזק כמ"ש המג"ע שיעקב תפס ממנו חדש אלול ובשני חדשים אלו תמוז אב נשאר מוחזק) קים לי כאנשי צפורין כירושלמי כנ"ל שהוא כל החדש וע"כ ריע מזלייהו אז דשונאיהן של ישראל ה' ישמרנו ויגאלנו ב"ב. ובשער ישכר הארכתי עוד מזה.

ב **אפילו בשבת חזון אין מחליפין ללבוש בגדי שבת וכו'**. וקשה דהא הוי כאבילות דפרהסיא דאסור בשבת. והנה עיי' בבכור שור (בסוף התב"ש) למס' תענית (בד"ה לאו"ח סי' תקנ"ב) מ"ש ע"ד המג"א (סי' תקנ"ב ס"ק י"ד) שכ' דאם חל ט"ב בשבת או בא' בשבת לא ישב בסעודה ג' במסיבה של חברים ותמה התב"ש על זה דאם רגיל בכך (לישב סעודה ג' במסיבה) הוי כאבילות דפרהסיא ואסור למעט אז במסיבת חברים עיי"ש א"כ כ"ש במלבוש שבת (שטריימיל) למי שנהוג בו בשבת ולא יסירנו בש"ק וגם בשבת בימי אבלו ל"ע נוהגים כולם לילך בו משום דאם לא ילבשנה אז הוי כעושה שבתו חול באבילות דפרהסיא כ"ש שלא יסירנו בשבת חזון (דקיל הרבה שהוא אבילות ישינה) ע"כ שפיר נכון מנהג רבותינו ואבותינו ז"ל שלפנינו ובדורותינו הצדיקים והחסידים שנהגו לילך בשבת חזון בשטריימיל כמו בשארי ש"ק. ומ"ש הראשונים ז"ל כמובא ברמ"א שלא להחליף בגדי שבת י"ל על מנהגם במדינותם ומקורם מאו"ז ממהרי"ל ארץ אשכנז הישינה שהלכו בהו"ט (קאפעלוש) גם בשבת רק את היפה והחדש לבשו לשבת. ואינו ניכר לכל כלל בין בגד של חול לשבת רק שזהו יפה וחדש יותר ע"כ לא הוי אבילות דפרהסיא כיון שאינו ניכר כ"כ לכל משא"כ בשטריימיל כנז'. [ועיי' בדברינו לעיל סי' תק"ל ס"ק ג' לענין חוה"מ].

והנה מצאתי שאהבה נפשי עוד בקדמונים הגאון הרדב"ז בתשו' (ח"ב סי' תרצ"ג) שהרעיש על מנהג זה שאין מחליפין בגדיהם בשבת חזון ולובשים בגדי חול והוי אבילות דפרהסיא ועושים מקודש חול וכ' שי"ל שגם כונת האו"ז [שהביא גם הרמ"א בזה] לא הי' כמו שנהגו האשכנזים עכל"ה עיי"ש. וכן במנהגי הגר"א בספר שערי רחמים (הל' שבת

סי' ע"ג) שאפילו חל ט"ב בשבת אין לשנות כלל מבגדי שבת עיי"ש. ובביאור הגר"א על או"ח בזה (ס"ק ג'). והרי יש לנו עוד ראי' מסידורי האריז"ל שכ' ברעש על האבלים ר"ל שאין מחליפין בגדיהם בשבת ומכ"ש לפי"ז בשבת חזון שהוא אבילות ישינה בודאי יש להחליף וללבוש בגדי שבת.

סימן תקנג

סעיף ב'. (א) **ונוהגים שלא ללמוד בעת"ב מחצות ואילך כי אם בדברים המותרים בת"ב וכו'**. בביאור הגר"א כ' על זה דחומרא יתירה היא דהא אין נוהג שום דבר מדברים הנוהגים בט"ב רחיצה וכו' עכ"ל. ובאמת החמירו בזה הפוסקים גם כשחל עט"ב בשבת כיון שיכול ללמוד דברים המותרים ואינו ביטול תורה כמ"ש במג"א (ס"ק ז') בזה. אך נ"ל מקור וסמך קצת לד' רבינו הרמ"א ומנהגו שהביא בזה שלא ללמוד בעט"ב מחצות ואילך רק בדברים המותרים. וגם כיון שנהגו כן בכל התפוצות ומנהגן של ישראל בודאי תורה. דהנה בירושלמי (פרק ט"ז דשבת) דרבי ור' חייא וכו' היו יושבין ופושטין במגילת קינות עט"ב שחל להיות בשבת מן המנחה ולמעלה ושיירו בה א"ב אחד אמרו למחר אנו באין וגומרין אותה וכו' עיי"ש ואי אמרת דאין שום ענין חומרא ללמוד בעט"ב אחרי חצות דוקא איכה ודברי קינות וכיוצא (דברים המותרים בט"ב) רק מותר אז ללמוד (גם כשחל בחול) כל הלימודים בתורה עד הלילה א"כ מדוע פגעו הני רבנן שהוזכרו בירושלמי שם (ח"ו) בכבוד השבת כעין אבילות שהתחילו מחצות ואילך למיפשט בקינות ושנראה כמכין ללילה פי' הקינות והבנתם. וכיון דעושה אפילו כסעודת שלמה בשעתו אז למה למדו ומיפשט בקינות אז בזמן ההוא אלא ודאי דלענין לימוד שאני דכמו דאסור כשחל בחול עט"ב כן החמירו גם בשבת משמע שהי' נהוג אצלם בעט"ב שחל בחול מחצות ואילך לאסור הלימוד ע"כ גם כשחל בשבת החמיר וכנז'. וטעם האיסור שנהגו כשחל בחול י"ל משום דפקודי ה' ישרים משמחי לב וכשילמדו עד הערב בפרט בגפ"ת ופלפול דברים המרחיבים ומשמחים הלב הלא יכנס מיד לתוך הלילה ת"ב מלא שמחה בלבבו כי ראשו נמלא מד"ת שלמד עתה בעט"ב עד חשיכה (משא"כ בשארי עינויים שלא שייך זהו ע"כ לא החמירו רק בת"ב עצמו) וע"כ לא התירו ללמוד עט"ב מחצות ואילך רק בדברי קינות המשברים את הלב. ומטעם הלז גם בעט"ב בשבת החמירו, וא"ש ד' הרמ"א. ולפלא על הגר"א שראה ד' הירושלמי הנז' וכמ"ש בביאור הגר"א (סי' תקנ"ד ס"ק ב') ולא נתעורר גם בזה שיהי' מקור לדברי הרמ"א הנז'.

אמנם נלע"ד דהבו דלא לוסיף עלה כהמחמירים בענו"ב שחל בחול שאומרים חצות ביום שמחסירי' המזמורים של תיקון לאה כיון שהוא אחר חצות היום. וכמו שהביא לעיל בשע"ת (סי' תקנ"ב סעי' י"ב) על ליל ת"ב אמנם לא יחמירו יותר מדאי גם בעט"ב וכמו שהבי, בשו"ת זרע אמת הספרדי (ח"ג סי' ס"א) דהאומרים אחר צהרים בעת"ב (כמו כל בין המצרים) תיקון חצות לא ידלגו אז המזמורים עיי"ש באורך וכן נראה כדבריו כפי הטעם שאין לומדים בענ"ב שכתבנו לעיל כדי שלא יכנס לת"ב ראשו נמלא מד"ת שלמד בענו"ב משא"כ במזמורים שאומרים על כפרת עונותיו ועל בנין ביהמ"ק וישועת ישראל זהו עיקר התכלית כדי שישוב אל ה' ויתוקן העולם כמ"ש הרמב"ם בענין התעניתים שאינו צועק על שלעבר מהמאורעות שעברו עלינו רק לתקן מעשיו להבא. אם כי דוד מלכנו פעל בתפלתו שהעוסק בתהלים יהי' כאלו עוסק בנגעים ואהלות מ"מ המזמורי תהלים פועלים התרגשות והתעוררות הנפש לא בדרך שמחה כמו לימוד. וכן הביא בבאה"ט להלן (סי' תקנ"ד ס"ק ד') דמזמורי תהלים אומרים לאחר מנחה בת"ב וא"כ כ"ש בעט"ב.

סימן תקנד

סעיף י"ב. (א) **ויש אוסרים בתשמיש המטה**. עיי' מ"ש בזה בשו"ת מנח"א (חלק ה' סי' כ"ו) עיי"ש.

סימן תקנט

סעיף ד. (א) **וכל הקדישים שאומרים אחר איכה עד שיוצאים למחר מב"ה אין אומרים תתקבל**. יפלא מאד הלשון וכל הקדישים שאומרים וכו' הלא אינו רק קדיש אחד אחר ובא לציון (ואתה קדוש) בשחרית שאין אומרים תתקבל בת"ב (משא"כ בשאר ימות השנה בחול שאומרים אז תתקבל) והרי בליל ת"ב אחר שמ"ע אומרים תתקבל (שהוא קודם איכה) וגם אחרי שמ"ע דמנחה בת"ב פשוט שאומרים תתקבל ואינו רק קדיש אחד דתתקבל בשחרית כנז' ומה זה שכ' נוכל הקדישים בלשון רבים וקיי"ל דמיעוט רבים שנים וזה אינו אפילו שנים רק אחד קדיש תתקבל של שחרית שאין אומרים אז תתקבל.

ב **ולא למנצח**. עיי' באה"ט (ס"ק ו') דעות שיאמרו מזמור לחודה ועיי' לעיל בדברינו (סי' נ"א) מ"ש ליישב דעת הגה"מ שאין לומר מזמור לתודה בת"ב עיי"ש.

סעיף ט'. (ג) **והולכים על הקברות**. עיי' מג"א (ס"ק ט"ו) שכ' מכהאר"י ז"ל שאין לילך על הקברות אלא לצורך הלוית המת ובפרט אם לא תיקן עון קרי ר"ל. ועיי' בדברינו בעה"י

בתשו' מנח"א ח"א (סי' חיי"ם) מה שביארנו באורך דלאו דוקא הלוית המת ר"ל אלא כשהולך לביה"ק על קברי הצדיקים הוי מצוה כמבואר שם ושומר מצוה לא ידע דבר רע. עיי"ש באריכות בירור הענין מש"ס ופוסקים תוה"ק וכהאריז"ל והנה יפלא לכאורה מדוע הביא הגאון המג"א זצ"ל דברי רבינו האריז"ל אלו רק בזה (בהל' ת"ב) ולא הביאם להלן בהל' תענית (סי' תקע"ט ס"ק י"א) שדיבר מענין שצריכים לילך על הקברות וכן בהל' ר"ה (סי' תקפ"א ס"ק ט"ז) שכ' שם אדרבא להשתטח על קברי הצדיקים וכ' שם מכהאריז"ל שלא לילך על קבר אחד ב"פ ביום משמע פשוט דפעם אחת ילכו. וי"ל כי בכונה נכונה דייק בזה המג"א עפ"י מש"כ בחיי אדם (כלל קל"ח) הבין שזהו רק למי שטמא קרי (שלא טבל במקוה) עיי"ש וע"כ שפיר נוהגין כשהולכים על קברי הצדיקים לביה"ק שטובלים מקודם מטעם הנז' ולפי"ז ניחא א) מ"ש המג"א זה למנוע שלא לילך לביה"ק מי שהוא טמא קרי רק בהל' ת"ב כיון שלא יוכל אז לילך מקודם למקוה לטבול מפני עינוי ת"ב ופן הוא טמא קרי שראה בלילה או מקודם ולא טבל עודנה וא"כ יתדבקו בו החיצונים ח"ו [ועיי' לקמן בדברינו על הל' יוה"כ סי' תרי"ג סעי' י"א משא"כ בת"ב לכ"ע אסור לטבול] משא"כ להלן בהל' תענית דיוכל לטבול מקודם וכן בהל' ר"ה דיוכל לטבול מקודם וממילא טובלים בער"ה במקוה (וגם קודם הסליחות ער"ה נוהגין לטבול) ע"כ שפיר לא הביא למנוע מזה אדרבי' נר' שכ' זה למצוה רק הזהיר שלא לילך ב"פ ביום וכנ"ל ב) י"ל כיון שת"ב הוא זמן שליטת החיצונים ביותר ר"ל וגם בעת הצהרים ביותר כמ"ש לעיל (סי' תקנ"א סעי' י"ח) שלא לילך יחידי מי"ז בתמוז עד ת"ב מד' שעות עד ט' ביום (והוא בזמן קודם צהרים ועד אחרי חצי היום) משום קטב מרירי שאז שולט ר"ל. וכיון שכ' בזה בכאן המג"א (ס"ק ג') דכשיוצאין מביהכ"נ בת"ב הולכים על הקברות היינו קרוב לחצות היום שזהו באותן שעות הנ"ל ע"כ בת"ב בעצמו גם כשאינו הולך יחידי מובן שהמקום (בביה"ק) והזמן (בת"ב) גורם לחוש לסכנת שליטת החיצונים ח"ו בו ע"כ רק בכאן הביא ליזהר שלא לילך על הקברות כנ"ל. ומטעם זה מובן מה שאין נוהגים החסידים ואנשי מעשה והיינו רבותינו ואבותינו זי"ע לילך על הקברות כלל בת"ב מעולם אם כי בזמני ער"ה וער"ח ויא"צ ילכו לשם אלא ודאי מטעם הנז'. ג) וגם כי עיקר הכונה להשתטח על קברי הצדיקים שיסייעו לעלות תפלתינו למעלה בעת רחמים ורצון כמ"ש במהרי"ל (ועיי' בבאה"ט סי' תקפ"א ס"ק י"ז) ואז הוא בחינת גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי ולרמז זה אין אומרים אז תתקבל צלותהון כנ"ל [ועיי' בדברינו לעיל סי' נ"א] ע"כ אין הולכים אז על הביה"ק להתפלל, ושמעתי כי בקצת קהלות בפולין

מהמחמירים להחזיק במנהג הישן המבואר בש"ע לילך על הקברות נוהגי' קצת לילך אז רק סביב לגדר ביה"ק ולא לתוכה פנימה והיינו מטעמים הנז'.

סימן תקס

סעיף א'. (א) **אלא טח ביתו בסיד וסד בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד**. עיי' מג"א (ס"ק ג') בשם זקיני הלבוש ושל"ה דעכ"פ אותן האמה הזאת צבע שחור בודאי לא יצאו דחז"ל דזהו ג"כ ציור עכד"ה. ומכ"ש העושין בימינו שם צורת הכותל המערבי דזהו אדרבה עוד ציור נוי עוד לבית. וכן לא יצא כלל בונה שצובעים שם באותיות יפות זכר לחורבן' אלא צ"ל שם האמה על אמה בלי צבע כלל. אמנם ראינו לכמה צדיקים ז"ל ובראשם אדומו"ר הרה"ק מוהר"ר יחזקאל שרגא זללה"ה אבדק"ק שינאווע שדקדקו לגרר אונה על אמה זאת גם הטיט או המאלטי"ר עד שנראו ונגלו האבנים או הלבנים של הכותל ונחזי אנן בהלכה זו. עיי' בזה בב"ח ומג"א בריש הסימן (בד"ה מסוייד ומכוייר) ומחצהש"ק (ס"ק א') וגם בלב"ש ותראה החילוק בין הפירושים וגם הפלוגת' בין הרמב"ם והטור עיי"ש. והנה לאשר נהגו כמעט כל בתי חומה (אבנים או לבנים) שלנו לטוח רק במאלטייר (שהוא תערובות חול ומים וגם מעט סיד ונעשה כא' כמו טיט) וכשמניחים האמה על אמה בטיט היינו מאלטוי"ר הרי זה יוצא לכ"ע דלד' הרמב"ם יוצא כשמשייר בטיט אמה על אמה ומכ"ש לד' הרא"ש דגם כשמשייר בציורים לבד אותו האמה ג"כ יוצא. ע"כ שפיר מנהג של תורה אשר הורו אבותי הקדושים זי"ע (אאמו"ר. ואאזמו"ר) בפה"ק בביתם לשייר אמה על אמה זאת לא בהגרונ"ד של הצבע בלבד רק במאלנוי"ר (מעורב בסיד דדינו כמו טיט) כנ"ל ויוצאין לכ"ע זולת למי שבונה כמו השרים הגדולים שהחומות נוחים בפארדלא"ן צעמענ"ו לבד והוי כמו סיד ואלו אינם כמו טיט ע"כ אינו יוצא לד' הרמב"ם זולת כשגורר גם זה אבל זהו אינו שכיח כלל. ומה שהחמירו קצת הג' הצדיקים לגרר עד האבנים או הלבנים כנראה שסברו דהך מאלטיר אינו כמו טיט רק כמו סיד ע"כ החמירו הרבה יותר מדאי לגררו כד' הרמב"ם כנ"ל. אבל באמת אינו כסיד כידוע ומובן רק כמו (תערובות) טיט. ע"כ שפיר עשו רבותינו ואבותינו זי"ע כנ"ל. סימן תקס"ב.

סעיף ו'. (א) **אימתי מקבלו בתפלת המנחה אומר בשומע תפלה או אחר שיסיים תפלתו קודם שיעקור רגליו הריני בתענית יחיד מחר וכו'**. נסתפקתי כשמקבל עליו תענית יחיד ליום א' [עיי' בדברינו בדברי תורה מה"ת אות מ"ז שמותר לקבוע תחלה תענית יחיד ביום א' עיי"ש הענין] וא"כ צריך לקבלו בשעת תפלת המנחה מקודם שהוא ס"ק במנחה

ואז אין אומרים שומע תפלה שיוכל להוסיף זה הקבלת תענית אלא שגם אחרי התפלה אז בש"ק יש חשש לכאורה דהוי כמכין משבת לחול ממצוא חפצך ודבר דבר אך באמת י"ל דהוי כמו תענית בה"ב שמכריז הש"ץ בשבת במי שבירך ועיי' בזה בט"ז (ס"ק ט"ז) ואין לחלק בין אם אומר הש"ץ או שאומר הוא בעצמו בש"ק קבלת התענית כיון דדרז"ל חפציך אסורים וחפצי שמים מותרים לדבר מצוה כדפסקי' (בסי' ש"ז) וז"פ.

סימן תקסה

סעיף ה'. (א) **אין היחיד רשאי לומר י"ג מדות וכו'**. לענין מה שנדפס בשערי ציון ליום ג' י"ג מדות נשאלתי על ככה ועיי' מ"ש בזה בתשו' מנח"א (ח"ד סי' כ"ב) בעה"י.

סימן תקסו

סעיף ד'. (א) **נוהגים להרבות סליחות וכו'**. הנה המנהג הלז להרבות בסליחות בת"צ ע"ד שכתבו התוס' בע"ז (דף ח' א') אליב' דריב"ל דמרבה ומוסיף רק אחרי תפלתו אפילו כסדר יוה"כ מ"מ בת"צ שנהגו להוסיף סליחות בת"צ בברכת סלח לנו באמצע השמ"ע עיי"ש ובטור וב"י בזה וצ"ל מקורו אי' הוא שמחוייבים בת"צ בסליחות להרבות בצבור. ונר' מקורו מש"ס מגילה (דף ב' א') דאמרינן י"ג זמן קהלה לכל הוא ול"צ קרא לרבויי' ופי' ר"ת מובא ברא"ש שם לפי שמתאספין ממילא בני הכפרים להעיר מפני שהוא ת"צ שיאמרו סליחות ותחנונים עיי"ש והרי מזה ראיה דהוא עוד מקרא דמגילת אסתר והיינו אנשי כנה"ג תקנוה שיאמרו סליחות בת"צ דאל"כ עדיין קשה מנלן יום י"ג לקריאת המגלה ול"ש התירוץ דל"צ קרא לרבויי כיון דבזמן המקרא לא הי' עוד אז תיקון הסליחות בת"צ א"ו דהי' אז כן ותקנינהו אנשי כנה"ג וכמו שפירש"י שם בד"ה אלא פשיט' דאינהו תקון דכיון דאנשי כנה"ג תקנוהו בודאי רמזינהו במגילת אסתר עיי"ש. וכ"כ שם ברא"ש במגילה בשם תשו' הגאונים שמרבין בסליחות בת"צ כי על כן לא יקבעו תענית אסתר ביום ו' עש"ק עיי"ש. ובזה ניחא מה דפסקינן (בסימן קל"א סעי' ה') וביו"ד (סי' רס"ה סעי' י"ג) כשחל ברית מילה ביום ת"צ אז מדלגים תחנון וגם והוא רחום וכו' אבל אומרים סליחות ולכאורה למה יחסירו התחנון (שיש בו י"ג מדות ג"כ כמנהג ספרד) ויאמרו הסליחות. א"ו משום דהסליחות הם מקרא (ואנשי כנה"ג תקנוהו כנ"ל) ודברי קבלה כד"ת דמיא משא"כ תחנון דמאוחר הרבה אח"כ תקנוהו כנ"ל.

סימן תקעד

סעיף ג'. (א) **שכח ואכל אל יתראה בפניהם וכו'**. עיי' בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ג' סי' ג') ולעיל בדברינו בזה (סימן תקנ"ו) עיי"ש.

סעיף ד'. (ב) **ואסור לשמש בו מטתו**. הנה נסתפקו החכמים בזמן שנות המלחמה הארוכה מלחמה העולמית אם יש לשמש מטתו ולפענ"ד פשיטא לפימש"כ המחבר לקמן (בסי' תקע"ז) ועיי' לקמן בדברינו ובתשו' מנח"א דא"צ להתענות בכה"ג כלל כיון דהוא דברים שאין בהם שיעור בשנים ארוכות ורבות וגם עתה לא שקנוה המלחמות ומרודות פעם במדינה זו ופעם באחרת ובפרט במדינת סאוויע"ו (באלשעווועקין) אשר שמה מספר כמה מיליאנען מאחב"י ועליהם גזירת שמד ר"ל לבטל התורה ואמונת אלקי עולם ית"ש, ונמצא יהי' אסור לעולם, ואם להתענות א"צ מכ"ש לבטל פו"ר דהוא קולא גדולה לבטל מצוה רבה כזו דבודאי אסור לעשות כן (ואם כ"ז הוא חבלי משיח כאשר נראו מנבואת הנביאים וחכז"ל בש"ס בתארם את תמונת ותכונת הדור ההיא בעוה"ר וסיבות תחלואיה וצרותיה, הרי יתארך עד ביאת ג"צ בב"א והרי קיי"ל דאין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף ואיך יבטלו פו"ר ויעכבו ביאת בן דוד ויתארכו הצרות בעיכוב הגאולה ח"ו כמובן) ועיי' מ"ש בזה בא"ר (אות ח') והובא במשבצות (ס"ק ב') בשם דברי דוד עה"ת למרן הט"ז דאם כונתו לקיום המין או דיש חשש השחתת זרעו מפני שיצרו תקיף עליו אז מותר לשמש מטתו גם בשנות רעבון (וק"ו בשנות המלחמה הארוכה הלזו דא"צ להתענות מכ"ש שלא לבטל פו"ר וכנ"ל) וגם דיבואו בטוח להשחתת זרעו ח"ו בביטול עונה זה שנים רבות ועון זה שיעשו רוב ישראל ח"ו ממילא מעכב הגאולה בבחינת מקבץ נדחי עמו ישראל ויהי' כמ"ש על מה תכו עוד תוסיפו סרה. ושמעתי בשם זקן ת"ח גדול ומנהיג אחד שהגיד אז בתוקף המלחמה הנ"ל שהוא נזהר ומבטל פו"ר לגמרי הוא ובניו ובני בניו. והביאני לידי צחוק מכאיב, מ"ש שהוא זקן (קרוב לשמונים שנה) נזהר, ומ"ש מבני בניו. הוי לחרפה ולכלימה היינו. גם לשמע אוזן דאבה נפשנו בשמענו מהתנהגותם בזה גם בלי היתר וגנאי להאריך בזה. ואולי נעלם הרבה מעיני הזקן ומידיעתו. שרא ליה מאריה. והזהרו בכבודו עכ"פ להלכה ולמעשה ח"ו לבטל בכזה כנ"ל כי בשנים ובצרות רבות כאלו הי' נמצא זרעו של אברהם אבינו כלה ח"ו וכמו שאחז"ל בב"ב (דף ס' ע"ב). א"ו דישתקעו הדברים ולא יאמרו בעת ובעונה כזאת. ה' יושיענו ויגאלנו בב"א.

ג **חוץ מליל טבילה**. עיי' ב"י וט"ז (ס"ק ב') ומג"א (ס"ק ה') דבירושלמי נראה לכאורה כד' המחבר וכר' יוסי דס"ל דליל טבילה מותר לכל לשמש אמנם שפיר ביאר המג"א והעלה

להלכה דלגמ' ופוסקים דידן אין שום חילוק בין ליל טבילה לשאר לילות דכחשוכי בנים מותר בכל לילה עד שיתעברו ולשאר כל אדם גם בלילי טבילה אסור. ולא ידעתי מדוע לא העירו זה הפוסקים כלל דהא כל עיקר הלכה זו ילהינן מהכתוב וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב (ומה שהקשו דהא אין ראיה די"ל דמשום דחשוכי בנים הי' וגם לד' הפוסקים כשלא קיים פו"ר הא לא הי' לו בת אולם שפיר תי' בט"ז בזה דגילתה תורה בזה דגם לאחר מתן תורה נילף הלכה זו מיוסף דבשנת רעבון אסור לשמש אם כי הי' אז קודם מ"ת) ואם נאמר דבליל טבילה מותר לכל דים חילוק בזה כדברי ר"י א"כ נפל בבירא כל שורש הלכה דילפינן מהכתוב וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב האמנם בשנות הרעב היו יכולין להולד מלילי טבילה דאדרבה זהו שכיח יותר וכדברי רז"ל דאין אשה מתעברת אלא סמוך לטבילה א"ו כדברי המג"א דאין חילוק כלל מלילי טבילה וז"ב ופשוט דאין לומר דלא הי' נוהג טבילת נשים במצרים גם ליוסף קודם מ"ת כיון שהוא חו"ל וכמו שתי' הראשונים על יעקב שנשא שתי אחיות בחו"ל ולא קיימו התורה רק בא"י ז"א וח"ו לומר כן על יוסף הצדיק שלא טבלה אשתו לנדתה כמ"ש החנוכי הפלאי שהיו סוגה בשושנים גם במצרים (וגם אצל האומות היו אז הנדות מרוחקות כמ"ש הרמב"ן עה"כ לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי ועוד בכמה דוכתי מכ"ש אצל קדושת האבות ויוסף הצדיק וכמו שארז"ל עה"כ בני הם אשר נתן לי אלקים בזה שהראה לו שטר אירוסין וקידושין כדת משה וישראל גם טרם שניתנה תורה וז"פ).

סימן תקעו

א **ואם הענין נחפז וכו'**. עיי' במג"א (ס"ק ב') ועיי' מה שכתבנו עפי"ז במנח"א (ח"ד סי' ה') תשובה לענין אם להתענות בזמנינו במלחמה העולמית וחורבן ישראל בכל המדינות בעוה"ר (וגזירות שמד ר"ל על הדת) שנמשכה הרבה שנים עיי"ש.

סימן תקעט

סעיף ג'. (א) **ולפי"ז אם אין קברי ישראל הולכים על קברי נכרים**. עיי' מג"א (ס"ק י"א) ועיי' בדברינו לעיל (סי' רכ"ד ס"ק ב') דעכשיו שיש צורת ע"ז על הקברי עכו"ם אין לילך כלל על קבריהם ובפרט בזה דנראה ח"ו כמתפלל לע"ז בעת עצירת גשמים או שארי צרות ועיי' עוד מ"ש שם (סי' רכ"ד) וא"צ להכפיל הדברים וכ"ש בזה שאין לילך כנז', וזה ברור.

סימן תקפ

סעיף ג'. (א) **ועל חו"ח**. עיי' במג"א (סוף ס"ק ט') לענין תענית כ' סיון בכל מלכות פולין וכו'. והלשון בכל מלכות פולין הוא תמוה דהרי ידענו שרק במדינת פולין קטן הסמוך לאוקראיינא וגלילות יון שהי' בהם הצורר חמי"ל שר"י וחילו ועשה בהם הרג רב באחב"י בשנת ת"ח כנודע וכנז' בס' יון מצולה ודעימי' ודכותי' שנדפסו על זה ומקובל בכל המקומות עד המקום שהלך הצורר להחריב כנ"ל שם אומרים סליחות ומתענים בכ' סיון אבל לא במדינת פולין בעצמותה כגון מדינות ערי הבירה ווארשא קראקא וכיוצא שם לא ידעו כלל מזה להתענות או אפילו לומר סליחות ואולי בזמן מרן המג"א (כדי דלא ליחשבי' כטועה ח"ו ובפרט כי עירו קאליש בפולין גדול אשר שם מ"כ ושם לא הי' בודאי הצורר הנז' ולא ידעו מזה כלל) אולי י"ל שנהגו אז בכל מלכות פולין להתענות כיון שהי' סמוך לשנת ת"ח וזכרו גודל הצרה והיו משתתפים עם אחיהם בעיירות ומקומות שהי' סם הצרה כנז'.

והנה צ"ע ולא ידעתי במקומות שנהגו להתענות כ' סיון אם משלימין התענית כ' סיון בעש"ק כיון דהוי דחי' לשבת בתענית קצת שנכנס מעונה בתחלתו עיי' בט"ז (סי' תרפ"ו ס"ק ב') ובדברינו בשער יששכר (מאמר צום העשירי בחדש טבת) הארכנו בזה וכ"ז בתענית אסתר שאינו זמנו ביום עש"ק משא"כ בעשרה בטבת שהוא ת"צ וכיון דאלו הי' חל בשבת עצמו הי' דוחה משום שנאמר בעצם היום הזה ע"כ חל בעש"ק ודוחה עכ"פ מקצת השבת בלילה בתחלתו משא"כ בתענית יחיד בעש"ק שובבי"ם ליחידי סגולה אינו דחי' לשבת כיון שבלא"ה אנשי מעשה יחידים מתענים בשבת וכמו שביארתי בארוכה בשער יששכר (כת"י) בעה"י. ונמצא לפי"ז דבתענית כ' סיון אין להשלים בעש"ק, אמנם י"ל גם להיפך היינו דשאני התם בתענית אסתר דתיקנו ליום ה' וכשא' הי' אנוס וכיוצא ע"כ לא ניתן שבת לדחות אצלו גם בתחלתו משא"כ בכ' סיון דהוא בזמנו הנהרגו ותקנו גדולי המדינה רבותינו אז זי"ע בפולין ואוקריינא ולא חילקו בתקנתם דכשחל בעש"ק לא ישלימו דאם המנהג להשלים גם בעש"ק א"כ בודאי כן מקובל שם מתיקון הגאונים רבותינו ואבותינו (בשנת ת"ח) זי"ע, הקדושים אשר בארץ המה, וגם מה ששארי צומות (חוץ מעשרה בטבת) אינם חלים בעש"ק הוא כיון שסדר לוחות והעברונות כן הוא (ואשר רק עשרה בטבת חל בעש"ק לפעמים) אבל אם היו חלין בעש"ק כגון י"ז בתמוז או שארי הצומות הי' מחוייבים להשלים עד ליל שי"ק כמפורש בש"ע (סי' תק"נ סעי' ג') ברמ"א שאם חלו הצומות בערב שבת קורין בשחרית ומנחה ויחל וכמו שפסק הרמב"ם דכשחלים בעש"ק מתענים ומשלימין וכמובא בב"י שם ע"כ י"ל דגם כ' סיון שהתקינו

רבותינו כנ"ל ג"כ מתענין ומשלימין בעש"ק ולאו דוקא הד' צומות לבדן וכמ"ש הט"ז בהל' תענית בזה (סי' תקס"ו סעי' ג') דהתענית כ' סיון שגזרו מנהיגי שלש ארצות בצירוף הגאונים יש לקרות ויחל גם בשחרית יום ב' וה' (כשחל בב' וה') ותענית זה הוא קבוע יותר מבה"ב שלאחר פסח וסוכות עכ"ל הט"ז וא"כ הוא הי' בזה לתרץ קושי' המג"א שם (סי' תק"צ ס"ק ה') מ"ש הרמ"א אם חלו (בלשון רבים) דהא א"א לחול בעש"ק רק י' בטבת בלבד ולפי"ז אפשר דאתי לאשמעינן גם שארי תעניות שהתקינו גדולי הדור (גם אח"כ) במדינתם לדורות כמו כ' סיון אם חלים בעש"ק יהיו דוחי' ע"כ נקט "אם חלו" בלשון רבים אך עדיין צ"ע כיון דנראה רק הד' צומות אם היו חלים בע"ש והבו דלא לוסיף עלה בת"צ לכל הצבור וכיון דבמדרש תנחומא (פ' בראשית) מבואר דהתענית בע"ש הוי דחי' לענג שבת כשנכנסים מעונין לשבת כמו שביארנו שם בשער יששכר ע"כ צ"ע ועיי' בדברינו לקמן סי' תרפ"ה].

והנה עיי' בש"ס עירובין (דף מ"א א') ברע"ק שהביאו לו ביצה מגולגלת בח"ב שחל בע"ש וכתב שם בתוס' שאנץ שהי' סמוך לכניסת ש"ק בערב ע"כ טעם רע"ק ולא רצה להשלים אפילו תיב שחל (אז) בע"ש (כדי שלא יכנס לשבת מעונה) ולא מפני שהי' רע"ק חלש אז וכמו שביארנו בשו"ת מנח"א (ח"ג סי' ג') לדעת התוס' שאנץ אמנם באמת להלכה פסקינן ברמב"ם ובש"ע כנ"ל דמתענה ומשלים בצומות שחלו בע"ש ולאו דוקא ת"ב. וע"כ צ"ע בנידון הנז'.

ועיין בדברינו בשו"ת מנח"א ח"ג שם בתשובה הנז' מקורו הערה מש"ס עירובין הנז' לענין מה שנהגו מי שנחלש בד' צומות שצריך לטעום אעפי"כ עושה זה רק בצנעה עיי"ש.

סימן תקפא

סעיף א'. (א) **לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים** עיי' בזה בשע"ת בשם הק' הרמ"ז ז"ל דמי שקם באשמורת (ואין פנאי לשניהם) ויהי' צריך לבטל תיקון חצות טוב יותר שיאמר תיקון חצות כסדר האריז"ל (וכתב כן ג"כ בשע"ת בסי' א' ס"ק י') אמנם עיי' בדברינו בדברי תורה (מה"ק אות ע"ו) בשם חו"ז הה"ק מהרי"א מקאמארנא ז"ל (בכתי"ק שלחן הטהור על או"ח) שהשיג ע"ז דהא גם הסליחות הם תפלות ובקשות והתעוררות על גלות השכינה וצרות ישראל חך יש להם מעלה גדולה יותר שאומרים י"ג מדות בצבור כ"פ ע"כ בודאי הסליחות בצבור עדיף כשאין זמן לשניהם. ודבריו ז"ל מסתברים.

סעיף ט'. (ב) **נוהגים ללילך על הקברות. עיי' מ"ש לעיל (סימן תקנ"ט ס"ק ג') בעה"י.**

סימן תקפב

סעיף ט'. (א) **אעפ"י שכל ימות השנה מתפללים בלחש בר"ה ויו"כ נוהגי'** לומר בקול רם. יפה העיר בשע"ת (ס"ק ו') בשם המחזיק ברכה דלפי"ד הזוה"ק והאריז"ל שאסרו גם בחול גם להשמיע לאזנו כ"ש בר"ה ויו"כ דדינא יתיב ומסתברים דבריו ז"ל אמנם ציין לדבריו (בסי' ק"א) ביד אפרים דאם אין יכול לכוין בענין אחר אז שרי. אמנם עיי' בספר מנחם ציון עה"ת (להגה"ק מוהר"ר מ"מ מרימנוב זי"ע) במאמרו לליל ר"ה כי אמנם טובה צפרנן של ראשונים הטור והב"י אשר מימיהן אנו שותין ומפיהן אנו חיים שהיו בעלי רוה"ק ואוהבי ישראל מאוד וחששו על בני הכפרים המתאספים בימים נוראים להתפלל בצבור ולא הורגלו בכך כל ימות השנה לכן הם מגביהים קולם בתפלתם ובאמת יש איסור גדול להמגביה קולו בתפלתו ובפרט בספרי המקובלים ובזוה"ק מחמירים מאוד ע"ז וע"כ דאגו על הדבר שלא יהי' קטרוג על ישראל לכן כתבו מותר להגביה קולו בתפלתו מעט בימים האלו אבל אמת נכון הדבר שההיתר בזה הוא רק לפנים ולא טוב הדבר אדרבה איסור גמור יש וכו' עיי"ש עוד שהאריך בזה בטעם מתק קדושת לשונו ועיי' בב"י (בד"ה סי' ק"א וב"י סי' קמ"א) בשם הזוה"ק דגם לאזני עצמו לא ישמיע והגם כי מרן המחבר כתב שם (סעי' ב') שישמיע לאזני עצמו וגם במג"א (סי' ק"א ס"ק ג') כתב די"ל הכונה בזוהר דרק איש אחר לא ישמע קולו אבל לא שאסור גם לאזני עצמו. וגם הקדוש בעל החרדים כתב שישמיע התפלה לאזניו. מ"מ הוא פליאה על רבותינו הפוסקים אלו איך נעלם מהם אז במחכת"ה מעיניהם מה שעינינו ראו בתדב"א (א"ר פכ"ח) מפורש יוצא בזה"ל וכל המתפלל ומשמיע קולו לאזניו הרי זה מעיד עדות שקר בעצמו עכל"ה (והיינו לאזניו אזני עצמו ג"כ) ומי לא ייראו ויחוש לנפשו מדברים האלו. (ועיי"ש בפי הקדוש בעל זקוקין דנורא ובעורין דאשא מ"ש בזה והביא ג"כ מדברי הזוה"ק הנז'.) וה' ישמרנו ויצילנו. יושיענו ויעזרנו. במהרה בימינו יקבל תפלתנו. ברחמים וברצון א"ס.

סימן תקפה

סעיף ב'. (א) **יהפוך השופר למעלה שנאמר עלה אלקים בתרועה**. עיי' מג"א (ס"ק ה') בשם לשון (מקורו) המהרי"ל דהיינו פי השופר למעלה ולא צדדים אם אפשר, ונמצא שאין זה סותר מ"ש בכהאריז"ל בכונת השופר שהוא דוגמת הזקן ממעלה למטה (והוא כזקן אהרן שיור"ד וגו' ולא ממטה למעלה) והיינו דהשופר יוכל להיות נוטה למטה דוגמת הזקן כנזכר רק שהפה יהי' לצד מעלה (אם אפשר) ולא לצדדים ולא סתרי אהדדי

וכנז'. וכן שמעתי מכ"ק אאמו"ר זי"ע. ונראה ג"כ שאין זה סותר ג"כ למ"ש המג"א בשם זקיני הלבוש זי"ע ואין מוכרח בלשון הלבוש מ"ש יהפוך השופר מעט למעלה שהשופר עצמו יגביהנו שיהי' למעלה רק שיהפוך פיו למעלה ולא לצדדים כנז' וק"ל.

סימן תרב

א **אין מקדשין הלבנה עד מוצאי יוה"כ** עיי' בדברי זקיני הלבוש זצ"ל לקדש קודם יוהכ"פ כדי שזכות המצוה תגן ביוהכ"פ ועיי' באה"ט ובשע"ת שנוטה ג"כ לזה וכן מנהגינו עוד מקובל מזקנינו מהרצ"א זצ"ל בעל בני יששכר. וכן ראיתי בבית מאיר על או"ח (סי' תכ"ו) ע"ד הבאה"ט בזה (סי' תר"ב) בשם הלבוש לברך קודם יוהכ"פ, ולפענ"ד ראוי לנהוג כותי' (דהלבוש) כי בשנת תקס"א אירע לי מכח מנהג הרמ"א שלא עלה בידי לקדשה כי העיקר מפני שהימים האלו תלויים בעננים עכ"ל הבית מאיר. וכן מצאתי במנהגים למהר"א נוירנוא זצ"ל (מהראשונים) שקידש הלבנה בליל יוהכ"פ שיהי' זכות מגין ביום הדין עכל"ה. נר' טעמו כיון שעיקר הדין ביוהכ"פ רק בשחרית וכן זמן הסליחה עון דיוה"כ רק ביום בשחרית כדאמרינן בש"ס כריתות (דף ז' א') עיי' פירש"י שם (ועיי' בדברינו בשער יששכר אות ט"ו] ע"כ תגן המצוה בלילה ליל יוהכ"פ שלפני הדין בשחרית יוהכ"פ. ולענין מה שהוא אז יו"ט שבת שבתון עיי' בהגהות הג' מהרש"ם ז"ל בספר אורחות חיים סי' תכ"ו) ועכ"פ מכ"ש בחול (לאחר ז' שלמים) בליל עיוהכ"פ בודאי ראוי לקדשה. וכן ראיתי בזהר חי לחויז הה"ק זצ"ל על הזוה"ק פ' וארא (דף ל"ח ב') שכתב לקדש הלבנה קודם יוהכ"פ ולא קודם ת"ב עיי"ש. והנה שאלוני ת"ח אחד שנר' מד' הזוה"ק אמור (דף ק' ב') ת"ח בהאי יומא אתכסייא סיהרא ולא נהיר עד בעשור לחדש דישראל תייבין בתיובתא כולהו בתיובתא שלימתא ואימא עילאה תאבת ונהרת לה וכו' עכל"ה.

ומשמע ליה דזהו קאי על קידוש לבנה ג"כ דאין לקדש הלבנה עד מאמר יום הקדוש אחרי *) מאמר יום הקודש אחרי יוהכ"פ כיון דקאמר דאתכסייא סיהרא ולא נהיר עד בעשור לחדש. אך באמת אין זה ראיה וסתירה כלל למנהגינו כי כל מבין יראה מ"ש בכונת כתאריז"ל כי עד עיוהכ"פ אומרת הנוקבא מדת רחל בנסירת הדינים. הסבי עיניך מנגדי, כיון שנתמלאה מנסירת הדינים (משא"כ אחר יוהכ"פ מיד מקבלת החסדים בכל יום לפי מדתו) ע"כ קאמר דאיתכסייא סיהר"א מדת המלכו"ת בבחינת הסבי עיניך מנגדי (שלא לראותה) ולא קאי כלל על קידוש הלבנה. והגם כי בסידור הר"ר שבתי זצ"ל כתב אחר נעילה ומעריב ומקדשין הלבנה והולכים לבתיהם לשלום היינו כונתו כמנהג העולם

במדינותנו כהרמ"א זצ"ל. אבל לא נמצא זה כלל בכתבי האר"י החי זצ"ל מתי לקדש הלבנה אז. וגם בסידור הנ"ל אולי כונתו כשלא נראית קודם יוהכ"פ ונראית במוצאי יוהכ"פ אז א"צ להמתין לטעום מקודם כדי שלא לקדשה כשהוא מעונה כמ"ש הפוסקים גבי מוצאי ת"ב ושארי ד' צומות אבל במוצאי יוהכ"פ יקדשה מיד וז"ש אחרי מקדשי' הלבנה (מיד) והולכים לבתיהם לשלום היינו שיקדשה מיד ביציאתו מביהכ"נ ויראנה מבחוץ וא"צ לילך אז מקודם לביתו לטעום כנז' וז"פ. ע"כ אין לשנות מנהגינו מאבותינו הקדושים זי"ע וכן עוד מנהג כמה קדושי עליון זי"ע. ובפרט אם הוא עת גשמים בתחלת תשרי ויוהכ"פ בודאי צריכין לקדשה כנ"ל והחכם עיניו בראשו. והזריז נשכר.

סימן תרד

סעיף א'. (א) **מצוה לאכול בעיוהכ"פ ולהרבות בסעודה**. עיי' מג"א שיש למעט בלימודו אז ועיי' בפרמ"ג בא"א בזה ובדברינו במנח"א (ח"א סי' מ"ט בד"ה ומדי דברי בו וכו') עיי"ש ובאמת קשה מד' הש"ס פסחים (דף ק"ט ע"א) אמרו עליו על רע"ק מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בביהמ"ד וכו' חוץ מעיוהכ"פ כדי שיאכילו את בניהם ול"ל טעם זה והלא תיפוק ליה דצריך לעמוד מביהמ"ד בעיוהכ"פ משום שצריך למעט בלימודו וצ"ע.

סימן תרו

סעיף ג'. (א) תקנת קדמוננו שלא להוציא לעז על המתים ומקורו מד' המרדכי מובא בב"י בזה וכתב זה שם בזה"ל ויש סמך לדבר בהגדה דר' תנחומא פ' ואתחנן. והנה כמה הלכתא רבוואתה איכא למישמע מלישנא קדישא דרבותינו הראשונים ז"ל דדייקו ואמרו שלא להוציא לעז ולא אמרו "שלא לדבר סרה או לה"ר על המתים" דבזה הי' שפיר מיושב מה דקאמר דהוא תקנה וחרם קדמונים הלא קשה לכאורה דהא לה"ר הוא איסור דאוריית' ולא תקנה וכו' א"ו פשוט כיון דלשון הרע אינו שייך רק על בנ"א בחיים ולא על מי שאינו בעולם ע"כ צ"ל שזהו תקנת הקדמונים שגם על המתים לא ידברו אך קאמר בלשון "שלא להוציא לעז" ובזה שייך שפיר טעם התקנה וחרם דהוא לעז חדש שלא שמע בחייו (כמו שהוא נראה פשטות הלשון ברור) והוא מובן וכעין מה שאמרו אין משיבין את הארי לאחר מותו דאם הי' לך לומר הי' צ"ל בחייו להוכיחו א"ו דהוא שקר והוצאת לעז וע"כ בא ולהניח דברים אחרי מיתתו שלא יוכל המת להכחיש ולברר צדקתו וע"ז גזרו בחרם ולא יעשה כן בישראל כמובן אבל מי שמוחזק בחייו לעושה עול וצריכים לגנות מעשיו שלא ילמדו ממנו וכהאי דאמרו ונודע מירושלמי מצוה לספר לה"ר על

בעלי מחלוקת (ובפרט על בעלי עול שהסיתו והסחיתו בכלל ישראל) וכי בשביל שמת עי"ז לא יגנו את מעשיו והלא כשיסתקו אז עדיין ילמדו ממנו כי יחשבו אשר בצדק עשה. א"ו רק לעז חדש כנז'. גם כן מוכח הראי' שהביא ממדרש תנחומא (פרשת ואתחנן) שם נאמר רק זה שאמר הקב"ה למשה רבינו על מה שאמר והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים וכי אברהם יצחק ויעקב היו חוטאים שאמרת עליהם כך עכ"ל המדרש תנחומ' הרי מזה דרק על צדיקים אמתיים מפורסמים כגון האבות הקדושים הי' איסור לחפות עליהם חטא ולקרותם בשם חטאים אבל לא למי שגם בחייו נודע חטאיו ואינו מוציא לעז חדש (ומה שאמרו חז"ל כ"פ וכגון בסוף פסחים שיעקב אבינו יאמר שלא יברך בשביל שנשא שתי אחיות זהו אינו הוצאת לעז כי הוא מפורש בתורה וגם הי' לחכז"ל מקובל ואמרו שכן יאמר יעקב אבינו לעתיד) וז"פ.

סעיף ד'. (ב) **מותר לרחוץ ולטבול בעיו"כ דיו"כ מבטל שבעה**. עיי' מג"א (ס"ק י') דשאר דיני אבילות נוהג עד הלילה ועיי' בשערי תשובה בשם שו"ת דברי יוסף להקל לאכול סעודה המפסקת על השלחן והכסא או ספסל וכן ראיתי עתה בשו"ת זרע אמת הספרדי (חלק ג' בליקוטי או"ח בזה) ושגם הרה"ק בעל מעבר יבק ז"ל נהג כן עיי"ש אולם שמעתי מת"ח מופלג שהי' אצל רבינו הקדוש בעל דברי חיים ז"ל בצאנז בעת איתרע בי' מילתא (בילד ל"ע) והי' בעיו"כ בימי ז' ועמד אצל הסעודה אצל השלחן שהעולם אכלו ולא רצה לישב על הכסא וספסל שחשש לד' המג"א וגם הלך אז בספאדי"ק (בגדי חור) לא בבגדי שבת שטריימי"ל שנהג בסעודת עיו"כ בכל שנה ושנה וכפי הנראה י"ל אולי מחמת שלא היתה הסעודה אחרי מנחה ע"כ לא יהי' עוד סעודה המפסקת כיון שיאכל אחרי מנחה עוד מעט הגם שלא יאכל לחם אח"כ מ"מ אין חיוב בעיו"כ בפת דוקא (ואכמ"ל) ע"כ הוי רק לאכילה שלאחר מנחה דין סעודה מפסקת וע"כ י"ל החמיר בזה.

סימן תרז

סעיף א'. (א) צריך לדתוודות במנחה קודם סעודה המפסקת. הנה נודע דעת הרמב"ן דמ"ש בגמ' (יומא ס"ז ע"ב) מתודה עם חשיכה צריך גם אחרי אכילה סעודה המפסקת כדי שיכנס בו ביוה"כ בתשובה וכ"כ רש"י בד"ה עם חשיכה לאחר אכילה משקיבל עליו יוה"כ (יתודה) וכן הוא מובא באשל אברהם (להג' מהר"א אפענהיים ז"ל) וכן מנהגנו מאבותינו הקדושים זי"ע לומר הוידוי אנא תבא לפניך וכו' אשמנו וכו' בביהכ"נ קודם הוצאת ס"ת לאור זרוע ולפלא על מרן המחבר שלא כתב כלל בזה לחוש לדעת הרמב"ן שנר' כן באמת מפורש בגמ' שם דאעפ"י שהתודה קודם סעודה המפסקת צריך להתודות

לאחר שיאכל וישתה בסעודה המפסקת. וביותר תימה כי מרן הב"י בזה השמיט בלשונו הך לישנא דגמ' וברייתי' [ואעפ"י שהתודה קודם שאכל ושתה צריך שיתודה אחר שיאכל וישתה] ונקט רק ואעפ"י שהתודה ערבית יתודה שחרית וכו' רק שהועמד זה אח"כ בב"י שם בין שני חצאי אריח כנז' בזה אבל בגמ' הוא כן מפורש בלי שום שינוי נוסח וספק כלל ואולי מטעם דאישתמיט ליה בלשונו בב"י הך כנז' כי על כן לא הביאו כלל בש"ע להתודות עיוה"כ קודם הלילה). ובמטה אפרים (סי' תרי"ט סעי' ח') הביא לחוש לזה לומר בלחש הוידוי קצרה אשמנו וכו' (קודם כל נדרי) וכנר' לומר זה בצבור כראוי אין זכר למו בכל מקהלות אשכנז ופולין הישנים ועכ"פ בודאי עכשיו ראוי להנהיגו בצבור וכמו שנהגו כבר הרבה וכמנהגינו לאמרו בצבור בתחלה בביאתו לביהכ"נ קודם כניסת היום כנ"ל.

סימן תרי"ט.

סעיף א'. (א) **ליל יוה"כ נוהגים שאומר ש"ץ כישיבה עול מעלה ובישיבה** וכו'. עיי' ט"ז (ס"ק א') אשר תמה מדוע לא הזכיר כאן שיהיו עוד שנים עמו ועיי' בזה מה שחולק דאם הש"ץ שהוא מתפלל אומר נוסח זה א"צ לצירוף כי הוא משולח מן הקהל והוי כאלו כל הקהל אומרים כן אבל אם הרב או הגדול שבקהל אומר זה לא נקרא משולח מהקהל ע"כ צריך לצירוף שנים עכתד"ה ולולא דברי רבינו הט"ז בזה הי' נראה הסבר' להיפך כי כשגדול העיר או הרב הממונה על הצבור אומר זה ה"ז כיחיד מומחה שא"צ לצירוף שנים כיון דרב חילי' לזה וגם הוא משולח מן הקהל לכל השנה להורות ולדון ולהתיר נדרים ולגדור איסורים או להתירן, משא"כ אם החזן פשוט אומר זה והוא אינו מהצבור משולח רק להתפלל בקול אבל לא להתרת נדרים וכיוצא כלל ע"כ צ"ל עוד שנים כדין ביד עכ"פ. ומ"ש הט"ז ממהרי"ל שהי' חזן וכו' אדרבה משם ראיה לדברינו דמהרי"ל לא חזן לבד הי' רק מרנא ורבנא רב העיר והמדינה כולו אז (וכמבואר במהרי"ל ריש הל' חנוכה עיי"ש) [ומפיו אנו חיים בהלכותיו ותשובותיו עד היום הזה] רק שהי' קולו נעים והי' ש"ץ בימים הנוראים ג"כ. וע"כ שפיר הי' דינו כיחיד מומחה המשולח כזה ולא הי' צריך שפיר לשום צירוף שנים משא"כ ש"ץ אחר צריך צירוף ב' כנז' וא"ש ונכון.

סימן תרכב

סעיף א'. (א) **ואין אומרים ואני תפלתי אפילו אם חל להיות בשבת.** עיי' בדברינו בחמשה מאמרות במאמר נוסח התפלה (אות כ"א) מ"ש עצה טובה לזה.

סעיף ב'. (ב) וקורים ג' כפ' עריות. עיי' ט"ז (ס"ק ד') מ"ש הטעם כיון דעריות נפשו של אדם מחמדתן וכו'. והוא פלא, דהלא זהו הטעם כתב רש"י גם במגילה שם (דף ל"א ע"א) לפי שהעריות עבירה מצויי' שנפשו של אדם מחמדתן ויצרו תוקפו עכ"ל רש"י שם ואיך כתב זה מרן הט"ז בשם עצמו בלשון ולי נר' (וכבר הזכרתי מזה התימה בחיבורנו מנח"א ח"ב סי' ס"ד] עיי"ש).

סימן תרכג

סעיף ב'. (א) **קודם שקיעת החמה**. עיי' במג"א (ס"ק א') דהיינו סוף השקיעה שהוא צאת הכוכבים ומ"ש בשם הב"ח דנוהגין להמשיך עד הלילה. וכ"כ בשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' נ"א) שיש לסמוך לכתחלה על מ"ד דתפלת נעילה בלילה עיי"ש. וכ"כ במטה אפרים שהמנהג כן להמשיך נעילה עד הלילה גם שמתחילין מבעוד יום. אמנם חזות קשה ראיתי שם במטה אפרים (סי' זה סעי' ח') שכתב בזה"ל אם סיים ש"ץ התפלה בעוד יום קצת יש למהר באמירת שמע ישראל כדי שיוכל לומר גם קדיש תתקבל קודם צאת הכוכבים אבל אם סיים הש"ץ התפלה בלילה אין קפידא בזה ורשאי לומר קדיש תתקבל בלילה וכו' עכ"ל והוא דבר זר ומוזר (במחילת כתהד"ג) ונגד המנהג דכשסיים הש"ץ התפלה מבעוד יום קצת המנהג שמאריכין באמירת אבינו מלכנו הש"ץ והצבור כל חרוז (חו"ק) כדי שיגמרו כבר התפלה כשיהי' לילה ודאי וכשיצאו מספק שיעור ביהמ"ש ועיי' בדברינו במנח"א (ח"א סי' כ"ג) לענין כל שיעורי ביהשמ"ש בכל שבת שצריכין להחמיר לכל הדעות בספק דאוריית' איסור כרת וסקילה. ואין לסמוך במה שמתפללין אח"כ מעריב במוצאי יוהכ"פ ועד שיבואו לביתם יהי' ודאי לילה ז"ח דהגע בעצמך דנתת דבריך לשיעורין אם אחד דר בחצר ביהכנ"ס ממש סמוך לו ובפרט הנשים כששומעין קול תק"ש (והדרים שם סמוך ממש לכותל) מיד רוצים לטעום אוכל ועושי' בעצמם הבדלה (ולא יחמירו אז ברעבונם וצמאונם לשום דעה וחומרי) ואיך יעשו מכשול גדול כזה כשיעשו כדברי הג' מטה אפרים. שימהרו לומר קדיש תתקבל קודם צאה"כ ויגמרו התפלה ויבואו לאכול מיד בפרט הנשים הדרים סמוך לבית התפלה כנז'. וגם ימהרו ויחטפו באמירת אבינו מלכנו שהוא עיקר התפלה בגמר החותם וכמו שעורר בכבודו ובעצמו הג' במטה אפרים בזה (סי' תרכ"ג סעי' ב') מ"ש החכם לעורר הצבור בדברי כבושין לפעמים קודם תפלת נעילה לשום לבם להתפלה בגמר החותם עיי"ש בנועם לשונו ומתקו ואיך יחטופו עתה באבינו מלכנו ובשמע ישראל וה' הוא האלקים (שהוא העיקר הכונה והעליי' בתפלת נעילה כמבואר בסידור האריז"ל) כדי שיאמרו

קדיש תתקבל קודם צה"כ אשר באמת מותר לכתחלה לאומרו אחרי צה"כ כמ"ש בעצמו שם במטה אפרים כנ"ל עיי"ש ולא עדיף להחמיר בזה יותר ממה דפסקינן לעיל בסימן נ"ה (סעי' ב') דאם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן דגומר עכ"ז וכן כשיצאו בעת תפלת י"ח של ש"ץ דגומר עכ"ז הקדיש תתקבל ומכ"ש בזה דגם אחר צה"כ הוא עוד זמן תפלת נעילה בלילה לכמה דעות בראשונים ז"ל הרי"ף והרא"ש ודעימי' ע"כ מה ירויחו במה שימהרו לומר קדיש תתקבל קודם צה"כ. וגם יצטרכו לבלבל ולבטל כונת התפלה וגם בתפלת אבינו מלכנו במה שיעמידו בע"כ שלוחים ההולכים ובאים הרצים יצאו דחופים לראות בחוץ בכוכבי שמים אם לא יצאו עדיין באשר מהרו כבר התפלה לגמור ואז ימהרו יותר ויחטפו באמירת אבינו מלכנו ושמע ישראל כדי לומר קדיש תתקבל קודם צה"כ. ואדרבה איפכ' מסתבר'. ומנהג של ישראל תורה להאריך בכה"ג (וכדי להציל ממכשול כנ"ל) עד הלילה כנ"ל. [ועיי' בדברינו בדברי תורה מהדורא ב' (אות ס') לענין תפלת נעילה של רב. ועיי' במהרי"ל [שהוא ראש רבותינו הקדמונים בהלכות ומנהגי אשכנז] (הל' עיוה"כ) וז"ל ולהכי נמי במוצאי יוה"כ יוסיף להמשיך תעניתו תוך הלילה. לכן שגגה ביד ההמון שטורח עליהם כשסיץ מושך בתפלת מוצאי יו"כ עד הלילה דהא צריך להוסיף ג"כ ביציאתו עכ"ל מהרי"ל ז"ל.

ב שקיעת החמה. עיי' בשע"ת בזה בשם הנו"ב אודות הדלקת נרות ע"י נכרי בעת תפלת נעילה ועיי' בדברינו במנח"א (ח"א סי' מ"ז) בהג"ה שם מ"ש ליישב מנהגן של ישראל כיון שמדליק הנכרי זה שהוא כבר ביהשמ"ש עיי"ש וכן מצאתי עתה באשל אברהם (להגה"צ מבוטשאטש ז"ל) בזה שכתב ג"כ להתיר מטעם זה שהוא ס"ס מטעם ביהשמ"ש עיי"ש. ועתה ע"י נרות העלעקטרי מהעיר שדולקים כל היום עוד מעיו"כ וכמו שנהגנו בבית מדרשינו בעה"י מה טוב שלא יצטרכו לבא לידי היתרים האלו להדליק ע"י נכרי שלא יהי' בגמר החותם ביוה"כ ראשון לחשבון עונות אפילו חשש קטרוג. ה' ישמרנו ויצילנו.

סעיף ד'. (ג) אומר כתר כמו במוסף, היינו למנהג הספרדיים (שהיו בקהלות מרן המחבר) שאומרים כתר. והאשכנזים אומרים אז נעריצך וכו' כמו בשארי מוספי שבת ויו"ט כמנהגם ומשמע מהפיוט שהוא של האשכנזים ג"כ שקודם כתר בנעילה שהוא ד"ה שערי ארמון וכו' עד שערי כת"ר המיומן וכו' משמע (קצת בהשערה) שנוסח הקדמונים הי' לומר כת"ר ולא נעריצך ע"כ אומרים עד שערי כת"ר המיומן קודם קדושת כת"ר כמ"ש במחזורים של הרוו"ה ז"ל כי הי' מיוסד על א"ב אלא שהקהלות קצרוהו עד שערי כתר (ועד בכלל) אי"ו כנ"ל] עכ"פ במנחה ובשחרית אין שום ענין לומר כת"ר בין להאשכנזים בין להספרדיים (החסידים) כמנהגינו וכמו שביארתי בעה"י בחמשה

מאמרות מאמר נוסח התפלה (אות ל"ו) עי"ש וכן בסידורי דייקנא כמו סידור הרב בעל התני"א זצ"ל וכיוצא כ' לומר כתר ביוה"כ רק במוסף ובנעילה.

סעיף ה'. (ד) נושאין כפים בנעילה. עיי' בשע"ת (ס"ק ה') בשם שאילת יעב"ץ ועיי"ש (בשאילת יעב"ץ סי' כ"א) שכ' דגם אם הוא לילה ישאו כפיהם ויסמכו על מ"ד תפלת נעילה בלילה. והנה נדפס (בווינציאה שנת תע"ה) שו"ת ראשית ביכורי קציר תשו' חכמי איטאליא ז"ל שלא לישא כפיו בנעילה כשהוא כבר לילה אז עי"ש ולעומתם יש לנו בתוך העקד ספרים ס' כתי"ק (מכת בכורות) מהגה"ק בעל משנת חסידים ז"ל שמשיג עלי' על הס' ראשית ביכורי קציר. ולאשר אנחנו בימינו אלו אין לישא כפים בנעילה כיון שהוא כבר לילה אז (עיי' לעיל סי' זה ס"ק א') וכמו שהכריע בסוף המג"א בזה (ס"ק ג') בשם הב"ש. וכ"כ בשו"ת זרע אמת הספרדי (ח"ג סי' ס"ה) דאפילו היכא שהי' מנהג קבוע לברך נ"כ בשעת נעילה מ"מ כשאז כבר לילה יש לבטל המנהג ולא לברך נ"כ אז רק לומר או"א ברכנו וכו' עיי"ש. ומנהגינו עפ"י זקנינו הגה"ק מהרצ"א מדינוב ז"ל בעל בני יששכר שהגם שהי' מחבב מאוד ביותר מצות נ"כ ועפ"י מנהגו זי"ע נהגנו לשאת כפים גם ביו"ט שחל בשבת (עיי' לעיל סי' קכ"ח ס"ק ה') וכן בהו"ר במוסף וביוה"כ ב"פ היינו בשחרית ובמוסף עכ"ז בנעילה לא נשאו כפים רק אמר או"א ברכנו וכו' וכבר הוא לילה אז וכן נהגנו אחריו ע"כ לא אאריך בזה.

סעיף ו'. (ה) בסוף הסליחות וכו'. עיי' מ"ש לעיל (סי' רצ"ג ס"ק א') בענין נוסח הסליחות ופזמון המבדיל שכ' במהרי"ל ומחזורים הישנים לומר בנעילה עיי"ש.

סימן תרלט

סעיף א'. (א) **הג"ה ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה שאין ישנים בסוכה רק המדקדקים במצות יש אומרים משום צינה דיש צער לישן במקומות הקרים (מרדכי פ' הישן)**. הנה יפלא לכאורה מה שפסק רבינו הרמ"א כהמרדכי להקל בשינה בסוכה שהוא חמיר יותר מאכילה שגם שינת עראי חייב בסוכה כדלעיל (בסעי' הלז) במחבר בזה (ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א ח"ב סי' מ"ו) וכן נר' מפשטות המשנה (ריש פ"ב דסוכה) הישן תחת המטה בסוכה לא יצא י"ח (ועיי"ש ברש"י) דשינה בסוכה אינה רק מצוה רק חובה וא"כ למה פסק להקל בזה כדעת המרדכי כנ"ל ואין לומר כיון דמ"מ מצטער הוא מחמת הצינה וקיי"ל מצטער פטור מן הסוכה א"כ גם אם הוא חובה וה"ז מצטער ופטור. ז"א. דאם כן לא הי' שייך לומר דהמדקדקים במצות מחמירים לישן דהרי אסור להחמיר לכאורה כיון שהוא מצטער ופטור דהוי הדיוט וכמ"ש בלב"ש בזה (על

המג"א ס"ק ז') א"ו בע"כ דגם בסברת רבינו הרמ"א הוא אין ולאו ורפיא בידי' ולא ברור ליה מדינא דהוי מצטער גמור דפטור מן הסוכה ע"כ כתב שהמדקדקים במצות יזהרו לישן רק למד זכות על מנהג העם והיינו הע"ה העניים שאין להם סוכות בנויות כראוי ובפרט שאין להם כרים וכסתות ויש צינה וכמ"ש המג"א בזה (ס"ק ז') עיי"ש וזהו מובן דבעת הצינה בלילה וכשאין להם כרים וכסתות וסוכה עביד' רק במחצלות או וילונות והרוח מנשב דהוא כמעט סכנתא לישן שם ואז הוי ברור וממש פטור לגמרי מן השינה משא"כ כשיש לו כרים וכסתות לא ברירא ליה להרמ"א כנ"ל ע"כ כתב דהמדקדקים יחמירו כיון דהוא חיוב' בספיק' דאוריית' דחיוב' דמע"ל וגם נר' גם כן מזה שלא ברירי' ליה טעמ' דהמרדכי לפטור לגמרי משינה מטעם צינה (במדינתנו) דהא כ' בזה ולי נראה (היינו הטעם שאין ישנים ההמון בסוכה זולת המדקדקים במצות כנ"ל) משום דמצות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דר כל השנה ובמקום שלא יוכל לישן עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת פטור וטוב להחמיר ולהיות שם עם אשתו כמו שהוא דר כל השנה אם אפשר לו להיות סוכת מיוחדת עכ"ל הרמ"א ז"ל משמע דלא מיחוור ליה מ"ש בתחלה טעם שהתירו להם ההמון משינה בסוכה משום צנה רק כ' טעם אחר כנ"ל שי"ל משום דצינה לאו בכל עת הוא א"כ למה ישנו עכ"פ בשעה שהעת הוא אינו לא קר ולא חם דאז בודאי אינו בכלל מצטער עוד ולמה יפטרו בכ"ע מהשינה ע"כ כתב טעם אחר משום איש וביתו דזהו נוהג בכל עת וכשאין לו סוכה מיוחדת לזה מקילין להם לפטור כנז'. אך הא קשי' ממ"ש ופסק רבינו הרמ"א להלן (בכבודו ובעצמו) בסי' מר"מ (סעי' ד') בשם התה"ד דמי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו לא מיקרי מצטער וחייב לישן אע"ג דצריך לכפוף ידיו ורגליו עכל"ה והני מילי סיתראי נינהו לכאורה, דבודאי ידיו ורגליו הוא עינוי יותר מצינה קצת (דבודאי לא מיירי בקור לילי טבת דאז לא חיילי ימי הסוכות) א"ו בע"כ לחלק כמ"ש שם הט"ז (בסי' תר"מ ס"ק ז') דמה שהביאו ראיה שיעור סוכה ז' על ז' דשם בודאי לא יוכל לפשוט ידיו ורגליו בשכיבה משום דשם (בסוכה קטנה ז' על ז') הוא עושה כן לכתחלה. ומצטער דפטור מן הסוכה היינו רק כשנולד לו אח"כ בחג דבר המצערו כגון גשמים וכיוצא משא"כ כשקיבל עליו ובנאו לכתחלה כך אז חייב בשינה בסוכה. ולפי"ז ממילא מיושב מה שתמה שם הט"ז על התה"ד והרמ"א שחייבוהו לכפוף ידיו ורגליו דמיירי שאין לו מקום בסוכה בחצירו להיות שם מטה רחבה כראוי שיוכל לפשטן וגם לא לפי אנשי ביתו ובניו החייבים בסוכה וא"כ מעיקר' בנאו לכך ע"כ חייב בשינה בסוכה גם כשצריך לכפוף ידיו ורגליו וא"ש ולא סתרי אהדדי דברי רבינו הרמ"א דכאן י"ל מיירי הרמ"א כשעומד

ומצפה קודם החג שיהי' העת חם ויוכל לישן שם וכשאח"כ נתהוה בחג עת צינה וכמ"ש המג"א שגם כרים וכסתות לכסות אין לו אז בודאי יש לו דין מצטער ופטור מן השינה בסוכה, וע"כ למד הרמ"א זכות עליהם בדוחק כזה. ומכאן תוכחת מגולה לאותן המקילים (אשר מקלם יגיד להם) יהיו מי שיהיו (ואם עשאן לדרך צדיקים אשר יקראו בשמותם אז בודאי גרע יותר כי חוטא ומחטיא את הרבים בזה ללמוד בדורנו ממעשיו) שאינם ישנים כלל בסוכה אם כי יש להם סוכות ותנורים בתוכם ובפרט בתים גדולים ובנינים מרווחים ועוסקים כל ימיהם בבנין בתיהם (בבחינת נשמות מדור הפלגה) וגם סוכות כנ"ל ולהשתמש בהם בכל השנה בתים קבועים חדרים נאים, אבל אין ישנים בהם לעולם אם כי יש להם תנורים שם וגם כרים וכסתות לרוב ולאין מספר. וה"ז זדון ופשיעה ואם יחששו מפני רוח המצויי' לפעמים דרך הסכך יכולין ליזהר כשיעשנה מעובה כעין בית אעפ"י שאין הכוכבים נראים בתוכה כשירה כדפסקי' לעיל (סי' תרל"א סעי' ג') ומכ"ש בעת הצינה כשמתיירא מפני הרוח שלא יזיקנו בשעת הצינה ושעהד"ח כדיעבד דמי עכ"פ יוצא מצות סוכה בשינה. ופשוט שאין להשגיח במעשיות הבל שלהם כי זקנו או זקנתו צותה לאביו או זקנו בתורת מצות כיבוד שלא לישן בסוכה כלל כי ממ"נ אם הי' אז אביו או זקנו חולה קצת (דלולא זאת אסור לשמוע בקולם לבטל מ"ע דאו') אין דנין בזה מזמן לזמן. או מגברא לגברא. כי הרי אנו רואין אותם בריאים וחזקים באבריהם. וכחלב כרים מפוטמים בכל מעשיהם. ולמה למצות ה' לא יתנו אזניהם. ה' ישמרנו מתם ומזימותיהם. ולהשומעים ינעם וכאשר הי' עם אבותינו ורבותינו מתלמידי הבעש"ט הקדוש זי"ע מסרו נפשייהו על שינה בסוכה וזקיני הקדוש מהרצ"א זי"ע ותלמידו וחסידיו הזקנים במס"נ על זה. וכן בס' שערי רחמים דיני ומנהגי הגר"א ז"ל מווילנא ששאלוהו אם מותר לישן יחידי בסוכה והשיב שומר מצוה לא ידע דבר רע רק שיישן שם.

שוב ראיתי בשו"ת מן השמים לר"י מקורבול ז"ל חד מבעלי התוס' (אות י"א) וז"ל שאל שאילתא על שאינם מניחים תפילין בכל יום אם הוא עבירה גדולה ועונשה מרובה ודומה למי שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה וכו' או אם יש לו טענה בעבור שצריכים גוף נקי וכו'. והשיבו:

אין אומרים במצות זו דומה לזו. כי יש מצות קלות כגון סוכה וכו' שהמבטל אותם עונשו מרובה ואינו דומה המבטל קצת למבטל כולה שלא ניתנה תורה למלאכי השרת. ונראה שאין עונשו מרובה כמבטל מצות סוכה וכו' עכל"ה עיי"ש ובפי' על שו"ת מן השמים דהשאלה והתשובה יסובו על המבטל מצות תפילין מכל היום אבל על הנחתן לזמן

קצת (בשעת ק"ש ותפלה) בכל היום לא הי' מקום ספק וע"ז כתב דאינו דומה המבטל מקצת וכו' כגון בתפילין כשאין מניחן כל היום ועכ"פ אין עונשן כמו המבטל מצות סוכה (גם במקצת) שעונשן מרובה יותר עיי"ש ויתבאר לכל רואה ומבין הרי דבסוכה גם המבטל מקצת גם בשינה (שהוא זמן החיוב ביותר כגון גם בשינת עראי כנ"ל) עונשו גדול ר"ל וגם בשמים יקפידו על ככה וה"ז דומה למה שארז"ל למנחות (מ"א א') דאמר ליה מלאכא לר' קטינא דבעידן רתחא מענשין אפילו על עשה שיוכל לפטור ממנה כגון בציצת כשלובש סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא ומכ"ש במצוה חיובית כמו בסוכה כנז'. ה' יפרוס סוכת שלומו עלינו ב"ב בכל ענייננו. [ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א ח"ב סי' מ"ו].

סעיף ה'. (ב) ירדו גשמים ה"ז נכנס לתוך הבית. עיי' בדברינו בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ד' סי' ל"א ד"ה ועוד בזה וכו') טעם לשבח למנהג אבותינו ורבותינו הק' מתלמידי תלמידי הבעש"ט הקדוש זי"ע שלא נכנסו לתוך הבית גם בירדו גשמים עיי"ש הטעם עפ"י ההלכה, וגם עיי' בדברינו בשו"ת מנח"א חלק ה' (סי' פ"ג) עיי"ש.

ג **נכנס לתוך הבית**. הנה מנהג אבותינו ורבותינו הקדושים כנ"ל באות הקדום וגם כשירדו גשמים בלילה גשם שוטף בלי הרף היו סוגרים (בהכרח) בסוכה בעת השינה הגג העשוי לפתוח ולנעול אבל לא נכנסו לישן לתוך הבית. והנה מעולם עיינתי בזה דבשלמא אם הגג למעלה הוא של נסרים או סינדלע"ן א"כ י"ל דהוי עכ"פ סוכה מדאו' כיון דכיסוי הגג של עץ הוא פוסלת מדרבנן רק משום גזירת תקרה. והגם שי"ל כהאי שכתב רבנו יונה בברכות וכן בסוכה (דף כ"ח א') אם כן עשית לא קיימת מצות סוכה מימיך הגם שהוא רק גזירה שמא ימשוך אחר שלחנו מ"מ לא קיים מצות סוכה כלל אפילו מדאו' דחכמים אפקוהו וכנודע מזה בפ"מ בפתיחה לאו"ח וכן בדרך פקודיך ועוד בדברינו בעניותן בחיבורנו בעה"י כ"פ בכמה דוכתי בזה א"כ י"ל דגם דאו' לא יצא מצות סוכה כיון דאיכ' גזירת תקרה אך מ"מ י"ל דעכ"פ לכמה דעות וכן נראה כמה פעמים בש"ס דאינו ראוי מדרבנן הוי מ"מ ראוי מדאו' עכ"פ (והארכנו בזה במנח"א חלק ד' סי' א' בעה"י) ואם כן יצא עכ"פ סוכה מדאוריית'. משא"כ בגגין של ברזל שעושים כעת בסוכה כשסוגרין הגג וא"כ הרי הוא כבית וא"כ למה להם לטלטל את עצמם לישן שם הלא יוכלו לישן במטתם בחדרם ואם לומר הטעם כדי שיוכלו לפתוח הגג מיד כשיופסק הגשם, הוא טעם דחוק, דהא כ"פ כשהגשם דולף וטורד זמן מרובה לא יפתחו הגג בלילה גם כשפסק הגשם מחמת אונס השינה או גם כשנעורים אז באשמורת הבוקר יחושו שלא יתחיל לשוב ולירד הגשם ויתקלקל הסוכה משטף מי הגשם שלא יוכלו אח"כ

לקיים מצות אכילה או שתיי' בסוכה כשיקומו בבוקר וביום כולו) וא"כ למה ישנים בסוכה כשהגג של ברזל סגור. עד שמצאתי ראיה גדולה למנהג זה (של צדיקים וחסידים ות"ח שבדור) מדברי הש"ס מפורש בסוכה (דף כ"ו א') רב שרי לר' אחא ברדלא למיגני בכילתא בסוכה משום בקי פירש"י למיגני בכילתא. ואעפ"י שיש לה גג וגבוה עשרה והוי כאילו חוץ לסוכה עכ"ל רש"י. וקשה דאם באמת בכילתא הוי כחוץ לסוכה א"כ למה לו לטלטל לישן בסוכה הו"ל לשוב לביתו במנוחה אלא ודאי דעכ"פ המקום הוא חשוב שהוא מקום סוכה כמצותו כשישנים שם בלא הכילתא. וכן ה"נ המקום הוא חיבת הקודש בסוכה כשישנים שם גם כשהגג סגור כיון כשיפתחו הוא מקום קיום מצות סוכה. ושמעתי כעין זה מאאזמוי"ר הרה"ק זי"ע אבדפה"ק בשם דו"ז רבינו הקדוש רבי ר' זיסא זי"ע מהאניפאליא שהרגיש ברוח קדשו פעם אחת בעת הליכו בגלות שהוא מקום קדושה ומצוה ושאל ואמרו לו שהוא מקום סוכה פסולה שעשה הבעל הבית ע"ה גמור עד שהיתה פסולה מעיקר' (ואכמ"ל בעובדות) ועכ"פ לפי הנז' מקורו בש"ס שגם בכילתא שהוא כסוכה פסולה מעיקר' אעפי"כ לא יצא מתוך הסוכה שעכ"פ קדושת המצוה יש בו כנז'. ולכאורה יש לסתור זה מד' הירושלמי מובא בתוס' סוכה (דף כ' ע"ב) בטבי עבדו דר' גמליאל דפרכינן דג"כ דהישן תחת המטה לא יצא יד"ח כלל הו"ל לישן חוץ לסוכה ותי' שרצה לשמוע דברי חכמים שדיברו ד"ת בלילה (וכתבנו מזה בדברי תורה מהדור' חמישאה אות א"ח עיי"ש] ולפי הנז' הו"ל לתרץ דעכ"פ בזה הוי מקום סוכה יותר מבחוץ וכמו בכילת' משום בקי כנ"ל. אך יש לחלק קצת דשם גם אם המקום היינו הסוכה אינה כשרה כעת מ"מ הגבר' הוא בר חיוב' ויש לו שייכות עם המצוה אבל עבד דאינו בר חיוב' דסוכה כלל ל"ש זה ע"כ הוכרחו לתרץ משום שרצה לשמוע דברי תורה מהחכמים כנז'.

ד **לתוך הבית.** עיי' שע"ת (ס"ק י"ג) בשם שבו"י (חלק ג' סי' מ"ה) כשירדו גשמים הרבה בליל ראשון שהרעיש שאין להמתין עד חצות עיי"ש אמנם הלשון תמוה מ"ש אלא העיקר כמ"ש בש"ע והסכמת הפוסקים דלילה ראשונה יקדש בסוכה ויאכל כזית בתוכה ויברך לישב בסוכה וכו' עיי"ש והיתכן לברך לישב בסוכה בעת הגשמים והלא הוי ברכה לבטלה. ואולי טעות סופר שם בדפוס, אבל פשוט דגם להמחמירים וחסידים ואנשי מעשה (עיי' לעיל ס"ק א' וס"ק ב') מ"מ פשוט דלא יברכו בעת הגשמים כנז' ומ"ש שם הוא ט"ס בדפוס כנז'.

סימן תרמ"ט.

סעיף ה'. (א) **כל אלו שאמרנו שהם פסולים מפני מומין שביארנו או מפני גזל וגניבה ביום טוב הראשון בלבד אבל בשאר ימים הכל כשר**. עכ"ל מרן המחבר. וצ"ע וקשה בדברי רבינו הרמ"א שכ' על זה ויש פוסלין בגזול כל ז' ימים וכו'. ולהלן כתב הרמ"א וז"ל אבל אם הי' יבש או מנומר שפסול כל שבעת ימים אף אם חתך היבשות או הנמור פסול כל ז' הא אזל ובא מכח פסול. ומ"ש שפסול כל ז' משמע לשונו דפשוט ליה דיבש או מנומר פסול לכ"ע גם להמחבר וע"כ לא הביאו בלשון י"א (שחולקים) רק לענין גזול בשאר הימים דפסול כנ"ל. אבל לענין יבש ומנומר וכיוצא לא כתב כלל בלשון י"א והיינו נראה דלכ"ע פסול ובאמת בלשון המחבר (והוא לשון רבינו הרמב"ם (הל' לולב פ"ח הל' ט') עיי"ש) כל אלו שאמרנו שהם פסולים מפני מומין וכו' בשאר הימים כשר א"כ הו"ל להרמ"א לכתוב זה בלשון י"א דפסול כנז'. וגם להלן בזה שכתב הרמ"א דחזזית פוסלת כל שבעת ימים והרי זה ג"כ דלא כהמחבר (בשם הרמב"ם) כנז' שכ' דכל המומין כשרים בשאר הימים וכבר עמד על זה (במשבצות ס"ק ט') עיי"ש אבל על הך דיבש או מנומר לא העיר בפמ"ג. ועיי' ב"י בזה בשם הראב"ד שם דגם יבש פסול בשאר הימים אמנם במחבר כ' הב"י כלשון הרמב"ם דהכל כשר בשאר הימים ופשוט דגם יבש בכלל. ע"כ דע.

אמנם בגוף ההלכה הנ"ל שפסק הרמ"א בשם הג"א (פרק לולב הגזול) דאף אם חתך היבש או הנמור פסול כל ז' משום כא מכח פסול וקשה דלמה יגרע מהדס בענבים שחורות שפסול בגופן ואם עבר וליקטן כשר (קודם יו"ט או בחוה"מ) עיי' ש"ס סוכה (מ"ג ב') ופסקינן כן (בסי' תרמ"ו סעי' ב') ולא אמרינן שיהי' פסול כמו טריפות החוזר להכשרו או שבא מכח פסול קודם שחתך הענבים ומיעטן כנז' ויוצאין בו בחוה"מ ולמה יגרע זה בשאר הימים כנז'.

סימן תרנא

סעיף א'. (א) **מצות ד' מינים שיטול כל אחד וכו'**. הנה הצל"ח בשבת (דף קל"א) פשיטא לי' דיוצאים בד' מינים בלקיחתם במחובר. ועיי' בפרמ"ג לקמן (בא"א סוף סי' תרנ"ג) מה שנסתפק בעציץ מלא ובתוכו מהד' מינים אם יוצא בעודו במחובר שם והנה על הצל"ח תמהו מש"ס מפורש (בחולין ט"ז א') וכן שחיטה שהיא בתלוש שנאמר ויקח את המאכלת לשחוט את בנו, הרי דלקיחה היינו רק בתלוש וה"נ כתיב ולקחתם לכם וגו'. ועיי' בס' אורחות חיים בסי' זה מ"ש בהגהות הג' מברעזאן ז"ל בזה. אכן יש לתרץ לפענ"ד כיון דבאמת קשה להבין לכאורה הך ש"ס דחולין שם ויקח את המאכלת דהא אין למדין

דבר מקודם מ"ת כנודע בשם הירושלמי וזהו מעקדה (בזמן אברהם אבינו) שהי' קודם מתן תורה ובע"כ דהוא רק אסמכת' מקרא והעיקר כנר' לשיטת רבי הוא הללמ"מ דאוסר שחיטה במחובר (שם בחולין דף נ"ו ב') ורק אסמכוהו אקרא. אמנם כבר ביארנו בשו"ת מנח"א (חלק א' סי' ס"ג) דגם אם נאמר דהוא רק אסמכת' ג"כ קשה כיון דהוא קודם מ"ת ובע"כ כמ"ש שם דש"ס דילן בבלי לא ס"ל להך דירושלמי דאנן למדין דבר מקודם מ"ת עיי"ש ומעתה מיושב גם בש"ס זבחים (צ"ז ב') לענין כלי דקידושים דילפינן מויקח את המאכלת וגו' וכן מהכתוב ויקח משה חצי הדם וגו' שהוא בפ' משפטים קודם מ"ת ועיי"ש בתוס' חולין שם ובע"כ דלש"ס דילן לא ס"ל הך דאנן למדין דבר מקודם מ"ת כנ"ל. נחזור לענייננו דהנה בש"ס דחולין שם ס"ל לר' חייא דשוחט במחובר כשר בדיעבד וס"ל על הך אסמכת' דויקח את המאכלת דרק זריזותי' דאברהם קמ"ל ולא בא הלימוד ויקח לאסור מחובר ולפי"ז בדרך פלפול בסוגי' דשבת שם שפיר י"ל ס"ל להצל"ח לשיטת ר' חייא דאין הלימוד מויקח לענין מחובר ומחובר כשר ע"כ גם בולקחתם לכם בד' מינים כשר במחובר וז"פ.

סימן תרנב

סעיף א'. (א) **והמדקדק יאחוז הלולב בידו כשנכנס מביתו לבהכ"נ גם בשעת התפלה.** היינו הלולב עם האתרוג הד' מינים ביחד כיון שד' מינים שבלולב מעכבין זה את זה, וכל מקום שנזכרו לולב היינו הד' מינים וז"פ. אלא שראיתי ושמעתי שאומרים כן בשם גדולים שלקחו הלולב בעת התפלה בלא האתרוג. ולפענ"ד הוא מנהג של טעות (ליטול אז הלולב בלא האתרוג) כיון דמקורו הוא בש"ס סוכה (דף מ"א ב') דא"ל מר בר אמימר לרב אשי אבא צלויי קא מצלי בי', מיתבי לא יאחז אדם תפילין בידו וס"ת בחיקו ויתפלל (פירש"י מפני שטרוד הוא במחשבתו שלא יפלו מידו ויתבזו ואין דעתו מיושבת עליו בתפלתו) וכו' ואמר שמואל סכין (פירש"י מתייירא שמא יפול ויתקע לו ברגלו) וקערה (מלאה) ככר (שאם יפול יהא נמאס) ומעות (שלא יתפזרו) הרי אלו כיוצא בהן (ומשני) התם לאו מצוה נינהו וטריד בהו הכא מצוה נינהו ולא טריד בהו תניא וכו' כך הי' מנהגן של אנשי ירושלים אדם יוצא מביתו ולולבו בידו הולך לביהכ"נ ולולבו בידו קורא ק"ש ומתפלל ולולבו בידו וכו' עכ"ל הגמ' ואי אמרת דהכונה ללולב בלא האתרוג למה ליה לדחוקי בתירוצ' משום דהוא טירד' דמצוה ע"כ מותר ליטלו בשעת ק"ש ותפלה תיפוק ליה כיון דכל האיסור שלא יטול אז קערה ככר ומעות או ס"ת כדי שלא יתבזו כשיפלו וכן מעות שיתפזרו וככר וקערה שימאסו או ישפכו כנ"ל מפירש"י ז"ל משא"כ אם יטול

הלולב בלבד מה זה חשש שיוטרד פן יפול מידו לארץ הלא גם לכתחלה כשקורא בתורה כשנושא את כפיו מניחו לארץ ואין זה בזיון לגבי הלולב כלל גם לכתחלה ומה זה הקושי' דמקשי מלולב לגבי ת"ת ותפילין או קערה כנ"ל. אבל אם הפירוש כפשוטו באמת היינו עם האתרוג אז שפיר ניחא כיון שמתיירא שלא יפול האתרוג מידו (בדרך נפילה ולא בדרך הנחה) דבודאי יחסר ויתבקע כ"כ או יפול פטומתו ויפסל ע"כ הוכרחו בגמ' לתרץ דטירד' דמצוה שאני ולא יתבטל עי"ז מכונתו בק"ש ותפלה.

ולא תיקשי דהא בשאר הימים לא מיפסל גם האתרוג גם כשיפול ויחסר. דהא הגמ' מיירי גם ביו"ט ראשון כשלקחו עם האתרוג ע"כ הוכרחו לתרץ בגמ' רק משום טירד' דמצוה שאני כנז' וז"פ. וגם י"ל גם ביום שני וחוה"מ כשיפול האתרוג ויתבקע לרסיסים לכתחלה יהי' אסור לעשות כן ואינו הידור מצוה ועיי' סימן תרמ"ט (סעיף ה' ברמ"א). ע"כ בודאי אין שום טעם וריח להחולקים ומחזיקים בעת התפלה הלולב בלא האתרוג. ואדרבה הוא חשש בפני הרואים שלא יחשבו (כשרואים ת"ח עושים כן) שיוצאים בלולב בלי האתרוג וכמ"ש המהרש"ל בתשו' (סי' ח') ומובא במג"א לעיל (סי' תרנ"א ס"ק כ"ג) דאם אין בנמצא כלל אתרוג (או אחד משאר המינים) לא יטלו הצבור כלל גם הלולב (רק הש"ץ) דחיישינן שמא יבא ויטול ג"כ בשנה אחרת בלי האתרוג ולברך עכת"ד עיי"ש.

וכנראה נמשך זה הטעות (אולי) מפני שלשון הגמ' הוא כן שם כשנושא את כפיו מניחו לארץ ולכאורה באתרוג אין מהדרך להניחו על הארץ אבל באמת ז"א ראיה מוכרחת דמיירי בלולב בלבד דגם באתרוג כשמניחו על הארץ דרך הנחה (או על החלון) אז לא יתקלקל רק דרך נפילה מידו אז יתקלקל בודאי כנ"ל וא"צ להגמ' לבאר האיך מניחו להאתרוג דמדינא אינו כמו תפילין שיצטרך להניחו בתיק דוקא כמובן.

שוב ראיתי הלשון ברבינו יונה ברכות (דף כ"ג ב') שמפני החשש שלא יפול הלולב ויפסד טרוד לשומרו וא"כ לכאורה סתירה לראייתי כנ"ל כיון דגם בלולב בלבד בלי האתרוג נראה דיש לחוש שמא יפול מידו ויפסל כנ"ל אמנם באמת קשה להבין איך יחוש בלולב שמא יפול מידו כנ"ל והלא אם יפול עשרה פעמים לארץ מה זה יפסול והנסיון יראני כן א"ו דמיירי עם האתרוג. וגם האמת דבכל מקום דמיירי בלולב היינו יחד עם האתרוג דד' מינים מעכבים זא"ז כנ"ל.

סימן תרנד

א **ונוהגים ליקח כל יום ערבה חדשה ולקשרה בלולב והוא הדור מצוה.** עיי' באה"ט בשם א"ז סי' תרנ"א וז"ל תמה אני על מנהג עלמא שלוקחים בכל יום ערבה חדשה

ותוחבים באגודה ומתוך שמושכים למטה כדי שיהי' למטה מן ההדס נושרים עלי הערבה ויש קורעים בכונה ואינם מבחינים דלפעמים היו רוב העלים, ויותר טוב לדעתי לאגוד קודם יו"ט הערבה שלימה עם הלולב ויתן הלולב ולא יקח בכל יום חדשה עיי"ש עכ"ל. ולאשר מנהג אבותינו וכל ישראל יוצאים ביד רמ"א ז"ל שפיר נראה מנהגם כי מ"ש החשש שנושרים עי"ז רוב עלי הערבה הוא מילת' דלא שכיח' וכשלא נשרו רוב עלי' כשרה וגם כשלא יחליפה בכל יום לא הוי הדר כאשר עינינו רואות וכמ"ש רבינו הרמ"א כנז'. וא"ת הלא אי אפשר שלא ינשרו מקצת עליו עכ"פ ע"י התחיבה בתוך האגד וכיון שכ' המג"א לעיל (סי' תרמ"ז ס"ק ג') דנשרו מקצת עליו עמש"כ מרן המחבר דכשרה וכתב המג"א דמשמע דלכתחלה לא יקח אותה וא"כ עוברים עכ"פ על לכתחלה שאין ליקח אותה כשנשרו גם מקצת עליו, ז"א דהא לעומת זה כשלא יחליפה כלל בכל הז' ימים מ"מ הרי הוא בע"כ כמושה כבר באחרית הימים מז' יומין דחג והגם דכמושה כשרה הוא ג"כ רק בדיעבד וכנראה מדברי המג"א הנ"ל א"כ עדיף יותר לדקדק שלא תהי' כמושה (ולהחליפה בכל יום כנ"ל) כיון שכמוסה אינה הדר משא"כ כשנשרו ע"י תחיבתו מקצת עליו (וגם לא נר' כלל שיהי' כונת המג"א בנשרו למטה [ע"י תחיבתו] עלה אחת או שתים שתפסול אפילו לכתחלה. כיון שזהו אינו ניכר רק עכ"פ במיעוט הנראה שנשרו מהעלים, וגם אם נחמיר לומר דגם אם נשר אפי' עלה אחת אין ליקחה לכתחלה מ"מ פשוט) דגם כשנשרו למטה איזה עלים מ"מ נשאר למעלה (בערבה יפה) משם עוד י"ב גודלין עד למעלה והוי עדיין הדר משא"כ בכמוש כנז'. וגם יש חשש יבש דזהו פסול גם בדיעבד (כנ"י בסי' תרמ"ז שם) דזהו כ"פ כשהעת חם בסוכות ויחזיקו הלולב בספל מים בסוכה מ"מ כשזורח השמש (או קצת שיש להם תנור להחם הסוכה דכשיישן בלילה שלא יהי' מצטער מפני הקור. וכן מהראוי) אז יבשו עלי הערבה עד שנפרכו קצת בצפורן בתוך איזה ימים וכיון דהוי חשש בדיעבד ג"כ ע"כ אין לזוז מד' הרמ"א להחליפם בכל יום. (רק צריכין ליזהר שלא לזורקה לחוץ הערבה שמסירין כיון דהיא עדיין כשרה והוקצה לז' ימים ע"כ יניחה שם בהסוכה במקום מוצנע). אך ביו"ט ב' אין להחליפה משום חילול יו"ט כי ישירו עלים בין בהוצאת הישנה והכנסת החדשה כמובן וז"פ.

סימן תרנה

סעיף ה'. (א) **נתנו לו סתם וכו'**. עיי' מ"ש במנח"א (חלק ג' סי' ע') לענין נתינה בע"כ אם נותנו ותוחבו לתוך ידו בע"כ אתרוג וד' מינים אם יצא י"ח עיי"ש.

סימן תרסא

א **בליל יו"ט אומר קידוש וזמן אחריו מיד ואח"כ ברכת הסוכה** (**זו דעת הרא"ש וכן ראוי לנהוג**). עכ"ל המחבר והרמ"א והנה עיי' בט"ז בשם הטור והמרדכי בשם ראב"י דגם בליל ב' י"ל זמן באחרונה כמו יקנה"ז אעפ"י שהזמן אינו חוזר על הבדלה וכן הביא בשם התרומת הדשן והרש"ל בתשו' והב"ח לנהוג כראב"י דב' הימים שוים בזה דגם בליל ב' זמן באחרונה. וכן הביא המג"א בסם הב"ח וכן מצאתי במהרי"ל (הל' סוכה בד"ה בליל ראשון וכו') שסיים שכן העיקר לברך גם בליל ב' סוכה ואח"כ זמן שלא מצינו חילוק בין שני ימים ראשונים וכ"כ בשו"ת רדב"ז חלק ו' סי' ב' (אלפים ש"כ) עיי"ש ועי' בתשו' נו"ב קמא (חאו"ח סי' ל"ט) העלה ג"כ סיומא דפסקא לברך בליל שני סוכה ואח"כ זמן כמו בליל ראשון, ועיי' בשו"ת חסד לאברהם להגאון מהר"א תאומים ז"ל (קמא חאו"ח סי ס"ג) שהחזיק בפלפולו כשי' המחבר והרמ"א בזה לשנות בליל ב' ולברך זמן מקודם, והנה ראיתי בביאור הגר"א על או"ח בזה שכ' וז"ל בליל יו"ט וכו' דזמן עתה לא קאי אסוכה שכבר יצא מאתמול דלא גרע משעת עשיי' שהרי נתכוין למצוה ול"ד לאחר עשיי', ול"ד ליקנה"ז דהבדלה טעונה כוס וראוי לסמוך לבפה"ג ועיי' ברא"ש וע"כ צריך לומר כן דאל"כ תליא בפלוגתא דאביי ורבא דיקנה"ז בפלוגתא דרב ורבב"ח כאן ועט"ז ועמ"א עכ"ל הגר"א ז"ל והנה מ"ש דמה שבירך אתמול לישב בסוכה לא הוי לאחר עשייה זהו דברי הרא"ש (אך הרא"ש באמת לא כתב זה רק גבי לולב כמו שנבאר להלן בעה"י) וגם מ"ס דביקנה"ז שאני משום דהבדלה טעונה כוס כנז' זהו ג"כ העתיק בקצרה מדברי הרא"ש אך מה שהוסיף הגר"א להקשות על שיטת הראב"י והרש"ל והב"ח כנ"ל דא"כ תלי' פלוגת' דרב ורבב"ח בפלוגת' דאביי ורבא. הנה שותא דמר (הגר"א) לא ידענא ואינו מובן כלל וכפי הנראה בע"כ שלא רשם זה רק להערה בעלמא בלי עיון כלל (במחכת"ה). וקשה על דבריו א) דמה בכך דתלי' פלוגת' דרב ורבב"ח בפלוגת' דאביי ורבא הא יכול להיות כן ואה"נ דכן פסקינן הלכה כרב (בסוכה נ"ו א') דסוכה ואחר זמן היינו זמן באחרונה בליל א' לכ"ע כדפסקינן לעיל (סי' תרמ"ג סעי' א') וכן בפלוגת' דאביי ורבא (בפסחים ק"ג א') פסקינן בגמ' שם כרבא (דזמן באחרונה) יקנה"ז ועיי"ש בתוס'. ולעיל בטוש"ע (סי' תע"ג סעי' א') וא"כ שניהם מכוונות להלכה כפסקא דידן גם שניהם. ב) וא"ת דקשי' ליה להגר"א למה לא אמרינן בפסחים שם בפלוגת' דאביי ורבא לימא כתנאי או ת"ש מהך דרב ורבב"ח. ז"א, דל"ש לומר כן רק בפלוגתת תנאים שיהי' אביי ורבא מחולקים בהם בשיטתייהו אבל רב ורבב"ח אמוראי נינהו (ומה דמתרצים כמה פעמים רב תנא הוא ופליג הוא רק מדוחק כשאין תירוץ אחר וכנודע) וממילא ל"ש

להקשות כן דלימא כתנאי כנז'. ג) וגם לפי"ד הגר"א בעצמו והוא מד' הרא"ש דשאני התם ביקנה"ז משום דהבדלה טעונה כוס ע"כ צריך להסמיכה לברכת המבדיל לבפה"ג יותר ועכ"פ טעמ' אחריני אית לכ"א מהם ואין לדמותם ולהקשות ביקנה"ז בדרך תיש מסוכה ואח"כ זמן כנז'. ד) ועוד תמוה גדולה כי הנה בספר שערי רחמים שנדפס בווילנא דיני ומנהגי הגר"א ז"ל (מ"ש מתלמידיו הגדולים ונדפס בהסכמת הבי דינא רבה דשם) במנהגי סוכות כתב בפירוש בזה"ל גם בליל שני מברך סוכה קודם זמן. והני מילי סיתראי נינהו עם מ"ש בביאור הגר"א כנז'.

אמנם באמת נשוב לדברי רבותינו הראשונים הרא"ש ז"ל שממנו המקור הלכה שפסקו רבותינו המחבר ורמ"א. וכדי ליישב מנהגינו ומנהג ת"ח שבעולם ובפרט הצדיקים מתלמידי בעש"ט זי"ע כדעת הפוסקים רבותינו הנ"ל דגם בליל שני סוכה ואח"כ זמן. הנה נראה בעליל בעה"י גם בדברי הרא"ש מפורש שם בסוכה דהנה גבי ברכת שהחיינו על הלולב ביו"ט ב' כתב והרא"ש מאויבר"א כתב בשם ר"י דעכשיו שנהגו לברך זמן בשעת נטילה א"כ צריך לברך גם ביום שני דשמא יום א' חול הוא ולא יצא דזמן לא נתקן לאומרו אלא בשעת נטילה או בשעת עשיי' אפי' בחול ואם לא אמרו בשעת עשיי' ואמרו בחול לאחר עשייה לא יצא וצריך לאומרו בשעת נטילה. מיהו י"ל דשאני הכא דנטלו לשם מצוה לברך עליו ועדיף טפי מנטלו בחול אחר עשייה וכן נוהגין שאין מברכין זמן על הלולב ביום שני עכ"ל הרא"ש ז"ל ולהלן (לדף מ"ו ע"א) כתב הרא"ש להילכת' סוכה ואח"כ זמן יש מן הגדולים שאמרו דבליל שני אומר זמן תחלה דזמן לא קאי אסוכה דאפילו אם הי' יו"ט ראשון חול יצא בזמן דסוכה ולפי סברת בני אויבר"א שחלקו בין בשעת עשייה בין לאחר עשייה קאי הזמן נמי אסוכה (היינו כיון דבירך ביום ראשון לפי ספק יו"ט שני שהי' אז חול א"כ לא הי' זה ברכה בשעת זמנו שהי' אז יום י"ד וגם לא שעת עשייתו ע"כ צ"ל יו"ט שני זמן גם על הסוכה). וראב"י, כתב שבכל פעם י"ל זמן באחרונה דהא יו"ט שחל להיות אחר השבת מברך יקנה"ז אע"ג דזמן לא קאי אהבדלה. וי"ל דלא דמי דהתם היינו טעמ' משום דהבדלה טעונה כוס הילכך אין להפסיק בזמן בין בפה"ג להבדלה אבל הכא אי סוכה לא בעי זמן בליל שני למה יפסיק בסוכה בין קידוש לזמן דהא איכא אמורא דס"ל דאפילו בליל ראשון דסוכה בעי זמן סמוך לקידוש וקאי נמי אסוכה דבתריה וא"כ בליל שני אי סוכה לא בעי זמן לכ"ע ראוי לסמוך זמן לקידוש עכ"ל הרא"ש. וקשה טובא לכאורה דלמה דחה (הרא"ש) דברי הראב"י (בחילוק הנז' דהבדלה טעונה כוס) ולא דחה דברי הר"ש מאיברא כמו שדחאן לעיל גבי שהחיינו ביום שני בלולב לחלק דכיון דנטלו לשם מצוה אפילו אם לא הוי יו"ט אז יום א' הוי כשעת עשייה

וא"כ אין צריך לברך עוד הפעם ביום שני זמן על הסוכה כנז' ולמה הניח הרא"ש זה ולא חלק על הר"ש מאיברא בזה בסוכה וחלק על טעמו של הראב"י, מיקנה"ז וכתב ומשמע מדבריו דזהו תלוי אי סוכה לא בעי זמן לכ"ע ראוי לסמוך זמן לקידוש אבל לדעת הר"ש מאויבר' באמת סוכה בעי זמן עוד הפעם ע"כ י"ל זמן אחר סוכה כיום ראשון (דאל"כ הוי ליה להרא"ש לכתוב וכבר חלקנו על הר"ש מאויבר' לעיל בזה) ומה חילוק שלא חלק בזה על הר"ש מאויבר' גבי סוכה. א"ו החילוק נר' ומוסבר דהתם הוי מעשה מה שנוטל הלולב לשם מצוה גם ביום ראשון ע"כ גם אם אינו זמנו אז הוי שעת עשייתו כמו אגודתו קודם יו"ט משא"כ בישיבתו בסוכה בליל ויום ראשון שאינו עושה שום מעשה (ומה שאוכל ויושב בה דילמא לצל ואויר קבעי אטו לא מיירי כשהזמן חם וזהו שכיח אז בימיהם במדינותיהם) א"כ לא הוי בשעת מעשה ואם תאמר שאינו אז יו"ט (ביום ט"ו לדידן) הוי אז לא בשעת עשייתו ולא בשעת זמנו. ולא בשעת עשייתו. הגע בעצמך. הנה למ"ד מצות ליהנות ניתנו אחד לקח לולב של הקדש בודאי מעל בלקיחתו אבל אם ישב בסוכה של הקדש בודאי דלא מעל כיון דלא עביד מעשה בגופה (ואולי יש לומר גם בסוכה למ"ד מצות ליהנות ניתנו כיון דנתנה בישיבתה ובקיום מצותה י"ל דמעל אך עכ"פ החילוק מובן בין עביד מעשה בלקיחת הלולב לסוכה דלא עביד בגופה מעשה כלל) ע"כ שפיר לא חלק הרא"ש בזה על הר"ש מאויבר' גבי סוכה ואדרבה הביאו בלי פלוגת' על סברתו ורק גבי לולב חלק עליו וכחילוק שכתבנו ואתי שפיר ונכון בעה"י. והנה אל תשיבנו ממ"ד בעירובין וגם בר"ה (כ"ח ב') אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה והיינו ישיבתה כפירש"י שם דהא אנן מיתבי יתבינן שזהו הי' קושי' המקשה והלא נר' מזה דישיבת הסוכה הוי מעשה דזולת זה לא היו לוקין עליו דהא הוי לאו שאין בו מעשה לא נחשב זה בין הך דלוקין אפילו שאין בו מעשה ממש רק הגדת פיו כמו מימר וכיוצא זהו ל"ש דשאני התם כיון דבל תוסיף הוא שייך למ"ע ודוגמתה וכיון דמקיימין מצות סוכה בישיבה כן ה"נ הוי בל תוסיף גבה באופן זה. וזה הי' בקס"ד דמקשה. ועוד כיון דבל תוסיף שייך לזקן ממרא כמ"ש הרמב"ם (בהל' ממרים) דרק מה שתיקנו חכמים להוסיף בשר עוף בחלב וכיוצא זהו לא הוי בל תוסיף אבל בשאר דברים שלא תיקנו חכמים (רובם ככולם) הוי זקן ממרא והיינו בהוראת ובעקימת שפתיו בלא מעשה [ויש לעיין בפרמ"ג או"ח בפתיחה כוללת אות ל"ז] אבל הכא שצ"ל זמן או בשעת עשייה ממש הלולב או הסוכה קודם החג או בשעת מצותו ואם אינו ביום הראשון יו"ט אינו אז לא שעת עשייה ולא שעת מצותו כנ"ל אז י"ל דישיבת הסוכה בלבד לא נחשב עשייה כמובן. וכן נר' מלשון הר"ן נדרים (דף ט"ז ב') שהקשה היכא דאמר ישיבת סוכה עלי מה

הוי הא דבר שאין בו ממש הוא ותירץ באמר קונם סוכה וישיבתה עלי עיי"ש. וגם אל תשיבנו מש"ס חולין (דף קל"ב ב') וכתובות (דף פ"ו א') דאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו והרי דקרי ישיבתה בלשון מעשה זהו ל"ק. די"ל דמיירי קודם החג או בחוה"מ שיכול לבנות אז הסוכה (וקמיירי דאין לו סוכה אחרת לישיבתה) כדי שיוכל לקיים בו מצותו וזהו עשייה ממש. וביו"ט ממילא לא מיירי דהא אסור לב"ד אז להכותו עד שתצא נפשו (וצ"ע האיך מיירי בלולב דהוא מה"ת רק בביהמ"ק ז' ימים ואיך מכין אותו עד שתצא נפשו ביו"ט א' שלא בביהמ"ק שהוא יו"ט דאו' ואסור כדרז"ל יכול תהא רציחה דוחה שבת וכו' וגם קודם החג ל"ש להכותו דהא יש לו עוד זמן ליטלו בחג ודוחק לומר שמכין אותו מכות מרדות ערב סוכות סמוך לערב כשרואין שלא חפץ לקנות לולב וביו"ט לא ימצא.) א"ו פשוט דמיירי בחוה"מ בשעת זמן מצותו ונמצא מכין אותו עד שתצא נפשו על מצוה דרבנן. ואכמ"ל. ועיי' בזה בכתובות שם (פ"ו א') בתוס' ד"ה פריעת ב"ח וכו' דפליגו בזה רש"י ותוס' אי כופין ומכין על מצוה דרבנן עיי"ש. הדרן לעיל. עכ"פ עלה בעה"י בידינו ליישב מנהגינו ומנהג אבותינו בסוכה ואח"כ זמן גם בליל ב' שיהי' גם כד' הרא"ש כנ"ל.

סימן תרסה

סעיף א'. (א) אתרוג בשביעי אסור שהרי הוקצה לכל שבעה. נסתפקתי להלכה למעשה במי ששכח או שהי' אנוס מליטול הלולב ואתרוג ביום ז' כולו ונזכר (או שהי' לו אפשר) רק ביהשמ"ש אם יטלו אז [ופשוט בבא ברכה דספק ברכות להקל גם אם יטלו בשארי הימים ביהשמ"ש (כששכח או נאנס ביום) ג"כ פשוט דלא יברך כנז'] והנה לכאורה מפורש זה בר"ן סוכה (דף מ"ז) דלכך אינו אסור (בא"י) אתרוג בשמיני משום דלא איתקצאי לביהשמ"ש של שביעי כיון דלולב בזמן הזה דרבנן בר מיום ראשון וספיקא דרבנן לקולא עכ"ד הר"ן וא"כ אין צריך ליטול אז בביהשמ"ש דז' כלל אך זהו לדברי הר"ן אמנם התוס' (בסוכה דף י' ע"ב) דלא תירצו כן כהר"ן על מה דלא אסור האתרוג גם ליום שמיני בא"י משום דמוקצה מחמת יום שלעבר לא אמרינן רק בסוכה נאסר בשמיני גם כן הואיל ואי איתרמי ליה סעודתא עתה ביהשמ"ש הרי צריך לאכול בסוכה גם כשאכל ביום כבר והי' איתקצאי למצותו בביהש"מ גופי' משא"כ בלולב כשנטלו כבר ביום אין צריך ליטול ומוקצה מחמת יום שלעבר לא אמרינן ובע"כ דלא ס"ל להתוס' כתירוץ הר"ן ע"כ י"ל דצריך ליטול מספק ביהשמ"ש כנ"ל וכיון דס"ל כהמוצל מאש למהר"י אלפאנדרי ז"ל דבכל מצוה יש חזקת חיוב וא"כ הוי גם במצוה דרבנן ספק דרבנן

במקום חזקת חיוב וא"כ צריך ליטול ביהשמ"ש. וגם י"ל עפי"ד המג"א בהל' שבת (סימן שמ"ב) דשייך חזקת יום בע"ש ביהשמ"ש עם חשיכה [ועיי' בדברינו במנח"א ח"א סי' מ"ז בהג"ה ובמנח"א חלק ד' סי' כ' וא"כ ה"נ בין השמשות דסוף יום ז' שייך חזקת יום לחיוב' דלולב. ואין לומר דזהו קולא כשנוטל ביהש"מ כיון שמטלטל הלולב בספק יו"ט וכתבו התוס' סוכה (מ"ז א') דבח' לא יטול את הלולב כיון דהוא מוקצה ביו"ט. זה אינו דהא ביהשמ"ש ל"ש איסור טלטול מוקצה כנז' שם (בסי' שמ"ב). וגם אם נאמר דמחוייב ליטלו ביהשמ"ש משום ספק וחזקת יום שוב אינו מוקצה אז לטלטל וצריך ליטלו שפיר. [ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א ח"ד סי' ל"א עייש"ה.

אמנם מה דפשיט' לן בזה לעיל דלא יברך ביהשמ"ש הנה יש לעורר ממ"ש בשאילת יעב"ץ (חלק א' סי' ל"ה) ומובא בפת"ש יו"ד (סי' רס"ב ס"ק ג') דהיכא שנתעצלו או נאנסו מלימול התינוק עד יום ח' ביהשמ"ש עדיף למול ביהשמ"ש שהוא ספק שמיני ספק תשיעי מלמולו שלא בזמנו בודאי יום עיי"ש שלא ביאר אם מברכין על המילה כשמלין אז ביהשמ"ש ונ"ל דמברכין כיון דביאר שם שפיר בשי"ע כיון דספק יום ח' הוא וגם אם נאמר דהוא ס' לילה כיון דגם במל בלילה בדיעבד מהני ע"כ י"ל דמברכין על המילה וכיון שהוא מ"ע דאו' ובין אם הוא יום אם הוא לילה (היינו כבר ליל ט') מ"מ הוי מילה בדיעבד וא"כ שפיר שייך לברך שם. ואין לומר ראיה מש"ס שבת (דף כ"ג א') דאין לברך דהא שם אמרינן דספיק' דדבריהם אין מברכין עליו והיינו דמאי וכיוצ' ולכאורה קשה אמאי דקאמר שם בגמ' ספיק' דדבריהם הא הוי ספיק' דדאוריית' (של טבל) וכתב במלוא הרועים וגם אנן בעניותן בחיבורינו כמ"פ בעה"י דזהו בע"כ לדעת הרמב"ם דס' דאוריי' להקל מן התורה ורק מדרבנן לחומר' ע"כ קראו ספיק' דדבריהם אבל באמת הוא ספיק' דאו' ואם כן גם התם במילה ביהשמ"ש שהוא ספיק' דאו' מצות עשה דמילה מ"מ הרי אין מברכין בס' דאו' גם כן כנז'. אך זה אינו. דהא גם שם הוא רק לאביי אבל רבא ס"ל רוב ע"ה מעשרין הן וכן פסקינן ואם כן לא מטעם ס' דאוריית' רק משום שרוב ע"ה מעשרין והוא רק מיעוט' דלא מעשרין על כן אין מברכין על הפרשת דמאי אבל על ס' דאו' יש לברך. וגם שאני במילה ביהשמ"ש דהוא ממה נפשך מקיים מצות מילה דגם במל בלילה הוא יוצא ג"כ בדיעבד כנ"ל אמנם יש לדמות זה הך דלולב בביהשמ"ש בסוף יום שביעי אם לברך גם כן. הלא יש לחלק דהכא המצוה בעצמותה רק דרבנן (לולב בשאר הימים) וגם ל"ש הך ממ"נ שכתבנו (מדברי השי"ע) גבי מילה דהכא אם הוא ביהשמ"ש לילה אז כבר בליל שמיני עצרת אין מצותו עוד כלל ביו"ט שמ"ע דאוריית' וכיון דאנן בקיאין בקביע' דירח' וכמו דפסקינן. ממילא יהי' ברכה לבטלה דהא אזדא

ליה מצותו אם כבר הוא לילה וספק ברכות להקל והמצוה גם כן הוא דרבנן. והגם שי"ל כד' המג"א הנ"ל לענין חזקת יום (והגם שפלפלנו עוד על זה בחיבורינו מנחת אלעזר ובכמה דוכתי) וגם חזקת חיוב כנז' והי' נוטה להחמיר גם לענין הברכה מ"מ לעומת זה נמצא ממ"ש הר"ן דאינו מחוייב כלל ליטול ביהשמ"ש. ודי לנו אם נאמר שיטול אבל בלא ברכה דס' ברכות הקל.

והנה פשוט דלא תיקשי על דברינו אם נאמר שמחוייב ליטול גם ביהשמ"ש כששכח או נאנס ולא נטל ביום ז' ביום ואם כן נאמר כיון דאיתקצאי לביהשמ"ש (בכה"ג בשלא נטל ביום כנ"ל) יהי' איתקצאי ליום ח' (גם בא"י) כמו סוכה ולא הוי מוקצה מחמת יום שלעבר רק בביהשמ"ש גופיה אם יתרמי ליה כן שלא נטל ביום. זה אינו. דבשלמ' בסוכה אי איתרמי ליה בסעודת' בביהשמ"ש י"ל שייך בכל אדם גם כשאכל ביום אם תאב לאכול אז ביהשמ"ש ע"כ אז איתקצאי עפי"ז גם לכל יום ח' משא"כ בלולב כיון דאם נטל שחרית לולב היום אז שוב אין צריך ליטלו כלל ביהשמ"ש ירק כשאירע אונס או שכחה כזה כשלא נטלו כל היום. זהו מילת' דלא שכיח'. ובשביל זה ל"ש כלל לומר דאיתקצאי לכולי' עלמ' פן יקרה מקרה כזה ואם אחד נאנס כנ"ל ונטלו כדברינו יש לומר דלאותו האיש באמת איתקצאי לכל יום שמיני אגב ביהשמ"ש (גם בא"י) וזה פשוט. (ועיי' בדברינו במנח"א [חלק ד' סי' ל"א בד"ה וראיתי בשו"ת דברי יעקב וכו'] עיי"ש).

שוב ראיתי שהדבר נפתח בגדולים מהאחרונים ז"ל כי הנה בפלתי (יו"ד סי' ק"א) הוכיח מד' הר"ן הנ"ל דספק דרבנן לקולא גם במקום דאיתחזק איסור' דהא אתרוג אינו נוטל בביהשמ"ש דשביעי אפילו דאיתחזק חיוב' עיי"ש אולם החוו"ד (בדיני ס"ס ס"ק כ') כתב דאין ראיה כיון דטלטול לולב הוא איסור דרבנן לא דחינן טלטול דרבנן מקמי ספיק' כמ"ש הרשב"א והר"ן בטעם מה שאין נוטלים לולב בח' מספק מטעם דלא דחינן טלטול דרבנן מקמי ספיק' וכו' עכת"ד החוו"ד [ועיי' בספר חזקה רבה ח"א או"ח הלכה ס"ד]. אולם לא הבנתי כלל דברי הג' חוו"ד דמהו דמיון למ"ש הרשב"א והר"ן ולא דחינן מוקצה טלטול דרבנן ביום ח' ממש אבל לא ביהשמ"ש דהתחלת ח' דיש עליו חזקת יום דהו"ר (וכמ"ש המג"א בסימן שס"ב) ועכ"פ הוא ספק טלטול מוקצה דרבנן כיון דהוא אז ביהשמ"ש ועדיין ספק יום שביעי ועכ"פ עדיף ספק העשה דרבנן שהוא עוד יום ז' וצריך ליטלו מספק הל"ת דרבנן דמוקצה והוי כעין עדל"ת דרבנן כנודע בשל"ה ומובא במג"א. ובפרט בזה שיש ב' חזקות להמ"ע דרבנן ליטול הלולב בשעת ביהשמ"ש חזקת חיוב כנ"ל וגם חזקת יום עדיין כנז' משא"כ האיסור מוקצה הוא ספק בלבד וספק דרבנן לקולא. אבל ביום ח' (ממש) רק בזה כתב הרשב"א והר"ן דאין ליטול הלולב

משום מוקצה כיון דהוא ספק דרבנן (דלולב שבעה ימים) וגם הספיק' דיומא אינו כי אנן בקיאין בקביע' דירח' (משא"כ סוכה דאוריית' לכך מיתבי יתבינן כמנהג אבותינו) וגם שם קשה דהא מצינו בכמה דוכתי שהחמירו גם בספק דרבנן כמו מרור בליל שני דפסח ולברך עליו כמ"ש בזה במנחת אלעזר ובכמה דוכתי וא"כ י"ל שוב קשה דלא יהי' מוקצה ואינו מקצהו מדעתו ואכמ"ל. וע"כ ל"ש דברי החוו"ד בביהשמ"ש (דתחלת ח' וסוף ז'). וא"ת דקשה קושית הפלתי (על הש"ך) כנ"ל. אמנם באמת זהו רק לדעת הר"ן אבל לדעת התוס' ל"ק מידי ושפיר י"ל לד' התוס' במקום דאיתחזק איסור' אסור וגם בזה כשלא נטל הלולב ביום צריך ליטלו ביהשמ"ש דסוף ז' כנ"ל.

סימן תרסו

א **ובחו"ל שצריך לישב בה בשמיני גמר מלאכול ביום השמיני מוריד כליו ומפנה אותם וכו'**. עיי' פרמ"ג במ"ז שהקשה דלדידן הוא יו"ט שמ"ע איך מפנה ממנחה לצורך תשיעי ומכין מיו"ט לחבירו ותירוצו דחוק וגם מ"ש דכל קודם מנחה קטנה אין נראה שעושה לכבוד יו"ט שני הוא אינו מסתבר. ולפלא כי לא שמעתי שינהגו כן (מה דסתם מרן המחבר בש"ע להלכה) אותן הנזהרים לאכול בשמ"ע בסוכה כל היום (כמו שפסק מרן להלן בסימן תרס"ח) שיזהרו לפנות כלים מן הסוכה וכו' כנ"ל ביו"ט שמ"ע.

סימן תרסח

סעיף א'. (א) **ובחוץ לארץ אוכלים בסוכה בלילה וביום**. עיי' מ"ש בזה במנחת אלעזר (ח"ד סי' ל"א) באורך בעה"י.

ב **אוכלים בסוכה וכו'**. אבל לא ישנים בסוכה בשמ"ע דבשלמ' גבי אכילה איכא היכר' דאינו מברך משא"כ שינה דליכא היכר' עכ"ל המג"א (ס"ק ב') בשם המרדכי ועיי' בשו"ת כתב סופר (חאו"ח סימן ק"כ) מ"ש בענין השינה בסוכה בליל שמ"ע וסיים והעלה שלא לישן וכן ראיתי הלכה למעשה מעשה רב רבן של ישראל כ"ק אאמ"ו מאוה"ג זצ"ל לאחר סעודת קבע וירד משה מן הסוכה לדירת קבע וישן שם והוסיף משה מדעתו ואכל מיד אחר שנכנס לחדרו ענבים ושארי פירות מינים ממינים שונים וכו' עכ"ל בכת"ס. ומ"ש מה שהוסיף משה מדעתו שאכל מיד בביתו פירות וכו'. לא הבנתי והלא פירות ממילא אין מחוייבין בסוכה כל ז'. ואם אשמעינן דבפירות שאין מברך עליהם לישב בסוכה ע"כ הקיל לאכלם בביתו משא"כ בשאר ימות הסוכה בסוכה, זהו פשיט' דבודאי הי' הג' חת"ס בכלל מי שתבא עליו ברכה אפילו מים שלא לשתות חוץ לסוכה כמבואר

במחבר (לעיל סי' תרל"ט סעי' ב') ומהורו ממתני'. ואם רצה בזה להראות היכר מחשש דבל תוסיף שאלו הפירות אכלם אז בשמ"ע חוץ לסוכה והלא גם בחג אינם מחוייבים בסוכה ואינו מברך עליהם לישב בסוכה ע"כ לא ידעתי כונתו מ"ש שם בכת"ס.

סימן תרסט

א **ועוד נהנו להקיף עם ס"ת וכו'**. הנה לא כתב בזה רבינו הרמ"א מספר ההקפות. ובכל תפוצות ישראל נוהגים כעת לעשות שבעה הקפות ומקורן מכהאריז"ל שכן כתב בשעה"כ שהאריז"ל דייק לעשות ז' הקפות גם במוצאי שמיני עצרת שהוא שמחת תורה מלבד ז' הקפות שעשו ביום (וכתבתי מזה בחי' שער יששכר מאמר זמן שמחתינו בענין ז' הקפות שצ"ל החסידים ביום שמ"ע עוד יותר מקורו מהאריז"ל מליל שמ"ע ואכמ"ל) אמנם הנה שמעתי בבירור כי בק"ק קראקא בבית הכנסת הישינה ובביהכ"נ הרמ"א ז"ל נוהגים לעשות בש"ת רק ג' וחצי הקפות ולכאורה הטעם אינו מובן (ובפרט למחצית הרביעי.) ונראה פשוט דכמו שהביא בזה הפרמ"ג (בא"א) שנוהגים להקיף האלממר"א יש ג"פ ויש ז"פ עכ"ל וכן במחזורים הישנים האשכנזים נדפס שנוהגים להקיף אז ג"פ. ונר' שזהו גם כן מנהג קראקא והקודמים עוד מגאונים הקדמונים הפוסקים ז"ל להקיף ג"פ והפעם רביעית הוא המחצית שהולך עד הבימה ועולה על הבימה לקרות גם בליל ס"ת וכמו שנזכיר בסמוך ואתי שפיר. ושמעתי זה מקרוב רצו ממנהיגים הצבועים. ובשקריהם ידועים. לפשוט טלפים. להתראות כמו חסידים וגם חריפים. לשנות מעתה לעשות ז' הקפות גם בביהכ"נ הישינה הנ"ל. ולא הניחו הקהל לשנות והצדק אתם. כי מי יהין זאת באתרי' דמרן ורבנן רבותינו אשר מעולם הפוסקים אשר מפיהן אנו חיים זי"ע שהתפללו שם בביהכנ"ס הישינה (וגם הרמ"א ז"ל לפעמים בתור מרא דאתרי) ונודע יושנה בערך תשע מאות שנה אשר גם ברכת הנותן ליעף כח לא יאמרו לפני העמוד בהסידור לפני הש"ץ שם כי נתייסדה הביהכנ"ס עוד טרם נתפשטה הברכה ההיא בקרב התפוצות (ושמעתי מאדומו"ר סבא קדיש' זי"ע משינאווע שהתפלל שם בביהכ"נ הישינה בליל ש"ק עם עולם גדול לאלפים וצוה להש"ץ שלא לשנות כל דהו מהנהוג שם [אם כי הוא התפלל לעצמו גם שם נוסח ספרד הרגיל] וסיפר מעשה נורא על זה מביהכ"נ המהרש"ל ז"ל זי"ע בלובלין. ואכמ"ל. ואנן מה נעני אבתרייהו). ובפרט במנהג ז' הקפות אשר פשוט למבין כי גם רבינו האריז"ל אם הי' נשאל על ככה אם לשנות בקראקא ממנהג רבינו הרמ"א ז"ל באתריה דודאי לא הי' מסכים (בחייו ובדורו)

ובפרט שאין משיבין את האר"י (הרמ"א) לאחר וכו' ובפרט באתריה ועוד שארי רבותינו הראשונים ז"ל שם כנז' איך יעיז זבוב שורק קצוץ כנפים בימינו. ה' יצילנו.

ב **ובלילה קורים בס"ת הנדרים שבתורה וכל מקום לפי מנהגו.** הנה עד היום נוהגים כן בביהכ"נ הישינה ובית הכנסת הרמ"א ז"ל בקראקא לקרוא בס"ת בברכות (תחלה וסוף כל העולה) בליל ש"ת בהרבה עולים וקורין בנדבות וברכות שבתורה וכן המנהג בביהכ"נ הגדולה דק' בריסק דליטא אסר משם ג"כ רבותינו הגאונים הקודמים ז"ל (ומקובל מפי הגדה שם כי עוד רבינו הרא"ש ז"ל דרש בביהכ"נ דשם מדי עברו דרך בריסק) וכן נוהגים בכל מדינות פולין גם בביהכ"נ האשכנזים הישנים ויש קורים בפ' ברכה ד' או חמשה גברי בליל ש"ת. אך במדינות אשכנז (כפי הנשמע) לא יקראו כלל בס"ת בליל ש"ת. והנה בבית המדרש הגר"א ז"ל בווילנא גם כן נהגו לקרות בס"ת בליל ש"ת והגר"א בעצמו עלה אז לתורה. ובספרי מנהגיו שנדפסו כתב בהגהות לעיין בסו"ת גינת ורדים הספרדי (או"ח כלל ב' סימן כ"ב) ובאמת ציין זה כבר בבאה"ט בזה (ס"ק ב') לדברי הגוור"ד אלו ובאמת בגוור"ד כרכר ופקפק מאוד על מה שנהגו לכפול הקריאות והעולים בש"ת וגם לחתנים ונדחק מאוד ליישב מנהגן של ישראל עי"ש אבל הוא מיירי רק מהקריאות ביום אבל מתקריאות בלילה של ש"ת לא מיירי שם כלל, וראיתי כבר ת"ח אחד מחמיר הי' לעצמו שלא לעלות אז בליל ש"ת בברכה גם כשהי' במקום שקורין (שהוא רוב העולם שנהגו כן מימות עולם) אמנם הוא חומר' של שטות, וכי יוצא לעז ח"ו על רבינו הרמ"א אשר מפיו אנו חיים ובנ"י יוצאים ביד רמ"א כל תפוצות אשכנז ופולין ואנחנו מבני בניהם הנגררים אחריהם בכל דבר חומר איסור והיתר ואיך לא נסמוך על מ"ש בזה הרמ"א המנהג לקרות בליל ש"ת וכן נוהגים אחריו בעירו (בקראקא) ובביהכ"נ שלו וכן בכל ערים וביהכ"נ הישנים של פולין כנ"ל (והגר"א בעצמו גם כן עלה לתורה אז בביהמ"ד שלו כנ"ל) ואיך יהרהרו ח"ו על רבותינו הפוסקים הקדמונים ז"ל וכן אצל כל רבותינו האדמוריים ז"ל (זכותם של כולם יגן עלינו). הן אמת שיש לכאורה לחלק גם על מה שנדחק ליישב בגוור"ד הנ"ל ומקורו מהריב"ש כמובא בב"י דשם מיירי בשחרית זמן קריאת התורה המיוסד מרבותינו חכמי הש"ס אלא שמוסיפין בש"ת לקרות כמה פעמים וכיוצא וכיון דקיי"ל במתני' במגילה דמוסיפין עליהם (אבל לא פוחתין) וכן ביו"ט לדעת כמה רבוואתה כמ"ש הרמ"א (בסי' רמ"ב) עיי"ש וש"ת הוא יו"ט דמוסיפין עליהם אפילו שקורין כ"פ מה שקרא זה עוד הפעם כמ"ש בזה (וכן בסי' רפ"ב סעי' ב' עיי"ש) דבש"ת ינהגו כן וכן לקרות פ' המלאך הגואל היינו בכלל שמוסיפין עליהן אבל בלילה שאינו זמן קריאה ככל איך יברכו אז על התורה. אך אין להרהר ולשנות ח"ו

מנהג רבותינו ואבותינו אשר מעולם ובע"כ דהכי קים להו עד חכמי הש"ס דבליל ש"ת גם כן קורין ומנהג ישראל תורה הוא וכיון שתורה מצותה בלילה כמו ביום. ושמעתי מא' שרצה לומר דמ"ש הרמ"א דקורין בליל ש"ת היינו בלא ברכה וזהו הבל לומר כן וגם הרי המנהג עד היום שם בביהכ"נ שלו לקרות בברכה כנ"ל. וכן כתב באשל אברהם (להגה"צ מבוטשאטש ז"ל) דכיון שנהגו לקרות בליל ש"ת בצבור אין חשש על הברכה ויכולים לברך לכתחלה.

וכן ראיתי לעורר על מה שפקפק אחד על מנהג רבותינו ואבותינו הקדושים ז"ל לקרות הנשיא בס"ת בי"ב ימי ניסן וכן משנה תורה בליל הו"ר וכן הקרבנות די"ג מדות בצבור ומובן ממילא בלא ברכות העולים כלל ורצו לפקפק כי אסור לקרות בס"ת בצבור בלא ברכה, וז"א. והיכן כ' זה כלל ואם אחד רוצה ללמוד (ברבים) מתוך ס"ת (כמו שמספרים מהגר"א ז"ל וכדומה) וכי צריך לברך עלי' ופשיט' שיוצא בברכת התורה שחרית רק בימים דתקנו קריאת ס"ת בצבור תיקנו העולים בברכה, וז"פ ואכמ"ל.

סימן תרע

סעיף ב'. (א) שלא קבעום למשתה ושמחה. הנה הט"ז כתב בזה משום דבפורים הי' הנס מפורסם בהצלת נפשות ע"כ נתקן למשתה ושמחה שמחת עולם הזה משא"כ חנוכה דאע"ג דהי' ישועה במלחמה מ"מ לא הי' הנס מפורסם רק בנרות ע"כ קבעו להודות ולהלל כי אין זה שמחת עוה"ז עכד"ה. ובזה י"ל בדברי רש"י (בשבת כ"א ב') מאי חנוכה, על איזו נס קבעוה עכל"ה. דבאמת יפלא לשון הגמ' מאי חנוכה וכי לא ידעו מאי נס דחנוכה ע"כ פירש"י שנסתפקו בזה על איזה נס קבעוה אם העיקר על נס הנרות או על נס הצלת נפשות שנמסרו רבים ביד מעטים וכו' וז"ש על איזו נס קבעוה ועל זה מסיים הגמר' ולא היה בו להדליק אלא יום אחד והדליקו שמונה ימים (והיינו הזכיר רק נס דנרות. ע"כ קאמר) דעשאום יו"ט בהלל והודאה (בלבד. כיון שנתקן רק על נס דנרות) וכנ"ל מהט"ז. ולכאורה יפלא הרואה ביוסיפון ובראשונים ישתומם ויתפעל מאוד על גודל פלאות הנס אשר עשה ה' בהצלת נפשות ישראל מהיונים הרבים לאלפי אלפים ובני חשמונאי היו רק י"ג אנשים (כמ"ש רש"י בפרשת ברכה על הכתוב ברך ה' חילו וגו') ועמם מתי מספר מעט וכמ"ש בהודאה מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו' ואין לך נס גדול מזה בהצלת נפשות ישראל משא"כ בפורים שהיה מלובש בטבע יותר כמ"ש בספרים, ואיך שייך לומר כד' הט"ז דבחנוכה לא היה הנס מפורסם בהצלת נפשות רק בנרות אבל בפורים מפורסם הנס בהצלת נפשות:

והלא אדרבה כנ"ל [וגם הלא יותר הי' מפורסם הנס שלא כדרך הטבע בחנוכה י"ג אנשים שנצחו במלחמה נגד כמה מאות אלפים אנשים עד אשר לא יתואר כלל בשכל הטבעיי משא"כ בפורים שהיה מלובש הנס בטבע וכנודע בספרים ואכמ"ל]. ויש לתרץ ולהטעים דברי הט"ז עפי"ד זקיני הלבוש בזה. אם כי הט"ז הקשה עליו וז"ל ובלבוש חילק ואמר כי בפורים הי' הצלת נפשות ובחנוכה לא היה הצלת נפשות כי היונים לא בקשו נפשות רק ההכנעה והעברת דת ואין זה נכון דהא פירש"י בפרשת כי תצא דגדול המחטיא את האדם יותר מההורגו עכ"ל הט"ז. אמנם המעיין בלשון זקיני הלבוש יראה דל"ק עליו קו' הט"ז וזיל הלבוש ומפני שלא נמסרו ישראל באותו זמן וכו' להריגה כמו שהיה בימי המן אלא שבאו האויבים עליהם למלחמה ולא בקשו מהם אלא ההכנעה ולהיות ידם תקיפה על ישראל ולהעבירם על דתם כידוע ממעשה דאנטיוכוס וכו' ואם היו ישראל מודים להם וכו' וחוזרים לאמונתם חלילה לא היו מבקשים יותר. אלא שנתן השי"ת וגברה יד ישראל ונצחום על כן נתקן להודות ולהלל עכל"ה והוא כסברת הט"ז כי לעומת הנס שהיה לדת תוה"ק נתקן רק שמחה רוחניות ולק"מ מה שהקשה הט"ז על הלבוש דהמחטיא את חבירו יותר מן ההורגו. דהלבוש אינו חולק כלל על זה משאז"ל בספרי (וברש"י שם) דהמחטיא את חבירו יותר מן ההורגו רק שכתב שהחג לזכר הנס הוא נתקן לעשות בו דוגמת הנס שנעשה בו ובאיזה ענין. כי אם הי' הנס וההצלה בעניני הדת "והרוחניות" אז צריכין הלל והודאה שהוא ג"כ זכר רוחניי' להנס שנעשה בבחי' זו. ואם נעשה הנס ובגשמיות' כגון הצלת נפשות בפורים על כן הזכר לנס הוא עשייה גשמיות משתה ושמחה:

ולק"מ מהך דהמחטיא את האדם יותר מן ההורגו דגם אם הוא יותר מן ההורגו מ"מ זכר הנס הוא מעין בחינת הנס אם ברוחניות או בגשמיות וכיון שהיה בחנוכה הצלת הדת על כן נתקן בהלל והודאה וכמ"ש שם ול"ק קו' הט"ז. ואדרבה על הט"ז קשה במ"ש דבחנוכה היה הנס מפורסם רק בנרות כנ"ל. ויש לתרץ דכונת הט"ז במ"ש בלשונו שם בתחלה לחלק הדברים בין הנס להצלה שהיה לענין רוחניי תורה ומצות או לענין גשמיי כנ"ל ומ"ש שלא היה הנס מפורסם רק בנרות י"ל כונתו כמ"ש הלבוש בזה דגם שהיו מלחמות גדולות ונוראות (בנס דחנוכה) והצלה וישועות עכ"ז אם היו מודים לעבודתם ח"ו לא היו מבקשים יותר מישראל על כן סוף כל סוף עיקרו שמחה רוחניות על ידי שעמדו בנסיון ולא סרו לבבם מה' (שארית הפליטה) ועל כן הוא מפורסם הנס של נרות שזהו לשמחה רוחניות גם כן כמו נצחון המלחמה בעד הדת שהיה ג"כ שמחה רוחניות (כן י"ל בע"כ כדי לתרץ דעת הט"ז דלא תקשי עליו כנ"ל) וכיון שבאמת הי' בחנוכה גם

שמחה ונס לגשמיות מהמלחמה שנצולו ישראל כנז' על כן עושים גם סעודות שמחה ג"כ (כד' הרמב"ם והמהרש"ל) רק המה טפל. והעיקר נתקן לנ"ח ולהלל והודאה. ועל כן שפיר כתב הט"ז (נמשך אסברתו דלעיל באיזו ענין היה הנס כנז'. וז"ש) שלא היה הנס מפורסם אז רק בנרות היינו שהפרסום והעיקר הוא שמחה רוחניות כמה שהי' בנרות והיינו כסברתו וכסברת הלבוש כנז' ולפי"ז יש טעם וסמך לסעודות שעושים בחנוכה (דרך טפל) זכר לשמחה ונס של גשמיות שהיה אז ג"כ כנז', (אבל פורים עיקרו נתקן למשתה ושמחה רק מחמת נס הצלת נפשות כנז'). ובחי' שער ישכר (במאמר ימי אורה אות א') כתבנו שם עוד מזה בביאור בזמר מעוז צור עפי"ז ואכמ"ל בדרושים.

ועוד כתבנו שם כי צ"ע מש"ס שבת (כ"ג א') ופסחים (ק"ח ב') בתוס' שם נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס וכ' התוס' בפסחים שעל ידי יהודית נעשה הנס בחנוכה עיי"ש וכן כתבו התוס' במגילה (ד' א') ועיי' (סי' תר"ע סעיף ב') ברמ"א בשם הכל בו והר"ן שנוהגים לאכול מאכלי חלב בחנוכה לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב עכל"ה. ובש"ס שבת שם פירש"י שגזרו יונים על כל בתולות הנשואות להבעל לטפסר תחלה. ועל ידי אשה נעשה הנס עכ"ל רש"י ז"ל (וע"י אשה כונתו בודאי ליהודית). ועיי' בשטמ"ק בגליון הש"ס דפוס ווילנא בערכין (דף ג' א') בד"ה שאף הן היו באותו הנס והוא מהרשב"ם פסחים (דף ק"ח ב') דבחנוכה ע"י יהודית וכן כתבו התוס' שם בפסחים בשם הרשב"ם [אם כי ברשב"ם שלפנינו לא נמצא לשון זה] עכ"פ קשה לדברי הט"ז לשון הש"ס לפי"ז מ"ש דנשים חייבות "בנר חנוכה" שאף הן היו באותו הנס הלא אותו הנס חנוכה הוא רק הנס "דנרות" ולזה אין שייכות למעשה דיהודית שזהו היה רק מענין המלחמה ולא בנס דנרות ומה זה שייכות לנס דחנוכה הא לזכר המלחמות לא נתקנו רק הסעודות ולא "נר" דחנוכה וצ"ע. ובע"כ לומר דשני הנסים הנרות והמלחמות המה משולבות זב"ז וכחד חשיבי (ועיי' שו"ת בית שערים או"ח סי' שנ"ט עיי"ש).

והנה ראיתי במור וקציעה (בסי' זה) שחולק על הט"ז במ"ש טעם לביטול מלאכה בנשים בחנוכה משום דהנס ע"י יהודית והוא (במו"ק) כתב דהך מעשה דיהודית להד"מ במלחמות החשמונאים ולא ראה או לא ידע (במחכת"ה) כי לא לבד על הט"ז הוא חולק בזה אלא מכחיש דברי רבותינו הראשונים ז"ל אשר מפיהן אנו חיים ובאמונת דבריהם אנו קיימים הלא המה המפורש בפי' הרשב"ם ותוס' בפסחים ובמגילה כאשר כתבתי לעיל (וכן נראה מרש"י שבת כנ"ל) דהנס בחנוכה על ידי יהודית. וכן בכל בו וברמ"א כנ"ל. וכן על הפיוט האשכנזי ביוצר לחנוכה שפך חמתו על ככה במו"ק שם. ובאמת

אין לנו אלא דברי רבותינו הראשונים והפוסקים ז"ל ובאמונת אומן באורם נראה אור עד נכון היום ב"ב. זי"ע בכל ענינינו.

סימן תרעא

סעיף ה'. (א) מניחו על פתח הסמוך לרה"ר מבחוץ וכו'. הנה מעולם ועד עתה תמהתי ולא זכיתי להבין מדוע לא יקיימו עתה המצוה כתיקונה להדליק בפתח ביתו מבחוץ משום פרסומי ניסא וכפי' רש"י בשבת (דף כ"א ב') והלא כתב בפירוש גם במחבר בזה להלכה "ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה" משמע דרק משום סכנה מניחו מבפנים והלא בעה"י בזה אין שום סכנה בזמנינו ולמה לא יקיימו המצוה כתיקונה בתחלה וכמצותה להדליק מבחוץ. ורבינו הרמ"א כתב להלן בזה (סעיף ז') בזה"ל ומיהו בזמן הזה שכולנו מדליקין בפנים ואין היכר לרה"ר כלל וכו'. והנה קשי' טובא הא גופא למה כולנו מדליקין מבפנים שאין היכר לר"ה בפרסומי ניסא כלל ולמה לא נעשה כתיקון חכז"ל מעיקר'. ואולי היה אז עוד בקראקא בזמן הרמ"א ז"ל עוד סכנת נפשות מהנכרים הנוצרים הפראים שלא יכו את היהודים בקנאתם על דתם שיראו היהודים שומרים דת בפומבי להדליק נ"ח על השער ברחוב כידוע מצב היהודים בגלותן בימיהם אז (אם כי גם עתה אולי צר ביותר הן בעניני המינות והגזירות וחסרון הפרנסות וכיוצא) מ"מ המצוה הזאת במקומות ומדינות שיוכלו לקיימה באין מפריע למה לא ידליקו נ"ח מבחוץ כנז'. ושמעתי בשם זקיני הגה"ק מהרצ"א ז"ל (בעל בני יששכר) שהיה לו עששית (לאנטערנע) של כסף עם זכוכית מד' צידיה ובתוכה מנורת כסף להדליק נר של חנוכה ואמר כי תהי' לו לצורך בעת ביאג"צ שאז ידליקו מבחוץ (ולאשר יהי' עוד בתחלה כדי הרמב"ם כד' שמואל שאין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד) ויש חשש שיכבה הניח מחמת הרוח המנשבת בחוץ ע"כ עשה הכלי לאנטערנע הלז עכד"ק (והעששית הלז הי' מורשה לבנו הוא זקיני הרה"ק מהר"א אבד"ק לאנצהוט בע"ס יודעי בינה ואח"כ נגנב ונשבר בימיו) ועכ"פ גם בעל בני יששכר זי"ע (המפורסם בדקדוקי מצות שלו ובפרט במצות נר חנוכה בגודל עבודתו ותורתו צז"ל) לא הדליק בו מבחוץ אם כי אז ע"י הכלי הלז יוכל להשתמר שלא יכבה מפני הרוח כנ"ל וטעמא בעי וצ"ע. ונחזי אנן גם בזמן רבותינו חכמי הש"ס והראשונים ז"ל שהדליקו מבחוץ (וגם כעת שמעתי כי בארה"ק רבים מדליקין מבחוץ כמצותה מקדם) והנה הרוח מצוי ולא מבעי' למ"ד כבתה זקוק לה אמנם למ"ד אין זקוק לה צריך שיתן בה שמן לכתחלה כדי שיעור שתדלק זמנו כדפסקינן להלן (סי' תרע"ה סעי' ב') וכיון שהרוח מצוי מבחוץ בפרט בימות החורף א"כ מה יועיל

השמן כיון דקרוב לודאי שלא תדלק זמן מצותו כיון שהרוח יכבנו וי"ל דהוא דמיא יותר למה דפסקינן בהלכות סוכה (סי' תרנ"ח סעי' ב') דהעושה סוכתו בראש הספינה אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצוי דיבשה פסולה אפי' אם היא מתקיימת וא"כ גם כאן דלא יעמוד ברוח מצוי דיבשה מבחוץ כנז' וגם יש לדמותו למה שפסק הסמ"ח ותבויש (סי' כ"ח ס"ק י"ח) לענין כיסהו הרוח ונתגלה דא"צ לכסותו דמ"מ אין לכסות במקום התורפה והרוח שולט שיוכל להתגלות ועיי' מזה בדרכי תשובה (סימן כ"ח ס"ק פ"ד) א"כ תימה על מה שלא הזכירו הפוסקים בנ"ח דמצותו בחוץ והרי שם מקום התורפה לענין הרוח שיכבנו כנז' ולא כתב מזה בטוש"ע רק לקמן (סי' תר"פ) לענין שבת שמא יכבה ע"י הרוח בפתיחת הדלת ועיי' לעיל בטוש"ע (סי' רע"ו) אבל לא לענין חנוכה בכל לילה כשידלקנה מבחוץ כנז' וא"ת שבאמת צריכים להדליק בפנס של זכוכית (כנ"ל) מבחוץ כדי שלא יכבה הא הו"ל לרבותינו הפוסקים להזכיר מזה. וא"ת שבאמת צריך להדליק מבחוץ בכלי זכוכית (כדי להשמר מכיבוי) י"ל בדברי הלכות קטנות למהר"י חאגיז ז"ל (ועוד מגדולי אחרונים) אם רואים זקן או ת"ח דרך זכוכית וה"נ בנ"ח יש להסתפק כפי זה כיון שנתקן "לראותן" בלבד אם הוי זה ראייה דרך הזכוכית או דילמא כיון שרואין האור דרך הזכוכית הוי פרסומי ניסא וצ"ע.

סעיף ו'. (ב) **מניחו למעלה מג' טפחים ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים ואם הניחו למעלה מעשרה טפחים יצא**. הנה בסידור האריז"ל שסידר הר"ר שבתי ז"ל כתב (בכונת חנוכה) נר חנוכה סמוך לפתח בג' טפחים וכו' אבל למעלה מי' (טפחים) לא יצא עכ"ל. ותרי תמוהי מידכרי אינשי רבים וגם שלמים תמהו בעולם דהא צ"ל בטפח (א) הסמוך לפתח כמבואר בסמוך (בסעיף ז') וגם מ"ש כי למעלה מי' טפחים לא יצא הרי זה סותר לפסק המבואר בזה בש"ע דרק מצוה להניחו למטה מי' טפחים אבל אם הניחו למעלה מי' טפחים יצא כנ"ל. אולם בסידור שלי הנוגה בכתי"ק אאמו"ר זצללה"ה זי"ע הגיה בזה שצ"ל סמוך לפתח למעלה מג' טפחים וכצ"ל וכדלעיל שמניחו למעלה מג' טפחים וכן מ"ש שם דלמעלה מי' לא יצא הגיה שם שפיר כי הוא ט"ס (בודאי בדפוס) דהרי מבואר בפע"ח במקורו "אבל למעלה מי' אין להניחה" עכל"ה הרי כנ"ל בש"ע דלמעלה מי' אין להניחה (לכתחלה) אבל בדיעבד יצא גם למעלה מי' וז"פ.

סעיף ז'. (ג) ומדליקין ומברכין (בבית הכנסת) משום פרסומי ניסא עיי' בשו"ת חכם צבי (סי' פ"ח) מה שהקשה על מרן המחבר שכתב להדליק בביהכנ"ס. והמעיין יראה שקשה להבין קושייתו דמ"ש כיון שהב"י כ' (בסי' רס"ט) דיותר טוב שלא לקדש בביהכ"נ וכן ממ"ש (בסי' תכ"ב) שלא לברך אהלל ר"ח וא"כ למה פסק בכאן לברך על נרות ביהכ"נ

עכתד"ק. והגם שתירץ בעצמו משום דהתם אזדא ליה טעמא דקדושא דבי כנישתא משום דלא שכיחי אורחים כעת הלנים בביהכ"נ משא"כ בנר חנוכה אדרבה נתוסף טעם וצורך משום פרסומי ניסא (שכ' הכל בו) כיון שאין אנו מדליקין מבחוץ בימינו עכ"ז נראה לו דוחק לתרץ כן ובאמת טעמא רבה כמרחב איכא וגם מרן הב"י אינו סותר את עצמו כיון שבכל הברכות סומכין הנשים במ"ע שהזכ"ג שמברכין על המנהג שנהגו כן וקבלוהו עליהם כנודע מהתוס' וא"כ בזה הביא הב"י בכל מקום מנהג א"י אשר שם מקום כבודו והוראתו ז"ל, כן הביא בסי' רס"ט דיותר טוב שלא לקדש בביהכ"נ וכן הוא מנהג א"י עכל"ה וכן בהל' ר"ח (סי' תכ"ב) כנ"ל הביא דעות אם לברך על ההלל וכ' שם מנהג א"י שלא לברך אבל בכאן כ' לברך על נ"ח משום שהמנהג בכל העולם גם בא"י כנראה לברך ומשום פרסומי ניסא בימינו כנ"ל ולק"מ. ולדינא באמת הודה גם החכ"צ ז"ל בכבודו ובעצמו שם שאין נ"מ דכיון שאנן פסקינן ונוהגין לברך על הלל בר"ח וא"כ גם בנ"ח בביהכ"נ צריכין לברך ועיי' מ"ש בזה בשערי תשובה (ס"ק י'). (ד) **בע"ש** קודם מנחה. עיי' מג"א (ס"ק י') כשלא הי' מנין י' בבית הכנסת כשמדליק. ועיי' בדברינו במנח"א (ח"ב סי' ס"ח) באורך בזה בעה"י.

סימן תרעב

סעיף ב'. (א) **י"א שבזמה"ז שמדליקין בפנים אינו צריך ליזהר להדליק קודם שיכלה רגל מן השוק ומ"מ טוב ליזהר גם בזמן הזה**. הנה שמעתי אחד מהאשכנזים המתנגדים שתמה על מנהג החסידים והצדיקים האדמורי"ם בראשם המה רבותינו ואבותינו הקדושים זי"ע שהדליקו נרות חנוכה כמו ב' שעות אחרי צה"כ והוא הרבה אחר זמן שתכלה רגל מן השוק (שאינו רק חצי שעה אחר צה"כ). והגם שפסק הרמ"א בזה כנ"ל דבזמנינו שמדליקין בפנים אי"צ ליזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק מ"מ סיים כנז' שטוב ליזהר גם בזמה"ז, ומי יחוש יותר ליזהר מהיות טוב מדרכי החסידות מאשר צריכין אלו הצדיקים והחסידים. והלא נראה שממתינים עד שיבואו החסידים הנלוים אליהם כדי שיאמרו לפניהם תורה ויזמרו זמירות ועי"ז מאחרים הזמן עכ"ד המלגלג הנ"ל. אמנם באמת השבתי זה כמה. הן אמת כפי ששמעתי מהזקנים הי' זקיני הגה"ק בעל בני יששכר זי"ע נזהר להדליק מיד אחרי ערבית ממש בתוך חצי שעה לצה"כ אך בניו הקדושים וכל גאוני הצדיקים רבותינו ועמם הגה"ק בעל דברי חיים זי"ע וכהנה רבים וגם שלמים הצדיקים ותמימים, הדליקו בכל לילה אחרי כמה שעות לצה"כ מרוב הכנות וכוונות שהי' להם טרם המצוה הגדולה הזאת התגלות אור הגנוז וא"ת למה לא

הכינו עצמם מבעוד יום כדי שיוכלו להדליק בזמנה שהוא טוב מצוה מן המובחר ז"א כיון דעיקר התכלית מהדלקה שיהי' פרסומי ניסא וכמ"ש בזה המג"א (ס"ק ה') שידליק כשהוא לילה ובני ביתו מקובצים יחד וזהו ליחיד שצריך לבני ביתו אמנם לממונה על הצבור וצריך ורוצה לקבוע בלבם תוקפו של נס ולהתחזק באמונת אור התורה והמצות כאשר ביארו בסה"ק וצריכים פרסומי ניסא על ככה ברוב עם הדרת מלך מלכו של עולם להודיע מציאת אור אין סוף ית"ש לכל העולם וכל המרבה הרי זה משובח באמירת ד"ת על קוטב זה בפני השומעים בהדלקת נ"ח ע"כ אם כונתו לש"ש עד שילכו הבני עולם לביתם להדליק נ"ח וכיוצא הסוחרים מן השוק ויוכלו לחזור ולבוא לשמוע ענין נ"ח להאיר לנו מתוך חשכה בגלות החשוך והחל הלז וזהו עיקר פרסומי ניסא וכדאמרינן ביומא (דף ע' ע"א) מאי מצוה ברוב עם הדרת מלך מכ"ש בזה דעיקר מצותו הוא משום פרסומי ניסא ברוב עם כנז' דטוב יותר להמתין עד שיבואו השומעים כיון שמדליקין בבית הוא רק למטרה זו כנז'.

סימן תרעה

סעיף ג'. (א) אשה מדלקת נר חנוכה. אבל מדינא בעלה מוציא אותה כדלעיל סי' תרע"א (סעיף ב') ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א (ח"ד סי' ס"ט) ע"ד השאלה באשה אכסנאית שרצתה להשתתף בפרוטה בנר חנוכה והבעה"ב קידש אותה בזה שלא לקח ממנה הפרוטה והוי כהיתר כרוך וכו' עיי"ש.

סימן תרעה

א **מי שאין ידו משגת לקנות גר חנוכה ונר שבת יקנה נר שבת מפני שלום ביתו**. עיי' בדברינו במנח"א (ח"ה סי' ח' אות ט') מה שהנחתי בצ"ע מה דקשה טובא על מרן המחבר (בסי' רס"ג סעי' ג') כפסק הש"ס היינו כרבא (בשבת כ"ג ב') דנר שבת עדיף מקידוש היום משום שלום בית דהרי יוכל להתפלל ולקדש מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה ולאכול סעודתו מבעוד אור יום דהא ממילא העני רגיל לאכול מבעוד יום קודם ביהשמ"ש בכל יום בימות החול כדאמרינן בברכות (דף ב' ע"ב) ולמה לא ינהג כן בשבת שיגמור סעודתו עד שתחשך ואז ילך לישן וממילא א"צ לנר של שבת שהוא רק מוקדם מעלתו משום שלום בית שלא יכשלו בהליכתן מפני החשך כמבואר בפירש"י בשבת שם ובש"ע בנו"כ שם ואז כשיחשך יהי' נגמר הכל כנז' ויוכל לקנות יין ולקיים קידוש היום עיי"ש וגם בזה קשה לפי מה שכ' המג"א בזה (סי' תרע"ט) וכן נראה מלשון הרמ"א

שם דידליק נ"ח בע"ש מבעוד היום גדול וכ' המג"א דעכ"פ יהי' מפלג המנחה ולמעלה וא"כ יוכל להדליק אז נ"ח תיכף ומיד מפלג המנחה ולהתפלל ולקדש ולאכול קודם שתחשך ולא יצטרך לנר שבת משום שלום כנ"ל ולמה לא יקנה לנ"ח כשאין לו על שניהם (נ"ח ונר שבת) וצ"ע (ודוחק לומר דלא יהי' לו שהות כ"כ להדליק נ"ח ולהתפלל ולאכול עד שתחשך אז בע"ש חנוכה שהוא מהימים הקצרים ביותר ופלג המנחה אינו רק שעה וחומש לפי ערך שעות זמניות רק פחות משעה וגם ביהשמ"ש אינו גדול כמו בימות הקיץ וא"כ אין זמן לגמור סעודתו עד שתחשך. ז"א, דהא יש זמן זה מפלג המנחה עד השקיעה קרוב לשעה וגם אח"כ כמו חצי אחר שקיעה"ח שעדיין לא תחשך עד צה"כ) ואין לומר דרבא דפסק כן (שם בשבת) דנר שבת קודם לא ס"ל כהך דרב (ברכות דף כ') דצלי של שבת בע"ש וכיון דאסור להתפלל של שבת ולקדש מבע"י אם כן לא יוכל לאכול סעודתו מבעוד יום ומיושב קושייתן וגם שם מ"ש במנח"א חלק ה' (עודנו בכתובים) כנ"ל על קידוש היום ונר שבת דנר שבת קודם. ז"א דהא עדיין קשה על מרן המחבר דפסק זה הכא כן לענין נר שבת ונ"ח וגם שם (בסי' רס"ג) לקידוש היום ונ"ח והנה הוא פסק (בסי' רס"ז סעי' ב) כרב דמקדימין בע"ש להתפלל ולאכול מבעוד יום ולמה פסק בזה (ושם בסי' רס"ג כנ"ל) דיקדימו נר של שבת משום שלום בית והא יוכל לאכול עוד מבעוד יום כנז'.

סימן תרפא

סעיף ב'. (א) **קודם ההבדלה**. עיי' ט"ז מה שהאריך לבאר דצריכין להבדיל מקודם ואח"כ ידליק נ"ח ובס' מור וקציעה בנה דייק וסוללה ושפך השגתו האריך למעניתו על דברי הט"ז והרואה שם יבין וישכיל כי אין כדאי בטעמיו להשיג על הט"ז בזה ושפיר נהגינן כדברי הט"ז וגם כל העולם נהגו כן ומ"ש במו"ק במ"ש (הט"ז) דאין שייך כאן מעלת אפוקי יומא דלא ליהוי עליו כטונא, שהרי כשידליק ממילא פורק מעליו עול שבת, ואיך תאמר שעדיין הוא בקדושת שבת ואין ראי' מיקנה"ז שאינו סותר לקדושת שבת באמירת קידוש יו"ט (דהרי יו"ט יוכל לחול בשבת עצמו כמ"ש הט"ז שם) אכן אחרי העיון וכו' עדיין סברת אפוקי יומא במקומה עומדת, וראי' מיקנה"ז דהא ודאי לא סגי דלא אדליק, מקמי דמקדש על היום שהרי חייב בהדלקת נר של יו"ט וכו' עכ"ל המו"ק. ובמחכת"ה ז"א השגה כלל על הט"ז דשאני ביקנה"ז הגם שהדליקו מקודם נר של יו"ט אבל רק האשה הדליקה שהמצוה עלי' (מג' מצות נדה חלה הדלקת נר) והבעל הוא מקדש יקנה"ז ומוציא את ב"ב וא"כ אין זה סתרי אהדדי כ"כ משא"כ בנ"ח דנר איש וביתו

הבעל מדליק וכיון שהדליק כבר בעצמו נ"ח והבדלה ג"כ רק הבעל מברך (כדפסקינן בש"ע או"ח סי' רצ"ו סעי' ח' ברמ"א דנשים לא יבדילו לעצמן משום שיש ספק אם נשים חייבות בהבדלה עיי"ש) א"כ אין שום הוכחה ודמיון מ"ש במו"ק ושפיר דברי הט"ז כנז'. וגם מה שהתמרמר ונתלבנו כ"כ במו"ק שע"י ההבדלה מקודם נ"ח מאחרין זמן הדלקת נ"ח, כבר כתבתי לעיל (בסי' תרע"ב) דבנ"י יוצאין ביד רמ"א שפוסק דבימינו שמדליקין בהבית אין נ"מ בהזמן והעיקר פרסומי ניסא הוא רק לב"ב והשומעים שהם שם מבפנים א"כ בודאי יכולין וצריכין לעשות הבדלה מקודם נ"ח כנ"ל.

סימן תרפב

סעיף א. (א) **י"א כששכח על הנסים בבהמ"ז כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה קינו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו וכו'** עכ"ל הרמ"א ז"ל. והנה נודע מה שהקשה על זה בבכור שור וכ' שלא לומר כן משום דקיי"ל אין מזכירין היינו שאין מתפללי' על מעשה נסים, ובזה תירצתי כבר לרב מובהק וחסיד א' אשר שאל (כפי דבריו) לרבים וכן שלמים ונתקשה מדוע לא יזכירו בחנוכה ופורים בברכת מעין שלש כלל מעין היום ומדוע לא תקנו חז"ל בזה להזכיר כמו בר"ח וזכרנו בזכרון טוב לפניך ביום ר"ח הזה וכיוצא, והשבתי לו הנה מלבד כי כבר קדמו בזה לתרץ זקיני הלבוש (בסי' ר"ח) משום דעל הנסים ראוי להזכירו בהודאה דהיינו בתפלה במודים ובבהמ"ז קודם ועל הכל דשם מזכירין הודאה משא"כ בברכה א' מעין ג' שאין בה הודאה שראוי לסמוך להההודאה כ"א מה שאומר ונודה לך וכו' ושם אין ראוי להפסיק כדי שיהי' לסמוך מעין החתימה לחתימה, והלחם חמודות כ' ע"ז שהוא דוחק ותי' הוא כיון שלא מצינו להזכיר מעין המאורע כ"א בירושלמי ושם לא הוזכר חנוכה ופורים ואפשר הטעם כיון שלא הוזכרו בתורה עכ"ד והובא במחצה"ש (סי' ר"ח ס"ק י"ח) עוד הנה נלע"ד לתרץ כי אנו רואים מדחז"ל שתוקנו במטבע חכמים בלשון תפלה ובקשה מעין היום והמאורע בברכת מעין ג' כגון בשבת (בדרך תפלה) ורצה והחליצנו ביום השבת הזה או ביו"ט ושמחנו וכו' או בר"ה (שנקרא יום הזכרו"ן) או בר"ח וזכרנו בזכרון טוב לפניך ביום ר"ח הזה שהוא המפורש בתורה וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגו' והיו לכם לזכרון לפני אלקיכם משא"כ בחנוכה ופורים איך יאמרו הלא בע"כ יתכן לומר מעין היום והמאורע בימי הנסים האלו בלשון ותעשה עמנו נסים בימים האלו' וזהו אי אכשר משום שאין מתפללין על מעשה נסים ע"כ לא תיקנו חכז"ל להזכיר בברכת מעין ג' בחנוכה ופורים כנז'. [ועוד י"ל לתרץ קו' הרב הנ"ל לפי"ד התוס'

בשבת (דף כ"ד א') בד"ה מהו להזכיר וכו' שכ' דפשיטא לי' להש"ס דבתפלה יזכיר של חנוכה (על הנסים) בהודאה משום דתפלה בצבור הוא ואיכא פרסומי ניסא אבל בבהמ"ז שבבית ליכא פרסומי ניסא כולי האי עכ"ל התוס' ודייקו בלשונם הזהב (דליכא פרסומי ניסא) כולי האי' בביהמ"ז היינו שאינו פרסומי ניסא הרבה אבל פרסומי ניסא (מעט, ולא הרבה) שייך ג"כ בביהמ"ז וע"כ פשטינן בגמ' באמת צריך להזכיר גם בביהמ"ז בהודאה משום פרסומי ניסא וזהו שייך רק בסעודה שמזמנים בצבור ובזימון עכ"פ או הבני בית ביחד בסעודה כמו שנהוג שאוכלים ומברכי' ביחד וכמ"ש בש"ע הל' סעודה וע"כ הוי פרסומי ניסא משא"כ בפת הבאה בכיסנין ובפרט בפירות ענבים וכיוצא שאין הדרך כלל לאכול ביחד ואוכלים דרך עראי כ"א ביחוד ע"כ ל"ש פרסומי ניסא בברכתן ע"כ לא תיקנו להזכיר אז בחנוכה ופורים] **אמנם** בישועת יעקב (בסי' זה) כ' ליישב דעת רבינו הרמ"א נגד הבכור שור ז"ל וחילוק דבנס שהוא מפורסם עד שהכל מכירין כי מאת ה' היתה זאת אז ל"ש לומר שאין מתפללין על מעשה נסים כיון דאמרו במדרש דמנכין לו מזכיותיו שנעשה נס בעבורו וע"כ נתיירא אברהם אבינו עד שאמר לו הקב"ה שכרך הרבה מאוד וע"ב כשנעשה על ידו נס הידוע לרבים אז אין מנכין מזכיותיו כי לעומת זה נתוסף לו זכות שנתקדש על ידו ש"ש להודיע מציאת הש"י ופעולותיו שנתגלה ע"י הנס כי ע"כ י"ל בחנוכה הרחמן הוא יעשה לנו נסים כנז' והאריך בזה בישיע"ק והתפאר בזה שם אמנם עדיין צ"ע והרבה יש להשיב על דבריו דהנה מ"ש בישיע"ק שע"כ י"ל בחנוכה הרחמן יעשה לנו נסים וכו' ובע"כ הכונה שיהי' הנס מפורסם כמו אז יעשה לנו כמו כן בימים אלו ובע"כ לא יתכן לומר שנתפלל שיהי' עת צרה ליעקב כמו שהי אז עד שכמעט לא נשתייר מישראל שריד ופליט ח"ו מהמאמינים ויראים ע"י גזרות ורשעות ותחבולות היונים אשר נקבצו אז כידוע (מדחז"ל והיוסיפון) עד שהקב"ה עמד בעדנו והצילנו ועשה לנו נסים גדולים כאלו, ואין לומר שלא נתפלל על הצרה הגדולה רק על נס הישועה בלבד ז"א כי זולת זה לא יהי' נס גדול מפורסם כשלא יהיה הצלה מאשר נמי כשימסרו רבים (הקמים עלינו) ביד מעטים (מתוכנו) והיינו רבים הקמים עלינו במלחמה כנז' וזולת זה אינו נס מפורסם ושוב אסור להתפלל עליו וכשיהי' הצלה גדולה ונס גדול כמו אז בע"כ להתפלל להכניס ב"י בצרה גדולה כזו וכן רשעים (הקמים עלינו שיקומו וילחמו עמנו וימסרו) ביד צדיקים (המעטים שיהיו בתוכנו) וזהו לא יתכן כלל כנ"ל להתפלל אלא בע"כ יתכן יותר לומר כתי' התב"ש (בבכור שור) בכבודו ובעצמו מה שתי' על קושיותו וחילק בין נס דיחיד לנס דרבים דיחיד אולי איני כדאי לעשות לו נס ע"כ לא יתפלל על זה משא"כ זכותא דרבים עדיף ע"כ יש להתפלל שיעשה לנו (בלשון רבים) כמו שעשה

לאבותינו, וכן חילק שם עוד בבכו"ש בין נס של טבע העולם שמלחמות החשמונאים משמע שהי' נסים דרך טבע העולם משא"כ להחליף נקבה שתעשה זכר הוא נס שלא כדרך הטבע העולם כלל (ע"כ אין להתפלל עליו) עכ"ל בבכו"ש הגם שע"ז החילוק יש לפקפק דהא נס דחנוכה לא הי' כלל בדרך הטבע גם המלחמות שיכבשו י"ג אנשים (כמו שפירש"י (בפ' ברכה) עה"כ ברך ה' חילו וגו'] נגד כמה מאות אלפים אויב שנקבצו בפ"א וכמבואר ביוסיפין, ואין לך נס גדול ונורא כזו היפך הטבע כמ"ש בסה"ק וגם בחי' שער ישששכר ועיי' לעיל בדברינו (בסי' תר"ע) אבל עכ"פ החילוק הא' של הבכו"ש (בין יחיד לרבים) שפיר נכון, ועכ"פ אינו כמ"ש הישיע"ק שהבכו"ש דחה דין זה (לומר הרחמן יעשה לנו נסים) והלא הבכ"ש לא דחה כלל הלכה זו של הרמ"א רק הקשה עלי' ותי' בעצמו שני תירוצים כנ"ל וממילא נשארו דברי ההלכה בקיומם ועמדם, וגם מ"ש בישיע"ק ז"ל דעיקר הטעם שאין מתפללין על מעשה נסים כדי שלא ינכו מזכיותיו, הנה לא נראה כן בראשונים ז"ל שביארו הטעם משום שאין רצונו ית"ש (מעת בריאת העולם והוטבע ברצונו ית"ש בטבע העולם) לשנות מדרכי הטבע וכדאמרי' מפורש בש"ס שבת (דף נ"ג ב') א"ל אביי כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית שנפתחו לו דדין כאשה זולת כשהוא ברצונו לשנות לעתים הנצרכים אבל לנו אין רשות לבקש על ככה (ורק כשהוא סכנה שבאו במצודה כבר אז בע"כ להתפלל על ככה) ולפי"ז ל"ש כלל חילוקו של הישיע"ק מה שיש לו זכות שיעשה על ידו נס שיתפרסם כנז'. אולם נלע"ד עוד לחלק בזה כיון שבחנוכה לא הי' הנס רק למען הצלת הדת תוה"ק כמו שביאר זקיני הלבוש ובט"ז (סי' תר"ע) ועיי' בדברינו לעיל שם מזה כי אם היו מניחים את הדת ח"ו אז היו כל ההמון יונים הרשעים מניחים את גופם מללחום עמהם וכיון שהוא הצלת הדת לא שייך לומר שאין להתפלל על מעשה נסים שזהו רק לצורך גשמיות אין להתפלל לשנות הטבע אבל לצורך התוה"ק בודאי זהו רצונו ית"ש גם לשנות כל עולמו שנברא רק בשביל התורה שנקראה ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית שישמרו ישראל התורה בעוה"ז וכשאין שמירת התורה בפרט לרבים כ"י אז א"צ לעוה"ז וטבעו כלל ע"כ שפיר מותר להתפלל גם אם הוא שינוי הטבע עולם וגם ל"ש להקשות מ"ש לעיל ע"ד הישיע"ק דוכי נתפלל שיהיו כלל ישראל בסכנה גדולה כזו כמו שהיו בימי החשמונאים מקודם הנס ז"א דלאו דוקא להצלה גדולה ונס מפורסם כזה שנתפלל רק מפני שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו וכמעט בכל יום ויום והקב"ה מצילנו מידם ע"כ נתפלל שיצילנו ובפרט דת תורתנו אשר על זה כל מגמתם (בכח שרם הס"ם כמו שפירש"י בפ' וישלח ואשר הוא היצה"ר שרצה להחטיאנו ח"ו) בכח גזרתם לבטל ח"ו התנהגות

התורה מאתנו כי על כן נבקש ישועה על ככה גם כשיצטרכו בכ"ע שלא כדרך הטבע כמארז"ל ביומא הן הן גבורותיו והן הן נפלאותיו שה א' בין שבעים זאבים בפרט שנאת הדת תוה"ק שאנו מתרחקי' מהם אשר אנו עי"ז כקוץ בעיניהם וכמבואר במד"ר מגילה בתפלת אסתר להקב"ה ע"כ זהו הצלה וישועה ע"ד נס שנצטרך בכ"ע וע"ז מותר ומצוה להתפלל הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' שצריכי' לזה בכ"ע (ולאו דוקא כ"כ בפרסום ע"י הצלת גזרות נוראות ומלחמות כבדות ח"ו שהיו נגדנו בימי היונים וכיוצא וכנ"ל) ומה שכתבנו בזה החילוק דבעניני הדת מתפללי' גם על מעשה נסים אם חומה הוא נבנה עלי' טירת כסף ויש ליישב בזה מה דכאן בחנוכה הביא הרמ"א זה לומר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' ובפורים (בהל' מגילה סי' תרצ"ג) כ' ועל הנסים אם לא אמר אין מחזירין אותו ולא הזכיר כלל מהך שיאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים (ואף דשם חמיר לענין בביהמ"ז בסעודת פורים ביום י"ד שצריך לחזור אם לא אמר על הנסים כד' הט"ז שם ס"ק ב' ועיי"ש במשבצות) והוא תמוה, הגם כי (בסי' קפ"ז) בהל' בהמ"ז כ' אם שכח לומר על הנסים בחנוכה ופורים שיאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' מ"מ י"ל דפורים אגב גררא דחנוכה נקטי' שם והא ראי' דבהל' מגילה בפורים לא הזכיר כלל מזה רק בחנוכה כנ"ל. ולפי דברינו ניחא דרק בחנוכה שהוא הצלת הדת יש לבקש גם על מעשה נסים משא"כ בפורים שלא היה הצלת הדת רק הצלה גשמיות וגופניות (כנ"ל מלבוש והטו"ז) ע"כ אין להתפלל הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' כנז' והגם שמקורו בכל בו (בהל' בהמ"ז) כ' שכן יעשה גם בפורים משמו דקאי על הרחמן הנ"ל מ"מ הרמ"א שלא הביא זה בפורים י"ל שפיר דס"ל כן ועדיין צ"ע.

סימן תרפה

א **במג"א** יש נוהגין בשנה מעוברת לקבוע תענית בכל יום ה' מפ' שובבי"ם ת"ת וכו' עיי"ש ובפמ"ג בא"א שם ומ"ש שם בפמ"ג לענין חל ר"ח ויום ט"ו ביום ה' אי אומרים הואיל ואידחי אידחי וכנראה שזהו שייכות תענית שובבים (לתיקון היסוד) בתענית רק ליום ה'. ולא ידעתי מנין זה ובהאריז"ל נראה דכל יומא זמניה היינו שיתענו בכל יום ויום מימי השובבי"ם לתיקון הנ"ל ועל כן נסתפקו החיד"א ז"ל בעבודת הקודש ודעימיה אם אירע ברית מילה שהוא סנדק או מוהל בימים האלו אם יותר טוב שיהדר אחרי מצות אלו לתיקון הנ"ל בימים האלו ושיסב על הסעודה שעדיין עושים בשמחה או יותר טוב אז התענית ולכאורה לא יבין הרואה מה שנסתפקו בזה דהא אפשר לקיים שניהם לעשות סעודה ביום הזה של הברית מילה ולהתענות ביום אחר מימי שבוע זאת דלאו

דוקא ביום ה' מיוסד התענית לזה (רק המנהג הוא שראה הגאון המג"א ז"ל רק ליום ה' וכן הוא המנהג הוקבע בלוחות ליום ה' במדינות אשכנז היראים) אלא שזה אינו כיון דאותו יום אם עבר אין לו תשלומין ביום אחר דבלא"ה צריך להתענות אז בכל יום ויום כל ימי השבועות האלו וכמו שתמה באמת בעבוה"ק מה שנהגו להתענות רק בב' וה' ובהאריז"ל לא נמצא חילוק כלל בזה בין ב' וה' לכל ימי השבוע עיי"ש. אלא מפני שלאבותינו הי' זה באפשר כמעט בנקל כי הימים האלו קצרים משאר ימות השנה להתענות בכל יום ויום אז משא"כ בגודל חולשת הדורות מיום ליום הולך ומתמעט כחם מרוב הצרות ר"ל ועכ"פ ראוי שלא יחסר המזג גם בדורנו להתענות בכל שבוע משבועות הנ"ל יום א' איזו שיובחר לו היינו ששה תעניות בימי השובבי"ם (ששה שבועות) כדי שלא יחסר המזג הכונה מהשובבי"ם מבואם (מפרשת שמות) עד צאתם (במשפטים) ובימי העבור עוד שני תעניות בפרשיות ת"ת והח"י יתן אל לבו בתיקון יסוד צדיק ח"י עולמים כיה"ר ב"ב. ומהנכון איזו יום שיבחר לו ובכל שבוע ושבוע כיון שבלא"ה אין אנו מתענים תעניות אלו בצבור בקריאת ויחל (כמו שנהגו האשכנזים) וכמו שכתבתי כבר טעמי ונימוקי בחי' דברי תורה מהד"ת (אות פ"ב) עיי"ש באורך. וא"כ א"צ לכוין שיתענו כולם ביום אחד כנז'. וגם נהגו כמה מהצדיקים הקדושים מתלמידי תלמידי רבינו הבעש"ט זי"ע להתענות בשובבי"ם ביום ועש"ק שהוא יום הששי כנגד מדת היסוד ויש שנוועמים בעת הדלקת נרות ש"ק איזו דבר כדי שלא יכנסו לשבת כשהוא מעונה עיי' מדרש תנחומא בראשית (פ"ג) ובירושלמי תענית (פ"ב הלכה י"ד) ובש"ע או"ח (סי' רמ"ט סעי' ד') וברמ"א שם. ויש שמתענים עד הלילה בשעת הקידוש וכבר כתבנו בעה"י בחי' שער יששכר (מאמר צום העשירי בחדש טבת) כי יש להם על מה שיסמוכו המתענים בשובבי"ם גם עד הלילה ליל ש"ק כנז' כיון שהוא רק כתענית יחיד (שאין עושים אצלינו בצבור כנ"ל) ולתשובה לחסידים ואנשי מעשה וכבר כ' בש"ע הל' שבת (סי' רפ"ח סעי' ב') שכמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת וכ"כ השל"ה הקדוש ומכ"ש דלהתענות בעש"ק ליכנס בשעה קלה לליל ש"ק בתענית שאינו עינוי לחסידים ואנשי מעשה מביני מדע בודאי מצוה ומותר לכתחלה כמו שביארתי שם בארוכה, ועיי' בט"ז להלן (סי' תרפ"ו סוף ס"ק ב') שכ' ג"כ החילוק בין אנשי יחידי סגולה שמתענים בע"ש כנ"ל דלא הוי כמתענה בשבת משום דלעומת זה יאכלו בתאוה טפי בליל שבת משא"כ לרוב העולם הוי עינוי וא"ש כדברינו.

סימן תרפו

סעיף א'. (א) בחנוכה ופורים וכו'. עיי' מג"א (ס"ק ה') שהביא הך דש"ס (תענית כ"ט א') משנכנס אדר מרבין בשמחה וכו' ונשאלתי להקשות מדוע לא הביא הרמב"ם (וגם המחבר שדרכו בקודש לימשך אחרי הרמב"ם) הך דמשנכנס אדר מרבין בשמחה, והנה כבר נשאל על ככה הגאון בשו"ת חתם סופר (חאו"ח סי' ק"ס) והשיב דרב לטעמיה ס"ל דכל החדש אב אסור ברחיצה ואבילות נוהג וכמ"ש תוס' בסוף מגילה והיינו טעמא דדרש כמ"ד והשבתי חדשה דכל החדש נוהג אבילות א"כ ה"נ דרשינן לענין שמחה באדר והחדש אשר נהפך מיגון לשמחה להיות שמחה נוהג משנכנס אדר מרבין בשמחה ואולי אסור בהספד ותענית ולכל הפחות מצוה לשמוח אמנם אנן קיי"ל כמ"ד בשבת שחל ט"ב בתוכה נוהג אבילות דדרשינן והשבתי שבתה ולא חדשה וכמ"ש כ"ז תוס' בסוף מגילה הנ"ל א"כ ה"ה באדר לא דרשי' והחדש אשר נהפך וכיון דלא דרשינן והחדש שוב אין לנו להוסיף שמחה אפי' בשבוע שחל פורים דשבתה לא כתיב בפורים ולפי"ז מה דתנן במתני' משנכנס אב ממעטין בשמחה ומייתי ליה רמב"ם היינו לענין שאין בונין בית חתנות ואבורנקי של מלכים וכמבואר פ"ק דמגילה גבי רבי נטע נטיעה בפורים וזה ל"ש באדר מרבין שבונין ונוטעין. פשיט' כל השנה נמי ורק ביום פורים איתא להאי חידושא שאפילו במקום שנהגו איסור מלאכה מ"מ בונין בנין של שמחה ומשו"ה לא הוי מצי לאתויי הך דרב משנכנס אדר מרבין בשמחה עכ"ל החת"ס ז"ל. ודבריו תמוהין במחכת"ה כי הלא סוף כל סוף מביא הרמב"ם (הל' תענית פ"ה הלכה ו') הך דמשנכנס אב ממעטין בשמחה ובע"כ דס"ל הך לימוד דהשבתי חדשה גבי אב וא"כ למה לא ס"ל גבי אדר דכתיב והחדש אשר נהפך מיגון לשמחה (כד' החת"ס הנ"ל) דמשנכנס אדר מרבין בשמחה ולא העלה החת"ס בתירוצו מאומה כנז'.

גם מ"ש החת"ס ליישב הך דהשמיטו דלמצי' נפשי' באדר למאן דאית ליה דינא עם נכרי משום דבריא מזלי' משום למ"ד אין מזל לישראל והוא רק ריעא מזליי' דאו"ה היינו עמלק ומצרים ע"כ פי' רש"י שם בתענית דמשנכנס אדר וכו' משום דבפורים ופסח ימי נסים היו לישראל ופסח מאי בעי הכא באדר וע"כ משום דצריך ריעא מזלי' דתרי אומי כנ"ל וכשאחזיל אעפ"י שאין ניחוש יש סימן והוא דאתחזק ב"פ עכ"ד החת"ס. הנה שגגה פלטה קולמסו משום דשם (בחולין דף צ"ה ב') מפורש בגמ' אעפ"י שאין ניחוש יש סימן והוא דאיתחזק "תלתא" זימני כמ"ש יוסף איננו ושמעון איננו ואת בנימין תקחו הרי מפורש דרק בג' זימני איתחזק בזה ולא ב"פ. וכן מפורש בירושלמי (שבת פ"ו הלכ' ט')

עיי"ש וא"כ (במחכתהד"ג) נסתר כל בנינו בתשובתו כנ"ל דלא הועיל במ"ש בתרי אומי בפורים ופסח כנז'.

ובביאור ורמז דברי רש"י ז"ל בתענית שם דנקט ימי פורים ופסח כנ"ל כתבנו בעה"י בחי' שער יששכר במאמרינו לחדש אדר ומאמר השקלים ביארנו בזה בעה"י ואין כנ"ל בדברי אגדה ופרד"ס.

אמנם חשבתי בגוף הדבר, למה השמיט הרמב"ם ז"ל הך דמשנכנס אדר מרבין בשמחה, עפימש"כ בשער יששכר (במאמר חדש אדר) לתמוה ע"ד הש"ס שם דהרי משנכנס אב ממעטין בשמחה מפורש שם בגמ' ופוסקים באיזה דבר ממעטין כגון מו"מ ולא יבנה בנין של שמחה (עיי' או"ח סי' תקנ"א סעי' ב' ועוד שם) אבל משנכנס אדר מרבין בשמחה לא מפרש במה מרבין בשמחה ונקטינן רק בדרך אגב כשם שנכנס אב וכו' והי' לו לפרט במה מרבין בשמחה ואמרתי שם דאדרבה י"ל דזהו מכונת חכז"ל כי משנכנס אב ממעטין בשמחה ומפרש במה ממעטין כדי שלא נסבור ח"ו (כי מצוה לקיים דחז"ל) להיות בעצבות גמור ומרה שחורה ר"ל. ובאמת לא זו הדרך מתלמידי רבינו הבעש"ט ז"ל והבאים אחריהם (ושצריך להיות גם אז באמת בלב נשבר ובכיות על הגלות וחורבן ביהמ"ק אבל לא נעצב לגמרי כמתייאש ח"ו מן הגאולה וכנודע בסה"ק) והשמחה הוא חיוב מה"ת וכתיב תחת אשר לא עבדת ה"א בשמחה וגו' ע"כ בודאי אסור להיות נעצב לגמרי בתכליתו ע"כ נקט רק באיזה דברים ממעטין בשמחה משנכנס אב כדי למעט שבשאר דברים יתחזק בשמחה ובטחון בלבבו הנאמן לה' ומצפה לישועת הגאולה, אבל משנכנס אדר מרבין בשמחה נקט סתם כי מדה טובה מרובה ובאיזה דבר שנוכל אז להרבות בשמחה מצוה איכא וכל א' ישער בלבבו ונפשו ולא נקט פרטי הדברים לשמחה שאז הי' ממעט אחריני איזו דברים ושהי' משמע רק באלו הדברים ירבה אז בשמחה ובאמת מצוה בכל מה דאפשר להרבות בלבו ובעניניו בשמחה של מצוה ולקיים דברי חכמים ע"כ נקטו סתם כנז' עכ"ד בשער יששכר.

ולפי"ז הי' לכאורה מקום לתרץ דברי רבינו הרמב"ם שלא הביא הך דמשנכנס אדר מרבין בשמחה כיון דדרכו בקודש להביא בס' הי"ד רק דינים והלכות את המעשה אשר יעשון ולא בדברים התלויים בלב שירבה בשמחה כיון שלא אחז"ל בפרטות כדת מה לעשות ברבות השמחה בחדש אדר בזה, אך ז"א דהא הרמב"ם מביא בענין השמחה בסוף הל' יו"ט וכן בסוף הל' איסורי ביאה בענין טהרת המחשבה שידבוק בתורה שהוא אילת אהבים ויעלת חן וכן כיוצא עוד כ"פ במתק לשונו ובפרט בהל' דעות בעניני דיעות בנ"א

דברים התלויים בלב א"כ עדיין תיקשי למה לא הביא גם זה בכאן משנכנס אדר מרבין בשמחה ע"כ עדיין צ"ע.

סימן תרפח

סעיף ג'. (א) **קורים בי"ד**. ופשוט דרק בי"ד צריכי' לקרות אבל בט"ו (במקומות שאין שום ספק מוקפת חומה כפי הקבלה שבידיהם) אסור לקרות במגילת כשרה (בפרט בעשרה) וגם בלא ברכה משום דה"ז קורא למצותו בט"ז והרי ולא יעבור כתיב וכמ"ש המרדכי (ומובא בט"ז בזה ס"ק ד') דלכך לא תיקנו ספיקא דיומא בפורים לקרות המגילה בט"ו ג"כ משום ולא יעבור ורק משתה ושמחה נוהג בשתי הימים וכמ"ש הפוסקים והרמ"א וכמו שביארנו באורך בעה"י בשו"ת מנח"א (חלק ב' סי' ה') ובקונ' שירי מנחה ולקמן בזה (סי' תרצ"ה) עי"ש והיינו רק במשתה ושמחה נוהג בשני הימים גם לדידן ובמשתה ושמחה ל"ש ולא יעבור כמ"ש הר"ן ומובא בדברינו שם במנח"א משא"כ במקרא מגילה פשיטא דשייך ולא יעבור כנ"ל, ועוד י"ל דשייך בל תוסיף כמ"ש הראשונים איך הותר לעשות יו"ט שני הא מוסיף בסמוך לי' להזמן על דאו' ותי' משום ספיקא ואח"כ משום הזהרו מנהג אבותיכם שמא יגזור המלכות גזרה וכו' וה"ז סייג לד"ת ע"כ רשאין לתקן חכז"ל ול"ש בל תוסיף אבל הכא כיון דאמרו בפי' במגילה כדחז"ל ולא יעבור ולא רשאין לעשות גם משום ספיקא דיומא דעיבורא דירחא כ"ש במקום סאין ספק כלל מעולם די"ל דעובר על בל תוסיף וא"ת דאין זה מצוה דאו' רק מדברי קבלה הנה הגע בעצמך אם א' מוסיף מין א' על ד' מינים בשארי הימים דסוכות דאינו רק מדרבנן עכ"ז י"ל דעובר בל תוסיף מדאו' ויש לחלק דהתם עיקרו מדאו' הד' מינים משא"כ הכא דאין עיקרו מדאו' ע"כ צ"ע בזה ואכמ"ל) אבל עכ"פ מולא יעבור איכא איסורא, ודברי קבלה כדברי תורה: וכתבתי להוציא מדעת הטועים ומטעים, ה' יצילנו ויעזרנו בב"א.

סעיף ו'. (ב) **ואין עושין סעודת פורים עד יום א' בשבת**. היינו כשחל ט"ו בשבת (בירושלים) עושי' הסעודה ביום א' לאחריו ולא בשבת עפי"ד הירושלמי (מובא בב"י בזה) את ששמחתו תלויי' בב"ד יצא זה ששמחתו תלויי' בשמים וכן הוא לעיל (סי' תי"ט) לענין סעודת ר"ח כשחל בשבת ועיי' בדברינו לעיל שם בזה (סי' תי"ט ס"ק א' בד"ה וגם בלכתך בדרך הזה) לענין סעודת פורים שחל בש"ק אם יוצא במוצש"ק להשלמת היום עי"ש ונ"מ גם לדידן בחו"ל בני י"ד שנוהגי' משתה ושמחה גם בט"ו (כנ"ל בסי' תרצ"ה ובדברינו בארוכה) וא"כ כשחל ט"ו בשבת צ"ל סעודה ביום א' וכמ"ש בשו"ת עולת שמואל להג' מהר"ש מפראג ז"ל (סי' ק"י) וכן נהגנו בעה"י אבל מה שנוהגי' הבעה"ב

שעושין (כשחל כזה) הסעודה במוצש"ק י"ל דלא יצאו כיון דהוא סעודת פורים שעשאו בלילה אך צ"ע (כמ"ש לעיל סי' תי"ט) אם אולי בכה"ג מהני להשלמת היום, אמנם באמת התם בר"ח (בסי' תי"ט) י"ל שקלא וטריא כנ"ל אם יוצאי' סעודת ר"ח בלילה משא"כ בזה מדינא דגם סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא י"ח שנא' את ימי הפורים והוא הלכה פשוטה וברורה לכ"ע ע"כ גם לאשלומי לא מהני בלילה רק צ"ל ביום א' לאחר השבת כנ"ל.

סימן תרצ

סעיף י"ד. (א) **וצריך** (**שיכוין**) **השומע לצאת**. עיי' מג"א (ס"ק ו) בשם תשו' הרשב"א ז"ל ועיי"ש בלב"ש ויד אפרים מ"ש על זה. והנה מ"ש המג"א דאם שמע ולא כיון בכל תיבה יצא, והיינו כונת בע"כ כיון פי' המלות והענין. (דאם כונה לצאת י"ח די פ"א בשמרון בתחלת קריאתו היינו בשמיעתו שרוצה לצאת בזה י"ח ול"צ בכל תיבה ככל וכלל וז"פ. וכמו שהשיג בזה המג"א על הב"ח בסי' תרצ"א שנר' מדבריו דהיינו כונה לצאת י"ח עיי"ש. ועיי' בטורי אבן [ר"ה דף כ"ה ב' בד"ה מנאי אם כיון לבו לצאת וכו'] מ"ש בחילוק הכונה לצאת או הכונה פי' הדברים ומעולם לא הבנתי בזה כיון דפסק דגם בחיסר לכוון בתיבה אחת בכונתה והיינו גם התיבה שמעכבת פירוש וקישור הדברים במגילה א"כ גם בפסוק אחד דינו כן וכן בכל המגילה או רובה ככולה. נמצא דבר זר ותמוה כגון שאם מיד בתחלת המגילה נשוטט במחשבתו בכונת איזה ענין אחר בד"ת או במילי דעלמא עד שגמרו המגילה כולה או רובה (כמ"ש דאין נ"מ בין תיבה המעכבת לכל המגילה בזה כנז') וידע בבירור שהי' שומע כיון שלא היה שם דבר וקול אחר המבלבל ועמד סמוך להקורא אלא שפינה לבו לדברים אחרים לגמרי כנז' גם כן יצא א"כ מה זהו שמיעה לצאת בה יד"ח ואיך שייך לומר דזהו כונת שומע שיצא בה חובתה והגם שרבינו הרשב"א בתשו' הביא לזה ראי' (להחכם השואל) מלועז ששמע אשורית אעפ"י שאינו מבין (כמו שהביא בזה המג"א) מ"מ יש לחלק משום דהלועז ששמע אשורית הגם שלע"ע אינו מבין לה"ק מ"מ אם כיון לבו ללשון התיבות אם ילמד אח"כ לה"ק יבין עי"ז למפרע פירוש המלות. ב) כי כן תיקנו לקרותה בלה"ק ונאמרה ברוה"ק על כל תיבה ואות ע"כ הלועז שאינו מבין לה"ק הנה קיי"ל דאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו וכיון דאינו יכול ללמוד ביום ההוא (בזמן קצר) לה"ק ע"כ יצא י"ח משא"כ הכא שפשע בזה שמפנה לבו ומשוטט מחשבתו בכונת ד"א מה זהו נקרא שמיעה לצאת ידי חובתו. ודבר השכיח הוא אצל הרבה בני אדם במשך כמה פסוקים שיקרא הקורא

בנתיים והשומע הת"ח משוטט לבו בדברי תורה (שאינם כונת פירוש פסוק זה) או הסוחר הטרוד במחשבתו בעסקיו ועניניו ע"כ צ"ע. ובלב"ש כנראה הרגיש ונשמר מזה וכתב בזה הלשון אלא שכיון אזנו להקורא ואינו חושב מחשבות אחרות מסתמא שמע הכל וא"צ לכוין בכל תיבה בבירור עכל"ה נמצא כשחשב מחשבות ורעיונות אחרות אז באמת לא יצא ועדיין קשה דהוא דבר שכיח לחשוב כמה פעמים מחשבות אחרות אז באמצע המגילה. ואולי לטעם זה יועיל ג"כ מ"ש בשל"ה הקדוש ובנו"כ בש"ע שיהיה לכל שומע (המדקדק במעשיו) מגילה כשירה אתו עמו בבית הכנסת שעפי"ז גם אם לא ישים לבו כל כך לכונת פירוש הדברים רק כשאומר הדברים מתוך פיו (מתוך מגילה כשירה) גם כשאינו מכוון בלבו כ"כ אז לפי הדברים כפשוטן (רק יותר מכוון לכונות אחרות וזרות) מ"מ אתי דיבור דהמגילה שקורא בפיו בלחש ומבטל מחשבה זרה היינו מה שפנה לבו לד"א בעת קריאת המגילה כנז' ודו"ק.

סעיף י"ז. (ב) **ומזה נשתרבב המנהג שמכים המן כשקורין את המגלה בביהכ"נ**. עיי' במג"א (ס"ק כ"א) שמביא בשם קדוש זקיני הלבוש דבשעה שאומרים (היינו בשעה שקורא הקורא בצבור כמ"ש בלבוש) תיבת המן יאמר שם רשעים ירקב, ויש לתמוה ולא זכיתי להבין איך יפסיק בד"א (היינו באמירת שם רשעים ירקב) באמצע קריאת המגילה והלא פסקי' לקמן (בסי' תרצ"ב סעי' ב') דאין לשוח בעוד שקורין אותה וכן לעיל בסי' זה (סעיף ה') ועיי"ש במג"א (ס"ק ז') בסם הב"י דהשומע גם בדיעבד לא יצא אם הפסיק. ואולי י"ל עפיש"כ בשו"ת מהר"ם שיק (חאו"ח סימן נ"א). [ועיי' בדברינו במנח"א ח"א סי' כ'] לענין עניית ב"ה וב"ש בברכה שיוצא בה השומע די"ל כמו מין במינו אינו חוצץ ויוכל לענות ב"ה וב"ש. מכל מקום אינו דומה בזה כיון דשומע כעונה ואם יאמר בכל עת שקוראין המן שם רשעים ירקב הוי כאלו משנה לשון הפסוקים בכל עת וכאלו קורא בכל פעם סמוך לתיבת המן שם רשעים ירקב וזהו שינוי גדולה בקראי וי"ל דלא יצא, וגם לא נהגו כן כלל לומר שם רשעים ירקב. (רק להכות קצת ברגל לרמז בכ"ע להכאת התינוקות כשמזכירים שמו לקיים מנהג ישראל מדחז"ל ומדקדקים שלא להפסיק בפה באמירת הנ"ל.) ושמעתי בלחש מאאמו"ר הגה"ק זי"ע שהיה אומר אחר קריאתו ויתלו את המן וגו' וחמת המלך שככה היה אומר בלחש כן יאבדו כל אויביך ה' והגיד לי כי זה מנהג אבותיו הג' הקדושים ז"ל דור אחר דור. אבל זהו כמו בק"ש שמותר לענות בין הפרקים ומפני הכבוד וגם הכא הוי לצורך והוא במקום פתוחה ולא חמיר מק"ש משא"כ לענות ולהפסיק בכ"ע באמצע הפסוק כשקורים המן בודאי י"ל דהוא הפסק וצ"ע.

סימן תרצג

סעיף א'. (א) **אבל לא בט"ו**. עיי' במג"א (ס"ק א') דאם אמר (על הנסים) בט"ו אין מחזירין אותו ועכ"פ לא הוי הפסק כיון דימי הנסים הם ועיי' במור וקציעה (הובא בדברינו בקונ' שירי מנחה הוספות למנח"א ח"ב סי' ה') מה שתמה למה לא יאמרו לכתחלה על הנסים בט"ו גם לדידן עיי"ש דעתו לומר כן. וכן שמעתי בשם חו"ז הה"ק מוהרי"א זי"ע (בעל היכל הברכה) מקאמארנא שהיה אומר על הנסים בשושן פורים בתפלה בלחש וכשהיה אז מתפלל לפני העמוד אז בתפלה בקול לא אמר (מפני שהוא נגד פסק הש"ע כנ"ל לא רצה לפרסם בצבור בקול ולכתחלה) וכן שמעתי כמדומני עוד מקדושים אשר בארץ זי"ע שאמרו על הנסים בתפלה בלחש בשושן פורים:

אך עומד לנגדינו (מ"ש בשעה"כ) דברי רבינו מהרח"ו זי"ע ובנו מהרש"ו זי"ע שהעידו בשם רבינו האר"י הקדוש זי"ע שבצפת ת"ו וגם מהרח"ו בדמשק לא אמרו על הנסים בט"ו. ומה שיש לדקדק איך שמע מהאריז"ל מה היה אומר בתפלה בלחש כיון שלא השמיע בודאי לאזני אחרים ח"ו וגם לא לאזני עצמו (וכמבואר בדברינו לעיל סי' תקפ"ב עיי"ש) וגם לא כ' שם שהיה אומר לנהוג כן אך שהעידו מה שראו היינו שומעים את הקולות מהאריז"ל (שלא היה אומר על הנסים בט"ו כנ"ל) י"ל כמ"ש בד"ת מהדורא תניינא (אות ס') דהיינו בתפלת חזרה שהתפלל לפני התיבה וכמבואר שם באורך והשתא דאתית להכי י"ל דגם האר"י ז"ל לא רצה לעשות בפרהסיא נגד הלכה הפסוקה הנהוגה ובתפלת לחש הי' אומר עה"נ רק בתפלתו בקול בצבור לא הי' אומר בפרהסיא מטעם הנז'. וראיתי עתה בא"א על או"ח (להגה"צ מבוטשאטש ז"ל) דאם אמר על הנסים (בפרזים) בשושן פורים הו"ל כמזכיר מאורע אחר וחוזר לראש וכמו שמזכיר גשמים בקיץ עכ"ד, וז"א במחכת"ה כמובן דזה אינו דמיון לגשמים בקיץ וכיוצא ולא הזכיר שם מד' המג"א הנ"ל ובודאי נכון כדברינו הנז'. שוב הראני חכם אחד נ"י מפורש במהרי"ל (הל' פורים) ביום שני אומר על הנסים (היינו ביום השני דפורים) עיי"ש הגם דכ' שם בהג"ה במוסגר מתלמידיו בזה אנו לא נוהגין לומר על הנסים רק ג"פ ערבית שחרית מנחה דהיינו רק בי"ד מ"מ רבינו (מהראשונים רבותינו מאשכנז) מהרי"ל ז"ל כ' לומר עה"נ גם ביום השני היינו ט"ו. ולפלא כי לא הביאו זה כלל ממהרי"ל בספרי הפוסקים ראשונים ואחרונים.

סימן תרצד

סעיף א'. (א) מחצית מן המטבע הקבועה. עיי' מ"ש בזה באורך בעה"י בחי' שו"ת מנח"א ח"א (סימן ל') עיי"ש.

סימן תרצה

סעיף א'. (א) **מצוה להרבות בסעודת פורים וכו'**. עיי' בברכ"י ובשע"ת בשם קדוש אחד מכת"י ואם עשה סעודת פורים בלא לחם יצא, וטעמיה לא כ' והמה בכתובים ולא יצאו האהלה ובפרט לאורה (של עולם) זו תורה. ולפענ"ד לא הבנתי במחכת"ה דא' קדוש מדבר זצ"ל לא ידעתי מאן איהו. דהנה לכאורה קשה על הברכ"י דהביא הדברים בשם כת"י ספר א' וזהו מפורש במג"א (ס"ק ט') בזה דאין חיוב לאכול פת בפורים, אך באמת לא כ' שם המג"א להחלט כלל רק כ' לאשר מעיקר הדין לא מצא שחיוב לאכול פח בפורים ע"כ עכ"פ כשאכל עוד סעודה אחת ביום דהסעודה השניה בודאי אינה חיובית כיון דכבר אכל סעודה אחת בפת ע"כ אין צריך לחזור לברך בהמ"ז בסעודה ב' (דייקא) אם שכח על הנסים אבל בסעודה הראשונה לא כתב המג"א לפסוק בזה דלא יחזור על הנסים רק בדרך צ"ע כמפורש שם הרי דעדיין המג"א הסתפק בזה אם צריך לאכול פת דלולא זאת היה מחליט דגם בסעודה א' א"צ לחזור אם שכח עהנ"ס וכמו בתפלה דאינו חוזר כלל בפורים אם שכח עה"נ. וכן הבין מדבריו (של המג"א) הפרמ"ג (בא"א ס"ק א') דיש ספק אם צריכין לאכול פת דוקא בסעודת יום י"ד וכן הבין הבאה"ט בזה וכן הלב"ש כ' דחלופי גירסאות הוא במג"א בזה עיי"ש, ואולי ע"כ הביא זאת בברכ"י ושע"ת רק מהכת"י ס' א' כנז' ולא מהמג"א כיון שהמג"א לא החליט בזה. ותימה קצת על המנחת חינוך (מצוה שמ"ג) [בד"ה ודע דז"פ דבעיו"כ] שהביא ממג"א הל' מגילה דאין מחיוב לאכול פת בפורים ובאמת לא החליט זה במג"א להלכה למעשה כנז'. והמנחת חינוך כתב זה גבי אכילת עיוה"כ דא"צ דוקא פת כמו שיו"ט ולענ"ד גם אם נאמר באכילת עיו"כ דל"צ פת משום שלא נאמר בו בדחז"ל לשון סעודה רק כל האוכל ושותה בתשיעי וכו' ע"כ י"ל די בכל מידי דאכילה אם יחפוץ ואין צריך פת דוקא וזיל בתר טעמא כדי למלאות וישביע כריסו למען יוכל להתענות ביוה"כ. והגם כי אנן פסקינן כר"י דלא דריש טעמא דקרא ולא כר"ש מ"מ שורש הענין בעצמותו הוא כך דלא נאמר שם לשון סעודה בעיו"כ כלל רק האוכל ושותה וכו' כנז' משא"כ בסעודת פורים דמצינו בגמר' ופוסקים רק לשון סעודת פורים ומצינו בדניאל עבד לח"ם רב היינו סעוד"ה גדולה הרי דקראו הכתוב הסעודה על שם הלחם ואיך שייך באכילה בלתי פת לקרותו בשם סעודת

פורים. וגם ראיה וזכר לדבר בתוס' ברכות (דף ל"ח א') בזה"ל ומהו אם קבע סעודתיה עלייהו כמו בפורים מברך המוציא וכן עוד שם (בד"ה מר זוטרא) וכן צוה הר"ם בפורים שקובעין סעודתן עליהן לברך המוציא בפת תחלה וכו' עכ"ל התוס' וכן שם (בדף מ"ב א') בד"ה לחמניות וז"ל מיהו כי קבעו סעודתא עלי' מברך עליו המוציא כמו בפורים עכ"ל התוס' דמשמע דסעודת פורים הוי קביעותא על הפת וזולת זה אינו חיוב לסעודת פורים. כן נראה שם לכל מבין. שוב ראיתי במור וקציעה בזה אשר ג"כ הרבה להשיב על דברי המג"א הנז' וסיים והעלה דסעודת פורים בע"כ חייבת בפת וכדעת רש"י במגילה עבד לחם רב דכל הסעודה נקראת על סם הלחם ועיי"ש עוד מזה.

ב **להרבות בסעודת פורים**. הנה נסתפקו אם מחוייבין לאכול בשר בהמה בסעודת פורים די"ל דכיון דתקנו ברוה"ק משתה ושמח"ה וקיי"ל אין שמחה אלא בבשר היינו בשר בהמה כמו ביו"ט שצ"ל בשר בהמה דייקא כמ"ש בישׁ"ש (פ"ב דביצה) וכמ"ש אאמו"ר בדרכי תשו' יו"ד (סי' פ"ט ס"ק י"ט) באורך עיי"ש ועיי' בדברינו לעיל בזה (סי' תקכ"ט ס"ק ב') מ"ש ראיה מהירושלמי מע"ש שצ"ל בשר ביו"ט לשמחה גם בזמן הזה ועיי"ש עוד. והנה לדעות אלו שמחוייב בבשר ביו"ט שפיר יש להסתפק לענין פורים כיון דהוא אז השמחה מדברי קבלה ודברי קבלה כד"ת דמיא כיון שאל אחד אמרן וכמ"ש בטורי אבן במגילה וכיון שנאמר במגילה שמחה ע"כ צריך בשר כמו בשמחת יו"ט או י"ל דשאני יו"ט שניתן לשלמי שמחה בביהמ"ק ע"כ גם עתה נוהג השמחה בבשר וכמו זכר למקדש (וגם ביו"ט שני כן כמו ביו"ט ראשון דאו' שלא לשנות ביניהם וז"פ) משא"כ פורים שנתקן בחו"ל בגלות בבל על נס שבחו"ל ולא הי' אז ביהמ"ק קיים ע"כ ל"ש לומר שייסדו שמחה בבשר וגם י"ל כיון דכ' משתה ושמחה ע"כ נתקן מעיקרא השמחה רק במשתה ויין ול"צ בשר (וגם זהו פשוט דגם בזמן בית שני בפורים דקיי"ל שהיו מבטלים כהנים מעבודתם לשמוע מקרא מגילה אבל לענין הקרבנות כחול נחשב ולא הקריבו כלל שלמי שמחה בפורים ע"כ אינו ענין לדמותו בזה ליו"ט) וכדאמרינן במגילה (דף ה' ב') יו"ט לא קיבלו עלייהו רק משתה ושמחה היינו כנראה השמחה במשתה כנז'. אמנם ראיתי עתה בש"ס מפורש (בב"מ דף ע"ח ב') וכן הוא בתוספתא מגילה פ"א מגבת פורים לפורים וכו' ואין מדקדקין בדבר (פירש"י לומר דינם בפחות והמותר יפול לכיס של צדקה) אבל לוקחים את העגלים (פירש"י לרוב בכל המעות) והמותר (שלא יספיקו לאכול בפורים, רש"י) יפול לכיס של צדקה. ונראה ממ"ש לוקחים את העגלים (סתם בל' הידועים) לפורים משמע שנהגו אז לאכול בשר בהמה לפורים ע"כ שחטו את העגלים דהוא בשר בהמה בריא (וכדאמרינן בשבת עגלא תילתא) לשמחת פורים ועדיין צ"ע

להלכה. שוב ראיתי במג"א להלן (סי' תרצ"ו ס"ק ט"ו) שכ' מזה שי"ל דבפורים א"צ לאכול בשר משום שמחה דגם ביו"ט א"צ לאכול בשר בזמן שאין ביהמ"ק קיים עכת"ד המג"א וזהו לשיטת הסוברים והשאג"א בתוכם דא"צ ליו"ט בשר בזמה"ז משא"כ לדעות רבות בראשונים ואחרונים וכמובא שם בדרכת"ש דצריך גם בזמה"ז בשר ביו"ט עדיין צ"ע בפורים.

שוב הראוני מגדולי תלמידי ישיבתנו הי"ו כי בחת"ס על מס' חולין (דף פ"ב) העיר מד' הש"ס בב"מ ששוחטים את העגלים בפורים. וגם העירוני כי מפורש ברמב"ם (הל' מגילה פ"ב הל' ט"ו) שכ' חובת סעודת פורים שיאכל בשר וכו' ולפלא כי דברי הרמב"ם ז"ל אלו כנר' נעלמו מרבותינו הפוסקים והמג"א ז"ל.

ג **סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא י"ח.** הנה אם גם לאשלומי במקום היום בשחל ט"ו בש"ק עיי' בדברינו לעיל (סימן תע"ה ס"ק א') ולעיל (סי' תי"ט ס"ק א') עיי"ש.

סעיף ה'. (ד) **חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו'.** מקורו בש"ס מגילה (ז' ב') ופירש"י להשתכר ביין (וכן הכונה בהאריז"ל כ' מצותו ביין לבסומי) והנה שמעתי בשם גדול וצדיק אחד שנתן לו גביר וחסיד א' בקבוק יין ישן וטוב קודם פורים ושאלו כאיזה זמן יבחור כו לשתותו או לפורים או לד' כוסות בלילי פסח הכריע הצדיק הנ"ל להשהות עד הפסח לד' כוסות והנה טעמי' לא שמעתי. ונחזי אנן בעה"י. אם לדון בזה מ"ש ונודע מהרדב"ז והחכ"צ למי שניתן לו זמן לצאת מבית האסורים לעשות איזה מצוה אם ימתין על מצוה רבה וחשובה או לא יחמיץ המצוה שבאה לידו על אתר אז ומהך ש"ס דתמידין ומוספים דהאידנא ולמחר וכו' וכיון שנמצא יין אחר כשר מלהשתכר בפורים וגם יין כשר של פסח על ד' כוסות וכי המצוה דוקא לשתות בפורים יין משובח וישן ואם בכזה יתבסם וישתכר יותר מיד גם במעט יין כזה הלא יכולים לשתות יין אחר הרבה בכמות לצורך זה משא"כ בליל פסח שהמצוה ביין אז להיות מן המובחר (וכנ"ל בש"ע סי' תע"ב) וכיון שהיין בעצמו הוא המצוה בעצמותו (ולא יבוא להתכלית להשתכר) ע"כ צ"ל מן המובחר יין ישן ויפה משא"כ בפורים הגם דלד' רש"י ז"ל כנ"ל המצוה להשתכר ביין מ"מ י"ל דנקט בהוה, וכיון דלא אישתמיט בש"ס למימר דביין דוקא ישתכר ויתבסם י"ל דבכל מילי ומשקאות שיתבסם בהם ולאו דוקא יין. וגם כששותה יין טוב ומבושם בפסח מקיים אגב זה מצוה דענג יו"ט וגם שמחת יו"ט לד' השאג"א (סי' ס"ה) [ועיי' לעיל סי' זה בדברינו ס"ק ב'] כדאחז"ל דעכשיו שאין ביהמ"ק קיים אין שמחת יו"ט בבשר דוקא רק ביין ובמילי דענג ושמחה ויין ישן ישמח לבב אנוש ביותר ויש לו הרבה מצות בזה מלבד מצוה דד' כוסות משא"כ בפורים. אולם י"ל כיון דדברי קבלה כד"ת דמיין ובמקרא נאמר

משתה ושמחה בפורים (וכבר כ' האחרונים ז"ל כיון שנאמר קיימו וקבלו קיימו למעלה וכו' ע"כ הוי דרך צווי ונקר' דברי קבלה גם לד' רש"י דתענית וכמ"ש במק"א במנח"א כ"פ) א"כ עדיף יותר השתייה בפורים שהוא מד' קבלה מהד' כוסות בפסח שהם רק מדרבנן. וגם י"ל דלבסומי בפורים יוכל לשתות רק מבקבוק יין ישן הלז ויקיים דחז"ל לגמרי בענין בסומי משא"כ אם יניחו לפסח אז יצטרך במקום הלז לשתות בפורים הרבה יין פשוט השכיח ויצטרך למלאות קיבתו עד שיקיא ויחלה ח"ו ויוכל להסתכן משא"כ בפסח גם אם יהי' לו ד' כוסות רק מיין פשוט לא יצטרך לשתות יותר ולהשתכר אז ובאלו הד' כוסות מפוזרים בתוך האכילה וההגדה לא ישתכר ולא יחלה כלל גם ביין פשוט וז"פ. ועוד והוא העיקר לכאורה כיון דפורים הוא ינוקדם בזמן ומצוה שבאה לידך אל תחמיצנה ופן יאנס ח"ו עד הפסח אך י"ל לעומת זה דדעת רבותינו הראשונים ובראשם הרי"ף ז"ל דא"צ להשתכר כ"כ (משום מעשה שהיה רבה ור' זירא, אם כי קצת החמירו שצריכים עד דלא ידע כפשוטו. מ"מ) ובנ"י יוצאים ביד רמ"א שא"צ לשתות כ"כ הרבה רק יותר מלמודו וזהו אפשר גם ביין פשוט אבל יין כוסות צ"ל מן המובחר כנ"ל.

והנה כה הראוני עתה והעירני מדברי קדוש זקני בעל בני יששכר בס' הנדפס בשמו "דברים נחמדים" שכ' דבדבר שהוא אכילת אדם הגם שיש מצוה בדאוריי' באכילה זו לא מחייבינן [להדר] האכילה הוא בהידור כמו שארי המצות דכ' בהו זה אלי ואנוהו וראיתו הוא מש"ס שבת (דף קל"ג) שחילקו בין ציצין שנשארו בהמילה דשייך בהו מצוה להסירם משום זה אלי ואנוהו והביאו בגמ' פסחים דאמרו י"ד שחל להיות בשבת מפשיט את הפסח עד החזה וכו' ומשני עד כאן לא קאמרו התם משום דלא בעינן זה אלי ואנוהו (ופירש"י דלאחר נטילת האימורים אין הידור מצוה ביופי בשר אבל יופי מילה מצוה הוא עכל"ה) ומזה הביא ראי' דגם באכילת פסחים דאו' ל"ש הידור מצוה עכת"ד. אך באמת אין זה ענין וסתירה בזה לדברינו כלל דהידור לחוד, ומן המובחר (היינו שתהי' הדבר מצוה לאכילתו ושתייתו, מובחר ויפה ומוטעם בעצמותו) לחוד דהכא גבי הידור שפיר מחלקינן בש"ס כנז' בין הידור גבי מילה דהוא דבר המתקיים להידור אבל גבי אכילת פסחים דעיקר מצותו רק לאוכלו ומנה שייך הידור מדאו' בדבר ומצותו לנתחו וללעסו ולאכלו בביעור השן זה אכילה. משא"כ מן המובחר שתהי' הפסח באכילתו שמן וטוב ויפה זהו שייך גם באכילת פסחים כדאמרינן במנחות (דף ס"ד א') היו לפניו שתי חטאות אחת שמינה וא' כחושה וכו' עיי"ש גם לענין בדיעבד בשבת. הגם שפירש"י שם בכחוש דאינו ראוי משום הקריבהו נא לפחתך מ"מ הרי מיירי בחטאות שהם לאכילה ובזה אמרו דצ"ל שמינה ולא כחושה היינו שמן ויפה בעצם לאכילה. וכן בש"ס מגילה

(דף כ"ח א') אם נאמר כבש למה נא' אחד המיוחד שבעדרו שצ"ל מן המובחר והתם מיירי בעולת תמיד של כל יום שהוא סליק לגבוה וי"ל לכאורה דהקפידה התורה יותר משא"כ בקרבן הנאכל ובזה תיתי עכ"פ ראיה מחטאות כנ"ל דהוא נאכל לבני אדם. ואם תרצה לדחוק ולדחות דהתם שאני בחטאת דעכ"פ הוא קרבן הגם שנאכל ושייך בו הקריבהו נא לפחתך, זה אינו סתירה דהא גם במצוה שייך הקריבהו נא לפחתך כמו בשמן שנמצא בו עכבר שאין להדליק בו נר של מצוה ועיי' לעיל בסי' תרמ"ט בפרמ"ג (מ"ז ס"ק ח') לענין אתרוג שנקבוהו עכברים וגם מפורש כן כנ"ל לענייננו לעיל (בסי' תע"ב) שצ"ל ד' כוסות מהיין היותר מובחר והגם שמבואר בירושלמי דיין אדום עדיף זכר לנס מ"מ אם היין לבן יש משובח משובח ממנו יקחו של לבן וכן לעיל (בסי' רע"ב) לענין קידוש בשבת דצ"ל יין מן המובחר ע"כ הדעת נוטה שצ"ל היין ישן ומשובח כנ"ל להצניעו על ד' כוסות לפסח והגם שהוא פורים לפניו מוקדם י"ל כנ"ל דבפורים יוכל להשתכר גם ביין אחר או במשקים אחרים ועוד מטעמים הנ"ל עכ"ז עדיין צ"ע קצת.

ה **יש** נהגו ללבוש בגדי שבת ויו"ט בפורים והוא נכון. ועיי' בבאה"ט שעוד מבערב ילבוש בגדי שבת (וטעם הענין כתבנו בשער ישששכר במאמרינו ימי ששון ואכמ"ל) ועיי' מ"ש על זה בחי' אות חיים ושלום בהשמטות והוספות (בעמוד ר"ב בהנדפס בד"ה וגם שנודע החילוק) כי בק"ק קראקא אתריה דמר רבינו הרמ"א ז"ל לא נהגו כותיה בזה עיי"ש אך אין מביאין ראיה מן וכו' כנודע.

ו **ורוב** הסעודה צ"ל ביום. הנה בברכי יוסף ומובא בשע"ת בזה מי שהיה אוכל סעודתו בליל פורים ונמשכה סעודתו עד היום ואכל קצת ביום יצא, מהר"י מולכו בתשובותיו כת"י סי' כ"ד עכ"ל הברכ"י וצ"ע לפענ"ד האיך מיירי כשאכל ביום בשחרית שנמשך מהלילה הא הוי אוכל קודם התפלה שאסרו חז"ל ופסקינן לעיל בש"ע או"ח (סי' פ"ט סעי' ה') שאם התחיל לאכול קודם עלות השחר צריך להפסיק הגם כי הביא י"א שא"צ להפסיק כבר קיי"ל בפרמ"ג בכללי הש"ע דהיכא שכ' מרן המחבר דעה אחת בסתם ודעה אחרת בלשון י"א הלכה כדעה בסתם והיינו הכא שצריך להפסיק. והוי מצוה הבאה בעברה דרבנן כמו בלולב הגזול ביו"ט שני דרבנן היינו בשאר הימים שלא יצא משום מצהב"ע, ודוחק לומר שהתפלל שחרית באמצע הסעודה בטלית ותפילין דאם כן לא הוי כנמשכה סעודתו דהא הוי הפסק גדול וצריך באמצע נט"י לשחרית ולתפלה. ועדיין צ"ע כי י"ל כיון דזהו פלוגתא אם מצהב"ע שייך במ"ע דרבנן ואז יוכלו לצרף הך דעה די"א שא"צ להפסיק אם התחיל לאכול בלילה והוי ס"ס להקל וי"ל דיצא אך י"ל

כיון דאיכא חזקת חיוב דמ"ע מדברי קבלה דסעודת פורים ע"כ גם בס"ס במקום חזקת חיוב לא יצא כמ"ש מזה במק"א. והדברים עתיקין ואכמ"ל.

ואם שגג ואכל אחר שהאיר היום כגון שלא ראה וידע שכבר הוא יום אז הוא י"ל דהוי איסור דרבנן בשוגג דל"צ כפרה לדעת הנתיבות (בחו"מ סי' רל"ד) ושוב ליה מה"ב וי"ל דיצא המצוה דסעודת פורים. אך נמצא דאכל סע"פ בלי כונה לצאת דהרי הוא חשב שהוא עוד לילה וידע בטח הלכה המפורשת ונודעה כי סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא י"ח וכבר ביארנו בתשו' מנח"א (ח"ג סי' ל"ד) בארוכה דגם במצוה דרבנן מצ"כ וכמו שפסק המחבר (באו"ח סי' ס') כמ"ד מצ"כ ומלבד דדברי קבלה כד"ת דמיין היינו מצות פורים אך גם אם נאמר שהוא רק כמו שארי מ"ע דרבנן מ"מ מצ"כ כנ"ל אך צ"ע כיון דהוא מ"ע דאכילה לענין מצ"כ ועיי' בדברי אאמו"ר בשו"ת צבי תפארת (סי' מ"ד) ואכמ"ל.

ז **וחייב במשתה ושמחה קצת בשני ימים י"ד וט"ו**. עיי' מה שכתבנו מזה לענין חיוב שמחת יום ט"ו שושן פורים בדברינו בשו"ת מנח"א (ח"ב סי' ה') בארוכה ובקונטרס שירי מנחה (בסוף מנח"א חלק ג') עיי"ש בזה ושוב ראיתי ראי' ברורה בעה"י דמשתה ושמחה נוהג בשני הימים מד' המד"ר רות (פ"ד) וז"ל ושלחו לכל בני הגולה ואמרו מקבלים אתם עליכם להיות עושים את שני הימים האלו שלחו ואמרו לא דיינו צרותיו של המן אלא שאתם מטריחים עלינו לעשות שני הימים האלה עכ"ל המד"ר וכן הוא בירושלמי (מגילה פ"א הל' ד') ואם כדעת אלו דיום ט"ו אינו חיוב משתה ושמחה רק איסור הספד ותענית בלבד א"כ מה זהו כ"כ טירחא שאמרו "שאתם מטריחים עלינו לעשות את שני הימים האלה" כנז' מהו טירחא בשני הימים הלא ביום השני (הוא ט"ו) הוא רק איסור הספד ותענית וכן למוקפים יום י"ד רק שלילת הספד ותענית. א"ו שמחויבים במשתה ושמחה בשניהם וזהו הטירחא בשני הימים לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים וזהו בודאי טירחות גדולות והוצאות מרובות לכ"י לכ"א וא' מהם (הפרזים והמוקפים) שני הימים גם שניהם דאל"כ לא הוי כלל טירחא בשני ימים רק לכל א' ביומו, וז"ב. וגם לפי"ד המפרשים שם במד"ר דמטריחי' אתם עלינו היינו שמעוררים קנאה בין האומות שיראו ששמחים בצרתם שהי' להם אז, גם זהו ראי' ברורה ונאמר שם בכפיל"א (הן מה ששלחו להם והן מה שהשיבו) דהיינו שזהו החשש קנאה בין האו"ה כשיראו בשמחה ומשתה לפרסומי ניסא בשני הימים משא"כ למ"ד שביום השני הוא רק איסור הספד ותענית בלבד א"כ אינו ניכר כלל לאו"ה וגם אם יארע ח"ו ב"מ בשושן פורים שראוי להספידו בחול ולא יספדהו

אז הלא אין בזה היכר יו"ט כלל לפני או"ה וכמובן כיון שיאכלו סעודת חול (מחמת שאסור להתענות) אבל בלי משתה ושמחה ואיזה היכר וקנאה לאו"ה שייך בזה א"ו כדברינו שם.

שוב ראיתי בשעה"כ להאריז"ל (ענין פורים דרוש א') בשם מהרח"ו ז"ל שבמנות פורים ומתנות לאביונים הי' נוהג גם ביום שני בהיותו בדמשק שהוא בחו"ל משום ספיקא דיומא עיי"ש ופשוט דמכ"ש סעודה גם ביום ב' כיון דמשלוח מנות ומתנות לאביונים המה טפילים לסעודה כנז' בפנים שם במנח"א (ח"ב סי' ה') וזהו כדברינו שם לתרץ קו' המרדכי למה לא יקראו המגילה בט"ו משום ספיק' דיומ' ותי' משום ולא יעבור וכיון שכתב הר"ן דבמשתה ושמחה בלבד ליש ולא יעבור (כשאין קורין המגילה) ע"כ שפיר ענין משתה ושמחה משום ספיקא דיומא גם ביום ט"ו כיון דלא שייך חשש ולא יעבור כנז' וז"ש שעשה מרן מהרח"ו זי"ע בדמשק (שהוא חו"ל) משלוח מנות ומתנות לאביונים וכ"ש בסעודה משום ספיקא דיומא כנ"ל. ועוד י"ל כי שם עושין משום ספיקא דמוקפת חומה מימות יהושע בן נון אך הלשון משום ספיקא דיומא לא נראה כן רק ספיקא דיומא ממש ע"כ מיחוור יותר כמו שכתבנו לעיל.

אמנם נ"ל בעה"י לדון בדבר החדש בזה דהנה ידוע מדברי רש"י בתענית (דף ט"ו אי) בשם תוס' מאן דהו החילוק דהיכא שכ' בנביאים וכתובים בדרך ציווי (שהנביא מצוה מפי ה') אז הוי דברי קבלה כד"ת משא"כ היכא שמספר רק מעשה שהי' ואין למדין מזה ועיי' בדברינו בשו"ת מנח"א (ח"א סי' ט"ז) ומעתה כיון דמ"ש במגילת אסתר והימים האלה נזכרים (היינו זכירה קריאת המגילה) ונעשים (הסעודה ומ"מ ושמחה) רק בדרך לשון סיפור משא"כ קיימו וקבלו ברוה"ק, (כדאמרינן בגמ' ועיי' טורי אבן מגילה דף ד') היהודים על זרעם להיות עושי"ם את שני הימים כתב רק לשון עושי"ם (עשיי') בלבד היינו משתה ושמחה (וגם י"ל כי' מ"מ ומתנות לאביונים בכלל) משא"כ הזכירה שהיא קריאת המגילה לא נמצא שקבלו וקיימו ברוה"ק ונמצא בקריאת המגילה ל"ש דברי קבלה כד"ת להיות ספיקא לחומרא כד"ת כי רק העשיי' בלבד קיימו וקבלו כנז'. הגם שהוא מלת' חדתא לומר כי קריאת המגילה קיל יותר מעשות הסעודה ומ"מ וכיוצא. וקריאת המגילה הוא רק דרבנן לבד שתקנו אז, אמנם כן אם נכונים דברינו בזה שפיר ניחא במ"ש בזה ובמנח"א ח"ב שם דבקריאת המגילה אמרו משום ולא יעבור שלא יקראו המגילה ביום ב' היינו בט"ו בהסעודה היינו השמחה אמרו שיקיים ביום ב' ג"כ משום ספיקא דיומא דקריאת המגילה הוי רק דרבנן ע"כ ספיקו לקולא, משא"כ בעשיית משתה ושמחה שהוא דברי קבלה כד"ת ע"כ ספיקו לחומרא לעשות ספיקא דיומא ושפיר כ'

המרדכי דמשום ולא יעבור משום דהוי לאו מדברי קבלה ולא יעבור ע"כ חוששין לו יותר מס' קריאת המגילה שהוא דרבנן בלבד כנז' משא"כ לענין משתה ושמחה שקבלו ברוה"ק והוי דברי קבלה כד"ת (וכד' הטורי אבן הנ"ל) ולדעת הרמב"ם לד' החוו"ד ודעימיה דספק נ"ע לחומר' מן התורה משא"כ ספק לאו דאו' לקולא מה"ת ע"כ מחמרינן יותר בספק מצות עסה דדברי קבלה כד"ת בהמשתה ושמחה משא"כ הלאו דולא יעבור הגם שהוא מד"ק כד"ת הוי ספיקו לקולא מה"ת ע"כ מחמרינן מספיקא דיומא במשתה ושמחה ולא חוששין מספק ללאו (מד"ק) דולא יעבור משא"כ לענין המגילה חוששין יותר משום ולא יעבור דדילמא היה אתמול כבר י"ד ועוברים ביום ט"ו בולא יעבור הגם שס' דאו' מה"ת לקולא ורק מדרבנן לחומר' מ"מ המגילה הוא רק מ"ע דרבנן וספיק' לקול' גם מדבריהם על כן שוא"ת עדיף שלא לקרותה בט"ו. אך י"ל דזה אינו דהא אם נאמר דקיימו ברוה"ק וקבלו (רק) לעשות בעשיית הסעודה אבל לא על קריאת המגילה אם כן מ"ש ולא יעבור קאי רק על עשייה ולא על קריאת המגילה וכמ"ש להיות עושי"ם (בעשייה) את ימי הפורים וגו' ולא יעבור אם כן למה אמרו (בריש מגילה) ואימא שיתסר ואימא שיבסר ותירץ ולא יעבור כתיב הלא שם מיירי רק לקריאת המגילה בי"א בי"ב וכו' ועל קריאת המגילה לא שייך ולא יעבור א"ו דגם על קריאת המגילה שייך ולא יעבור ועדיין צ"ע. ועי' ש"ס מכות (דף כ"ג ב') ברש"י בד"ה מקרא מגילה ע"מ דכ' קיימו וקבלו היהודים קיימו למעלה מה שקבלו למטה פירש"י דחייבין על מקרא מגילה הרי מזה דאף שמוכח מהכ' להיות עושים דהיינו רק עשייה ולא זכירה דהיינו קריאת המגילה מ"מ כתב רש"י דקאי על קריאת המגילה ובע"כ דהכל חד כנז'.

והנה כ' בפרי חדש בעיר ספק מוקף חומה שישלחו המנות רק בי"ד כמו רוב העולם. והקשה בפרמ"ג בזה (בא"א ס"ק ה') דלמה יגרע מקריאת המגילה שצריך שני הימים מספיקא ומתנות לאביונים י"ל בי"ד סגי עמג"א תרצ"ד א' בשם בעל המאור ולא יתן כהם קודם פורים דילמא אכלי וכו' הא לאו הכי שפיר דמי אם כן בי"ד ממ"נ יוצא ומיהו כשאכל העני בי"ד ואין לו במה לשמוח בט"ו צ"ע עכ"ל הפרמ"ג. והנה י"ל דל"ק קו' הפרמ"ג מה שהעיר על הפר"ח דבשלמא בקריאת המגילה צריכין לקרוא מספק בשני הימים בעיר ספק מוקף חומה משא"כ לענין מתנות לאביונים (מלבד תירוצו של הפרמ"ג) דהוי רק ספק מוקף אם חייב ליתן היום מתנות לאביונים הוי כמו דמאי דמעשר עני וגם אם נאמר דעכ"ז צריכין להחמיר בספיקן במ"ע מד"ק מ"מ החיוב הוא רק ליתן שתי פרוטות לשני עניים וזהו לא ימלט שנזדמנו לו שני עניים ביום ט"ו ליתן להם צדקה ויוצא מתנות לאביונים בזה מספק וגם אם לא יזדמנו לו יוכל להפריש ליתנם לעניים

שיזדמנו למחר וכיון שאינו רק מספק ועכ"פ אינו מחוייב להרבות במתנות לאביונים כמו אתמול ביום י"ד ולא עדיף מספק בכור וכיוצא בדבר שהוא הוצאת ממון לא חייבוהו אפילו בדאו' מכ"ש בזה. וגם במשלוח מנות כיון דאיכא דמפרשי' הגמ' כפשוטו דהוי מחלפי סעודתיי' בהדדי היינו שאכלו יחד וא"צ משלוח מנות על ידי שליח דוקא וכמ"ש בזה הפרמ"ג. והגם דאנו מחמירין לשלוח ע"י שליח מ"מ ביום השני דהוה רק ספק וספק שא"צ ע"י שליח דוקא והוי ס"ס בהלכה וא"צ על ידי שליח. וכיון דביום ט"ו דנוהגים גם כן משתה ושמחה כמו בי"ד כנ"ל וכיון דכ' בסדר היום (ומובא בבאה"ט בזה) שיש לאכול עם חביריו בסעודת פורים וכן כ' רש"י במגילת אסתר (עה"כ משפחה ומשפחה) ע"כ כיון שיאכל אז עם חביריו ולא ימלט שלא יושיט א' לחבירו דבר מאכל וכוס יין אם כן כבר יצא בזה משלוח מנות וביום השני שהוא מספק לא חייבוהו יותר כנז' ע"כ לא ניכר קיום החיוב משלוח מנות ומתנות לאביונים ביום השני משא"כ קריאת המגילה שניכר לפרסומי ניסא ביום ב' גם כן בספק מוקף חומה. זולת מרן מהרח"ו (כנ"ל) ברוב חסידתו היה מדקדק גם ביום ב' להרבות במתנות לאביונים ומשלוח מנות כדי שיהא ניכר לכבוד היום אבל מדינא א"צ להרבות ביום השני כנ"ל. כן י"ל. והגם שאנו מחמירים גם כן ממדת חסידות גם ביום ט"ו במשלוח מנות ומתנות לאביונים קצת].

ה **י"ד וט"ו**. עיי' מ"ש בס"ק הקדום לענין חיוב משתה ושמחה גם ביום ט"ו. והנה לכאורה נר' מהאחרונים ז"ל וכמו שכ' כבר במק"א דהשמחה ביום ט"ו אינו רק דרבנן לאסור של זב"ז דחיוב משתה ושמחה בכלל י"ל ולא כמו ביום י"ד שהוא מדברי קבלה כד"ת. אולם נ"ל ראיה עפי"ד הפר"ח (סי' תרפ"ו ס"ק ב' בד"ה וא"ת) לענין תענית י"ג בירושלים שנהגו ג"כ להתענות ביום י"ג כמו אנחנו בכל העולם והעיר הפר"ח כיון שכ' הרז"ה ומובא בב"י דמה דמותר להתענות בי"ג הגם דהוי לפניהם דפורים משום דדברי קבלה כד"ת דמיא וא"צ חיזוק (וכדאמרי' בר"ה י"ט א' עיי"ש) והתינח לדידן בערי הפרזים אבל בירושלים דהפורים הוא ביום ט"ו ונהגו רק במשתה ושמחה קצת ביום י"ד (כמו אצלינו ביום ט"ו) וא"כ יום י"ד הוא אצלם רק דרבנן (דלאסור של זה בזה כנ"ל) וצריכין חיזוק ולמה מתענין בירושלים בי"ג ותמה על זה וסיים עכ"ז שנהגו להתענות גם בעיר ה' שמה בי"ד ועי' מ"ש עליו בברכי יוסף בזה. ועכ"פ כיון שנהגו בעיה"ק מאז ועד עתה לעולם להתענות ביום י"ג ושם היו רבנים רבני קשישאי גאונים וקדושים מוסדי דור ודור עד עתה וביניהם הפר"ח ואעפי"כ נהגו להלכה שם להתענות ביום י"ג (ולא ביום י"ב מקודם וכיוצא) ועל כרחך דקים להו ודס"ל להני רבנן וגאוני ארץ ז"ל דגם השמחה ביום י"ד הוא בכלל דברי קבלה (וכד"ת) היינו מהכתוב להיות עושים את שני הימים האלו כנ"ל

בדברינו ובמנח"א עיי"ש וע"כ א"צ חיזוק ומותר להתענות שפיר ביום י"ג גם בירושלים. וכמו כן בע"כ הוא גם יום ט"ו לדידן להמשתה ושמחה מדברי קבלה כד"ת דמיין (ולא רק מדרבנן) כנ"ל.

והנה מ"ש הרמ"א ל' משתה ושמחה "קצת" בט"ו י"ל דקאי על המשתה דכן נוהגים הרבה דהגם שעושים סעודה גדולה בשושן פורים מ"מ בחיוב בסומי כ"כ בהרבה יין לחוש לדעת אלו שצריכים עד דלא ידע ממש (עיי' לעיל ס"ק ד') מחמירים זה רק בי"ד וי"ל משום דיש דעות דא"צ בסומי כ"כ רק שישתה יותר מלמודו כנז' בזה ברמ"א וא"כ בשושן פורים דלדעת כמה אחרונים אין השמחה רק מדרבנן וגם לדעת כמה דאינו נוהג כלל רק איסור הספד ותענית לא שייך משתה ושמחה של זה בזה כמו שהארכנו לעיל ובתשו' מנח"א חלק ד' עד"ז ומטעם ס"ס לא החמירו במשתה מרובה שיהיה בסומי כ"כ כיון שזהו מביא כ"כ לידי סכנה וחולי ח"ו ע"כ די מה שהפליגו כ"כ בי"ד וז"ש במשתה ושמחה שקצת' בט"ו היינו השמחה של משתה לבסומי כנ"ל אבל סעודה ומשתה ושמחה כמשמעו בודאי יש להרבות בט"ו כנ"ל.

סימן תרצו

סעיף ד'. (א) שאין אבילות נוהג בפורים לא בי"ד ולא בט"ו. עיי' מ"ש ראיה מדברי הרמ"א אלו בחיבורינו מנח"א (ח"ב סי' ה') לענין חיוב משתה ושמחה בט"ו (שושן פורים) גם לדידן כיון שגם אבילות יום ראשון נדחה אז כנז' ברמ"א ועיי' בדברינו לעיל סי' תרצ"ה (ס"ק ז' וס"ק ח').

והנה נלע"ד כי במקומות האשכנזים שאינם נוהגים שום סעודה משתה ושמחה ביום שושן פורים וכחול שווינהו (גם) רבנן שלהם. והסעודה שעושים בליל ט"ו רק השלמת סעודת י"ד וממילא לא תחשב לסעודת ט"ו כי סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא י"ח ע"כ אם אירע להם אבילות ל"ע אז ביום ט"ו בודאי צריכין לנהוג בו אבילות כי הרמ"א שכתב שנוהגים שאין נוהגים אבילות לא בי"ד ולא בט"ו היינו לשיטתו כד' המנהגים ושארי פוסקים ראשונים דשמחה נוהג מדינא גם ביום ט"ו כנ"ל אבל לאותן שאין נוהגים כן ובע"כ ס"ל דהוא רק איסור הספד ותענית נוהג זב"ז ולא משתה ושמחה (וכמו שנהג הגר"א מווילנא סעודת פורים בדיוק רק יום י"ד לבד ולא בט"ו) ע"כ בודאי אסור להם לנהוג קולא גדולה כזו לבטל אבילות בט"ו ולתפוס החבל (לקולא) בשני ראשין כיון שאין מחזיקין אותו ליום משתה ושמחה כנ"ל.

ב **אבל דברים שבצינעא נוהג.** הנה בפע"ח (שער הפורים פ"ו) בהג"ה הר"י צמח ז"ל מכאן לאבל בפורים שאינו נוהג דברים שבפרהסיא ולא דברים שבצינעא כי גם בפורים יש יסוד אבא עכל"ה. ומ"ש "ולא" דברים שבצינעא הוא תמוה דוכי עדיף משבת דפסקינן דבשבת ג"כ נוהג דברים שבצינעא א"ו ברור דט"ס הוא תיבת "ולא" (אפי' שכתב כן בכל הדפוסים חדשים גם ישנים מס' פע"ח) וצ"ל "אלא" דברים שבצינעא (נוהג) ואז מובן בפשיטות מ"ש כי גם בפורים יש בו יסוד אבא (היינו שנתגלה) ודומה לשבת במ"ש בכהאריז"ל ובסידורו הטעם שאין אבילות נוהג בשבת רק דברים שבצינעא כי מוחין דאבא מכוסין ומוצנעין תוך מוחין דאמא לכן אפי' בשבת הם אינם ולכן אסורים דברים שבפרהסיא מגולים אינם חסרים ממנו עכל"ה (והיינו בשבת מוחין דאבא) וכן הוא בפורים דרק דברים שבצינע' נוהג (וכפסק הרמ"א ז"ל בזה גם כן) משום שגם בפורים הוא הארת יסוד אב"א כנודע וז"פ.

ג **דברים** שבצינעא נוהג. נסתפקתי להלכה במי שהוא בפורים תוך יב"ח על אב ואם ונוהגים באותו העיר כי באים נכרים בפורים בכלי זמר לבתי הנגידים ובפרט לבית הרב ומנגנים שם בנבלים כמו חצי שעה בעת הסעודה ואם לא יניחום אז בפורים מפני שהוא תוך יב"ח יהי' כמו אבילות דפרהסיא. והנה ראיתי בשו"ת זרע אמת הספרדי (ח"ב סי' קנ"ז) במי שהוא מנגן בכלי שיר ואיתרע בי' מילתא ר"ל בחוה"מ סוכות ונוהגים שם לנגן בנבלים בליל הושענא רבא משום שמחת יו"ט וזכר לבית השואבה וסיים שם להתיר לאותו האבל בעצמו לנגן בכלי זמר שלו בליל הו"ר והגם כי שם הוא ביו"ט בעצמו דאין אבילות דפרהסיא נוהג לכ"ע וכאן בפורים יש דיעות בזה דאבילות נוהג גם בפרהסיא, וגם שם כ' טעמי ההיתר כיון שאם הי' המעשה דאם לאו ינגן האבל הזה תתבטל כל החבורה מנגני כלי זמר ביו"ט בהעיר הזאת ושיש בבא א' שאינו יודעים רק הוא לנגן ע"כ התיר אבל הכא לא יתבטל הכלי זמר רק מבית אותו שהוא אבל תוך יב"ח, מ"מ שם מיירי שהמנגן בכלי שיר הוא תוך ז' כנז' אבל הכא המנגנים הם נכרים והוא רק (השומע) תוך יב"ח דכל האיסור לשמוע כלי זמר הוא מה דנראה מהך דמ"ק בטוש"ע יו"ד (סי' שצ"א) דאינו נכנס לבית המשתה כל שלשים ובאו"א כל יב"ח והיינו משום שיש שם כלי זמר ומכאן סמכו העולם לאיסור לשמוע כלי זמר כל יב"ח (וכמ"ש שם בתשובת זרע אמת) וכיון שפורים הם ימי משתה ושמחה ומחוייב לכ"ע בשמחה אז מי שהוא רק תוך יב"ח ולמה נאסר אז אלו המנגנין בכלי זמר ובפרט בבית הרב שמתכנסים שם אנשים ת"ח לשמוח בשמחת פורים מ"ע מדברי קבלה ואם ישלחו וימנעו הכלי זמרים שכבר באו כדרכם בכל שנה יהי' כאבילות דפרהסיא בפורים שהוא מדבר' קבלה כד"ת דמיא

נגד אבילות דיב"ח שהוא לכ"ע רק מדרבנן וגם האיסור לשמוע כלי זמרים לאו בפירוש איתמר אלא מכללא דבית המשתה איתמר כפי שסוברים העולם כנ"ל וגם זהו ספק אולי לא גרע פורים במצות שמחתו ממי שמשיא בנו או בתו או אחיו שלא קיימו פו"ר שה"ז שומע כלי זמר תוך יב"ח כפי המנהג וכמ"ש שם בש"ע ועל ימי הפורים לא נאמר כלל איסור. אולם כיון דמבואר בש"ע בזה להלן בסי' הזה (סעי' ו') דאין שולחין לאבל משלוח מנות תוך יב"ח ובפרט מיני שמחה משמע דמזכירין לאבל גם בימי הפורים תוך יב"ח את אבלו והגם שהוא בשאו"ת הלא גם מניעת הכלי זמר יהי' בשוא"ת בנידן דידן. אך באמת כ' המג"א בזה (ס"ק י"ב) דעפימש"כ המחבר ביו"ד (סי' שפ"ב) והיינו דנהרא נהרא ופשטי' דבמקום שאין נוהגים אבילות כלל בפורים אז מותר לשלוח מנות כמו בשבת עיי"ש ועיי' ברמ"א יו"ד (סוף סי' שפ"ה סעי' ג'). ובפרט תוך יב"ח וכיון דבני האשכנזים יוצאים ביד רמ"א דאין אבילות נוהג בפורים ע"כ כשבאו כבר הכלי זמרים ובפרט כשיש רבים בחדרו כנ"ל אין למנוע אותם לנגן (תוך יב"ח) כמו בשאר השנים אמנם אם ימנעם אחר מבחוץ שלא יכנסו אז לנגן בכליהם באופן שלא ירגישו העומדים בפנים לשמוח בשמחת פורים כנ"ל בודאי מהנכון.

סימן תרצז

א ברמ"א.

מ"מ ירכה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים. וכ"כ במהרי"ל (סוף הל' פורים) וז"ל עושין פורים קטן בי"ד יום לאדר הראשון ודינו לעיל דאין שינוי בו רק משתה ושמחה עכ"ל מהרי"ל ז"ל דהיינו שאין שינוי בו משארי ימות החול לא בקריאת המגילה ומתנות לאביונים (כמבואר במתני') רק בסעודה משתה ושמחה שנוהג גם בי"ד לאדר הראשון וז"פ. (היינו בפורים קטן) והנה מעולם תמהתי ודברתי מזה עם כ"ק אאמו"ר זצללה"ה זי"ע מדוע לא שמענו מעולם ובפרט מהצדיקים תלמידי הבעש"ט הק' זי"ע שיעשו סעודות גדולות בפורים קטן (בי"ד) כמו בפורים גדול היינו כמו בשושן פורים (גדול) כיון דהא בהא תליא למ"ד דס"ל דהיכא שנאמר בפורים איסור הספד ותענית היינו הכונה חיוב משתה ושמחה בכלל כמו בשושן פורים (היינו ט"ו) בפורים גדול בכל שנה ושנה כמו שביארתי בחי' מנח"א (ח"ב סי' ה') ובקונטרס שירי מנחה (בסוף מנח"א ח"ג) עיי"ש ובדברינו בזה בנמוקי או"ח (לעיל סי' תרצ"ה) וא"כ הצדיקים שנהגו בסעודות גדולות בשושן פורים (יותר מיום י"ד) ולמה לא נהגו להרבות בסעודה כ"כ בפורים קטן כיון דתלוי זב"ז, אמנם החילוק מובן דבפורים יש עוד דיעה להקל במחבר

בזה כ' וי"א דגם דבהספד ותענית מותר באדר ראשון א"כ מכ"ש דמשתה ושמחה אין נוהג כלל באדר ראשון וע"כ הוי יש עוד נוטה יותר ספק להקל וכמ"ש בקונ' שירי מנחה שם כי שפיר כ' בזה זקיני הלבוש (בסי' תרצ"ז) דבפורים קטן א"צ רק משתה ושמחה "קצת" ובפורים גדול בט"ו שושן פורים כ' דנוהג השמחה בשני הימים וכן הרמ"א בזה הביא שאין נוהגים כלל בפורים קטן להרבות במשתה ושמחה בשני הימים (אלא שכ' שיש להחמיר להרבות קצת בסעודה כנ"ל) ושם (בסי' תרצ"ה) הביא המנהג להרבות קצת במשתה ושמחה בכל שושן פורים גדול והיינו מטעם חילוק הנז'. ב) ועוד י"ל שנהגו הצדיקים כנ"ל רק בשושן פורים גדול ולא בפורים קטן כיון שבכהאריז"ל לא נמצא רמז רמיזא מהו הענין (בפנימיות הכונה) של פורים קטן באדר ראשון וע"כ לא החמירו כ"כ לעשות סעודה גדולה כמו בפורים ממש (ורק סעודה קטנה לצאת גם דיעות חומרת הפוסקים כנ"ל). וחשבתי בתחלה כי ע"כ לא נזכר כלל ענין פורים קטן בכהאריז"ל יען שאותן שתי שנים שלמד מהרח"ו ז"ל אצל האריז"ל לא חל אז שנת העיבור ולא ראה מנהג רבו בפורים קטן אמנם כפי מ"ש בחזיונות מהרח"ו וחשבתי בלוח העברונות לימות עולם והי' אז חל שנת העיבור ועכ"ז לא נזכר מאומה וכנז'. משא"כ שושן פורים מקורו בתיזוה"ק יותר מיום י"ד כמובא בחי' הנ"ל וכן בשער יששכר ביארנו מזה בעה"י. וכן בכמה דברים עדיף יותר בש"ע יום שושן פורים מיום י"ד פורים קטן כגון לענין אבילות ל"ע שאינו נוהג בפורים בט"ו עפ"י מנהג הרמ"א ז"ל (וכנ"ל בסי' תרצ"ו) וביום פורים ק' לכ"ע נוהג אבילות בו וכמ"ש הפרמ"ג בזה (במשבצות ס"ק א') והכל מטעם הנ"ל דהכא הוי עוד ספק אם נוהג בו כלל איסור הספד ותענית בי"ד באדר א' כנ"ל.

והנה נשאלתי על מה שהבאתי במנח"א (חלק ב' סי' ה') בשם גופי הלכות למהר"ש אלגאזי ז"ל כי ט"ו באדר שני הוי פנים חדשות כמו יו"ט לענין חתן לומר ז' ברכות (גם אם אין אורחים חדשים) אם גם בי"ד באדר ראשון הוי כן כפנים חדשות ונ"ל פשוט דבי"ד באדר ראשון אין לחשוב פנים חדשות לומר ז' ברכות (גם אם אין אורחים חדשים כנז') כיון דהוא ס' ברכות להקל משום חשש לא תשא ושאני שושן פורים ממש באדר ב' מטעם שכתבנו לעיל.

ועוד נשאלתי לענין חתן ביום חופתו ביום י"ד אדר א' (פורים קטן) אם יתענה ובזה נ"ל להכריע שלא יתענה כיון שהרמ"א כ' שנכון להחמיר כהך דיעה דאיסור הספד ותענית נוהג גם באדר ראשון ע"כ יש להחמיר עכ"פ באיסור תענית כפשוטו שלא יתענה החתן ביום י"ד באדר א' כנז'.

ב **וטוב לב משתה תמיד**. שמעתי שרומזים בזה מה שסיים רבינו הרמ"א ז"ל בש"ע או"ח וטוב לב משתה תמי"ד והתחלת ש"ע או"ח שויתי ה' לנגדי תמי"ד שהוא רמוז שני תמידי"ם. והוא באמת כן הענין כי שויתי הוי' לנגדי תמיד ואין השכינה שורה מתוך עצבות אלא מתוך שמחה כשארז"ל ע"כ צריך לשויתי הוי' לנגדי תמיד (שתהי' השכינה כביכול שורה כנז'. מתוך) לב משתה תמיד (שיהי' בלבו שמחה כאלו שתה תמיד) כמ"ש בשם הצדיקים זי"ע עה"כ וישתו וישכרו עמו (היינו עם יוסף הצדיק נשתכרו ונתבסמו בדעתם בראותם פני זוהר קדשו ונשתוממו אם כי לא ידעו אז עוד אשר הוא אחיהם יוסף) מכ"ש עאכו"כ ברגשת שמחת אהבת הש"י ותורתו שהוא טוב לב משתה תמיד הדבוק באהבתו, כיה"ר.

א"י הך דנעוץ סופו בתחלתו בש"ע או"ח בדברי הרמ"א כנ"ל, דהנה אמרי' בסנהדרין (דף ק"א א') וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו רחבה ופירש"י ואינו משים ללבו דאגה כל כך עכ"ל רש"י ז"ל, ולכאורה יש להבין מה זה נקרא דעתו רחבה אם הוא מאבירי לב הרחוקים מצדקה ורחמנות עד שגם על דאגותיו לא ישים לב כלל מפני אומץ ואכזריות לבבו א"ו בע"כ מזה דהיינו מי שמקיים שויתי הוי' לנגדי תמיד שיודע באמת ומאמין שהכל מאת הש"י בהשגחתו הפרטיות תמיד ע"כ לא ייירא ולא ידאג שיודע שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד וכמו שפירש"י (בפ' שופטים) עה"כ תמים תהי' עם ה' אלקיך ע"כ לבו מלא רחבה ובטחון בחסדי הש"י (וז"ש דוד מלכנו שויתי (לשון השתוו"ת אצלי גם בעת ראיתי) הוי' (מדת הרחמים) לנגדי תמיד (שנראה ח"ו דינים ורדיפות עכ"ז גם אז אדע) כי מימיני בל אמוט (שהוא ית"ש עומד לימינו ימין מדת החסד) לטובתי). וזהו י"ל נעוץ סופו בתחלתו באו"ח בזה וטוב לב משתה תמיד (כפירש"י בסנהדרין כנז'. יוכל לקיים רק מי שהוא בבחי') שויתי הוי' לנגדי תמיד (כנז'). הש"י יזכנו ב"ב לעבדו באמת ותמים ושמחת עולם על ראשינו בכ"י בביגצבב"א.

ת' ו' ש' ל' ב' ע'

הוספות

סימן תכט

כבוד הה"ג וכו' הגיעני מכתבו במועדו, ומרוב טרדותי ומיחושי גופי. בעונותי לא ניתן די השב גם למכובדים וידידים גם למחצה לשליש ולרביע לא אגיע, עד ירחמינו הש"י

ויושיעינו וירפאני ב"ב. ועתה בא לידי מכתבו שהגיע בפסח ראשון בהזדמנות בין התכריך מכתבים רבים, ואשיב עכ"פ בקצרה.

מ"ש על מנהג החסידים לומר בי"ב ימי ניסן אחרי קריאת הנשיאים יה"ר מלפניך, שבאם אני עבדך משבט פלוני וכו' דהא משנה בפ' חלק וגמ' ערוכה דעל עשרת השבטים שגלו בבית ראשון פלוגתא דתנאים אם יש להם חלק לעוה"ב, אבל בהא לית מאן דפליג שלא גלו כלל בבית שני אחרי שכבר עזבו אה"ק בבית ראשון וע"ז הוסיף להפלאות על מנהג החסידים שקורין ספרדים בזה כי מאין לנו לומר שבאם אני משבט פלוני, אחרי שאנחנו מגולי בית שני ואין אתנו מעשרת השבטים כנ"ל. עכ"ד אשר יש עליהם הרבה להשיב כאשר אפרטן בעה"י.

מ"ש בפלוגתא דתנאי אם עשרת השבטים ישו להם חלק לעוה"ב, הנה איכרעי מילתא דיש להם חלק לעוה"ב דאמרינן שם בסנהדרין (ק"י ע"ב) דברי רע"ק שאין עתידי' לחזור ולעומתו רבים הם המה ר"א (שאמר כיום הזה, שעתיד להאיר להם) ור"ש בר יהודה משום ר"ש אם מעשיהם כיום הזה אין חוזרים ואם לאו חוזרים (וכיון שיעשו בכל נפשם תשובה שלימה הרי יחזרו) והאחרון הכביד והכריע. רבי אומר באים הם לעוה"ב שנאמר. והי' ביום ההיא יתקע בשופר ובאו האובדי' וגו' והלכה כרבים וגם בהך אי הלכה כרבי אפי' מחבריו יש פלוגתא כמ"ש התוס' בב"ב (דף קכ"ד ע"ב) עיי"ש ועיי' תוס' עירובין פ' מי שהוציאוהו (דף מ"ז) לענין מטין אותם דבדיעבד בודאי הלכה כרבי ואפי' מחבריו עיי"ש ובפרט שיהי' זה תלוי' במשקל א' דעות ית"ש (כמ"ש הרמב"ם בהל' תשובה) ואמרינן בזה בר"ה (דף י"ז ע"א) ורב חסד מטה כלפי חסד ועיי"ש, והיינו מטין אותם בזה כרבי לטובתם (וזהו ברמז אבל) וממילא בזה יש רבים כנ"ל כנגד רע"ק שהוא יחיד, שחוזרי' לעוה"ב כנ"ל.

ומ"ש כת"ה כי לרע"ק לא גלו עוד הפעם מעת שגלו אז. תמהני הלא ש"ס מפורש הוא בעירוכין (ל"ג ע"א) על עשרת השבטים וירמי' החזירן ויאשי' בן אמון מלך עליהם וכאן שגלו אח"כ עוד הפעם וכנראה בפשיטות ועיי"ש במהרש"א ד"ה גם יהודה שת קציר דהיינו בע"כ למד בסנהדרין דאין עשרת השבטים עתידין לחזור שניבא עליהם הושע שיחזרו ויאשי' המלך יהי' קצין עליהם וא"כ קשה בזה למ"ד אין עתידים לחזור, והלא חזרו כבר כנ"ל אלא ודאי דהיינו מגלותן השני אחרי יאשי' בן אמון שיגולו עוד ואין עתידים לחזור, אבל למ"ד עתידין לחזור היינו שמלך המשיח ימלוך עליהם ב"ב ועיי"ש, ועכ"פ גלו עוה"פ והרי בע"כ נשאו נשים מזה לזה ומשבט לשבט דהרי הך (דסוף פ' מסעי) דרק איש בנחלת אבותיו ידבקו בני ישראל, רק לאותו הדור נצטוה ולא לאח"כ

וגם שבט בנימין הותר אח"כ לבא בקהל עם כל השבטים וכדאמרינן בש"ס (סוף תענית) וא"כ הי' מעורבין בין העשרת השבטים בירושלים מה שנשתדכו זה עם זה מכל השבטים וגם בכל הגלילות אה"ק ואח"כ גלו ע"י טיטוס בחורבן בית שני ומשם אנו באים ושפיר יש להסתפק על כל אחד מאתנו מאיזה שבט הוא ע"כ אומרים בנוסח הנ"ל באם אני עבדך משבט פלוני כנ"ל.

וכירושלמי סנהדרין (פ' חלק הלכה ה') וז"ל ר' ברכי' ור' חלבו בשם ר' שמואל בר נחמן לשלש גליות גלו ישראל א' לפנים מסנבטיון (סממבטיון) א' לדפני של אנטוכיא שגלו לשלש גליות כך גלו שבט ראובן וגד וא' שירד עליהן הענן וכיסה אותם וכו' וחצי שבט מנשה לשלש גליות וכו'. וכשהן חוזרי' הן חוזרין משלש גליות וכו' (עיי"ש) עכ"ל הירושלמי וממנה יתד ממנה פנה שכל פיות אליו פונים במעשיות שונים גדולות ונוראות. עניני נפלאות מבני משה אשר המה מעבר נהר סמבטיון וגם מעשרת השבטים (ובש"ס דילן ומדרשים לא מצאנו כלל שגלו לשם) ומובא הרבה בסה"ק ומקובל מרבותינו ואבותינו הצדיקים זי"ע וגם יש אתי מכתב א' שנדפס באמסטרדאם עוד בחיי התייר הגדול הגה"ק החיד"א ז"ל ומקיים אותו בחתימת ידו וכפי הנראה הדברים אמת והיא מהנסתרות לה' אלקינו, ויש בזה להאריך ורמז כתבתי מזה [עיי' שער יששכר מא' השקלים אות כ"ו] ואין כאן מקומו ושעתו בזה. עכ"פ מזה הירושלמי יש שורש גדול לגלותם מעבר לנהר סמבטיון, וי"ל שפיר שהשליש שגלו לשם המה המובחרים היינו מבני משה כנ"ל, ואולי י"ל שהשליש שכיסה עליהם ענן כנ"ל המה המובחרים שהם בבחי' ישראל שהי' במדבר שהקיפם ווכיסום ענני כבוד) וגם מזה נראה שגלו כל השבטים ולמקומות רבות כנ"ל, [ועיי' מ"ש בהגהות הירושלמי שם]:

ועוד ראי' שאינו כדברי כת"ה מ"ש שאין אתנו מעשרת השבטים שגלו אז בבית ראשון ולא חזרו, דא"כ מה זה שכתב מהאריז"ל ומובא במג"א (ריש סי' ס"ח) והאריכו בזה רבותינו בשו"ת חתם סופר ודברי חיים ועיי' בחי' מנח"א (ח"א סי' י"א) עיי"ש דיש י"ב שערים ברקיע לעומת הי"ב שבטים, וכל שבט ושבט יש לו מנהג ונוסח בפ"ע בשמ"ע וכיוצא איה איפה הם העשרה נסחאות ואם מעשרת השבטים הלא אין נפ"מ לנו כיון שהם גלו עוד מבית ראשון טרם שתקנו אח"כ דאנשי כנה"ג התפלה, ומעתה שהיו בגלות בבל אחרי החורבן בית א' והמה הי' שבטים לא ראוים עוד כלל ואין להם הנוסחא הזה מעיקרא כלל א"כ אין באים לחשבון אתנו כלל ומה זה שכ' האריז"ל ומג"א כיון שלנו אין נ"מ מזה כלל א"ו שמעורב בתוכינו כולנו מכל עשרת השבטים ומי שאיני יודע שבטו יתפלל הנוסח שער הכולל מהאריז"ל כמ"ש בלקוטי אמרים ובשו"ת דברי חיים

שם ואכמ"ל. ומ"ש שזה נוסח היה"ר מנהג ספרד זה אינו, דהנה בסידורי הספרדיים (היינו במקומות א"י ואיטאליא וכיוצא ערי טורקייא, שהמה מנולי ספרד) ועיי"ש בחי' מנח"א (ח"א סי' י"א שם). נמצא שם כמו במחזור בית חירה לפסח וכיוצא הנוסח הזה אחרי הנשיא של כל יום ויום מי"ב ימי ניסן יהי רצון נוסח גדול לכל יום בפ"ע בארוכה לפי סדר הצירוף והשבט ואינו כלל מנוסח שלנו ואדרבא בנוסח אשכנז במחזורים כל בו הישינים (משנת תק"ע בערך, דפוס וויען) נמצא נוסח קריאת הנשיאים לי"ב ימי ניסן ואח"כ נדפס בזה"ל:

יה"ר והגם שלא כ' כל הנוסח שלנו שנהגנו עכ"פ כנראה כאן נמצא כאן הי' הנוסח של מדינתינו ממחזור אשכנז ישן ולא מנוסח הספרדיים כלל, וכנ"ל. (ובסידורי האריז"ל שהוא נוסח שער הכולל כנ"ל. לא נמצא כלל זה).

ובשאני לעצמי הנני נוהג לומר בנוסח היה"ר הנ"ל לאשר אנחנו מאמינים בני מאמינים ברוה"ק של החוזה הנודע וצופה למרחוק רבינו הקדוש הגאון מהרי"י זי"ע הרבי מלובלין שהגיד לזקנינו הגה"ק זי"ע בעל בני יששכר שהוא משבט יששכר וכן נראה שם מאמרו לחנוכה שקראו שרי בישששכר עיי"ש בהקדמתו למאמרו וכן בהקדמת בנו הה"ק מלאנצהוט זי"ע הוא זקיני בעל יודעי בינה עה"ת כמפורש שם ולאשר כתוב ויתילדו למשפחותם לבית אבותם בדור אחר דור זכרים ע"כ לא אומר משום יום באם אני עבדך משבט פלוני וכו' (בדרך אם וספק) רק בכל יום אומר שבזכות הנשיא משבט פלוני שקראתי בתורתיך הפרשה היום יאירו נא עלי וכו'. וכן אומר גם ביום ב' ניסן נשיא שבט יששכר והיינו שגם בשארי הימים יושפע עלינו זכות נשיא כל שבט וכחו כי כולם כלולים זה בזה כל הי"ב שבטים להריק עלינו בזכותם וקדושתם דבר יום ביומו משפעו וכחו וזהו כשאני לעצמי כנ"ל והדברים נאמרו ליודעי בינה אבל לאחרים לק"מ הנוסח הנ"ל ובפרט מה שהקשה כת"ה מעשרת השבטים כאמור (ועיי' בדברינו בד"ת מהדורא תנינא אות ג', ומהדורא שביעאה אות י"ז]. והנני ידידו החותם באהבה המחכה לישועה בכ"י וביאגצב"כ ושוכט"ס.

סימן תעג

כבוד ידי"נ הה"ג וכו'

הן ראיתי כל מכתביו, והרבה יש להשיב על כל פרט ופרט, ואמרתי עכ"פ על פרט אחד ששאל ודפק זה כמה פעמים, על דבר סידור הקערה שמניחים המצות למטה. ואח"כ עליהם למעלה הביצה והכרפס וחרוסת ומיניהם. כפי הכונה בפע"ח וסידורי האריז"ל

שהם הג' מצות בחי' כהן לוי ישראל, חב"ד, ועל ידם כל המינים כו'. ואיך יתכן זה הסדר י' ספירות. שהחב"ד יהי' למטה והמדות למעלה וכו', וכתב באמת בשם סידור הרש"ש זי"ע שהם מניחים המצות ובאורך הקערה שארי המינים, ולא עליהם, ונדחק לפרש לשון עליהם שנמצא בכתבי וסידורי האריז"ל [בשם החברים ז"ל] היינו ודסמיכי להם באורך או ברוחב, ולא על גביהם, הן אמת יש לפרש כן ודסמיכי עליהם [היינו בצידיהם]. אמנם הקבלה והלכה למעשה בידינו מאבותינו הקדושים זי"ע שהיו מתלמידי תלמידי רבינו הבעש"ט זי"ע, שהיו כולם מסדרים המצות למטה, ועליהם על גביהם שארי הדברים כנ"ל, משמע ברור שהי' כן גם כוונת הר"ר שבתי זי"ע בסידור האריז"ל, שהיה הר"ש מתלמידי הבעש"ט זצוק"ל, שבוודאי עליה' היינו על גביהם. ובאורם נראה אור עד אורו של מלך המשיח בביאתו ב"ב ברחמים, ע"כ צריכין למשכוני נפשן לתרץ הדברים בעה"י וכפי קם דעתי.

ומ"ש כת"ה כי דברי הה"ק בס' פרי קודיש הילולים (בד"ה שער חג המצות סוף פ"ב להר' חיים כהן בשם הריז"ל מע"ח ויסדר סידור הקערה וכו') אינם מובנים, ולאו כל מוחא סביל דא, אמנם אמת כן. ודבריו ז"ל עמוקים מני ים, אבל בכללותן מובנים גם לאנשים כמוני כיון שמצא מקורם טהור בתיקוני זוה"ק (תיקון ס"ט) תלת טיפין דאזדריקו ממ"ס דכל סתימין וכו' ולקבל טיפין אלו תיקנו ג' מצות בפסח.., כו', והנה מאלו הטיפין דרומזים לתלת מצות וכמו שביאר הרב לעיל פ"א אך מוחין דגדלות וכו' והנה מאלו הטיפין זרע קדש מצבתה צומחים ה"פ אור עובדא דבראשית עכל"ה לענייננו, הרי טעם וריח עכ"פ להריח למבין קצת בבחי' צמיחה ודוגמתה שהוא מתתא לעילא, ע"כ הג' מצות הם למטה. ודבריו הקדושים נאמנים ונחמדים, לאהובים וידידים.

וגם מצא מקום בתיקוני זהר הקדוש שצריכין ג' מצות דייקא בליל פסח, ולא רק ב' (כמו שהעירו בגורי האריז"ל שגם הרב לא עירב המצה בתוך הב') כיון שיש דיעות בפוסקים שצריכין רק ב' וכ"כ הגר"א ז"ל מווילנא, ועיין בדברינו בשו"ת (מנח"א ח"ג סי' כ"ב) מ"ש בזה, ועכ"פ זהו מקורו בתיקוני זוה"ק שצריכין ג' מצות ובעיקרם כולן שווין לטובה בשורש כאחד.

ולענין שאלתו והמדובר בזה, נלע"ד לומר עוד כיון שכללות כונת ליל זה שזהו היה הנם ופלא שעי"ז אין אנו יראים עוד מהדינים של קטנות א' כיון שבאו מקודם בקידוש כבר גדלות שני וממילא גדלות א' מקודם, צ"כ באים מוחי חב"ד מקודם מניחים למטה ג"כ היפך מכל עבודתינו וכונתינו בכל השנה רומז למעלת לילה זו, וכל דברינו בדרך אפשר ולקיים מנהג אבותינו ורבותינו זי"ע.

עוד י"ל בזה לקיים מילי דאבוה אאמו"ר אביהן ורבן של ישראל זי"ע בהגדה של פסח בתפארת בנים שלו. רמז שם על ג' מצות אלו שהכונה, כ"הן לוי ישראל, היינו ר"ת כלי עיי"ש, ויש לבאר בזה עפ"י הנודע בכתבי האריז"ל בבחי' כלים פנימיים אמצעים וחיצונים, וכלים חצונים הם בחי' נה"י ובו שם ב"ו וכן הוא בכל הי' ספירות. ע"כ י"ל (בדרך אפשר) עפ"י דאאמו"ר כנ"ל שהג' מצות בכוונתם ר"ת כלי, היינו שהם רק הג' מצות בהנחותן בקערה בזה הכלים חיצונים דבחי' חב"ד. וע"כ הם נה"י דחב"ד ובחי' ב"ן בבחי' זה. ע"כ מניחים אותם למטה סמוך להקערה בחי' מלכות וב"ן, הבן.

וגם זה צריכין להעיר מ"ש בשם סידור הקדוש מהרש"ש זי"ע שגם בליל פסח שחל בש"ק יקחו י"ב מצות והג' מצות באמצע, הנה אבותינו ורבותינו זי"ע לא נהגו כן בליל פסח שחל בש"ק ליקח י"ב מצות. רק ג', (רק בבקר בסעודת שחרית וסעודה הג' שמחלקים הסעודה לשנים לוקחים י"ב חלות) כדי שלא לשנות כונת האריז"ל, ולהבין קצת טעמינו עיין בדברינו בעה"י (בחמשה מאמרות, מאמר נוסח התפלה אות כ"א) עיי"ש, וכן בנימוקי או"ח סי' רע"ד סק"ב, בד"ה ומ"ש בשע"ת בזה) יראה שם דעתינו ע"ד הרש"ש והרמ"ז וכו' בענין כבוד אושפיזא דיו"ט שחל בשבת, ומכ"ש בליל פסח.

והנה עוד ראיתי לעורר בפשטות מ"ש בסידור הר"ר שבתי ז"ל בסידור הקערה. ושכן הוא (ברמ"א סי' תע"ג סעיף ד') ויהיו מסודרים באופן שלא תצטרך לעבור על המצות ותפגע בכרפס תחלה, ועיין בדברינו (באות חיים על הל' תפילין סי' כ"ח ס"ק ג') עיי"ש, ובסידורנו על השולחן הקערה והכרפס מונח בצדשמאל של הקערה כנזכר שם בסידור, א"כ מהו שתפגע בכרפס תחלה הא אדרבה בצד ימין פוגע תחלה בחרוסת או בזרוע שהם בצד ימין הקערה ולא בכרפס, אולם פשוט החילוק שאצלם שלא היו נזהרים שלא לאכול ממצה שרויה או שנתזלחה ביין, ע"כ היו מחזיקים הקערה לצד ימין על השולחן, ובשמאל הכום יין. שגם כשמגביהין הכום בימינו, ויורד ממש טיפות יין על המצות אין חסרון. משא"כ אנחנו שנזהרים בחומרא דשרויה גם ביין. ע"כ מעמידין הקערה בצד שמאל השולחן, היינו סמוך ליד שמאלו כדי שיעמידו הכום בצד ימין כדי שלא ישפך ממנו על הקערה והמצות כשמגביהין הכום לקידוש וכיוצא ע"כ אין פוגע דוקא בכרפס תחלה שאינו לצד ימינו וז"פ, השי"ת יעזרינו ב"ב בביאת גואל צדק ומפני רוב טרדותי ומיחושי גופי אקצר בכמה דברים שהיה ראוי להאריך.

ולפלא הוא בעיני כי כת"ה כמה שנים מתפלל מוספים לפני התיבה בר"ה ויוהכ"פ במירון. וגם בעל תוקע שם, ומדוע לא עשה רצון יראיו הסבא קדישא הגה"צ הכהן הגדול המקובל אלקי המפורסם וכו' מרנא ורבנא הרב רבי חיים שאול דוויך הכהן שליט"א

שיפתחו שם במרון צורת הדלת שיש שם אצל הציון הקדוש של רשב"י זי"ע בצד ימין. כנראה שהיה שם פתוח בשנים קדמוניות שיוכלו להקיף גם ושם בד' מינים או סתם הקפות כמבואר בספר מגיד מישרים למרן הב"י זי"ע, וכהאי עובדא היה גם לפני מר הרח"ש דוויך שליט"א כי בחלום ידברו בו ולחביריו שיחיו. והמה בקשוני על בכה או במכתב מיוחד טרם נסעתי לשוכ"ט מארץ הקדושה, וכבר השתדלתי בזה אצל מכירינו בצפת"ו והגבאים של מירון. וכולם הבטיחוני, והענין הזה הוא ענין גדול מאד וההוצאות מועטות הן לפתוח שם הפתח. ואין קול ואין עונה, ומדוע לא יעסוק בזה כת"ה בהיותו שמה בענין גדול הזה ולעשות רצון צדיק הנ"ל, ולטובת כלל ישראל שיוכלו לעשות שמה ג"כ הקפות.

סימן תפט

כבוד הה"ג וכו והנה מה שרצה לדמות ולהמציא סברא חדשה ופשיטה הוא לדעתי, ע"ד שכתבנו במנחת אלעזר (ח"ג סי' ס') ע"ד הברכה בספה"ע במי שנעשה בר מצוה תוך ימי העומר וביאור דזמן הפוטר אינו מועיל לזמן החיוב כמו באכל מצה כשהוא שוטה שאין האכילה עולה לכשישתפה וכעין מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוצא הרבים י"ח הגם שמחוייב רק בדרבנן בספה"ע ומקודם י"ג הי' ג"כ מחוייב מטעם חינוך מדרבנן (כמו שביארנו שם במנח"א) מ"מ הוי תרי דרבנן דאינו מוציא לחד דרבנן עכ"ד, ודמיא כי עוכלי לדנא, דהרי בספה"ע כל יום הוא מצוה בפ"ע כד' התוס' והרא"ש מובא בב"י (סי תפ"ט) דמטעם זה צריך לברך גם אם שכח והפסיק מעל"ע שלם לדעתם אלא שמרן המחבר הכריע כד' בה"ג שלא לברך בכה"ג והגם שבאוצה"ח והיכל הברכה על החומש (פ' אמור) הכריע כהפוסקים הנ"ל לברך מ"מ נוהגי' כד' המחבר שלא לברך (כששכח גם ביום לברך) משום דספק ברכות להקל, אבל באמת כל יום הוא מצוה בפ"ע וגם החינוך הוא דרבנן וכן הברכה והם אמרו וכו' כמ"ש התוס' לענין ברכה דמרור דרבנן בליל שני דפסח וכו' וכמו שביארנו שם וא"צ לכפול הדברים.

ומה שתמה על דברינו במנח"א (ח"ד סי' נ"ה) שהשגנו על הג' אבני נזר שהשיג על הגה"ק הון עשיר על משניות בשבועות שלא לעשות סוכה פי' בהון עשיר שלא ליישב בה ובאבני נזר השיג וכ' דהפי' שלא לעשות הסוכה קודם החג ותמהני דבאמת הפי' פשוט כהון עשיר דאם לעשות קודם החג וכמו עשה סוכה אינו עושה דמכין אותו עד שתצא נפשו וכי לא סגי דיתיב בסוכה של אחרים ומוכרח לעשות דוקא סוכה מחדש, ואם לא אז יכוהו עד שתצא נפשו או דהפי' הפשוט מירי ליישב בה בחג וז"ב בפי' המשנה שם

בשבועות אלא שמעל' הקשה דנראה הני מילי סיתרא"י נינהו עם מ"ש בנמוקי או"ח (סי' תרס"א בסופו) די"ל דהפי' עשה סוכה היינו שיעשנה קודם החג עיי"ש עכת"ד. הנה מלבד שי"ל דהראיתי פנים לכל צד ופי' שיהי', אמנם באמת הנני חמה על תמיהתו מדוע לא ראה והרגיש שם בנימוקי או"ח שהתנינו בפירוש (במוסגר) וז"ל "וקמיירי דאין לו סוכה אחרת לישובתה" ועל כן הוי מבטל המצוה כשאינה עשאה, ממילא שם דברי הש"ס בחולין ובסוכה קשים להבין באיזה אופן מיירי דהא איך שייך עשה לולב וכו' שיכפוהו וימיתוהו הרי יוכלו לתוחבו בע"כ לתוך ידו למ"ד נתינה בע"כ שמה נתינה כמו שהארכנו בזה בשו"ת מנח"א (ח"ג סי' צ') ובדברינו בנימוקי או"ת (סי' כ"ד) וצריכין להמציא איזה אופן שיהי' מציאות לזה שיכופוהו, ע"כ י"ל דמיירי בשאין לו בכל עירו והסביבה סוכה אחרת וכשלא יעשה זו לבנותה אז בטל ממצות סוכה (וכמש"כ שם במוסגר) משא"כ המשנה שבועות פשוט דמיירי סתם שאינו עושה סוכה בחג שלא יושב בה כיון דעולם כמנהגו נוהג ושכיחי סוכות, גם סוכות גנב"ך ודקב"ש וכיוצא. ונמצא דאינו מבטל מצות סוכה כשאינו בונה אותה קודם החג כמ"ש במנח"א ולא סתרו דברינו זל"ז כלל.

וע"ד מ"ש אחיו וכו' [בשם צדיק א' שלא יזכירו נשמות רק עד חמשים שנה] נשתוממתי על הדבר כי תולים בוקי סריקי בקדושי עליון זי"ע דברים שלא עלו על דעתם ולא שמעתן אוזן מעולם ואסור לאומרם, ומ"ש הרמב"ן [בפ' משפטים עה"כ ועבדו לעולם] כוונתו באמת בפשיטות עומק הכוונה כנודע דרכו ז"ל, חמשים שנה הוא יובל עולם השלם, והתיקון עולם הנשמות. ולא ח"ו כי עד חמשים שנה יופסק השארת הנפש. וממנ"פ אם צדיקים היו למה צריך עוד לומר אחריהם קדיש אחר חמשים שנה כשהבן חי ומעשים בכל יום וכו' א"וו לצורך טובת עליות הנשמה גם כשאינו בגיהנם עוד וכמ"ש האריז"ל, וא"כ גם הזכרת נשמות כן, ואם היו קלים ורשעים מי יודע אם כבר באו לגיהנם להתם חטאתם כן ממנ"פ צריך להזכירם אולם מקור (טמא) יש לזה בחוקי העכו"ם לבתי קבריהם כי זכות' יומשך רק עד חמשים שנה בהרבה מדינות והמקילם יותר באמונת רק כ"ה שנה.

ויש מחמירין ומכבדי' אמונתם עד מאה שנה) ולא יותר. ואח"כ מזמן חמשים שנקבר האחרון שם רשאין ועושי' מעשה לפנותם, וזורקים עצמותם גם בבזיון ברשות כומריהם כי השארת נפשם (הטמאה) הוא רק חמשים שנה זהו המקובל אצלם וד"ל [ועיי' בחיבורינו דברי תורה מהדו"ב אות כ"ד ע"ח. צ"ד. ומהדו"ג אות כ"ב, כ"ג, כ"ד ועוד בכמה דוכתי] ה' יגאלינו ב"ב, וחיים ושובט"ס.

סימן תצו

כבוד הרב וכו'

הגיעני מכתבך במועדו והנם ברוב טרדותיי ובהיותי עמוס התלאות. בעונותי, ובעסקי ברובן ככולם עניני הכלל בעה"י. ע"כ את זה לעומת זה, עד כה יפריעני ממנוחתי ובריאתי. השי"ת ירחמנו וירפאנו מעתה ועד עולם וב"ב. הנה מ"ש על מה שאמרתי טעמי ונימוקי שלא רציתי להשאר בירושלים עיה"ק על חג השבועות מפני דברי ההכ"צ ז"ל שבא"י אין לעשות יו"ט שני אפי' בדעתו לחזור, ולעשות כדבריו לא רציתי לחלל יו"ט ב' ח"ו אפי' בעד כל חללי דעלמא ופלפלת ע"ד החכ"צ, הנה ידעתי בני ידעתי שיש עוד לפלפל ולפקפק ע"ד החכ"צ בזה, אך הנה יש עוד לענ"ד בזה קטן כמוני נשען בגדול להיות מתאים לד' ההכ"צ ושניהם כא' נתכוונו ג"מ לנידון בן חו"ל שהלך דרך ארעי לאה"ק ודעתו לחזור אם כי לא מטעמי' דכל א' וא' בפ"ע אך למעשה הוא כץ כמו שאבאר, ועיי' בדברינו במנח"א (ח"ג סי' נ"ט) די"ל כיון דהך שהלך מא"י לחו"ל או מחו"ל לא"י לענין יו"ט שני לא נמצא שום מקור בגמ' ודחז"ל:

רק לדמותו לענין חומרי המקום שהלך לשם אין לו דמיון דלא נדע מהו הקולא וחומרא כגון לענין תפילין אם שלא להניח הוי ס' קרקפתא וכו' אם אולי צריכין להניח, וכשמניחן אם אולי שלא להניחן הוי ס' וסכ"נ דמזלזל בדחו"ל ובפרט ביו"ט שני ע"כ יש לדמותו לכאו' להך דמצינו (במגילה י"ט) בבן עיר שהלך לכרך או היפכו עיי"ש באורך. אלא שלא רציתי לעלות ולהכריע כנגד המבואר בשו"ע ח"ו ועכ"פ לפי דברינו הנז' נמצא בבן חו"ל שהלך לא"י אפי' דעתו לחזור הוי כמו מוקף בן יומו וצריך להניח תפילין כנ"ל וזהו מסתפינא בודאי כנ"ל ונמצא לפי"ז בבני א"י שבאו לחו"ל ודעתם לחזור צריכין עפ"י סברא הנ"ל לשמור ירט ב' בכל פרטיו ושלא להניח תפילין כמובן ולזה הי' נראה סייעתא מדברי הרב התניא ז"ל עיי"ש במנח"א באורך וממילא בני א"י שבאים לחו"ל שעושים הבדלה בליל יו"ט ב' (בצינעא) עוברים על דברי השאילת יעב"ץ (ח"א סי' קס"ח) שאסור להם להבדיל כיון דממילא אסורים במלאכה אפי' בצינעא ויבדילו בשעה שבני חו"ל מבדילין או ישמעו הבדלה, וכפי ידיעתי לא נהגו כן, עכ"פ יש בזה עקולי ופשורי, ועוד מ ט ע מ י ם נ ס ת ר י ם נמנעתי מלהיות יו"ט באה"ק:

ואעתיק לך ידידי מ"ש בשנה זו בכת"י שו"ת מנח"א (חלק ו' סי' כ"א אות ו') בחי' למס' סוכה (דף מ"ד ע"ב) במתני' לולב וערבה וכו' רש"י בד"ה החליל וכו' דפשי להו ששה של חול המועד דבזמן המקדש אין עושין יו"ט שני עכל"ה, והלשון הוא תמוה נפלאה מ"ש דבזמן מקדש אין עושין יו"ט שני היינו בירושלים (בביהמ"ק) משמע דלאחר חורבן

בית המקדש עושין יו"ט שני גם בירושלים דאל"כ למה נקט בזמן מקדש (דוקא) תיפוק לי' דהא בירושלים ושם אין עושין לעולם יו"ט שני גם עתה, והלא מ"מ ה"ז כסותר דחז"ל שלחו מתם וכו' וכן בכמה דוכתי ששלחו רק לבבל שיזהרו ביו"ט שני.

ולחומר נושא לשון הזהב של מאור עינינו ורבינו רש"י ז"ל זי"ע (אשר כל אות שלו תלו כל שלטי הגבורים, רבותינו הגדולים הפוסקים האדירה, את זייניהם, והאריכו בפלפולם ופירושיהם) נראה מזה ראי' גדולה לדברי זו"ז הה"ק בס' זוהר חי על זוה"ק (פ' פנחס דף רל"א) שכ' אם יסכימו חכמי ארץ ישראל לעשות גם בא"י כעת שני י"ט כמו שאנו עושין בחו"ל יהי' קירוב הגאולה ויבא משיח בב"א עכל"ה עיי"ש טעמו ומה שהאריך בזה. וכן הגאון ז"ל בשאילת יעב"ץ שם כ' לולא דמסתפינא הוי אמינא שצריכי' גם עתה בני אה"ק לשמור יו"ט ב' עיי"ש, ואם כי לדינא ולהלכה למעשה הדברים האלו מרפסין איגרא לכאורה, כי מי יהין (ובפרט בימינו) לחדש דבר כזה בימינו נגד הלכות אבותינו, ומנהגי רבותינו, והחלטת כהאריז"ל והש"ע הוא מרן הב"י מרא דארעא דישראל שלא לעשות יו"ט שני בא"י גם בזה"ז שאין מקדשין עפ"י הראי' מ"מ גברא רבה אמר מילתא (הוא הקדוש בזוהר חי) וגם הגאון בשאילת יעב"ץ בלשון ולולא דמסתפינא כנ"ל אין מזחיוזין אותן לגמרי ויש לו מקור כנראה בלשון הקודש רש"י ז"ל עלי' רמז ברוח קדשו שיהי' דעות גדולים כאלו בסוף יומא והמ"י.

והנה הגאון בשו"ת חכם צבי (סי' קס"ז) כ' שהבאים לא"י אפי' דעתם לחזור א"צ לנהוג בא"י יו"ט שני של גליות ואפי' במלאכה מותרים וכו' עיי"ש טעמו ובברכי יוסף (סי' תצ"ו) שכ' שאין לנהוג כוותי' ומנהג העולם להיפך כשבאין לא"י כשהם רבים עושים מנינים בתפלת יו"ט שני בכל פרטי חומרת יו"ט וכבודו, וכן הביא זה להלכה למעשה בשערי תשובה שם ועיי' בתשו' שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קס"ח) שחלק ג"כ על דעת אביו בזה וכן אנן בעניותן בשו"ת מנח"א (ה"ג סי' נ"ט) עיי"ש, וכן גודל מעלת יו"ט שני כמבואר עוד בסה"ק וגם בדברינו בדברי תורה (מה"ק את מ"ג) ובכמה דוכתי וביותר בשער יששכר מאמר זמן מתן תורתינו באורך ומי לנו גדול מרבותינו המהרש"ל ביש"ש חולין (פ' כל הבשר סי' נ"ג) ומובא בבאה"ט (סי' תצ"ו) כ' מעשה בא' מן התלמידים שהלך לא"י וקבע שם דירתו ואחר כמה שנים בא למדינתנו ודעתו הי' לחזור ונהג חול ביו"ט שני ונפטר במיתה משונה ולא זכה לחזור לארץ ישראל עכל"ה, הרי מזה חומר גדול קדושת יו"ט שני והוי זהיר בגחלתן אם רבינו המהרש"ל כ' לשון כזה על מיתת ת"ח אאם כי הוי דעתו לחזור) בשביל חילול יו"ט שני בחו"ל וע"כ צריכי' ליזהר ביותר. על כן בהיותי באה"ק לטובה זהו הי' מטעמים העיקרים אצלי שלא רציתי לישאר על יו"ט

של שבועות בירושלים עיה"ק הגם שהי' אתנו מנין עשרה ת"ח ויותר מחו"ל שהי' סיפוק בידינו להחזיק יו"ט שני אז גם בעיר ה' שמה מ"מ כיון שלדברי הגה"ק חכם צבי ז"ל צריכין להניח תפילין באה"ק ביו"ט שני וזאת לא רציתי לעשות גם בעד כל חללי דעלמא וגם אם היינו נוהגים יו"ט שני בכל פרטיו מ"מ הוא מבלבל הרגש קדושת יו"ט (שני אשר נשגב ערכו מאד כמבואר בסה"ק וכנ"ל] כשהולכים לחוץ (כגון למקוה בבוקר) ורואים החנויות פתוחות והיד כותבת וכו' וכל שארי מלאכת חול (וכאשר שמענו בזה מה שהי' לו לאדמו"ר הגה"ק משינאוול זי"ע בהיותן בירושלים ביו"ט ב' של שבועות וכו' ואכ"מ להאריך) והנה הי' לי פתחון פה בזה בהיותי בעיה"ק כנ"ל בטעמי ונימוקי שלא לישאר ביו"ט ב' שמה (מפני ד' החכ"צ ועוד סני') לפני מרן האי סבא קדישא הגאון וכו' מהרש"א אלפאנדרי זי"ע ובשתיקתו כהודאה לדברינו.

אמנם תמהתי ורע עלי המעשה מרב גדול א' (בירושלים) אשר הי' בעיה"ק מנין ת"ח וגדולים ששבתו יו"ט ב' דשבועות בעיה"ק בתפלה וכל פרטי יו"ט כראוי וכהלכה ובא אז לתוך ביתם בעת סעודתם ושמחתם (הנ"ל) לבקרם בהיותו מלובש מלבושי חול (אם כי הי"א וחסידים רבים בעיה"ק ילכו גם אז ביום השני לכבוד אסרו חג ולכבוד כלל ישראל אחיהם שבגולה, במלבושי שבת ויו"ט, וגם בהאויט"א בא לפני פתח ביתם כמו לרדותם בתוך ביתם ולהפריע ולחלל כבוד יו"ט ושמחתם) והנה פסקינן בפסחים (נ"א ע"א) דברים המותרים ואחרים מישראל נוהגים בהם איסור אין אתה רשאי להתיר בפניהם ה"נ כיון שהם היו עשרה וחשובים צבור שנהגו בביתם (והי' עמהם ס"ת) יו"ט שני ואף אם הוא דברים המותרים לבני א"י מ"מ אצלם הוא דברים אסורים בחילול יו"ט ב' גם שמה בירושלים ופשוט שאין אתה רשאי להתיר בפניהם, והגם שאולי הי' עוד מקום לפלפל ולחלק מ"מ ה"ז מגונה מבזה דברי חכז"ל וכו' וכו', והש"י ינחנו ליום שכולו טוב בב"א, ע"כ דברינו שם, ועי' בדברינו בנימוקי או"ח (סי' תצ"ו ס"ק ב') עיי"ש.

והנה מ"ש בשם השגת הראב"ד על הרז"ה (בפ' מקום שנהגו) שאין בכל הגולה ובא"י מי שלא ינהג שני י"ט של גליות, הנה לעיל הבאתי לשון רש"י בסוכה שנראה ג"כ כן וכנ"ל.

וגם נודע ד' רבינו הרמב"ם (הל' קדוש החודש פט"ו וגם עוד שם, ועיי' בנחל אשכול על האשכול (הל' חנוכה ופורים סוף סי' ז') שעפ"י חשבון האמיתי הראי' מגיע (עפ"י רוב) מדוייק ליו"ט ב' והחשבון שלנו רק למולד אמצעי וכן בס' חזון למועד (להה"ג מפעוינג ז"ל) ס' מיוחד מברר על יסוד חשבון יו"ט שני, ועי' בס' קדושת יו"ט להה"ג מ' ישראל משה חזן ז"ל (נדפס בוויען תרט"ו), ותראו נא ממערכת השמים אשר בודאי לא ישנו את תפקידם, ונודע זה גם למתתילים קצת בידיעת התכונה כי ליקוי הלבנה א"א להיות רק

במילוי הלבנה באמצע החדש ממש וזהו ליל ט"ו דפסח (שאז הי' יצי"מ בשעה שהלבנה משלים עד היום להחמה במילואה כדרז"ל וכל הראשונים) וזהו הי' בשנה הזאת בליל ב' דפסח (הליפוי) כנראה בעליל וזה החשבון האמיתי והלוח ליו"ט א' הוא כ"פ רק מפני שהחליטו אתם אפי' שוגגים אפי' מזידים.

והנה מ"ש לעיל מדברי רש"י בסוכה (דף מ"ב ע"ב) הנה כן הוא ג"כ בדברי רש"י בפסחים (מ"ז ע"א) ד"ה שני ימים של ראש השנה שכ' (בסוף הדיבור) וז"ל ושני ימים טובים של ר"ה דוקא נקט דבזמן לחם הפנים לא הי' שני ימים טובים של גליות עכל"ה, ובצל"ח שם תמה באמת והניח בקושיא דהלא גם בימים שאין לחם הפנים אין בירושלים יו"ט שני זולת ר"ה ולפי דברינו שם הנה רש"י לשיטתו בכפל הדברים בפסחים כמו בסוכה שם כנ"ל דרק בזמן ביהמ"ק בזמן לחה"פ לא הי' ב' י"ט של גליות אבל עתה יש גם בירושלים כנ"ל, והנה בשו"ת חתם סופר (חיו"ד סי' רנ"ב) וכן בתי' פסחים (להחת"ס ז"ל) שם כ' הגיד זאת (הגאון החת"ס) כד הוי טליא לפני הגאון נודע ביהודא ז"ל בעצמו בפראג (וקלסי') לתרץ תמיהתו בצל"ח על פירש"י הנ"ל בפסחים דמשכחת לה כשרוב חכמי ישראל הי' בחו"ל ולא הניחו כמותם בא"י שאז מעברים שנים וקובעים חדשים בחו"ל כמבואר בברכות (דף ס"ג) גבי עובדא דר' חנניא בן אחי ר' יהושע ואם היו רחוקים ע"כ יעשו גם בא"י יו"ט שני מספק אלא בזמן לחם הפנים היינו שביהמ"ק קיים לא הי' אפשר זה דאז לעולם ב"ד הגדול שבירושלים סמוך למקדש עכ"ד החת"ס, והנה העובדא שהביא (בחת"ס) מר' חנניא בו אחי ר' יהושע הוא כמו מעשה לסתור דהרי שלחו לו שני וכו' ואמרו לו אם שומע (לחדול מלקדש ולעבר חדשים בחו"ל) מוטב ואם לאו יהא בנידוי ואמרו לאחינו שבגולה וכו' מיד געו כל העם בבכי ואמרו ח"ו עיין שם בגמרא, הרי שנתבטל הדבר לעבר ולקדש בחו"ל (ושאני ר' עקיבא וכו') ומילתא דלא שכיחא לא גמרינן, ולא פרשינן כותי' ולא איכפל תנא (הוא רש"י ז"ל) לפרש ולומר בכפילא ב"פ בסוכה ובפסחים על דבר דלא שכיח כלל א"ו דדבריו א' הם עם מ"ש בסוכה וס"ל דצריכין בזמה"ז לשמור יו"ט ב' גם בא"י ורש"י והראב"ד כנ"ל בחד שיטתי' אזלי כנ"ל (בסי' כ"א עיי"ש, ומה שאין נוהגים יו"ט ב' גם בא"י בגלותינו כפי הנודע לנו הוא כנראה שנמשכו אחרי דעת הרמב"ם ז"ל (הל' יו"ט פ"א הל' כ') שאין בני א"י עושין שני יו"ט אלא ר"ה בלבד כי בני א"י ומצרים נמשכו אחרי הרמב"ם כנודע וכן אחריו הטוש"ע, ולדעת רש"י והראב"ד תיקשי לכאו' הך דביצה (דף ד' ע"ב) שלחו מתם הזהרו במנהג אבותיכם משמע דרק לבני חו"ל נאמר שיזהרו במנהג אבותיהם לשמור יו"ט ב' אך יש לתרץ דמיירי רק בשעת שקידשו בא"י עפ"י הראי' לא בימים שאין מקדשים גם שם כלל

עפ"י הראי' ע"כ אין חילוק לענין יו"ט ב' וגם י"ל ששלחו להם החכמים בא"י לבני בבל שיחזיקו יו"ט שני הגם שתיקנו סדר הלוח דשמא יגזר המלכות גזירה וכו' וגם זהו שייך הגזירה גם בא"י כשלא יהיו עוד שם ב"ד מוסמך שיהיו ראויים לקה"ח עפ"י ראי' ע"כ גם בא"י י"ל שצריכין לשמור יו"ט ב' ושלחו גם לבני בבל מתקנה זו דיו"ט ב', אמנם הא תיקשי מדוע השיג הראב"ד רק על הרי"ף (בפ' מקום שנהגו) וכ' דיו"ט שני נוהג גם בא"י בימינו ולמה לא השיג שם על הרמב"ם הנ"ל שכ' שאין בני א"י נוהגים גם עמה שני י"ט זולת בר"ה). ולא תיקשי אם נאמר כן לד' רש"י כנ"ל ולהראב"ד ממה דאמרינן בסוכה (נ"ה ע"א) ואנן דאית לן תרי יומי וכו' משמע דאנן בני בבל ולא בני א"י די"ל דהיינו דאנן בגלותינו וגם בני א"י וכמו דאמרי' במגילה (דף ל"א ע"א) והאידנא דאיכא תרי יומי (ולא קאמר בלשון אנן כלל, שיהי' משמע רק לבני בבל וחו"ל) משמע דאיכא השתא תרי יומי לכל העולם (גם לבני א"י) עכ"פ אין ראי' ולא סתירה, וכל הענין צע"ג.

והש"י יאר עינינו, וישיבנו למרום הר מקדשו שלש פעמים בשנה יראה וגו' וכוח"ט לאיוש"ט שנת גאולה וישועה ב"ב בכ"י. ידידושתו"ט